

**TRANSDISCIPLINÁRNÍ
GRATULOVNÍK
IVANU M. HAVLOVI
K ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM**

TRANSDISCIPLINÁRNÍ GRATULOVNÍK
K 60. NAROZENINÁM IVANA M. HAVLA

11. 10. 1998

MNOHO CIZÍCH SLOV, KTERÝCH POUŽÍVÁME JE PŮVODU STAROŘECKÉHO. PROTO JE DOBRÉ ZNÁTI NĚKTERÁ ŘECKÁ SLOVA. SNADNĚJI SI PAK ZAPAMATUJETE JEJICH ODVOZENINY. NĚKTERÁ Z TĚCHTO SLOV VÁM NAPIŠÍ ŘECKÝM PÍSMEM A ROZLUŠTĚTE SI JE SAMI! - Z ŘECKÝCH SLOV:

JISOU ODVOZENA TATO SLOVA: GEOLOGIE, GEOGRAFIE-ZEMĚPIS, GEOMETRIE-MĚŘICTVÍ, XYLOFON, KYLOGRAFIE = DŘEVORYTECTVÍ, LITOGRAFIE = KAMENOTISK (VLASTNĚ, KAMENOPIŠ), GRAFIKA, GRAFICKÉ UMĚNÍ = JE KAŽDÉ UMĚNÍ, JEHOŽ ÚČELEM JE PÍSMO, KRESBU NEBO MALBU UČINITI SCHOPNOU ROZMNOŽENÍ TISKEM, GRAFOLOGIE = JE NAUKA, ZABÝVAJÍCÍ SE URČOVÁNÍM DUŠEVNOSTI Z RUKOPISU, BIOLOGIE = JE VĚDA O ŽIVOTĚ, O VLASTNOSTECH A ZÁKONITOSTECH ŽIVOTA, BOTANIKA = JE VĚDA O ROSTLINÁCH, ZOOLOGIE = JE VĚDA, POJEDNÁVAJÍCÍ O ŽIVOČIŠTVU, FYSIKA - SÍLOPŮT JE VĚDA, MAJÍCÍ ZA ÚKOL POZOROVAT, TŘÍDIT A VYSVĚTLOVAT PŘÍRODNÍ JEVY, PŘI NICHZ LÁTEK NEMĚNÍ NA ROZDÍL OD CHEMIE (LUČBY), KTERÁ ZKOUMÁ ÚKAZY, PŘI NICHZ LE MĚNÍ PODSTATA HMOTY, ASTRONOMIE = HVĚZDÁŘSTVÍ (POZOR! ROZLIŠOVATI OD ASTROLOGIE = HVĚZDOPRAVĚTVÍ), ANTHROPOLOGIE = JE SROVNÁVACÍ VĚDOU O ČLOVĚKU JAKO ŽIVOČIŠNÉM DRUHU, O LIDSKÝCH SKUPINÁCH A JEJICH ROZŠÍŘENÍ.

MEANDR

TRANSDISCIPLINÁRNÍ GRATULOVNÍK

k 60. narozeninám
IVANA M. HAVLA

*Šťastně
A děky za přežití
Jitka*

11.10.2000

Praha 1998/2000

Editoři:
Jiří Fiala a Ivan Chvatík

Sazba v LATEXu: Jiří Fiala
Montáž obrázků a návrh obálky: Ivan Chvatík
Tisk: Ediční centrum Akademie múzických umění

Na přípravě sborníku se dále podíleli:
Petr Fröhlich, Jiří Gruntorád, Pavel Hošek, Josef Horáček,
Hana Chomátová, Marta Kusnjerová, Pavel Mánek,
Zdeněk Matyáško, Jana Pešková, Martin Pokorný,
Ladislava Švandová, Magdalena Tichá, Jitka Walterová

K výzdobě byly použity kresby koček a kocourů Kristýny Cílkové
(která jimi děkuje oslavenci za kocoura)
a etikety pro sběratele brouků,
Herausg. v. d. Entomologischen-Spezial-Druckerei, Berlin, b.r.

První první vydání v Praze roku 1998 sestávalo z jednoho ručně
sestaveného a svázaného výtisku, který byl k narozeninám předán
oslavenci, a dvou výtisků uložených v archivech editorů.

Druhé první vydání, které drží čtenář v ruce, vychází díky příspěvní
gratulantu Ludvíka Basse z dálné Austrálie opět v Praze, a to
v roce 2000 u příležitosti desátého výročí oslavencem založeného
Centra pro teoretická studia, v počtu 300 výtisků doplněných
vlastnoručně podepsaným oslavencovým poděkováním.

© Ivan M. Havel
Editors © Jiří Fiala and Ivan Chvatík
© OIKOYMENH, 2000
ISBN 80-7298-006-8

V Praze dne 1. 1. 1998

Vážení přátelé,

Letos v říjnu oslaví *Ivan M. Havel* šedesátiny. Je nás velmi mnoho, kteří si ho vážíme, za mnohé mu vděčíme, máme ho rádi. Jeho narozeniny jsou příležitost dát mu to najevo: vzpomínkou, básní, povídkou, fotografií, kresbou, studií, postřehem, koláží, dopisem, dopisnicí.

Všechny příspěvky, které nám diskrétně (případně i disketně) doručíte, uspořádáme do *Festschriftu*, převážeme (samizdatovým plátnem) a s Vaší pomocí předáme oslavenci. O dalších formách vydání budeme (spolu s Vámi) uvažovat.

Konec léta (astronomického) budíž i nej nejpozdější uzávěrkou.

Těšíme se na to, čím Ivana potěšíte, či dokonce (v šedesáti) ještě i překvapíte.

Se srdečným pozdravem

Ivan Chvatík
CTS, Jilská 1
110 00 Praha 1

Jiří Fiala
MFF, Malostranské n. 25
118 00 Praha 1

Dear friends,

In October of this year *Ivan M. Havel* will celebrate his sixtieth birthday. There are many of us who hold him in high regard, who are indebted to him for many things, who genuinely like him. His birthday is an opportunity to let him know this: with a reminiscence, a poem, a photograph, a story, a drawing, an essay, a personal observation, a collage, a letter, a postcard, etc.

All contributions, which you discreetly submit (if possible on a floppy disk), will be arranged into a *Festschrift*, bound (with samizdat linen) and with your help delivered to the guest of honour. We shall also, with a little support from our friends, consider other forms of publication.

The end (astronomical) of the summer is agreed to be the very, very, very latest deadline.

We look forward to seeing how you congratulate Ivan, and whether (at his age) you're able to surprise him.

With best regards,

Ivan Chvatík
CTS, Jilská 1
110 00 Praha 1

Jiří Fiala
MFF, Malostranské n. 25
118 00 Praha 1

DIALOG ON DIALOG

An appetizer to the study of dialog

Jens Allwood

This dialog was inspired by at least two considerations. The first one was an ambition to continue the ancient tradition of using dialog as a medium of scientific and philosophical discourse. This practice was kept alive by Ivan and his friends during the 1970's and 80's and deserves to be continued.

The second consideration is a story Ivan once told me. Ivan had a conversation with John Searle, where John Searle repeatedly replied *m* to what Ivan was saying. Ivan was encouraged by this and so asked Searle if he agreed with what Ivan proposed, whereupon Searle said *no*. His uttering of *m* only really meant *I hear you, I understand you*, but not *I accept what you are saying*.

Incidents of this type show that the nature of dialog still contains many features which are worth while exploring further. I have attempted to create an appetizer to such an exploration by creating a 'dialog on dialog', i.e. a dialog where the topic of the conversation is the organizing feature of dialog.

Personæ:

D = Dialogicus

M = Metadialogicus

D: Eh.

M: Yes.

D: Is it my turn?

M: Well there is no one else who could speak.

D: Eh.

M: Hesitating, are you?

D: Yes, that is no.

M: Changing your mind?

D: *m*.

M: Is that a 'yes'?

D: In this context, yes.

M: I see.

D: *m*.

M: Or is it just that you hear me?

D: No I understand you as well.

M: But you don't accept what I say?

D: No.

M: Do you say you don't accept what I say because you don't understand me after all?

D: No.

M: Is your 'no' an answer?

D: Well, it's adjacent to your question.

M: Is not something more that adjacently required to make it an answer?

D: You mean [like] providing the information you asked for.

M: [yes].

D: Don't interrupt me!

M: I am not interrupting you, I am supporting you.

D: You mean that if you start talking while I am talking and overlap with my talk you are not necessarily interrupting me?

M: Precisely.

D: I see, by the way, what speech act is 'precisely'?

M: Maybe an affirmation, acceptance or agreement.

D: Is that the sort of speech acts which are preferred?

M: Well, if you are not argumentatively inclined, anyway.

D: If you were, maybe 'precisely' would mean precisely wrong.

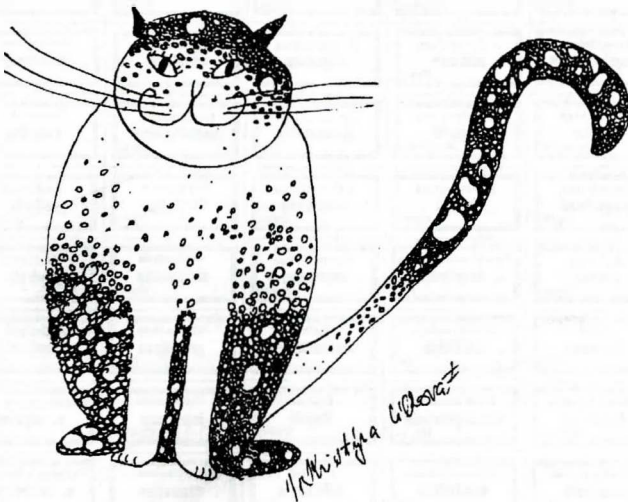
M: So preference in dialog is organized according to inclination?

D: By whom?

M: And in whose interest?

D: Who knows?

M: Maybe Logos.

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer
 Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109
 D.R.G.M. & Lieferung XI & Bogen 53 & Cerambycidae & 1333-1

Distenia
Serv.

Pronocera
Matschulsky

Xystrocera
Serv.

Ischnorrhabda
Ganz/Bauer

Purpuricenus forticornis Rtt.	Plegionotus Christophi Kr.	Xylotrechus rectangulus Motsch.	Clytanth.Herbstii v. 5-maculatus Gebl.	Clytanthus hyrcanus Rtt.
Purpuricenus Pratii Grb.	Plegionotus Mongafferi Pic.	Xylotrechus albifilis Bates	Clytanth.figurat. v. latofasciatus Motsch.	Clytanthus notabilis Pic.
Purpuricenus Schoenfeldi Heyd.	Plegionotus poraleus Rtt.	Xylotrechus angulosus Motsch.	Clytanthus similimus Kr.	Clytanthus 6-guttatus Le.
Sternoplistes Tomaschki Gr.	Chelidonium quadricolle Bates	Xylotrechus bucharensis Sem.	Clytanthus dimidiatus Bates	Anaglyptus Baughmani Rtt.
Trinophylum orbistratum Bates	Callichroma fasciatum Motsch.	Xylotrechus Orani Sem.	Clytanthus ignobilis Bates	Anaglyptus Kassencensis Gjbl.
Anoplistes sanguinipennis Bates	Xylotrechus altaleus Gabl.	Xylotrechus chinensis Chev.	Clytanthus annulatus F.	Cyrtophorus bicallosus Kr.
Anoplistes minutus Hemstr.	Xylotrechus Popovii Mansf.	Xylotrechus 5-fasciatus Lp.	Clytanthus acanthocerus Gjbl.	Paraclytus excisus Bates
Anoplistes mongolicus Gjbl.	Xylotrechus hircus Gabl.	Xylotrechus adpersus Gabl.	Clytanthus Horzianus Gjbl.	Euderes collaris Jakowl.
Apheles gracilis Bless.	Xylotrech.hircus v. cuneipennis Kr.	Cyrtoclytus caproides Bates	Clytanthus obliteratus Gjbl.	Euderes semitrus Kr.
Dere thoracica Whl.	Xylotrechus nigritulus Kr.	Clytus quadraticollis Gjbl.	Clytanthus gracilipes Fid.	Aglaophis colobothoideus Bates
Purpuricenus Jacobsoni Balkm.	Xylotrechus namanganensis Heyd.	Clytus Mayeti Thér.	Clytanthus japonicus Chev.	Farm.pubescens v. nigricans Lep.
Beschylytus singularis Kr.	Xylotrechus acutivittes Kr.	Clytus clivensis Rtt.	Clytanthus oppositus Chev.	Farmena balteus v. interrupta Germ.
Plegionotus pulcher H'ens.	Xylotrech. ibex v. fugitivus Thoms.	Clytanthus asellus Thoms.	Clytanthus varius v. damascenus Chev.	Farmena algerica Col.

NORBERT T. AUERBACH

In my life I have met a number of „The president's brother“. Among them, the Kennedys, Bush, Mitterand etc. and all of them had problems handling their „role“.

I never had that feeling with Ivan who always impressed me as being his own man, a man who could and does handle what can be a delicate position, with ease and without any kind of embarrassment.

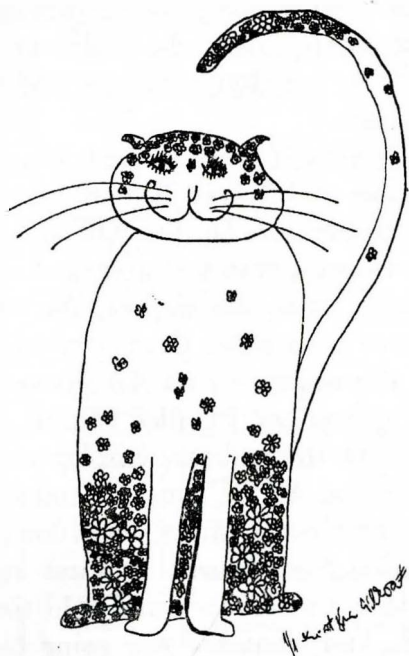
My fondest memory in this respect is during a trip to Paris where Ivan and I travelled to participate at a gathering of the *Institut de La Vie*. On our return journey from Paris to Prague, Ivan had arranged for the Czech Embassy car to take us to the airport. We travelled in a mini-bus with two or three other Czech embassy employees who were met at the airport by an *Air France* employee to be treated as VIPs. Ivan and I trailed behind. No one paid attention to us... not the embassy employees nor the *Air France* representatives. At the check-in counter I noticed that the embassy employees (all of them lowly courriers) were being upgraded from tourist to First and Business Class. It is then that I intervened and told the *Air France* representative „And what are you going to do for the BROTHER of THE PRESIDENT OF THE CZECH REPUBLIC who also has a Tourist Class ticket?“. Both of us in the end were upgraded but to this day I think that Ivan was not at all happy about the fuss I raised.

BRAVO IVAN !!!! and to quote from Rudyard Kipling's famous poem IF:

... když svůj jsi, byť druhem jsi se stal,
ať sbratřen s davem, uchováš si hrdost
a nezpyšníš, byť s tebou mluvil král. . .

HAPPY BIRTHDAY, IVAN and MANY MORE !!!!!

Norbert Auerbach

CO ŽENY UMĚJÍ A MUŽI NEVĚDÍ

Eduard Bakalář

Pokusím se shrnout rozdíly v sociální inteligenci mužů a žen. Postřehy různých myslitelů mne přivedly k vymezení oblastí, v nichž se muži orientují obtížněji než ženy. Mluvím-li o mezerách ve schopnostech mužů, nemám na mysli ty, které se mohou vyskytnout v jejich loveckých, válečnických i řemeslných dovednostech, obchodu, vědě, technice či umění. V těchto oblastech si totiž muži ve srovnání s ženami vedou lépe. Například jedna z našich encyklopedií vypočítává 1000 nejvýznamnějších objevů a vynálezů, přičemž jejich autory je 992 mužů a 8 žen. Jinak je tomu se sociální inteligencí. K té patří znalost lidí, lidské povahy, lidských potřeb, motivů a slabostí.

Co patří k sociální inteligenci mužů a žen

- komunikační schopnosti:
 - a) dovednost získat, přesvědčit lidi (vědět, jakými argumenty, sliby, jakým chováním je lze ovlivnit),
 - b) rozumět tomu, co lidé říkají, resp. co vlastně říci chtějí, např. i neverbálními signály,
 - c) ale také prohlédnout manipulaci a odmítnout ji,
- schopnost předvídat jednání jiných lidí,
- schopnost rozeznat přetvářku či lež od pravdy,
- schopnost vcítit se do vnitřního stavu jedince nebo i celé skupiny,

- všímavost a paměť na jevy, tváře a jména lidí i jejich chování,
- znalost přirozenosti člověka (tj. mít dobrý přehled o motivech, potřebách a hodnotách člověka, jinými slovy vědět, co lidmi hýbe).

Uvedeme-li, řekněme, 14 jmen nejvýznamnějších znalců lidské povahy, pak jsou to pouze muži: Šalamoun (asi 960–935 př. Kr.), Sókratés (469–399 př.Kr.), sv. Augustin (354–430), N. Machiavelli (1469–1527), W. Shakespeare (1564–1616), F. Rochefoucauld (1613–1680), J. Fouché (1759–1820), F. M. Dostojevskij (1821–1881), S. Freud (1856–1939), Doylův Sherlock Holmes (1859–1936), J. Goebbels (1897–1945), E. Berne (1910–1970).

Přesto jsou podle našeho mého lepšími praktickými znalci lidské povahy v průměru ženy, i když to vůbec nezveřejňují (a možná právě proto). Potvrzují to však některé výzkumy z oblasti sociální vnímavosti i různé statistické ukazatele.

Tak například ženy žijí déle, nehrnou se do politiky ani do války, dopouštějí se podstatně (asi 6.5 krát) méně trestných činů než muži. V rozvodových řízeních si vedou velice úspěšně. Zdá se, že z uvedených hledisek jsou moudřejší, znalejší světa, poměrů a lidí, což může být kromě např. genetického programování dáno i vyšší mírou sociální inteligence.

Proč tomu tak je?

Pro zodpovězení této otázky se obrátíme na evoluční psychologii, která nám může nabídnou hned dvě výkladové linie. Aplikace zákonů přírodního výběru se totiž nutně vztahuje i na výše zmíněnou sociální inteligenci, resp. na její důležité složky.

Jedna linie souvisí se *strategií reprodukčního úspěchu* jedince. Můžeme ji formulovat zhruba takto:

Aby muž přežil a byl reprodukčně úspěšný (včetně výchovy svých potomků), musel být především dobrý lovec, válečník,

řemeslník, zemědělec, obchodník, zaměstnanec apod. Sociální inteligenci potřeboval také, ale většinou to nebyla hlavní jeho dovednost.

Aby žena přežila a byla reprodukčně úspěšnou matkou, musela si hlavně umět nalézt, zvolit a získat zdatného partnera. Přírodní výběr u žen posiloval sociální inteligenci, zejména sociální vnímavost, neboť tu žena potřebovala ke zhodnocení a výběru nejen dárce kvalitních genů, ale i budoucího přispívajícího ochránce a zaopatřovatele (partnera, manžela). Nejlépe obojí najednou, avšak uplatňuje se i „dělený přístup“ (geny od jednoho, pomoc od druhého muže). To bylo a je prioritou ženy.

Druhá linie souvisí se *strategií párování* a s *výběrem partnerů*. Ztotožňují se s posledními, zcela přesvědčivými poznatky evoluční psychologie (Buss, 1999), že to jsou spíše ženy, které si vybírají partnera. Muži se dříve domnívali, že je to naopak, a mnozí se tak domnívají dodnes. Ženy pravidelně hodně vybírají a zvažují své dlouhodobější partnery. Muž, kterého nakonec žena získá, bude nejlepším z těch, kteří jsou v jejím akčním teritoriu k dispozici. Komu dá přednost, budou-li se muži lišit mírou sociální inteligence?

V myšlenkovém experimentu uvažujme dva vyhraněnější typy mužů, kteří budou sice vyrovnání v mnoha důležitých ukazatelích – věk, zdraví, atraktivnost, socioekonomický status (tedy majetek a příjem) – budou se však lišit mírou sociální inteligence.

1. typ (s nižší sociální inteligencí): Snaží se dobře vydělávat, tedy i zaopatřovat, a je tvrdý, soupeřivý až otevřeně útočný vůči mužům. Nevnímá alternativy k výše popsanému životnímu stylu, jehož cílem je získat postavení, prestiž, bohatství a moc. Neanalyzuje motivy či záměry své partnerky (s výjimkou její věrnosti), nezabývá se předivem vztahů v rodině, bere je tak, jak jsou mu předkládány. Zabývá se spíše plány jak přetrumfnout protivníky. Nezamýšlí se příliš nad odlišným světem žen a jeho specifikami, ani nad ženskými hodnotami, spíš je podceňuje.

2. typ (s vyšší sociální inteligencí): Snaží se dobře zopatřovat rodinu, avšak jeho tvrdost může být oslabena respektem k právům jiných, porozuměním jejich situaci, popřípadě i soucitem. Vnímá širší souvislosti, což jej vede ke zvažování, popřípadě k uskutečnění jiných životních stylů. Analyzuje motivy a záměry své partnerky a rozumí jim, má přehled o předivu vzájemných vztahů v rodině, uplatňuje svůj vliv, chce rozhodovat. Zamýšlí se nad ženským světem a jeho hodnotami, které by také chtěl užívat.

Příklon k partnerovi 1. typu slibuje ženě větší přísun hmotných statků a méně mocenského zasahování do poměrů uvnitř rodiny. Ponechme na čtenáři, aby posoudil, kterému typu muže v historii lidstva dávaly ženy přednost. Zdá se také, že poté, co se člověk narodí, nedostane se mu žádného institucionálního výcviku v sociální inteligenci (ve srovnání například s tréninkem hygienických návyků nebo matematiky).

Rodiče mají mnohdy do alespoň přijatelné úrovně inteligence daleko a často nemají ani potřebné pedagogické znalosti. Navíc matka, která má sociální inteligence od přírody více, nebývá k systematictějšímu tréninku motivována a ani o něm neuvažuje. „Učení a výcvik“ probíhá téměř bez výjimky spontánně a neuvědomovaně. Při výchově často matky používají manipulaci a nepřejí si, aby děti porozuměly jejich pravým motivům. Zpravidla si ženy přejí mít dítě poslušné, tedy potlačující svou touhu po samostatnosti, a snad ještě víc mít v dítěti zdroj sebeoceny. Matky tedy touží po tom, aby je dítě hodnotilo pozitivně a idealizovalo si je. A pokud jde o budoucnost, může se matka v skrytu duše obávat, že se dítě rozpoznávající její motivy emočních vazeb z jejího dosahu vysmekne úplně.

Učitelé ve škole si přejí mít poslušné žáčky či studentky, kteří se naučí to, co mají, a nebudou jim příliš vidět do karet, registrovat jejich nedostatky a komplikovat jim život. Stát a jeho úředníci si rovněž přejí mít poslušného občana, vzhlížejícího k úřadům s posvátnou bázní a nikoli kritika, který by rozuměl mechanismům moci, politiky a propagandy.

Zdá se tedy, že důvody pro mezery v mužském uvažování a chápání existují. Však také ještě bude o takových defektech sociální inteligence u mužů řeč. Pro ilustraci zde plasticky popíšeme jeden banální případ, s nímž se často a pravidelně v Poradně pro otce setkáváme („K“ je klient a „P“ psycholog).

K: Pane doktore, jsou to tři týdny, přišel jsem domů a manželka nikde, odstěhovala se i s dětmi a svými věcmi k rodičům (k novému příteli apod.), jak jsem později zjistil. Pořád jsem tomu nechtěl a nemohu uvěřit.

P: A nestěžovala si na něco, nenaznačovala nic?

K: Jo, stěžovala si, že už takhle dál nemůže.

P: Takže vás upozorňovala, dokonce varovala.

K: Jo, dá se to tak říci. Jenže já jsem si myslel, že jsou to jen takové řeči. Ve snu by mně nenapadlo, že to myslí vážně.

P: Vždyť už jste byli spolu asi osm let, to už jste ji mohl poznat, co myslí vážně a co ne.

K: Jo, znal jsem ji, ale tohle mně opravdu nenapadlo.

Při práci s mužskou klientelou jsme identifikovali několik takových „slepých míst“. Různí jiní autoři, zabývající se mužskou či otcovskou tematikou, upozorňují na další takové nedostatky mužského vidění a uvažování. Jde o pozoruhodnou a přitom podivně zanedbávanou tematiku, zasluhující důkladnější pozornost. Vybral jsem z dostupné (avšak nijak reprezentivní) literatury celkem 24 citací z 11 autorů a zkondenzoval volně přeloženou pasáž o „slepém místě“ do co nejstručnějšího shrnutí. (Jde o 10 mužů a 1 ženu, 10 autorů tohoto století a 1 autora století minulého, 10 autorů zahraničních a jednoho autora domácího, 8 autorů anglosaské provenience, 2 z německy mluvících zemí a jednoho Čecha, 8 autorů se zabývá problematikou přímo mužskou, 2 ženskou, 1 obecně lidskou).

Bližší analýza ukázala, že tato shrnutí lze roztrždit do tří okruhů: 1) požadavky a tlak společnosti, 2) vztah k matce, 3) vyšší poslání ženy a její lepší výbava.

Jde o první verzi této úvahy, která samozřejmě vyžaduje doplnění a úpravy. Zdá se však, že tři identifikované okruhy „slepých míst“ jsou základní a organicky propojené a že zůstanou zachovány i v dalších, propracovanějších verzích této studie.

Mezery v mužském uvažování a chápání

Požadavky a tlak společnosti: V historii lidstva přežily spíše ty společnosti, které dovedly muže využívat k zaopatřování, ať již prostřednictvím lovu, války, zemědělství, výroby či běžné výdělečné činnosti. Vládci vždy své mnohé přízemně realistické motivy zakrývali iluzivním „vyšším posláním“. Nepotřebovali, aby si aktéři některé skutečnosti uvědomovali.

- Muži předem nevědí o dvojitým standardu společnosti, tj. že ve většině osobních, sociálních a právních problémů nedostanou tutéž společenskou a institucionální podporu jako ženy – některým z nás to nedochází ani potom.
(A. R. Kipnis)
- Muži nevidí, že v roli, kterou jim společnost připravila, jsou skrytě zamontovány pasti výčitek, jimž nelze uniknout, neboť dělají-li jedno, jsou ženami kritizováni, že nedělají to druhé; nevíme, že kritizujícím jde o vyvolání pocitů viny. (H. Goldberg)
- Muži si neuvědomují, že nevhodně přeceňují tělesné na úkor duševna. Nevíme, že by nám prospělo více tvořivosti, vnímavosti, smyslnosti na úkor výkonu, sportu, rutinního sexu. (P. Lauster)
- Muži si neuvědomují, že nevhodně přeceňují racionalitu na úkor emocionality. Nevíme, že v mnohých situacích je lépe méně logicky argumentovat a více empaticky naslouchat. (P. Lauster)

- Muži si neuvědomují, že potlačují důležité složky duševního života, zejména city a potřeby, které jsou nemužské (lítost, smutek, závislost, nejistota ad.). Nevíme, že dáváme přednost tomu, co předepisuje mužská role před plnějším duševním zdravím. (P. Lauster)
- Muži nevidí, že podbízivé označení „pán všeho tvorstva“ zakrývá velmi smutný úděl služebníka. Nevidíme, že musíme dělat hodně věcí, které jsou v rozporu s našimi nevnitřnějšími zájmy. (H. Goldberg)
- Muži u rozvodového soudu neznají jeho skryté mechanismy, rozložení sil a sympatií ani jiné důležité věci, dopouštějí se mnoha zbytečných omylů. Nevíme, že přecenění logiky a podcenění emocí a ženské lsti vede k prohře. (L. Kerpelman)
- Muži nevědí, že jejich vysoce postavení bratři jsou neskonalé důvěřiví k líbivě zdůvodněným žádostem (o finanční podporu, o změnu zákona, o doporučení publikace) představitelk militantních feministek a nejsou schopni vidět zhoubné důsledky své podpory. Nebo se tito vysoce postavení také mohou bát hněvu těchto žen. Nebo obojí. Nevíme, že vysoká míra mužských hormonů vede u jejich nositelů k černobílým emocím: vůči mužům projevují rivalitu a ostražitost, vůči ženám nastavují všeobjímající náruč. (Ch. H. Sommersová)
- Muži si neuvědomují, že hlavně myslí na to, aby partnerka nebyla nějakým způsobem nešťastná (jako by jejich vyšším posláním bylo řešit všechny její problémy), a skoro vůbec ne na to, aby nebyli nešťastni oni. Nevidíme asymetrii, že problém ženy nás zneklidňuje víc než náš vlastní. (A. R. Kipnis)
- Muži většinou baží po zprávách o ubližování ženám, vůbec o nich nepochybují. Na druhé straně nevidí utrpení jiných

mužů, i když ho sami způsobí. Cítí se povoláni do svaté války proti „nízkým pudům“ jiných mužů a nevidí svoji bigotnost. (W. Farrell)

Vztah k matce: Tento primární vztah předurčuje, abychom hledali a viděli u žen také něco, co tam není, a také neviděli něco, co tam je. Rozdíl mezi naším viděním a realitou je dán rozdílem mezi kvalitou vztahu matky k nám (jako jejím dětem) a kvalitou jejího vztahu k druhým lidem. Žel, tento rozdíl muži většinou nereflektují. A tak zpravidla vnímají partnerskou realitu zkresleně.

- Muži nevědí, že své původní hodnocení matky (očima malých dětí vše dovedla) přenášejí na jiné ženy a mají tendenci přeceňovat jejich vědomosti, dovednosti a výkonnost (E. Bakalář¹)
- Muži nevědí, že své původní hodnocení matky (očima malých dětí vše dovedla) přenášejí i na jiné ženy a mají tendenci přeceňovat jejich vědomosti, dovednosti a výkonnost. (E. Bakalář)
- Muži nevědí, že původní zkušenost s matkou (která je nikdy neopustila, ani když se rozvedla) přenášejí na jiné ženy, a proto nevěří, že budou ženou opuštěni. Nevidíme signály konce vztahu. (E. Bakalář)
- Muži nevědí, že původní důvěru k matkám (matky je v zásadních věcech skoro nikdy neklamaly) přenášejí na jiné ženy a chtějí jim věřit. Věříme, že nás ženy neklamou, že mluví pravdu. (E. Bakalář)
- Muži si neuvědomují, v jak nepřiměřeně velké míře jsou jejich životy soustředěny do vztahu k ŽENĚ a jí definovány. Nevíme, že kult ŽENY nám brání poznat svou vlast-

¹ Autor zde pouze shrnuje obecně známé interpretace z různých typů psychoterapeutické praxe do ucelenější podoby.

ní, maskulinní podstatu a dosáhnout samostatné identity. (S. Keen)

- Muži jsou přesvědčeni, že ze vztahu k ženě čerpají vše podstatné a důležité (potvrzení sebe sama, energii, lásku, slast apod.), neboť nedovedou čerpat z jiných autentičtějších zdrojů a neuvědomují si podobenství s upíry. Nejsme-li napojeni na ženu, máme pocit neúplnosti. (A. R. Kipnis)
- Muži nevědí, že i ženy mohou být klíčovými osobami v pokračování násilí, jak ukazuje studie krevní msty. Věříme, že násilí perpetuují jen muži. (L. Watson)
- Muži nevědí, že pokaždé, když ženě zaimponují svou zdatností, nějakou svou schopností či dovedností, vyvolají v ní současně i spodní proud nevole, zlosti a zášti z toho, že sama není taková a že chce-li životní naplnění, musí být na někom závislá. Nevíme, že horší stránky² lidské povahy povahy působí i u jinak milující ženy. (J. H. Moore)

Vyšší poslání ženy a její lepší vybavení: Také by bylo možno mluvit o využití úcty k mateřství jako nezpochybnitelného argumentu. Ženy se brzy naučí znát slepá místa mužů a využívají je stejně jako společenskou i institucionální podporu, které se mohou vždy nadít. Jsou biologicky naprogramovány především k propagaci svých genů, ostatní záležitosti pro ně nejsou již tak důležité. Kdo z mužů očekává něco jiného, bude zklamán.

Muži jsou biologicky naprogramováni k témuž, avšak i ještě k dalším aktivitám. Vznik civilizace přes asi 10 000 až 5000 lety je podle některých autorů záležitostí mužských aktivit v rámci patriarchálního systému.

²Nemusí jít vždy o horší stránky. Pozn. E. Bakaláře.

- Muži žijí v iluzi, že si své partnerky vybírají, avšak ve skutečnosti je tomu naopak, stejně jako u všech ostatních primátů. (J. H. Moore)
- Muži si neuvědomují cyklickou povahu života s takovou plností a intimitou jako ženy, které různé biologické cykly zakoušejí ve svém těle. Některé biologické stránky života můžeme znát jen z doslechu. (A. R. Kipnis)
- Muži nevědí, že jejich práce pro partnerku, pro rodinu je považována za samozřejmou povinnost, a stále očekávají nějaké uznání – nevědí, že upřímné uznání od partnerky nepřijde ani náhodou. (A. R. Kipnis)
- Muži nevědí, že se ženám nemohou trvaleji zavděčit, i když se o to stále snaží. Plasticky to tak ukázal A. S. Puškin v Pohádce o rybáři a zlaté rybce, dále J. H. Moore srovnáním funkce hemisfér a integrovanosti mozku. Nevíme, že stav plné spokojenosti nenastane nikdy. (A. S. Puškin, J. H. Moore)
- Muži nevědí, že v dovednosti lhát, včetně lhát ve věci nevěry, jsou na to tom hůře než ženy, nevíme, že
 - a) žena má mnohem méně výčitek svědomí a
 - b) že si lépe dovede namluvit, že její konání je správné. (J. H. Moore)
- Muži nevědí, že je v jejich právech ženy zkracují s celkem klidným svědomím, neboť vrozená ženská morálka říká, že v ženských rukou je – prostřednictvím příští generace – blaho lidského rodu, vůči němuž pocíťují závazek, vůči jednotlivému muži však nikoli. Nevíme, že naše zaopatřování vede k blahu příštích generací zprostředkovanému agenturou naší partnerky. (A. Schopenhauer)

Materiál o tom, co muži nevědí, nabádá k zamyšlení. Přál bych si, aby průkopníci tohoto mapování v budoucnu našli další, zatím netušené a o to podstatnější souvislosti. Například

nedávné zjištění biologa D. H. Skuse, související s výzkumem autismu, ukazuje na existenci genu spouštějícího kaskádu dalších genů, které jsou odpovědné za sociální empatii. Tento gen má být údajně u většiny mužů vypnut. Uplatnění poznatků může být jednou z cest ke snížení míry lidského utrpení.

LITERATURA

- Bakalář, E., Novák, D., Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha, Lidové noviny 1996 (str. 202-203)
- Farrell, W.: The Myth of Male Power. Why Men are the Disposable Sex. London, Fourth Estate, 1993 (str. 239)
- Goldberg, H.: The Hazards of Being Male. Surviving the Myth of Masculine Privilege. New York, Signet, 1977 (str. 86-97, 181)
- Keen, S.: Fire in the Belly. On Being a Man. New York, Bantam Books 1991 (str. 15)
- Kerpelman, L.: Divorce: A Guide for Men. South Bend Indiana, Icarus Press, Inc., 1983 (str. 30-36)
- Kipnis, A. R.: Knights Without Armor. A Practical Guide for Men in Quest of Masculine Soul. Los Angeles, Jeremy Tarcher Inc., 1991 (str. 36, 183-184, 222)
- Lauster, P.: Die sieben Irrtürme der Männer. Hamburg, Rowohlt 1992
- Moore, J. H.: But What About Men? After Women's Lib. New York, Ashgrove Press Ltd. 1989 (str. 50-51, 115, 207-208, 216)
- Schopenhauer, A.: O ženách. Brno „Zvláštní vydání“ 1993 (str. 15)
- Sommersová, Ch. H.: Who Stole Feminism? How Women Have Betrayed Women. New York, Schuster & Schuster, 1994 (str. 182-183, 222-224, 254)
- Watson, L.: Temné síly přírody. Historie zla v přírodě. Olomouc, Fontána 1996 (str. 173)

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109
 D.R.G.M. ☒ Lieferung X ☒ Bogen 48 ☒ Cerambycidae ☒ 25348-7

Semanotus

Mulsant

Hylotrupes

Serville

Rhopalopus

Mulsant

Rosalia

Serville

Aromia

Serville

Purpuricenus

Fischer

Calchaenesthes

Kraatz

Clytini

Plagionotus

Mulsant

Xylotrechus

Chevaleret

Clytus

Leicharting

Cyrtoclytus

(Jan) - Gyllenhal

Plagitmesus

Motshulsky

Clytanthus

Thomson

Anaglyptus

Mulsant

Lamini

Parmena

Serville

Neodorcadion

Ganglbauer

Dorcadion

Dalman Ganglbauer

Dorcatypus

Thomson

Morimus

Serville

Lamia

Fabricius

Monochamus

Curtis

Acanthoderes

Serville

Acanthocinus

Stephens

Llopus

Serville

Hoplosia

Mulsant

Exocentrus

Mulsant

Pogonochaerus

Gemmlinger

Parmenopsis

Ganglbauer

Deroplia

Roeschbacher

Haplocnemla

Stephens

FENOMENOLOGIE ZLÉHO V BIBLI

Milan Balabán

Problematika ZLA je velmi široká. Zabírá nejen „kořeny zla“, nýbrž i expanzi zlého do všech oblastí lidského života, nejen do sféry etické (jak se někdy mylně soudí). Zahrnuje neosobnostnost, nebo v jiném zoru personalitu zla. Genitiv **ZLÉHO** v titulu přednášky chce naznačit, že nemusí jít o neosobní zlo (zlo vůbec, zlo „o sobě“), nýbrž o onoho **ZLÉHO**, který má „osobní“ tvář a kterého bibličtí autoři nazývají **SATAN** nebo **ĎÁBEL**. **ZLO** – to jsou i **důsledky zla**, důsledky jako zmateční myslí, turbulence ducha vzpírajícího se proti Božské normě, nemoci, epidemie, válečné srážky, genocidy, menticity atp., posléze **smrt**, především smrt vnitřního člověka, který doufá v život, a tak „žije život“, žije sebe, žije druhé, a to milostivým tlakem pravdy, jež se mu dala a již on sám se oddal.

Dějiny teologie, filosofie, ale i psychologie, ba i umění, hudebního i výtvarného, prokazují a ilustrují šíři problematiky. Zlo je i problém *ontologický* – vztahuje se k *bytí*, protikladně – nebo „skladně“. Zlem je hozena rukavice Boží prozřetelnosti (*providentia Dei*). Vznikají otázky : Je Bůh *dobrý* – nebo realiter zcela lhostejný vůči *řádění zla v Božím světě*.

JE BŮH DOBRÝ? A NENÍ-LI DOBRÝ, JE VŮBEC?

Je možné zlo *vysvětlit* – to jest : uvést zlo ze tmy mu vlastní do *světla pravdy*? Nebo je jedinou odpovědí na zlo se zlem se utkat a potříit ho?¹

¹ Ke studiu *problematiky zlého* doporučuji: 1. Martin Buber: *Obrazy dobra a zla*, Votobia, Olomouc 1994; 2. Paul Ricoeur: *Život, pravda, symbol*, Oikúmené, Praha 1993; 3. Emmanuel Lévinas: *Etika a nekonečno*, Oikúmené, Praha 1994.

Ve své studii přednesené v r.1995 v Karlových Varech a věnované ve vylepšené podobě vzácnému příteli Ivanovi Havlovi k jeho neuvěřitelným narozeninám se zaměřuji na **fenomeny zlého** – jak jsou vyjádřeny stěžejními biblickými (zvl. starozákonními) pojmy-metaforami jako SATAN aj. Přesto předešlu sumarizujícím způsobem **některé průhledové pohledy na celkovou problematiku.**

I

1

ZLO nestojí v centru zvěstných biblických úvah. **ZLO** není vlastním tématem biblického kérygmatu. Vyostřeně řečeno: Starý zákon (dále SZ/sz) se o zlo nezajímá. Zlo je „netéma“ Bible. Pokud mluví SZ o zlu, pak o jeho přemožení, definitivně na „konci věků“, v mašiachovském aionu.

1.1 Všimněme si rámce biblického Poselství.

Gn 1,1 *Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.* **STVOŘENÍ** (hebr. *b-r-'*) je biblické označení skutečnosti výsostně kladné. S *Elohím* nelze spojovat nic zlého.

Zj 21 podává vizi *nového stvoření.*

Zj 21,4b: *A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude...*

1.1a Při zvěstném popisu stvoření (Gn 1) se stále opakuje hebr. adjektivum *tób* = dobrý, krásný, příjemný, užitečný, skoro: hojivý. Toto *tób* se opakuje v Gn 1 celkem 7krát. Je to tedy jakási architektura *tób*.

V *Zahradě bytí* se vyskytuje také *had* (hebr. *nácháš*), o tom se však nepojednává v Gn 1-2 (= vlastní „zprávy o stvoření“), nýbrž až v Gn 3, kde je načrtnuta problematika lidské existence jako modu neposlušnosti vůči *Elohím*. *Nácháš* tu však figuruje především proto, aby se formou mýtu upozornilo na to, že pohnutky zla nekoření v samotném lidském srdci, nýbrž přicházejí *odjinud*. Hadovo počínání není podle biblického mýtu dáno jeho „náтурой“ („had zůstane hadem“), nýbrž jeho volním

rozhodnutím. Proto byl had potrestán. Byl proměněn v plazu (pohádkový motiv), původně to byl možná krásný (andělský) *seraf*. (Na to naráží např. i M. Buber.) Zde je jádérko, které mohlo být později využito ve spekulacích o „padlých andělech“ (o tom víc níže). Nezapomeňme, že i biblického Hada „učinil Hospodin Bůh“ (Gn 3,1 – užito hebr. vb. ‘-ś-h = učinit, udělat, nikoli vb. b-r-’ = stvořit). Nicméně je tu i „svůdce“ zahrnut do sféry Boží svrchovanosti a dobré vědovcnosti.

1.2 „Znát dobré a zlé“ (hebr. *j-d-‘ tób várá‘*) neznamena principiální protiklad Dobra a Zla (jako v parsismu), nýbrž buď přehled o *všem existujícím* (tak většina starozákoníků), nebo vlastní *protikladnost* lidské existence a lidského poznání.

1.3 Židé nedrží story o „vyhnání z ráje“ ve smyslu křesťanských výkladů. „Vyhnání“ je stále přítomno a děje se v akčním rámci rozhodování *mezi* dobrem a zlem. Člověku byl dán do vínku *dobrý a zlý pud* (hebr. *jecer tób: jecer rá*), je to tedy „párový výměr“. Podle Bubera nosí v sobě volbu mezi dobrem a zlem sám „ON“. ² Na to navazuje spekulativně-esotericky kabala.

2

ZÁPAS biblického Boha (JHVH) se zlem (event. Zlem)? Bible někde, dokonce i v Gn 1, v Žalmech, u některých Proroků, využívá mýtické fólie známé např. z babylónského eposu Enu-ma eliš, kde je vyličen zápas Marduka s Tiamat. Ale v SZ nejde o takový „vášnivý zápas na život a na smrt“. Elohim vyvedl svět z Nicoty pouhým slovem: *vajjomer* Gn 3,1a; SZ užívá vb. ‘-m-r, nikoli plnotučného *d-b-r*; Bůh jen tak prořekl, jako by mluvil sám k sobě, šeptl – a ohrožení z nebytí se rozplynulo.

3

V protikladu nejsou Bůh a Protibůh (jako v mazdaismu – viz Buber: Angra Mainyu – Ahura Mazda), nýbrž *Boží vůle* versus *lidská zvůle*.

²Buber, *Obrazy*, str. 63.

3.1 Člověk ví, co má dělat, židovsky řečeno: jaká je jeho *hala-cha*, musí se ovšem správně rozhodnout: *Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré a co od tebe Hospodin žádá* (Mich 6,8).

4

Bůh (**ADONAJ**) je svrchovaný PÁN, který se svrchovaně smilovává. Do sféry jeho svrchovanosti spadá i všechno zlé.

4.1 Proto, v polemice proti jakémukoliv dualismu, historicky konkretizovaně dualismu perskému, neváhá SZ říci, že Bůh Izraele je i původcem zla: *Já vytvářím světlo a tvořím tmu, působím pokoj a tvořím zlo, já Hospodin konám všechny tyto věci* (Iz 45,7 – užito termínů *j-c-r* a *b-r-*’).

4.2 Z tohoto důvodu a v rozhořčeném dialogu s bagatelizovaným pojetím „dobra“ a vůbec prospěšna a užitečna vykazují některé knihy Starého zákona *démonické rysy ve starozákonní víře v Boha*. Bůh Hospodin dotírá na své, např. Jaakobův boj s Íšem u brodu Jabok (Gn 32,23 nn.), zatvrzuje sám srdce faraónovo (Ex 4,21 aj.), ve své „žárliivosti“ plane hněvem proti neposlušným, zkouší a pokouší, používá „zlých duchů od Hospodina“ (1 Kr 22); může uvést člověka, i celý svůj lid, do takové zkoušky – pokušení v apokalyptický čas trýzní, ve které člověk nemůže obstát (srv. Mt 6,13: *A nevydej nás v pokušení*).³

4.3 ZLO se bude v aréně našeho světa a na hřištích lidských existencí projevovat vždycky, ve všech dějinných epochách. Plně likvidováno bude až na „konci časů“ – v *eschatologii*. Tak se

³O démonických rysech Hospodinových pojednává holandský starozákonník Th. C. Vriezen v knize *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, něm. Neukirchen (Kreis Moers) 1956, zvl. str. 127, 129 n., 131. Zdá se, říká holandský starozákonní myslitel, že – podle některých biblických míst – Jahve zakládá zlo (Am 3,9; Jb 2,10; Iz 45,7), pudí ke zlému (1 S 26, 19; 2 S 24,1). Není tomu však proto, že by Hospodinův charakter byl démonský. Poněvadž však Bůh Izraele byl pochopen jako „poslední instance“ všeho, co se děje, muselo být do konání Jahveho zahrnuto i veškeré myslitelné zlo.

to hlásá a hlásí v některých částech knih prorockých a zvláště v *apokalyptických* perikopách SZ. Slyšme z Iz 11: *Vlk bude pobývat s beránkem... Kojenec si bude hrát nad děrou zmije... Nikdo už nebude páchat zlo... , neboť zemi naplní poznání Hospodina... (Iz 11,6-9). Věnujme pozornost vizi Danielově: „...hle s nebeskými oblaky přicházel jakoby Syn člověka... a byla mu dána vladařská moc... , která nepomine... Jeho království bude království věčné a všechny vladařské moci ho budou poslouchat (Da 7,13-27). A z barvitých vidění poslední knihy biblické: *A viděl jsem nové nebe a novou zemi... a moře již více nebylo... noci tam již nebude... Pán Bůh bude jejich světlem... (Zj 21-22).**

5

Základní výpověď o Bohu Izraele i celého světa je, že je **dobrý**, jakkoli zlo někdy dopouští, nebo i působí. Nikdy však nemůže být řečeno, že Bůh je zlý. *Okuste a uzříte, že HOSPODIN JE DOBRÝ (Ž 34,9). Jsi dobrý a prokazuješ dobro (Ž 119,68).* Proto i všechno, co Bůh stvořil, je *dobré* (1 Tm 4,4), člověk víry se nemusí obávat, že všude narazí na démona.

6

To všechno vytváří předpoklady, abychom nepropadali tomu, co Bible nazývá **hříchem** (hebr. *chattát*), v základním smyslu opuštění správné stezky života i myšlení či mylné zacílení. Instruktivní je to ábelsko-kajinovská perikopa v Gn 4. Aktivním konáním dobra se člověk uchrání drápů hříchu, který číhá u vchodu do naší duše. „Teprve... nedostatečným zaměřením na Boha, pronikne (tj. hřích – mb) do vnitřní místnosti duše...“⁴

⁴ Buber, *Obrazy*, str. 41.

7

Dáme-li do závorek všechny barvitě představy o zlu – někdy i personifikovaném –, můžeme všechno soustředit k člověku a jeho odpovědnému rozhodování. Musíme však vědět, že: *Nejúskočnější ze všeho je srdce a nevyléčitelné. Kdopak je zná?* (Jr 17,9). S tím ladí, co říká Jakub: *Kdo prochází zkouškou, ať neříká, že ho pokouší Pán... Každý... je sváděn a váben svou vlastní žádostivostí* (Jk 1,13 n.).

II

1

BÝT ZLÝ, to není předem daný stav, něco, čemu se nevyhne, cosi osudového nebo „dědičného“. Kategorii dědičnosti pro hřích nebo zlo odmítají Buber i – modifikovaně – Ricoeur, který má za to, že označení *peccatum originale* je pseudopojem. Tento francouzský hermeneutik protestantské ražby se však snaží tento pojem z metodologicko-psychologicko-eklesiálně-historických důvodů obhájit.⁵ Být zlý, hebr. kořen *r-‘-‘*, adjektivum *rá* = *stát* (či: stávat se) *zlým - činit zlé věci*. Není to tedy stav, nýbrž akt, není to danost, nýbrž **rozhodnutí**, volba, zachtění.

V SZ se deriváty kořene *r-‘-‘* vyskytují mnohokrát. U proroků nejvíc a Jeremjáše (146x). Tento prorok se nespokojil famózní Jóšijášovskou reformou, která odstraňovala modly, ale nehleděla k „etice srdce“. Hlavní teze prorokova: to zlé je **uvnitř**. *Nestačí vnější posouzení*. Izraelec se neměl *dopouštět* toho, *co je zlé v očích Hospodina* (Dt 4,25 aj.). To bylo také měřítkem duchovní kvality izraelských a judských králů (2 Kr 15,8). To zahrnovalo nejen vnější poslušnoství Božích norem, nýbrž i hledání Boží vůle, dnes a denně. Odporovat zlu a odvažovat se dobrého, byť by to bylo nepříjemné a někdy vpravdě nebezpečné – to bylo podle Deuteronomisty (Dt 30,15) východiskem etické životní orientace. Nenacházíme u tohoto myslitele žádné instrukce, jak nepadnout do pastí démonům a zloduchům. *R-‘-‘*

⁵Viz spisy jmenovaných myslitelů v pozn. 1.

může ovšem označovat i neštěstí, tragickou nehodu, bolest, nemoc, utrpení, smrt (např. smrtelné onemocnění Chizkijášovo, 2 Kr 20). Nikdy to však není chápáno jako osud, leda jako výstraha před horšímu následky, vždycky je otevřená cesta k hledání záchrany. Ostatně i zmíněný Chizkijáš se nakonec uzdravil (2 Kr 20,7). Někdy však i jako temné tajemství, které ovšem má vést k prohloubení víry a důvěry (eklatantní příklad: Jób!).

1.1 Hospodin ovšem může kvůli svým cílům či plánům poslat i na svůj lid své „posly zla“ – hebr. *mašché rá'im* (Ž 78,49). Jako kardinální zkoušku (zkoušky martýrů) posílá Hospodin i na své vyvolené „zvolnou tlupu“ (hebr. *adat meré'im*; Buber: eine Rotte von *Bösesinnigen*). I Mošemu to bylo někdy nepochopitelné: *Proč jsi dopustil na tento lid zlo?* (Ex 5,22).

1.2 Jenže i Hospodin působí někdy i to, co my musíme chápat a pocítit jako cosi zlého, obludného, nehospodinovského.

1.3 I ve společenství božího lidu se vynořovali „pachatelé zla“ (hebr. *po'alé 'áven*). Proto volá žalmista: *Skryj mě, když se zlovolníci tajně radí, když se bouří, kdo páchají ničemností* (Ž 64,3). To byli praktikátoři zlonorem, zosobněné výplody šeolu, trýznitelé spravedlivých. Ti tu byli (v biblickém pohledu) proto, aby se boží lidé ještě více přimkli k Hospodinu a jeho úradkům.

1.4 Někdy vystupuje zlý jako Zlý (či po kralicku Zlostník), exponent protihospodinovských mocností. *Vysvobod' nás od zlého* v „modlitbě Páně“ (Mt 6,13) může být *Zlý* (řec. *ponéros*) chápán jako Satan (Ďábel). Podobně 1 J 3,12, kde se říká o Kajinovi, že byl „ze Zlého“ (1 J 3,12 – řec. *ek tú ponerú*).

2

SATAN (hebr. *sátán*) od kořene *s-t-n* = stavět se proti, *sátán* = protivník, většinou figuruje v textech Tenaku jako nomen applativum, tedy jako označení funkce, poslání, zámě-

ru; výjimečně jako nadzemská bytost: tedy Satan s velkým S. Pochopíme-li apelativní převahu derivátů kořene *s-t-n*, mnohé se nám vyjasní a upřesní. Z perikopy Izákovských sporů o studny se dozvíme o studni, o kterou se Izákovci *přeli* (hebr. *r-j-b*) s gerarskými pastýři; tu pojmenoval Izák SITNÁ = Sočení, doslova Satanování, řekli bychom Satanka (od kořene *s-t-n*); zároveň si všimneme obsahové korespondence mezi *stn* a *rjb* = odporovat: přít se. Obsahově shodný se *s-t-n* je kořen *s-t-m* (6x v SZ – stejná výskytost i u kořene *s-t-n*). Pro nás je důležité apelativní užití verba *stn* nebo *stm* v oblasti všedního (civilního) života. „Satanovat“ znamená někomu odporovat, přít se s někým, válčit proti někomu. Totéž platí pro substantivum SÁTÁN – a není náhodné, že se *stn* v substantivní podobě vyskytuje mnohem víckrát než v podobě verbální (*sátán* se vyskytuje v SZ 27x, vb. *stn* a *stm* dohromady 12x). O apelativním významu STN jednal prof. S. Daněk⁶, K. F. de Blois⁷, a ovšem standardní Jenni/Westermann⁸.

Jeden příklad apelativního užití: Pelištejci odmítali Davidovo spojenectví: *S námi ať do boje netáhne, aby se nestal naším protivníkem* (1 S 29,4b) – dosl. podle hebr. textu: satanem. Podle Nu 22,22 se postavil do cesty falešnému prorokovi Bileamovi sám Hospodinův posel (*Malá'ach jhv'h*), tj. skoro jako Hospodin sám, postavil se mu jako *protivník* (hebr. *šsátán*). Zde, zdá se, vystupuje de facto Hospodin sám v roli satana!

Ale jsou i případy, kdy „satan“ vystupuje jako **osoba**, a to osoba *nebeská*. Dobře znám je prolog ke knize Jób. Podle Jb 2 *synové Boží přišli, aby předstoupili před Hospodina: přišel mezi ně i satan, aby i on předstoupil před Hospodina* (v.2). Satan tu figuruje jako nebešťan sui generis. Přesto však se objevuje, jak na to upozorňuje prof. Daněk, jméno Satan se členem (tzv.

⁶ *Požehnání Boží*, Praha 1943, hektografováno, určeno pro učitele Nedečných škol.

⁷ *How to deal with Satan?*, THE BIBLE TRANSLATOR, United Bible Societies, svazek 37, New York 1986, str. 301 nn.

⁸ THAT, II, München, heslo SÁTÁN, sl. 821-823.

designace: ha-), což znamená, že je zdůrazněna **funkce**, ne osoba. Důležité je: Není tu kontrast mezi Hospodinem a Satanem. Satan je plně podřízen Hospodinu, vyvíjí negativní aktivitu, ale meze této aktivity jsou pevně stanoveny. A ještě: Jóbovský prolog je spíše literární záležitost, podobně jako Jóbovský epilog. Nešlo o vykreslení nebeského shromáždění s předsedajícím Hospodinem, nýbrž o otázku spravedlnosti a utrpení v tomto světě. Ještě je možno poznamenat, že SATAN v knize Jób vystupuje jako DIABOLOS (to je řecký adekvát hebrejského SATAN) = Pomlouváč. Řecké *diaballein* = přenést, rozdvojit, ale i pomlouvat, tupit, klamat, obviňovat; házet – *ballein* – na někoho pomluvu, špínu, přenášet na něho něco, co ho ukáže ve zcela negativním světle, takže je hoden odsouzení. V tomto smyslu vystupuje Satan v Za 3,1-2, kde po jednom boku velekněze stojí Satan a po druhém anděl Hospodinův, „takřka tedy Hospodin sám“.⁹ Satan vznáší proti veleknězi **žalobu**, kterou hospodin odmítá a Jóšuu plně rehabilituje. Satan tu tedy vystupuje (podobně jako ve scéně Jóbovské) jako žalobce, prokurátor. V tomto světle správně porozumíme scéně z Mt 16,23: Petr tu Ježíšovi rozmlouvá jeho blízké utrpení. Nato Ježíš: *Jdi mi z cesty, satane! Jsi mi kamenem úrazu, protože tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka!* Řecký text tu užívá výrazu *satan*, nikoli *diabolos*, poněvadž tady nejde o pomluvu a zostouzení, nýbrž o odporování Boží cestě s Ježíšem. Ježíš tu neokřikuje nadzemskou bytost, která ovládla jednoho z Ježíšových učedníků, nýbrž Petra v jeho „satanování“. Podle J 13,27 vstoupil do Jidáše po eucharistické skývě *satan*. Opět nejde o Satanova ducha, který pronikl supramateriálně do Judasovy mysli, nýbrž o podtržení Jidášova odporu proti Boží vůli s Ježíšem-Kristem. Někdy označuje „*satan*“ nepřátelské síly, záměry, okolnosti, které stojí v odporu vůči Evangelium a jeho šíření: *Proto jsme k vám chtěli přijít, já Pavel víc než jednou, ale satan nám v tom vždy zabránil* (1 Te 2,18). Satan na sebe bere někdy převlek něče-

⁹ Daněk, *Požehnání Boží*, str. 21.

ho krásného, půvabného a spirituálně oslňujícího: ... *satan se převléká za anděla světla* (2 K 11,14). Janova Apokalypsa používá několika tradičních pojmově metaforizovaných označení temných sil zuřivě bojujících proti Bohu a jeho Kristu, manipulujících pomluvami, slyoucích pokušitelským uměním a kladoucích odpor Božím záměrům vždy a všude. Anděl s klíčem od propasti se *zmocnil draka, toho dávného hada, toho ďábla a satana* (Zj 20,2). Souhrnem používám Daňkovy formulace: „Každý ďábel – ať čertí či lidský – pomlouvá.“¹⁰ A analogicky můžeme říci: Každý satan – ať čertí nebo lidský – odporuje Boží vůli.

2.1 Vykladači všech dob viděli Satana v onom ZLÉM (řec. *Ponéros*) z „modlitby Páně“ (Mt 6,13) Satana či Ďábla (tedy zosobněně), zároveň však se modlili za odvrácení jakéhokoliv zla, které by jejich život (zvláště duchovní) mohlo ohrozit. Zlo má jakousi „osobní tvář“, přitom jeho jinou tvář je naprostá anonymita. (Tento moment bude nutné někdy hlouběji reflektovat.)

Nový zákon zná „děti satanovy“ či „ďáblový“. To jsou lidé, kteří se spřáhli s mocí odporující Božím cílům garantovaným jedinečným Kristem. Podle J 8,44 říká Ježíš Židům: *Váš otec je ďábel a vy chcete dělat, co on žádá*. Podobně 1 J 3,8: *Kdo... se dopouští hříchu, je z ďábla*. Hřích i Ďábel jsou tu zřejmě příliš ontologizováni, záměrem poselství však bylo ukázat těsnou souvislost mezi lidskou neposlušností a nečistými silami odporujícími Pravdě.

2.3 V Novém zákoně „se činí“ **démoni**. Výraz *daimonion* v obecném řeckém úzu označoval někdy i samostatná božstva (tak Sk 17,18), v židovském úzu se jednalo o nadpřirozené, ale nebožské duchy, většinou zlé.¹¹ Vlastnímu Starému zákonu byla tato

¹⁰ Daněk, *Požehnání*, str. 22.

¹¹ Tak to kategorizuje J. B. Souček, *Řecko-český slovník k Novému záko-*

představa bytostně cizí, nedalo se to sladit s vírou v Hospodina. Později se však projevil vliv babylónských a jiných představ.

Démonické zahrnovalo i nemoci, a to nejen somatické, mohlo to být i pomatení, tzv. náměsíčnictví (Mt 4,24 aj.) – pravděpodobně epilepsie. Šlo často o jakési zosobnění těžkých traumatických chorob, Proto je Ježíš-léčitel kreslen evangelijním podáním jako exorcista – vymítač démonů (Mt 8,16 n. aj.). Představa démonů je nám zcela vzdálená. Podání však chce upozornit na to, že to zlé, které sužuje člověka a izoluje ho od ostatních, nepatří bytostně k člověku.

2.4 Starý zákon zná řadu démonických duchů bizarně vykreslovaných starým biblickým podáním (pod vlivem jiných náboženství a etnik, zvláště patrně kenaanských). Jsou to:

1. *chlupatci* kozlí podoby (hebr. *sirim*), polní démoni zmínění v Lv 17,7; Iz 13,21 (označení v ČEP jako „běsi“) aj. To jsou symboly či šifry pustoty a zpustlosti, nevázanosti a vzteklé arogance.

2. *černovci*, černí (hebr. *šédím*), příšerci, patrně někdy degenerovaná nebo degradovaná božstva (např. Dt 32,17 aj.¹²) Jde o šifru toho, co člověka vyděsí, omámí hrůzou.

3. *sušci*, sušidla, vyschlovci (hebr. *cijjím*) bytující na bezvodých místech, symbol vyprahlosti, nepřítomnosti života (Iz 13,21).

4. *Azazel* (hebr. *Azázél* – pouštní démon, k němuž byl v Jóm kippúr odeslán jeden z kozlů – obtížený hříchem Izraele (Lv 16).

5. *démon nemoci* řádící ve dne i v noci (Ž 91,5 n.: *Nelekej se hrůzy noci ani. . . moru, jenž se plíží temnotami, nákazy, jež šíří zhoubu za poledne*), snad obdoba naší polednice atp.; v pozadí je hrůza z *možnosti* onemocnět, být infikován etc.

6. *Lilit* (hebr. *Lílit*) – původně babylónský démon bouře, v Izraeli kvůli názvuku na *lajil* = noc chápána jako noční démon

nu, Praha 1961, ad voc.

¹² K: ďáblové; ČEP: běsi, Bub.: skřítci/skřeti.

kde nyní (vyzbrojeni nadlidskými a nadpřirozenými vlastnostmi, to jim totiž z nebe zůstalo), loví duše – násilím, klamem, předstíráním, lichou nápodobou Božského.

3.1 V 2 Pt 2,4 najdeme výstrahu před lživými učiteli. V souvislosti s tím můžeme číst: *Vždyť Bůh neušetřil ani anděly, kteří zhřešili, ale svrhl je do temné propasti podsvětí a dal je strážiti, aby byli postaveni před soud.* To je jedna z představ.

3.2 V Ju 9 je tajemná zpráva o *archandělovi Michaelovi*, který se přel s ďáblem o tělo Mojžíšovo. To je ohlas pozemsko-nebeských „událostí“ za spisů pseudoepigrafických, např. z 1. knihu Henochovy. Proti národnímu andělovi, ochránci Izraele, stojí vůdce protihospodinovských a protiizraelských sil.

3.2.1 Ve Zj 12,7-9 je líčena bitva na nebi: *Michal a jeho andělé se utkali s drakem. Drak i jeho andělé bojovali, ale nezmohli a nebylo již pro ně místa v nebi. A veliký drak, ten dávný had, zvaný ďábel a satan, který sváděl celý svět, byl svržen na zem a s ním i jeho andělé.*

3.2.2 V L 10,18 je uváděno Ježíšovo slovo k Sedmdesátce: *Viděl jsem, jak satan padá z nebe jako blesk.* Proto Ježíš vybavil své, aby si podrobili duchy (10,19).

3.3 Novozákonní slova a apokalyptické kresby pedagogicky zaměřené k posluchačům uvyklým dobovým představám mají své starozákonní podklady, které ovšem ještě neposkytují prostor pro bujně náboženské představy jako pseudoepigrafy.

3.3.1 Cituji Iz 14,12 – nejprve v Kralické: *Jakž to, že jsi spadl s nebe, ó lucifere v jitře vycházející? Že jsi podřat, až jsi spadl na zemi?;* v ČEP: *Jak jsi spadl z nebe, třpytivá hvězdo, jitřenky synu. Jak jsi sražen k zemi... Prorok napadá a ironizuje s vášnivou prudkostí babylónského krále, předvídá a ohlašuje*

jeho pád. Přitom používá známé mýtické fólie, mýtu o pádu Syna Jitřenky (hebr. *hélél ben šachar*). Poněvadž hebr. *h-l-h* = zářit, mohli Kraličtí přeložit „lucifer“ – tak to má ostatně latinská Vulgata. Toto oslovení pohanského krále prozrazuje, že mýtická představa o pádu Syna (nebo: synů) světla na zem nebo dokonce do podsvětí byla tehdy velmi živá. Rozvinuto v pseudoepigrafech. Cenná myšlenka: *Corruptio optimi pessima*.

3.3.2 Ez 28 je prudkým prorockým atakem na týrského krále (snad Itobaala II), který se prohlásil za Boha (28,2b: *Jsem Bůh, sedím na božském trůnu v srdci moří*) a prorok s výsměchem říká: *Jsi člověk a ne Bůh* – v.2c. K vyličení jeho pádu užije Izajáš mýtu o Pračlověku, snad Ádámovi z Gn 2-3, který byl vyhnán z božské zahrady a vystrčen do nevlídných podmínek trpké a skoro nesnesitelné lidské existence. Někdejší „nebeský pračlověk“, oplývající moudrostí i přepychem v materiální sféře, byl pro svou bezbřehou pýchu zbaven svých prerogativ. Proto i týrský král, jakási pozemská nápodoba nebeského vzoru, bude *skolen a sražen z hory Boží* (v. 16): *pohodím tě na zem jako popel* (v. 18b).¹⁴

4

ZÁVĚR: ZLO spočívá v odporu vůči Bohu, jeho vůli a záměrům. Není dáno naturálně, předem vzniká falešným, bezohledným a nemilosrdným rozhodnutím a vždy novým rozhodováním, což vyžaduje poslušnost, odvahu a naději. Figurou Zla je SATAN – odpůrce a sok, či Dábel – pomlouvač, osočovatel člověka. Nejde (alespoň ne především) o nadzemskou a nadpřirozenou osobu přicházející ze svého jaksi nebeského světa, nýbrž o funkci a vzorec jednání. Kdo se cíleně bouří proti Boží spravedlnosti a milosrden-

¹⁴Bliže o této problematice in: Walther Eichrodt: *Der Prophet Ezechiel*, Kap. 19-48, Göttingen 1966, str. 264-270. Též in: *Starý zákon 13, Ezechiel – Daniel*, Praha 1984, str. 131-141.

ství je satan. Kdo pomlouvá Boží spravedlnost a milosrdenství je ďábel. ZLÍ DUCHOVÉ nebo DÉMONI jsou personifikací zlých tendencí a spádů vyvěrajících mnohdy z vlastního duchovně zkorumpovaného srdce. PADLÍ ANDĚLÉ připomínají, že autentické je jen DOBRO, zlo je cosi deformovaného a nevlastního. ZBAVENÍ OD ZLÉHO (otčenáš) znamená vyproštění z moci zla, od všech jeho exponentů a náhončích. Bible odmítá jakoukoli formu dualismu, který by formuloval věci ve smyslu věčného zápasu mezi Bohem a jeho nadzemským Protihráčem. Jen sám Bůh je garantem toho, že zlo nepřesáhne své meze.

DYLEMAT O JAJKU I KURZE

Jacek Baluch

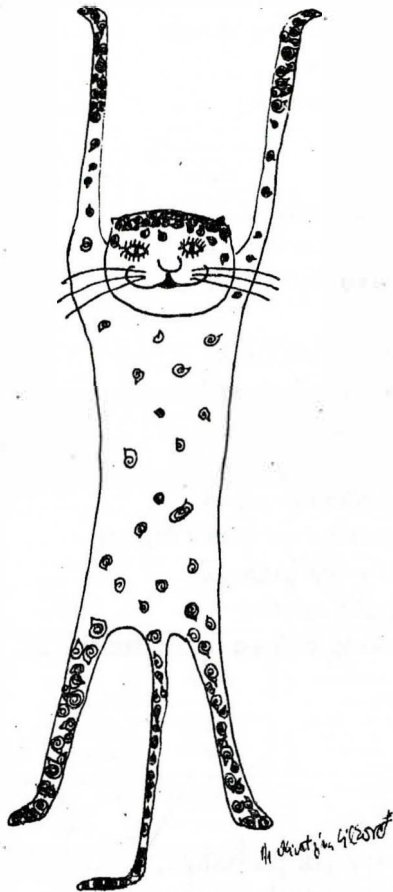
Kto wie
może gdyby wybrano innego
ptaka na przykład
orła albo jeszcze lepiej
feniksa

skojarzenia jajczarsko
drobiarskie nie sprzyjają
spekulacji żołądek
chyba że głodny
nie pobudza do myślenia
pełny brzuch nie był nigdy
atrybutem filozofów

Jajko po wiedeńsku rosół
z kury jajecznicą na maśle kurcze
pieczone cały ten jadłospis
zacierą różnicę między
potencjalnością jajka a faktycznością
kury

Jajo
kosmiczne
nie mieści się
na patelni tak jak podroby
z feniksa w zasadach dobrego
smaku

w efekcie nie wiadomo
co było pierwsze jajko czy
kura i co o tym sądzi
kogut

EXIL JAKO PROŽITÝ MÝTUS

Ludvík Bass

Když jsem po nějakých čtyřiceti letech zase uviděl Prahu, kde jsem byl přátelsky přijat Ivanem Havlem a jeho kolegy, byl právě Lidových novinách hezký cartoon. Dva pánové dohodnou se po dlouhém odloučení: „Jsme statečný národ – stateční, kteří zůstali, stateční, kteří odešli.“ Právě tak oceňuji setkání s Ivanem, jemuž k oslavě jeho šedesátin trochu rozprostírám méně známou polovinu toho vážného žertu.

1. Exil čili vyhnanství je jednou z nejzákladnějších, mezních zkušeností lidstva: zvyšuje nátlak a požadavky, zvl. ten přízpůsobivosti. Homér nazval Odyssea člověkem polytropickým (mnohosemárným).

2. Dlouhá zkušenost starověku s exilem je skvěle shrnuta Plútarchem (*Moralia*), který napsal stať ve formě porady vyhnanému příteli, používaje celé širě exilové zkušenosti, od tragiky až k frašce. Tak Euripidés (*Phænissæ*):

Jocasta: Co ztráta vlasti? Je to velké zlo?

Polyneices: Je to zlo největší: slovy nepopsatelné.

Na druhé straně:

„Sinóповci tě (Diogena Cynika) odsoudili k vyhnanství z Pontu“. Diogenés odpověděl: „Ale já je odsoudil k tomu, aby tam zůstali.“ Plútarchovy vlastní rady cílí k podpoře psychologické: tak, „kdo ztratí své město, může si za to vybrat ze všech ostatních“.

3. Náš vlastní exil byl dlouhý – čtyřikrát delší než Odysseovo putování. Končil zhroucením despotismu, tak neočekávaným

jako by to byl sen v jedné z 15 000 nocí exilu; jakoby se potopená a už oplakaná Atlantis náhle zase vynořila, ještě s přilpěným bahnem a s hlubokomořskými monstrositami. Byl to exil o tolik delší než Coriolánův, že není pomýšlení na „polibek tak dlouhý, jako můj exil, tak sladký jako moje pomsta“. Na to už nám nezbývá ani dech, ani čas, ani vášeň.

4. Myšlenka o návratu a pomstě Coriolána vede zpět k archetypu exilu – k Odysseie jako nejstaršímu mýtu tohoto předmětu. Když se člověk sám vydává do exilu, je to hraniční prosazování vlastní osobnosti, a zkušenost velice soukromá – jakkoli člověk snad myslí na „poslední noc v tomto městě“ Ovidia a jiných předchůdců, a jakkoliv důvody k exilu mohou být zapleteny do událostí neosobních. Teprve po dlouhých desetiletích – pokud vůbec kdy – rozezná se hluboké spojení té osobní volby s mytologií našeho kulturního kruhu – „Charakter je mytologická role, sehrávaná v naivitě iluzorní jedinečnosti a originality“ píše Thomas Mann ve stati „Freud und die Zukunft“, a pokračuje: „Jeho důstojnost i sebejisté sázky spočívají podvědomě právě v tom, že něco od času nezávislého (Zeitlos) je zase vytaženo na světlo a do přítomnosti; je to mýtická důstojnost – pocházející z podvědomí“. Je sotva třeba dodat, že co u nás moderních pochází z podvědomí, pocházelo u starých od božstva – tak jako Odysseovo vyhnanství rozhněvaným Poseidonem.

Tak si tedy podvědomě (či „nařízením bohů“) vybíráme pro náš život ten mýtus, který sedí nejlépe naší vrozené osobnosti, a využíváme vnějších událostí ten výběr uskutečnit. Tak lze porozumět Schopenhauerově otázce, zda osud člověka dovede být v úplném rozporu s jeho osobností. Odtud také hluboké uspokojení s osudem i se stránkami nejbolestnějšími, pokud naše „prožitá víra“ dá se s Mannem nazvat „prožitým mýtem“.

5. Mýtus Odyssea je tak hluboký a trvale účinný, že byl pozměňován řadou tvůrců během těch nejméně 27 století, co už byl vyprávěn. Homérův Odysseus chtěl především domů, do Ithaky. Toho centripetálního hrdinu změnil Dante na centrifugálního badatele, který, hnán objevitelskou zvědavostí Dan-

tem odsuzovanou, se už vůbec domů nepodíval. Calderonův Odysseus vyvinul se v kosmickou postavu plující v mystické loďce řízené porozuměním, pokoušeném smysly, které představují Sirény a Kirké. Sofoklés a Shakespeare kreslí Odyssea jako praktického, až cynického politika, Euripidés skoro jako válečného zločince. Bohaté spektrum Homérova lidsky rozličného, protikladného Odyssea rekonstruoval teprve Joyce ve formě dublinského Leopolda Blooma.

Takové dlouhodobé výkyvy v ocenění osoby Odyssea a smyslu celého jeho mýtu jsou podmíněny historickými vývoji. Odyssea vidí jinak hellenismus triumfální než upadající, jinak Řím, středověk či renesance. Tak upadalo ocenění Odyssea po katastrofě peloponéské války, jak vysvětluje klasicista W. B. Stanford (*The Ulysses Theme*). Po úpadu Athén nepřekvapuje, že tento hrdina nade všechny dovedný a inteligentní, tento vynikající *homo politicus* archaického světa, stal se předmětem nenávisti. „Měla-li morálka Athén přežít vítězství Sparty, bylo nutno vyvinout filosofii poražených. Symboly úspěchu, jako Odysseus, musely být diskreditovány“. Výtečný Stanford nám mnohé ujasňuje a historickou perspektivu ulehčuje. Porážka, úpad, exil – opakování neblahé trojice přes věky přináší i opakování vztahu mezi těmi, kdo odešli, a těmi, kdo zůstali.

6. Počínaje Plútarchovým návodem k psychologii spokojeného exilu, došli jsme k archetypům, bohům, mýtu. Má také Plútarch symboliku a hlubší význam exilu? Vskutku nabízí mýtus exilu ze všech nejšířší: že totiž lidská duše bloudí exilem v hmotném světě podle božských příkazů, žalářována v těle „jako ústřice v mušli“ tím, že si nepamatuje, nevzpomíná svého původu v minulosti. Tak užívá Plútarch exil jako symbol metempsychozy a mýtů s ní spojených.

V této symbolice, jakkoliv snad nejvyšší a nejdůstojnější, rozplývá se zkušenost prožitého exilu ve všeobecnosti až trivializující: z intimně nám známé osoby Odyssea stává se Jedermann. Tak se to alespoň může zdát při vědomém rozebírání. Jak ale vyvozoval Mann z Freuda, mýtus účinkuje nejsilněji z pod-

vědomí; také exil osvětluje nejlépe světlem nepřímým. Univerzálnost Plútarchova symbolu zrcadlí všeobecnost lidské schopnosti, přes věky zkoušené exilem, podrobit hmotné okolnosti a překážky síle ducha; obzvláště síla té houževnaté inteligence, kterou Pallas Athéna milovala v Odysseovi – tedy i v těch, kteří prožívají jeho mýtus.

Literatura:

Plutarch's *Moralia*: „On Exile“

Thomas Mann: *Freud und die Zukunft*, Ges. Werke, Band IX, Fischer 1960

W. B. Stanford: *The Ulysses Theme*, Oxford, Blackwell, 1954.

STRAST Z NEKONEČNA

Rudolf Battěk

Oslovení

- Přijmout nejistotu transcendence je axiomem humanitní konstanty.
- Je to podivná zvláštní představa, že jakýsi Bůh vyžaduje, abychom mu sloužili – modlitbou, adorací, láskou, pokorou, obětí, utrpením.
- Všechny polohy lásky jsou lidskou dimenzí, od našeho srozumění k lásce milostné, k službě člověku, péči o potomky, rodinu, ba i k potřebné míře sebelásky.
- Jsem cizinec v chrámu, pokud to nevíte.
- Nebát se své nejistoty, být srozuměn se stavem bez Boha, ne proti Bohu, bez rituálů, ale s důstojností, ne s magií svátostí, ale s myslí schopnou přijmout druhého.
- Zatímco já se mohu mýlit o sobě samém v mnohém, mrzelo by mě, kdyby mé omyly nepřiblížily k pravdě dětí mých dětí.

Jednoduchost

Pluralita je výsledkem našich zjištění: neexistují dva stejní jedinci druhu člověk – fyzického ani duševního ustrojení a už vůbec ne ve svém prožívání.

Fakt příslušnosti k druhu nás spojuje, přibližuje, navozuje porozumění. Ale existuje i přesně opačný proces: nechuť a odpor k druhému, ne každý jiný se nám líbí, nemáme k němu sympatii, často rozumově nedoložitelnou, jen instinktivně pociťovanou.

Hle, jeden druh *polarizace*, z něhož se nelze vymanit. Nemůžeme se všichni navzájem milovat a chovat se podle toho. Lidská společnost povahově stejnorodá, totožná by sešedla. Ve stejnorodosti by se i láska asimilovala do neutrality – trvalé plus plus nebo minus minus. *Lidská situace* je plus minus nebo minus plus, je doslova nabita obrovskou pluralitou tělesných a duševních poloh.

Příroda je laskavý partner v dialogu. Její výpovědi jsou vždy totalitní, ani slůvko výmluv či omluv. Je mlčícím monumentem, bez argumentace a už vůbec ne utěšování.

Domníváme se, že víme, že jsme na samém počátku nebyli, zplozenci nekonečna času a prostoru, aniž jsme schopni rozpoznat a uznat vznik něčeho z ničeho. Ale výsledek je ohromující a my se z něj pořád nedovedeme vzpamatovat: my a vesmír.

Jsme tvůrci své fantazie, jejíž výplody by nás chtěly povznést, přenést a odpoutat z přírodního sevření. Příroda je podílníkem imaginace námi opakovaně produkované v touze setřást se sebe přírodní závislost. Jsme ti, kdo mají strach, zažívají děs, podléhají úzkosti z vědomí, že jsme výsledkem přírodního, nikým účelově nepředurčovaného bezcílného toku proměn.

Děsí nás jednoduchost takových řešení, nelze je dosadit do žádné rovnice, neboť žádná jednoduchost není kvantifikovatelná, je apriori, ale my se přesto ptáme, jak apriori? Nic je dokonalá jednoduchost, zatímco každý z nás je bytostná bytnost, jsme ohmatatelní, viditelní a provokujeme svojí vzpurnou zatvrzelostí. Nejsme jednoduchostí.

Nezapomínejme, že alternativou plurality je totalita.

Strast

Vím to skoro bezpečně. Jsme spojeni s jedním či několika pojmy ve slovech, která se nám vracejí, jako bychom se jich nemohli zbavit; snad ani nechceme. Jsou to poskakující bludičky trhavě proklouzávající prostorem, my s nimi, ony s námi. Jsme k nim připoutáni, vracejí se neočekávaně do naší mysli v okamžicích naší nerozhodnosti, někdy téměř s varujícím významem nečinit, co učinit chceme a toužíme. V pohodě ducha se oddáváme jejich působení – záchranářům našich nejistot, bloumání a hledání.

Jen málokdy nám dopomohou svým náznakem k dalším milníkům, u nichž zůstáváme s rozpaky trčet, rozhlížet se, a je-li atmosféra příznivá, vykročíme už skoro jako přesvědčení o své správné cestě. Ale kdepak správná cesta prožívání našich strastí, sebeuspokojení, samolibostí. Ano, jen se kapánek zadržme, přestaneme se nadouvat, malinko si připomeneme naši nedůtklivost; že nás nikdo nebere na vědomí? Je to drzost či pýcha těch druhých? Ale drzost domýšlivosti ani pýcha sebevědomí nejsou těmi usvědčujícími pojmy našeho navádění na oběžnou dráhu pozemského kroužení.

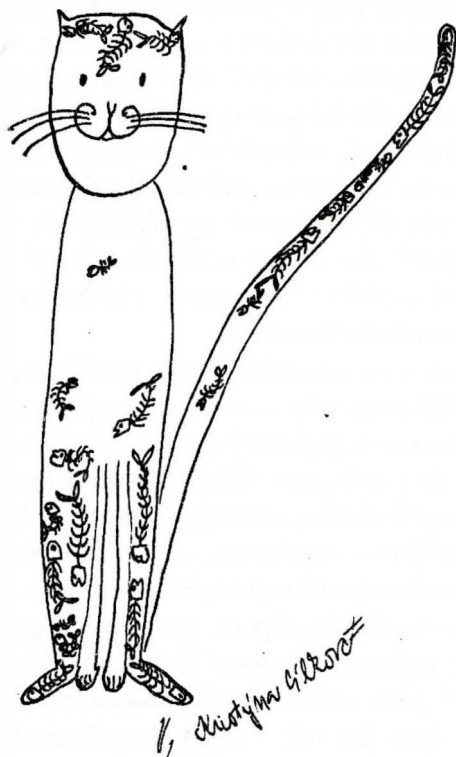
Stále nás cosi ponouká, čemu nevěříme nebo se jenom nevěřicně ohlédáme, kdo a co a kde a jak na nás doráží. Stále ještě jsme nenašli pojmový koncentrát své vlastní řeči, svých pohybů v dennodenním shonu. Procházíme rodinným, příbuzenským a přátelským zázemím, hlavu pochybami nachýlenou nebo sebevědomě vztyčenou, aniž víme proč. Zastavme se a donuťme svého slovního parazita pokoušení k sebeidentifikaci.

Chceme vědět, dopídit se, proč strast, proč bolest, proč radost, proč nejistota. Nejsme žádní otloukánci, naše hrdost a sebevědomí jsou úměrné naším zásluhám. Netrčíme přece do prostoru i času jen tak z nějakého přízemního floncu, nejsme neurčitým členem svého já, naše gramatika má neklamný faktor DV (dobré výchovy) zakódovaný v genetickém řetězci z našich nic netušících předků. Ti by koukali, co všechno zanechali na

našich bedrech, v našem vědomí, v naší osobnosti tak podivuhodně a zajímavě rozostřené.

Ale zdá se, že to nikoho nezajímá, pojmově slovní kód provázející nás celý život patrně nikomu nic neříká. Je to prý naše starost, co si odnášíme na těch pár desítek pozemských roků prožívání i co si odneseme do svého nikým nekontrolovaného nekonečna.

Šalom.

ČESKÁ SPOLEČNOST A MORÁLNÍ KÝČ¹

Václav Bělohradský

Archeolog Petr Charvát tvrdí, že už od devátého století působí v našich dějinách dva silné faktory – mělká sociální stratifikace a ideologičnost. Jedno souvisí s druhým, moc neukotvená třídě, musí být ukotvována ideologicky. Myslím nicméně, že nejvážnějším problémem dějin Čechů jako moderního politického národa nebyla ideologičnost, ale monopol, který získal v našem veřejném diskurzu i občanské angažovanosti morální kýč. Ideologie je věrnost abstraktním principům, která tím, že lidi chrání před oportunistickým přizpůsobováním se okolnostem, jim umožňuje myslet „z hlediska věčnosti“ či alespoň „v dlouhodobé perspektivě“. Společnost začne nebezpečně ohrožovat jen když překročí rozumný práh, stane se zaslepeností a paralyzuje schopnost společnosti přizpůsobit se měnícím se okolnostem.

Český komunismus nebyl příkladem zaslepené ideologičnosti, ale dokonalým ztělesněním morálního kýče, s nímž je naše moderní státnost spojena od počátku. Masaryk na začátku své kariéry, v doktorské práci o sebevraždě, v kapitole, v níž pojednává o „therapeutice moderní sebevraždnosti“, napsal: „Musíme se naučit oddanosti: nám se nedostává opravdové a ušlechtilé lásky“. Taková diagnóza moderní společnosti v roce 1879 je morální kýč. Co jiného než morální kýč je Masarykova formule „Ježíš, ne César“? Čapek s diktaturou morálního kýče v Československém veřejném prostoru vynalézavě bojoval, ale svůj

¹ Poznámky k semináři o kýči v umění, politice a vědě, pořádaném 29. 1., 12. 2. a 26. 2. 1998 v CTS.

„svět člověčenství“ budoval často jeho výrazovými prostředky. Vrcholem politického a morálního kýče jsou pak padesátá léta.

Milan Kundera: „kýč je kategorická negace hovna“

Milan Kundera byl v padesátých letech velkým manažerem lyrického kýče: „Stanula hvězda betlémská / nad vršky bílých stromů. / Dnes všechny cesty, všechny dnes / ach, všechny vedou domů. / Tam zrádce v cizině! / těžkne a padá hlava. / Dnes jejich samota / se rakví stává.“ Později ale se mu podařilo proměnit diktaturu morálního kýče v politice, tuto specificky českou zkušenost, v jedno z klíčových literárních témat tohoto „století ismů“. V celém svém románovém díle systematicky analyzuje monopol, který mravní kýč získává nad lidským svědomím. V *Žertu* je velkým manažerem kýče Zemánek, svazák s vlnitými vlasy. Projednává případ soudruha Jahna, pohlednici se slovy „optimismus smrdí blbostí, ať žije Trockij“. Přečtu vám dopisy dvou komunistů, zahájí své vystoupení a dojatým hlasem čte z *Reportáže psané na oprátce* slavnou pasáž o smrti, která přišla pomalu. Obraz Fučíka na stěně, namalovaný rukou dekadentního malíře Švabinského. A pak suché věty Jahnova dopisu. Konec, byla nastolena diktatura mravního kýče, jak by mohly obstát ty věty v takové konkurenci? Jahn obklopen mlčením, končí v pracovním táboře. V šedesátých letech Jahn potkává Zemánka znovu. I tentokrát je hrdinou mladých, nastoluje diktaturu nového kýče pod heslem „mladí jsou zcela jiní než my.“ Jak by na tomto novém pozadí „zcela jiného mládí“ mohly obstát Jahnovy vlastní zkušenosti z padesátých let? Jsou zase nesdělitelné.

V románu *Nesnesitelná lehkost bytí* Kundera definuje kýč jako postoj, který vylučuje ze svého zorného pole vše, co lidská existence má nepřijatelného: kýč je „kategorická negace hovna“. V říši kýče vládne dojetí, které vytlačuje z vědomí lidí smysl pro rozdílnost, konečnost, zašpiněnost a neprůhlednost životních situací jednotlivců. To kategoricky negované hovno

jsou instituce, do kterých musíme naše ideje o dobru a zlu promítnout. Je jim také nutnost čelit nepředvídaným důsledkům našeho jednání, inspirovaného „velkými idejemi“, s nimiž všichni „opravdoví lidé“ musí kategoricky souhlasit. Eva Le Grand píše: „Jestliže všechny ideologie, náboženské nebo laické, spočívají na kategorickém souhlase s bytím, vyplývá z toho, že se kýč stává jejich společným estetickým ideálem. Kundera nicméně rozlišuje tolik typů kýče, kolik je druhů věr, neboť i když je těmto vírám společný týž identifikační souhlas s bytím, přece se vzájemně liší metaforou, která toto bytí vyjadřuje. Co je základem bytí: Bůh? Člověk? Boj? Láska? Muž? Žena? – Názory na to jsou různé, a proto jsou i různé kýče: katolický, protestantský, židovský, komunistický, fašistický, demokratický, feministický, evropský, americký, nacionální, internacionální – seznam by byl stejně tak dlouhý jako seznam archetypálních obrazů, metafor, jejichž prostřednictvím, aniž o tom víme, se tak často necháváme vlákat do pastí“ (*Kundera aneb paměť touhy*, Votobia 1998).

Petr Rezek v knize *Filosofie a politika kýče* definuje kýč jako „druh nevěčnosti“, který se od ostatních postojů nevěčných liší tím, že „jeho doménou je obor citu, dojetí“. Lidé jsou tak dojati svým dojetím, že zcela ztrácejí ze zřetele věc, o níž jde. V Rezkově analýze je vláda kýče v myšlení disentu hlavním důvodem jeho polistopadového kulturního i politického neúspěchu.

Co je kýč? Obecně je odporem proti kruté a osudové síle modernosti, která diferencuje, individualizuje, specializuje, rozbíjí organickou jednotu společnosti, rozděluje ji do nezávislých a vzpurných jedinců i zneprátelených tříd a skupin, roztrhává tradice na fragmenty a podivně je míchá, problematizuje zděděnou víru a představu o minulosti, probouzí pochyby, nutí nás rozlišovat mezi teorií a fakty, mezi vizí a činy, mezi symboly a skutečností. Změna je jádro doby: „vše trvalé se mění v páru“, napsal Marx.

V každém kýčovém díle nalezneme smíchány v různé míře čtyři charakteristické rysy. Za prvé kýč zastírá všemi prostřed-

ky rozdíl mezi znakem a skutečností. Znak musí kategoricky splývat s tím co označuje, být dokonalou náhradou skutečnosti. S narážkou na Jakobsona můžeme říci, že masová produkce kýče je způsob jak zastřít prudkou inflaci znaků, která devatenácté století charakterizovala.

Za druhé kýč odtrhuje věty od situací, které těmi větami řešíme. K postmoderním metropolitním legendám patří často citovaný nápis „What is the question?“, který anonymní filosof přičinil na zeď newyorského metra pod nápis „God is the answer!“ Kýčař nechce znát otázku, na kterou svým postojem odpovídá. Odpovídá kategoricky, nepřipouští historickou omezenost a nenutnost své odpovědi.

Za třetí kýč se nabízí jako kompenzace našeho selhání v reálné mezní situaci. Příkladem kompenzační funkce kýče může být úvaha Milana Kundery z konce roku 1968, v níž říká, že Československo stanulo „poprvé od konce středověku ve středu světových dějin“, protože se náš národ pokusil „ukázat jaké nesmírné demokratické možnosti leží dosud ladem v socialistickém společenském projektu“. Václav Havel považuje tento postoj za příklad kompenzačního úniku od kritiky k iluzi: „budeme-li si namlouvat, že zem, která chtěla zavést svobodu slova – cosi, co je ve většině civilizovaného světa samozřejmostí – stanula kvůli tomu ve středu světových dějin, nestaneme se vážně ničím jiným než samolibými šmoky, směšnými se svým provinciálním mesianismem“. Průběh normalizace dal Havelovi za pravdu, dědictví Pražského jara bylo normalizací smeteno v míře politicky naprosto ne nutné. Lidé, kteří dojetím z kýče kompenzují své selhávání v mezních situacích, v nichž vždy znovu budou selhávat, protože únikem k nabubřelé iluzi se vyhýbají poučení ze svého selhávání.

Za čtvrté kýč chce mít monopol ve veřejném prostoru, chce být modelem veřejné angažovanosti, zastřít neredukovatelný konflikt mezi rozdílnými ale stejně legitimními hodnotami. Kdo ten monopol popírá je klasifikován jako neduchovní a nemorální člověk: kdo nesdílí své dojetí s celým lidstvem, není člověk

– taková je totalitní logika kýče. Ve filmu *Cabaret* je scéna, v níž chlapec z Hitlerjugend začne v zahradní restauraci zpívat o krásném Německu, všichni hosté jeden po druhém vstávají, v očích slzy dojetí. Jen starý sociální demokrat zůstává sedět, vnímáme jeho izolaci, pohoršení, které ho obklopuje. Kýč nás neustále vydírá: je možné být proti tomu, co říká „svatý otec“ (jak kýčový výraz!) a zůstat člověkem?

Kýč je tedy bojem proti kruté diferenciaci, kterou přináší neoblomná modernost. Rodí se z nostalgie po nediferencované jednotě, kterou nám zaručoval život v malých a trvalých skupinách. Kýč jako nástroj této nostalgie nám vždy nabízí (1) zastření difference mezi znakem a skutečností, (2) únik od kritičnosti k iluzi, (3) zamlčení otázky, na niž určité přesvědčení či jednání je odpovědí a (4) sjednocující monopol ve veřejném prostoru.

Morální kýč

Morální kýč zakrývá nejednoznačnost situace, v níž musíme aplikovat hodnoty, které vyznáváme. Důsledkem je, že rituálním deklarováním obecných hodnot ve veřejném prostoru se kompenzuje nedostatek efektivního jednání. Každá otázka typu „jak na základě vyznávání takových hodnot se budou řešit situace, v nichž se ocitají specifické skupiny lidí“ je označena za cynickou a vytlačována z veřejného prostoru.

Festivalem morálního kýče byla například návštěva papeže v České republice z dubna 1997. MfDnes cituje doslovně výroky papeže: „Nesnažte se naplnit svůj život hledáním sobeckých výhod, ale otevřete se lásce a stanete se tvůrci Evropy a nového světa. Kež mají občanští představitelé i každý občan na srdci potřeby nemocných a kež rozvíjejí v rámci společnosti účinnou a trvalou solidaritu. Svatý Vojtěch žádá od křesťanů, aby se otevřeli současné společnosti, aby v ní hledali vše, co je hodnotné a dobré, aby to pozvedli, a je-li to nutné, očistili ve světle evangelia. Jeho svědectví (Vojtěcha) ať vám pomáhá správně

chápat ekonomické vymoženosti, aniž byste se nechali omámit pozlátkem konzumismu.“

Tyto výroky jsou nezávazné, neimplikují žádné specifické jednání v reálných situacích, dojetí z nich nahrazuje tíži morálního rozhodování, kamuflují morální nejednoznačnost situací, v nichž bychom je měli aplikovat, a nabízejí se jako privilegovaný model veřejné angažovanosti. Žádný výrok nicméně nemůže být zajištěn proti přeměně v kýč jen svou vnitřní kvalitou. Jakýkoli výrok se stane kýčem, je-li určitým způsobem přijímán neboli „instalován ve veřejném prostoru“. Pár příkladů takové kýčovité instalace papežových výroků ve veřejném prostoru: „Papež varoval před konsumismem; dolar není všechno; Jan Pavel II. vybízí ke vzájemné spolupráci; svatý otec v Hradci mezi mládeží i vtípkoval; Jan Pavel II. vyzval lidi, aby neholdovali blahobytu; těžce nemocné ženě daroval svatý otec růženec; papež, kapitalismus, neslyšící a novorozenci“ – takové titulky uváděly v Lidových novinách a MfDnes zprávy a komentáře o návštěvě papeže v Praze. Dobře by se vyjímaly ve volební kampani Haškovy *Strany mírného pokroku v mezích zákona*. Nebo: „To množství mladých tváří, jež odrážely jinou bytost než množství tváří ze stadionů, hal a tržišť, musí člověka vést k úvaze nad svou vlastní tváří . . . promeškat příležitost k poznání smyslu života na Zemi, k pochopení, k procítění“ (Ludvík Vaculík, LN, 29/4); „mladí lidé, nad nimiž my ostatní tak často lámeme hůl, objevují smysl pro jiné hodnoty než jen hmotné, časné, zpeněžitelné“ (Pavel Tigrid, LN, 5/5). Vrcholem postoje, proměňujícího „duchovní hodnoty“ v morální kýč, je kardinál Vlk v okamžiku, kdy nabízí vládě odměnou za přiznání výjimečného postavení ve státě manažování všenárodní „transformace srdcí“ jako příspěvek k řešení naší současné krize. Nebo když církev katolická tvrdě bojuje o majetek a privilegia, aby nás pak mohla léčit z touhy po majetku a privilegiích.

Role mravního kýče v politice je v tom, že představuje apel tak naléhavý, že díky němu je legitimní přeskočit těžkopádnost institučních postupů a mechanismů, a jednat bezprostředně,

„přímo jak svědomí nám káže“. Chudí trpí, snížme zákonem ceny a donuťme obchodníky za takové ceny prodávat!. Kýč znamená, že vše je dovoleno, že už není třeba nechat se zdržovat těmi hloupými „zákony trhu“ nebo ústavními zákony.

Demokratická morálka a pragmatismus

Karel Čapek o sobě napsal: „A když Wilson podával Německu ultimátum, dával mladý intelektuál do tisku knížku o angloamerickém pragmatismu; bylo to krédo demokracie a svobody, byl to demokratický duch republikánského a civilního Západu.“ Ano, pragmatismus je ctnost, na ní je založena demokratická morálka. Každé morální rozhodování řeší napětí mezi třemi póly – hodnotami, institucemi a situacemi. Slovem „hodnoty“ označujeme nejvyšší deklarované cíle člověka, slovem „instituce“ označujeme organizace, které vymáhají respektování obecně platných norem, vyvozených z těch hodnot, a slovem „situace“ označujeme ty popisy světa, které lidé berou za základ svého jednání. Pragmatismus jako demokratická ctnost požaduje, aby si lidé neulehčovali morální rozhodování tím, že ty póly odtrhnou jeden od druhého a zredukuje napětí mezi nimi tím, že v morálním rozhodování berou v úvahu jen své ideální hodnoty nebo zase jen pozitivní normy nebo svou situaci. Brát v úvahu jen pozitivní normy generuje „banální zlo“, o němž píše H. Arendtová, respektovat jen svou situaci vede k oportunismu, který paralyzuje schopnost společnosti jednat všichni dohromady, být celkem. Hodnoty, kterými se jen dojíme, jsou mravním kýčem, jehož vláda generuje „lyrický souhlas se zlem“, jak jej nazývá Kundera.

„Kéž mají občanští představitelé i každý občan na srdci potřeby nemocných a kéž rozvíjejí v rámci společnosti účinnou a trvalou solidaritu. Svatý Vojtěch žádá od křesťanů, aby se otevřeli současné společnosti, aby v ní hledali vše, co je hodnotné a dobré, aby to pozvedli, a je-li to nutné, očistili ve světle evangelia.“ Co z toho vyplývá pro instituce, pro ministerstvo

zdravotnictví a nemocnice? K čemu nás to zavazuje v politice? Je stavba Temelína „otevřením se současné společnosti“, je tím, co je v ní „hodnotné a dobré“? Vyzývá nás svatý Vojtěch, abychom Temelín „očistili ve světle evangelia? Jakkpak se asi čistí nukleární odpad ve světle evangelia? Takové otázky jsou pro manažery morálního kýče nepřístojným materialismem, pragmatismem, připomínáním hovna, které morální kýč kategoricky negoval. Ano, je tu nepřístojný fakt rozporných situací jednotlivců, jejichž problémy je možno řešit jen na úkor jiných jednotlivců, je tu problém institucí, které často jsou ve svém fungování v rozporu s hodnotami, k jejichž prosazení měly sloužit. V každém případě demokratická morálka je především o tom morálním kýčem kategoricky negovaném hovně: neustále připomíná neprůhledné a nejednoznačné situace, v nichž jednotlivci aplikují abstraktní normy vymáhané institucemi a snaží se je učinit efektivnějšími a užitečnějšími pro co největší počet lidí. Jaké obecné normy a instituce, schopné je vymáhat, implikuje výrok „otevřete své srdce lásce“? Mít „na srdci potřeby nemocných“ znamená, že je morálnější financovat nemocnice ze státního rozpočtu? Je nemorální myslet si, že takové otázky jsou jen technickým problémem, který se netýká morálky. Hodnoty neprožíváme, ale převtělujeme v instituce, díky nimž občané mohou lépe řešit situace, v nichž se ocitají. Raymond Klibansky vzpomíná na rozmluvu s nestorem německých filosofů, H. Rickertem, z 1. dubna 1933, kdy vrcholil nacistický nástup k moci. Vytýká mu, že žádný z duchovních vůdců německého národa nepokáral nacistický režim. Na Rickertovu odpověď, že by to nebylo užitečné, řekl: „Pane profesore, naučili jsme se ve vašich přednáškách, že pro německou filosofii je charakteristický postulát, že něco je třeba činit pro vlastní hodnotu tohoto, nikoli pro jeho užitečnost, a v tom, že spočívá rozdíl oproti ... anglickému utilitarismu a americkému pragmatismu“. Vidím hluboký vztah mezi odmítáním užitku jako základu morálky a selháním německé kultury v roce 1933. Každá antiutilitaristická morálka, založená na vyznávání „vyšších

duchovních hodnot pro ty hodnoty samé“ a ne pro užitek, který z nich plyne, zkrachuje v mezních situacích, protože umožňuje masový únik od kritiky k iluzi, o němž psal Václav Havel v roce 1968. „Proti marnosti můžeme postavit jen užitek“, napsal Karel Čapek a proto morální principy musíme vždy posuzovat především podle toho, kolik přinášejí užitku kolika lidem, kdy a v jakých situacích.

Pragmatismus má špatnou pověst, protože lidem připomíná morálním kýčem kategoricky negované hovno, totiž to, že z hodnot musejí vyplývat instituce a normy efektivně aplikovatelné v situacích, v nichž se občané ocitají. Špatná pověst postihla i dílo Machiavelliho: on popsal realisticky státní moc, jejíž fungování historici zachytili ve svých vyprávěních už dávno a církve ji už dávno účinně využívala ke svému prospěchu. Přesto ale všichni morální kýčáři volali „Fuj, Niccoló, hanebný cynik, nepřipomínej nám to hovno“.

Morální kýč je nemocí naší politické kultury. Příkladem budiž celá ta masa frází o vytunelovaných srdcích a ztrátě vyšších duchovních hodnot, které mají být morálním důkazem neúspěchu naší transformace.

Jiným příkladem morálního kýče je většina kritik českého rasismu, s nimiž se setkáváme v tisku. Například rozhořčené reakce na článek poslance Zdeňka Klausnera, v němž hovoří o neasimilovaných, „problémových nájemnicích“ a možnosti je „umístit do náhradních bytů mimo Prahu“. Komentáře pateticky citují holocaust, odsun, etnické čistky, ale v obecném dojetí nad vlastním antirasismem se zcela vytrácí věc, o níž jde – totiž klíčová otázka jaká míra asimilace, přizpůsobení se většině, je nutná jako podmínka soužití s druhými v *kondominiu*, tedy společné správě domu nebo nějakého území? Vybydlené domy přece existují, i když žádný z těch politiků a novinářů hlučně proklamujících svůj antirasismus, v nich asi nebydlí. Jaké normy a instituce vyřeší tuto situaci? Deklarování hodnot je dojmavé, ale neužitečné. Případ Klausner odhaluje také komplitu mezi morálním kýčem a strategií masových médií: sdělit

co největšímu počtu lidí co nejvíce výroků nebo obrazů, nad kterými se mohou co nejvíce dojmout nebo rozhořčit, aniž by museli rozumět jejich kontextu a zavázat se k nějakému specifickému jednání. Toto „aniž“ definuje nejhluběji začarované kruhy mediálních hysterií a apatií.

Morální kýč je velkou hrozbou pro demokracii, protože paralyzuje schopnost občanů budovat instituce a řešit situace, v nichž se ocitají. Karel Kosík se ptá, zda kapitalismus patří k věcem, za něž stálo za to disidentům trpět (Právo, 15/5). Tato otázka je klíčem k pochopení logiky morálního kýče. Trpí se za „vyšší duchovní hodnoty“, ale ne za kapitalismus nebo socialismus. Jenže kdo považuje sociální rovnost za mravní princip, musí bojovat také za socialistické instituce, zatímco kdo považuje svobodu za mravní princip, musí bojovat za kapitalistické instituce – hodnoty bez institucí jsou morálním kýčem.

Morální kýč parazituje na všech možných kauzách. O NATO, Západu a civilizačních hodnotách se u nás většinou mluví velmi kýčovitě! Svobodná Evropa nebojuje za svobodu v Iránu, ale bojuje se současnou iránskou elitou za americké zájmy. Jsou ty zájmy i našimi zájmy? Proč? Američané neumí komunikovat s jinými civilizacemi, protože neví, že je možné být jiný než jsou oni. Je to dobré vysvědčení pro vysílání do islámských zemí? Všechny tyto otázky milosrdně zakrývá morální kýč, třeba „suverenita je prostě boj o svobodu – a to nejen o moji vlastní. Svoboda druhých přece podporuje, umožňuje svobodu moji. Ale co mohou ti Iránci pro moji svobodu udělat, když nesmějí ani poslouchat cizí radio?“ Co mohli Iránci pro naši svobodu udělat, když umírali v kruté iránsko-irácké válce manažované USA na obranu jejich zájmů?

Demokratická morálka je pragmatická: ptá se, zda obecně závazná pravidla efektivně umožňují řešit situace, v nichž se většina lidí ocitá a zda vůbec stojí za to je řešit. V problémech, do nichž se naše transformace propadá, nám nepomůže opačný morální kýč, než byl komunistický padesátých let, ale opak morálního kýče. A tím je jen pragmatické připomínání

morálním kýčem kategoricky negovaného hovna: deklarované hodnoty musí implikovat obecné normy, které jsou výsledkem racionální a svobodné dohody, a ty musejí být vtěleny do institucí a být efektivní ve smyslu, že fungují, že jsou užitečné co největšímu počtu občanů při řešení co největšího počtu nepředvídaných situací, v nichž se co nejčastěji ocitají.

ALBRECHT Z VALDŠTEJNA

Kamila Bendová

Temná, strašlivě podlá jeho tvář, tvář nadutého Mefistotela,
tvář ďábla.

Aldous Huxley, Šedá eminence

Bezohledný kariérista, nepoznal zanícení ani náboženského ani
národnostního . . . hotov pro svůj prospěch osobní kdykoli zra-
dit.

Valdštejn měl pouze své pomstychtivé a ctižádostivé plány a
potácel se bezmocně pod jejich jhem, nemaje odvahy vystou-
piti, nevěda, co počít.

Krutý, necitelný k cizí bolesti, měnící strany jako Casanova
ženy.

Josef Pekař, Bílá hora

A co je jinak známo o Albrechtu z Valdštejna?

Že chtěl být českým králem, zrazoval a měnil své panovní-
ky, stal se největším kořistníkem po Bílé Hoře a byl zavražděn
v Chebu.

Pokusím se popsat příběh Albrechta z Valdštejna trochu ji-
nak, ukázat, že to byl jeden z největších vojevůdců všech dob,
schopný organizátor a ekonom, Čech, který téměř deset let roz-
hodoval o stotisícové císařské armádě, uzavíral mír a vedl válku,
ovlivňoval situaci ve velké části Evropy. Na historických faktech
se pokusím zpochybnit většinu obvinění proti němu, popř. po-
ukázat na jejich účelovou vykonstruovanost.

Nejdřív si poslechněme Valdštejnův životní příběh.

Albrecht z Valdštejna pochází ze starobylého českého rodu, matka je rozená Smiřická. V dětství ztratil oba rodiče, studoval v německém protestantském městě Altdorfu, cestoval po Itálii, kde se asi setkal i s Galileo Galileim. Legenda vypráví, že konvertoval ke katolicismu po té, co byl na přímluvu Panny Marie zázračně zachráněn při pádu z okna. Pokouší se uplatnit na dvoře arcivévody Matyáše, později v armádě při bojích na turecké frontě. Bere si Lukrécii Nekšovnu, majitelku Vsetína, Lukova a Rymic. Sňatkem s ní se stane Valdštejn bohatým moravským pánem. Paní Lukrécie umírá v roce 1614 na tuberkulózu.

Rok 1614 je pro Valdštejna významný ještě jinak: Ferdinand Štýrský vykoná návštěvu Olomouce a Valdštejn se jako člen stavovské delegace setkává s budoucím českým králem a císařem. Na generálním sněmu zemí koruny české je jmenován velitelem pěšího pluku moravských stavů.

Na českém trůně zatím sedí bezdětný císař Matyáš, přesto však je 7. června 1617 Ferdinand Štýrský zvolen českými stavy za budoucího českého krále a 29. června slavnostně korunován. Valdštejn se v této době poprvé pokouší obstát na poli, které mu nejvíce vyhovuje, tj. na poli vojenského podnikatele a organizátora: za své peníze najme, vycvičí, oblékne a vyzbrojí svůj pluk, se kterým pak pomáhá hájit habsburské pozice ve Furlansku (sev. Itálie). Osobně se vyznamenává při útoku proti obláhatelům pevnosti Gradiška a při dopravení zásob do vyhladovělé pevnosti.

V bouřlivém roce 1619, kdy se Morava nepřipojí ke vzpouře českých stavů a má být k tomu vpádem českého vojska přinucena, se Valdštejn pokusí odvést svůj pluk do Vídně. Uspěje pouze částečně, odváží tedy plukovní pokladnu tehdy již vládnoucímu českému králi Ferdinandovi II. (Ten ji později vrátí moravským stavům.) Je mu za tento čin zkonfiškován veškerý moravský majetek a stává se až do porážky stavovského povstání psancem.

Jeho jezdecký pluk nyní bojuje pod cizím velením v bitvě u Záblatí v jižních Čechách na císařské straně. Už tehdy se projeví špatný zdravotní stav Albrechta z Valdštejna – mnoho měsíců proleží. V době bitvy na Bílé Hoře obsazuje Valdštejn jménem nyní už císaře Ferdinanda města v severních Čechách, aby je ochránil před hrozícím pleněním zemi ohrožujících vojsk (např. náhodští měšťané dokonce Valdštejna o posádku žádají: aby u něho jako s její vrchností „ve krvenství spřízněného“ dosáhli zastání proti hrúzám na Náchod se valícím). Pověstný hrdinný pluk moravských stavů je tedy původně Valdštejnův pluk. Jeho velitel, hrabě Šlik, velmi záhy konvertuje a stane se Valdštejnovým generálem, později prezidentem vídeňské válečné rady. Na stranu císaře se také přikloní Kristián z Anhaltu, velitel českého stavovského vojska. Mathias Thurn, další z vůdců stavovského povstání, se rovněž pokusí své služby nabídnout císaři, je však odmítnut a stane se navždy jeho úhlavním nepřítelem. 215 českých pánů včetně Václava Budovce z Budova 12. listopadu 1620 uznává Ferdinanda II. za legitimního českého krále. – Na straně císařských bojuje Valdštejnův druhý pluk pod vedení plukovníka de la Motta.

Armáda Katolické ligy vedená kurfiřtem Maxmiliánem bavorským (vojensky generálem Tserclaesem de Tilly) se v Praze chovala jako vítěz v dobytém městě: sám Maxmilián si odvážel 150 vozů nakradených pokladů. Albrecht z Valdštejna se stává pražským plukovníkem a zasadí se o to, aby cizí armády opustily Čechy. Exekuci na Staroměstském náměstí zřejmě přítomen není.

Popravy byly následovány konfiskacemi. Mnoha pánům, kteří se účastnili stavovského povstání, je majetek zcela nebo částečně konfiskován, např. rozsáhlé statky původně Rožmberků, později Petra ze Švamberka, jsou vyvlastněny a rozdány rakouským pánům: Buquoyovi, Schwarzenberkovi a Eggenberkovi. Valdštejnovi se podaří částečně získat, částečně koupit druhý největší majetek v Čechách: panství rodu Smiřických.

V letech 1621-22 bojuje Valdštejn proti Turkům, Uhrům a

severomoravským povstalcům. Při této operaci je císařská armáda, již Valdštejn přímo nevelí, delší dobu obléhána v Hodoníně.

V roce 1625, kdy se Protestantská Unie znovu sjednocuje pod vedením dánského krále Kristiána IV. a jeho vojenského velitele Mansfelda a obsazuje Severní Německo, Slezsko a Lužici, nabídne Valdštejn císaři, že mu postaví čtyřicetitisícovou armádu. Ekonomickou základnou pro tuto armádu je mu jeho Frýdlantské panství: je jmenován vévodou a bere si za ženu dceru dvorního rady a sestru pražského arcibiskupa Isabelu z Harrachu.

Císař přijme Valdštejnovu nabídku a nechá ho vytvořit císařskou armádu, vedle armády Katolické ligy, vedené generálem Tillym. Dne 3. září 1625 vyráží Valdštejn v čele své armády z Chebu, kde tehdy počíná – a později i končí – jeho sláva, na svou první samostatnou válečnou výpravu do Německa. Velmi rychle ovládne oblast kolem středního Labe, kde vytvoří svou hlavní základnu. Pokud tvrdil, že se zmocnil těchto zemí bez jediné rány mečem, je to v podstatě pravda. Po Labi si nechal přivážet zboží z Frýdlantského vévodství a zajišťoval si případnou ústupovou cestu. V zimních měsících se jednalo o mír. Po významném vítězství v bitvě u Dessavy je mu přikázáno, aby pronásledoval Mansfelda do Uher, neboť hrozilo nebezpečí spojení se sedmihradským vojevůdcem Bethlenem a útok na Vídeň. Přitom císař svou armádu špatně platí a v rozhodujících situacích ji Valdštejn zásobuje ze svých peněz, protože s hladovými vojáky nelze bojovat. Již nyní se začínou projevovat rozpory mezi válečnou radou, sedící ve Vídni, a hlavním generálem armády Valdštejnem, který řídí polní tažení. Valdštejn poslechne, zanechá ovšem část své armády k dispozici Tillymu, který s ní pak vybojuje bitvu u Lutychu. Po úmorném pronásledování Mansfeldovy armády do Uher nabídne poprvé Valdštejn svou rezignaci.

2. června 1627 se Valdštejn po návratu z Vídně vydal za svým vojskem do Slezska. Měl 22 pluků, asi 40 000 mužů. Jeho

úkolem bylo dobýt slezská města, obsazená dánskou posádkou. Využívaje své početní převahy volí rychlou taktiku: oblehne město a posádce nabídne, aby se vzdala na akord, tzn. že může odejít se ctí a s prapory a město nebude dáno v plen vítězné armádě, pouze musí přijmout císařskou posádku a platit kontribuce. Takto se mu podaří obsadit Slezsko. Během té doby už ovšem řídí operace v severním Německu a v Braniborsku. Spojí se s armádou generála Tillyho a několika proudy rychle postupuje na sever a vytlačuje dánskou armádu. Žádná zemská hotovost v Holštýnsku a Šlesvicku se proti němu nestaví, obyvatelé dánského poloostrova ho dokonce vítají jako osvoboditele, neboť ustupující dánská armáda zanechává za sebou jen spálenou zemi. Generál Tilly je raněn, takže závěrečná fáze této tzv. dánské války je jednoznačně zásluhou Valdštejnovou. Koncem roku 1627 stane na pobřeží Severního a Baltického moře a obsadí i Jutský poloostrov. Celé Německo je obsazeno císařskou armádou. V dalších letech se Valdštejnovi podaří proti vůli Vídně prosadit tzv. Lübecký mír – dohodu, ve které je Dánsku vráceno území za slib nevměšování se do otázek Říše. Protože císař není schopen zaplatit Valdštejnovi jeho výdaje na armádu, zastavuje mu vévodství Zaháňské a později knížectví Meklenburské.

Císař spíše z hmotných než z náboženských důvodů vyhláší restituční edikt, tj. navrácení církevního majetku podle stavu v roce 1552. Valdštejn proti tomu protestuje a odmítá se podílet na vymáhání ediktu. Sklidí tím velkou nelibost a později – po neúspěchu císařova úsilí – je naopak snaha shodit vinu na něho. V Čechách, které jsou této války zcela uchráněny, ovšem vítězný císař posiluje své pozice: nechá korunovat svou novou manželku Eleonoru za českou královnu a svého syna Ferdinanda III. za budoucího krále českého, vyhláší Obnovené zřízení zemské, ve kterém jsou omezena práva stavů a měst, a České království se stává dědičným královstvím habsburského domu. V Čechách jsou zakázána všechna nekatolická náboženství: svobodní občané se musí „srovnat ve víře se svým panovníkem“ –

analogicky se závěry augšpurského míru z roku 1555 cuius regio, eius religio, prosazeného protestantskou stranou – nebo se přestěhovat do jiných zemí Českého království (Slezska, Lužice), poddaní musí přestoupit na katolickou víru. Rekatolizace je prováděna většinou jezuity, někdy za pomoci hrubého nátlaku armády (Lichtenštejnské dragonády). Valdštejn v této době buduje své vévodství, speciálně jeho hlavní město Jičín, staví Valdštejnský palác v Praze, zakládá klášter augustiniánů v Bělé pod Bezdězem.

V roce 1630 se sejdou kurfiřti v Řezně, císař se pokouší získat korunu pro svého syna. Kurfiřti za to požadují odvolání Valdštejna z velení armády. K důvodům oprávněným patří vymáhání obrovských kontribucí pro stotisícovou armádu. Za zcela neoprávněné je jistě možno považovat nechuť poslouchat českého povýšence, strach z císařské moci a z oslabení významu vojsk Katolické ligy. Rozhodování kurfiřtů ovlivní v neposlední řadě našeptávání z Francie, která chce oslabit moc Habsburků v Evropě a nakonec neváhá platit švédské protestantské vojsko. Přes přicházející zprávy o vylovení švédského krále Gustava Adolfa podlehne císař naléhání kurfiřtů a Valdštejna odvolává. Valdštejn, který mezitím zorganizoval obranu severního Německa a potlačil pokus o vzpouru okolo Magdeburku, zprávu o sesazení přijímá klidně. Okamžitě ovšem přerušuje dodávky císařské armádě a odebírá se do Prahy a Jičína.

V následujícím roce se podaří Gustavu Adolfovi, rozšiřujícímu švédský vliv s odůvodněním ochrany protestantské víry, ovládnout severní Německo, přimět braniborského a saského kurfiřta ke spojení a porazit generalissima císařských vojsk Tillyho v bitvě u Lipska. Mezitím saská armáda obsazuje Prahu. Den poté začíná Valdštejn, již několik měsíců o to žádán, uvažovat o znovupřijetí generalátu. Císař musel přijít s touto prosbou, neboť po další prohrané bitvě, ve které byl generalissimus Tilly smrtelně zraněn, neexistoval nikdo, kdo by byl schopen Švédy zastavit. Valdštejn, v té době již velmi nemocný a unavený, nemající syna, přijímá druhý generalát. Vyžádá si

ovšem značné pravomoce jak pro vedení války, tak pro jednání o míru. Naverbuje novou armádu, osvobodí Prahu od saské okupace, spojí se s armádou bavorského kurfiřta Maxmiliána a přinutí Švédy okupující Norimberk, aby se pokusili dobýt jeho opevněný tábor poblíž města. Neúspěch je donutí bez přímé bitvy císařské město opustit. První střetnutí s doposud neporazitelnou švédskou armádou tudíž vyhrává Valdštejn. Odebere se s armádou do zimních táborů poblíž Lipska, čehož využije Gustav Adolf a vnutí Valdštejnovi bitvu, známou pod pojmem bitva u Lützen. Její výsledek je nerozhodný, obě strany ji považují za své vítězství. Ztráty jsou na obou stranách veliké, Valdštejn ustoupí do Prahy, Gustav Adolf padne. Valdštejn se zde naposledy přímo účastní bitvy, je zraněn a padne pod ním jeho oblíbený kůň.

Po bitvě dá Valdštejn na Staroměstském náměstí stít několik důstojníků, kteří v jejím průběhu uprchli a strhli s sebou i část armády. Zajímavé je, že soudu nad těmito provinilci předsedá Valdštejnův generál protestantského náboženství.

V následujícím roce po jistém váhání a neochotě zničit saskou armádu porazí Valdštejn švédské oddíly u Stínavy a dojde zpět celé Slezsko. Zajaté české důstojníky včetně Mathiasa Thurna však propustí. Úspěšnému postupu do Braniborska zabrání císař povoláním Valdštejnovy armády na pomoc Bavorsku. Zimu 1633-34 tráví Valdštejn s armádou v Plzni, kde ho také dostihne císařovo jmenování generála Gallase generalissimem císařské armády a prohlášení Valdštejna za zrádce. Valdštejn, těžce nemocný, prchá do Saska. Cestou je v Chebu zavražděn.

Mohlo by se tedy zdát, že až na neblahý konec byl Valdštejn úspěšný. Z chudého českého šlechtice se vyšvihl na generalissima císařské armády, na vévodu frýdlantského a zaháňského, dokonce na knížete meklenburského. Jako vojevůdce obsadil celé Německo a nikdy nebyl poražen. Co se ovšem traduje v našem národním povědomí ...?

Valdštejn jako velký kořistník

Albrecht z Valdštejna zabránil konfiskování smiřického majetku tím, že se mu podařilo (dva dny před rozsudkem o jeho konfiskaci) stát se poručníkem nesvéprávného posledního mužského potomka rodu Smiřických Jana Jindřicha – toho později nechal přivést ze Saska, kam s ním odjela jeho sestra, a nechal ho žít na Hrubé Skále, jak bylo přáním Janova otce. Mnoho dalšího majetku získal tím, že císaři nabízel půjčky v době, kdy císař potřeboval hotové peníze k placení armády. Neváhal prodat svá panství na Moravě, prodal i stříbrné nádoby, peníze získal i obratným prodejem vína v obsazené Praze. Takto získané panství, které později vytvořilo vévodství Frýdlantské, částečně pronajal různým svým příbuzným, popř. původním majitelům. Zdá se, že se všemožně pokoušel pomáhat perzekvovaným českým šlechticům, např. jim později pronajímal své statky v Meklenbursku a Zaháňsku, kde mohli žít i jako protestanté.

V roce 1623 byla vyhlášena tzv. kalada, tj. pád měny, způsobený tím, že stříbrné peníze měly podstatně menší obsah stříbra. Zdá se ovšem, že největší škodu z této akce měl císař, neboť jemu se platily daně v hotovosti a od něho se kupovaly zabavené statky. V každém případě byl Valdštejnův podíl na celé této akci nevelký.

Valdštejn jako člověk, který nikoho nemiloval a neměl žádné přátele

První Valdštejnova manželka Lukrécie, se kterou se zřejmě seznámil na svatbě své sestry s významným moravským šlechticem Karlem starším ze Žerotína, byla sice vdova, ale nebyla o mnoho let starší než Valdštejn. Žil s ní pět let, občas ji opouštěl kvůli výpravám do válek a ke dvoru, ale např. posledních šest měsíců jejího života s ní strávil na zámku v Lukově. Také jí slíbil různé donace katolickým řádům, které všechny i po její smrti splnil. Valdštejn vyjádřil svůj vztah k první ženě i

později, v roce 1626, kdy již jako velice slavný a mocný buduje u Jičína kartuziánský klášter Valdice a svou hrobku, do které nechává přenést ostatky paní Lukrécie.

Se svou druhou ženou Isabelou z Harrachu měl Valdštejn dceru, později provdanou Kounicovou, a syna, který zemřel brzy po narození. Z dopisů, které si Albrecht a Isabela vyměňovali, vyplývá, že jejich vztah byl láskyplný: jednou, když se Valdštejn vracel z delší výpravy zpět do Čech a byl oficiálně očekáván v Praze, omluvil se za zpoždění s odůvodněním, že přece nemohl jet dříve do Prahy, než za svou ženou do Jičína. Co se týče přátel, je situace trochu komplikovanější: byl zřejmě dosti uzavřený a osamělý, přesto vztah s vídeňským císařským radou Eggenberkem byl známý a oboustranný. Eggenberk Valdštejna přemluvil k druhému generalátu a do poslední chvíle ho před císařem hájil.

Valdštejn jako necitelný a krutý

Opět tato pomluva není v podstatě ničím podložena. Doba byla krutá, města byla dávána běžně v plen vítězné armádě, vplétání do kola byl užívaný způsob poprav. I v tomto ohledu byl Valdštejn výjimkou a jsou např. známy jeho dopisy, kde hrozí tvrdými tresty vojákům za to, že berou obyvatelstvu koně. Vydává přísné příkazy proti rabování – dokonce neváhal popravit vlastního generála za neuposlechnutí takového příkazu – města se mu většinou vzdávají na akord a tudíž nejsou plněna, pouze platí kontribuce. Dokonce dohlížel na to, aby bylo v obsazených oblastech zaseto obilí. Je mu vytýkán pouze jediný případ, kdy po násilném dobytí pevnosti Breitenburg nechal všechny muže v počtu 500 popravit a vzácnou knihovnu filozofa Ranzaua dal odvést do Vídně císařovu zповědníku Lamormainovi. Tato knihovna se však pravděpodobně do Vídně nikdy nedostala, ale zůstala v Praze v Jezuitském semináři na Malé Straně a některé svazky z ní jsou nyní v Klementinu. Ve chvíli, kdy viděl, že města lze dobýt pouze za velkých obětí vojáků i

obyvatel, tak ustupoval – např. v případě německého přístavu Stralsund. (Toto město se ubránilo za cenu, že přijalo švédskou posádku, ta tam ovšem zůstala 200 let!) S rozhodně se bránícím Magdeburkem uzavře Valdštejn raději smírnou dohodu a obléhání zruší. Toto bohaté město je zcela zničeno až v roce 1630 císařskou armádou generalissima Tillyho. Kromě výše zmíněné knihovny není doložen případ Valdštejnem prováděného rabování. Přitom si uvědomme, že jen Praha byla během třicetileté války třikrát vykradena: bavorským kurfiřtem Maxmiliánem po bitvě na Bílé Hoře, saským kurfiřtem Janem Jiřím při saském vpádu v roce 1631 a nakonec nejdůkladněji švédskými vojsky v roce 1648. Tehdy byly odvezeny nejen zbytky rudolfinských sbírek, ale dokonce sochy z Valdštejnské zahrady, které dodnes zdobí švédskou Královskou zahradu.

Ještě dvě ukázky Valdštejnovy údajné necitelnosti: v roce 1629 vypukne selské povstání, které ohrožuje i kněžnu Isabelu. Valdštejnova vojska povstání porazí, sedmnáct vůdců je odvedeno do Jičína a odsouzeno na smrt. Patnácti z nich, kteří přestoupí na domlouvání jezuitů ke katolické víře, je udělena milost.

V květnu 1632 obsazuje Valdštejnova armáda Prahu a vypuzuje saskou posádku. Většina lutherských pastorů se uchýlila do kostela sv. Salvátora v obavě o svou budoucnost a ve strachu před útočícími katolickými studenty. Valdštejn je prohlásí za vězně císaře, udělí jim milost s podmínkou, že opustí do večera Prahu. Poskytne jim povozy a vojenskou ochranu.

Valdštejn byl nelidský vůči poddaným

O frýdlantském panství je nutno říci něco více. Skládalo se původně z panství rodu Smiřických (Jičín, Hořice, Semily) a z přilehlých panství, zakoupených po jejich propadnutí koruně (Liberec, Frýdlant, Mnichovo Hradiště). Není ovšem náhodou, že si za jméno vybral Valdštejn Frýdlant = Friedland, země pokoje a že se jeho panství říkalo Terra felix = Šťastná země.

Protože mu leželo na srdci zvelebení jeho držav a současně si byl vědom, že všichni dodavatelé se budou snažit využít toho, že armáda své dodávky nutně potřebuje a zaplatí, co se požaduje, rozhodl se, že si většinu potřeb pro armádu bude opatřovat sám ze svého vévodství. Nesmírně tím podpořil rozvoj řemesel, ba dokonce průmyslu, protože se pokoušel zavádět něco jako manufaktury. Své panství sice spravoval spíše jako armádu s přísnými příkazy a tresty za nedodržení lhůt, přesto se snažil maximálně zemi zvelebovat: špitály pro chudé, organizace zdravotní služby, péče o čistotu v ulicích, vysušování močálů, pravidelná pošta, hasičský řád, zavedení jednotných měř a vah, plán vlastního zemského zřízení se sněmem v Jičíně, vlastní mince (s nápisem Pán je můj ochránce), nové silnice, zakládání nových rybníků, gymnázium pro 100 nadaných šlechtických synků (kde mj. studoval Bohuslav Balbín).

Ke svým poddaným se choval překvapivě blahovolně, např. je znám jeho výrok: „Mají-li mně okrádat cizí, ať mne raději okrádají moji poddaní“. Posvácení v sousedních vesnicích přikázal rozdělit na dva různé termíny, aby poddaní vypili více piva! Povolal sice několik řádů (jezuity, augustiniány, kartuziány) a takto podporoval rekatolizaci, přesto však odmítal jakékoli násilí a spoléhal spíše na katolickou výchovu mládeže.

Valdštejn byl váhavý, neschopný stratég a slabý taktik,
vyhýbal se velkým bitvám

Toto je otázka spíše pro vojenské teoretiky a historiky, lze ale oprávněně říci, že Valdštejn zavedl nový způsob boje bez boje, tj. obsazování zemí pomocí přesily své armády, bez velkých ztrát jak na svých vojácích tak na civilním obyvatelstvu dobytých území. Pokud se mu během několika měsíců podařilo obsadit celé severní Německo, porazit Dány a obsadit Jutský poloostrov bez velkých ztrát, pak to mluví spíše o jeho schopnostech než naopak. Bral ohledy na poměry zeměpisné, předvídavě umísťoval pluky na důležitá místa, velmi rychle se

přemísťoval pouze s jízdou, vyhýbal se bitvám, které mu bývaly vnucovány za nevýhodných podmínek (např. v Uhrách), nedobýval města, která se mu nevzdala na akord. Pokud už nebylo možno se střetnutí vyhnout, např. u Dessavy, u Kozlí, u Bolehoště, u Stínavy, u Norimberku, u Lützeny, pak operace prováděl rozhodně a obratně. Pokaždé věděl, co chce, jeho rozkazy byly přesné a jasné. Zavedl vojenské porady, jakýsi zárodek pozdějších generálních štábů, kdy vyslechl názory svých podřízených obristů, potom ale rozhodl sám, rezolutně a definitivně.

Valdštejn se urazil při odvolání z prvního generalátu a stále jenom pomýšlel na pomstu

Zase je možno pátrat ve Valdštejnově mysli, ale raději si přečtěme, jak císařský posel Gerard Questenberk popisuje v soukromém dopise bratrovi Valdštejnovu reakci na zprávu o odvolání z prvního generalátu:

Pozoruji, že nacházíme se v nebezpečném stavu, a to nebezpečnějším, nežli mnozí myslí. Jaké to radostné poskakování a veselost u mnohých, když vidí, že generál jest odstraněn! A přec není mezi nimi nikoho, jenž by nebyl nucen vyznati a přisvědčiti, že on k velikým věcem zrozen jest. Mnozí očekávají nyní snadnější postup a pokrok věci. Já však pravím, že za jeho generalátu postupovali všichni ti, kdož pokládáni byli za lidi k důstojenstvím vhodné. Mám za to, že v Evropě nelze nalézt nikoho jemu podobného. Ať si jiní plkají, cokoliv se jim líbí! Jen ať sami uchopí se díla – pak poznají ku vlastní škodě, že velice marnými myšlenkami pobloudili!

Ale hle, ač jest mrzutý, netrpělivý a vysokomyslný, přec co nejprůvětivěji a nad obyčej povahy své nás vyslyšel, přátelsky s námi jednal a s mnohými dary nás propustil, dav nám v odpověď: „... že milejší zpráva nemohla mu býti přinesena, že rada ta zajisté na základě nejlepších důvodů a řádných dokladů

Jeho Milosti císaři odporučena byla. Totéž byl by prý sám, kdy byl býval v radě přítomen, odporučil a že prý ani v nejmenším nebyl by se od onoho dobrozdání odchýlil. To že prý je ten pravý způsob zavést v říši římské mír, když totiž obě vojska se spojí, a kurfiřt bavorský jim v čelo postaven bude, jemuž nadřízenému býti on nikdy netoužil ani nepomýšlel. Že prý se vrátí domů a kdykoli zpět povolán bude od Jeho Milosti císařské, že přichvátá vždy k službám ochoten. Že žádných podmínek Jeho Milosti císařské klásti nebude, řka, že toliko v libosti Jeho Milosti císařské svou libost nachází a že podle libosti Jeho Milosti císařské, pokud žíti bude, vždy všecko konati bude,“ Díky vzdává Bohu, že ze smyčky vyvázl. Veselý je a se všemi velmi vlídně obcuje. Zamýšlí vrátiti se do Čech, do Jičína. Ať jde šťastný a nechť, v brzku nazpět povolán, ještě šťastnější se vrátí! Vždyť všech dní slunce ještě nezašlo! [. . .]

Nemohu vyličit, jak mne změna tato rozrušuje. Vidím jakoby v zrcadle hrozná bouře, jež stěží budeme moci zniknouti. Nade vším už generál náš zvítězil: přemohl nepřátele své i sama sebe! To při takové povaze, jaká od přirozenosti je mu dána, pokládám za známku rozmyslnosti a statečnosti ducha.

11. září 1630

p. Gerard Questenberg

Je nepochybné, že největší pomstou císařskému dvoru a speciálně bavorskému kurfiřtovi by bylo nepřijetí druhého generála: Švédové byli v Norimberku, cesta na Vídeň byla otevřená, armáda katolické Ligy byla rozprášena po bitvě u Breitenfeldu a její velitel generalissimus Tilly byl mrtev.

Valdštejn chtěl zradit císaře a stát se českým králem

Přesto, že se několik let po Valdštejnově smrti pokoušel císařský dvůr ospravedlnit Valdštejnovu vraždu procesem a jeho odsouzením za zradu, nikdy se to nepovedlo. Neexistují žádné doklady, které by potvrdzovaly jakékoli opravdu zrádné plány.

Valdštejn získal veliké pravomoce při přebírání druhého generalátu, speciálně možnosti jednat o válce a o míru Co se týká nabídky české koruny, zdá se, že mu byla učiněna, ale je známa jeho odpověď: to by bylo velké darebáctví. A jaké byly jeho plány? Poslechněme si úryvek z dopisu jeho současníka Heřmana Questenberka:

Všeobecně se vypráví, že generál náš nejen příměří s Arniem uzavřel, nýbrž i jménem kurfiřtů, saského a braniborského, mír ujednal, aby, pokud se týče náboženství, uvedeno bylo vše v onen stav, v jakém bylo za doby císaře Matyáše. Kdo by pak v Říši, ať již Švédové nebo kdokoliv jiný, na tyto podmínky přistoupiti nechtěl, aby spojenými silami obojího vojska mocně k tomu donucen byl. Tímto způsobem budou prý Švédové a jiní cizí národové, v Říši vládu si osobující, vypuzeni. Kéž Bůh i nadále rady vnukne, aby čestný a trvalý mír byl sjednán!

10. září 1633

A co si o Valdštejnově smrti myslí jeho současník kantor Václav František Kocmánek (1607-1679)?

Protož z Valdštejna tu válku moudře a opatrně vedl a maje bitvu jakouliv konati, své tělo lehkou zbrojí a výborným koněm zaopatřil, aby snadně zabit a ani jat býti nemohl, šel vstříc také příležitosti místa, jak by nejlépe i s zoldáty obstáti mohl. Ale hle! Nešťastná fortuna na něj velmi prudce ukrutným způsobem dokročila a jej 25. dne měsíce února téhož léta 1634 s jinými pány vzáctnými českými při pangetu ukrutně zamordovati dopustila. Ale ne všickni jsou nalezeni, kteří takový nenadálý mord a nepořádnou exekuci schválili (vymíníc toliko samé J. M. C. poručení, pokudž jest, aby se tak stalo, jaké bylo), poněvadž každé přičinění, co se tkne propadnutí hrdla, bedlivého rozvážení a soudu spravedlivého potřebuje. Poněvadž i sám J. M. C. Ferdinandus Secundus dříve, nežli pány české sobě odbojné strestati (ač hrozně) dal, soudu byli poddáni a potom

teprva vedle soudců a uznání viny ortelování a potom žalostnivě pokutování. Jimžto Pán Bůh rač milosti býti! Ale i týž kníže z Valdštejna, když některé oficíry slavné a mezi nimi i jedno hrabě pro neupřímné války vedení a nepříteli nedostání do Prahy do arestu přivésti dal, dříve jim hrdla odňata nebyly, až byli právem jak válečným, tak městským, souzeni a po zavřeném nad nimi soudu a orteli vypověděném teprve hrdla svá před rathauzem Starého Města pražského na theatrum smutném k tomu připraveném pod meč skládati musili. Též podobně i Jeho Milost akrcikníže Leopoldus, když týmž způsobem a téměř pro takovou vinu a přičinění mnohé oficíry jímati poručil, nebyli dříve hrdel zbaveni, až by byli podle práva souzeni [...]. Ale ty věci již jsou pominuly, nechť o nich soudí ten, komuž to náleží! Víme to, že fortuna když koho na nejvyšší stupeň štěstí postaví, jej hanebně podvrátí a do nejnizší a nejhorší třebas potupy s zahnutím přivede.

A jak popisuje Valdštejnův příběh pozdější kramářská píseň?

Píseň o Waldštejnovi

Kníže z Waldštianu, slyš tato slova:

Došla nám správa taková,
že chceš císaře zraditi,
k nepříteli se díti.

Toho se nikdy nedojde na mně
leč by někdo obelhal mně,
chci se postaviti před pánem,
to císařem Ferdinandem.

Pokoj jsem já chtěl mně způsobiti,
neb jsem nechtěl rabovati
pro jich zlé skutky českou vlast,
že jsem nedal Francouzům krást.

Ach! partazano, kde's moje byla,
žeďs při mně tu s mečem nebyla,
padesát takových i víc
pobil bych s mečem jako nic.

Moji drabanti, moji rozmilí,
kde pak ste tu chvíli byli,
proč pak ste mně nebránili,
život odnít dopustili.

Mnoho jsem s vámi zemí přejížděl
a pevná místa obdržel,
častokrát v širým poli
koule nad námi lítaly.

Tak jsou se na mně lstivě navedli,
před císařem obelhali,
že jsem já šelma francouzský,
taky zrádce špaňhelský.

Mordíři na mně vysláni byli
od zrádcův těch v tu chvíli
a já nevině umírám,
všemu světu vale dávám.

Ô Ferdinande, ó smrti zrádná,
litovat budeš Walštiana,
neb jsi neměl milejšího
nad Walštiana Fridlantského.

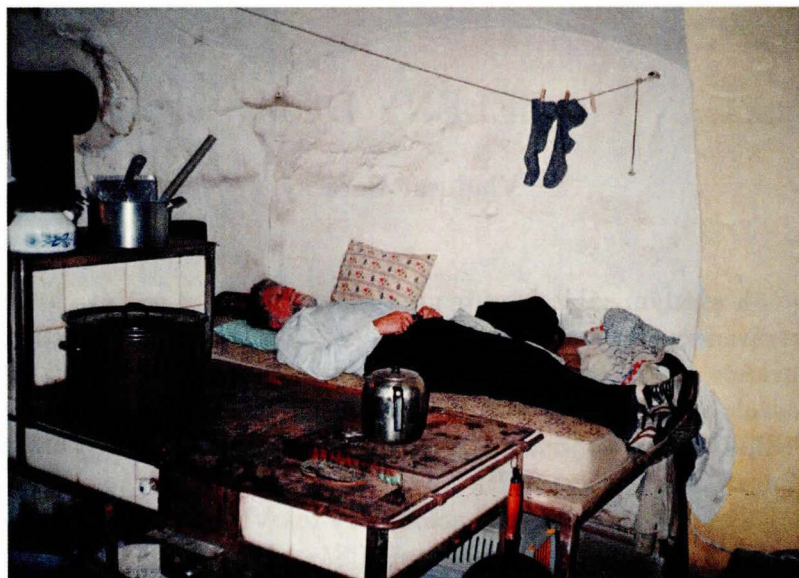
Pán Bůh to na mně tak sám dopustil,
abych zármutek okusil,
pro mně bude naříkati,
též i smutně spomínati.

Ach, kdybych živ byl, moji poddaní,
nepřišli by jste k zahubení,
dyby vám kdo chtěl škoditi,
dal bych mu hlavu odnítí.

Ach! můj Jičíne, můj roztomilý,
škoda, že nejsi dostavený,
líto mi tě nastokráte,
neb jsem byl laskav na tě.

Na tebe jsem já moc vynaložil,
za mou vlast jsem tě položil.
To sobě ještě vinšuji,
by mně tam mrtvého mněli.

Na závěr je možno říci, že Valdštejn bojoval většinou na území Říše a vedl obrannou válku, nikdy neprohrál žádnou bitvu a jistě patřil mezi ty, kteří rozhodovali o dění v Evropě. Přesto bylo jeho hlavním zájmem Frýdlantské panství a všeobecně obrana a ochrana Čech, neboť po dobu, kdy byl u moci, se – na rozdíl od druhé poloviny třicetileté války – žádná válka v Čechách nevedla.

**IHM, ležící, spící,
v staročeské kuchyni,
nad ním v teple pece snící,
dvě ponožky visící...**

**Foto: Ina Křivánková
Popisek: Zbyněk Benýšek
Asistence: Vladimír Bouček**

ZELENÝ DŮM

Vladimír Borecký

K světlým zábleskům temných padesátých let patřily chvíle strávené v kamarádkém prostředí vodáckého oddílu. Skauting byl komunisty zrušen záhy po únorovém puči, ale hnutí pokračovalo v různých formách poloilegálně. Kormidelníkem družiny ledňáčků, kterou jsem od svých deseti let navštěvoval byl bratr Puzuk, jak bylo Ivanu Havlovi po skautsku přezdíváno.

Sjel s námi tehdy ještě polodivoký tok Vltavy na kotrči v roce 1953 z Vyššího Brodu až k ústí Sázavy. Dodnes slyším, jak svým mumlavým hlasem broukal z kotrče do rytmu v roce smrti diktátorů Stalina a Gottwalda tehdy zpopularizovaný *Pochod padlých revolucionářů*. V následujícím roce s námi již na Lužnici nejel, zřejmě u něho skautská romantika začala být vytlačována hodnotnějšími zálibami a zájmy, ale celý rok 1953-54, kdy vedl vysoce sofistikované družinové schůze, patří dosud k těm nejsubtilnějším intelektuálním rozkoším mého dětství. Docházel pak již mezi nás zřídkka, aby svým humorem rozčeřil kalné vody pokleslého žertování a dodal jim svůj absurdní svéráz.

Ke zcela mimořádným zážitkům pak patří má návštěva u Puzuka na nábřeží Bedřicha Engelse (nyní Aloise Rašína). Dům měl pro mne přízračné kouzlo. Stával vedle zeleného rohového domu, který dostal při americkém náletu na Prahu v únoru 1945 plný zásah. Jeho trosky byly po čtyřicet let diskrétně zakrývány dřevěným plotem, využívaným jako plakátovací plocha.

S Jiráskovým náměstím jsem byl důvěrně sžit, neboť jsem se tam na refýži s čelným pohledem na trosky zeleného domu, z nichž vyčníval dům Puzukův, léta načekal na nekonečné

množství dvacítek a třiadvacítek, kterými jsem cestoval domů ke Karlovým lázním.

Můj dědeček, básník Jaromír Borecký, bydlel nedaleko Jiráskova náměstí v Jenštejnské ulici naproti Hlávkovy koleje a prateta Zdenka poblíž v Trojanově ulici. Jednou týdně jsem docházel k dědečkovi a jednou týdně k pratetě. Jaromír se zde usadil kvůli blízkosti k Jaroslavu Vrchlickému, který bydlel na nábřeží hned vedle Puzuka, a kvůli Aloisu Jiráskovi, který pochopitelně nežil nikde jinde než na Jiráskově náměstí. Prateta si zase vyhlídla bydliště zde, aby to měla blízko k bratrovi, k neteři a synovci. Dědeček docházel se svou rodinnou suitou v létě na pivo do zahradní restaurace na Žofín nebo do Mánesa, popřípadě vysedával na *plivátku*, jak se říkalo parčíku před Emauzským kostelem, který také dostal od Američanů přímý zásah.

14. února 1945 jsme byli s matkou a bratry u dědečka v Jenštejnské, když byl vyhlášen letecký poplach. Již cestou do krytu vyrazila tlaková vlna všechna okna na chodbách. Byl to největší nálet na Prahu a hořely domy od žižkovské synagogy v linii od Korunní třídy po Resslerku. Dokonce se Američanům podařilo zasáhnout i Štefánikovu rozhlednu na Petříně. Když jsme vyšli z krytu uprostřed Resslervy ulice, doutnala zasažená třiadvacítka. Vyprávělo se, že v ní uhořela průvodčí, která se tam vrátila pro lístky. Tramvaje nejezdily, jenom hasiči se pokoušeli zažehnat zkázu.

Šli jsme pěšky domů. Ohlédli jsme se k refýži, za kterou jsme spatřili zcela sesutý zelený dům. Za ním pro mne poprvé vyvstal obnažený dům Puzukův.

Dědeček zemřel v roce 1951, ale jeho starší sestra ho o pět let přežila. Byla pyšná, že její ulice nese jméno Aloise Pravoslava Trojana, který byl duší památné schůze v nedalekých Svatováclavských lázní dne 11. března 1848, která přerostla v revoluci. Komunisté ji pak přestěhovali z přízemí do suterénu, kam ji jedno rameno svatováclavského pramene vyvěralo do šatníku. Mé cestování na Jiráskovo náměstí a k přístavišti parníků mezi Pa-

lackého a Jiráskovým mostem se siluetou zhrouteného zeleného domu tak tvoří nevymazatelnou kulisu mého mládí.

Puzuk psal zeleným inkoustem jako André Breton. Měl i ilustrátorské nadání a vyzdobil vtipnými kresbami řadu vodáckých kronik. Jeho sloh jiskřil jemnou ironií a burleskními parodismy. Měl pak celou plejádu napodobitelů od nadaných imitátorů po pouhé plagiátory bez talentu, ale dá se hovořit o Puzukově kronikářské škole. Puzuk měl celou škálu vědeckých zájmů od astronomie a fyziku přes chemii až k biologii. Obdivoval jsem jeho sbírku brouků a začal též brouky sbírat. Přejal jsem jeho úctu, kterou choval k řádu hmyzu *coleoptera* jeho přezíravý, pohrdlivý vztah k podřadnějším řádům a čeledím jako byli na odiv přitažliví motýli a blanokřídlí. Měl ve své sbírce několik roháčů, nádherné hovnívály a dokonce asi pět svižníků, kteří byli v té době již na vyhynutí. Když jsem se chtěl jednou pochlubit tetě Jarče s pýchou své sbírky, tesaříkem vrbovým, kterého jsem měl před tím poctivě po tři dny ponořeného v denaturovaném lihu, zarazila mne jeho nezlomná životnost. Nabodnut na špendlíku hýbal zoufale nožičkami a teta omdlela.

Ještě po letech, když jsem se vracel s jakousi dámou z výletu parolodí, seslal ke mně Puzuk zvláštní poselství na stanici sedmnáctky pod svými okny v podobě brouka roháče, který potácivým krokem, jako by zrovna utekl Puzukovi ze špiritusu, zabloudil něžné dámě do výstřihu. Dlouho jsem uchovával vypreparovanou roháčovu hlavu jako trofej.

To však již Puzuk přecházel ze stadia Arsemida do svého nyníjšího konečného kybernetického překuklení.

Trosky zeleného domu překryly nenávratně taneční kroky přítomnosti.

TEREZA BOUČKOVÁ

Milej Ivane, tak Ty už jsi takový stařec! Kdo by to byl do Tebe řekl?

Býval jsi muž v nejlepších letech, když nás moje máma seznámila. Vašek byl tehdy ve vězení a Ty jsi přebral jeho roli (kéž se Ti to dnes nestane!) a byl jsi na několik let aktivním pořadatelem nejen mnohých disidentských aktivit, ale taky samizdatových knih a bytových přednášek a občas i ve vší slušnosti večírků, kterých se účastili sami báječní lidé (kéž se to dnes taky tak stane!), jo, to jsi ještě býval ostříhaný a oholený a nebýval jsi bohatý a starý...

Pozval jsi nás při jakémsi rodinném výročí s mámou na Barrandov, do Vaší tehdy zabavené restaurace, jo, to jsi ještě býval grand...

Musely jsme si za tu večeři sice připlatit (kéž se nám to dnes nestane!), ale byla výborná.

I ta loňská slavnostní večeře při Vašem rodinném výročí v opět vrácené, i když napůlené Lucerně, byla výborná a ještě lepší. Mám doma talíř od výslužky, co jsem si ji u Vás vyškemrala a od všeho dobrého dostala (kéž se mi to dnes zase stane!) a tak mě napadlo, že nejlepší bude, když Ti ten talíř k Tvým šedesátým narozeninám věnuju, protože co jiného dát milionáři?

Vždyť Ty máš úplně všechno a ještě bráchu prezidentem! No, řekni, komu z nás se tohle stane?

Milej Ivane, kéž se Ti v životě ještě něco podaří, kéž se Ti ještě něco krásného stane, třeba oslava osmdesátky. Ale, prosím Tě, spěchej k ní pomalu, to víš, už nejsi nejmladší...

Tvoje *Tereza*

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
 D. R. G. M. □ Lieferung VI. □ Bogen 28. □ **Cerambycidae** □ 25244-7.

Parandrini

GERAMBYCIDAE

Parandra

Latreille

Parandra <i>caspica</i> Mén.	Vesperus <i>Bolivari</i> Paul.	Rhag. sycophant. <i>a. latifasciatum</i> Müll.	Rhamnusium <i>bicolor</i> Schrnk.	Enoploides <i>sanguineus</i> Fald.
Spondylis <i>buprestoides</i> L.	Vesperus <i>strepens</i> F.	Rhagium <i>mordax</i> Dag.	Rhamnus. bicolor <i>a. atripennis</i> Red.	Xylosteus <i>Spinolaes</i> Friv.
Prionus <i>coriarius</i> L.	Vesper. strepens <i>v. litigiosus</i> Muls.	Rhag. mordax <i>v. caucasicum</i> Reitt.	Rhamnus. bicolor <i>a. capitale</i> Pic.	Leptorrhadium <i>illyricum</i> Kr.
Mesoprionus <i>asiaticus</i> Fald.	Vesperus <i>Xaterli</i> Duf.	Rhagium <i>fasciculatum</i> Fald.	Rhamnus. bicolor <i>a. humerale</i> Red.	Psilorrhadium <i>caucasicum</i> Kr.
Mesoprionus <i>basianus</i> Falrm.	Vesperus <i>creticus</i> (Gangl.)	Rhagium <i>pygmaeum</i> Ggib.	Rhamnus. bicolor <i>a. glaucopterus</i> Schall.	Oxymirus <i>cursor</i> Ltn.
Mesoprionus <i>persicus</i> Redt.	Vesperus <i>luridus</i> Rossl.	Rhagium <i>bifasciatum</i> F.	Rhamnus. bicolor <i>a. ambustum</i> Heyd.	Oxymir. cursor <i>a. ♀ niger</i> Letan.
Mesop. persicus <i>v. Jakowliewi</i> Sem.	Vesperus luridus <i>v. Fuentel</i> Pic.	Rhagium bifasc. <i>a. unifasciatum</i> Muls.	Rhamnus. bicolor <i>v. gracilicornis</i> Théry.	Oxymir. cursor <i>a. ♀ nigricornis</i> Reitt.
Brachyprionus <i>brachypterus</i> Göbl.	Vesperus <i>brevicollis</i> Gravilla.	Rhagium bifasc. <i>a. fasciatum</i> Pic.	Rhamnus. bicolor <i>a. limbatum</i> Pic.	Oxymir. cursor <i>a. ♀ lineatus</i> Letan.
Ergates <i>faber</i> L.	Vesp. brevicollis <i>v. Sanzi</i> Ritt.	Rhagium bifasc. <i>a. infasciatum</i> Pic.	Rhamnusium <i>graecum</i> Schauf.	Oxymir. cursor <i>a. fenestratus</i> Letan.
Rhesus <i>serricollis</i> Mot.	Vesperus <i>conicollis</i> Frm.	Rhagium bifasc. <i>a. lituratum</i> Figu.	Rham. graecum <i>a. juglandis</i> Falrm.	Oxymir. cursor <i>a. ♂ subvittatus</i> Reitt.
Maerotoma <i>sutellaris</i> Germ.	Apatophysis <i>tomentosa</i> Göbl.	Rhagium bifasc. <i>v. bicolor</i> Oliv.	Rham. graecum <i>a. geniculatum</i> Pic.	Oxymir. cursor <i>a. ♂ nigricollis</i> Letan.
Aegonoma <i>scabriceorne</i> Scop.	Apatophysis <i>caspica</i> Sem.	Rhagium <i>inquisitor</i> L.	Rhamnusium <i>testaceipes</i> Pic.	Oxymir. cursor <i>a. Vornuili</i> Muls.
Tragacoma <i>depsarium</i> L.	Rhagium <i>sycophantha</i> Schnlk.	Rhagium <i>Schtschukiei</i> Sem.	Rham. testaceip. <i>v. obscuripes</i> Pic.	Oxymirus <i>mirabilis</i> Motsch.

MĚŘÍTKO V UMĚNÍ

Jan Bouzek

Jedna ze zajímavých studií jubilentových je věnována významu měřítka v přírodě¹; jeho plodná úvaha se stala inspirací pro další úvahy podobné a přivedla také mne k otázce o významu měřítka ve výtvarném umění.

V přírodě jsou rostliny a zvířata uzpůsobeni svým rozměrem pro svou přiměřenou existenci v prostoru, a jako takoví nám připadají být v pořádku. Zvětšené sochy hmyzu, se kterými se občas setkáváme, působí na náš přirozený cit obludně, drobné organismy viditelné v mikroskopu mohou mít pro nás zajímavost, jsou-li krátce zvětšeny v mikroskopu, ale víme jasně, že svými dimenzemi patří do menšího světa než ostatní. Jistě existuje zajímavý vztah mezi největším a nejmenším světem: modely atomů s jeho částicemi připomínají makrokosmos vesmíru. Ovšem bezprostřední estetické vnímání závisí od našeho prostorového vztahu k objektům, které nás obklopují, měříme je sami sebou (člověk je mírou věcí), a jejich vztah k nám je dán jejich přiměřenou, jak bychom řekli, velikostí. To platí ještě více v umění, které dotváří podle nás to, co vidíme (postřehujeme) okolo sebe v obklopující nás přírodě.

Již letmý pohled ukáže, že v chápání měřítka zobrazeného jsou mezi různými kulturami velké rozdíly. Většina tzv. primitivních umění, umění přírodních národů, je soustředěna ve svém uměleckém snažení na umělecké řemeslo, a je-li monumentalita svým způsobem dána v architektuře či jejich člancích,

¹ Ivan M. Havel, *The Scale Dimensions in Nature*, CTS Research Reports 93-03, Praha 1993.

zpodobovací umění bývá k měřítku obvykle lhostejné. Pokud jsou sochy velké, jako stély, menhiry, či sochy na Velikonočním ostrově, monumentalita je dána kamenným blokem spíše než jeho zpracováním. Podobný poměr k měřítku má ještě i většina egyptského umění, kde sochy jsou zvětšenými soškami, a sošky zmenšenými sochami, aniž by v jejich zpracování, přístupu k měřítku, byly patrné výraznější rozdíly. Za výjimky lze považovat snad některé portréty Střední říše, a potom ovšem ve všech směrech výjimečné amarnské umění doby Achnatonovy. Mesopotamské umění tuto hranici nepřekročilo prakticky nikdy, a také v uměních Dálného Východu je tendence nepřihlížet příliš k měřítku sochy až po onu část buddhistického umění, která byla v tomto směru odnoží vlivů helénistických.

Nejinak je tomu prakticky v nejstarším evropském umění Kréty a Mykén, s výjimkou tzv. miniaturních fresek na Krétě a na Thése; i reliéf Lví brány v Mykénách představuje mechanické zvětšení motivu užívaného v glyptice.

Zlom uměleckého přístupu vztahu k měřítku, jako v mnoha jiných směrech, nastal v archaickém Řecku. Když začaly být vytvářeny sochy v životní velikosti, od počátku se chápaly jako něco nového, výjimečného, a už sochy kouroi a korai, nahých chlapců a oděných dívek, mají lidské rozměry a přímý „antropomorfní“ vztah k nám. Rozlišení měřítka v realistickém zobrazování se stalo běžným od umění klasického, a od té doby je faktor měřítka zobrazení součástí vnímání uměleckého díla v celé další evropské umělecké tradici, snad s výjimkou umění předrománského. Islámské figurativní umění Persie a Indie znalo téměř jen miniatury, a středověké umění Indie a dalších zemí Asie nepřihlíželo nijak podstatně k měřítku; totéž můžeme zhruba říci o umění starých amerických kultur.

V percepci přírody znamená měřítko pro naše vnímání zásadní faktor, jak jsme si už uvedli výše: silně zvětšený hmyz se stává obludou, stejně je tomu u drobných savců a ptáků, ale naopak zmenšené figurky velkých zvířat a ptáků jsou nám příjemné, jsou oblíbenými náměty uměleckého průmyslu, máme je

v oblibě. Aristokratické společnosti s velkými prostory pro nástěnné malířství dávaly přednost velkým obrazům, reliéfům a sochám, měšťanské interiéry drobnému uměleckému řemeslu již od starověku.

Měřítkem věcí je člověk sám svou tělesnou uzpůsobeností: pro děti je okolní svět podstatně větší než pro dospělého, jak zjistí každý z nás návratem do míst, kde pobýval jako dítě. Vztah k architektonickým formám a rozměrům interiéru, ve kterém pobýváme, ba i ve vztahu k takovým jevům, na které se díváme jen zvenčí, na nás působí esteticky správně a příjemně tehdy, je-li k nám ve vztahu poměrově vyváženém, jsou-li jejich proporce příbuzné struktuře naší postavy.

Nejstarší architektura v lidských dějinách je typu iglú, nemá orientaci vzhledem k základním třem dimenzím geometrického rektilineárního prostoru, a vytvářela tak jen jakýsi obal pro lidské tělo, jen dole ohraničený podlahou a nahoře zaklenutý kupolí. Tento typ architektury pak přežíval dlouho v architektuře funerální (patří k němu i pravěké mohyly), ale od počátku zemědělství se architektura, podobně jako pole při orbě, stává důsledně pravoúhlu v půdorysu i v nadzemní konstrukci. Střed architektury, střed urbanistiky, se stává středem lidského postaveného světa, a uprostřed komplexu, jako u sumerských chrámů a u krétských paláců, je vertikální osa spojující pozemský svět s nebeským, Jakubův žebřík. Tento způsob vztahu k urbanistickému prostoru se udržel ještě v etruských městech a v římských vojenských táborech; spojuje tak velký makrokosmos s malým mikrokosmem lidského prostoru k obývání jak jednotlivce, tak jeho společenství.

Egyptská architektura, stejně jako některé další mimoevropské, má nadlidské dimenze, člověk se proti egyptským stavbám cítí být nepatrný. Řecká architektura nejdokonaleji v historii reflektovala vztah mezi naší fyzickou podobou, ba i silami v ní působícími, a architekturou, která ovšem měla především kvalitu plastiky. Interiér byl u řeckého chrámu vyhrazen božstvu, a u obytných domů se teprve od 4. století př. Kr. rozvinul

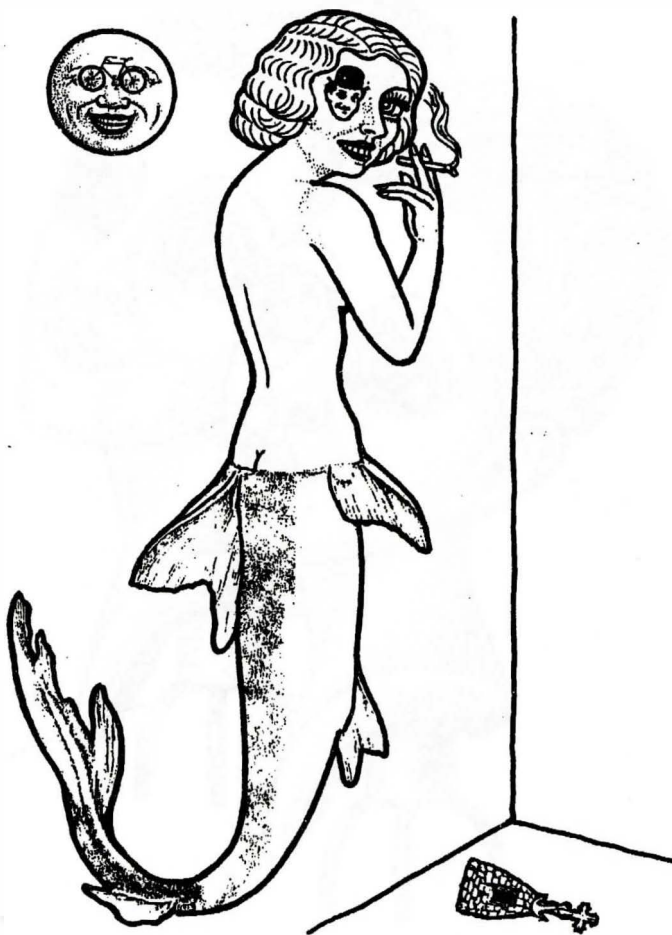
směr, který dosáhl své zralosti za helénismu, a který uplatňoval důsledně vztah mezi lidským tělem a jeho prostorem k obývání.

Římská architektura svým zaklenutým interiérem s vnitřním prostorovým těžištěm např. u basiliky či centrály (Pantheon) vytvořila předstupeň křesťanského chrámu, rozvinutého v křesťanské antice a v románském slohu do své zralé podoby v sobě uzavřeného harmonického prostoru shromaždiště; gotický lomený oblouk až přenesl vztah člověka k architektonickému prostoru směrem vzhůru, mimo vlastní interiér. Renesance se vrátila k antickým kvalitám, barokní prostory jsou opět často naddimenzované, aby vyjádřily neracionálnost vztahu mezi lidským a božským z hlediska protireformace, ale ztrátu přímého vztahu interiéru a architektury samé k lidské postavě přinesla až kritická fáze architektury našeho století.

Návrat k respektování tohoto vztahu, k respektování správného měřítka věcí, je základem cesty k harmonizaci našeho vztahu ke světu nás obklopujícímu, a tedy jednou ze základních otázek dneška.

OSM XEROGRAFIÍ
PAVLA BRÁZDY

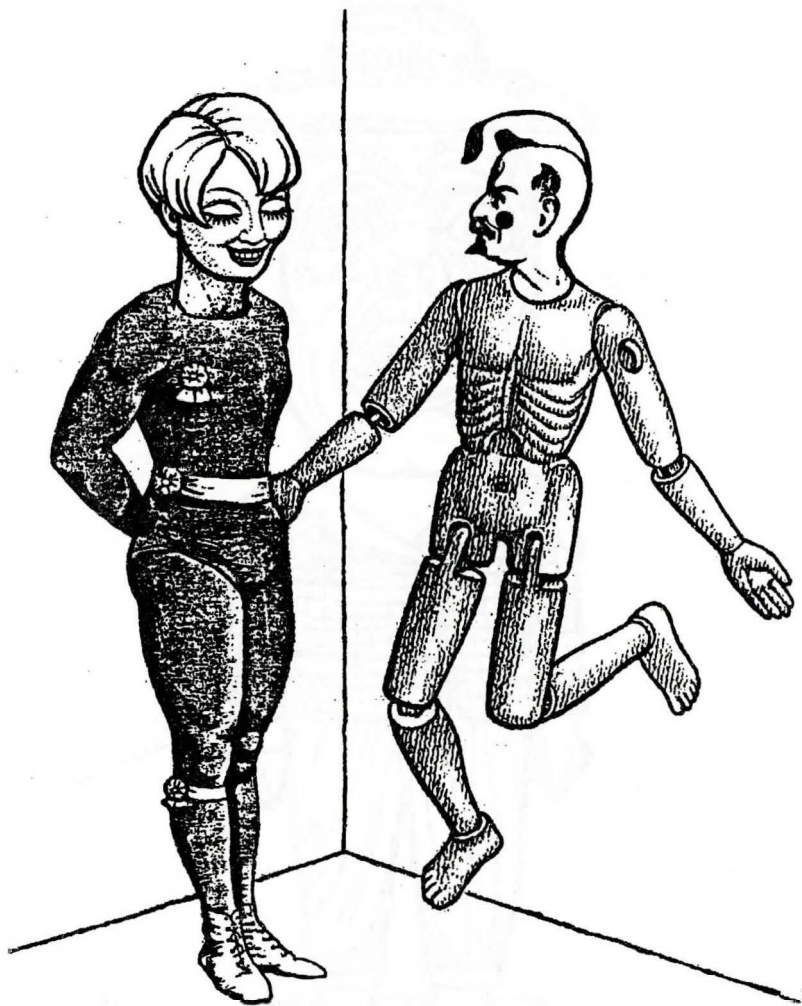

EUGEN BRIKCIUS

Příběh z pudrové pouště
(Malému bratrovi)

Když jeden v pudrové poušti zvolal:
„Po mně potopa! Ať žije zásyp!“
roztáhnul se pudr v širá kola
jež vrátila řvouna mezi masy

Z toho plyne pouštní poučení
jež i chátra opakuje spatra:
„Veslovat na suchu hanbou není
jde-li o veslo Velkého bratra“

Prodavač losů

Vsaď si synku na Boha!
Je-li, pak tě u Pascala
čeká výhra neskonalá
není-li, taks nezbohat

Daňový poplatník

„Non olet,“ čich císař k minci
a k synkově nevoli
dodal: „Nedanící synci
ať si čůraj po holi“

Um eins mehr als 59

Um eins mehr als 59!
Sind es Lenze oder Jahre?
Die Antwort ist zwar nicht witzig
doch an der Sache das Wahre:
„Über die Jahre ins Klare
kommt man wenn die Lenze glänzen
von der Wiege bis zur Bahre“

Um eins mehr als 59!
Sind es Jahre oder Lenze?
Die Antwort ist diesmal spitzig
alles hat doch seine Grenzen:
„Sollten dank den frechen Rachen
solche Fragen Schule machen
müßten wir dieselbe schwänzen“

ZDENKA BRODSKÁ

Vyhláška

Dnes večer se solidní rifle,
které jsem víc než rok nosil den co den,
& co byly ustavičně v naprostém pořádku,
náhle roztrhly.
Jak a proč, to nevím,
ale tady to bylo – rozkrok byl vejpůl.
Před měsícem můj kamarád Nick
vypadl z raketbalového kurtu,
osprchoval se,
hodil na sebe šaty
& na cestě domů zkolaboval & zemřel.
Pořádně si toho všimněte, vy, co to čtete,
& padněte hned na kolena & znovu
jako básník Christopher Smart
& polibte zemi & radujte se
& užívejte co nejlíp svého času
& buďte hodní na všechny,
i na ty, co si to nezaslouží.
Protože i když nemusíte věřit, že k tomu dojde,
vy taky budete jednoho dne pryč.
Já, jehož rifle se v rozkroku roztrhly
zcela bez příčiny,
vás ujišťuji, že je to tak.
Dejte to dál.

Steve Kowitz (1938)

Pro Ivana Havla k šedesátinám přeložila Zdenka Brodská

ŽIVOT PO ŠEDESÁTCE

aneb nové odpovědi na staré otázky

Václav Břicháček

Věk kolem šedesátky je jistým přelomem v ontogenese člověka. V anglosaské literatuře se objevuje pojem „young old“ („old old“ se většinou počítá od 75 let a odpovídá tomu náš pojem kmetství). Za posledních 100 let se průměrný lidský věk značně prodloužil. V r. 1900 činil v USA 47 let a dnes se odhaduje na 77 let. Ale přece jen kolem šedesátky se blíží důchodový věk a před řadou lidí se objevují otázky, jak řídit a směřovat další cestu životem. Myšlenkově bývá jedinec plně na výši, často uvažuje jak svůj život završit, ale také se již objevují potíže somatické i duševní; někteří vrstevníci odcházejí a hlásí se potřeba bilančovat život. Pro přemýšlivé osoby se palčivě vynoří otázka, jak pokračovat v životní stezce a jak se vyrovnávat s novými úkoly.

Vývojový pohled na celoživotní dráhu nechápe stárnutí jako izolovaný proces, ale jako etapu, která navazuje na minulost a je také výzvou pro budoucnost. Naznačuje různé cesty, respektuje individuální rozdíly i obecné kulturní a historické souvislosti. Objevuje různé životní strategie, jimiž se vyrovnáváme s nastupujícím stárnutím, ale zároveň opakovaně zjišťuje, že vlastní osud máme stále ve svých rukách. Architektura vývoje člověka je jistě složitě podmíněna, ale ani zdaleka není nástupem do stáří ukončena [Baltes, 1977]. Není to nic mimořádně nového v českém myšlení. Mnohé úvahy – dodnes zcela nevyužité – se najdou v Komenského Pampaedii již před více než 300 roky.

Dnes se rýsuje několik témat, která jsou předmětem systematického výzkumu:

a) Existuje velká variabilita v průběhu stárnutí. Osobité biologické i duševní vlastnosti jedince určují jeho životní trajektorii, i když jistě nelze vyloučit ani vliv mnoha životních událostí, které se objeví často zcela neočekávaně.

b) Stárnutí není charakterizováno jen úpadkem sil a „ztrátami“, ale přináší i nové hodnoty a „zisky“ pro jedince i pro jeho okolí.

c) Ani ve stáří člověk neztrácí přizpůsobivost a mnohé zdánlivě nevyhnutelné vývojové změny mohou být vhodným jednáním či postoji zpomalovány, měněny či přímo blokovány.

d) Existují obecně platné cesty pro úspěšné a produktivní stárnutí i výchovné prostředky, jak se přiměřeně vyrovnávat s obtížemi věku.

e) Vývojové a životně důležité potřeby jsou do velké míry analogické v dětství jako v kmetství.

O těchto tématech se v ontogenetické psychologii v posledních cca 20 letech intenzivně debatuje. Jsou dnes k dispozici mnohé mezinárodní studie, které dlouhodobě sledují stárnoucí osoby. Na staré otázky o stárnutí se objevují nové odpovědi – zdaleka ještě nedefinitivní – ale přece jen naznačující jistý optimismus, bránící resignaci. Vstup do etapy stárnutí klade před každého jedince nové výzvy – a stejně tak je klade i před mladou generaci, která svým životním stylem si připravuje do budoucnosti vlastní stezku ke stáří. Některé z nálezů stručně naznačím – byť i s vědomím, že dnešní oslavenec má dostatek vlastních sil a zkušeností, jak se s novou životní etapou vyrovnávat.

Mnoho cest ve stárnutí

V gerontologii se dlouho předpokládalo, že stárnoucí generace se homogenizuje a rozdíly mezi lidmi se snižují tím více, čím se přibližuje konec života. Řada longitudinálních studií prokazuje, že podobné závěry nemají opodstatnění [Schaie, 1995;

Heckhausen, 1995; Ryff, 1996 aj.]. Změny v mentální činnosti v rozmezí 60–80 let mají mnoho různých forem a vzorců. Některé složky se postupně zhoršují, jiné se udržují zhruba na stejné úrovni a některé se i ve vysokém věku ještě mírně zlepšují. Záleží na tom, jak jedinec žije, které aktivity pěstuje a které naopak pomíjí.

Většinou se předpokládá, že s věkem se snižují intelektové schopnosti člověka, což se opírá o zjištění postupného poklesu inteligenčního kvocientu. Je to však nálezný závadlivý. Inteligence člověka má mnoho složek, které mají odlišnou vývojovou dynamiku. Některé z nich se opírají o zkušenost a postupně získávané znalosti či dovednosti. Během života se postupně zlepšují a ještě v sedmé či osmé životní dekádě zůstávají na velmi vysoké úrovni. Výkon se však zhoršuje v těch složkách, které se opírají o paměť, o rychlé zpracování nových informací či o řešení zcela nových problémů. Průměrná hodnota, která vznikne sloučením všech položek, má sice klesající tendenci, ale zdaleka ne ve všech rozměrech.

K tomu ještě přistupují velké rozdíly mezi lidmi. Kdo neustále cvičí paměť, udrží ji na vysoké úrovni. Kdo je po celý život aktivní manuálně, neztrácí motorické dovednosti ani prostorovou či obecně technickou představitost. Zhruba platí, že s čím člověk zachází, tím se udržuje v dobré duševní formě. Proto je potřeba neustále pěstovat nejrůznější koníčky, udržovat si znalosti stálým studiem, verbální schopnosti podporovat četbou, debatami, ale i zábavami jako luštění křížovek, kombinační schopnosti pěstovat řešením různých problémů, ale i třeba deskovými či počítačovými hrami atd. I když výkon se postupem doby zpomaluje, myšlení bývá často důslednější a komplexnější. Starší člověk nachází různá řešení, vidí jejich rizika, dokáže je zvažovat a nepustí se střemhlav za prvním nápadem či hypotézou. S postupujícím věkem se vytváří schopnost sledovat a hodnotit události s jistým nadhledem a životní zkušenosti umožňují lepší expertní uvažování. Mluví se o pragmatice inteligence, kterou se rozumí schopnost využívat nejen znalosti, ale

i zkušenosti vlastní i cizí, komplexněji posuzovat skutečnost, uvědomovat si mnohé souvislosti, ale i nejisté aspekty různých řešení a oddělovat podstatné události či informace od vedlejších. Uvážlivější pohled na svět je základem moudrosti, která nemůže být dána mladému věku.

Při řešení složitých rozhodovacích procesů se ukázalo, že starší osoby – pokud měly dost času na rozmýšlení – postupovaly obezřetněji, uvažovaly komplexněji a nacházely různá alternativní řešení.

Stáří samo nezaručuje moudrost, ale platí, že stárnutí, které je doprovázeno neustálou aktivitou a není poškozeno biologickými poruchami, nahlíží lépe na svět kolem sebe. Není to bájný „Děd Vševěd“, ale rozvážlivý poradce, jehož přednost je v nadhledu nad pomíjivostí okamžiku. Připojí-li se k tomu jistá zdrženlivost, která nevnucuje stereotypně vlastní názory, pak mýtus o moudrosti stáří se stává skutečností.

Ztráty a zisky

Každá životní etapa přináší jisté ztráty, ale i zisky. Neustále něco opouštíme a něco získáváme. Vstupem do školy dítě ztrácí část své volnosti, denně opouští rodinu, ale získává – aniž si to mnohdy uvědomuje – základy vzdělání. Od jistého věku se již nemůžeme naučit mluvit cizím jazykem tak jako rodným, ale pochopením gramatiky si cizí jazyk osvojujeme rychleji. V mládí zdánlivě převládají zisky; objevují se stále nové zkušenosti, poznatky či dovednosti. Ve stáří se snadno posune rovnováha směrem negativním. Intensita a frekvence ztrát bývá nápadná, obrana proti nim stále obtížnější a životní rovnováha se snadno rozkolísá. Stárnoucí člověk si uvědomí, že je pomalejší, hůře řeší drobné životní nesnáze, do nových činností se pouští s váháním, nové poznatky, teorie i umělecké směry hůře chápe a přestává rozumět mladé generaci. Zhoršuje se zrak i sluch, ozývají se nemoci, děti ho již nepotřebují a z okolí pomalu odcházejí vrstevníci.

Úspěšné stárnutí předpokládá maximalizovat žádoucí skutečnosti (podporovat zdraví, tělesnou i duševní kondici, udržovat sociální vztahy s přáteli, blízké vazby s dětmi i vnoučaty, pěstovat zájmy, radovat se i z malých úspěchů, plánovat budoucnost, být i s kratším časovým horizontem apod.) a minimalizovat negativní události (podléhání rozladám, osamělosti, depresi, pocitům zbytečnosti a marnosti, negativistickým pohledům na okolní svět, malicherným sporům apod.).

Stárnutí je výzva: přijmout ztráty, které jsou objektivní a nezbytné, ale hledat zároveň radosti i zisky daného věku. Žít aktivně a s nadějí, že spěje k moudrosti a že poslání jeho života nebylo ještě dovršeno.

Strategie úspěšného stárnutí

Baltes [1990] formuloval základní strategie: selekce, optimalisace a kompensace (SOC). Rozumí se tím:

- Výběr toho, co dělat dnes i v budoucnosti.
- Optimalizace činností ve shodě s reálnými možnostmi.
- Kompensace či hledání náhradních forem činností.

Tuto strategii je možno ilustrovat na příkladě Artura Rubinsteina, který ve věku více než 80 let po jednom ze svých slavných klavírních koncertů prozradil tajemství vlastního stárnutí. Na otázku, jak se udržuje v tak mimořádné formě, zmínil tři momenty. V první řadě přemáhá potíže stárnutí tím, že snížil rozsah repertoaru a hraje mnohem méně skladeb než dříve (příklad výběru činností). Mnohem více času věnuje cvičení jednotlivých skladeb, ale protože jich je méně, stráví při tom méně času (příklad optimalizace). A konečně se naučil některé nové dovednosti. Rychlost a jemná motorika prstů se zhoršila, hraje proto pomaleji a hlavně před rychlými pasážemi zpomalí. Vzniká tak dojem mnohem rychlejšího tempa kritických pasáží (kompensace snížené pohyblivosti).

Jinými slovy: ani ve stáří nekončí cesta sebevýchovy. Je třeba hledat to, co jedinec považuje za důležité a co patří bytostně k jeho životu. Nerozptylovat se – hlavně emočně – řadou maličkostí a zbytečností. Opětovně uvažovat o prioritách a hledat vhodné prostředky, jak zvolené činnosti pěstovat a kompenzovat vznikající nedostatky.

Další vhodnou strategií bývá občasná změna v aspiracích a cílech. Mnohé dříve vytýčené cíle se již nemohou dosahovat, ale mohou se objevit nové, třeba i důležitější. Časový horizont života je již kratší, mnohé činnosti trvají déle než dříve a objevuje se potřeba adaptovat se na situace, které se zdají neřešitelné či nekontrolovatelné. Právě nadhled nad nesnáze a nad „vřavu“ světa umožní vhodnou adaptaci.

Snad nejdůležitějším momentem pro zdravé stárnutí je udržení sociálních kontaktů – v rodině, s přáteli, kolegy či sousedy. Často se sdružují lidé s podobnou životní zkušeností. Potřeba vyměňovat si poznatky, zkušenosti i myšlenky je velmi živá a udržení vztahů bývá velkou sociální oporou. Ani kontakty s mladou generací se nemají ztrácet. Jsou zdánlivě jiní, mají jiné postoje a „nerozumíme jim“. Nezlobme se proto na ně. I my jsme přece chtěli být jiní než naši rodiče. Spíše uvažujme o tom, co bychom kdysi před léty rádi věděli od starších a z toho vycházejme.

Mimořádně vhodnou cestou pro dobrou pohodu ve stáří je neustále se učit pozitivně myslet, vyhledávat kladné prožitky a netrápit se tím, co nemůžeme změnit. Radujme se z vnoučat, i když se jim třeba vše nedaří, radujme se z přírody, i když je poškozená a s nadhledem pohlížejme na spory politiků na lokální i velké scéně. Budme připraveni projevít svá mínění, aniž bychom se vnucovali či pouštěli do marných konfliktů. Positivní myšlení se vztahuje i na úvahy o nás samotných. Nevšímejme si jen neúspěchů – co jsem opět zapomenul, co jsem pokazil, co již nezvládám, ale naopak radujme se z toho, co se daří, i když to mohou být věci zdánlivě samozřejmé.

O základních potřebách – v dětství i ve stáří

Matějček [1998] formuloval základní vitální potřeby, které by měly být uspokojovány, aby se děti vyvíjely v psychicky zdravé a zdatné osobnosti. Kromě základních potřeb biologických to jsou:

- Potřeba určité kvality a množství podnětů, které na ně působí. I stárnoucí člověk potřebuje podněty z okolí a sociální izolace je velmi nebezpečná pro jeho duševní rovnováhu.
- Potřeba smysluplného života, kterému můžeme porozumět. I stárnoucí člověk hledá opětovně smysl života – ať již svého vlastního či okolního světa.
- Potřeba emočních a sociálních vztahů, které zvyšují životní jistotu. Žádoucí a potřebnou podmínkou spokojeného života je pro stárnoucího člověka sociální opora, kterou pociťuje ve svém okolí.
- Potřeba společenského uplatnění, která vychází z vytvoření pevné osobní identity. Ztráta sebeocenení je ve vyšším věku stejně tak ohrožující, jako je tomu v dětství.
- Potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy, která podněcuje životní aktivitu. V sedmém a dalším životním deceniu by se neměly vytratit perspektivy pro budoucnost, byť i s kratším časovým parametrem.

Z uvedených potřeb a z jejich uspokojování vyplývá, že životní dráha člověka se do jisté míry kruhově opakuje. Stejně či analogické potřeby provázejí startovní dobu i závěrečné etapy. Stárnutí je jistým odrazem celého životního běhu od výchovy rané, přes dospívání a přes životní osudy v celé produktivní životní etapě. Stárnoucí člověk má před sebou ještě dva úkoly: Být příkladem následníkům, jak produktivně a vyrovnaně stárnout, překonávat potíže věku, vyrovnávat se s nimi a uchovávat

dobrou pohodu v sobě i v okolí. Aneb: vychovávat vlastním životem následující generaci pro stáří. Druhým úkolem pak je usmířeně a s pokorou se rozloučit, až se čas pozemského života naplní.

To je asi vše, co si můžeme – my bělovlasí a k moudrosti snad spějící – vzájemně přát a v čem se musíme vzájemně podporovat.

Ad supremos annos!

Základní literatura:

- Baltes, P. B.: On the incomplete architecture of human ontogeny, *American Psychologist*, 1997, 52, 366-380.
- Baltes, P. B., Baltes, M. N.: Psychological perspectives of successful aging, in: Baltes, P. B.: *Successful aging*, New York, Cambridge Univ. Press, 1995, 1-34.
- Heckhausen, J., Schultz, R.: A life span theory of control, *Psychological Review*, 1995, 102., 284-304.
- Matějček, Z.: Teoretická úvaha nad pozdními následky psychické deprivace a subdeprivace, *Čs. Psychologie*, 1996, 40, 369-376.
- Ryff, C. D.: Psychological well-being in adult life, *Psychological Science*, 1995, 4, 99-104.
- Schaic, K. W.: *Adult intellectual development*, New York, Cambridge Univ. Press, 1995.

MILENA BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ

Městečko, září 1998

Milý Ivane,

mám Tě moc ráda („... Je nás velmi mnoho, kteří I.M.H. máme rádi...“ (Fiala-Chvatík, Dopis) a tak bych Ti měla k Tvým kulatým narozeninám vyjmenovat všechno, co Ti ze srdce přeji. Ty však dobře víš, že všechno dobré Ti vyprošuji nejen při příležitosti narozenin, ale dnes a denně již dlouhou řadu let. Proč tedy o tom – i když při výjimečné příležitosti – znovu mluvit...

Při každých Tvých narozeninách vzpomínám a v duchu Ti děkuji („...Je nás velmi mnoho, kteří I.M.H. za mnohé vděčím...“ Fiala-Chvatík, Dopis). A tak alespoň jednou za život něco ze svého vzpomínání řeknu nahlas. Děkuji Ti za důvěru a dlouhé rozhovory v oné hnusné době; děkuji za radost, kterou s sebou přinášelo vědomí vzájemného přátelství. Jsem vděčná, že jsem mohla poznat Tvůj smysl pro humor a obdivovat Tvůj způsob myšlení. Díky Tvé organizaci a splehlivosti jsem se mohla s mnoha jinými zúčastnit Tvých pondělních seminářů: Tobě tedy děkuji za opakovaně šťastný pocit, že ještě existují místa, kde se lze vzdělávat a svobodně diskutovat; lidi, které jsem u Tebe poznala, byli jednou z mých mála nadějí v lepší budoucnost.

S úctou jsem sledovala Tvou věrnost zásadám, kterých si cenily předchozí generace („Je nás mnoho, kteří si I. M. H. vážíme...“ Fiala-Chvatík, Dopis). Vážím si Tě pro Tvůj – v naší době neobvyklý rodinný cit; uspořádání a vydání paměti Tvého otce

byl pro nás v oné hnusné době obrovský dar, morální poučení a i inspirace pak zejména pro mladší generaci. Vážila jsem si Tě pro Tvůj promptní nástup na opuštěné místo ve vedení Edice Expedice a na citlivý výběr vydávaných titulů. Vážila jsem si Tě za vědomí důležitosti zachování bratrovy vězeňské korespondence a za její láskyplné třídění a dešifrování, za všechny pravidelné návštěvy bratra, které zajišťovaly přátelům kontakt přes mříž a vězněnému důležitou jistotu v trvalost rodinného zázemí. To všechno a mnoho dalšího – včetně obtěžování ze strany Stb, výslechů a vazby – jsi byl schopen zvládat a při tom nestagnovat ve studiích a ve své vlastní vědecké práci. Jen jednou jsem Ti – tuším u Bendů – řekla: „Ivane, seš skvělej bratr“ a pak, jak jako většina ostatních, přijímala Tvůj nesobecký postoj jako něco přirozeného a více méně samozřejmého. . .

S rozpaky zjišťuji, že moje hlasité vzpomínání začíná vyznívat jako chvalo zpěv – a to se mezi přáteli nedělá. Že to tak ale dopadlo je ale bezesporu TVOJE VINA!

A tak si budu raději zase vzpomínat potichu.

Nahlas Ti do dalších let přeji všechno, co k šťastnému životu patří.

Tvá

Milena Bubeníčková-Kuthanová

TŘI KRÁTKÉ TEXTY O PRAVDĚ JINÝMI SLOVY

Václav Cílek

Pravda je to, co se skutečně stalo. Co
se ale vlastně stalo ?

První text:

Krajina mluvící všemi jazyky a strom vychovatel

Při přípravě semináře „Učitelé, služebníci a pastýři“, který se konal v roce 1997 v poutním místě v Hejnici v Jizerských horách, mi dr. Baštecká trochu ostýchavě položila otázku, zda krajina nemá vliv na náš vnitřní život a zda náhodou není jedním z našich učitelů. Něco ve mně zakřičelo : „Ano, ovšemže ano“, ale vyjádřit toto životní přesvědčení slovy bylo velmi obtížné. Teď už vím proč – krajina nás totiž učí samozřejmým a nenápadným věcem – zdravému rozumu totiž. I ten má svá omezení, ale k tomu, abychom jej mohli překročit a jít dál, jej nejdřív musíme mít.

Ralph Waldo Emerson ve sbírce esejů „Příroda a duch“ (Praha 1927, Jan Laichter) říká: *prostor, čas, společnost, práce, podnebí, potrava a pohyb dávají nám denně nejupřímnější poučení, jehož smysl je neomezený. Vychovávají rozum a soudnost. Každá vlastnost hmoty je školou pro soudnost – její pevnost nebo odpor, klid či rozpětí, podoba či dělitelnost. Rozum pak přenáší všechna ta poučení do své vlastní oblasti myšlení, vnímá analogie, které spojují hmotu s duchem. Setkáváním se*

s hmotnými předměty se neustále poučujeme o různosti, podobnosti, o shodě jednotlivého s všeobecným, o spojení různých sil směřujících ke stejnému cíli. Jak zdlouhavého je třeba výcviku, den po dni, rok po roku, aby byl vypěstován zdravý rozum. Co stojí stálého nepokoje, nepohodlí, rozpaků... to vše aby byl vypěstován smysl pro věc, abychom byli poučeni, že krásné myšlenky, nejsou-li provedeny, nejsou hodny krásných snů... Všechny věci, se kterými se stýkáme k nám promlouvají. Je vesnice něco jiného než němé slovo Boží? ... Kdo může vyzkoumat kolik vytrvalosti vstúpila rybáři skála, o níž se moře odráží? Jak mnoho klidu přešlo na člověka od azurové oblohy, po jejíchž čistých hloubkách větry se věčně prohánějí, aniž by zanechaly stopu či skvrnu?

Na jiném místě Emerson pokračuje: *Hledím-li na bohatou krajinu, není pro mne důležité znát její stavbu, ale vědět, proč každá myšlenka mnohosti odpadá a je nahrazena klidným pocitem jednoty. V přírodovědeckém kabinetu pociťujeme jakési tajné poznání a sympatii k nejneohrabanějším a nejvýstřednějším podobám zvířat, ryb a hmyzu... Věda není dost lidská, přehlíželi onu shodu trvající mezi člověkem a světem...*

V klidné krajině a zvláště ve vzdálené linii obzoru člověk postihuje něco tak krásného, jako je jeho vlastní bytost. Největší radost, jakou pole a lesy poskytují, je tušení tajemného vztahu mezi člověkem a rostlinstvem. Nejsem sám a nepovšimnut. Kývají na mě a já na ně. Když kráčím pustými lány v sněhových kalužích, za pološera, pod šedavě pustým nebem, bez jakýchkoliv myšlenek na veselou příhodu, jsem šťasten a usmívám se. Jsem veselý, i když úzkost se již vtírá. V lesích odhazuje člověk svá léta a stává se dítětem. V lesích se vracíme k rozumu a víře... Tato radostná síla nedlí ani v člověku, ani v přírodě, ale v souzvuku obou.

Tímto jsme udělali první krok: uvědomili jsme si, že jsme se svým okolím spřízněni, že v botanické zahradě, přírodovědném muzeu, v krajině potkáváme sebe a že bez stromů, kamenů či doma chovaného morčete bychom byli někým jiným a chudším.

Kdo vlastní obzor krajiny?

Je-li základ přírody, člověka a krajiny stejného rodu, pak jsou samy stromy, ryby a kraje nesmírně rozmanité a nabízejí mnoho způsobů, jak lze vnímat svět a zacházet s ním. Elie Faure ve svém „Duchu tvarů“ (Aventinum, Praha, 1928) říká: *Zdá se zřejmé, že některé kraje podněcují a rozvíjejí naše zrakové schopnosti a jiné nikoliv. Následkem toho se výtvarný výraz rodí svobodněji a silněji v těchto krajích než v jiných. Vzpomínám na bezvýznamnost, ohyzdnost, malebnou všednost střední a východní Evropy. Na jednotvárnost, pokojnou nebo slavnostní nevýraznost Švýcar. Na nasládlou hezkost Lombardie obkroužené hrdým věncem Toskány a Umbrie... Naproti tomu se nás zmocní divukrásný dojem vcházíme-li do Holandska od severovýchodu nebo jihu: vodní pára prosvěcuje, takže věci a bytosti jí smáčené nabývají náhle neočekávaného lesku, zároveň hlubokého i průsvitného. Je otřepanou pravdou mluvit o překvapení, které zažijeme v Avignonu, když po noci ztrávené ve vlaku, objevíme ten šedý a růžový prostor tečkovaný černí cypřišů, ty slézové hory v dálce, náhlý vstup do světla, svérázu, síly a určitosti jihu.*

V Řecku jde sochařství před cestovatelem jako hostitel. Hora sama, holá, bezlesá, bez trávy je skulpturou. Kameny všude vyčnívají jako hnáty. Ohromné obratle prorážejí půdu... ustalují křivolaké objemy. Nic takového nenalezneme v Benátkách či Ile-de-France... to jsou ostrůvky atmosférických drahokamů a ohňů více nebo méně prudkých či nevtíravých, kde se všechny barvy proplétají v nekonečných složeninách. Nebo Toskána, země suchá, světla tvrdého a ledového, velmi kyselé barvy, kde pahorky, stromy a domy je vykreslují jako rytiny na skle. Malba tam na sebe bere dramatický vzhled, ale vysušený a vystříhaný, bez ozvěn, bez šepotu.

Ve Španělsku zastává stoupající prach roli vodní kapky v Benátkách. Dodává pevným i těkavým podobám rázu přizračného, skvrn přibližných, velice zřetelných a přece zastřených, jakoby

s měsíčním kolem na okrajích. . . Případ Anglie je neméně příznačný. Světlo proprané dešti, průhledné, čiré, ale tvary nikdy ne výrazné, všude obalené vrstvou ornice a listí, crčení, plynutí vod, lesklé hluboké bláto. Žádné sochařství. . . Tajná logika diktovaná povahou půdy, vedená nepamětnou hrou citů a představ, umící těžit z půdy, aby do hloubky vyztužila city a představy, jakousi pohyblivou a stále otřásanou kostru, všude přítomnou a stále vznikající.

Indie: neodolatelné rozmluvy mezi ohněm, zemí, vodou a nebem, které učí zoufalství a bezmoci, a jejichž rozmanitost, rozpory a vrtochy nutí k přemítání. Upravující a uspořádávající duch Egypta, jehož původ je viditelný v půdě, řece a obloze. Zde je tvar napsán kolem sochaře stejně naléhavě jako je mu vnukán. . . nebe je noc co noc čisté. . . vzduch suchý. . . svět přísně si určující podobu oněch vlnivých geometrických soch. Nechť člověk přijde odkudkoliv, do jakékoliv nové země, přinese si tam vnitřní obrazy, zvyky, nevědomé odrazy vzešlé z jeho dávné dědičnosti, které způsobí, že tu zemi bude vidět jinak, než jaká je. Ale přesto zůstane pravdou, že ta země, bude-li člověk chtít mluvit, bude mu s velitelskou naléhavostí diktovat. . .

Druhým krokem je uvědomění si rozmanitosti. Každý kraj je poněkud odlišný a vytváří trochu jiné lidi. Čechy jsou, či bývaly a snad zase opět budou bohatá směsice krajů, povah, přístupů k životu a spiritualit. Zvláště dobře to je patrné v nejenom v lidové hudbě, ale také v dílech českých kantorů jako byl J. I. Linek, J. J. Ryba či citolibšší mistři, kteří ctili vysokou hudbu a přitom skládali pro své sousedy. Čechy je práce na celý život. Jsou velmi bohaté, rozmanité a skryté. Nemají však moře a lidé zde pijí víc piva než vína. Proto Češi bývají malí povahou, závistiví a scházívá jim vznět. Obzor krajiny je blízko a je nutné se o něj dělit se sousedem.

Práce se zemí je práce s duší

Třetím krokem je oddanost pramenící z poznání a vedoucí k činu. Jakákoliv krajina je dynamický systém, je to sled, sukcese krajin řízený podivným atraktorem klimatu, reliéfu a využívání krajiny. Ale i samotná krajina je v jednotlivých časových řezech fluidní mozaikou lesů a polností, je interpretovatelným textem jak říká přítel Jiří Sádlo – má svou kybernetiku a paměť.

Představme si dobu koncem poslední doby ledové asi před 15 tisíci lety. Zdejší krajina byla holá podmrzlá tundra. V chráněných místech rostly nízké smrkové lesíky, místy se plazila bříza kontrastující se štíhlým jalovcem. Postupně přicházely listnaté stromy. Počátkem holocénu krajinu ovládly lísky, pak duby. Poměrně pozdě se hlavním lesem staly bučiny s rozptýlenými jedlemi. Smrk byl v té době např. ve středních Čechách velmi vzácný a přežíval snad jenom v chladných, podmáčených údolích Brd. Severní část Čech patří do tzv. staré sídelní krajiny. Je osídlena téměř nepřetržitě již od mezolitu a neolitu před 7–9 tisíci lety. Naproti tomu jižní polovina země, tak někde od Vyšehradu na jih má odlišnou historii. Pravěké osídlení zde vytvářelo malé enklávy – ostrůvky populace. Země byla ve větší míře osídlena až v době mohylové kultury tak ve 12. století před Kristem, ale jako celek byla kolonizována až ve středověku. Každá kultura zacházela nějakým odlišným způsobem s krajinou a zanechala na ní svůj vtisk.

Část Čech se např. nikdy nevzpamatovala z ekologické katastrofy v době lužické kultury pozdní doby bronzové, kdy došlo k velkému odlesnění, vzniku hlubokých erozních strží a zaplnění říčních niv. Lidská činnost však do krajiny vnášela diverzitu a až do 19. století ji spíše obohacovala, protože z ní vytvářela mozaiku stanovišť – lesů, holých pastvin, skalnatých strání spasených ovce, zahrad a rybníků. Teprve ve 20. století a zejména po 2. sv. válce jsme svědky ničení celých krajinných celků. Nechci hovořit o druzích hmyzu vyhubených pesticidy

nebo o kopcích vytěžených na kámen, ale o celkové plošné degradaci celých krajin.

Základním problémem je zde urbanizace. Středověká, ale ještě pozdně barokní evropská krajina byla založena na kontrastu mezi přírodou a sídlem. Les byl krásný, protože v něm byla jen hájenka, nic víc. Dnešní česká krajina se stává amorfní směsí budov a „přírody“. Stále více se začíná podobat neuspořádané a špinavější americké suburbii. Rozdíl je ten, že Čechy jsou malé a konečné a není tu mnoho místa. Mohl bych mluvit o kontaminaci prostředí, erozi půdy a ztrátě diverzity, ale v této době považuji za nejdůležitější problém české krajiny ztrátu prostoru. Na starých fotografiích vidíme města či vesnice obklopené krajinou, ve které není ani jedna stavba. Taková krajina má svůj ráz a svůj prostor. Každá česká krajina, která má prostor, má i krásu. Dobře to vidíme např. na takovém středním Polabí, které do značné míry díky regulaci řeky, hladu po půdě a neuvážené industrializaci ztratilo značný díl svého půvabu. Ale i ono mělo své malíře, jakým byl např. F. Engelmüller. Estetická hodnota české krajiny neustále klesá. Ztrácíme tím nejenom půdu, rostliny a zvířata, ale také vlastní kulturu a ducha.

Prameny

Krajina má dvě složky – faktickou, obsaženou ve vědeckých publikacích, a citovou, obsaženou v beletrii, hudbě, malířství a poezii. Dobrým úvodem k poznání vývoje krajiny je kniha V. Ložka „Příroda ve čtvrtohorách“ (Academia, Praha, 1973) a sborník editorů J. Beneše a V. Brůny „Archeologie a krajinná ekologie“ (1994, Most).

Postup urbanizace krajiny je zpracován v pověstné knize L. Žáka „Obytná krajina“ (SVU-Mánes, 1947). Řada příspěvků a citací je shrnuta v monotématickém čísle o krajině v časopise Ochrana přírody 51, 9, 1996. Pro poznání génia loci Čech je základní dílo první díl obsáhlého románu J. Holečka „Naši“ (1898). Další prameny k poznání jednotlivých krajů jsou nespočetné – díla krajinářů jako F. Kaván nebo A. Slavíček, básně

věnované rodnému kraji, hudba českých mistrů, starší turistické průvodce a fotografie. Pro skutečnou znalost krajiny je nutné kombinovat oba typy pramenů – ty vědecké s těmi citovými a navíc krajinu prochodit a prohlédnout si za všech ročních dob.

Druhý text:

**Dopis pozdě odeslaný hraběti
F. A. Šporkovi do Kuksu**

Františku Antoníne, pane spodních vod,

v horách sestupujících, v hlubinách tajemně putujících a v branách údolí tryskajících. Neboť: Na zemi nepřestávají růže hořet a pod zemí prameny hrát. Třikrát stejný motiv:

- Panství v Lysé nad Labem. Jistě na tvář Anděla blažené smrti se nezapomíná, ale pod ním leží onen neklidný labský zlom, zemská kůra zde poklesá, propadlina je vyplňována šterky a ty jsou syceny vodami, jež z Káraného, na dohled od Tvých poustev, proudí do Prahy.
- Zámek v Roztěži u Kutné Hory. Nocí ještě zní filipinský zpěv z Vysoké, jako světelná jiskra v temných spodních vodách krajiny, ó bohyně. Oheň tryskající z měděného oltáře paulánského kláštera a dole lázně. Písčité vápence protkané zkrasovělými puklinami a plné prameny. Vojtíšek pláče, říkali lidé v Bylanech, když se po dešti zakačil vojtěšský pramen hltající do závrtů u Miskovic kalné sprášové vody. Odtud směřoval do stříbrného města historický vodovod. A také – jaké setkání anděla s prokletím – kovová krev Země v puklinách kutnohorských.
- Kuks a lázně, jež měly konkurovat Karlovým Varům. Údolím prochází jiná tektonická linie, předvoj oněch zlomů, po nichž do své výše vystupovaly Krkonoše, tušení kovů ve skalách. Leč vlastními silami vytvořit zázrak nelze.

Jakási podoba povah a záměrů – Karel Veliký vystavěl v Cáchách věž a založil lázně. Karel IV. jej napodoboval tak přesně jako vtělení a založil Vary. Velké plány, nadosobní cíle, chce se nám mluvit o nebesích. Ale ještě před tím pohyb posvěcených a nevysvětlitelných vod v nebezpečných hlubinách.

Cítím spodní vody, jak se propracovávají k povrchu v Lysé, v Roztěži a Kuksu, v Tobě Františku Antoníne. Jednota díla a krajiny. Odrostl jsem vysvětlování, potřebuji vidět...

Třetí text:

Propast a báseň

Američany lze pochopitelně definovat různými způsoby. Nejvíc mi vyhovuje empirická, v praxi mnohokrát ozkoušená definice, že *Američan je člověk, který sní cokoliv, pokud to je mezi dvěma chleby*. Rovněž se říká, že *my jsme ti Američané, co se rozhodli zůstat v Evropě*, ale to jsou jen hříčky. V mé paměti patří Američané a to včetně tak hlubokých duchů jako R. W. Emerson, *mezi lidi, kteří obcházejí Propast širokým obloukem*. Propast je to zvláštní místo, kam sestupují proklatí básníci, Fjodor Michajlovič či L. Klíma. K jejímu koloritu patří to, že se zde lidé upijí nebo spáchají sebevraždu, anebo také někdy oč se octli hlouběji, o to dohlédnou výš. V zápisnicích jednoho z těch mála Američanů, kteří se Propasti nevyhýbali, básníka Theodora Roethkeho (zemřel v blázinci) ostatně čteme: *Chtěl bys být šťastný nebo Hölderlin?* Roethkovo dílo mne společně s dílem jeho odlišného, ale spřízněného žáka Davida Wagonera provází mnoho let. Zde je jedna z Wagonerových básní:

Chlapec Ježíš

Když ze mně udělali Ježíška
na vánočním představení Nedělní školy, ó Ježíši
dal bych skoro cokoliv na světě,
aby se ze mně v životě stal někdo jiný než umělý Ježíš

Ale náhle bylo pozdě něco říkat,
vychovaně protestovat nebo s tím něco udělat,
zoufalý ve své divadelní tóze sahající po kolena,
zatímco hašteřící se kamarádi,
zařezávali v lavicích nebo dokonce něco cítili,

Jak jsem plul nekonečnou kostelní uličkou a modlil se,
aby na to zapomněli a jednou jsme mohli být skuteční přátelé
a nevzpomínali, jak roztřeseným sopránem zpívám
tu zatracenou píseň *Všichni lidé se budou milovat*

Bylo by dost hrozné zpívat na veřejnosti
jakoukoliv píseň, třeba i bojovnou hymnu naší školy,
ale vypadat tak svatě a vzrušeně, zatímco
ze všech malých hříšníků, právě já jsem zpíval,
to mne ubíjelo

Co mi to udělali ? Ježíš a já
jsme mezi sebou měli ještě jednu bolest:
nemohl jsem přece nikomu dělat kázání.
Žádná holubice neslétla, když mně křtili,
nebyl jsem žádný génius, spíš jsme se
s tátou cítili jako Laurel a Hardy

A můj hlas se třásl, byl jsem jen púlka chlapce,
zlodějček, lhář, bezcitný špeh klíčových dírek,
raději Kouzelník s kartami, řídící se spíš slovy přísah
než Ježíšem Kristem, naším Panem a Hodným Hochem

Ale od toho dne jsem do svých slov vkládal svou neklidnou pravdu.
A později do lásky – do ošklivých běžných, krásných slov,
místo toho, abych pro Ježíše líčil návnady a trhal háčkem,
žádné evangelium pro Rybáře Lidí, ale *láska jinými slovy*.

*David Wagoner, sbírka „In a Broken Country“, Atlantic Monthly
Press Book, Boston 1979*

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
L.L.G.M. ■ Lieferung VI. ■ Bogen 29. ■ **Cerambycidae** ■ 15213-7.

Spondylini

CERAMBYCIDAE

Spondylis

Latreille

Stenochorus meridianus L.	Anisot. quercus a. discoides Reitt.	Evod. caucasicus a. conjunctus Rost.	Evod. borealis v. pictus Makl.	Acmaeops marginata F.
Sten. meridianus a. rufiventris Marsh.	Anisot. quercus a. marginatus Kr.	Evodinus variabilis Gehl.	Evodin. borealis a. obscurissimus Pic.	Acem. marginata a. spadicus Schilsky.
Sten. meridianus a. chrysoaster Schrank.	Anisot. quercus a. scutellaris K. v.	Evod. variabilis v. Rosti Pic.	Evodinus clathratus F.	Acmaeops smaragdula F.
Sten. meridianus a. ruficus Seopol.	Anisot. quercus a. subvittatus Reitt.	Evod. variabilis a. brevinotatus Pic.	Evod. clathratus a. signatus Penn.	Acmae. smaragd. a. morio F.
Sten. meridianus a. ocellatus Herbst.	Anisot. quercus a. subapicalis Reitt.	Evod. variabilis v. Borni Gglb.	Evod. clathratus a. nigrinus Pic.	Dinoptera collaris L.
Stenochorus lasivittis Germ.	Anisot. quercus v. Magdalenae Pic.	Evodinus interrogans L.	Evod. clathratus a. brunneipes Muls.	Dinopt. collaris v. nigricollis Muls.
Stenochorus persicus Fald.	Acmerus Schäfferi Lalch.	E. interrogans a. 12 maculatus F.	Evod. clathratus a. pedemontanus Danz.	Pseudodinopter. daghestanica Pic.
Sten. persicus a. vittosum Reitt.	Pachyta lamed L.	E. interrogans a. curvilineatus Muls.	Acmaeops pratensis Lalch.	Gaurotes virginea L.
Sten. persicus a. obscurus Pic.	Pachyta lamed a. nigra Pic.	E. interrogans a. flavonotatus Muls.	Acmae. pratensis a. obscuripennis Pic.	Gaurot. virginea a. violacea Des.
Stenochorus biformis Tourn.	Pachyta quadrimaculata L.	E. interrogans a. marginellus F.	Acmae. pratensis a. suturalis Muls.	Gaurot. virginea a. vidua Muls.
Anisotus quercus Gosta.	Pach. quadrima. a. bimaculata Schb.	E. interrogans a. bimaculatus Muls.	Acmaeops alpestris Pic.	Gaurot. virginea a. thalassina Schrank.
Anisot. quercus a. unicolor F. Hirsch.	Evodinus balcanicus Hamp.	E. interrogans a. obscurus Muls.	Acmaeops septentrionalis Thous.	Gaurotes excellens Brangsh.
Anisot. quercus a. dispar Penn.	Evodinus caucasicus Rost.	Evo. inus borealis Gyll.	Acem. septentr. v. simplicior Stiel.	Cortodera pumila Ganglb.

VŮNĚ DOMOVA

Fatima Cvrčková

Jsou věci a místa, která poznáme s jistotou i se zavřenýma očima a v naprostém tichu, poznáme je smyslem prastarým a plazím... po čichu je poznáme; tedy – abychom dlouho neotáleli – řeč je o domově.

O domově, který do nás od narození vrůstá, takže je potřeba vědomého a soustředěného úsilí, abychom pojmenovali aspoň něco z vůní a smrádků, ze kterých se ta jedinečná směs skládá: je v ní vosk na parkety, vánoční cukroví mnoha desetiletí, prázdná lahvička od Živých květů, prádlo usychající na svěžím větru, kouř z kamen i z tabáku. dřevo parket, připomínající školní tělocvičnu, stěny vybělené vápnem, sušené bylinky, tabák, plíseň tiše hlodající ve věčně vlhké sklepní zdi, křížaly, mýdlo, staré knihy, dehtovitá močka, která se sbírá na dně dýmky, petrolej a prach na půdě – za horkého letního dne totiž voní docela po svém – a libé i nelibé výpary z hospodské kuchyně za zdi a dávno vydrhnutá památka po kocourovi v předsíni; a samozřejmě ještě něco, protože není v naší moci vše najednou pojmenovat. Snad by se to dalo uchopit citlivým detektorem nějakého plynového chromatografu a převrátit v rozeklané pohoří záznamu na čtverečkováném papíře, takže bychom konečně znali každyčkou molekulu... ale pochybuji, že bychom se dostali byť i jen o krůček blíže k tomu, co činí z pouhého komplexního čichového vjemu vůni domova.

Vyrůstáme s vůní domova, která je jediná pravá a ničím nezaměnitelná, *protože naše*: čich nelze oklamat, dinosaur v nás

se vzpírá takovým intelektuálským kejklím. Ale jakkoli bychom ji rádi vzali s sebou, kamkoli se stěhujeme, dříve či později dospějeme okamžiku, kdy jest nám založiti domov nový, do něhož jsme vnesli něco ze svých vůní a pachů my, něco generace předchozích nájemníků (zřejmě trávili dlouhé zimní večery vařením kapusty na plynovém vařiči), a něčím přispěli nepochybně i výrobcové nábytku, zánovního a tudíž zčásti dřevotřískového; ale stačí počkat pár týdnů, měsíců či let (nejlépe pak celou generaci) a vyvine se a uzraje zase ona čarovná směs, kterou bychom poznali kdykoli, se zavřenýma očima a v naprostém tichu. Tedy: jakkoli jediné pravá a nezaměnitelná je vůně domova, není nám (jen) dána, ale také na nás závislá.

Navštěvující domovy přátel kocháme se rozmanitostí domácích vůní; ale ani ve snu nás nenapadne, abychom usilovali připodobnit své pachy jejich či abychom je přemlouvali, aby se po nás opíčili. Snad někdy zaznamenáme, že ten či onen kouří něco velmi libovonného nebo naopak; ale nepřekvapí nás to, protože jsme zvyklí na to, že vůně domova zkrátka bývají rozmanité, tak jak ostatně bývají vůbec rozmanité domovy. Můžeme se podívat, co přivedlo souseda naproti k tomu, že si pověsil do okna zelenou záclonu, a on se může podívat, co přivedlo nás k tomu, že jsme si nepověsili záclonu žádnou. A potrpíme-li si na módní slova, můžeme (my nebo ten soused) uznale či kriticky hodnotit *alternativní životní styl* toho druhého, zatímco ten druhý se – podle náтуры – mračí nebo usmívá.

Není totiž nic špatného na tom, že je naše jinost rozpoznána jakožto součást všeobecné rozmanitosti, která činí svět hodným obývání. Podezřelé je jen, zakládá-li si někdo neúměrně na své vlastní jinosti: prohlásí-li *vlastní* domov za alternativní (přesto, že ani sám sobě nemůže zalhat rozmanitost všech ostatních domovů, od vily až po stan kočovníkův, nazývá je ovšem naprostou a svobodnou libovolností), podléhám poku-

šení dotáhnout tuto charakteristiku do důsledků. Alternativou veškeré rozmanitosti domovů už může být jen *ne-domov*, dobrovolně zvolené bezdomovectví, a mne pak jímá zděšení jako při setkání s někým, kdo se o své vůli rozhodl bydlet na Hlavním nádraží. (Ostatně to, co činí tuto představu zvláště odpudivou, je právě tamní *ne-vůně ne-domova*, veřejná jako záchodky, které jí udávají notu.) Jímá mne zděšení prosté strachu, zato s jistotou příměsí soucitu, protože tohle může učinit právě jen někdo, koho nepřizeň osudu či vlastní pyšná snaha zapřít ještěra (a tudíž přírodu) v nás připravila o schopnost vnímat oceán vůní a pachů, který nás obklopuje, nebo o paměť, v níž si my zdraví a víceméně „normální“ nosíme tu jediné správnou, neopakovatelnou (protože jen a jen naši) vůni domova.

Horší však by bylo, kdyby se nešťastník stížený ztrátou čichu či paměti začal ohánět přesložitým chromatogramem, tvrdě, že právě to a nic jiného je záznam Jedině Pravé Vůně Domova, objektivní a věčné, černě na bílém zaznamenané a tudíž nezpochybnitelné. Nahradil by tak *absenci* nižších či vyšších citů *absolutizací* jejich ubohé náhražky, i bylo by se obávati, že dříve či později namísto dojemně neškodného sebeujišťování, že stále ještě domov má, i když jej necítí, povýší to, co bylo původně pouhou náhražkou, na měřítko a vzor všech věcí. Začne přikládat svůj vlastní chromatogram k chromatogramům vůní jiných domovů a – maje všechny ostatní smysly v pořádku – brzy rozpozná jejich odlišnost; a odtud je už jen krůček k tomu, aby začal jiné domovy soudit dle podobnosti s tím svým, aby s pravitkem v ruce porovnával křivky cizích vůní a více či méně přísně odděloval domovy, které mají právo být za takové pokládány, od ... snad *pseudodomovů*? A v jistotě, která je vlastní všem, kdo nahradili zážitek přesložitě zkušenosti kusem popsaného papíru, se nespokojí se škatulkováním, ale brzy bude usilovat o moc, aby mohl k svému obrazu vylepšovat svět. Z téhle představy jde opravdu strach, kterému lze, byť i těžko, vzdorovat nanejvýš připomenutím, že vše začalo tragickou

neschopností rozlišit vůni domova od kyselého smradu douště bezdomovcova. Snad jen ještě jedno lze: přát si, abychom my sami zůstali uchráněni ztráty čichu a paměti.

Byla řeč o vůních; ale myslím, že i o mnohých jiných stránkách světa platí něco hodně podobného.

MILENA ČERNÁ

Milý Ivane,

každý, kdo je na světě rád, chce po sobě zanechat stopu. Sbírá neobyčejné, ať už cenné nebo bezcenné věci. Podvědomě či vědomě shromažďuje a opatruje své myšlenky, nápady a vynálezy.

Tvůj bratr se rozhodl zanechat most, tunel a Fórum 2000. Tys na tuto výzvu odpověděl věncem vesmírových úvodníků. Jsou skvělé jako knížka a děkuji Ti za ni!

Mnoho lidí napsalo paměti. Podlehla jsem témuž svodu a před rokem jsem začala pořizovat záznamy o výletech Vlastivědného kroužku. Nemůže to být míněno vážně. Občas v sobotu ráno se sejdou členové Vlastivědného kroužku na nádraží, odjedou do vybraného města a začíná happening. Také se fotografuje. Večer všichni odpočívají, jen presidentka zaznamenává události, aby si je už v neděli v poledne v hospůdce u svatého Antonína mohli přečíst přátelé Vlastivědného kroužku.

Vždy jsi mne pobízel, abych napsala *hned*, co mne zaujalo. Je to po třiatřiceti letech poprvé, kdy jsem si nechala poradit. Výsledkem je miniaturní samizdatový sborníček. Věnuji Ti jej jako dárek k narozeninám.

Jak už to v životě bývá, na počátku je veselí, to se však postupně vytrácí. Když četl poslední kapitolu sotva třináctiletý Jošua, poznamenal: „Ale to je takové smutné!“

Také Martin Fendrych se pokusil zachytit historii dřív, než se do ní pustí historikové. Na jejím vzniku měl nepochybně podíl Honza Ruml, který Martinovi předváděl, jaká je to *legrace* vládnout v Čechách. Proto se Martin vyjadřuje tak *puberlác-ky*. Až na to, co při tom prožívá jako *křesťan*. Kázání, reflexe, povzbuzení i napomenutí. Psaní se mu pořád víc a víc líbí. Objevuje v sobě *spisovatele*. Spisovatele a politika. Uvědomuje si, jakou moc má psané slovo a začíná psát o svých dětech, ženě, příbuzných a známých. Ví, že nikdo by mu neodpustil, kdyby se v hotovém produktu nenašel. Píše *zběsile*.

Pak se situace změní. Jeho matka vážně onemocní. Zahraňní návštěvy, zasedání a setkání s významnými lidmi se stanou nedůležitými a málo legračními. Martin se stará o to, aby byl utěšen a útěchu dovedl poskytovat. Každý den. Matka umře, Martin odchází z ministerstva vnitra a *stává se dospělým*.

Nejsou to paměti, je to popis dospívání. Ne každý muž dospěje. Žena skoro každá.

Ať je Ti dnes . . . patnáct let.

To Ti přeje přátelsky
Milena Černá

Říjen 1998

Z DĚJIN VLASTIVĚDNÉHO KROUŽKU

České reálie

1997 – 1998

Milena Černá

ÚVOD

Datum vzniku Vlastivědného kroužku je neznámé. Někteří za datum jeho založení považují silvestrovskou noc 1995 v hotelu Neapol v Mariánských Lázních. Jiní zase datum 1. ledna 1996 tamtéž brzo ráno u sochy J. W. Goetha. Možná však, že to bylo o šedesátých narozeninách tajemníka na zámku Hrubá Skála.

Jisto je to, že jeho presidentkou je Milenka. Další členové jsou:

Joshua – posel.

Milan – tajemník.

Členové Vlastivědného kroužku se řídí třemi zásadami:

- Neproprovokovat.
- Zbytečně na sebe neupozorňovat.
- Vždy a ve všem poslouchat Milenku.

Cílem Vlastivědného kroužku je navštěvovat česká města a zkoumat jejich život. Dále účelně využívat den, kdy není žádná jiná práce, totiž sobotu. Tím je také dáno, že je-li jiná práce, na výlet se nejede. Kdyby se náhodou někomu zdálo, že historie Vlastivědného kroužku je příliš krátká, mýlí se. Jak již bylo řečeno, založení kroužku je neznámé. Dá říci, že je opředeno různými pověstmi. To, že první záznam je ze dne 30. srpna

1997, tedy neznamená, že v ten den jeho historie začala. Jeho budoucnost není v našich rukou.

ROUDNICE NAD LABEM

Město Roudnice nad Labem bylo navštíveno dne 30.8.1997. Byl překrásný, slunečný den. První dojem po vystoupení vlaku na nás učinil bazar v ulici Jana IV. z Dražic, kde jsme zakoupili:

- dosti staré karty,
- malou skleničku,
- historicky první otvírák na konzervy,
- snubní prsten.

Po úspěšném začátku se všechno odehrávalo jako ve snu. Nejprve jsme ze dvou stran obešli dosti starý kostel, vychutnali si čedičovou dlažbu do kopce a drobné heraldické výjevy. Pak jsme se procházeli záměrně co nejužšími uličkami – což bývá skoro vždycky historické jádro města – a skončili v hospůdce, ve které nás dobře pohostili. Chtěli jsme získat přehled o tom, co je ve městě nejkrásnější. Protože nás místní obyvatelé objevili již při ranním nákupu starožitností, nedivili jsme se, že naše kroky jsou sledovány. Na každém strategickém místě, kam jsme právě dorazili, vylézal místní důvěrník a pozoroval nás nenápadně tak, že jedním okem hleděl do ulice, druhým okem dával dovnitř domu zprávu svému komplicovi. Někteří důvěrníci nás sledovali za chatrnými záclonkami. Nejpodězřelejšími jsme se stali při dotazování místních obyvatel po klíčích od židovského hřbitova. Hlídky ve městě byly zdvojnásobeny. Nakonec nás kolemjdoucí stará Cikánka uvedla do reality, že klíče jsou na výboře, dneska je sobota, a to se nepracuje.

Pokusili jsme se zmást naše pronásledovatele. Na severní trase jsme odbočili z ulice dříve židovské, dnes romské, mezi domy a stoupali jsme velmi opuštěnými a velmi zarostlými schody kamsi vzhůru. „Sem nevstoupila lidská noha od konce druhé světové války“, dal Milan průchod svým pocitům. Mírně jsme se báli všichni. Vtom se na obzoru mezi keři objevila skupina romských výrostků. Původně se chtěli vymočit. Když nás

spatřili, zase se slušně zapnuli a míjejíce nás, poznamenal jeden z nich: „To jsou jehovisti“. „Ne, my nejsme jehovisti“, odvětila Milenka. „A co jste, Arabové?“ „Ne, to nejsme“. „Tak jste Židi?“ „...nee.“ „A co jste?“ „Katolíci.“ „Jako my !!!“ ozvalo se sborem a šťastní výrostci skákali po schodech dolů zanechávající nás našim myšlenkám o budoucích generacích.

V místní galerii jsme se dívali na obrazy za účastné asistence skupiny starších lidí zaměstnaných jako kustodové, pokladníci a strážci. Kromě nás nebyl nikdo ani v galerii, ani v jejím okolí. Každému z nás se líbil alespoň jeden (obraz). Ze soucitu (k zaměstnancům) jsme si koupili nějaké reprodukce a průvodce. Hledání barokního kostela svatého Václava uváděného v oněch průvodcích nám zabralo mnoho času a jediným výtežkem byly spadané hrušky ve zpustlém parku. Nejprve jsme měli úspěch s proniknutím za vrata roudnického zámku, obývaného vojskem. Buď si nás s někým spletli anebo nepomysleli, že velitel kasáren přijde na kontrolu právě v sobotu odpoledne. Ke kontrole kasáren použil velitel jako příležitost venčení psa. Ačkoliv jsme právě fotografovali detaily zámecké fasády, podle všeho pravý důvod přísné ostrahy, tvářil se, jakoby nás neviděl. Strážný ve službě však nás hnál rychle pryč. Když jsme se ho doplňkově dotazovali, zda je přístupný kostel svatého Václava a jak se k němu dostaneme, tvrdil, že takový kostel v Roudnici neexistuje. Jak jsme po strastiplném obcházení různých oplocených sadů, lesů a úhorů zjistili, kostel jako součást jím stráženeho objektu je nedostupný a nalézá se vzdušnou čarou asi padesát metrů od strážnice, kde dotazování probíhalo. Jeho průčelí je z ní dokonce vidět.

Pro návštěvu Roudnice jsme měli vynikající průpravu. Před exkurzí jsme prostudovali příručku pojednávající o vinné geologii České republiky. Když jsme se dozvěděli, že víno roudnické oblasti je pověstné vysokým obsahem fluoru, který přejímá z místních půd, naše dychtivost neznala mezí.

Víno, které podávali v první hospůdce, bylo skutečně znamenité a na chuť zvláštní. Potěšilo nás, že jsou na ně obyva-

telé Roudnice hrdí. Ačkoliv Lobkovicové po roce 1990 obnovili produkci, mají zpřístupněný zámek jen odzadu, tam, kde jsou vinné sklepy. Toto místo a jeho okolí jsou opravené a uklizené. Součástí exkurze bylo fotografování. Abychom využili příznivé světelné poměry, fotografovali jsme tak dlouho, až nám ujel vlak. Naštěstí nebyl poslední.

PRŮHONICE

V sobotu 6. září přšelo, ale zpočátku ne moc. Z opatrnosti jsme se rozhodli pro exkurzi kratší.

Průhonice se mohou zdát dosti banálním cílem pro výlet Pražanů, nicméně díky úplnému složení Vlastivědného kroužku a s přispěním všech jeho členů jsme zažili mnoho zajímavého. Nejprve jsme nasedli do špatného autobusu. Důvodem bylo to, že nás nebavilo čekat na ten pravý tak dlouho. A tak začala naše dobrodružství. Vystoupili jsme na křižovatce u hrnčířského hřbitova. Všimli jsme si rázu přilehlé vesnice a jejích obyvatel. Každého jsme pozdravili. To zapůsobilo, a každý z nás dostal obrovské žluté jablko. Následovala prohlídka hřbitova. Bohužel, jediná pozoruhodná funerální plastika byla otočena na špatnou stranu, takže se nedala zdokumentovat, avšak všechny nás dojal příběh šestileté dívenky, která zahynula pod koly auta zde na návsi v roce šestatřicátém.

Opodál žijí čeští zbohatlíci. Byli jsme moc rádi, že si můžeme jejich příbytky prohlížet zblízka. Zbohatlost se projevuje drahými plemený psů, trávníky ve stylu „anglický“, dvěma garážemi na jednotku a liduprázdnotí. Přesto na nás při pokusu o procházku mezi desítkou nově vybudovaných rodinných vil padla tíseň a chtěli jsme se rychle vzdálit. Vtom nás na kole dostihl dárce žlutých jablek. Nejspíš slyšel něco o doktorech a chtěl se přesvědčit, zda jsme doktoři práv nebo medicíny. Za jablka si vybral odměnu v podobě bezplatné porady ohledně protisklerotické diety.

Poté jsme již nerušeně zamířili k průhonickému parku. Zdálky jsme se pokusili o zhodnocení krajiny v okolí satelitního

městečka. V ploché krajině jeho čtyři světové strany skýtají následující výhledy:

Západ: obec Hrnčiče se hřbitovem.

Sever: širé lány doplněné vedením vysokého napětí, v pozadí s paneláky Jižního Města.

Východ: nekultivovaná, a tudíž nepřístupná močálovitá oblast.

Jih: hospodářský komplex, asi kravíny.

Uspokojilo nás, že členům Vlastivědného kroužku bydlení na podobném okrsku země nehrozí. Další část cesty se muži bavili o práci a Milenka kráčela vpředu tak daleko, aby je neslyšela. K propojení celé skupiny došlo opodál pod vlivem deště. Od té chvíle jsme zaznamenali dvě pozoruhodné epizody. První, když posel považoval zvonici na návsi za holubník a ještě nás nahlas upozorňoval. Druhá epizoda spočívala v tom, že hospoda, ve které jsme podle tajemníka měli obědvat, byla zavřená. Trochu nás to otrávil. Mezitím pršelo již dost hustě. V tom okamžiku jsme usoudili, že proti dešti jsme vyzbrojení a vystrojení nedostatečně a exkurzi jsme ukončili obědem v pivovaru na náměstí.

Z důvodů špatných světelných poměrů se vůbec nefotografovalo.

NYMBURK

V Nymburce byli členové Vlastivědného kroužku již několikrát. Důvody byly čistě politické. Ani tentokrát nebyl důvod návštěvy města jednoznačně vlastivědný. Dne 8. září odpoledne jsme vyrazili přímým vlakem a cestou toužebně vyhlíželi z oken na každé stanici do té doby, než se ukázalo, že všechny lokality známe již z předchozí volební kampaně presidentky. Usnesli jsme se tedy, že příště budeme ve volbě svého cíle nápaditější. Nymburk je pozoruhodný tím, že leží na Labi, že má pěkné panoráma připomínající Hradčany, má zachované hradby . . . a bydlí v něm rodina Kratochvílova. Kratochvílovi se v okamžiku

našeho příjezdu nacházeli v místním KOKOSu. To je Komunistický Kostel – budova ve vrcholném socialistickém slohu sedmdesátých let, typická zejména obrovskými prázdnými chodbami, náročnými na vytápění. Také shromažďovací prostory jsou nad-dimenzionální. Naopak místní buňka ODA se nachází ve sklepení, v prostoru až skandálně miniaturním. Tajemník s poslem hráli mariáš v „nejlepší hospodě“ a vynucovali si pozornost tím, že patří k politickému seskupení rokujícímu v podzemí. Jídlo nestálo za nic. Vcelku se jednalo o méně zdařilý výlet.

KOUŘIM

Původně se členové Vlastivědného kroužku rozhodli, že pojedou do Pezinku. Pak nastaly pochybnosti o přenocování a některým se znelíbilo složení skupiny, která se k Vlastivědnému kroužku připojila. Tak se stalo, že se cílem naší exkurze 20. září 1997 stala Kouřim.

Jízda vlakem byla nádherná. První zastávkou byly Pečky. Podle mapy na panelu umístěném před nádražím jsme se vydali na náměstí a zevrubně jsme prozkoumali secesní kostel svatého Václava. O kousek dál už naše dojmy nebyly tak záživé, neboť před kulturním domem se shromažďovali místní odboráři – nebylo jasné za jakým účelem – a ti nevráživě hleděli na naše klobouky. Poslovi se před odjezdem vlaku podařilo zakoupit bavlněné spodky a presidentka si ve vietnamském obchodě koupila růžovou noční košili. Spor o koupi vietnamské (?) dřevorezby Spasitele dozníval ještě v lokálce. Šlo o to, má-li se zachránit před nevědomými kupci vzácné dílo ukradené z kostela, anebo se má dodržet zásada, že věci ukradené z kostela jsou pasul.

Vlak jedoucí z Peček do Kouřimi měl jeden malý vagónek na motor. V předsíni za sklem bylo vidět tři Indiány: starou ženu, mladého muže a dítě. Nemluvili spolu a vystoupili na první zastávce. Ohlíželi jsme se za nimi. Vlak pak zastavil ještě několikrát a ve jménech zastávek bylo slyšet názvy starých

slovanských sídel. Po výstupu z vlaku se ukázalo, že je v Kouřimi pouť. Příslušný kostel nám však zůstal uzavřen, ač jsme se hodně snažili. Před měsícem umřel pan farář a jeho sestra – majitelka klíčů – byla někde na rajzu. Fotografovali jsme ho tedy zdálky i zblízka a měli jsme docela vztek, protože to, co se dalo fotografovat, byla jen stupidní Mockerova neogotická přestavba z konce minulého století.

Z průzkumu neolitického osídlení jsme zaznamenali hlavně líbezný jižní svah směrem k řece, kde voněly trsy dobromysli, poletovali motýli a proti blankytnému nebi se rděly tisíce šípků. Líbilo se nám také, že město bylo postaveno z místních břidlic, na které byly všude v okolí malé lomy. Z téhož kamene je v celé v Kouřimi i dlažba. Díky za každý metr, kde nebyla doposud zalita asfaltem. Dojatě jsme postáli i před obnoveným mlýnem.

Na náměstí hrála dechovka a litaly řetízkové kolotoče. Muzeum otevíralo až v jednu hodinu, a tak jsme vyhledali místní takzvanou nejlepší restauraci. Naše neodolatelné veselí zvěšilo jednu návštěvnici, která nám po krátkém seznamování vřele děkovala za naše komické výstupy. Pak jsme se vydali rozdávat úsměvnou pohodu do městského muzea.

K návštěvě Kouřimi patří prohlídka městských hradeb. Obešli jsme je poctivě. V okamžiku, kdy jsme opustili přívětivý hřbitov za hradbami a vešli znovu do města Pražskou branou, zažili jsme iluzi již viděného. Nakonec se ukázalo, že nešlo o iluzi, nýbrž zachovanou stopu v paměti. Skutečně jsme všichni tři navštívili Kouřim a jeho domovy důchodců již před rokem a půl.

Cvičně jsme zamířili opět k domku sestry pana faráře. Ještě nebyla doma. Abychom využili čas, cestu k nádraží jsme si prodlužovali trháním švestek v aleji u silnice. Švestky byly strašně dobré. Až po prostudování vlastivědných materiálů jsme se dozvěděli, že kouřimské švestky byly před válkou proslulé. To jsme pořád opakovali tajemníkovi, který se z jedné z nich zřítíl do příkopu. Koleno ho bolelo už předtím, takže si nemohl moc stěžovat. Jednu zastávku před Pečkami nastoupila opět indián-

ská rodina. Ale ani tentokrát nikdo nenašel odvahu požádat je o skupinové foto.

Na zpáteční cestě se posel vyznamenal tím, že nás všechny vyhnal z vlaku už v Libni a pak se divil, že u železniční stanice není stanice metra. To byla jediná skvrna na zdařilém výletě.

ČÁSLAV

Výlet začal tím, že prezidentka informovala všechny účastníky, že Čáslav nemá žádného významného rodáka. Tajemník se vytasil s novinovým článkem o vykopávkách starých Slovanů. Očekávali jsme tedy nudné město s nějakými méně zajímavými historickými detaily, neboť bylo také známo, že Čáslav byla královským městem od roku 1260. Od husitských válek je však už uváděna jako město Žižkovo. Představovali jsme si je v rozvalinách. Cestou jsme se pokoušeli dozvědět se více. Tak například jsme oslovili průvodčího vlaku z Kolína, který se skládal ze sedmi prázdných vagónů, a žádali jsme informace o tom, zda strojvůdce je v pořádku, zda vlak skutečně zastaví v Čáslavi, a jaké je v Čáslavi počasí. Průvodčí odpovídal uspokojivě, nicméně byl toho názoru, že by se dalo jet i někam jinam, jinými slovy neměl k městu Čáslav ten nejlepší vztah.

V Čáslavi na nádraží jsme se ocitli úplně sami. Kynuli jsme milému průvodčímu na rozloučenou a snažili se mu zavděčit tím, že jsme ještě na jeho očích fotografovali nádražní budovu. Celkem neoprávněně jsme se domnívali, že nádraží bude jediným stavebně zachovalým objektem ve městě.

Počasí bylo dosti drsné. Rezignovali jsme tedy na ideální osvit a fotografovali jsme nějaké budovy z počátku století na Nádražní ulici. Upřímně řečeno – líbilo se nám, že využívají jako architektonický prvek hranol na válci. Objevili jsme také romantickou synagógu s městským znakem v obrovité konše. Stejný prvek byl použit též při stavbě městské radnice.

Pak přišel šok. Další dva rohy ulice nesly pamětní desky čáslavských rodáků Rudolfa Těsnohlídka a Jiřího Mahena, čímž

utrpěl zejména tajemníkův moravský šovinismus. Ukázalo se, že tito rodáci nebyli jediní. V Čáslavi se narodil autor Vzpomínek ze staré Prahy Ladislav Quis, hudební skladatel Jan Ladislav Dusík, do školy tu chodil Antonín Chitussi a kustodka Městského muzea přidala novodobé rodáky Miloše Formana a současného předsedu ODA Michaela Žantovského.

Hradby a Podměstský rybník bychom byli asi minuli bez většího nadšení, kdybychom byli nepotkali nenápadného mužíka. Presidentka se ho dotázala na jakési podrobnosti, slovo dalo slovo a po hodině jsme se již s mužíkem nadšeně fotografovali. Řekl nám, že je profesí stavař, žil v Čáslavi dlouho a měl dost vědomostí, o jaké jsme stáli. Nakonec nám poradil i „nejlepší hospodu“. Jelikož právě před ní se nacházely domnělé slovanské vykopávky, považovali jsme čáslavskou misi za skončenou. Je však pravda, že jsme vzápětí slovanské vykopávky museli korigovat na vykopávky středověké, a tedy spíše asi německé, přibližně ze 13. století. V muzeu jsme na vlastní oči spatřili vykopané vidličky s kostěnou střenkou a dětský dřevěný meč. Průvodce neměli žádné. Proto jsme ze soucitu zakoupili egyptská zvířátka z mastku a dosti drahé pohledy.

Posel byl dotazován, proč cesta tam stála stovku a zpátky necelých dvacet korun, ačkoliv trvala oběma směry stejně dlouho. Vymluvil se, že ten komfort v Eurocity z Prahy do Kolína stál za to. Mohl ovšem také tvrdit, že 18. října jiné vlaky mezi Prahou a Čáslaví nejezdí.

ŽDÁR NAD SÁZAVOU

Při dodatečném hodnocení tohoto výletu se zjišťuje, že jsme řeku Sázavu vůbec neviděli. Bylo však spatřeno několik vypuštěných rybníků se statickými skupinami vodního ptactva a hodně zamrzlých louží. Památka všech věrných zemřelých se ukázala být velmi vhodným dnem pro návštěvu kostelů obklopených hřbitovy, které byly tím pádem otevřené. Tajemník však soustavně protestoval, protože umístit hřbitov do prostoru mezi

ambity a proslulým poutním kostelem svatého Jana Nepomuckého a ambity použít jako hřbitovní zeď, byl podle něho špatný nápad. Souhlasili jsme.

Prezidentka se celou cestu vlakem tam i zpět pokoušela vzdělávat ostatní členy Vlastivědného kroužku předcítáním z knihy Jana Sedláka: „Jan Blažej Santini – Setkání baroku s gotikou“ a snažila se též vzbudit respekt k nakladatelství Vyšehrad, které tuto knihu v roce 1987 vydalo. Velký zájem vzbudilo teprve zjištění, že příjezd do Žďáru nad Sázavou spadá do doby obvyklé na oběd, a proto prvním cílem v tomto Santinim políbeném městě byl hostinec „U Labutě“.

Vášnivý spor nad právě zakoupenou mapou o to, zda se nalézáme v Čechách či na Moravě, ukončil účtující číšník prohlášením: „Ano, na Moravě“. Hned nato byly získány sekundární důkazy jako například, že zelí podávané k vepřovým výpečkům bylo hodně uvařené, a že název obchodu, který jsme minuli, zněl „Zdravěnka“. Při fotografování Santiniho poutního kostela na Zelené hoře (prosím za povšimnutí: hora byla dodatečně pojmenována Zelenou, aby se připomněla hora téhož jména v Nepomuku, rodném městě světcově) jsme s lítostí konstatovali, že žádná fotografická optika nemůže zachytit to, co vnímá oko pozorovatele. Presidentka vzpomínala na profesora Koreckého, s nímž v letech sedmdesátých a osmdesátých pořádala zájezdy nemocničním autobusem za stavitelskými díly Dientzenhofera a Santiniho. Odtud měla i všelijaké znalosti. Chodili jsme kolem dokola i dovnitř a unášeli se. Dovnitř jsme mohli zejména díky tomu, že ve dvě odpoledne byla zádušní mše. Dušičkový čas byl vhodný pro návštěvu také proto, že stromy v důsledku nastalých mrazů shodily listy a architekturu bylo možné pozorovat i z větší dálky. Zima však byla citelná. Na mostě před zámkem, kde bylo nejchladněji, vzbudil naši soucitnou pozornost svatý Bernard, který byl vypodobněn s holou hlavou. Takzvaný Dolní hřbitov se Santiniho kaplemi byl zamčený a podobně i všechny zámecké vnitřní prostory, do kterých jsme se těšili. Fotografovali jsme tedy exteriéry s pietním vynecháním ukrajinských

dělníků, kteří na znamení ukončené zámecké sezóny dláždili cestu od hlavní brány ke kostelu. Svě promrzlé údy jsme prohřívali becherovkou v rekonstruované závodní jídelně stavitelů kláštera z dob opata Wejmluvy.

Všichni nadšeně přijali návrh posla Jošuy, že z hospody odjedeme taxíkem. Jako nejbližší cíl byl stanoven Obyčtov, známý Santiniho kostelem Panny Marie postaveném na půdorysu želvy. O významu této symboliky se vedou již přes dvě stě let spory. Trpělivost, stálost ve víře, soustředění, záštita, mlčenlivost, cudnost – vše jako atributy Panny Marie i dobrých křesťanů (případně křesťanek). V paprscích zapadajícího slunce jsme se pokoušeli najít tak položené místo, abychom želvu co nejlépe uviděli. Moc se nám líbily želví „pracky“ zevnitř. Byly to nízké kaple umístěné nakoso ve čtyřech rozích sálového prostoru. Místní pan farář nás zásobil dalšími historickými podrobnostmi, například dosti překvapivým tvrzením, že z obce Obyčtov se žádný obyvatel nikdy nestal obětí moru, a že od dob křížáckých válek (to byl založen původní obyčtovský kostelík) až doposud žádný obyvatel nepadl ve válce.

Od pana faráře jsme získali i jiné významné údaje z kraje Santiniho a hned jsme je využili. V posledních záchvěvech podzimního slunce jsme dorazili k Santiniho klášternímu hostinci v Ostrově nad Oslavou. Tato nádherná stavba na půdorysu tvaru písmene W – jako Wejmluva – je dosti omšelá a pokažená. Mrzelo nás to do té míry, že jsme kvality jejího pohostinství blíže nezkoumali. Podle pana faráře byl hostinec postaven hlavně „pro koníčky“, kteří zde měli možnost odpočinout si a nakrmit se. Návštěvníci kláštera ze všech končin země – zejména z Prahy – na tomto místě odložili upocený šat, trochu se zcivilizovali, vyspali se, srovnali krok a nazítří ráno vyrazili.

Jelikož jsme získali málo suvenýrů z tohoto pozoruhodného výletu, zakoupili jsme na nádraží v Havlíčkově Brodě za deset korun centilitrovou odlivku od becherovky. Tajemník měl kritické poznámky v tom smyslu, že odlivku nelze jako památku na výlet vylisovat. Opravdu to nešlo. Byla z lisovaného skla.

KOLÍN NAD LABEM

Oznámení, že program bude kombinovaný – dopoledne strávíme v Kolíně a odpoledne budeme zakládat pobočku Vlastivědného kroužku v Nymburce – vyvolal hrubě nesouhlasné brčení. Jakžtakž potom prošlo, že dopoledne Kolín, odpoledne Nymburk, ale žádnou pobočku. Musí se dodat, že z programu vypadl Český Brod, ačkoliv byl původně v pořadí. Důvodem byly nešikovné vlakové spoje, které dávaly tušit, že do Českého Brodu se dostat je snadné, ale pryč potom téměř nemožné.

Padal déšť se sněhem. V důsledku toho bylo potřeba většího násilí, aby se před návštěvou nejlepší kolínské hospody uskutečnila návštěva muzea. Věže chrámu svatého Bartoloměje byly zkritizovány, ačkoliv jsou prokazatelně ještě od Petra Parléře, a první – víceméně potutelné – úsměvy vyvolalo až zjištění, že vedlejší muzeum archeologie se opravuje.

V městském muzeu si každý vybral, co ho zajímalo. Suvénýry, knížky, mapy, průvodce a katalogy. Zavrženy byly hojně zastoupené perníkové formy. Jošua zakoupil nádhernou měděnou repliku velkomoravského kříže. Průvodkyně byly námi nadšeny a poskytly nám navíc ke vstupnému i výklad. Bohužel nevěděly, kde se vzali v městském znaku dva draci. Vytvořili jsme tedy samostatnou verzi, podle které heraldika Kolína vznikla podle obrovského kupeckého znamení vydlabaného z jednoho kusu tvrdého dřeva, na kterém dvě mořské příšery plují každá opačným směrem a ocasy mají propletené. Z exponátů muzea vzbudil největší pozornost kamenný chrlič z ochozu kostela, vytesaný zjevně taky z jednoho kusu, s dírou uprostřed. Pro úplnost se musí říci, že Jošua provokoval poznámkami na konto vystavené tóry a průvodkyně se divily tomu, že skoro každý, kdo navštíví muzeum, řekne ke sbírkám něco zajímavého. Na oplátku nás zavedly do expozice o Karibiku a na výstavu Karyho H. Lasche, fotografa, který se před třiaosmdesáti lety narodil buď v Praze nebo v Kutné Hoře.

Po opuštění muzea nebylo venku o nic vlídněji než předtím.

Sbíhali jsme uličkou k náměstí a radovali se z průhledů. Původně plánovaná exkurze do synagogy se neuskutečnila. Zato jsme si hodně podrobně prohlíželi detaily domů, abychom z mála vytěžili hodně. V duchu jsme se zaříkali, že už žádné výlety v zimě podnikat nebudeme. Ani fotografování se moc nedařilo – vznikly jen stereotypní snímky omletých pískovcových soch s popraškem sněhu, který identifikaci otlučených svatých učinil ještě obtížnější.

Náš hlučný vpád do hospody zvané Stoletá měl za následek, že jsme byli umístěni do samostatné místnosti, kam nám číšnice nosila alkoholické nápoje a teplá jídla. Rozehřívání trvalo poměrně dlouho. Ačkoliv jsme se snažili všechno si zapamatovat, na konci oběda už nikdo z nás přesně nevěděl, proč se ta hospoda jmenovala „Stoletá“. Účet byl mastný. Vlak do Nymburka jsme stihli jedině díky brilantní navigaci místních romských obyvatel. Zakládání pobočky Střední Polabí se zúčastnila jen Milenka, která v dobré náladě pronesla projev o kultuře, historii a lidskosti. Měla aplaus. Posel s tajemníkem hráli mezitím mariáš na chodbě kulturního domu, takže byli zevlujícími řidiči aut významných osobností považováni za kolegy a operativně dotazováni, koho že prý vozí. To je silně otrávil. Odmítali pak seznamování s dalšími lidmi, které Milenka přiváděla, aby dala humánně najevo, že *tyto lidi* považuje za sobě rovné, i když hrají mariáš v hale.

Jako obvykle v Nymburce – sešlo z vlastivědné procházky. Pokračování příště.

ČESKÝ BROD

Zima byla vcelku mírná. Když se členové Vlastivědného kroužku odhodlali kolem dvacátého února k dalšímu výletu, bylo počasí už na baloňák. Bezprostřední pohnutkou k návštěvě byla zvědavost. Přes kterou řeku že je ten Brod?

První dotaz na místě jsme učinili v trafice na perónu, žádající plán města. Trafikantka se vysunula z okénka, prohlédla

si nás a opáčila, k čemu že by nám byl plán, když je to jen jedna ulice? Na víc jsme se neptali a spokojili se s laminátovým schématem Českého Brodu umístěným v hale nádraží, na jehož okraji stálo několik svěžích historických poznámek. Bylo tam zachyceno vpodstatě vše o městu nad říčkou Šemberou, původní jméno *Episcopalibus Broda* podle biskupa Jana I. z Dražic, královským městem od Zikmunda 1437, tři roky po bitvě u Lipan.

Courali jsme ve slunečném počasí okolo zvonice a kostela a každého kolemjdoucího jsme se vyptávali na místní bazar. Doporučeno bylo: second hand, zlatnictví, zastavárna. Někdy taky žádná odpověď. Nakonec měli otevřeno jen v elektro, spodním prádle a obuvi. Koupili jsme film do fotoaparátu a atmosféra se zahušťovala. Milenka tuto rozpačitost překonala ostrým pochodem k městskému, vulgo Podlipanskému muzeu. Nádherná pozdně secesní architektura od Balšánka, uvnitř s prvky připomínajícími Obecní dům. Bylo otevřeno. Za čtvrt hodiny se se ztajeným protestem dostavili i loudalové. V muzeu jsme objevili jediného českobrodského historika, který s očividným potěšením poskytoval výklad v tom smyslu, že bitva u Lipan následovala po bitvě o Český Brod (viz publikace od uvedeného autora), že táborští kněží brojili proti mírové dohodě, a že umírnění kališníci vytvořili s katolíky koalici, která u Lipan zvítězila. Dost velký zájem vyvolala taky poznámka o tom, že Jan Ámos Komenský byl válečný štváč. To ale věděl Jošua už předem a radostně panu doktorovi přizvukoval.

Po nákupu všech vědeckých publikací od dr. Dvořáka, které mělo muzeum na skladě, a jejich opatření autogramy, jsme byli poctěni odborným výkladem muzeálních expozic. V prosluněném sobotním poledni se pan doktor jal vysvětlovat okolí muzea – a pak už bylo jasné, že nás bude doprovázet i dál. Velký okruh začínal právě zrušenou nemocnicí – „hle, českobrodský špitál byl založen Arnoštem z Pardubic roku 1359 a od roku 1363 byl ve správě města...“, zrušeným hřbitovem u Trojice, Masarykovým pomníkem, sklonil se k řece, opsal zbytky zvět-

ralých hradeb z červené permské břidlice a v tom okamžiku došlo k revoltě. „Miláčku, neměli bychom už dát panu doktorovi volno?“ ptal se úlisně Jošua. „Ne, ne“, ozvala se Milenka, „pan doktor jde s námi dobrovolně“. Důvodem snahy setřást historika byl zcela viditelně hlad, neboť už šlo na druhou. To hlavní však nás teprve čekalo u Kouřimské brány. „Zde – jedenapůl metru pod zemí – most.“ Zíráme. Řeka je odtud asi 200 m, a to vně hradeb. Při jejich stavbě tedy museli obyvatelé tok řeky přeložit! „Zde – barokní škola. Učil na ní známý divadelník Vrabec, který v Českém Brodu uváděl první české kusy, rozumí se před pověstnou pražskou Boudou.“ Zíráme. Budova před námi připomíná trafostanici s vlhkým přízemím. „Zde – gotická škola.“ Nepřestáváme zírat. Také tato budova je omítnuta šedivým brizolitem, má typizovaná okna a dveře. Na tváři pana doktora ani náznak úsměvu. „Zde – metr pod zemí – popel z kosterních pozůstatků z někdejšího hřbitova okolo kostela svatého Gotharda. Tady je spálili, aby je nemuseli převážet.“ „Zde – šest metrů pod vámi – ohromný gotický sál.“ „Zde – zastavte se – tady – podzemní chodby spojující starou radnici s náměstím.“ Atakdále. Jen velmi opatrně pan doktor naznačuje, že většinu objevů učinil díky psychotronikům, kteří dokážou spolehlivě nalézt v podzemí kostry a duté prostory. Posluchači se dívají a žádají si další kuriozity. Zvláště někteří. Menší přestřelka se strhla kolem výběru té nejlepší restaurace. Jošua bránil postmodernisticky přestavěnou hospodu na náměstí Arnošta z Pardubic, doktor dával přednost klasickému pojetí s pivem, neboť jednou z jeho odborných specializací, jak tvrdil, byl průzkum pivovarnictví a hospod v kraji. U svíčkové s knedlíkem se názory sjednotily. Došlo i na Becherušku a výměnu vizitek. Pan doktor nás dojatě doprovodil až na nádraží.

Ano, měli jsme užitek a ještě jsme potěšili okoralé srdce.

ČESKÝ TĚŠÍN

Návštěva Těšínska byla poněkud neplánovaná a k velké lítosti se jí nezúčastnil tajemník. Začínala i končila v dešti, trvala tři dny a během těch tří dnů taky skoro pořád pršelo. Pobyt umožnila velká pohostinnost ředitele Slezske diakonie Církev evangelické a. v. Česlava Santariuse, který dal k dispozici „hostovský“ pokojík.

Cestou vlakem jsme s Jošou a panem doktorem Schwarzem mluvili jenom o decentralizaci a dekoncentraci vzápětí následované koncentrací, a to s ohledem na poskytování sociálních služeb, které se dostanou na úroveň vyšších územně samosprávných celků za předpokladu změny modelu financování těchto služeb z instituce na klienta.

Jako studená sprcha pak působil seminář s místními poslanci a senátory vesměs ze sociální demokracie, kteří se dotěrně dotazovali, kam že se podějí dnešní obyvatelé ústavů sociální péče a kolik ta decentralizace přinese nákladů navíc. Byla to pozoruhodná diskuse. O integraci a lidské důstojnosti lze hovořit i jaksí bez změny obsahu. Těšíme se na nahrávku.

Nevlídny večer se podařilo zkrotit třemi lahvemi archivního vína ze znojenských sklepů v baru „Baladé“. Milan Lipner se rozpovídal o přátelích z jižní Moravy a vínech nejsušších, Jošua a já jsme kontrovali Vlastivědným kroužkem. Tajemníkovi jsme z baru zatelefonovali. Poněkud později Milan Lipner přidal historku svého kocoura, který ovládal povely „k noze“, „sedni“ a „lehni“ – ale jen na veřejnosti, šlo-li o předvádění, zatímco v soukromí se choval zcela nezávisle. Já s Jošou jsme zavzpomínali na vznešeného basenžih a jeho eskapády, i když – jako obvykle – každý poněkud z jiného úhlu pohledu.

Probuzení bylo doprovázeno monotónním zurčením deště v okapové rouře. Z toho důvodu byl slabý tah Čechů do Polska a Poláků do Čech za účelem nakoupení levnějšího zboží, ačkoliv byla sobota a v polském Těšíně se konal trh. Jošua již předem domluvil, že velící důstojník pohraniční stráže provede

svého kolegu do Těšína cestou, kudy se chodí z Těšína. Důvodem této složité transakce byl můj zapomenutý pas. Neřiká se, kdo ho doma zapomněl. Přejít do Polska se uskutečnil, a tak mohlo vzniknout několik temných, deštivých fotografií historického Těšína s bezlistým stromovím, které jinak tak sluší architektuře. . .

Museum Těšínska. Vstupujeme s nedočkavostí. Podivné chování prodavače vstupenek nás však odrazuje. Problémem neřešitelným se zdá být zakoupení dvou pohlednic současně se vstupenkami. Nakonec tento problém znechuceně řeší otrávená mladá žena v pozadí. Mladý muž vyráží spolu s námi do prostoru výstavy a číhavě mlčí. „V ceně vstupenky je též prohlídka muzejních sbírek. Přejete si je vidět?“ „Ano.“ „Pak musíte do druhého patra.“ Zarputilý dusot. Ocitáme se ve dvou třech místnostech muzea s vykopávkami, rapíry a ukázkami řemesel. Muž zamkne vstupní dveře na dva západy a úporně sleduje pohyby obou návštěvníků. Úzkostnými výkřiky nás svolává dohromady. Na uvolňující dotazy odpovídá strojově. „Byl jsem členem Slezské evangelické církve. O katolických památkách nic nevím.“ „Na obrázku je tramvaj. Ale nevím, co se s ní stalo. Teď už nejezdí.“ „Jak jsem vám již řekl, byl jsem členem Slezské evangelické církve. O židovských památkách nic nevím.“ Za mírného větru a nepřestávajícího deště jsme odpoledne zamířili s panem ředitelem do zařízení Slezské diakonie a bylo nám dobře. Karviná – Fryštát, Petrovice, Horní Suchá, Horní Žukov, Komorní Lhotka a zase Český Těšín. Marklovice: Pozoruhodný dřevěný kostel s přilepenou zvonící, vše kryto zčernalými šindely. Před farou, která už dávno není farou – blízká hranice oddělila Poláky od jejich kostela a z bývalého farního kostela učinila kostel filiální – kontejner se všemi svazky Brockhausu. Prší a prší. Místní lidé chrání vnitřek kostela před fotografováním, aby památkáři nepřišli o prioritu publikace.

Ach, kdeže všechny Brockhausy jsou?

PLÁČ NAD SLOVANSKÝM OBYVATELSTVEM aneb ÚŠTĚK

Úštěk jsme si vysnili jako městskou památkovou rezervaci. Dlouho jsme studovali historické zdroje a pak, 4. dubna 1998, jsme vyrazili. To proto, že se počátkem dubna otevírají hrady a zámky a úštěcký hrad jsme nechtěli pominout. Naše očekávání vzrůstalo ve vlaku. Okolo nás se zjevovaly fascinující sopky Českého Středohoří a také kvetoucí meruňkové sady v okolí Litoměřic, Ploskovice se zámek a Liběšice s ruinou staré tvrze. Hru v mariáš přerušovaly výkřiky upřímného nadšení. Trochu znepokojivý byl už obrovitý počet chatiček nasázených na svazích kopců a na březích rybníka Chmelaře. Ale náš cíl byl vysoko nad nepatrnou zastávkou vlaku, na pískovcovém ostrohu, město celé gotické, které pro ohraničenost místa do okolí neexpandovalo, a proto jsme si z těchto známek kulturního barbarství nevšímalí. Město má ve své podélné ose jednu středověkou ulici – na trase z vnitrozemí do Lužice – a že vybíralo clo, založilo se pevně a velkoryse. Domy s gotickými štíty, podjezdy, krakorci a sklepy, na obě strany vně komunikace stěží průchozí uličky s pohledy otevírajícími se do romantické hloubky.

Těšili jsme se na mapy, průvodce, muzeum, místní vzdělance a nadšence. Hned u vstupu do města se posel s tajemníkem nechali vyfotografovat na pozadí secesního domu s chmelovými motivy a namalovanými pestrobarevnými turistickými značkami. Bohužel, o turisty se – byť chabě a pouze symbolicky – zajímala pouze žena neurčitého věku, která si v malé zastavárně četla noviny. Veden touhou po kontaktu tajemník u ní zakoupil předválečnou německou patentní láhev na sodovku, ale neuspěl. Byla zjevně plaché povahy, a proto zůstalo u monologu. V upomínku na výlet a svoje narozeniny pak tajemník věnoval láhev presidentce. „Zájem“ jsme si tedy organizovali sami. Kampelička z roku 1896, přestavěná na zdravotní středisko. Barokní kostel, okna zakrytá plovávajícím papírem, uvnitř Škréta, venku poutníci, mezi nimi pancéřové dveře. Fara od

Ottavia Broggia – ještě že s námi komunikují modré smaltované tabulky – pro jistotu bez zvonku, aby poutníci nerušili. Pokoušíme se fotografovat, ale spíš škoda filmu. Světlo žádné, při chodnících trabanty a škodovky, každý průhled zničí buď utržený okap nebo napůl opadaná břizolitová fasáda. Pohled do údolí: žádné světlo, žádný záběr, divný chaos. Uchylujeme se do hospody na podloubí a rozhodujeme se, že budeme slavit. Milan má sice narozeniny 30. března, ale dneska nás zve. Popíjíme teplou bohemku, živíme se litoměřickými rohlíky (to nemají v Úštěku ani vlastní pekárnu?) a při druhém chodu – a druhé bohemce – si necháváme vyprávět o slávě hotelu Herrenhaus, který byl v místě téhle hospody kdysi. Je z toho zajímavá rozprava o strategii II. světové války a Milan dostává jako dárek německou signální pistoli a nefritovou kuličku. Do sklepa nás nepustí, je tam sklad. Zato nás číšník ochotně vede k uzounké uličce u hradu a dostáváme informaci, že je v něm výstava. Brána hradu se však neotevře navzdory tomu, že je dnes první otvírací den hradů a zámků. Visí tam jen hodně omšelý nápis „Výstava“. Pár kroků odtud na terase zuřivě doráží starý leonberg, očividně proti poutníkům zaujatý. Jošua se kryje, aby jej pes nepoplival. Než přišla doba německé kolonizace – prameny praví – byl Úštěk slovanským sídliskem. Husité město poničili. Počátkem 16. století se opravilo a dostavělo. Byli tu soukeníci a obchodníci s chmelem. V 18. století si hrad koupili právovareční měšťané a udělali z něho sladovnu. Bolševici těsně u něj postavili rázovitý kulturák a vysadili borovici černou. Bolševici? A čípak jsou ty kozí chlívky, králíkárny, psí boudy, vrakoviště, smetiště, rozlámané ploty, pneumatiky od nákladáček, vlnité plechy, přístřešky, hnojiště, rezavé trubky, nakradené náhrobní kameny ze hřbitova, rozvěšené spodní prádlo, psí a lidské hromádky? Jezevčík v blátě uvázaný na řetěze, to je dílo lidských rukou! Dalo to práci, stvořit ze slovanské vesnice královské město, ale určitě bude taky pracné udělat z kameného města zase slaměnou vesnici. Dost obyvatel Úštěka se o to poctivě snaží.

PLZEŇ

Již delší dobu planuly teoretické diskuse o tom, zda je přípustné, aby se někdo stal kandidátem čekatelství ve Vlastivědném kroužku. Skoro vždycky jsme došli k závěru, že je předčasné rozšiřovat tak harmonickou komunitu o cizí elementy, a potom se třeba mrzet. Prakticky přicházel v úvahu jen Jarda Hromádko, který se nám už dlouho osvědčoval. Jarda mluví tichým hlasem, neprovokuje, nevyvyšuje se, ví všelijaké věci, má rád stromy, hraje mariáš a v hospodě často platí. Již delší dobu navrhuje výlet do Olomouce s tématickým podbarvením „olomoucké kašny“. Zejména prezidentka se zasnívá při představě, že bude mít po dvou letech zase jednou tříčlenný doprovod. Jako v předvolební kampani, kterou k velké lítosti všech zúčastněných nevyhrála. Tehdy se ovšem jednalo o luxusní podnik, v němž hrálo roli slušné auto s řidičem velkého formátu, jinak vymahačem dluhů. Odhodlali jsme se. Pozvali jsme Jardu na vlastivědný výlet do Plzně. Žel, již při tomto ověřovacím pokusu jsme zažili zklamání, neboť Jardovi se to nehodilo. Neradí, ale museli jsme ho degradovat na rezervu. Dodatečně jsme objevili, že Jarda Dobré Srdce musí sekat trávu na zahradě kamaráda, který si zlomil ruku.

Volbě města Plzně jako cíle vlastivědného výletu předcházely tři události. První byla časově hodně vzdálená, to bylo poslovo hostování na jedné z místních fakult. Když se výjimečně zasní posel, rozpomíná se na plzeňské putyky, hospůdky a bary. Druhá událost souvisela s městem Plzeň jen okrajově. V nedávné době došlo k tomu, že se výše jmenovaná trojice – posel, tajemník a teoretický kandidát čekatelství – dohodli na tom, že společně koupí synagogu v Nové Cerekvi. Částka 99 tisíc korun uvedená v Annonci byla dělitelná třemi, a tedy ideální pro to, aby se s koupí a jejími následky netrápil jedinec. V Annonci byla uveřejněna impozantní fotografie této synagogy, dost možná, že v tudorovském stylu, obrovitý objekt vyčnívající nad střechy okolních domů. Proběhlo několik vzrušených jednání, neboť

k objektu se podle novin vázalo i povolení ke komerčnímu využití. Jak se dalo předpokládat, podílníci se nemohli dohodnout na účelu. Velkosklad vína, tržnice a umělecká galerie patřily k nejčastěji diskutovaným. Bylo stanoveno datum návštěvy. Na svatého Jana Nepomuckého, 16. května 1998. Začalo doptávání se po klíčích. Z údajů začalo probleskovat, že v obci Nová Cerekev skoro nikdo nebydlí. Že je vyliďněná a nejspíš taky vybydlená. Jošua šel tedy rovnou k věci. Má-li synagoga střechu. „Bohužel nikoliv“, zněla odpověď. „A jak jste prosím Vás pořídil ten snímek?“ „To. . . z jednoho úhlu pohledu. . . lze“. – Šábés si ce není nejvhodnějším dnem na návštěvu synagogy, ale když už byla naplánovaná, rozhodli jsme se, místo do Nové Cerekve pojedeme do Plzně, a že si tu plzeňskou obnovenou prohlédneme aspoň zvenku. Úplně okrajově budiž řečeno, že posel s prezidentkou se též chtěli nezištně podělit s ostatními o úchvatný zážitek cestování v první třídě klimatizovaného mezinárodního rychlíku, který ozkoušeli cestou z Mariánských Lázní do Prahy pár dní předtím. Podle předpovědi počasí mělo být zataženo s deštěm, s teplotami mezi jedním a dvanácti stupni a nárazovým větrem. Každý z účastníků – podle stupně uvěření této předpovědi – proto přišel na nádraží oblečen jinak. Pravdu měl tajemník, protože v Plzni bylo azúro, všechno kvetlo a vonělo. Kromě toho přehrál posla v dámě.

Každý z nás byl v Plzni předtím stokrát. Nikdo nikdy však předtím nezkoumal zbytky kyklopského zdiva hradeb. Vodní příkop. Bastiony. Opevnění středověké a barokní. Most s pietou, po kterém se vjíždělo do Plzně od Prahy. Oblouky a kýl na rozrážení plovoucích ledů. Celníci. Stojíme v příkopu, posloucháme ptačí zpěv z koruny statného jinanu a naše pocity jsou objevitelské. Objevy nás čekají i v místním starožitnictví. Je na náměstí přímo proti proslavené mříži s ošoupanou hlavičkou andílka, na kterou si každý musí sáhnout, aby ho nepustilo štěstí. Starožitnictví se nám zdá být dobrou variantou vlastivědného poznávání, neboť místní muzeum prodělává už desátý rok celkovou opravu. Vítá nás starší vysoký muž s neo-

byčejně krásným obličejem a přívětivě otvírá skleníky, předvádí jednu z prvních čajových souprav loketské porcelánky, dosti přesně datovanou 1834 tím, že má plná ouška u šálků. Značka s loktem je na spodu vytlačena dřevěnou razničkou. Pro prezidentku balí tři tenoučké šálky s dekorem fialových makových květů – „dozajista ne české“ –, za 200 Kč. Tajemník se spokojuje s pečetičkem „US“ z leštěného ebenového dřeva vykládaného slonovinovými puntíky. Posel triumfuje. Jeho úlovkem je „ALBUM REPRESENTANTŮ VŠECH OBORŮ VEŘEJNÉHO ŽIVOTA ČESKO-SLOVENSKÉHO“ vydané Uměleckým nakladatelstvím Josefa Zeibrdlicha v Praze 1, Bílkova 17, v roce 1927, o váze 7,1 kg. V hospodě U Salzmannů v knize nedočkavě listujeme. Sympatický antikvář se raduje ze setkání. Ukazuje na barokní dřevěný vývěsní štít se zlaceným nápisem:

POCATEK
 ÚMNENI GEST
 WELIKI DAR
 BOZÍ.

Děkujeme mu. Potěšil naši duši.

Vzhledem k váze nákupu se dále vláčíme poněkud pomaleji. Synagoga klíčovou dírkou. Ostré sluneční světlo kreslí reliéfy domovních znamení, ozdob a architektonických prvků v exkluzivní kvalitě. Kvetou kaštany a rododendrony. Vodotrysky zurčí. Loučíme se posezením na zrušeném hřbitově s gotickým kostelíkem svatého Mikuláše, vysoko nad ohybem řeky Radbuzy. Meditujeme o tom, co mohlo vést k zplanýrování tak utěšeného místa. Že by německé náhrobky? Zůstalo jich tu několik. Průvodce uvádí jen místo posledního odpočinku Josefa Kaješana Tyla. Vedle romantického pomníku stojí maličký patník se jménem Františka Škroupa, který zesnul v roce 1862 v Rotterdamu. Objevujeme ještě jednoho plzeňského velikána. Jmenuje se Emil Škoda – ten se v roce 1862 narodil. Zemřel v roce 1900 a jeho hrob je hned vedle vchodu do kostela.

PARDUBICE

Byl velice chladný den. Tajemník hned na nádraží předvedl novou bundu s dvojitým zapínáním a černý plstěný klobouk, to vše i s dvěma hedvábnými košilemi ve Zlatnících za 90 Kč. Žasli jsme. Kromě toho byl na něm patrný dost velký otok levé tváře od bolavého zubu. Prezidentka ordinovala prášky proti bolesti a studený obklad. Tajemník s díky odmítl a na tvář si přikládal nový kapesník, mimochodem pořízený za bezkonkurenční cenu 7 Kč, aby mu na zub nefoukalo.

V Pardubicích foukalo ještě víc než v Praze. Chvílemi trochu přšelo. Chválili jsme zastřešené korzo s obchody na Palackého třídě a neobvyklou věžičku s baňkou na renesančním kostele svatého Jana Křtitele. Několik zachovaných náhrobních kamenů a zvláštní ticho okolo kostela upozorňovalo, že se nacházíme na zrušeném hřbitově. Prezidentce bylo povoleno fotografovat cokoliv, náhradou za nedostatečný počet snímků minulé soboty. Ale jak už to tak bývá, buď je nádherné světlo, poledne a supercitlivý film, anebo šedivé přítmí a citlivost 100.

V Pardubicích – dvacátého třetího května tisícdevětseděadesátosm – bylo to druhé. Fotografování tajemníka na mostě proběhlo hladce. Z výše uvedeného důvodu musel být snímek veden na pravou tvář a pro větší zastření popsaného defektu si na něm tajemník „charakteristickým pohybem“ upravoval klopky u větrovky.

Přímo na Pernštejském náměstí byl sraz oldtimerů. Hlučná hudba z reproduktorů a všelijaké hlášky z mikrofonu. Proto jsme si jen vyfotili kamenné české lvy s vyzývavě vztyčenými tlamami na kašně u morového sloupu a vydali se hledat místní starožitnictví. Díky tajemníkovi se to brzy podařilo. Ušetřili jsme něco přes 160 tis. Kč za dvanáctiosobní nepoužívaný servis Rosenthal z dvacátých let, dále 7 500 za tři čínská pečítka z patnáctého století a 3 500 za originální dřevěnou rakvičku z egyptského hrobu, s důstojností vědců vykradenou v roce 1905. Celkem 171 tisíc. Potěšení vlastní spořivostí jsme si pak

dávali jídlo na velkých talířích ve stylové restauraci „U husara“ v Bartolomějské uličce a zalévali ho třeboňským pivem. Posel se však až do večera nutkavě ubezpečoval, že porcelán byl předraženy, pečetítka ošklivá a mumijka morbidní. Na užitnou předválečnou sklenici-grogovku, kterou triumfálně třímala Sára, nechtěl ani pohlédnout. Kromě toho opět prohrál v dámě.

V pravé poledne jsme byli na valech pardubického zámku úplně sami. Zjišťujeme, že včera o půl páté ráno tu pořádal místní ornitolog procházku na téma „Jak se ptáci probouzejí“. Valy jsou půvabné, ale z ptáků nacházíme i při velké snaze jen párek pávů na trubkovém lešení, splihlého krocana a perličky. Rezavá veverka nese do hnízda obrovský chumáč izolační cupaniny. Tajemník se snaží uplatnit s nepotvrzeným slovenským názvem „drevokocúr“, ale nikdo se nesměje. Prezidentka se rozpomíná na mládí nad kvetoucími šípkovými keři.

Soukmenovkyně v pokladně zámku předvádí patent proti zlodějům. Vystavené pohlednice a brožury jsou ve stojanech neviditelně přišité rybářským vlascem a nelze je vzít do ruky. „Opatření proti návštěvníkům, kteří si je brali jako suvenýr“, vysvětluje ochotně. Kupujeme značnou část knižní produkce a na naší vlastní mapě si necháváme vysvětlit polohu židovského hřbitova. Ten je na rozdíl od sousedního křesťanského důkladně zamčený. Škvírou vidíme dvě staré ženy na lavičce blízko vchodu. Ohlédnou se, ale na naše prosebné tlučení a výkřiky ostentativně nereagují. Fotografujeme tedy funerální plastiky „u sousedů“ na katolickém hřbitově. Stojí za to. Například v roce 1932 nechala zhotovit originální bronzovou sochu triumfujícího jezdce na motorce ČZ 175 rodina Koutských. Jsou tu i jiné. Mrzutost s židovským hřbitovem se zvolna rozplývá. Ale krematorium Pavla Janáka se souhlasem všech členů Vlastivědného kroužku pro jeho ošklivost Milenka schválně ani nefotografuje.

Na nádraží se rozvíjí debata o tom, kdo kde má být pohřben. Prezidentka váhá mezi variantou „Malvazinky“ – s rodiči a „Libeň“ – s Jošuvým dědečkem Metodem. Má sice přání,

aby na kameni byl nápis „UBI CARITAS ET AMOR, DEUS IBI EST“, ale když se to nepodaří, ať je aspoň na parte.

Ve vlaku shrnujeme, co bylo v Pardubicích nejlepšicho.

1) Nádraží s obchůdky.

2) Trolejbusová a autobusová doprava: fungovaly dokonce i automaty na jízdenky.

3) Blond dvojčata jedoucí ve stejném kupé s námi do Prahy.

Posel potichu: „Je tu nejnižší kriminalita v Čechách“.

BENEŠOV U PRAHY

Předběžných informací o Benešovu bylo vcelku málo, a proto jsme hned na nádraží v trafice požadovali plán města. Prý ho zrovna doprodali. Navštívili jsme tři knihkupectví a získali jsme jedno nepovedené schéma Benešova a okolí, dvě čísla vlastivědného časopisu Benešovska, Vlašimska, Voticka, Českého Meránu a Dolního Posázaví s názvem „Pod Blaníkem“ a knihu raných básní Jiřího Kuběny. Bazar prý v Benešově nemají. Byla to malý černý puntík pro město, které jsme si jinak stále pochvalovali. Už jen to, že kostely je možné navštěvovat alespoň skrz bytelné mříže v chladivé předsíni, což jinde málokoho napadne. Chladivost kamenných staveb byla vítána. Ten den – 6. června 1998 – totiž padl teplotní rekord z 6. června 1804, kdy bylo v Klementinu naměřeno 31,3°C. V poledne na benešovském náměstí bylo ve stínu rovných 32°C.

Benešovské náměstí se skví čistotou, zelení a čerstvě opravenými fasádami. Chválili jsme pečlivě vymalované tabulky popisující místní pamětihodnosti. Už na nádraží jsme tak mohli obdivovat „Císařský salónek“ – čekárnu pro následníka trůnu, z které arci zbyli akorát sádroví andílkové nad portálem, ale zato bylo podrobně popsáno, jak to tu vypadalo dřív. Cesta nás přivedla do městského muzea. Nádherná secesní budova původně živnostenské vzájemné pojišťovny a trochu později knihovny vypadala nedobytně. Nakonec jsme ze sobotní siesty probudili tělnatou strážkyni muzea a rozpohybovali ji. Na tomto místě

se hodí poznamenat, že město Benešov nebylo městem královským, ale že vzniklo jako tržní osada pod středověkým hradem Konopiště, že však bylo vždycky dost velké a významné, a že mělo právo vybírat clo a vařit pivo. Tak asi od 16. století. Z publikace Libuše Váňové „Románské a gotické umění na Podblanicku“ jsme zjistili, že celý kraj byl kvetoucí ve středověku a v okolí není vsi, která by neměla románský či gotický kostel, často taky tvrz. Ze slavných rodáků jsme našli jen ilustrátora pohádek Artuše Scheinera. Josef Topol se narodil v blízkém Poříčí nad Sázavou.

Následoval průzkum husity vypáleného minoritského klášterního kostela „Na Karlově“. Prezidentka zavzpomínala, že do Benešova jezdila před drahnými lety navštěvovat F.X. Halase, když byl na vojně. Připamatovala si břízy rostoucí na místě svatostánku. Dnes byly ty břízy o něco větší. Fotografovali jsme je.

Kostel svatého Mikuláše s přilehlým hřbitovem na vrcholu Karlova se stavěl za vlády Karla IV. Tajemník meditoval o tom, kolik asi lidí navštívilo tuto planetu od počátku existence člověka a kolik je jich pohřbených ve vztahu k žijícím. Posel naopakrazil rychlý návrat do středu města a vyhledání některého ze středověkých sklepů, dnes vinárny, za účelem obživy. Prezidentce trvalo chvíli než vyjádřila svůj nesouhlas výrokem: „Nejnižší čas!“ jelikož bylo teprv tři čtvrti na dvanáct. Velela pak ještě obhlížet město ze severu a vymýšlela nejrůznější obchůzky, aby spočinutí v hospodě oddálila. Až objev starého židovského hřbitova, který byl málem skoro celý zlikvidován v roce 1982, všechny upokojil. Po neúspěšném prohledávání nejstarších domů na náměstí, jejich gotických kleneb a skřípků, jsme zakotvili ve „Zlaté hvězdě“, podobně jako při naší předvolební cestě pro ODA roku 1996. Když jsme po jisté době vyšli opět do letní horůčavy, na náměstí se skvěl bílý stan s vlajíci modrými závěsy ODS a muzikanti stranou ve stínu ladili nástroje. Na cestě do Benešova byl sám velký Václav Klaus.

Rozhodli jsme se, že únavu sobotního odpoledne překonáme rytmickou chůzí v konopištském zámeckém parku. Unaven

se zdál být i černý medvěd ležící v příkopu i orlové, výři a rarohové, které za dobrovolný příspěvek předváděla návštěvníkům zámku mladá sympatická sokolnice. Po nezbytném nákupu suvenýrů v nádvoří jsme se už pohybovali rytmicky v parku a objevovali desítky plastik, které jsme při všech předchozích návštěvách asi přehlédli. Také znamenité renesanční náhrobní kameny z červeného vápence, vsazené do jižní zámecké terasy. Tajemník předvedl místo, kde si před nějakou dobou zvrtil kotník. V liduprázdné aleji se nám otvíraly pohledy na rozkladité stromy a lučiny. Sunuli jsme se k další hospůdce s chlazeným pivem. Chválili jsme vlastivědné výlety. Bylo nám blaze.

Okolo šesté večer jsme stáli ve dvou skupinkách proti sobě na obou nástupištích metra „Hlavní nádraží“ a mávali jsme na sebe klobouky. Že byl tak parný den, vítali jsme zároveň, že se mohou hlavy trochu vyvětrat.

PÍSECKÉ SLAVNOSTI

Volbu cíle ovlivnila u prezidentky Maruška Prausová, která doporučila městskou slavnost k 755. výročí Písku, a podle které všechny ty slavnostní zajímavosti právě 13. června vrcholily. Ještě v půl šesté ráno se tajemník doptával posla telefonem, zda platí odjezd vlakem v 6.25 ze Smíchova, ale přestože lilo jako z konve, dočkal se pouze lakonické odpovědi.

Vlak byl příjemně vytopen. Sklapovací stoleček posloužil jako hrací stůl a již pod zlíčovským kostelíkem se rozjel licitovaný mariáš. O chleby, které dobrotivě nabízela prezidentka, nebyl zájem. Mariáš se podařilo přerušit až v Písecké pahorkatině úvahou na téma, proč jsou historická města lepší učebnicí dějepisu než hrady a zámky. Jedno takové bylo před námi – a stálo za to.

Město Písek před námi obstálo zejména proto, že bylo dokonale připraveno na příliv turistů jako jsou členové Vlastivědného kroužku. Mezi městy, které členové až dosud navštívili, připomínalo nejpilnějšího žáka, snad přímo třídního šprta. Tak

například – starožitnictví na Pražské bylo skleničkovým rájem. Prezidentka si, věrna tradici, jednu vybrala – a dostala na ni slevu. V muzeu zase měli prodej minerálů místní provenience – růženínů, vltavinů, turmalínů, záhněd a ametystů – pěkné kusy za skandálně nízké ceny. Srostlici křemenných krystalů s fialovým nádechem z lomu v Dolním Ostrovci o váze 3 kg si odnesl posel za pouhých 37 Kč. Z téhož zdroje jsme pak vytěžili i „Almanach 750 let města Písku“. Z něho je patrné, že obyvatelé si všechno dobře zapisovali, aby se žádný historický detail neztratil. Vedle toho každý, kdo kdy do Písku zavítal, si město zamiloval a hledal jen další příležitost, jak se sem zase vrátit. Nejisté je to jen u těch prvních obyvatel, kteří přišli rýžovat zlato. Sláva zlatého písku se udržela, zlato nikoliv.

Z roztroušených údajů v almanachu vyplynulo, že Židé měli v Písku konjunkturu od poloviny devatenáctého století do roku 1900. Vlastnili první soukenické manufaktury v kraji, továrničku na fezy a klobouky, výrobu obuvi, likérku, drátovnu a rourovnu, továrnu na cukrovinky a prášek do pečiva, továrnu na punčochy a pletené zboží, zlatnictví a továrnu na lepenku a slaměný papír. K tomuto období se vztahuje stavba výstavné synagogy v Soukenické ulici roku 1871. Starostou v letech 1871-2 byl JUDr. Israel Kohn. V listopadu 1900 se v Písku konalo závěrečné soudní řízení „Hilsnerova procesu“ s obrovskými antisemitskými demonstracemi. V té době měl Písek 15 000 obyvatel, z toho 270 Židů. Dnes má obyvatel dvakrát tolik a v synagoze je sklad.

Město skutečně oslavovalo. Přes vytrvalý déšť v něm vládli mumraj historických kostýmů, opékaných klobás, jihoamerických hudebníků, živých poníků, kovářů, brusičů, perníkářů, bonsajů, motorkářů, vietnamských stánkařů a vynálezců věcí patentních. Kolorit slavnosti dokreslovaly stovky opršelých plakátů s usmívajícími se „jedničkami“ politických stran. Bylo před parlamentními volbami. Na náměstí nás upoutala kamenná domovní znamení, přenesená ze středověkých domů na průčelí staveb z let dvacátých a třicátých. Dobrý zvyk! A pěkné do-

my. Máme-li věřit zmíněnému almanachu, za dobu trvání první republiky se jich v Písku nově postavilo přes šest set, aniž se tvář města pokazila.

Odpoutáváme se a hledáme ekumenickou bohoslužbu anoncovanou v programu slavností. Jsme v hloučku účastníků jedinými katolíky. Vře se vzájemně pozdravujeme. Každý obdrží krásně vytištěný pořad písní a modliteb. Za státníky... za umělce... za ty, kdo konají práci sociální... za obyvatele Písku... Bohoslužba končí zpěvem prezidentčiny oblíbené písně „Aby nás Pán Bůh miloval“. V hustém dešti se přesouváme na oběd ke Zlaté huse a pak do muzea. Muzeum nás zahrnuje dalšími historickými, zeměpisnými, přírodopisnými a národopisnými informacemi. Výstavami soch, obrazů i fotografií. Snažíme se podle Cimrmana zachytit to podstatné a ostatní zapomenout. U Jana Zachariáše Quasta nemůžeme rozhodnout, zda se jedná o geniálního umělce (a zapamatovat si ho) anebo o kopistu, sterilního akademika a plagiátora (a hned zapomenout). Rozhodujeme se podle sociálního citění. Quast maloval i okna ve svatovítské katedrále a zemřel v bídě. Pamatujeme si. Dvě věci nehodláme Písku odpustit. Zbabrané nábřeží za starým mostem a zničený hřbitov u Svaté Trojice. Tím hůř, že se obyvatelé ustavičně vyznávají z lásky ke svému městu. Závěrem obcházíme městské hradby zvenčí a za doprovodu dechové kapely pozorujeme obyvatele při promenádě v Palackého sadech. V empírovém pavilonu čteme nápis: *ŠLECHETNÝ CO HODNĚHO RÁD EYHLE NÁSLEDKY KONÁ MDCCLXXXI*. A tak – přes všechny podrobné informace – opouštíme Písek s pocitem, že jsme se dotkli tajemna.

KARLOVY VARY aneb V ZAJETÍ ZELENÍ

Karlovarský filmový festival byl třicátý třetí, měl nápaditou znělku s použitím zelených pruhů a zeleného oka vzhůru nohama a heslo „V zajetí filmu“. Zahájení se konalo 3. července a protože se rozpoutávaly deště, všichni s mrazením vzpomínali

na loňské povodně. Tehdy začalo pršet o svatém Cyrilu a Metoději. Pro nás jako čestné účastníky festivalu bylo příjemné, že pokoj hotelu Pavlov byl suchý, vysoko nad říčkou Teplou a vyhlídka z něho byla zelená – na mocný platan u jezírka. První večer – po spatření Václava Klause, Lucie Bílé, Michaela Douglase a otřesného českého filmu „Je třeba zabít Sekala“ – jsme dokonce chvíli popíjeli na balkóně.

Nikdo by nám neměl vyčítat, že jsme za tři dny viděli jen tři filmy. Kromě Michálkova „otvíráku“ to byly dokonalé polské Prostitutky (režisér Eugeniusz Priwieziencew) a milý, všední Modrý měsíc z Tchaj-wanu (Ko I-cheng). Shodli jsme se na tom, že ušlechtilé myšlenky není třeba zobrazovat násilnými formami. Podařilo se včas opustit i všechny večírky filmových hvězd, na které jsme byli pozváni – a včasným odchodem neurazit. Potichu jsme si říkali, že čím víc peněz, tím víc zbytečnosti. Na recepci přece nikdo nechodí z hladu, nicméně jídla bylo jako pro Afriku. Díky vytrvalým dešťům byly karlovarské lesíky rozbujelé, vzduch silný, rostlinstvo v dobré kondici a cesty docela prázdné. Až na malé výjimky Jošua jako karlovarský rodák na těchto cestičkách skoro vůbec nebloudil. (Tu výjimku určitě způsobila Sára, která tvrdohlavě uklízela „Lesní pobožnost“.) Výkřiky nadšení doprovázely vyhlídku z „Diany“, nově opatřené pomalovýtahem, a při scházení po schodech Sára vymyslela projekt na fotografování lesa shora dolů, neboť podle ní i tento opovrhovaný řídký lesík má rozlišená patra stejně jako amazonská džungle. Vrcholem karlovarského výletu byla neděle s bohoslužbou u svaté Máří Magdaleny, návštěvou v SOS vesničce v Doubí, obhlídkou Svatošských skal, kde „spodní patro“ bujně zasahovalo až nad hlavu a skály mizely v oblacích, a půlnoční laserovou show v Bristolu s ohňostrojem. Ale to už byli Jošua se Sárou ve svých postýlkách.

LITOMĚŘICE

Litoměřice jsme si chtěli užít. Tajemník zde strávil před dávným časem vojenské cvičení, takže mu v hlavě uvízly jen jakési karikatury velících důstojníků. Posel a prezidentka znali Litoměřice z literatury.

To, co jsme náhle spatřili z dolního konce tržního náměstí, bralo dech. Kamkoliv jsme se postavili, pohled byl úchvatný. Z parkánu směrem k Dómskému pahorku připomínal Betlém, dokonce jakoby mechanický pohyblivý, neboť v každém z domečků – mimochodem zobrazených v průřezu, jak to má v Betlému být – se pohybovali lidé se svými kladívky, sekyrkami a zednickými lžícemi a přibíjeli, osekávali a nahazovali. Pokud jsme zmlkli, bylo slyšet rytmické poťukávání. Z našeho stanoviska bylo možné v jednom z domů pozorovat i nakládání meruněk, práci věru čistou a chutnou. Nakonec jsme to nevydrželi a vzpomínajíce na dětství jsme v nedaleké podzemní vinárně – skrývající se pod názvem „Pepsi“ – požádali o meruňkový kompot. K našemu překvapení ho opravdu přinesli. Inu, Litoměřice.

Za pět minut dvanáct se náhle roztrhla mračna a všechna panoramata se objevila znovu – v neporovnatelně lepším osvitu. Presidentka utratila spoustu snímků na to, aby dosáhla dokonalosti v zobrazovaných skutečnostech. Ale ji to baví. Byla v dobré náladě. Ostatně dovolila i poslovi, aby několikrát zmáčkl spoušť.

Starožitnictví jsme našli v budově Městského úřadu a nejprve jsme trochu zkoumali dům sám. Jmenuje se u Kalicha podle zvláštní renesanční báně na střeše. Postaven v 16. století rodinou Mrázů z Milešovky, nejspíš měšťany evangelického vyznání, neboť jinak by těžko „přešel“ již za necelých sto let do majetku města. Zkoumali jsme emblém v podloubí a dozvěděli se, že roku 1799 tu byl úřad na vybírání cla a daně ze soli a nápojů.

Poté, co jsme vysvětlili princip našich vlastivědných výletů a něco poznatků o bazarech ve čtrnácti dosud navštívených městech, obchodník se starožitnostmi projevoval mírný zájem

o tento druh netradiční turistiky. „Jakoby se zastavil čas“, pravil zdvořile. Litovali jsme ho, že musí vydělávat i v sobotu, na druhé straně bychom si samozřejmě nikdy nepřáli, aby měl právě v sobotu zavřeno. Tajemník si u něho koupil šikovný váleček na nudle a prezidentka tři skleničky. Posel zaplatil, zachmuřeně kontroloval kvitanci a přeptával se, který ze z těch skvostů byl za tři sta. Mrzelo ho totiž, že tajemník dostal na váleček třicet procent slevy, zatímco on na skleničky žádnou. Prezidentka učinila přítrž nespokojenému brumláni vehementním výrokem, že jinde by za cenu všech tří byla jedna a ještě k tomu lisovaná. Se stejnou vehemencí pak členy Vlastivědného kroužku vehnala do místního muzea – dříve radnice – aby to už měli za sebou. Posel se tedy jal upřímně obdivovat mamutí stoličky a zkamenělé šneky. Tajemník se obdivoval také, ale zdrženlivěji, neboť bylo jasné, že tak velké muzeum bude mít takových výstavních sálů nejmíň čtyřicet. Kustodky, které naslouchaly naší konverzaci, se raději vyhnuly nabízení pantoflí sloužících k leštění parket návštěvníky. Vůbec se nás dotklo, že komunikace s nimi vázla. Zklamaně jsme odcházeli pouze s třemi publikacemi místní proveniencce. Další nám nenabídly. Asi to už taky chtěly mít za sebou.

Z publikací jsme vyčetli, že na místě dnešního jezuitského kostela stával dvorec blahoslaveného Hroznaty. To by vysvětlovalo, proč musel Přemysl Otakar II. město nejdřív koupit od tepelských premonstrátů, aby ho vzápětí mohl pořádně kolonizovat německými řemeslníky. Udělil mu pak právo magdeburské.

Druhá novinka nás vede do Jezuitské ulice skrývající téměř zachovaný gotický dvojdomek. Třetím zásadním objevem z literatury získané na místě je sdělení, že České středohoří je dnešním hlavním zdrojem těžby českých granátů. Na ověřování posledního jsme však s našimi možnostmi dopravy nestačili.

V jezuitském kostele, který je uvnitř zpustošený, se realizuje „projekt“ vystavování současných „skulptur“ asi dvaceti výtvarníků. Zatímco si oba pánové prohlížíjí výstavu z hledis-

ka její nepatřičnosti na půdě kostela, byť odsvěceného, prezidentka objevuje na nároží domu „Jitřenka“ piedestal svatého Františka Xaverského, z něhož zmizela socha a zbytek opravil Pepa Staněk, kamenosochař.

Potěšitelná a snad i trochu napínavá je cesta litoměřickým podzemím. Že mohou měřit chodby dvou téměř sousedících domů celkem 330 m, nás nadchlo. Nadchlo nás o to víc, že nám bylo dopřáno litoměřickým podzemím se chvíli prohánět. Sklepení a chodby stavěli postupně od středověku do osmnáctého století. Zajímali jsme se o metody zpevňování zdiva betonem, logicky pocházející ze sedmdesátých let – rozkvětu betonářské lobby v socialistickém Československu. Okouzly nás vatové chomáče běloskvoucích plišňových porostů i pohledy vzhůru skrz rošty kanálů na náměstí. Nikdy jsme neviděli nic podobného. Naštěstí zrovna nepřešlo.

Doplňkově zkoumáme dřívější židovskou školu, pozdější špitál svaté Anny. Židovská ulička vedla věncovitě před hradbami ze severu a dnes se jmenuje Dominikánská velká. Poblíž si dá váme na podloubí kávu a dortíček. Posel se věnuje přemlouvání prodavačky, aby mu prodala nevidané rukodělné mandlové labutě určené na ozdobu svatebního dortu. Prodavačka odmítá. Po delší výměně názorů vychází posel z cukrárny a vítězně třímá labutě. Je pravda, že v průsvitné krabičce tvoří dokonalý doplněk bílého letního oblečku s kloboukem a deštníkem.

Pak volně bloumáme směrem k nádraží. Zdá se nám, že jsme málo komunikovali s místními obyvateli a vyptáváme se. Štěstí nám přeje. Oslovená paní je Němka, oslovený pán Maďar. Jsme navýsost spokojeni kosmopolitním charakterem městečka, které nám ještě před chvílí připadalo v sobotním odpoledni trochu ospalé.

Z ospalosti, spokojenosti a dalších pozitivních pocitů nás vyvádí šok při zjištění, že posel si spletl Litoměřice s Lovosicemi a z nádraží, na kterém se právě *nenacházíme*, odjíždí vlak do Prahy za deset minut. Rázem vše získává studený nádech. Další vlak jede za dvě hodiny. Hrozí nachlazení a bouřka ve

Vlastivědném kroužku. Posel musí slíbit, že se polepší.

Nakonec přidělujeme výletu do Litoměřic dne 10. července 1998 titul nejdelšího výletu. Tváříme se, že to byla vlastně zábava, když jsme jednou na výletě i večeřeli. Ale nádraží jsou místa nehostinná a ani teplá jídla a nápoje prezidentku od rýmy neuchránily.

RASPENAVA aneb RODINNÝ VÝLET

Svátek svaté Anny je v rodině prezidentky tradiční příležitostí k setkávání členů rodiny. Tajemník nepochopil intimní charakter této tradice a málem došlo k osudové roztržce. Je třeba si představit západ slunce v úvozové cestě na severním podhůří Jizerských hor, odkud se za značných technických potíží dovolával posel tajemníkovi, aby mu celou věc vysvětlil. Prezidentčina sestra Anuška přitom poněkud žasla, neboť zpočátku nemohla odhadnout, o jaký průšvih se tu jedná. Na konci rozmluvy po mobilním telefonu – signál chvíli byl a chvíli nebyl – uzavřela, že jsme si všechno vysvětlování mohli ušetřit a vzít tajemníka s sebou. S tím zas nesouhlasili další členové Vlastivědného kroužku. Usuzovali, že by se Anušce nemuselo líbit, že posel hraje s tajemníkem mariáš nebo dámu a na vzácné setkání jaksi pozapomíná. „Bylo to kolosální nedorozumění“, perlila ještě v úterý večer prezidentka do stabilního telefonu.

Cesta úvozová začíná u nejmilovanějšího místa prezidentky. Je jím dvojice starých lip. Jedna z nich je poznamenána úderem blesku poté, co na její korpus byl umístěn litinový kříž. Tento kříž stál původně na žulovém podstavci, který se zachoval, jen kříž kdysi kdosi srazil na zem. Na podstavci je několik nápisů.

(Německy:) „Chce-li kdo přijíti za mnou, zapři sám sebe a beř svůj kříž na každý den a následuj mne.“ Lk. 9, 23.

Hier neben diesem Kreuze begrub man im Jahre 1760 von k. u. k. Militär/ungarischen Husaren Lieutenant, 3 Fuhrwesenknechte und 1 Soldatenfrau mit 2 Kindern.

Erneuert von Josef Bergmann im Jahre 1875.

Renoviert im Jahre 1905 vom Zentral Verein für Erhaltung der Kriegerdenkmale in Böhmen.

Pod lipami je lavička a široký daleký výhled na Jizerské hory. Basík sedával u nohou prezidentky, hleděl do dáli a hrud' se mu dmula dojetím.

Úvozová cesta vede mírně do kopce. Po obou stranách se rozkládají pastviny, které byly za dávných dob poli. Dnes po levé ruce mokřad, po pravé ruce nedohledná vlhká lučina s potokem. O tom, že tyto pastviny byly skutečně kdysi poli, svědčí nejen úvozová cesta s nejúvozovější květenou – mateřídouškou, slzičkami Panny Marie, útlými zvonky, vratičem a kopretinami – ale také solidně vydlážděné brody pro kola vozů na dně potoka. Ve svahu bývala kdysi půvabná studánka, dnes bahnité místo s křovinami. Entropie si vybírá svou daň. A pasoucí se jalovice se ke svému okolí chovají lhostejně.

Sestra nalézá ostrůvek kvetoucího světlíku lékařského. Byl na tom místě i před dvaceti lety, což u obou účastnic vyvolává něžné rozpoložení. Skupina dále za pomoci dalekohledu identifikuje ťuhýka, maskovaný posed a kočku na lovu. Všude je příliš vlhko a studeno než aby bylo možné utábořit se v přírodě, nicméně všichni prožívají „radostné pocity při příchodu na venkov“. Vlhko a studeno je i v chaloupce obývané Anuškou, kterážto z přítomných dvou chaloupek představuje ještě dost značný komfort. Proto se mírně rozšířená skupina vydává do Frýdlantu za účelem doplnění energetických zásob, chleba, různých alkoholických nápojů atakdále. Poté, co je koupeno i sítko na písek a bábovičky pro nejmenšího účastníka rodinného výletu jménem Vojtěch, se skupina usazuje v malované hospodě „U Valdštejna“, pár kroků od proslulé frýdlantské radnice. Největší kořistí prezidentky je reprodukce mapy VÉVODSTVÍ FRÝDLANTSKÉ NA POČÁTKU ROKU 1634 podle Bílkových dějin konfiskací. Toto vévodství se rozkládalo od Ronova po Trutnov, od Nového Města pod Smrkem až po Kopidlnu.

Je naší vinou, že rodina na výletě nezabere ani jeden větší hospodský stůl. Proto se může přihodit leccos nemilého. V tomto případě si ke druhému konci stolu přisedly dvě povídací dámy, které si na celou hospodu nejprve půl hodiny vzájemně vyprávěly o tom, na co mají a nemají chuť, co snese a nesnese jejich zažívací ústrojí, aby v další půlhodině spořádaly obrovské porce grilovaného a smaženého masa, řádně opaprikovaného, s opečenými brambůrky, slaninkou a majonézou, nenechávající na talířích ani drobeček. Vyklidili jsme pozice ve strachu, aby nenastal popis dalších osudů té potrawy. Venku jsme potom fotili romskou rodinu v báječné pohodě, zabírající tři sražené stoly.

Také Anuška doma vařila, a z komína se pěkně kouřilo. Návštěvníci spořádali čtyři dorty, dva kastroly guláše a soté, hrnec bramborové polévky, jednoho Praděda a pár bonboniér. Slušný výkon byl zakončen tradičním boucháním lahví sektu pod širým nebem, aby sousedé mohli nad ránem počítat špunty.

V noci byl úchvatný pohled na hvězdy a nízko nad střechou se objevil meteor s předlouhým dvojitým ohonem. Kohouti začali budit již okolo třetí ráno.

Jelikož má presidentka vášeň pro přírodní jevy, byly jí sneseny všechny publikace o přírodě, nacházející se v obou chaloupkách. Jakoby to nebylo předem jasné, presidentka po jejich prostudování rozhodla, že v neděli bude výlet na Smědavu. V půvabných ranních červáncích jsme obdivovali krásy Hejnic a Libverdy a posel soutěžil s místním panem farářem ve zpěvu. Přestože měl farář mikrofon, zvítězil Jošua.

Za halasných výkřiků nadšení se Honzíkův automobil vyšplhal serpentýnami až pod Jizeru. Zde se ukázalo, že cesta přes vrcholy a přehradu Darré, zvanou Souš, je po pětadvaceti (ne – čtyřiadvaceti) letech opět otevřená. Sestry opět plakaly dojetím. Za ta léta jejich chlapečkové povyroستli, mají další chlapečky a ty stromy, o kterých se psalo, že už na vrcholech Jizerek nejsou, již nahradily tisíce malých rovnoměrných smrčků a smrčičků, které dávají pohledům do dálky cosi nostalgického.

Presidentka si přes různorodé, hlasitě projevované názory nechala z rašelinného potoka vylovit tlustou haluz na památku. Jošua ji posléze nejen vlastnoručně zabalil a odnesl do Prahy, ale hned v pondělí zakoupil sérii těch báječných knížek o přírodě, které se presidentce tolik líbily.

Budeme-li živi a zdraví, za rok na shledanou.

BEROUN V LÉTĚ

Je potřeba zdůraznit, že cestování v létě je spojené s odříkáním. Že mohou být členové Vlastivědného kroužku vystaveni mimořádnému utrpení i v první třídě rychlíku vstoje na chodbičce plné mnohem mladších trampů. Že vlastivědný výlet při třicetistupňových vedrech může mít charakter ploužení z jednoho chladného prostoru do druhého. Že možná památky nacházející se na plném slunci nebo hodně daleko budou vynechány. Že dostanou přednost chlazené nápoje. Že totiž zkoumat krásy měst ve vrcholném létě je mnohem obtížnější než v jinou roční dobu, jak již dávno před námi zjistili mnozí cestovatelé do Atén a Florencie.

Beroun naštěstí leží jen pár kilometrů na západ od Prahy. První srpnový den roku 1998 se v něm konaly trhy. Procházejíce branou, zírali jsme, jaké množství lidí pojme velké, dnes Husovo náměstí. Abychom podpořili obchod na známé stezce z Prahy do Plzně a dále do Bavor, zakoupila prezidentka na trhu dvě dřevěné vařečky a šest knoflíků, posel osmery ponožky a tajemník kilo broskví.

Pro fotografování velmi vhodně nasvícený městský znak na Plzeňské bráně se nám ihned zalíbil. Zejména komický medvěd v jeho dolní části. S nadějí na setkání se zajímavými lidmi a novými poznatky jsme zamířili do městského muzea. Jenštejnský dům na náměstí se skvostným renesančním portálem ze sliveneckého mramoru upoutal tajemníka, který meditoval nad tím, že kolikrát byl v Berouně s jinými kamarády, muzeum vždy přehlédli.

Jakmile jsme přívětivé kustodce oznámili, že jsme z Vlastivědného kroužku z Prahy, projevila nadšení a chvilku váhala, zda nás nemá pustit do muzea bezplatně. Nakonec vše ztroskotalo na tom, že jsme neměli žádné legitimace. Upozornění pro tajemníka: do příště musí podat alespoň orientační grafický návrh průkazky Člena Vlastivědného Kroužku.

Kustodka nás přívětivě povodila po vystavených exponátech. Jelikož jsme už všichni odrostlejší, mohla odhadnout, že špatné vysvědčení Václava Talicha – na rozdíl od školní mládeže – na nás dojem neudělá. Ocenili jsme však pár uhlových kreseb Jana Preislera.

Nenápadná poznámka o tom, že v Berouně byla odjakživa naleziště kamnářské hlíny, která dala vznik místnímu hrnčířskému řemeslu, spustila osudový řetězec, na konci kterého byla kustodka celá tumpachová. Presidentka totiž uplatnila svoji známou teorii *b-r-n*, která odvozuje keltský prapůvod názvů osídlení podle blátivé polohy. Takže – v Berouně pěkná, mastná kamnářská hlína. Trochu nelichotivý původ si všude v Evropě později vylepšili přidáním medvěda do městského znaku. *Der Bär* se tak objevuje jako mluvící ve znaku Berlína, Bernu i toho našeho Berouna. Všude nad tím medvědem krotí hlavou. Protože ve středověku byla Evropa z větší části pokryta hvozdy, vypadá to, že z nich medvěd do městského znaku přeběhl. Publikace *Proč a jak vznikl Beroun* (vydalo Okresní muzeum v Berouně v roce 1992, II. vydání, autoři PhDr. Václav Matoušek, CSc. a PhDr. Anna Matoušková) se dokonce pokouší vzbudit dojem, že medvěd ve znaku si s sebou přivedli praobyvatelé Berouna, pocházející ze švýcarského Bernu (sic!). Měli to ale Matouškovi štěstí, že zrovna v muzeu nebyli!

Jiné návštěvníci muzea se mezitím dostává odborného výkladu, že renesanční dveře ze staré radnice – začátek 17. století – jsou tak malé proto, že obyvatelstvo bylo menšího vzrůstu. Posel nevydrží a upozorňuje, že se jedná o dveře do archivu, mimochodem z druhé strany okované, tedy co nejmenší z důvodů ochrany uložených dokumentů před požárem. Tajemník

se přidává na jeho stranu s tím, že car Petr I. měřil 202 cm, a kromě toho, že to s těmi báchorkami o nízkém věku našich předků taky nehraje.

Po této vzájemné výměně názorů kustodka přivolává na pomoc ředitelku muzea. Představuje nás jako badatele Národního muzea v Praze. Dobromyslně se bráníme. Ředitelka se nachází v kataleptickém stavu a strnulý výraz její tváře nezračí nic než přání, abychom co nejrychleji vypadli.

Snažíme se poctivě obejít město tak, abychom vychutnali jeho příznivou polohu v cípu mezi dvěma k sobě spěchajícími říčkami Litavkou a Beroučkou. Do cesty se nám připletá honosný hotel Na ostrově, a tak končíme dopolední program skromným, nikoli však laciným obědem.

Židovské památky se nikde neuvádějí. Máme však určitou povědomost, a tak brzy objevujeme za řekou mezi stromy zrezivělou kopuli synagogy a nezaměnitelné ornamenty zdiva. Ostatně i Jenštejnský dům – dnešní muzeum – býval až do druhé světové války v majetku rodiny Roubíčkovy, z jejichž členů válku nikdo nepřežil. Místo quasi lékárny v přízemí domu, přestěhované sem později z Hostími, zde měli Roubíčkovci od nepaměti železářství. Návrat na náměstí v časných odpoledních hodinách nám přináší rozčarování. Ty tam jsou krámy a návtěvníci, vyvolavači a peruánští hudebníci, všechno je zavřené a ubedněné. To silně rozlaďuje presidentku, která si slibovala, že fotografie z Berouna budou již druhý den kolovat u svatého Antoníčka. Všude na světě má Kodak nepřetržitý provoz služeb, v Berouně však v sobotu ve dvanáct zavřou úplně všechno. Vlastivědný kroužek se vleče v poledním žáru za dalším poznáním a utěšuje presidentku, že do Berouna pro fotky není tak daleko.

Výlet končí tristním hřbitovem při kostele Zvěstování Panny Marie, který byl někdy v socialismu přebudován na park oddechu s lavičkami a tanečním parketem. Přes ulici je obnovené gymnázium zbudované původně piaristy, s deskou svého žáka Josefa Jungmanna. Zlobíme se nad neuspořádanou vý-

stavbou v prostoru jižní části hradeb a spěcháme na vlak. Beroune, Beroune! Kdoví, jestli tu řádně provádíte archeologický výzkum!

NOVÁ PAKA aneb POSLŮV MLSNÝ JAZYK

O tom, že se 8. srpna 1998 pojedje do Nové Paky, rozhodl posel zcela samostatně, neboť mu zachutnalo speciální pivo „Valdštejn“, světlá šestnáctka z novopackého městského pivovaru. Rozhodl se také, že svoji mlsnotu zamílí prohlášením, že výlet za pivem se koná na počest tajemníka a znalce piva – Mistra Beránka. Mistr měl radost a posel se nepokrytě těšil, že ochutná i „Výroční“, „Kumburák“, „Kryštof“, „Brouček“, „Bohém“, „Granát“ a „Světozor“. Byl náležitě parný letní den, jako stvořený pro vysedávání v hospůdce pod kaštany. V takové dny se pivo žíznivcům přímo *zjevuje*. Ačkoliv jsme se na místě nedostali přes světlou dvanáctku zvanou „Kumburák“, nakonec z toho vzešel krásný vlastivědný výlet plný nečekaných setkání a objevů.

Dlouhou cestu vlakem si posel s tajemníkem krátili hrou v šachy. Když je to omrzelo, nechali si od prezidentky předčítat ze zábavné knížky „Elitní kouzla ing. Miloslava Trnky“, vydané v Brně. Osobitý popis kouzel, triků a gagů s šátky, kartami, spodním prádlem, svíčkami a cigaretami se všem moc líbil. Také ilustrace kouzelníka a rychlokreslíře Josefa Maňase. Nejvíce však spolehlivě působící „kouzlo nechtěného“.

Nikdo nás předem neupozornil, že Nová Paka má dvě nádraží. Jedno výstavné rakousko-uherské z místního červeného pískovce v sousedství městského pivovaru (založen – jak se praví na všech etiketách – v roce 1872), druhé městské – chudobnou zastávku, zato však pár kroků od náměstí. Tím, že jsme omylem vystoupili na vzdálenějším konci, objevili jsme při silnici do centra neuvěřitelné dílo: poněkud omšelou, tři metry vysokou zděnou maketu pивní láhve, podle našeho odhadu reklamní dílo z první republiky. Hned jsme se u ní vyfotografovali.

Při postupu k náměstí jsme se řídili přesnými pokyny hodného výpravčího, s nímž jsme se seznámili po vystoupení z vlaku. Vůbec jsme měli štěstí na dobrosrdečné muže, kteří nám při průzkumech Nové Paky pomáhali. Po výpravčím to byl kustod v muzeu, který nám prodal jemnobarevné místní acháty a nechal nás zdarma vyfotografovat malovaný znak města s vysvětlením, že původní routový věnec začali měšťané zobrazovat jako královskou korunu z lítosti, že byli vždy poddanským a nikoli královským městem; mgr. Ivo Chocholáč, který nám v Klenotnici vyprávěl, jak se na Novopacku střídala geologická období zanechávající za sebou zkameněliny, polodrahokamy a krystaly; štangasti od „Lípy“, kteří se nakonec nedohodli, zda město leží na Brďáku nebo na Rokytce; majitel restaurace „U Stránských“, o níž šla městem ta nejlepší pověst a alespoň někteří si pochutnali; a nakonec brusič kamenů pan Havlíček. „Vždyť já vás znám, dneska už jsem vás viděl třikrát,“ pravil poté, co jsme se představili. „Chodíte tu pořád kolem dokola a já vás pozoruju, jak v té kůlně brousím kameny“. V okamžiku, kdy jsme na náměstí pátrali po hospodě, v níž by slavné novopacké pivo čepovali, užřela presidentka, že na protějším kopci jsou otevřená vrata do klášterního kostela. Bylo právě poledne a všechny zvony a zvonky ve městě vyzváněly Anděl Páně. Presidentka se beze slova otočila a uháněla na kopec. Později tvrdila, že byla přitahována jako magnetem. Za ní se řítily posel s tajemníkem ve strachu, že kostel zavrou dřív než k němu dorazí. Důvodem nečekaného otevření chrámového nitra byla svatba a prostranství před kostelem bylo plné nervózních a slavnostně vyšňořených svatebčanů, kteří čekali, až průvod vyjde. Nevěstu pak za velkého veselí odvezli na motorce se sajdkárou. Nechávali jsme na sebe působit vnitřní prostor kostela, připisovaný Kryštofu Dientzenhoferovi. Impozantní, rozkochaný vnitřek jakoby objímal příchozí a nechtěl je vydat zpět světu. Usedli jsme. Dívali jsme se na Madonu, kterou místní pauláni v roce 1724 vydyndali na farním kostele a o něco málo později obyvatelé Nové Paky uhájili před prodejem nařízeným úředníky po

zrušení kláštera Josefem II. Poutě pořádali šestkrát do roka, byly prý hojně navštěvované a slavné. Kostel jim tedy zůstal. V klášteře je od minulého století nemocnice. Na počátku století přistavěli kryté schodiště. Presidentka si nadšeně prostudovala reprint švabachem psané knížečky s titulem „*Památné události poutního chrámu Páně na nebe vzetí Panny Marie v Nové Pace v kraji Jičínském*“ z roku 1858 a předčítala z ní. Tento poklad objevila v muzeu.

Muzeum se nalézá v takzvaném Suchardově domě pod náměstím, novorenesanční stavbičce poseté Alšovými kartóny a nápisy s duchaplnostmi typu:

Dokud síla Po chvále nebaz Všude dobře
Hledme díla ale stále delej Doma nejlépe
By památka co chvály hodno jest
po nás zbyla

Za domem je obří akvárium s osmapůl metru dlouhým araukáritem, zkamenělým druhohorním stromem objeveným v Nové Pace při nějakém výkopu v roce 1953. Dozvěděli jsme se také, že název města je odvozen od toho, že leží na *opačné, tedy paké* straně hor. Snad tomuto výkladu můžeme důvěřovat. Nápisy nás vodily po celém městě a vytvářely dobrou náladu. Tak například v hospodě „U Lípy“ jsme si nade dveřmi přečetli:

V Nové Pace je pivovar starý,
rádky tyto dobře k srdci vem,
v mohém predcí jiné pivovary,
konkurovat může s Mnichovem.

„*U Stránských*“ zas v lokále:

Vaz si sládka, šenkýre i piva,
jenom pij a prodloužíš svůj vek,
z Nové Paky pivo rozehrává
a máš-li známé, pijte vespolek!

A soudobý leták:

„*Novopacký Brouček – přilne i k srdci*“.

Tajemník se někde dozvěděl, že první pivo se v Pace vařilo roku 1573. Ale je to bez záruky. Posel měl minus, protože doma zapomněl jízdní řád. Nakonec se z toho dostal tak, že si u pana Havlíčka koupil s třicetiprocentní slevou nádherný bílý křemen s oranžovými kresbami, pocházející z Krušných hor. Nepouštěl jej z ruky, zamilovaně si jej prohlížel a vůbec mu nevadilo, že až do Prahy musel poslouchat jízlivé poznámky o tom, že mu jej zoxiduje přímý sluneční svit a rozleptají organické kyseliny vytvářející se v potu.

HAVLÍČKŮV BROD

Je určitě nespravedlivé přisuzovat původnímu jménu města Brod Theutonicalis, Německý Brod automaticky německý charakter. Za všechno mohou saští horníci, kteří se tu po nálezu stříbrné rudy v polovině třináctého století houfně usazovali. Město i jeho okolí mělo v celých svých dějinách výraz ryze český. Dosvědčuje to nejen architektura, ale i statistika. V roce 1930 žilo v městě přes deset tisíc obyvatel, z toho bylo Němců jen 142. V revolučním nadšení květnových dní roku 1945 a s odporem ke všemu, co jakkoli připomínalo Německo, se obyvatelstvo svatě rozhodlo, že své město pojmenuje po oblíbeném bouřlivákovi K. H. B.

Do Havlíčkova Brodu jsme dorazili vlakem v 11 hod. První zážitek byl nečekaný a vytrhl nás z příjemných pocitů, které jsme cestou po železnici zakoušeli. V nádražní hale, přímo před námi, srazil mladý pěstí na zem starého s opakovanou pohružkou „Neprovokej, neprovokej“. Během nákupu plánu města v nádražním kiosku byl tajemník vyslán zpátky, aby zjistil, zda bitka nepokračuje, a zda není třeba ruky zákona nebo přivolání sanitky. Ale našťestí starý už stál a neprovokoval.

Druhý zážitek byl též absolutně nečekaný. Zjistili jsme, že se dne 29. srpna přímo na Havlíčkově náměstí koná „Mezinárodní sportovně humanitární turnaj HANDBALL HELP 98“.

Skutečně, na historickém čtvercovém náměstí s diagonálně probíhající tržní cestou bylo ohraženo hřiště i s reklamami a tribunami, s vysokými zábranami s nataženými maskovacími sítěmi proti úniku popohazovaných míčů, s množstvím dětí v tepláčkách, které střídavě hrály a fandily a nepopsatelným mumrajem takzvaných doprovodných akcí jako jsou nafukovací skákadla, kolotoče a ryčná hudba z reproduktorů. V emblému akce jsme našli srdce a invalidní vozík, na chodníku skleněnou kasičku a mezi účastníky jednoho vozíčkáře. Posel s tajemníkem na něj nenápadně upozornili presidentku. Je třeba podle pravdy zaznamenat, že popsaná akce odradila místní obyvatelstvo od vycházení, a také, že ani jeden krám na náměstí nebyl otevřen, všechny naše oblíbené bazary a starožitnictví v to počítaje. Pohřichu nebyla otevřena ani většina hospod. Hodlali jsme se proto uchýlit do Vlastivědného muzea v Hanusově domě, dříve Muzea dělnického hnutí, ale chyba lávky! Bylo také zavřeno.

Najíst nám dali až v České hospůdce na Horní ulici. Počáteční nadšení vyplývající ze zjištění, že na jídelním lístku uváděné „pochoutky“ jsou ve skutečnosti bramboráky, zchladilo ochutnání jejich různorodých náplní, sestávající z kuchyňských zbytků. A bylo po pochutnání. Dali jsme si preventivně Becherovku. Po dlouhém a nezměrném poslově úsilí se podařilo zvoněním probudit průvodce v Havlíčkově domě na náměstí. Muž středních let, diabetického habitu a zjevně trpící celoživotním zneuznáním, nejprve nahlas uvažoval, má-li smysl kvůli *třem* rozsvěcet expozici. Vysvětlil, že je s muzeem svázán po čtyřicet let svého života a vyjmenoval chronologicky všechna svá zaměstnání. Dále uvedl, že tak malým skupinám nepodává hromadný výklad a postěžoval si, že ty tam jsou doby, kdy do Havlíčkova domu jezdily celé autobusy se zájezdy. Poznav náš hluboký zájem o dějiny nám nakonec celý výklad věnoval. Tento výklad byl podrobný a u některých členů Vlastivědného kroužku vyvolal mírně hysterickou reakci. Nakonec nám muž *za odměnu* ukázal domovní znamení Matěje Havlíčka – otce zbožňovaného hrdiny – který měl v přízemí pozdně gotického

domu na náměstí obchod smíšeným zbožím – a prozradil heslo Havlíčkova města, které zní: „Kde láska, práce a slzy byly domovem, je trvale uctívána Havlíčkova památka“.

Uháněli jsme na hřbitov u svatého Vojtěcha, abychom chvíličku postáli u hrobu Fanny Weidenhofferové, se kterou Karel Havlíček hrával šachy v přepůvabném arkýři s výhledem na náměstí, a kterou si nakonec nevzal. Zahlédli jsme hrob paní Terezie Zhoufové – babičky Olinky Stankovičové. Na zpáteční cestě jsme se pod okny Havlíčkova domu trochu sehnuli, aby nás náhodou kustod nezkoušel z náhrobků, které jsme nenavštívili. Meditujeme o tuberkulóze, protože nebýt toho, že si Havlíček namluvil nemocnou Julii, neumřela by tak brzo ani „Zdenčinka“, ani Julie, a ani sám Havlíček.

Jak tak chodíme, líbí se nám zbytky hradeb, rybník Hastrman, park „Budoucnost“ i pěkné domy kol náměstí s atikami. Na frak dostává fotografování, neboť každá perspektiva postranní uličky, jakkoli lákavá pro záběr, je uzavřena stupidními paneláky ze sedmdesátých let. Ostatně se ukazuje, že tyto domy pro pracující vyplňují celý okruh mezi náměstím a hradbami a pro zostření urbanistického nesmyslu je mezi nimi vysázena oblíbenkyně bolševických pohlavárů – borovice černá. Nic není pro léta normalizace v Čechách charakterističtějším seskupením. Presidentka v hlavě spřádá plán o článku do Lidových novin s názvem „*Prosím Vás, nevysazujte už nikdy borovici černou*“ a ostatní promyšlejší otázky osobní trestní odpovědnosti za zhanobení centra historického města. Tajemník dává k lepšímu normalizační udavačské dopisy, které na něho psala vedoucí podniku Potravin, a které si za tři stovky právě nechal okopírovat v Pardubicích. „Je nápadný, nosí dlouhé černé vlasy a vousy a nikdo mu neřekne jinak než rebel“, stojí tam. S narážkou na tajemníkovu příjmení mu však STB přidělila přezdívku „Pastýř“.

Před deštěm se ukrýváme v kostele Nanebevzetí Panny Marie, pak pod lipami a nakonec v literární čajovně Suzanne Renaud v ulici Boženy Němcové. Paprsek půvabu Veroniky Reyn-

kové, vůně čaje a tiše plynoucí hovory mezi knížkami zanechávají naše mysli očistěné. Vzdušnou cestou posíláme pozdravy havlíckobrodskému občanovi Honzovi Schneiderovi, s omluvou, že jsme jej do programu vlastivědného výletu nezahrnuli.

„Vlastivědný kroužek“ 1997-1998

Rok první

Roudnice 30.8.1997
Průhonice 6.9.1997
Nymburk 8.9.1997
Kouřim 20.9.1997
Čáslav 18.10.1997
Žďár nad Sázavou 1.11.1997
Kolín 22.11.1997
Český Brod 21.2.1998
Český Těšín 6.-8.3.1998
Ústěk 4.4.1998
Plzeň 16.5.1998
Pardubice 23.5.1998
Benešov u Prahy 6.6.1998
Písek 13.6.1998
Karlovy Vary 3.-6.7.1998
Litoměřice 11.7.1998
Raspenava 24.-26.7.1998
Beroun 1.8.1998
Nová Paka 8.8.1998
Havlíčkův Brod 29.8.1998

Z dějin vlastivědného kroužku Pro sebe a pro své přátele
napsala Milena Černá v Praze 1998

Z dějin Vlastivědného kroužku
Rok druhý

Česká Lípa 5.9.1998

Jílové 12.9.1998

ČESKÁ LÍPA

Česká Lípa byla s překvapením. Za prvé se nejelo vlakem, nýbrž autobusem. Za druhé v hospodě na náměstí byl sraz s místním aktivistou Romské občanské iniciativy za účelem předání trička s logem Výboru dobré vůle. Za třetí presidentka se v České Lípě chystala otevřít putovní výstavu výtvarných děl onkologicky nemocných. To však bylo sděleno účastníkům vlastivědného výletu až těsně před odjezdem. Nevyvedlo je to z míry. Sedli si v autobuse tak šikovně, aby mohli hrát přes uličku mariáš. Teprve v Dubé, kde presidentka začínala s výkladem o poddanském městě Česká Lípa, jinak Böhmisch Leipa, se dali přemluvit, aby pozorovali krajinu.

Před vjezdem do města je v krajině tolik pískovcových výstupů, že bylo po staletí samozřejmé tento místní kámen zpracovávat při výstavbě. Hradby, domy, zaniklý hrad Lipý, jímž historie města začala, zábradlí, pilíře, portály, sochy a sousoší, kříže a boží muka, vše v mohutném provedení. Za klášterem obutých augustiniánů je možné spatřit množství architektonických a sochařských torz z pískovce, umně rozsázených ve francouzské zahradě na jakési antuce. Poněkud nesourodě působí zahrada s okolím, v němž se pohledově uplatňují travertinové fasády novostaveb, komíny textilek a nafukovací skákadlo s nápisem „10 Kč za 7 minut“, stejně jako restaurace s plastickým zahradním nábytkem při klášterní zdi. Místo, kde úsilí shromáždit duchovno podléhá hororu vzduchoprázdna.

Poslední čtvrtina dvacátého století zavedla do stavební výroby beton a uplatnila ho v míře daleko převyšující všechny ostatní stavební materiály. Také fyzicky. „Dezurbanizační zása-

hy“, jinak řečeno – vybourání historických staveb nové výstavbě překážejících a stavba panelových sídlišť kolem dokola – se v České Lípě obzvlášť povedly. K oživení tu a tam slouží skupinky borovice černé, podle své velikosti nepochybně zasázené v letech normalizace.

Přecházejíce most s gotickým kostelem svaté Máří Magdaleny, ptáme se místní občanky na jméno řeky. „Ploučnice“, zní lakonická odpověď. Členové Vlastivědného kroužku upřímně doznávají, že ve škole nedávali pozor. Na místě nikdo z nich neví, že se jedná o pravostranný přítok Labe v Děčíně.

Návštěva muzea je touto neznalostí opodstatněná. Nikdo neprotestuje. Všichni jsou naopak šťastni, že vlastivědné muzeum má tak ohromné množství exponátů. Jenomže brzy se přesvědčují, že je nad jejich síly všechny vystavené předměty do zavírací doby prohlédnout. Kromě archeologie, ukázek stavebních stylů a plastické mapy Českolipska nalézají obzvlášť horliví vycpaného bílého kamzíka, meč mečouna a sbírku minerálů. V ambitu právě opravované „Lorety“ je expozice historických zbraní a střeleckých terčů, v patře kláštera magické obrazy Nikolaje Konstantinoviče Rericha (1874-1947). Prý se kolem nich schází hodně lidí.

O co víc přírodovědných exponátů, o to méně je historie. V literatuře se dokonce objevuje obrat „historikové nad ní krčí rameny“. Ronovci, Albrecht z Valdštejna a další tu sice zanechali své erby, ale tyto milníky slouží jen k hrubé orientaci. Zápisy do Zemských desk sotva naznačují. Ronovci a Žitava. Gotický vodní hrad. Cisterciácké proboštství a Plasy. Na konci každé stopy otazník.

Prezidentka má smůlu: nádherné papírové motýly, kteří v muzeu slouží k financování sbírky motýlů a pavoukoců, tento týden doprodali. Nemá úspěch ani při pokusu o zakoupení celé série vzorků umístěné v zasklené krabici. Byl by to býval jedinečný dárek pro Hanku Malinovou z Rozkoše bez rizika, která má zrovna dnes, pátého září, významné narozeniny. Z důvodů výše zmíněné zavírací hodiny je třeba muzeum urychleně opus-

tit. Zůstává přitom nezodpovězená záhada, proč nosí všichni jeho zaměstnanci bílé lékařské pláště.

Je učiněno ještě několik pokusů získat dárek pro Hanu. V knihkupectví se nic originálního nevyskytuje, taktéž ve starožitnictví, které vlastní sběratel armádních relikvií. Posel předvádí bravurní kunstštyk s nákupem hrnčičku, na němž se zalíbením spočinulo oko prezidentky. Na dně zespona je nalepená zřetelná cedulka s cenou 500 Kč. „Co stojí ten hrnek?“ ptá se posel nevinně. „Je to tam napsaný“, odvěti starožitník. Vzápětí se však opraví: „Dejte mi čtyři sta a můžete si ho odnést.“ Hrnek je starý a krásný. Žel, motiv Přemysla Oráče a nápis „Upomínka ze Staré Boleslavi“ nelze dost dobře pro milou Hanu použít.

Nastává vytoužený čas oběda. Oběhneme historické centrum a vyhodnocujeme údaje získané od místních obyvatel. Prostým porovnáváním vyřadíme jednu restauraci pro drahotu, druhou proto, že nevaří, a uvelebujeme se na výhledu do náměstí v restauraci „Split“. Uvnitř na stěně rozměrný obraz Splitu. S Pavlem Demeterem se pak odebíráme na *starý* židovský hřbitov, jehož opěrnou či ochrannou zeď pomáhal pan Demeter stavět. Nalézáme jej při jižním okraji Městského parku. Ze hřbitova zůstal žalostný zbytek. Pár náhrobků snad ze sedmnáctého století. Nápis hlásá, že hřbitov poničili nacisté, takže bylo nutné přikročit k jeho úpravám. Na druhé straně však *nový* židovský hřbitov srovnali se zemí komunisté a na jeho místě postavili školu. Pozoruhodné je, že kaštany na starém hřbitově nejsou zasaženy klíněnkou jírovcovou. V jejich hustém stínu se fotografujeme s panem Demeterem.

Závěrečné slovo při vernisáži výstavy je podbarveno krásným duetem pro housle a klarinet V. Kramáře. Posel se vyznamenává dnes již podruhé vymyšlením koncepce trvalé udržitelnosti občanského sdružení a dává své nápady zcela zdarma. Řetěz dobře takto vyvolaný se spíná šlechetným skutkem pana generálního Armenaka, který všechny členy Vlastivědného kroužku odváží do Prahy bílým vozem značky Volvo s bledě-

modrým sametem uvnitř. Českolipsko a okolí zvolna pokrývá záclonový déšť.

JÍLOVÉ

Je mlha. Vyplňuje údolí, válí se nad nivami, stoupá z lesů. Mečí malá hnědá koza. Návštěvníci Dnů evropského dědictví mají dnes muzeum zdarma. Však je jich také v jeho prostorách jako much. Z titulu mediálně propagované slavnosti pořádané Bratrstvem Keltů se členové Vlastivědného kroužku musejí uskrovnit; je jasné, že personál tu dnes není jen pro ně. Přesto se podaří od pokladní vymámit skvostný *léčivý* čínský fluorit, knížku o Jílovém z roku 1987 a poslední orientační plán města Jílového u Prahy. Tajemník se zajímá o historické pohlednice a nakonec jich také hrst kupuje. Nádavkem dostává na každou dvě příležitostná razítka.

Výprava do Jílového se uskutečnila na počest presidentky, která je jediná Keltka v celém Vlastivědném kroužku. Prožívala tuto poctu s vnitřním rozechvěním a za zvláštní vyznamenání považovala, že byla mlha a přšelo. V takové dny mívá nejlepší náladu. Postupně se odpoutala i od série nemilých příhod, které ji stíhaly od časného jitra, jako že se například moc brzy probudila, že si při vyhazování odpadků poškrábala oblíbenou kabelu, mechové sako si nechtěně čmárla modrou propiskou, bála se, že nebude vlastivědný výlet, protože tajemník ráno nepřišel na domluvené místo, moc se jí nepovedl projev při zahájení XVI. závodů vozičkářů ve Hvězdě, které před několika ministry a primátorem Prahy zahajovala, taky se jí trochu polámal deštník, Josue zkazil film při přetáčení a nakonec vzplanul boj o to, jestli se může jablko spadlé do trávy sníst hned nebo až po důkladné dezinfekci. Ještě v řečeném muzeu došlo ke konfliktu, když si uprostřed prohlídky výstavy o středověkých řemeslech vzpomněl kamarád Honza, že se o své rodinné problémy podělí s poslem Vlastivědného kroužku. Hlučný rozhovor po mobilním telefonu a důtklivě udílené rady rozdmýchaly nenávist průvodkyně, která předtím právě poučovala školní mládež, že v muzeu

se mluví potichu. (Vida, k čemu jsou dnes děti vedeny!) Nemělo smysl vysvětlovat. Úplnému zostuzení zabránily pouze ponížené omluvy. Navzdory tomu všemu – pozitivní pocity vysoko převyšovaly.

Když tajemník vybíral cíl výletu, ani netušil, že presidentka Jílové dobře zná, neb je navštěvovala v osmdesátých letech za účelem dermatologických ordinací u obyvatel místního domova důchodců. Za posledních deset let se skromný domov díky státním investicím rozrostl na areál. Ale to odbočujeme.

První kroky na náměstí vedou do pootevřené brány a do dvora čp. 19. Není tam mnoho k vidění, ale to místo má zvláštního génia a presidentka se ještě vrací, aby si prohlédla odzadu i okolní domy. Není divu, že místo přitahuje. Po roce 1620 tu stála minoritská rezidence s kostelem Panny Marie loretánské. Ne dlouho. Jen do zrušení komunity Josefem II.

Na vedlejších domě se vyjímá deska s portrétem Leopolda Čiháka, nejprv poštmistra, potom purkmistra, který se dobrých čtyřicet let – až do své smrti roku 1915 – zasazoval o pozvednutí města Jílového. Byl amatérským historikem a svá bádání vydal pod jménem „Paměti královského horního města Jílového a jeho zlatých dolů“ právě před sto lety.

O Jílovém se praví, že ze zlata jeho dolů postavil Karel IV. kamenný most a Karlštejn, že v té době dostalo městská práva a znak – stříbrného lva v červeném poli, a že v 16. století Václav Hájek z Libočan v Kronice české o jeho bohatství tak úspěšně, že se královský dvůr začal zajímat o obnovu dolování. Ale abychom se nemýlili: podle věrohodných pramenů bylo ještě v letech 1958 – 1968 v Jílovém vytěženo 650 kg zlata. Všelijaké zlaté hrudky, žíly a valouny jsou k vidění pod sklepem v muzeu.

Z důvodů slavností pořádaných pod heslem *Památky – živý obraz minulosti* byly všechny dvě jílovské hospody přeplněné. Protože byl den presidentky, presidentka navrhla jako časovou výplň hledání hřbitova. Všichni přitom nevybranými slovy spílali Marii Terezii, která svým patentem vystěhovala hřbitov z pohodlné polohy přímo u kostela svatého Vojtěcha na náměstí

mimo intravilán, jak se odborně vyjádřil posel. Pro členy Vlastivědného kroužku to znamenalo hodinovou štrapáci na hodně odlehle místo, ke všemu ještě *na kopci*, takže během pochodu se několikrát rozhodovalo, zda pro špatný stav mužstva pochod přerušit, anebo raději neriskovat špatnou náladu presidentky a bojový úkol dovést do konce. Na vysvětlenou se musí uvést, že bylo půl čtvrté odpoledne a někteří z účastníků výletu ještě ani nesnídali.

Na hřbitově jsou k vidění jen novodobé náhrobky a zchátralý, dávno již zamčený kostelík. Dva nápisy ať jsou zaznamenány. Jeden z nich zdobí hrob pana Zárybnického, zemřelého roku 1941 ve věku 43 let. Nad ním dvě zkřížená hornická kladívka:

KAŽDÝ MÁ SVÉ ZAMĚSTNÁNÍ,
TĚŽKÉ VŠAK JE HORNICKÉ,
DOLŮ SFÁRÁŠ – ZDA VYFÁRÁŠ,
TO NIKDO TI NEZODPOVÍ.

A na márnici:

ČLOVĚČE,
KTERÝ JSI UKRADL ZDE ULOŽENÉ PŘEKLDY,
AŤ TI VŠICHNI SVATÍ ODPUSTÍ,
ALE RUCE AŤ TI UPADNOU AŽ U RAMENE
TY LUMPE
NESTYDÍŠ SE KRÁST ANI NA HŘBITOVĚ!!!!

V zadumání se členové Vlastivědného kroužku loudají melancholickou kaštanovou alejí k vytouženému obědu. Člověk, kterého upozornili na druhý nápis, byl z Jílového – a očividně se styděl.

JE POSTMODERNA JEŠTĚ MÓDNÍ?

Otázka pro architekta

Miloš Černý

Diogenes si vytvořil svůj domov v obyčejném sudu a podle známého líčení antické doxografie se v něm cítil mimořádně dobře a svobodně. K tomu, aby měl svůj příbytek odpovídající jeho osobním představám o bydlení, potřeboval právě tak málo architektů, dekorátů a poradce bytové kultury, jako naši předkové, kteří se zařizovali v jeskyních nebo si stavěli chýše z bláta, slámy nebo z kamene. Díky spontánní schopnosti každého živého organismu vytvářet si vlastní hnízdo, plástve nebo přístřešek, měli svůj domov takřikajíc z první – totiž z vlastní ruky. Spontánní tvorba prostředí nebyla pro ně ještě speciálním problémem, nýbrž samozřejmostí. Řečeno ekonomickými termíny, *producent, produkt a konsument tvořili původní jednotu.*

Toto těsné spojení se jen zčásti uvolnilo, když člověk začal v důsledku nezbytné dělby práce přenechávat stavbu svého domu specializované skupině, řemeslníkům, protože potřeby byly ještě značně jednotné a přehlednutelné, nároky jednoduché a estetické variace měly spolehlivou oporu v tradici. Zajisté docházelo k přejímání vzorů vytvořených privilegovanými sociálními vrstvami. Avšak jednota materiálu a konstrukce, zhotovení a užitkové funkce zrcadlila ještě značně intimní vztah tvůrce i uživatele, třeba tento objekt už zpravidla nebyl originálem, nýbrž pocházel z druhé ruky.

Soudobá industrializace a typizace stavební výroby, které si vynucuje potřeba naléhavého řešení bytové nouze a vyrovnání standardu širokých vrstev, stejně jako sériová výroba předmětů (už nikoli „věcí“) bytového zařízení vytváří novou situaci v poměru člověka k obydlí.

Kontakt mezi původcem stavebního díla a jeho uživatelem je zpřetrhán a zproblematizován, nehledě k tomu, že projektant masové bytové výstavby je vázán na abstraktní typové podklady, které jsou odvozeny z abstraktní představy fyzicky i psychicky zprůměrovaného obyvatelstva. Jeho obraz, zvláště pokud jde o velikost, zvukovou izolaci bytů a jejich vybavení, se podobá spíše obrazu nedoslýchavého trpaslíka, spokojujícího se stereotypním prostředím. Tím spíše se jednotlivci často úpěnlivě snaží přizpůsobit obytné prostředí svým praktickým požadavkům a vtisknout mu nějak osobní originální výraz. V době sériové výroby nábytku a rozličných užitných i dekorativních předmětů je však zpravidla obětí nevelkého repertoaru dobových masových klišé, propagovaných ilustrovanými časopisy „krásného bydlení“ či zprostředkovaných filmem a televizí – takže vzniká prostředí tentokrát spíše z třetí ruky, pseudoromantický svět aranžovaných iluzí a prestižních symbolů.

Chceme se tentokrát zamyslet krátce na otázkou, zda a jak může za naznačených okolností navázat architektura opět produktivní komunikaci s uživateli stavebních děl a přispět k tomu, aby tvorba prostředí vycházela vstříc oprávněným potřebám *spontánního osobního sebevýrazu*, aby respektovala, že člověk není jen pasivní bytostí, ale také autonomní a tvořivý subjekt – nejen při výjimečných příležitostech, nýbrž také uprostřed každodenního života.

Soudobý architekt, který chce navázat živou komunikaci s uživatelem, se snaží učinit estetickou recepci svého díla součástí praktických životních situací, které chápeme jen nedokonale, nazýváme-li je „užíváním“. Přesně vzato *jsou tyto praktické životní pochody součástí celkového díla* a v jeho rámci nabývají svého kreativního estetického významu. Dobrý architekt

neuvažuje jen jaké praktické postoje má pozorovatel či uživatel zaujmout, aby exteriér nebo interiér stavebního díla prožíval – také – esteticky. Architektova fantazie jaksi přesahuje beton, kamení, prostorové konstrukce atd. a vtahuje lidi, kteří v budově budou žít jako své spoluhráče. Je možné, že jejich chování více či méně ovlivní. Existují např. schodiště, která přímo svádějí k důstojnému kráčení (a jiná ke škobrtání), jsou chodby, které působí jako násoska, takže se jimi člověk pohybuje jakoby v neustálém poklusu. A známe také některé moderní vily, které se vyznačují takovou estetickou přísností a průhledností, že člověku přímo brání, aby se v nich pohodlně rozložil do křesla nebo naopak pronášel ve stoje patetické řeči.

Bylo by však nesprávné chápat toto anonymní zaměření architekta k budoucímu uživateli jen jako rafinovanou manipulaci určitými formálními prostředky. Za prvé jsou každému ovlivňování uloženy přirozené hranice. Chce-li projektant zahrnout do své tvořivé fantazie budovy i chování lidí, musí především počítat s tím, jak se beztak budou lidé spontánně pohybovat. Nejen proto, že musí uspokojovat praktické potřeby vzhledem k určitému způsobu obývání, ale také proto, že může architektonickými prostředky jen omezeně ovlivňovat styl lidského jednání. Spíš již může přispět k tomu, že normy a způsoby chování určité sociální struktury se mohou lépe uplatnit a rozvinout než v dřívější stavební formě, sotva však může podrobně determinovat styl života či dokonce utvářet společenské struktury nové.

Za druhé je třeba uvážit, že *architekt je sám členem společnosti, jejíž životní způsob do svého projektu zahrnuje*. Většinou také nepředkládá lidem, pro něž staví, něco radikálně jim cizího. (Přirozeně dochází i k takovým případům, zejména když žije sám v jiné kulturní sféře než budoucí uživatelé. Evropská architektura v rozvojových zemích je někdy nejen nepraktická, ale vznikají viditelné diference s tamními stavebními, životem ověřenými, zvyklostmi.)

Chceme-li se tedy dopátrat povahy tvořivého estetického uplatnění architektury, zjistíme téměř vždy její mnohonásobné propojení s životními způsoby společnosti. Cílem architektonické tvorby nejsou autonomní artefakty, nýbrž stavební díla, která slouží nejrozmanitějším účelům – obytným a jiným např. sakrálním, reprezentativním nebo hravým. Ten, kdo vnímá architekturu, se zpravidla nenachází v situaci izolovaného a distancovaného pozorovatele, zaměřeného toliko na estetický a emotivní zážitek. *Vlastní estetické kvality díla se projevují vždy v těsné souvislosti s komplexními praktickými činnostmi, které se v něm či před ním odehrávají.* Patří k nim např. i návštěva divadla, účast na shromáždění, nebo hravých spontánních aktivitách v centrech volného času. Jen zřídka jde o ryze osobní osamělý pozorovatelský postoj. V praxi jde většinou o skupinové situační souvislosti a jejich prožitkový obsah je formován nadindividuálními společenskými stereotypy. Typické setkání s konkrétním architektonickým dílem je setkání zaměstnaného, do života určité society vklíněného spoluobčana. Estetický zážitek architektonického prostoru, podobně jako návštěva divadla, je mnohem častěji sociálním procesem než např. vnímání malířského díla nebo četba lyriky.

Zatímco např. dílo malíře se realizuje myšlenkovým střetnutím s vnímatelem, realizuje se dílo architekta teprve konfrontací s konkrétním jednáním lidí, které se uvnitř stavby a kolem ní děje. V tomto smyslu se může stát i současná architektonická tvorba prostředkem setkání a sebevyjádření, reprezentací svého původce, uživatele a společnosti. To platí samozřejmě o architektuře kterékoli epochy; nicméně v jednotlivých etapách historie bylo rozdělení rolí mezi architektem a publikem, které si stavební dílo určitým způsobem osvojuje, do značné míry odlišné.

Není pochyby, že každá stavba znamená již čistě fyzicky určitou determinaci chování člověka, který se v ní zařizuje. Nikdo nemůže v doslovném ani přeneseném smyslu „prorazit hlavou zed“. Poněkud méně striktně determinuje stavební formy cho-

vání člověka na rovině vlastní estetické seberealizace. Uživatelé se dokonce mohou této reglementaci bránit, např. formou jakéhosi polemického „antibydlení“. Vzniká tak někdy trvalá stylová diskrepance, která může být samozřejmě zdrojem rafinovaných poetických napětí a estetických stylizací, jak ukazuje život některých dnešních intelektuálů obývajících historické nebo měšťansko-historizující interiéry. Vysoká barokní architektura kladla na obyvatele značné a velmi detailní požadavky estetického přizpůsobení životního projevu, pohybu, odívání, zacházení s předměty, společenských a konverzačních formulí, gestikulace. Toto oktrojování životního stylu nás nijak neudivuje, zpřítomníme-li si jen trochu hierarchickou strukturu společnosti např. na dvoře Ludvíka XIV.

Ve srovnání s tím bychom měli vlastně právem od architektury naší demokratické společnosti očekávat – právě proto, že člověk má být jejím aktivním spoluhráčem, kterému nemá být vnucováno víc, než je nutné – *že bude ve své formální determinaci spíše zdrženlivá a v estetickém ohledu jaksí abstraktní a víceznačná, aby ponechala lidem dostatek příležitostí k individuálním variacím a spontánnímu sebevyjádření.* (Je snad samozřejmé, že tato abstraktnost nemá nic společného s neosobní fádností českých sídlišť.) To znamená, že nejen praktické užívání budovy nemá být do detailu naprogramováno jednoznačně určitým půdorysem. Zároveň je také žádoucí, aby i stylotvorné složky našeho životního projevu, tedy estetické a symbolické kvality našeho soužití s architekturou, včetně způsobu pohybu, chůze, sedění, našeho oblékání, našich konverzačních forem a pravidel společenského styku, stolování, měly možnost volného rozvoje a uplatnění. Tím nechci říci, že má architektura pro nás budovat cosi jako soukromé jeskyně, které by podněcovaly regressi do pseudoprivátního barbarství, do kultu pohodlnosti, která ztratila smysl pro formu. Toho je ostatně dost v mnoha až do základu kýčovitých domácnostech. I bytová výstavba smí a má důstojnou architektonickou úroveň vybízet k lidsky důstojným formám životního proje-

vu. Nemá však tento projev až do podrobností naprogramovat.

Je nesporně něco fascinujícího v představě učinit z architektury, bytového zařízení, a způsobu, jak v tomto prostředí žijeme, cosi jako „gesamtkunstwerk“ (některé tendence tzv. moderní bytové kultury tomu nejsou zcela vzdáleny a je v nich cítit něco, co bych nazval diktaturou vkusu). Bohužel znamená tato představa totální nesvobodu. *Nelze lidi nutit, aby se stali pouhými součástmi stereotypních estetických aranžmá.* Tím méně lze očekávat, že se natrvalo stanou vkusnými aranžéry sebe samých. Pravděpodobně by si to též nenechali nadlouho líbit. Normální svobodní lidé mají málo společného se známým typem druhořadých herců, kteří dokáží hrát jen sami sebe.

Bude-li se snažit sídelní architektura o harmonickou souhru stavebních forem a spontánního sebevýrazu uživatelů v praktickém denním životě, lze to jen uvítat. Může se však tohoto cíle dosáhnout bez omezování lidské svobody jen tehdy, když architekt *záměrnou estetickou zdrženlivostí ve formální determinaci staveb, spíše jen úsporným hravým naznačením motivů, uvolní dosti široký prostor* k relativně svobodnému improvizování, imaginaci a sebeprojevení svých víceméně nepoznaných a nvypočitatelných klientů. V naší rychle se měnící, heterogenní a nesnadno průhledné společnosti nelze úspěšně hledat zcela určité, konkrétní detailně dekomponované formální řešení, které by jako oblek šitý na míru odpovídalo určitým formám života. Takové jednoznačné životní formy neexistují. Ostatně je ani nepotřebujeme.

Předchozí úvahy se letmo dotýkají některých problémů, které jsou pro současnou psychologii a sociologii architektury dosud téměř neprozkoumaným terénem.

Poukázali jsme již na to, že zproblematizování lidského měřítka dnešního bydlení je kritické rozkloubení funkcí. V této souvislosti se musíme znovu zamyslet nad tím, co se architektonickému a urbanistickému funkcionalismu nepodařilo uspo-

kojivě vyřešit. Hlavní zásluhou funkcionálního myšlení na tomto poli bylo nepochybně pochopení skutečnosti, že bydlení je proces, který zahrnuje celou řadu životních složek a funkcí, a že architektura nesmí nechat převládnout jen některou z nich, např. složku technologickou, provozní, estetickou či reprezentativní, nýbrž musí vyhovovat funkcím všem. Jiným významným přínosem byla snaha pojímat lidské obydlí nikoliv jako izolovaný objekt, nýbrž jako jeden z článků celkových prostorových a urbanistických vztahů. Je tu třeba připomenout, že právě v této zemi působilo již před druhou světovou válkou několik významných architektů a teoretiků, kteří se pokoušeli domýšlet funkcionální řád architektury do nejzazších důsledků. Funkcionalismus bezesporu vedl k lepšímu poznání, kategorizaci a rozboru jednotlivých funkcí. Hodnotíme-li však obytné a sídlení celky, které byly moderní architekturou podle stroze funkcionálních hledisek realizovány, nemůžeme se vyhnout zjištění, že jejich řád je často mrtvý a že není výrazem skutečného řádu lidského života. Místo aby integroval v harmonickou jednotu jednotlivé složky moderní společnosti, upevňuje a kodifikuje mnohdy jejich vzájemné rozkloubení. Hledáme-li vysvětlení této paradoxní skutečnosti, musíme si především uvědomit, že *lidský život, jakmile jej začneme nazírat pod zorným úhlem funkčnosti, má sklon jevit se jako soubor izolovaných a objektivizovaných procesů*. Člověk zde vystupuje v roli pouhého nositele jednotlivých funkcí, avšak ani sebedokonalejším jejich definováním nedospějeme k úplnému pochopení života konkrétního člověka. Tento sklon k rozdrobení života do dílčích funkčních plánů je ovšem charakteristický pro danou fázi industriální civilizace vůbec. Stává se však zvláště nápadným a znepokojivým tam, kde se dotýká základní antropologické struktury, jakou je právě potřeba domova.

Za této situace si začínají teorie architektury a tvorby životního prostředí stále jasněji uvědomovat, že cesta k zvládnutí tohoto naléhavého problému povede sice přes další a ještě mnohem prohloubenější studium jednotlivých funkcí, ale že půjde

i za ně. Je ovšem těžké říci něco jednoznačného a konkrétního o formách takového meta-funkcionálního pojetí obytného prostředí. A to tím spíše, že nechceme být lacinými optimisty a zastírat si, že ekonomická situace a bytová nouze budou ještě velmi dlouho působit svou setrvačností na okleštěnou koncepci bytové výstavby. Naznačme však alespoň jedním příkladem směr, který může vést k obnovení lidského ztraceného měřítka bydlení. Studujeme-li půdorysný plán nájemního bytu, jaký se dnes běžně staví v mezinárodním měřítku, vidíme, že architekt sice v rámci vymezených možností pamatoval na uspokojení řady životních potřeb uživatelů bytů, že však v jeho jednotlivých částech může být zpravidla saturována jen jedna potřeba, případně jen některými obyvateli domu. Něco podobného platí o většině bytového zařízení: stůl, který lze používat jen k odložení knihy, stůl, na němž lze připravit jídlo, stůl, na kterém je možno pouze psát. Na tomto vývoji k větší diferenciaci bytu a jeho prvků je jistě mnoho cenného a návrat k archaickému stylu bydlení je nemožný. Oč jde, je požadavek, *aby byt a jeho vybavení umožňovaly současně a také postupně provádět větší množství činností, které by se vzájemně nevyklučovaly*, ale dávaly všem obyvatelům bytu příležitost uplatňovat své aspirace tak, aby se vzájemně harmonicky doplňovaly. Nezapomínejme, že v lidském životě a v životě rodiny se stále vytvářejí potřeby nové. s nimiž jsme se dosud nesetkali, a které vždy znovu proměňují a přehodnocují zmechanizovaný řád života. Bude třeba v daleko větší míře respektovat tento moment autonomní lidské tvořivosti a poskytovat mu v rámci obydlí širší prostor k samostatnému a svobodnému rozvinutí.

A konečně k otázce z titulu tohoto příspěvku, kterou bychom mohli paradoxně vyjádřit také takto: Je ještě moderní být nemoderní? Přirozeně tím sledujeme záměrně určitý smysl. Domníváme se, že určitý směr a společenské hnutí, které bylo kdysi moderní a upsalo se „modernitě“ explicitně s takovou výhradností, že z ní učinilo jediný výlučný program, si svým radikálním purismem vynutilo protireakci. Smysl „postmoder-

ny“ spočíval netoliko v uvolnění strohého formového kánonu, ale především v tom, aby byla znovu získána orientace k minulosti a jejím zkušenostem a zároveň i podnícena fantazie směřující k dosud nevyzkoušené budoucnosti. Život, který je vázán toliko na přítomnost a její kritéria, působí nakonec tísnivě. *Svět je uzavřen.* Prezence rozmanitých odkazů minulosti je látkou, která posiluje a obohacuje schopnost anticipace budoucnosti.

ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ,
SVĚTLÉ A STINNÉ STRÁNKY
IVANA M. HAVLA

(aneb opožděná recenze jeho slavné knihy)

Viktor Dobal

I. Stránka světlá, relativně známá

Ivan jako kniha

K nejlepším a nejužitečnějším přátelům člověka patří knihy. Možná však ona podstatná hodnota tohoto spojení netkví v pojmu kniha, jako spíše v přátelství. Osvědčená a hluboká přátelství – mezi člověkem a knihou i mezi lidmi – mají obdobný dar trvale vnášet do lidského života nové hodnoty, myšlenky a rozšiřovat sféru poznání nad rámec možností jednotlivce. Skrze taková přátelství lze získávat nové pohledy, schopnost respektovat odlišné zkušenosti a postoje.

Tento rádoby hlubokomyslný úvod spěje takzvaně od lesa k velmi prostému konstatování, že přátelství s Ivanem s sebou bezesporu nese nabídku všech zmíněných radostí a přínosů. V tomto smyslu ho můžeme připodobnit k přátelství s knihou, plnou rozmanitých témat, originálních spojení a asociací, poselství vůči odlišným „formám lidských bytostí“. Mluvím o přátelství s knihou, která jako by neměla závěrečnou kapitolu, která se sama ze svých vnitřních zdrojů rozvíjí, proměňuje a doplňuje rychleji, než stačí čtenář vstřebávat dílčí zápletky.

II. Stránka relativně světlá a relativně známá

Ivan jako stavitel mostů, na něž se však neodvážil vstoupit každý aneb obecně o stavitelích majáků, chrámů a mostů

K základním posláním vlády patří podle zakladatelů britského království stavění majáků: jako záchrany před ztroskotáním, jako příslibu dosažení pevné půdy v okamžicích zoufalství z nekonečného a vůči člověku lhostejného oceánu, jako symbolu naděje na návrat do lidského společenství a vstřícnost tohoto společenství přijmout zpět ty, kteří se mu vzdálili. V tomto smyslu může být majákem i ten, komu je dáno takové světlo vůči svému okolí vyzařovat. Obdobně může být bájným stavitelům chrámů ten, kdo vytváří prostor a útočiště pro naplnění potřeby putovat mezi vlastními hlubinami a transcendentálními výšinami, pro pokoru, usebrání a modlitby.

K tomuto druhu „duchovních architektů“ patří i stavitelé mostů. Mostů, které se klenou nad proudy odlišností, nevrážitosti, nepochopení či nezájmu. Takové mosty dávají šanci okusit ovoce poznání z obou oddělených břehů, šanci na setkání a sblížení, zbavují izolace a odkázanosti na to, co skýtá jeden břeh.

Ivan již dlouhou dobu staví mosty mezi stoupenci odlišných přístupů k vědě, k životu, k hodnotám, k poznání, kritériím tohoto poznání. Takové stavby předpokládají, že dotyčný nejprve sám zdolal úskalí a víry, aby nabídl svým následovníkům pohodlnější cestu.

Mosty Ivana jsou nabídkou, nikoli povinně vytyčenou trasou, a ne každý je schopen a ochoten na ně vstoupit. Jsou tací, kteří jsou příliš ponořeni do problémů svého břehu, tací, kteří nemají odvalu ho opustit, tací, které vzdálené a odlišné břehy děsí: Mnozí technokraté nehodlají opustit ani na chvíli důvěrně známou strohost svých laboratoří a jistotu měřitelných parametrů. Nehodlají přijmout, natož projevovat vděk za most k nevyzpytatelné džungli psychologických pohnutek, paralely

mezi chemickými reakcemi v kádince a společenskými procesy považují za blouznivé fantasmagorie, bohapustou provokací roz dováděného dítěte je pro ně výzva těšit se z podoby světa viděné z odlišných perspektiv. Stejně širokým obloukem obcházejí pilíře Ivanova mostu mnozí představitelé tzv. humanitních věd, kteří považují naopak jeho postoj za technokratickou devaluaci svého všeobjímajícího a stěží verbalizovatelného lpění na neuchopitelné velesložitosti všeho. Laiky odrazuje od vstupu na most pře hršle podivných termínů počínaje deštěm fotonů, přes hypotetické mechanismy evoluce, Baldwinův princip a antropomorfní varianty či emergentní úroveň kdečeho až po taxonomické jednotky a hospodářskou transmutaci. Vědečtí odborníci zase mají jen pohrdavě shovívavý úsměv pro pokus vyvolat v nich nadšení nad prostými obrazy přírody, prchavými, vědecky neuchopitelnými prožitky, a záhadami. Milovníci přírody mohou pociťovat lítost nad představu, jak chudý musí být život autora, když náhle žasne nad mnohobarevností duhy, svěžestí lesa a zeleností trávy. Specializovaní vědci mohou pociťovat lítost nad představou, jak chudý musí být život Ivana, když není schopen vystačit s bohatstvím vědeckých vzorců a utíká k po fiderní barevnosti duhy, svěžestí lesa a zelenosti trávy.

Přesto je dostatek těch, kteří se naučili využívat Ivanových mostů, aby se po nich procházeli nebo si odnášeli to či ono z opačného břehu, případně aby se na nich potkávali s těmi, kteří jim jdou vstříc z druhé strany.

III. Stránka stinná, relativně neznámá a neexistující

Ivan jako vandal a opičák

Po přemíře rádoby filosofických úvah, servilit a lichotek si dovolím kompenzovat tyto pasáže rádoby vtipným závěrem. Koneckonců mi potřebné podněty dodal oslavenec sám, byť jsem k jejich zpracování musel využít všeobecně oblíbenou metodu vytrhávání z kontextu a mírného zkreslení. Cílem těchto

metod bylo v mém případě poukázat na ty stránky Ivana Havla, které málokdo zná a které jsem odhalil díky pozorné, analytické četbě jeho knihy.

1) Za zcela převratné si troufám označit zjištění, že za pokryteckým opěvováním přírody, které Ivan v mnoha svých článcích vystavuje licoměrně na odiv, se skrývá odsouzeníhodný vandalismus. Tento rys sám autor vyzradil v článku Osvětlovaný svět: „Kráčím-li přírodou, trhám květy, ulamuji větve a plaším zvěř“. Kořeny tohoto vztahu k přírodě lze díky článku „Co je to zlatohlávek“ nalézt již v jeho dětství: „Byl jsem vášnivý sběratel brouků: „Lovil jsem je po stovkách, napichoval na špendlíky, ty menší lepil na štítky, vkládal do krabic“. (Co vy na to, ekologové?)

2) Jistou míru infantilnosti, která poněkud narušuje Ivanův vědecký image, lze dokumentovat na otázkách, které jsou charakteristické spíše pro malé dítě. „Jaké to je být opičkem?“ Tato otázka je zjevně pro Ivana natolik fascinující, že jí věnoval celý stejnojmenný článek a kapitolu ve své knize. (Co vy na to, vědci?)

3) Škodolibost nepatří k vlastnostem, které by své nositele příliš zušlechťovaly. Bohužel Ivanův článek „Selhání nervů či fantazie“ svědčí nejen o tom, že v jeho povaze tento rys nebezpečně dřímá ale také o pokrytectví, s nímž tvrdí, že miluje tajemství a věci nevysvětlitelné. Ve zmíněném článku totiž nepokrytě přiznává, s jak zlomyslným potěšením přijal zprávu, která hluboce ranila opravdové milovníky nevysvětlitelného, zejména stoupence mimozemských civilizací. Jedná se o takzvané kruhy v obilí – zatímco tisíce lidí se upíná k nejneuvěřitelnějším teoriím, Ivan se s potěšením přiklonil k přízemnímu podvodu: „Se škodolibou radostí jsem četl zprávu o počínu dvou landardistů Davida Chorleyho a Douglase Bowera, kteří rozradostněným novinářům a rozpačitým cereologům předvedli svůj jednoduchý trik. Pomocí motouzu napjatého ve výši kolen lehce vychýlili zralé klasy – ty pak svou vahou dílo dokončily“. (Co vy na to, stoupenci mimozemských příčin kruhů v obilí?)

4) Také, bohužel, je na místě pochybovat nad opravdovostí Ivanova úsilí o zdokonalování světa, snaze směřovat výš a dál. Rezignace na stávající nešvary a mizérie světa se promítla do článku „Svět bez chyb“. „Ať tak či onak, reálný svět, takový, jaký je, je nejlepší“. (Co vy na to, bojovníci za lepší svět?)

5) S trochou stylizace lze také považovat opěvovanou Ivanovu originalitu a nápaditost za prázdnou slupku či obdobu kuchařských experimentů mé babičky, která se proslavila ořechovými bábovkami bez ořechů, švestkovými knedlíky bez švestek či svíčkovou bez svíčkové. Na praktiky mé babičky Ivan navazuje takřka cimrmanovským konstatováním v článku „Čekání na nápad“: „Mám zajímavou zkušenost, že lze zažít radost z nápadu, aniž by tu nějaký nápad vůbec byl“. (Co vy na to, opěvovatelé Ivanových nápadů?)

Tímto bych rád zakončil své zlomyslné hříčky, k nimž jediným motivem byla snaha zpestřit tento sborník, neb je nabíledni, že jinak bude pln – opravdových a opodstatněných – chvalozpěvů na oslavencovu osobnost i dílo. I já bych rád závěrem připojil něco opravdového. Opravdově Ti, Ivane, přeji splnění Tvých nejuvroučnějších přání, byť některým z nich asi málokdo rozumí. Nicméně, bylo-li by to v mých silách, nechť se i „triáda látky, tvaru a dechu nevztahuje jen na věci živé, ale vyjadřuje, více méně symbolicky, trojí stránku všeho, co jest“.

SYMBOLICKÁ HRA S VAHAMI A MEČEM

Jiřina Dočkálková

Milý Ivane,

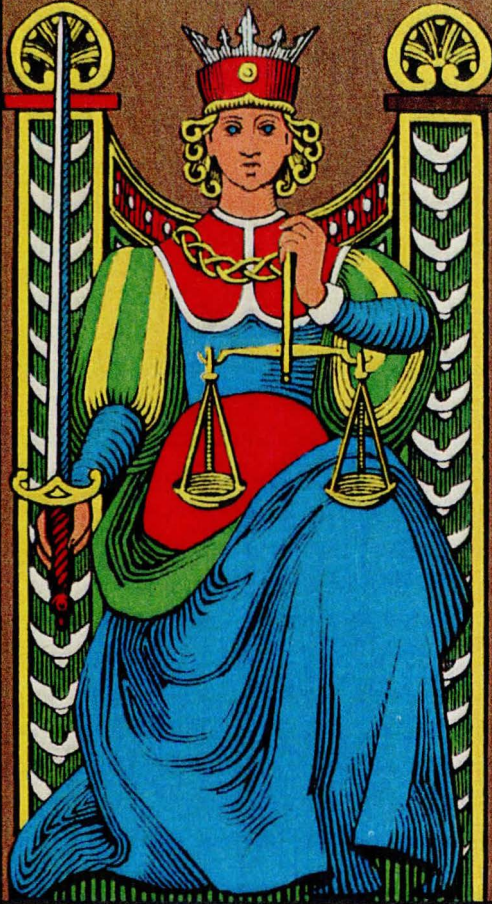
Na letošní zářijové poznávací cestě po Španělsku se mu zjevil Excalibur a mým úkolem je Ti ho předat v den Tvých narozenin. K tomu přidávám malé zamyšlení či symbolickou hru s Vahami a Mečem. První jsi dostal do vínku, druhý symbol se zjevil v čase dozrávání.

Váhy jsou symbolem vzduchu v čase, kdy podzim dokončuje proces tvorby, neboli dozrávání. Významným, ale nesnadným úkolem Vah je harmonizovat. Jejich misky symbolizují věčnou rozepjatost existence mezi protikladné póly. Posláním Vah je udržovat soulad jako krásu i soulad jako mír. Vyladují věci v postupném řádu. Když jsou v rovnováze, všechno bytí rozkvétá.

Vahami a mečem je obdařena Spravedlnost. Ve Vahách se smysl pro spravedlnost upevňuje. Dobré Váhy ctí heslo „Audiat et altera pars“, budiž slyšena i druhá strana. Meč symbolizuje rozhodnost a odvážení se k otevření nových možností. Meč sám o sobě může vést k bezhlavému, zlému rozhodnutí. Meč ve spojení s vyzrálými a moudrymi Vahami přináší rozvážná, uvážená rozhodnutí.

Na závěr bych Ti chtěla popřát všechno pěkné k Tvým narozeninám, ať je Ti dobře na světě. Tvé zralé Váhy ať moudře rozvažují a obemyká je vlídná aura klidu a rovnováhy. Excalibur ať Tě povzbuzuje k rozhodnosti a dodává odvalu k otevírání nových možností.

VIII

la Justice

♋

CHVÁLA POSTELE

Ivan Dubský

„Postel, milý příteli, je celý náš život. V ní se narodíme, v ní se milujeme a v ní zemřeme ...“, napsal kdysi Guy de Maupassant.

Postel není jakékoli zařízení, kus nábytku mezi jiným, ale je vcelku jednoduchým předmětem, obyčejně o čtyřech nohách, konstrukce ze dřeva, kovu nebo v antice i z kamene, někdy propletená koženými nebo jinými popruhy, na něž se pokládala prkna nebo později vložky z drátěných pružin a na ně pak matrace a různé lůžkoviny, polštáře a pokrývky, postel je zařízení, jemuž v dávných dobách lidstva předcházeli pelech vyložený pouze senem nebo kožemi a jež se v průběhu času stalo až monstrózně luxusním (kupříkladu postel francouzského krále Ludvíka XIV. s obrovskými sloupy, s nebesy a výšivkou Triumfu Venušina, nebo postel-katedrála Ludvíka II. Bavorského, která stála ve své době milion marek, nebo různé postele moderní, nastavovatelné do libovolných poloh, elektricky ovládané s regulací žádnoucí teploty, s masírovací aparaturou a dalšími vymoženostmi; ve všech zařízeních od nejprostších (v knize Mary Eden a Richarda Carringtona *The Philosophy of the Bed* se uvádí z Fosbrokovy Encyklopedie z roku 1825 grabatum – nízké přenosné lůžko antického otroka nebo středověkého sedláka, architectile – dřevěná postel vystlaná slamou, gyrgatus – jakýsi pelech, k němuž byli připoutáni v okovech „duševně nemocní“ atd.) až po nejrozlehlejší (v renesanci a baroku někdy v rozměrech 3 × 3 metry) se vždy odehrává „celý náš život“: postel je branou života, je místem odpočinku a spočinutí, místem

příjemných potěšení, ale i mnoha trápení a nakonec, pokud nezahyneme pod koly automobilu či jinak, je „hrobem mijejících nadějí, dveřmi které se za vším zavřou“ (Maupassant).

I když v posteli strávíme jednu třetinu života, nejsme-li ovšem jako Gončarovův Oblomov nebo onen Francouz Raoul Duval, jenž si lehl do postele v roce 1928 a vstal z ní nuceně až při bombardování domu v roce 1940 a nebo jedna dáma, která po smrti manžela neopustila postel celých deset let, lze hovořit o tom, že postel je „středem“ nejen lidského života v celku, ale i života každodenního. Postel je místo, z něhož se člověk ráno zvedá ke své denní práci a večer, po skončeném díle, se opět do ní vrací. Každý běh dne – za obvyklých okolností – v posteli končí. A tak je to i s lidským životem v celku, začíná v posteli (pokud se jako Žižka nenarodíme kdesi pod trocnovským dubem) a končí – opět za normálních okolností – v posteli. V posteli se uzavírá kruh a to jak kruh jednoho dne, tak kruh života, jak říká O. F. Bollnow v *Mensch und Raum*.

Ale i činný život se neděje vždy mimo postel. Běžně se tu odehrává láska mezi mužem a ženou – faire l'amour, říkají ve Francii – pokud arci neležíme mezi dvěma mladými dívkami, z každé strany s jednou, jako sv. Aldhelm z Malmesbury, aby tak pěstoval odpor k pokušení ďáblu. Postel bývá užívána i k jiným produktivním účelům než k aktu početí: v posteli psávali Voltaire, Swift, Mark Twain, Winston Churchill diktoval v posteli své dějiny druhé světové války. Zde komponovali svá díla hudebníci Donizetti, Rossini, Glinka a Puccini (když Rossinimu spadla na zem ukončená árie, než aby postel opustil a vstal, raději napsal árii novou), v posteli kreslili malíři (ať již proto, že trpěli zimou a neměli na otop jak Fantin Latour) nebo zde i malovali obrazy barvami jako Maurice Utrillo, který podle pohlednic v posteli tvořil své krajiny, takže jeho pokrývky byly celé umazané barevnými olejovými skvrnami. O Thomasu Hobbesovi se vypráví, že své matematické formule vypracovával

v posteli a byl tak zaujat svými výpočty, že při tom počmáral nejen prostěradlo a povlaky, ale v nouzi i své stehno, jak se dočteme v již uvedené *Filosofii postele*.

Avšak postel je místo, kde se v nejvlastnějším smyslu zdržujeme a pobýváme, kde naše tělo, „věc ve které bydlíme“ (Merleau-Ponty), „jak je žijeme a prožíváme“ (Patočka) ze všech rozmanitých možností zde na zemi s potěšením prodlévá. Tělo je totiž „veliký rozum“, jak věděl Nietzsche, je v něm „více rozumu“ než v naší moudrosti. Svým tělem, svou tělesností, je člověk včleněn do světa, tělo je podmínkou našeho „bytí v prostoru“. A jednou z významných možností, které nám naše tělo dává, a která je naopak podmínkou sine qua non našeho „bytí v prostoru“, je naše „bytí v posteli“. Na rozdíl od zvířete je člověk bytost, která ve svých činnostech stojí a pokud usedá a pod., jde vždy jen o obměny jeho bdělého vertikálního bytí, jeho vzpřímeného postoje. Tak člověk žije v horizontech a perspektivách (vzhledem ke zvířecímu „aktuálnímu“ vztahu k okolí), ale tento privilegovaný postoj, stání a chůzi, musí držet ve své vertikalitě v trvalém vypětí proti silám tíže. Vzpřímeným stáním, stále obnovovaným, musí kontinuálně, v každém okamžiku, přemáhat síly tíže (O. F. Bollnow). Tím se sice člověk odpoutává od svázanosti s bezprostředním okolím, získává odstup od světa, může se chovat svobodně ke světu, k okolním lidem i ke svému životu, ale naše tělesné počínání (jde vždy o dynamiku našeho vzpřímeného těla) nelze provádět bez odlevy. Člověk dříve či později uléhá, opouští své napjaté držení, položí se na lehátko nebo postel, aby se oddal siestě a spánku.

Co se děje s člověkem, když si lehne?

Nejen, že se „natáhne“, položí horizontálně své dosud vy-pjaté nohy, uvolní se, ale touto tělesnou změnou se jeho vztah ke světu mění: ztrácí možnost aktivního zasahování do okolního prostoru, možnost stavět se vůči němu jako ve vzpřímeném

postoji, napětí mezi člověkem a světem se „zmírňuje“, nastává chvíle poměrného klidu s možností oddat se sobě.

Věci a jejich vzájemný řád, v nichž je zakotvena prostoro-
vost našeho těla, se tomu, kdo leží v posteli, vzdalují, jsou méně
dosažitelné. „Svět se zmenšil do rozměrů mé ložnice, nebo ještě
lépe: mé postele“, říká ven den Berg v pojednání „*Garder le lit*“,
což platí zvláště pro těžce nemocné, trvale upoutané na lůžko.
A starosti, svízele, s nimž je spojen náš tělesný vztah ke světu
a které na člověka mnohdy tak doléhají a tíží ho, přestávají se
ho dotýkat přímo, ustupují do dálky, stávají se lehčími. Člo-
věk v posteli není s nimi bezprostředně konfrontován, přestává
být v neustálé pohotovosti a ve střehu, není nucen k tomu, aby
s vypjatou vůlí aktivně vystupoval, ale v souladu s hřejivým a
příjemným okolím, svým lůžkem, polštářem, na nějž položí svou
hlavu a pokrývkou, do níž se zavine nebo dokonce si přikrývku
přes hlavu přehrne, „dá světu vale“. Od „světa“ se ovšem zcela
neodloučíme a vzhledem k tomu, že ležíme v posteli, dostáváme
se jen do jiného vztahu k němu. „Svět“ není vyloučen, negován,
ale ustupuje ve smyslu privace (Heidegger, *Zollikoner Seminar*)
a místo čilého životního pohybu tiše spočineme na lůžku. Proti
ohrožení, jež s obavami čekáme „ze světa“, v intimním prostoru
ložnice a lůžka hledáme útočiště a útěsný klid a mír. „Potěší
mě moje lože, mé lůžko mi ulehčí v mém lkání“, čteme v knize
Jóbově (7, 13). Ostatně „klid na lůžku“ je pro churavějícího
člověka stále významné terapeutikum.

Prostor ukrytosti (Geborgenheit) je onou životní funkcí,
kterou člověku splňuje postel (O. F. Bollnow). V ní hledáme
spolehlivé bezpečí a stav ukrytosti nám dovoluje odevzdat se so-
bě; chránící prostor postele umožňuje, abychom se oddali spán-
ku, usínáme a přichází „bratr smrti“ Hypnos, aby nám přinesl
sny ...

„Někdy“, sotva jsem zhasil svíčku“, píše Marcel Proust, „zavíraly se mi oči tak rychle, že jsem neměl čas si říci: Usínám ...“, jindy se člověk převaluje z boku na bok a spánek nepřichází a nepřichází, postel již není útočištěm, které tak rádi vyhledáváme. Nemusí tedy být místem úkrytu, ale sužující trýzně. A ačkoli pro nemocného je oním doporučenějším místem, při těžkých parézách a plegiích, kdy na lůžku si přivodíme proleženiny, stanou se noci úplným utrpením, aniž by si člověk mohl říci s Jóbem: „Kdy už vstanu?“ (Jób 7, 4).

Postel je místo, kde sice člověk čas od času trpí a obvykle ho zde zastihne smrt, ale je také místem bezpečí, které zde nachází během doby, kdy v ní leží (pocit ukrytosti je skrovný, získá jej jen na jednu noc), místem, v němž během trvání jedné noci nabere nových sil, probouzí se, čeká ho nový den a s ním i život, naplněný činnostmi. A s nadějí v to, může vždy ulehnout do postele, našeho dočasného místa spolehlivého spočinutí. Vždyť konec konců, jak říká Sókratés (sr. Platón, *Politeia*, kn. X., 597d), idea postele – *kliné* – je božská.

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. □ Lieferung VI. □ Bogen 30. □ Cerambycidae □ 25289-7.

Prionini

CERAMBYCIDAE

Prionus

Geoffroy

Cortod.pumila <i>a. Tournieri</i> Pic.	Cort. flavimana <i>a. Umbata</i> Gnglb.	Cort. Reitteri <i>a. separata</i> Pic.	Cortodera <i>fischtonalis</i> Stark	Fallacia elegans <i>a. Lederi</i> Kr.
Cortod.pumila <i>a. caucasica</i> Pic.	Cort. flavimana <i>a. rufipes</i> Kr.	Cort. Reitteri <i>a. obscuripennis</i> Pic.	Cortodera <i>alpina</i> Mén.	Fallacia elegans <i>a. nigricollis</i> Kr.
Cortodera.pumila <i>a. nigripennis</i> Pic.	Cort. flavimana <i>v. ? nigrita</i> Heyd	Cortodera <i>colchica</i> Reitt.	Cortodera alpina <i>v. confusa</i> Reitt.	Fallacia elegans <i>a. subnotata</i> Pic.
Cortodera <i>femorata</i> F.	Cort. flavimana <i>v. brachialis</i> Gnglb.	Cort. colchica <i>a. erubescens</i> Reitt.	Cortodera <i>Starcki</i> Reitt.	Fallacia elegans <i>a. insipida</i> Pic.
Cortod.femorata <i>a. griseipes</i> Pic.	Cortodera <i>Kiesenwetteri</i> Pic.	Cort. colchica <i>a. rufilipes</i> Reitt.	Cortod. Starcki <i>v. parallelis</i> Pic.	Nivellia <i>sanguinolens</i> Gyll.
Cortod.femorata <i>a. suturifera</i> Reitt.	Cortodera <i>pseudomorphus</i> Reitt.	Cort. colchica <i>a. pygidialis</i> Reitt.	Cortodera <i>umbripennis</i> Reitt.	Niv. sanguinolens <i>a. arctosa</i> Gnglb.
Cortod.femorata <i>a. flavipennis</i> Reitt.	Cortodera <i>holosericea</i> F.	Cortodera <i>discolor</i> F.	Co.t. umbripennis <i>v. Rossi</i> Pic.	Letnacia <i>lineata</i> Letzn.
Cortodera <i>humeralis</i> Schall.	Cort.holosericea <i>a. pilosa</i> Pic.	Cort. discolor <i>a. difformis</i> Pic.	Cort. umbripennis <i>a. pallidipes</i> Pic.	Letznar. lineata <i>a. flavescens</i> Letzn.
Cort.humeralis <i>a. inhumeralis</i> Pic.	Cort.holosericea <i>a. veltiana</i> Heyd.	Cort. discolor <i>a. festucalipes</i> Pic.	Cort. umbripennis <i>a. armenica</i> Pic.	Letznar. lineata <i>a. nigrescens</i> Letzn.
Cort. humeralis <i>a. suturalis</i> F.	Cort.holosericea <i>a. somitestacea</i> Pic.	Cortodera <i>circassica</i> Reitt.	Pidonia <i>lurida</i> F.	Letznar. lineata <i>v. Wolsi</i> Heyd.
Cort. humeralis <i>v. spinosella</i> Muls.	Cortodera <i>Birnbacheri</i> Pic.	Cort. circassica <i>a. obscuripes</i> Reitt.	Pidonia lurida <i>a. Ganglbauri</i> Gnglb.	Leptura <i>rufipes</i> Schall.
Cort. humeralis <i>v. Nicolasi</i> Sevel.	Cor.Birnbacheri <i>a. rubripes</i> Pic.	Cortodera <i>villosa</i> Heyd.	Pidonia <i>griseocens</i> Pic.	Leptura rufipes <i>a. astrakhanensis</i> Pic.
Cortodera <i>flavimana</i> Walt.	Cortodera <i>Reitteri</i> Pic.	Cortodera <i>Deyrollei</i> Pic.	Fallacia <i>elegans</i> Fald.	Leptura rufipes <i>a. fuscipes</i> Muls.

JAN A ANNA DUSOVI

Milý pane Ivane Havle,

začali jsme se letmo setkávat na ambasádách západních států poté, co jsem v r. 1987 s rodinou přesídlil z Libiše u Neratovic do Prahy. Ale první živější vzpomínku na Vás, z prvních dnů po 17. listopadu 1989, mám spojení s nezapomenutelným Josefem Vavrouškem.

Vavroušek mě tenkrát v Laterněpřivedl do skupinky možná jen šesti lidí, které předsedal Pithart. Kdo tam ještě byl mimo Vás, Vavrouška a mne, si nepamatuji, ale nebyli víc než dva. Během hodiny nebo dvou jsme tenkrát sestavili krátký text, který byl na Pithartův návrh nadepsán Co dělatě v následujících hodinách a dnech široce publikován jako program Občanského fóra.

Možná téhož dne večer jsme přešli ze sklepa do prvního nebo druhého poschodí Filmového klubu, kde bylo asi třicet lidí a jednání vedl Vavroušek. Z toho ještě jedna vzpomínka. Když se ozvaly ze vzdáleného rozhlasového přijímače první tóny státní hymny, Vavroušek povstal, aby hymnu vyslechl v pozoru, což jsme ovšem po něm hned učinili všichni. Vavrouškovo gesto jsem tenkrát pochopil jako sebezáchovný pokus o únik do chvilky meditativního klidu. O dvouminutové vysvobození z hektické, do samého dna vyčerpávající aktivity, která nás tehdy pohlcovala.

Dal jsem se do vzpomínání, ovšem s trochou nostalgie. Tenkrát kdyby nás byl někdo přenesl na několik dní do dnešních poměrů, jistě bychom vůbec nechtěli věřit tomu, že by byla v necelých devíti letech možná proměna tak hluboká. Dalekosáhlý návrat lidí a mentality předlistopadového období. A ši-

roký nástup lidí, kteří se někdejšími disidentům posmívají ještě škodoliběji než komunistům.

Ale co jiného nám zbývá než setrvat v tehdejší optimismu nebo se k němu vrátit! A pokračovat v hledání správné cesty a správného programu a správných způsobů k uskutečňování toho programu! Naše tehdejší úsilí nebylo přece marné. Přineslo obrovský užitek společnosti. Ale i nám osobně, totiž v hlubokém pocitu, že jsme byli uprostřed dění a na správné straně.

Ve světě a v Česku, ovšem v bývalém Československu probíhají dnes kromě spektakulárních změn negativních také skryté změny pozitivní. *Ty skryté pozitivní změny však přece jednou vyjdou na povrch.* Proto ti, kdo přijdou po nás, ale možná ještě i my sami se dočkáme dalších radostných mezníků, připomínajících osmadvacátý říjen. Ale také osvobození, které přišlo po sedmnáctém listopadu 1989.

Zítřka se chystáme na pohřeb Josefa Vohryzka.

Přejeme, má paní i já, k příležitosti Vašich narozenin Vám a Vaší paní klidný a činorodý optimismus do dalších dní.

S pozdravem

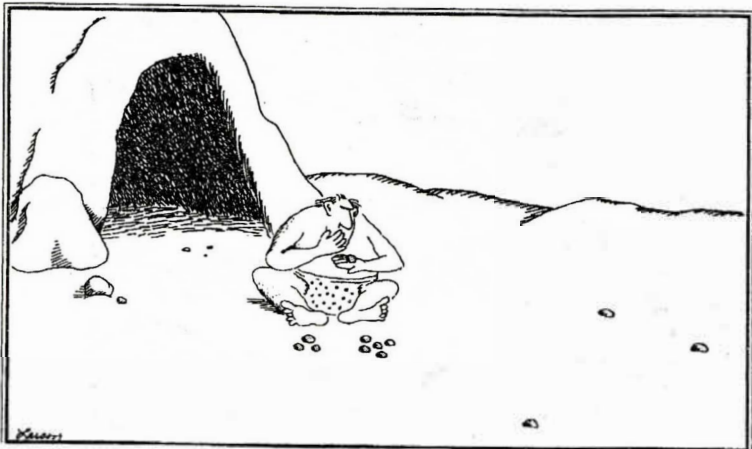
Jan & Anna Dusovi

V Praze-Sedlci 3. září 1998

GABO EICHLER

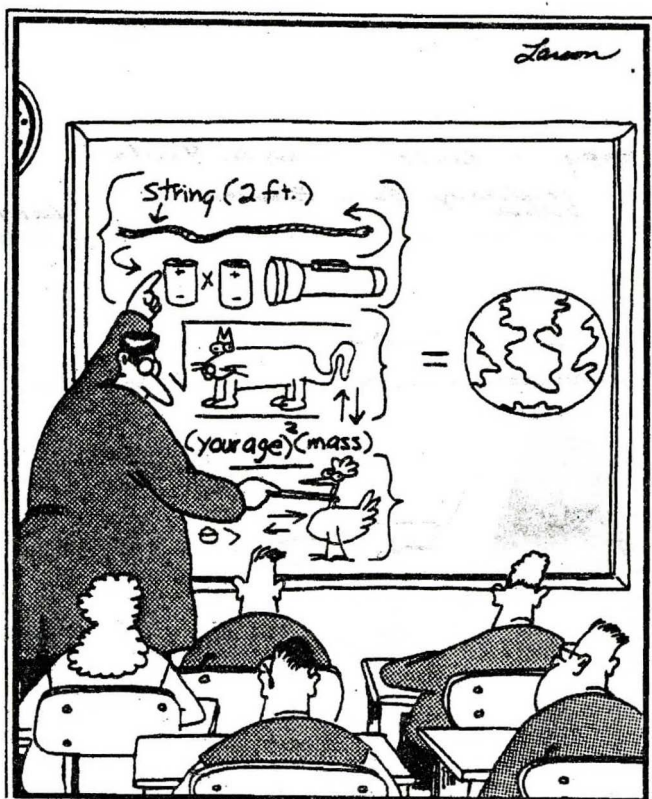
Etapy v živote Ivana M. Haula
podľa predstavy Gabo Eichlera,
inšpirované a ilustrované kresbami Larzona.

1. 1940-té roky

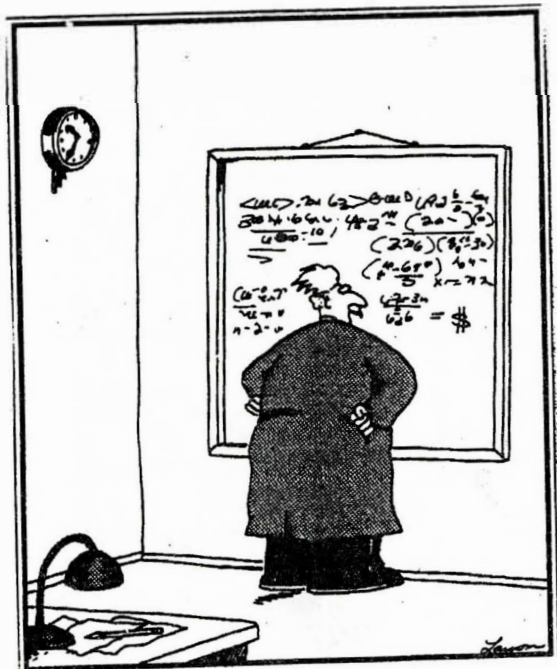
Early stages of math anxiety

2. Roky revolučné, 1960-90

Creationism explained

3. 1995 : Ivan jedná s Gabom o majetkových a susedských vztáchoch...

Einstein discovers that time is actually money.

4. 1995-1998 : Iné aspekty
susedských vzťahov :
Seda vs. Myš
ako vzťah heuristický

Knowing how it could change the lives of canines everywhere, the dog scientists struggled dilligently to understand the Doorknob Principle.

MARC ELLENBOGEN

Marc Ellenbogen phoned tonight from the battle-fray of the German elections, to **thank** you for the invitation to **Ivan Havel's** sixtieth birthday party; and – fearful lest the astronomical end of the summer be already past – hoping that you will allow him the opportunity for a few brief personal **reminiscences** and a heartfelt **tribute**...

... how well he remembers his first meeting with Ivan, introduced by Caroline, their mutual friend from Canada...

... and the second meeting, when he was so daring as to tell Ivan that if he was to be Director of C.T.S. and raise funds for it, then he couldn't expect to do so much research work; and Ivan's icy reply „*Nice to get feedback...*“, into which he read the subtext „*Don't you go telling me what to do!*“...

...and how long it took him to persuade Ivan his name was not Allen...

... and Ivan's visit to Germany, when they watched heart surgery together, and how, as they looked around Ludwigshafen together, Ivan commented: „*There's more variety in Prague than there is here!*“

But above all, with deepest affection, he would like to dedicate this quotation to Ivan:

„The credit belongs to the man who is actively in the arena, whose face is marred by dust and sweat and blood, who knows the great enthusiasms, the great devotions, and spends himself in a worthy cause, who at best, if he wins, knows the thrills of high achievement, and, if he fails, at least fails daring greatly, so that his place shall never be with all those cold and timid souls who know neither victory nor defeat.“

Theodore Roosevelt (1858-1919)

Marc is enormously sorry he cannot be with you all on 9th October, but he will be in South Africa on that day. He looks forward to seeing you later in October.

Many greetings,

Barbara Day

22nd September 1998

ZATÍM - POKUD VÍME -
BYLI ODVEZENI ■:
CNEPO VYPUZENI:

ZDENĚK URBĀNEK ^{vš doma}
RUDOLF BATTĚK ^{vš doma}
EVA KANTŮRKOVÁ ^{vš doma}
LADISLAV LIS ^{vš je tu!}
JAROSLAV ŠABATA ==
ANNA ŠABATOVA ^{vš doma}
LUKÁŠ HRABĚTA + ^{vš doma}
JAN UROAN ^{vš doma} vš je tu
PETR POSPĚCHAL + 1
JIŘÍ RUML ^{vš doma}
~~MILAN ŠMEČKA~~ ^{vš zde}
PETR VHL
HRADÍLKOVÁ ^{vš zde}
SYLVA KROBOVÁ 2 *
AND. KROBOVÁ J.
JAN LOPATKA ^{vš doma}

* propustěny
pod slibem
že nepijí domů
^{vš mu tož}

2x JIŘÍ GRUNTORÁD
^{nechtěl se vrátit zpovně}
a vš je zase tady

2x VEVĚRKA
KAREL SRP
ALEŠ DUDA ^{vš zde}
MIRO KUSÝ
KOMÁR (z Kosič)

DESÁTÉ VÝROČÍ PADESÁTÝCH NAROZENIN

φ

Začalo to poštou rozesílanou pozvánkou:

**Malou oslavu svých padesátin
pořádám již v sobotu 8. října 1988
u nás na nábřeží od tří hodin
odpoledne.**

Srdečně Vás na ni zvu.

Ivan M. Havel

Pozvánku získala také StB a řádně se na oslavu narozenin připravila. Od časného sobotního popolední stála před domem dvě tři auta a postával houf uniformovaných i neuniformovaných, vedených *příslušnicí*. Všechny příchozí legitimovali, občas se šli podívat do nějakého seznamu v autě, některé vpustili, jiné podle nějakého záhadného klíče odváželi k výslechům. Zdeňka Urbánka odvezli mezi prvními, mezi dalšími byli Jan Lopatka, Ladislav Lis, Petr Pospíchal, Rudolf Battěk... Radima Palouše po konzultaci se seznamem vpustili. V bytě na dveřích narůstal na základě informací od vpuštěných seznam zadržovaných, klíče podle nějž rozhodovali se však nebyl s to dobrat nikdo.

Den byl slunečný, ale chladný. Ivan a paní Olga občas scházeli dolů, aby přivítali další příchozí či je varovali před možnými

následnými nepříjemnostmi. Myslím si, že nikdo toto varování nepřijal, vím jen o jednom, který po varování utíkal domů – pro občanskou legitimaci, aby mohl být o něco později řádně legitimován. Protože tam perlustrátoři strádali chladem i hladem, Ivan a Olga jim občas nabízeli, že mohou dostat židli, horký čaj a nějaký ten chlebiček, že je tohoto nahoře hojnost. Odmítli, třeba se báli otravy, a tak dál otravovali sebe i příchozí. Měli těžkou službu – když jsem večer před desátou odcházel, ještě tam hladoví, promrzlí a unavení stáli, byť už v menším počtu.

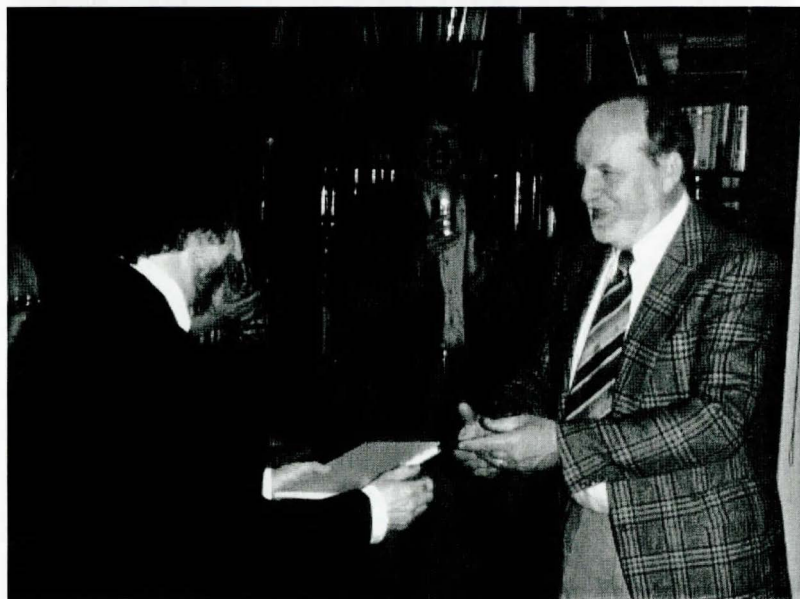
Nahoře byl vchod do bytu vyzdoben tak četnými velkými palmovými listy, že jej málem nebylo vidět. Uvnitř bylo teplo, mílo, pohostinno, voňavo, zpočátku ale poněkud stísněno z perlustrací. Pro snazší orientaci byly rozmístěny nápisy, např. 'Moučníky jsou jinde – hledejte'. Dobrot bylo nepřeberně a o distribuci nápojů se vzorně staral Keshot. Přibývalo grantulantů a darů, seznam zadržených se sice stále rozšiřoval, ale počáteční stísněnost se vytrácela.

A pak přišla chvíle, kdy byl Ivanovi předán samizdatový sborník k narozeninám. Ale to už mohou za mne promluvit fotografie.

* * *

S postupujícím večerem se začali ohlašovat první propuštění zadržení – napřed telefonem, později pak někteří i osobně. Vyprávěli o tom, na co se jich nejvíce vypyтали. A postupně nám to došlo: StB se řádně připravila na narozeniny, jenže ne padesáté, nýbrž *sedmdesáté* – na narozeniny Československé republiky. I jim to došlo se zpožděním. Následujícího dne – v neděli – zůstal dům bez ochrany.

Má tak někdo štěstí: spojit své narozeniny s narozeninami státu a to ještě za účasti ochranky, mnoha budoucích poslanců, senátorů, ministrů a dalších budoucích potentátů, ba dokonce za účasti a s projevem budoucího presidenta.

Διορισμός v Platónově *Menónu* 86e–87b

Jiří Fiala

Málokterému místu dostalo se tak značného počtu různých výkladů jako místu v Platonově *Menonu* p. 87 A. Jedni v něm ani mathematické úlohy neshledávali a s tohoto stanoviska snadným způsobem je rozřešiti hleděli; jiní soudili, že Platon úmyslně v rozpravu svou novou a nesnadnou úlohu mathematickou pojal, aby čtenářům svým příležitosti poskytl vtip a bystrost úsudku zkusiti.¹

1. Text

V 86 se Menón vrací k otázce, kterou položil na začátku dialogu: zda je ἀρετή (zdatnost, ctnost) διδασκτόν (učitelná, zda je to něco, čemu lze vyučovat). Sókratés namítá, že bychom se neměli pouštět „do zkoumání, zdali lze zdatnosti učit či nelze, dříve než bychom nejprve podnikli hledání, co je zdatnost. [...] Podobá se tedy, že máme uvažovat, jaké asi je to, o čem ještě nevíme, co to jest [...] a dovol mi to zkoumat s užitím předpokladu (ἐξ ὑποθέσεως), zdali lze zdatnosti učit a jak.“² Sókratés navrhuje, aby to činili po vzoru geometrů:

Λέγω δὲ τὸ ἐξ ὑποθέσεως ὧδε, ὥσπερ οἱ γεωμέτραι πολλάκις σκοποῦνται, ἐπειδὴν τις ἔρηται αὐτούς, οἷόν περὶ χωρίου, εἰ οἷόν τε ἐς τόνδε τὸν κύκλου τόδε τὸ χωρίου τρίγωνον

¹ J. Král, O geometrické hypotézi v Platonově *Menonu*, *Listy filologické a paedagogické*, III.ročník, 1876, str. 96-105.

² Pokud není řečeno jinak, jsou české citace z dialogu *Menón* z překladu Fr. Novotného, *Euthydemus, Menon*, Jan Laichter, Praha 1941.

ένταθῆναι, εἶποι ἂν τις ὅτι „οὐπω οἶδα εἰ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον, ἀλλ' ὥσπερ μὲν τινα ὑπόθεσιν προὔργου οἶμαι ἔχειν πρὸς τὸ πρᾶγμα τοιάνδε. εἰ μὲν ἔστι τοῦτο τὸ χωρίον τοιοῦτον, οἶον παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα ἐλλείπειν τοιούτῳ χωρίῳ, οἶον ἂν αὐτὸ τὸ παρατεταμένον ἦ, ἄλλο τι συμβαίνειν μοι δοκεῖ, καὶ ἄλλο αὖ, εἰ ἀδύνατόν ἐστι ταῦτα παθεῖν· ὑποθέμενος σὺν ἐθέλω εἰπεῖν σοι τὸ συμβαῖνον περὶ τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον, εἴτε ἀδύνατον εἴτε μῆ.“

To je ona slavná pasáž, která vyvolávala a vyvolává tolik rozmanitých interpretací, z nichž žádná není pokládána za plně uspokojivou (což může souviset i s tím, že nemáme plně uspokojivou definici uspokojivosti). Abychom se v této pasáži vyznali, budeme ji strukturovat následujícíím způsobem:

Λέγω δὲ τὸ ἐξ ὑποθέσεως ᾧδε, ὥσπερ οἱ γεωμέτραι πολλάκις σκοποῦνται, ἐπειδάν τις ἔρηται αὐτούς, οἶόν περὶ χωρίου, [formulace úlohy]

εἶποι ἂν τις ὅτι „οὐπω οἶδα εἰ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον, ἀλλ' ὥσπερ μὲν τινα ὑπόθεσιν προὔργου οἶμαι ἔχειν πρὸς τὸ πρᾶγμα τοιάνδε.

[diorismos]

ἄλλο τι συμβαίνειν μοι δοκεῖ, καὶ ἄλλο αὖ, εἰ ἀδύνατόν ἐστι ταῦτα παθεῖν· ὑποθέμενος σὺν ἐθέλω εἰπεῖν σοι τὸ συμβαῖνον περὶ τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον, εἴτε ἀδύνατον εἴτε μῆ.“

Formulace úlohy:

εἰ οἶόν τε ἐς τόνδε τὸν κύκλον τόδε τὸ χωρίον τρίγωνον ένταθῆναι

Diorismos:

εἰ μὲν ἔστι τοῦτο τὸ χωρίον τοιοῦτον, οἶον παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα ἐλλείπειν τοιούτῳ χωρίῳ, οἶον ἂν αὐτὸ τὸ παρατεταμένον ἦ

Pro snazší orientaci uvedeme stejně členěný překlad Františka Novotného:

Slovy „s užitím předpokladu“ rozumím zkoumati tak, jak to často dělají geometrové. Když se jich někdo otáže na příklad o ploše,

[formulace úlohy]

řekl by některý: „Ještě nevím, zdali je tato plocha taková, ale myslím, že mám jistý vhodný předpoklad pro tu věc, a to takový: [diorismos]

zdá se mi, že vychází něco jiného, a zase něco jiného, jestliže není možné, aby se to s tím stalo. S užitím předpokladu tedy ti chci říci, co vychází [o jeho vepsání do kruhu], zdali je nemožné či možné“.

Formulace úlohy:

zdali je možno do tohoto kruhu vepsat tento čtverec jako trojúhelník

Diorismos:

jestliže je tento čtverec takový, že když sestrojíme trojúhelník k jeho dané úsečce, je o takovou plochu menší, jako je sám ten přidaný obrazec³

³Novotný zde přejímá interpretaci Královu (a cituje ji v komentáři). Je poučné porovnat Novotného překlad s překladem Královým (op. cit. str. 105): *Míním pak slovy „na základě domněnky skoumati“ toto, jak často geometrové skoumají; zeptá-li se jich kdo na př. o ploše, možno-li v tento kruh tuto plochu proměněnou v trojúhelník vepsati, řekl by leckdos: Nevím dosud, je-li tomu tak, ale mám, tuším, jakousi domněnku k té věci nasnadě a to tuto: Je-li tato plocha taká, že když jsme přičinili plochu podél dané přímky její, menší jest o takovou plochu jako jest právě plocha přičiněná, tu vychází, tuším, něco jiného a něco jiného opět, nemůže-li se to s plochou tou státi“.* Pozoruhodná je zde např. Králova opatrnost: i když $\chi\omega\rho\iota\omicron\nu$ vykládá jako čtverec, překládá toto slovo vždy jako plocha, zatímco Novotný pod vlivem Královy interpretace už rovnou překládá (chybně) jako čtverec.

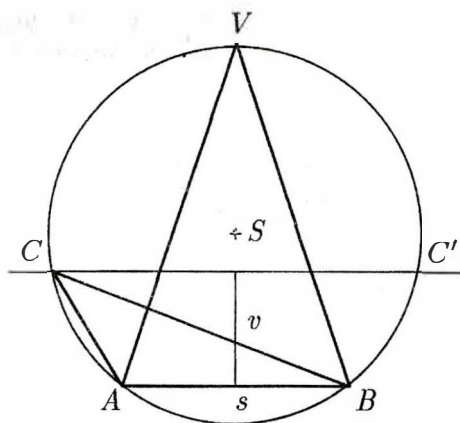
2. Formulace úlohy a rekonstrukce jejího řešení

Začněme analýzou formulace úlohy a pokusme se o rekonstrukci řešení – bez ohledu na to, co se v citované pasáži dále říká. Teprve pak bude možné se pokusit porozumět nejobtížnější části, kterou jsme označili jako *diorismos*, a nakonec pak i celé pasáži.

Formulace úlohy je, zdá se, jasná. Dána je plocha (plošný obsah) a kružnice a otázka zní, zda lze to této kružnice vepsat trojúhelník se stejným plošným obsahem.

2.1. Řešení moderními prostředky

Z hlediska dnešní (postdescartovské) matematiky zde žádný problém není: dán je plošný obsah p (číslo) a poloměr kružnice r (opět číslo). Plošně největší trojúhelník, který lze do dané kružnice vepsat, je trojúhelník *rovnostranný* (k tomu se ještě vrátíme). Strana tohoto trojúhelníku je $s = \sqrt{3}r$. Plošný obsah rovnostranného trojúhelníku se stranou s je $\frac{\sqrt{3}}{4}s^2$ a tedy pro danou kružnici je maximální plocha vepsaného trojúhelníka $p_{max} = \frac{3\sqrt{3}}{4}r^2$. Úloha má tedy řešení, pokud je $p \leq p_{max}$; jinak řešení nemá.

Obrázek 1

Pokud má úloha řešení, nalezne se vepsaný trojúhelník s danou plochou snadno (viz obr. 1, který je ale už nakreslen pro obecnější případ): vedeme rovnoběžku s jednou stranou (AB) vepsaného rovnostranného trojúhelníku ve vzdálenosti $v = \frac{2p}{s}$ (na té straně, na níž je střed kružnice). Tato rovnoběžka protne kružnici ve dvou bodech, C a C' . Trojúhelníky ABC a ABC' jsou vepsané do kružnice a mají daný plošný obsah: $\frac{1}{2}vs = p$. Pokud je možno vést ve vzdálenosti v i rovnoběžku na opačné straně úsečky AB tak, aby protla kružnici, dostaneme další dva vepsané trojúhelníky s plošným obsahem p .

Existují ovšem i další trojúhelníky vepsané do dané kružnice a mající plochu p ; je jich nekonečně mnoho. Všechny je dostaneme takto: Vezmeme za jednu stranu hledaného trojúhelníka libovolnou úsečku AB , kterou lze vepsat do dané kružnice (pokud to nelze, neexistuje trojúhelník s touto stranou a s plochou p , který by bylo možno do kružnice vepsat). Plošně největší trojúhelník se stranou AB vepsaný do dané kružnice je trojúhelník *rovnoramenný* (protože má největší možnou výšku).⁴ A přesně stejnou konstrukcí, kterou jsme uvedli výše, nalezneme dva (nebo čtyři) vepsané trojúhelníky se stranou AB a plošným obsahem p .

2.2. Rekonstrukce řeckého řešení

Toto jednoduché, prostředky středoškolské matematiky provedené řešení je však v kontextu řecké geometrie *zcela nevyhovující*. Základním důvodem je, že jsme zde hovořili o délkách úseček (s , v , r) a plošných obsazích (p) jako *číslech*. Pro řeckou geometrii nebyly velikosti úseček, úhlů, ploch *čísla*. Důvody k tomu mi připadají zcela jasné:

⁴ Nyní je možné se vrátit k poznámce výše, totiž že vůbec největší plošný obsah má trojúhelník rovnostranný: musí být rovnoramenný „vůči každé své straně“.

1) Nebylo dost čísel, byla jen čísla *racionální*, tj. poměry dvou celých kladných čísel. Například $\sqrt{2}$ (délka úhlopříčka čtverce není *souměřitelná* se stranou tohoto čtverce).⁵

2) Tento druhý důvod mi připadá ještě podstatnější: k tomu, aby velikosti úseček byla čísla (jejich délky), museli bychom stanovit *jednotkovou úsečku*. Ale tato úsečka by musela být zde, v „reálném světě“. Kdyby totiž byla ve světě geometrickém, nebyla by nám dostupná – nebo, jak říká Vopěnka v *Rozpravách s geometrií* – nemohli bychom si ji z geometrického světa „vynořit“. Je dobré si uvědomit, že celá (řecká) geometrie je „měřítkově invariantní“.

Zarážející je, že se ve výkladech řecké matematiky (a to nejen u Thomase Heatha, ale i u Arpáda Szabó a dokonce van der Waerdena) berou velikosti úseček jako čísla s nimiž je možno *počítat*. Takové použití pro usnadnění pochopení nějakého textu není ovšem na závadu (ostatně právě jsme to učinili), musí však následovat *rekonstrukce* plně v duchu řecké matematiky, jinak to může vést (a vede) k neoprávněným závěrům. A navíc se tím zastírá nespojitost vývoje matematiky, zvláště pak Descartova revoluce.⁶

⁵Všechna (kladná) reálná čísla by si byli mohli pořídit, kdyby za ně vzali přímo úsečky (s odhlédnutím od jejich polohy). Tomu ovšem bránil jednak důvod, uvedený pod následujícím bodem 2 a pak zásada, že se geometrické úlohy nesmí řešit aritmetickými prostředky; k tomu Aristotelés, *Anal. post.* 75a: „Není možné vést důkaz tak, že by se přecházelo z jednoho rodu do druhého, jako například geometrickou větu nelze dokázat aritmetikou“ (Křížův překlad s drobnou úpravou.) – Pokud vím, nebyl tento pokus o založení reálných čísel na velikostech úseček proveden ani později, jako by tomu bránil právě citovaný Aristotelův zákaz.

⁶Tato revoluce je vyjádřena už hned první větou jeho *Geometrie: Tous les Problemes de Geometrie se peuvent facilement reduire a tels termes, qu'il n'est besoin, par après, que de connoistre la longueur de quelques lignes droites, pour les construire* (Adam-Tannery, VI, str. 369): k řešení všech problémů geometrie stačí znát *pouze délky* (tj. čísla) některých úseček. – Podrobněji k tomu Jiří Fiala, „The structure of mathematical revolutions“, *Proceedings of ERCME'97*, str. 11–20.

2.3. Veličiny dané *μεγέθει* a *θέσει*

Jak se ale mohlo v řecké geometrii hovořit o *velikostech* úseček, ploch, úhlů? Klíčem k tomu je následující rozlišení mezi veličinami danými *μεγέθει* (velikostí) a *θέσει* (polohou), které se nám dochovalo u Eukleida v jeho druhém v řečtině zachovaném spisu *Δεδομένα*.⁷

α'. *Δεδομένα τῶ μεγέθει λέγεται χωρία τε καὶ γραμμαὶ καὶ γωνίαι, οἷς δυνάμεθα ἴσα πορίσασθαι.*

δ'. *Τῇ θέσει δεδοσθαι λέγονται σημηϊά τε καὶ γραμμαὶ καὶ γωνίαι, ἃ τὸν αὐτὸν ἀεὶ τόπον ἐπέχει.*

Druhá definice nepředstavuje žádný zvláštní problém: „O bodech, úsečkách a úhlech se říká, že jsou dány *polohou*, zaujímají-li vždy totéž místo“. Všimněme si, že – samozřejmě – plocha (ve smyslu plošný obsah) nemůže být dána svou polohou.

První definice vyžaduje krátký výklad a teprve pak se můžeme pokusit o překlad. Napřed pro úsečky: nemůžeme říci *co* je to velikost úsečky, nýbrž jen to, *kdy* jsou dvě úsečky stejně veliké, totiž tehdy, když je možno je přemístit tak, že se kryjí. Z hlediska moderní matematiky bychom mohli definovat velikost nějaké úsečky jako „třidu úseček, které jsou stejně veliké“.⁸ Podobně pro úhly.

Rozlišení mezi veličinami danými *μεγέθει* a *θέσει* je pěkně vidět z dalších definic citovaného místa: kružnice je dána *μεγέθει*, je-li dán *μεγέθει* její poloměr. Naproti tomu je kružnice dána *θέσει*, je-li dán její střed *θέσει* a její poloměr *μεγέθει*.

Protože tento princip je velmi důležitý, předvedu ho ještě

⁷ Ed. Heiberg-Menge VI, 2, 1-15; cituji podle Ivor Thomas, *Greek Mathematical Works* (dále jen GMW), Loeb Classical Library, I, str. 478.

⁸ Tento způsob zavedl v obecnosti Gottlob Frege (v *Die Grundlagen der Arithmetik*); v jeho způsobu vyjadřování by tato definice zněla: „velikost úsečky *a* je rozsah pojmu ‚být stejně veliký jako úsečka *a*“.

na jednom příkladu, který nám pomůže při překladu, totiž na *poměru*. Opět: nemůžeme říci, *co* je to poměr (Eukleidés říká, že to je „nějaký vztah“ – ή [. . .] ποια σχέσις⁹ a v námi citovaném místě v *Δεδομένα* říká, kdy je dán nějaký poměr: β'.

Λόγος δεδοσθαι λέγεται ὡς δυνάμεθα τὸν αὐτὸν πορίσασθαι.

Opět můžeme jen říci, kdy jsou dva poměry stejné (což je předmětem dalších definic, např. pro čísla jsou poměry $a : b$ a $c : d$ stejné, když $ad = bc$; pro poměry úseček se použijí podobné trojúhelníky). Eukleidés dále říká¹⁰, že veličiny, které jsou v témž poměru se nazývají *úměrnými*¹¹:

ζ'.

Τὰ δὲ τὸν αὐτὸν ἔχοντα λόγον μεγέθη ἀνάλογον καλείσθω.

Nyní se můžeme pokusit o dokončení překladu Eukleidových definic; jde o „οἷς δυνάμεθα ἴσα πορίσασθαι“: „jestliže si lze pořídit jim rovné (s nimi stejné)“.¹²

2.4. Proměny a porovnání plošných obsahů

Pro úsečky, úhly a poměry je jasné, jak si můžeme pořídit s nimi stejné, čili jak zjistit zda jsou si dvě úsečky, úhly či poměry rovny co do velikosti. Jak ale s plochami? To, že jsou plo-

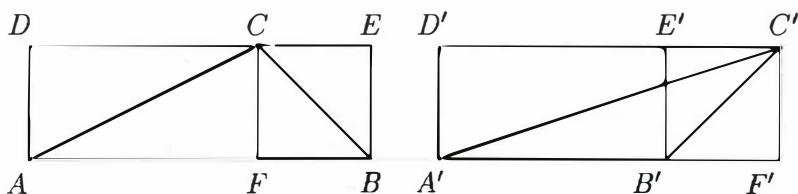
⁹ *Elem.*, V, definice (GMW I, 444).

¹⁰ *Elem.*, V, definice (GMW I, 446).

¹¹ Λόγος byl pak do latiny přeložen jako *ratio* (odtud „racionální čísla“, tj. čísla, která jsou v poměrech přirozených čísel); ἀναλογία pak Cicero přeložil jako *proportio*; „číslo“, které není poměrem přirozených čísel se pak nazývalo ἄλογος – „iracionální“. Protože se překladatelé odpradávná dívali do slovníků jen na první řádek, přeložili to (např. do angličtiny a francouzštiny) jako čísla nemající řeč, čísla hluchá (např. v angl. „sourds“).

¹² Překlad Ivora Thomase (GMW I 479) „when we can make others equal to them“ pokládám za nejednoznačný; nemůže jít o ‘to make equal’, tj. o to, že bychom jinou úsečku uzpůsobili tak, aby byla rovna dané, nýbrž o udělání jiných úseček, které by jim byly rovny (takže správnější by patrně bylo „when we can make others which are equal to them“).

chy dvou útvarů stejné, můžeme zjistit nikoli *výpočtem* těchto ploch, nýbrž jen tak, že jeden útvar přeměníme na druhý se zachováním plošného obsahu. Například rozřezáním a jiným složením. Podívejme se nejprve, jak lze přeměnit obdélník na trojúhelník a obráceně.

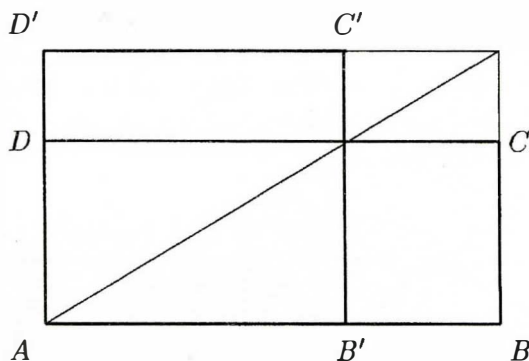
Obrázek 2

Z levého obrázku je *vidět*, že plošný obsah obdélníku $ABED$ je dvojnásobkem plošného obsahu trojúhelníku ABC (stačí sledovat trojúhelníky, na něž jsou obrazce rozřezány). Na obrázku vpravo je to vidět o něco méně: stačí si však uvědomit, že trojúhelník $A'F'C'$ je polovinou plochy velkého obdélníku $A'F'C'D'$, ale je o plochu $B'F'C'$ větší než $A'B'C'$ a že velký obdélník je větší než malý o dvě takové plochy. Vše to vyjadřuje známou poučku, že plocha trojúhelníka je rovna ploše obdélníku s jednou stranou rovnou jedné straně trojúhelníku a druhou rovnou polovině výšky trojúhelníka odpovídající této straně.

Všimněme si zde znovu, že neříkáme *co* je to plošný obsah (a ani to nevíme), nýbrž *kdy* jsou dva plošné obsahy stejné.

Takto lze proměňovat trojúhelníky na obdélníky a obráceně. Máme-li tedy dán nějaký obdélník, stačí jej zdvojit (například přidat týž obdélník ‘nahoru’ či ‘vedle’ a trojúhelník dokreslit podle obrázku 2.

Poněkud obtížnější je proměna jednoho obdélníku na druhý, je-li dána strana tohoto druhého obdélníku. Řešení je vidět z následujícího obrázku.

Obrázek 3

Pozorným prohlédnutím tohoto obrázku se ujistíme, že obdélníky $ABCD$ a $AB'C'D'$ mají stejný plošný obsah. Máme-li tedy dán obdélník $ABCD$ a a máme jej proměnit na obdélník s danou stranou, najdeme bod B' tak, aby velikost AB' byla rovna velikosti dané strany a doplníme podle obrázku 3. Bod B' ovšem může ležet i za bodem B , konstrukce je stejná. Zde ovšem nemůžeme obecně přeměnit jeden obdélník na druhý rozřezáváním; nicméně stejnost ploch evidujeme a můžeme vše provést pravítkem a kružítkem.

Máme-li proměnit obdélník na *čtverec*, je úloha ještě trochu složitější. Z podobností trojúhelníků v obr. 3 zjistíme, že $AB : B'C' = AB' : AD$. Chceme-li aby $AB'C'D'$ byl čtverec, musí být $B'C' = AB'$. Úloha se tedy redukuje na nalezení takové úsečky XY , aby $AB : XY = XY : AD$. Tato úsečka se nazývá *střední úměrná* mezi úsečkami AB a AD a lze ji nalézt známou konstrukcí pomocí pravítka a kružítka.

Přeměny obdélníků jsou užitečné při porovnávání ploch nebo jejich sečítání. Zvolíme libovolně úsečku a oba obdélníky proměníme na obdélníky se stranou rovnou dané úsečce. Porovnání a sečtení pak je snadné.

Přeměna mnohoúhelníku na obdélník je rovněž snadná: stačí mnohoúhelník jakkoli rozložit na trojúhelníky (triangulovat) a všechny trojúhelníky převést na obdélníky a ty pak sečíst.

Jsou ovšem útvary, které takto nelze převést na obdélník, tak nebylo možno prostředky řecké matematiky provést *kvadraturu kruhu*, tj. nalezení obdélníku (čtverce), který by měl stejný plošný obsah jako daný kruh.

Zdá se tedy, že $\chi\omega\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ v citované pasáži (a nejen jí) znamená prostě plochu (plošný obsah) zadanou (přeměněnou) na *obdélník*. Přitom ale se na tento obdélník musíme dívat jen jako na útvar zadávající plošný obsah a odhlížet od jeho tvaru a konkrétních velikostí stran. Řada interpretů sice chápala $\chi\omega\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ jako obdélník nebo přímo čtverec, ale do řešení vtáhla konkrétní vlastnosti tohoto obdélníku (např. se domnívali, jako Heijboer, že vepsaný trojúhelník musí mít jednu stranu rovnou jedné – větší – straně zadaného obdélníku. K tomu se ještě vrátíme a s podrobnými citacemi.

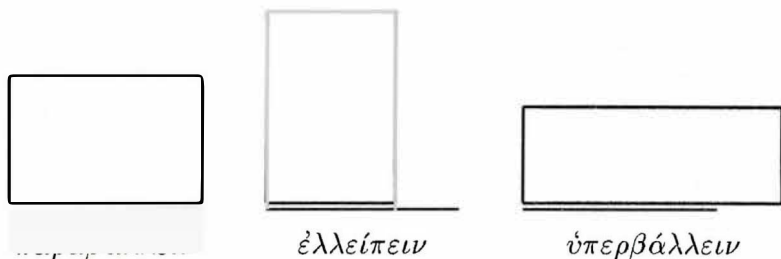
2.5. Παραβολή τῶν χωρίων

Právě popsaná metoda proměňování ploch na obdélníky byla jedním z největších objevů pythagorejců a byla nazývána metodou *přistavování ploch* – παραβολή τῶν χωρίων. *Locus classicus* je v Proklově komentáři k Eukleidovi.¹³ Proklos píše, že když je dána nějaká úsečka a plocha [zadaná jako konkrétní obdélník] a přistavíme-li tento obdélník k dané úsečce, pak pokud přesně odpovídá této úsečce, říká se, že jsme plochu přistavili; jestliže je plocha (strana obdélníku) větší než tato úsečka, pak říkáme, že přesahuje, a když je menší, pak nedostačuje (chybí):

ὅταν γὰρ εὐθείας ἐκκειμένης τὸ δοθὲν χωρίον πάσῃ τῇ εὐθείᾳ συμπαρατείνης, τότε παραβάλλειν ἐκείνο τὸ χωρίον φασίν, ὅταν μείζον δὲ ποιήσης τοῦ χωρίου τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς εὐθείας, τότε ὑπερβάλλειν, ὅταν δὲ ἔλασσον, ὡς τοῦ χωρίου γραφέντος εἶναι τι τῆς εὐθείας ἐκτός, τότε ἔλλείπειν.

¹³ Procl. in Eucl. I., ed. Friedlein 419.15 – 420.12; cituji podle GMW I, 186-189.

Znázornit si lze podle mého mínění takto:

●brázek 4

Zdá se, že *παραβάλλειν* se používá nikoli ve smyslu obecného „přistavení“ plochy (s tím, že pak uvidíme, zda je přistavení přesné nebo něco chybí či přebývá), nýbrž ve smyslu *přesného* přistavení plochy (obdélníku), tj. *po případném prodloužení či zkrácení tohoto obdélníku*, tedy jeho přeměnou, kterou jsme popsali výše. *Přesné* přistavení zde však nemusí znamenat pouze, že strana obdélníku má být rovna dané úsečce, nýbrž obecněji: *přesně podle stanovených podmínek* (např. tak, že to, co zbudě má mít ty a ty vlastnosti). Klasická místa jsou u Eukleida, *Elem.*, I, 44, 45; II, 5, 6, 11; VI, 27, 28, 29.

Samotný akt prodloužení (nebo zkrácení) obdélníku se patrně označoval slovesem *παρατείνειν* (vedle táhnu, natahuji, protírám, zdržuji, atd.). Toto sloveso je použito Platónem v našem textu (v části „diorismos“) *παρὰ τὴν δοθεῖσιν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα*; vazba s *παρὰ* a akusativem se to zdá potvrzovat: natáhnout podle dané úsečky. Problémem je zde *αὐτοῦ*, které bylo vykládáno různě (viz níže). Nyní se to zdá být jasné: úsečka, která je dána spolu s plochou, tedy její úsečka.

Bohužel je málo dokladů pro toto geometrické použití slova *παρατείνειν*. Jsou známa pouze dvě další místa: jedno jsme už viděli u Prokla, druhé je v Platónově *Ústavě* v pasáži o geometrii a geometrech¹⁴:

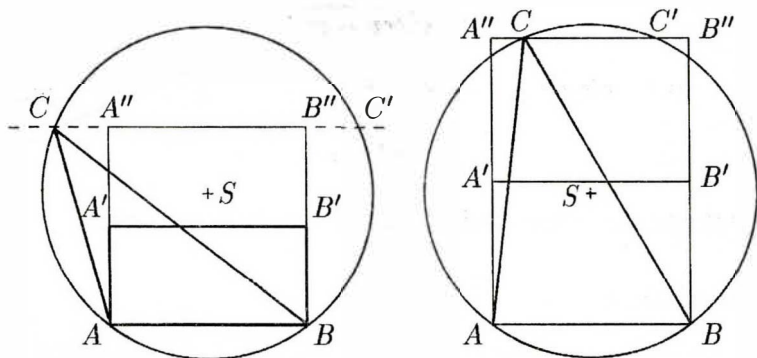
¹⁴ *Resp.*, VII, 527a.

[λέγουσιν] τετραγωνίζειν τε καὶ παρατείνειν καὶ προστιθέναι καὶ πάντα οὕτω φθεγγόμενοι

tedy, že [plochy] přeměňují na čtverce, natahují je podél dané úsečky a sečítají (je).¹⁵

2.6. Rekonstrukce řešení

Nyní máme už vše připraveno pro rekonstrukci řešení. Dán je plošný obsah (*χωρίου*) jako nějaký obdélník s tímto plošným obsahem, úsečka a kružnice. Tato úsečka má být jednou stranou vepsaného trojúhelníku. Musí být tedy menší nebo rovna průměru kružnice – jinak úloha nemá řešení. Řešení je patrné z následujícího obrázku: daná úsečka je AB , na ni je „natažen“ obdélník o dané ploše, který je zdvojen. Pokud $A''B''$ ani při prodloužení neprotne kružnici, nemá úloha řešení. V opačném případě je průsečík C (C') vrcholem hledaného trojúhelníku. Další trojúhelníky lze hledat na opačné straně AB , pokud je tam dost místa. Jasně je také to, že takto dostaneme všechny trojúhelníky pro danou úsečku.

Obrázek 5

¹⁵ Překlad Fr. Novotného je nesmyslný: „sestrojují čtverce a vedou rovnoběžky i nanášejí délky“.

Pokud máme danu jen plochu a kružnici, pak má úloha řešení tehdy a jen tehdy, má-li řešení předcházející úloha pro úsečku rovnou straně rovnostranného trojúhelníku vepsaného do dané kružnice (protože tento trojúhelník má vůbec největší možnou plochu).

Budeme-li požadovat, aby hledaný trojúhelník byl pravoúhlý, musíme za úsečku zvolit průměr kružnice.

Pokud bychom ale chtěli, aby byl výsledný trojúhelník rovnoramenný, narazíme na potíž: musíme totiž nalézt vhodnou úsečku – základnu rovnoramenného trojúhelníku. A tuto úlohu nelze řešit pomocí pravítka a kružítko. Nejjednodušeji to lze uvidět takto: základnu rovnoramenného trojúhelníku označme s , jeho výšku v . Snadno se dokáže, že platí (r je poloměr dané kružnice)

$$v^2 - 2rv + \frac{s^2}{4} = 0.$$

Pro danou výšku dostaneme jednoznačně stranu s , pro danou stranu s dostaneme podle očekávání dvě výšky v . Plošný obsah p , vyjádřený pomocí výšky, je

$$p = v\sqrt{2rv - v^2}.$$

My ale potřebujeme pro dané p zjistit výšku, tedy řešit rovnici

$$2rv^3 - v^4 = p^2,$$

což, jak známo, nelze udělat pomocí pravítka a kružítko.

3. Diorismos

Tato rekonstrukce formulace úlohy a jejího řešení se zdá být plně uspokojivá: je provedena čistě prostředky a v duchu pythagorejské geometrie, nepředpokládá žádné zvláštní vlastnosti úseček, ploch, trojúhelníků a poskytuje nejjobecnější řešení. Je to skutečný *διωρισμός* – nutná a dostačující podmínka pro řešení dané úlohy.

Trvalým problémem – a proto jsou všechna dosavadní řešení neuspokojivá – je formulace této podmínky v citované pasáži:

εἰ μὲν ἔστι τοῦτο τὸ χωρίον τοιοῦτον, οἷον παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα ἐλλείπειν τοιοῦτω χωρίῳ, οἷον ἂν αὐτὸ παρατεταμένον ἦ

Postupovali jsme tak, že jsme nejprve nezávisle na této formulaci našli rekonstrukci řešení a nyní se pokusíme vyložit tento úryvek na základě tohoto řešení. Většina interpretů postupovala obráceně: snažili se řešení uzpůsobit svému výkladu této pasáže. K tomu se dostaneme v dalším odstavci.

Začátek se zdá být jasný: *Je-li tato plocha taková, že když ji natáhneme podle jí dané úsečky. . . Konec lze vyložit a přeložit tak, aby odpovídal řešení: zůstane místo pro stejnou plochu, jako je plocha natažená.* Přitom se slovům „zůstane místo“ má rozumět tak, že ta druhá plocha (horní strana obdélníku) protne (po případném prodloužení) kružnici.

Je to výklad násilný? Pravděpodobně ano, ale bez násilí se tento text nepoddá. A vzápětí ukáží, že většina jiných interpretací je ještě násilnějších (ne-li nesmyslných).

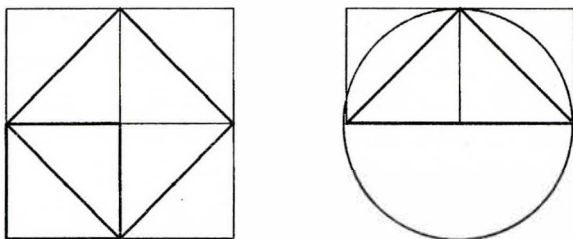
3.1. Jiné interpretace

Začněme klasickou interpretací Butcherovou.¹⁶ **Butcher** vykládá *χωρίον* jako obdélník, *τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν* jako průměr kružnice (tedy *αὐτοῦ* vztahuje ke kružnici) a . . . *τοιοῦτον . . . οἷον* jako podobnost v geometrickém smyslu (Eukleidés by řekl *ὅμοιον*). Danou *χωρίον* natáhneme na průměr kružnice (výsledek je *ABCD*) tak, aby zbývající plocha *BEFC* byla podobná ploše *ABCD* (to je výše zmíněný případ, kdy *παραβάλλειν* znamená „přesně vzhledem k dané podmínce“). Natáhnout daný obdélník na danou úsečku tak, aby zbývající

¹⁶S. H. Butcher, *J. Philol.*, XVII, 1888, 219-225. U těchto starších interpretací se opírám o výklad R. S. Blucka, *Plato's Meno*, Cambridge 1964, Appendix, str. 441-461. Citace jsou tedy nepřímé.

to být jakákoli plocha (ale, jak jsme viděli, taková, že se dá proměnit na obdélník), a dále to, že se na úsečku nemusí natáhnout jako obdélník, nýbrž jako libovolný rovnoběžník (což ovšem představuje nepodstatné a nezajímavé zobecnění). Důležitá však u Cook Wilsona je změna výkladu $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ v $\tau\eta\nu$ $\delta\omicron\theta\epsilon\acute{\iota}\sigma\alpha\nu$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ $\gamma\rho\alpha\mu\mu\eta\nu$ – musí se vztahovat k $\chi\omega\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ a nikoli ke $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$ jako u Butchera. Přesto však $\gamma\rho\alpha\mu\mu\eta$ interpretuje jako průměr dané kružnice, protože si jinak nedovede představit, jak jinak by mohla mít vztah ke kružnici.

Řešení, které podal A. Bennecke²⁰ je ještě podivnější. Bennecke totiž předpokládal, že $\chi\omega\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ je ta plocha (rozumějme: daná jako konkrétní útvar), o níž se v dialogu hovořilo dříve v souvislosti se zdvojením čtverce (82c nn.), totiž výchozí čtverec.

Obrázek 7

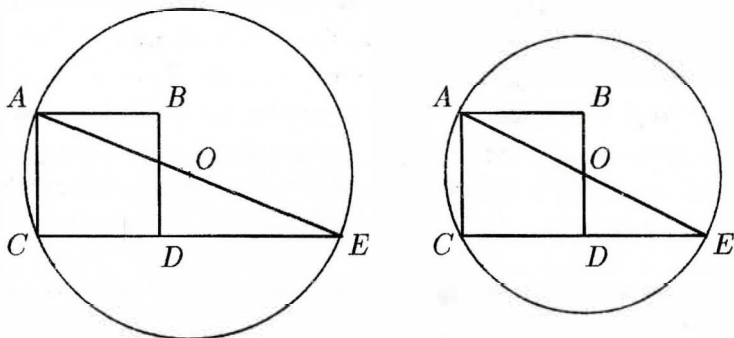
Vepsání do dané kružnice je pak možné, je-li poloměr této kružnice roven straně daného čtverce. To by byla nutná a dostačující podmínka jen tehdy, pokud bychom požadovali nejen to, že vepsaný trojúhelník má být rovnoramenný, ale navíc i *pravoúhlý*.

Všem těmto řešením je společný neoprávněný (a nevyjádřený) předpoklad, že Sókratés hovoří o *rovnoramenném* trojúhelníku, u Bennecka dokonce o *pravoúhlém*.

²⁰ A. Bennecke, *Über die geometrische Hypothesis in Platons Menon*, Elbing 1867.

J. Král v citovaném článku z r. 1876 kritizuje Benneckovo řešení za předpoklad *rovnoramennosti* vepsaného trojúhelníku. I když *χωρίον* vykládá správně jako „plochu libovolné podoby“, dodává: „Že ve spojení *τόδε τὸ χωρίον* znamená čtverec, nemůže být pochyby, když na snadě jest domněnka, že Sokrates obrazce již *dříve* v rozmluvě s otrokem nakresleného k *nové* úloze mathematické užil“, a to proto, že zájmenem *τόδε* „určitá nějaká plocha se naznačuje“. To jistě, jenže právě ne plocha „určité podoby“. Zůstaňme však u Králova (a pak i Novotného) předpokladu, že tato plocha je nám dána jako čtverec. Král pak správně poukazuje, že *αὐτοῦ* se vztahuje k *χωρίον*, jenže protože si to vyložil jako čtverec, interpretuje slova *τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν* jako *stranu tohoto čtverce*. Uvažuje pak takto:

„Sokrates obkreslí kolem čtverce *ABCD* libovolný kruh tak, aby dotýkal se dvou vrcholů jeho *A* a *C* a poněvadž čtverec ten jako trojúhelník stejného obsahu v kruh vepsati se má, promění jej *hned při slově τριγώνον* v trojúhelník tím, že stranu jeho *CD* prodlouží, až se dotkne obvodu kruhu v bodu *E* a spojí bod *E* s bodem *A*. Soudím totiž, že přičestí *παρατείναντα* nezastupuje věty *ἕάν τις παρατείνῃ*, nýbrž *εἴ τις παρέτεινε*, domníváje se, že Sokrates konstrukci žádanou hned vykonav, při slovech *εἰ μὲν ἔστι τοῦτο τὸ χωρίον* atd. jen správnost její zkouší a při tom na obrazce přeměnou čtverce povstalé holi svou ukazuje.“ (Viz následující obrázek vlevo.)

„Dí tedy Sokrates, že tenkrátě čtverec $ABCD$ proměněný v trojúhelník stejného obsahu v kruh ten vepsati se dá, když, přičiníme-li proměňující čtverec v trojúhelník plochu podél strany jeho ($\text{παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα}$), rovná se tato plocha přičiněná (τὸ παρατεταμένον) ploše přičiněním této plochy od čtverce ubylé. $\triangle DOE$ jest to παρατεταμένον , plocha ku straně čtverce BD přičiněná, $\triangle AOB$ jest plocha, které se ploše $ABCD$ změněné v trojúhelník nedostává, aby se prostírala po celé přímce BD , čili oč jest nyní menší původního svého rozměru. Jestliže $\triangle ABO = \triangle ODE$,) jest i čtverec $ABCD$ trojúhelníku ACE obsahem roven, i patrně, že vykonali jsme, co bylo žádáno: vepsali jsme totiž čtverec ten proměněný v trojúhelník stejného obsahu v daný kruh.“

Úloha má tedy řešení tehdy a jen tehdy, jestliže CE je dvojnásobkem strany čtverce CD , tedy jestliže průměr kružnice je $\sqrt{5}a$, kde a je délka strany zadaného čtverce.

Je jasné, že Královo řešení je založeno na předpokladu, že vepsaný trojúhelník má být *pravouhlý* (ne však nutně rovnoramenný).

Dosavadní řešení probraly tedy tyto kombinace: rovnoramenný, pravouhlý a rovnoramenný pravouhlý. Nyní se podíváme na některá řešení moderní.

A. S. L. Farquharson²¹ představuje obrat, neboť konečně se vzdává požadavku na rovnoramennost trojúhelníka. $\chi\omega\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ je prostě plošný obsah, $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ není spojeno s kruhem, ale s plochou, jenže „ta úsečka“ musí být stranou útvaru, na nějž se přeměňuje plocha. To by bylo v pořádku, ale z nejasných důvodů zůstává problém, jak nalézt takovou „vhodnou“ úsečku. Farquharsonovo řešení je zbytečně komplikované, fakticky jde o řešení, které jsme uvedli v 2.6; podrobnější analýza Farquharsonova řešení ukáže, že danou plochu natáhne na *polovinu* dané tětiny trojúhelníka, čímž dosáhne téže výšky jako zdvojení

²¹ A. S. L. Farquharson, Socrates' diagram in the Meno of Plato, *Cl. Qu.*, XVII, 1923, 21-26.

obdélníku nataženého na celou tětívu.

A. Heijboerovo²² řešení je podobné Farquharsonovu i řešení z 2.6; *χωρίου* vykládá sice jako plošný obsah obecně, ale zadaný (event. přeměněný) na obdélník, a za danou úsečku pak bere *delší stranu tohoto obdélníku*: *τὴν δοθεῖσάν αὐτοῦ γραμμὴν* překládá jako „its given line“ (toho obdélníku).

Poslední řešení, které je mi známo, pochází od Sternfelda a Zyskinda.²³ Řešení je v podstatě opět totéž jako zde v 2.6, avšak za „danou úsečku“ se bere rovnou *strana rovnostranného trojúhelníka vepsaného do dané kružnice*.

Těmto posledním třem řešením je dále společné to, že *ἐλλείπειν* vykládají v původním významu, zachovaném u Prokla a nikoli tak, jak je používán u Eukleida (tedy přesně vzhledem k dané podmínce). Např. Heijboer²⁴ říká, že toto sloveso znamená „to leave (on)‘ and from this meaning the idea of ‚to be defective‘ developed. Just as e.g. *παρὰβάλλειν* may refer to the entire line, if this follows from the context or from prearranged understanding (as in Euclid I, 44), but sometimes does not so refer (as in VI, 27, 28 and 29), so ‚to leave room for‘ may either mean ‚to leave sufficient room‘ or ‚to leave just room for‘. [...] The direction of the *ἐλλείπειν* appears from the context. Here it means ‚to leave a space on the height available in the circle‘.“ Tento výklad přijímají o Sternfeld a Zyskind, a tak jsme tomu byli nuceni rozumět i zde na začátku tohoto odstavce 3.

3.2. διορισμός

Řešení v odst. 2.6 a většina jiných řešení za určitých podmínek obsahují nutnou a dostačující podmínku pro to, aby se daná

²²A. Heijboer, Plato, Meno 86e-87a, *Mnemosyne*, 4th series, VIII, 1955, 89-122.

²³Robert Sternfeld & H. Zyskind, Plato' Meno: 86E-87A: The Geometrical Illustration of The Argument by Hypothesis, *Phronesis*, XXII, 1977, str. 206-211.

²⁴*Op. cit.*, str. 119.

plocha dala vepsat do dané kružnice jako trojúhelník. Představuje tedy to, čemu se v řecké matematice říkalo *διορισμός*. Klasické místo je opět u Prokla²⁵: „Mladší než Leódamas byli Neokleidés a jeho žák León, kteří přidali mnoho věcí k těm, které byly známy před nimi, takže León byl s to udělat soubor elementů (*στοιχεῖα*), v němž byl mnohem pečlivější jak co do počtu, tak užitečnosti dokázaných věcí; rovněž objevil *διόρισμῶν*, ukazující, kdy může být zkoumaný problém řešen a kdy ne (*καὶ διορισμοὺς εὐρεῖν, πότε δυνατόν ἐστὶ τὸ ζητούμενον πρόβλημα καὶ πότε ἀδύνατον*). Právě *διορισμός* v *Μενόνῳ* ukazuje podle některých komentátorů (např. Ivora Thomase), že León nebyl první v této oblasti. Této větě lze však rozumět i prostěji tak, že León vynalezl mnoho (všelijakých) nutných a dostačujících podmínek pro řešení geometrických úloh.

4. ἐξ ὑποθέσεως

Nyní se konečně dostáváme ke kontextu celé pasáže. Zdá se být jasné – a všichni komentátoři se v tom shodují –, že Sókratés navrhuje zkoumat otázku, zda je *ἀρετή* vyučovatelná, metodou, kterou požívají geometři: tak, jako oni se ptají, zda je nějaká plocha vepsatelná do dané kružnice, tak se i my máme ptát, za jakých podmínek je *ἀρετή* „vepsatelná do učení“, tedy vyučovatelná. A touto metodou je metoda *ἐξ ὑποθέσεως*. Všichni komentátoři se rovněž shodují v tom, že Platón měl na mysli nějakou *určitou* metodu, dokonce takovou, která by měla být obecně známá, tedy i Menónovi. Spory se pak vedou o to, jakou metodu měl Sókratés na mysli.²⁶ Nebudu se zde těmito spory a různými pojetími zabývat, uvedu pouze pojetí, které pokládám za velmi plausibilní.

Řešení mnoha geometrických úloh začíná známými slovy: „předpokládejme, že to, co hledáme, už známe“. Tak jsme po-

²⁵ Procl. *in. Eucl.*, I, ed. Friedlein; cituji podle GMW I, str. 150.

²⁶ Obsáhlý výklad je obsažen v citované knize knize R. S. Blucka (*Introduction, D. The Hypothetical Method*, str. 75-108.

stupovali fakticky i při řešení v 2.6: nevíme, zda lze danou plochu vepsat do kružnice jako trojúhelník, předpokládejme tedy, že tento trojúhelník známe. Jasně je, že nemůže být větší než trojúhelník největší, tedy rovnostranný, a dále: když tento trojúhelník proměníme na stejněplošný obdélník se základnou rovnou jedné straně trojúhelníka, pak bude mít tento obdélník poloviční výšku. A teď to obrátíme: dán je nějaký plošný obsah a strana trojúhelníka (tětiva kružnice), zdvojíme. . . Podstatné zde je to, že se každý krok prvního postupu dá obrátit a tak dostat postup obrácený. Prvnímu postupu se říkalo *analýza*, druhému *syntéza*.

Locus classicus je zde Pappos, „τόπος ἀναλυόμενος“:²⁷

ἐν μὲν γὰρ τῇ ἀναλύσει τὸ ζητούμενον ὡς γεγονὸς ὑποθέμενοι τὸ ἐξ οὗ τοῦτο συμβαίνει σκοπούμεθα καὶ πάλιν ἐκείνου τὸ προηγούμενον, ἕως ἂν οὕτως ἀναποδίζοντες καταστήσωμεν εἰς τι τῶν ἤδη γνωριζομένων ἢ τάξιν ἀρχῆς ἐχόντων· καὶ τὴν τοιαύτην ἔφοδον ἀνάλυσιν καλοῦμεν, οἷον ἀνάπαλιν.

Ἐν δὲ τῇ συνθέσει ἐξ ὑποστροφῆς τὸ ἐν τῇ ἀναλύσει καταληφθὲν ὕστατον ὑποσθησάμενοι γεγονὸς ἤδη, καὶ ἐπόμενα τὰ ἐκεῖ [ἐνταῦθα] προηγούμενα κατὰ φύσιν τάξαντες καὶ ἀλλήλοις ἐπισυνθέεντες, εἰς τέλος ἀφικνούμεθα τῆς τοῦ ζητουμένου κατασκευῆς· καὶ τοῦτο καλοῦμεν σύνθεσιν.

²⁷T. L. Heath překládá jako „Treasury of Analysis“; τόπος znamená místo, zvláště pak v knize, část, oddíl, kapitolu nějaké vědy. Pappos sem zahrnuje celkem 33 knih Eukleidových, Apolloniových, Aristaiových a Eratostenových. Vhodný překlad by byl tedy spíše „knihovnička analýzy“. Pappa cituji podle GMW II, str. 596-599.

Volný překlad:

V analýze totiž předpokládáme, že to, co hledáme, je už dáno, a zkoumáme, z čeho to pochází, a opět, z čeho pochází tohle a tak dále, až nakonec dospějeme k něčemu, co je už známo anebo co lze pokládat za první počátek; takovou metodu nazýváme analýzou, neboť je to obrácené řešení.

V syntéze však postupujeme opačným způsobem a předpokládáme, že je dáno to, k čemu jsme nakonec analýzou dospěli a přeuspořádáme v opačném pořadí a spojíme jedno s druhým, až nakonec dospějeme ke konstrukci toho, co bylo hledáno; a to nazýváme syntézou.

Přitom může dojít k tomu, že nám analýza vyjeví jiný problém, jehož řešení je nezbyté pro syntézu a který je obecnější nebo ekvivalentní problému původnímu. Proklos to ilustruje na případu zdvojení krychle; tento problém byl převeden Hippokratem z Chiu na jiný problém, totiž nalezení dvou středních úměrných mezi dvěma danými úsečkami. Toto převedení na jiný problém se nazývá ἀπαγωγή (lat. *reductio* nebo *abductio*), a Proklos definuje převedení takto:²⁸

‘Η δὲ ἀπαγωγή μεταβάσις ἐστὶν ἀπ’ ἄλλου προβλήματος ἢ θεωρήματος ἐπ’ ἄλλο, οὗ γνωσθέντος ἢ πορισθέντος καὶ τὸ προκείμενον ἔσται καταφανές ...

Volný překlad: *Redukce (převedení) je přechod od jednoho problému nebo věty k druhému, jehož řešení či konstrukce činí zjevným tedy to, co se předkládá ...*

Někteří interpreti²⁹ se domnívají, že Platón měl na mysli spíše toto ἀπαγωγή, že mu šlo o převedení problému vyučova-

²⁸ Procl. *in. Eucl.* I, ed. Friedlein; cituji opět podle GMW I, 252.

²⁹ Např. R. S. Bluck v cit. díle.

telnosti ἀρετή na nějaký jiný problém. Dokládají to jednou pasáží z Aristotela, která se zdá přímo odkazovat na náš dialog:³⁰

Převedení je způsob argumentace, při němž je zjevno, že první termín náleží střednímu, je však nejisté, že střední termín náleží poslednímu; přece však je stejně věrohodné nebo ještě věrohodnější než závěr. Dále, jestliže je jen málo mezičlenů mezi posledním a středním termínem. Neboť v každém z těchto případů se jistě přibližujeme více vědění.

Např. nechť A je to, čemu se lze učit, B věda, C spravedlnost. Že pak vědění lze učit, je zřejmo; je-li však tato ctnost vědou, je nejasné. Je-li tudíž B C stejně věrohodné, nebo ještě věrohodnější než A C, je to převedení. Neboť tím, že přibíráme na pomoc B, blížíme se více vědění A C, které jsme dříve neměli. [...]

Kdykoli však B C není ani věrohodnější než závěr A C, ani mezičlenů není jen málo, nenazýváme to převedením; ani tehdy ne, kdykoli o B C víme bez zprostředkování; neboť něco takového je vědění.

Zde končí náš výklad geometrického příkladu, který měl Menónovi objasnit, jak budou v další části dialogu zkoumat výchozí otázku, totiž zda ἀρετή je či není διδασκτόν. Hypotézou pak je, že ἀρετή je nějaké poznání (ἐπιστήμη τις) a dále to, že vyučovatelné je jen poznání a nic jiného. Všichni se pak shodnou na tom, že ἀρετή je dobro a na základě předpokladu, že jediným zdrojem dobra je poznání, vyvozují, že ἀρετή je vědění a tedy vyučovatelné. Jenže kdyby tomu tak bylo, pak by museli existovat učitelé ἀρετή, jenže o žádných se neví . . .

³⁰ Anal. Pr., 69a20 nn., v českém překladu Křížově str. 129.

KVĚTA FIALOVÁ

Ivane,

jelikož já jsem v letech (ne v rozumu) o deset let dál – mohu Vám říci – že je to čím dál lepší a lepší a lepší.

Mám pro Vás čarovnou „ŠÁLU“, která Vás ochrání před vším co NEHCETE

Líbám Vás

Vaše

Květa Fialová

IVANOVA VÝCHOVA

Viola Fischerová

Když Ivan dospěl z chlapce v jinocha, bylo třeba uvést ho mezi sobě rovné, aby s nimi a po jejich způsobu poznával svět. Tohoto úkolu se ujal Ivanův bratr Václav, mladík ne o mnoho straší, ale probudilý, který už leccos věděl o běhu světa a jeho nárocích na začínající muže a mohl tak být svému bratru oporou, tím spíš, že kolem sebe shromáždil družinu vrstevníků.

Toho roku se objevil nápis „Fasádostav, podnik X. sjezdu KSČ“, ale léto bylo horké, vody lákaly a Ivan, který byl přizván, aby se zúčastnil koupání na Žofíně, se tak hned napoprvé octl v samém středu věcí, ve skupině s několika téměř nahými dívkami. Třeba říci, že iniciant snášel první náraz nepokryté reality mužně a se stoickým klidem a ruměncem, který neopouštěl jeho tvář, bylo docela dobře možné připsat účinkům slunce, které toho dne pátilo vskutku nemilosrdně.

Ostatně družina měla jiné starosti. S postupujícím odpolednem se začala koupaliště zmocňovat žízeň, beznadějná, protože, jak se ukázalo, zařízení Ráje vody, sodovky či piva podati nemohlo, jelikož je nemělo a to ani kapku. Když se pak po čtvrté hodině objevil v zahradní restauraci číšník s prvním pivem, měla družina štěstí, protože v tlačenci nejenže získala stůl, ale s ním i celé plato piv v počtu dvanácti.

První sklenice jen zasyčely, ale i dalších se zmocňovali družinníci po přestálé trýzni se stejnou lačností.

Toho dne se však skupině dostalo lekce, o které měla ještě dlouho přemýšlet. V jednom okamžiku přistoupil k jejich stolu do fialova opálený muž a obrátil se na Václava s otázkou:

„Vy jste pan Havel?“ Václav přisvědčil. „Já jsem znal vašeho pana strýce. To byl podle mne někdo.“ Muž se rozhlédl po pokřikujících naháčích, vzpínajících se po pivu. „Ten by s tou pakáží tady uměl zatočit.“ Skupina ztuhla. Nikdo se nezmohl ani na jediné slovo. Až když se muž obrátil k odchodu, pronesl Václav do ticha pamětihodnou větu: „Jo, to člověk chápe Velkou říjnovou revoluci.“

Koupat se už nikomu nechtělo. Spíš mluvit. A tak se družina odebrala po horkém nábřeží do Václavova Pelechu.

V předsíni rozděleného bytu Ivan nenápadně zmizel. Jeho přítomnost však vzápětí prozradilo chrčení a chroptění ze vzdáleného záchodu, provázené mateřským křikem. Václav chvíli váhal, ale pak vědom si patrně zodpovědnosti za mladšího bratra vstal a vydal se do jámy lvové, aby ubohému Ivanovi, které se nemohl sám bránit, stanul po boku.

Leč drama se nekonalo, zrušené klidným hlasem Václava Havla otce, který si Ivanovo zasvěcování přeložil po svém: „Václave, Václave, zase jsi opil bratra.“

Příhodu zapsala a – jak už se všechno stává historií – Ivanovi k šedesátinám věnuje s přáním všeho nejlepšího jeho prastará přítelkyně

Viola Fischerová

L. P. 1998

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
D. R. G. M. □ Lieferung VII □ Bogen 31. □ **Cerambycidae** □ 25211-1.

Necydalini

GERAMBYCIDAE

Ergates

Serville

Leptura rufipes v. ventralis Heyd.	Vad.unipunctata v. obacropilosa Pic.	Vadonia livida v. corallipes Reitt.	Leptura pallidipennis Tourn.	Leptura rubra L.
Leptura sexguttata F.	Vadonia hirsuta Daniel.	Vadonia bicolor Redtb.	Leptura fulva Deg.	Leptura rubra a. Saizmanni Hagen
Lept. sexguttata a. guttata Pic.	Vadonia bipunctata F.	Vadonia inistigmata Pic.	Leptura fulva v. Menestriesi Ggib.	Leptura rubra a. Sattleri Bickh.
Lept. sexguttata a. Landolsi Pic.	Vadonia Staveni Sperk.	Vadonia bitlisensis Chevr.	Leptura fulva v. corsica Pic.	Leptura varicornis Dalm.
Lept. sexguttata a. exclamatoria F.	Vadonia imitatrix Daniel.	Vad. bitlisensis v. armenica Pic.	Leptura picticornis Reitt.	Leptura Fontensyi Muls.
Lept. sexguttata a. biguttata Muls.	Vadonia bisignata Bentl.	Leptura oblongomaculata Bug.	Leptura pallens Beull.	Lept. Fontensyi a. erythrodera Chob.
Lept. sexguttata a. atrata Schilsk.	Vad. bisignata a. laepticollis Pic.	Leptura trisignata Fabr.	Leptura hybrida Rey.	Leptura cordigera Füssl.
Leptura rufiventris Gehl.	Vadonia moesica Dan.	Leptura erythroptera Hsg.	Leptura maculicornis Deg.	Lept. cordigera a. auricollis Chob.
Leptura nigrofava Foss.	Vadonia monostigma Gnglb.	Leptura rufa Beull.	Lept. maculicornis v. simpliciora Falm.	Lept. cordigera a. inhaerata Pic.
Vadonia unipunctata F.	Vadonia livida F.	Leptura rufa v. Silbermanni Lef.	Leptura tesserula Charrp.	Lept. cordigera v. immaculata Rsg.
Vad.unipunctata a. inistigma Pic.	Vadonia livida v. pecta Danz.	Leptura rufa v. excoleta Cost.	Leptur.tesserula v. Dejeani Gnglb.	Leptura scutellata F.
Vad.unipunctata v. occidentalis Daniel.	Vadonia livida v. bicarinata Ahn.	Leptura Heydeni Gnglb.	Leptur.tesserula v. impunctata Gyd.	Lept. scutellata v. ochracea Faust.
Vad.unipunctata a. Jacqueti Pic.	Vadonia livida v. Desbrocherei Pic.	Leptura tonsa Dan.	Leptur.tesserula v. abchasica Kost.	Lept. scutellata v. ochraceipennis Pic.

IVAN FIŠERA

Milý Ivane,

tak Ti prý bude šedesát. Chtělo by se říci, mnoho povyku pro nic. Ale v každém případě je to příležitost Ti docela prostě poděkovat. Prožil jsem s Tebou několik měsíců ve Špalíčku, když nám osud předurčil, že si spolu máme hrát na představitele toho nádherného a tolik zmateného hnutí, hezky nazvaného Občanské fórum. Nebyla to lehká doba a my jsme často měli různé názory. Pak jsme mnohokrát dlouho diskutovali, než jsme se shodli. Párkrát jsme i ke kompromisu měli dost daleko. A přesto mi právě s Tebou bylo dobře. Tvoje čistá, logická argumentace a přirozená lidská vlídnost mi pomáhaly překonat napětí z různosti. Snad jsem si tehdy ani dost neuvědomoval, jak to bylo důležité. Tak aspoň teď, při té Tvé pro muže tak nepodstatné šedesátce, Ti to rád, i když s letitým zpožděním, sděluji.

Přeji Ti vše nejlepší

Ivan Fišera

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
 D. I. G. M. ■ Lieferung VII ■ Bogen 32. ■ *Cerambycidae* ■ 25249-7.

Cerambycini

Rhesus

Motachulsky

Macrotoma

Serrillo

<i>Leptura virens</i> L.	<i>Leptura dubia</i> <i>a. triangulifera</i> Reitt.	<i>Pach. erratica</i> <i>a. erythraea</i> Küst.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. neglecta</i> Chob.	<i>Strangalia thoracica</i> Cressn.
<i>Leptura virens</i> <i>v. fuscopubens</i> Reitt.	<i>Leptura dubia</i> <i>v. distincta</i> Tourn.	<i>Judolia sexmaculata</i> L.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. bimaculata</i> Pic.	<i>Strangalia aurulenta</i> F.
<i>Leptura stragulata</i> Grün.		<i>Jud. sexmaculat</i> <i>a. trifasciata</i> F.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. notata</i> Pic.	<i>Strangalia quadrifasciata</i> L.
<i>Lept. stragulata</i> <i>a. abbreviata</i> Muls.	<i>Leptura sicula</i> Göglb.	<i>Sphenalia imberbis</i> Mén.	<i>Sphenalia pubescens</i> Fabr.	<i>St. quadrifasciat.</i> <i>a. interrupta</i> Heyd.
<i>Lept. stragulata</i> <i>a. variventris</i> Schauf.	<i>Pachytodes cerambycifermis</i> Schrk.	<i>Sphenalia revestita</i> L.	<i>Sphen. pubesc.</i> <i>a. parvoscuro</i> Reitt.	<i>St. quadrifasciat</i> <i>a. notatipennis</i> Pic.
<i>Lept. stragulata</i> <i>a. nigra</i> Schauf.	<i>Pach. cerambyc.</i> <i>a. 10 punctata</i> Oliv.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. rufomarginata</i> Muls.	<i>Sphen. pubesc.</i> <i>a. aurifera</i> Redtb.	<i>St. quadrifasciat.</i> <i>a. Guillemeti</i> Destr.
<i>Leptura montana</i> Muls.	<i>Pach. cerambyc.</i> <i>a. 4 maculata</i> Scop.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. diversipennis</i> K.	<i>Sphenalia Ariadne</i> K.	<i>St. quadrifasciat.</i> <i>a. Melignoni</i> Jacobs.
<i>Leptura sanguinolenta</i> L.	<i>Pach. cerambyc.</i> <i>a. 6 punctata</i> Muls.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. rubra</i> Geoffr.	<i>Sphenalia emmipoda</i> Muls.	<i>Strangalia inermis</i> Den.
<i>Leptura dubia</i> Soop.	<i>Pach. cerambyc.</i> <i>a. transsylvanica</i> Csiki.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. vitticollis</i> Muls.	<i>Sphe. emmipoda</i> <i>a. insuturata</i> Pic.	<i>Strangalia sibirsensis</i> Pic.
<i>Leptura dubia</i> <i>a. limbata</i> Laich.	<i>Pach. cerambyc.</i> <i>a. efasciata</i> Csiki.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. labiata</i> Muls.	<i>Sphenalia verticella</i> (form.)	<i>Strangalia maculata</i> Podn.
<i>Leptura dubia</i> <i>a. Starcki</i> Schilsky	<i>Pachytodes russica</i> Pic.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. diacollis</i> Schrk.	<i>Sphen. verticella</i> <i>a. verticentriga</i> Pic.	<i>Strang. maculata</i> <i>a. impunctata</i> Muls.
<i>Leptura dubia</i> <i>a. chamomillae</i> F.	<i>Pachytodes erratica</i> Dalm.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. fulvibris</i> Muls.	<i>Sphen. verticella</i> <i>a. tsygetana</i> K.	<i>Strang. maculata</i> <i>a. externopunctata</i> Muls.
<i>Leptura dubia</i> <i>v. Royi</i> Pic.	<i>Pach. erratica</i> <i>a. 7 signata</i> Küst.	<i>Sphen. revestita</i> <i>a. tenuitarsis</i> Pic.	<i>Strangalia nigripes</i> Deg.	<i>Strang. maculata</i> <i>a. Daymani</i> Long.

FOR IVAN
a short multi-lingual history of the universe
FROM MARKETA

Markéta Goetz-Stankiewicz

1979:

K večeru na „Engelsově“ nábřeží
Ťuk ťuk na dveře, zvonek břmí
A Ivan pod sprchou se otráveně chvěje
„A kdo to sem zas leze, co se zase děje?“
Ten moment zcela nepatrný
Byl začátek našeho přátelství.

1980-84:

Procházky potmě okolo rohů
Všelicos se povídalo – o psaní, lidech, bohů. . .

1985:

Paní Zdena v Krči už má toho dost
„kdo je ten dlouhovlasý, kudrnatý host?“
Ach, to je vědec, mystik, muž bez vady!
„No tohle!“ Ale co von dělá *tady*?“

1986:

V chatičce kde Ivan ke studánce šel
se kouzlí – witches cast their spell!
A lilie se Ti vplouží do života z nebe
jedna pod stromem a druhá pro Tebe.

1989:

Čas letí a Košík se objeví v paradaimu
kde Davídek, princ oslů, zabírá hodně zájmu.

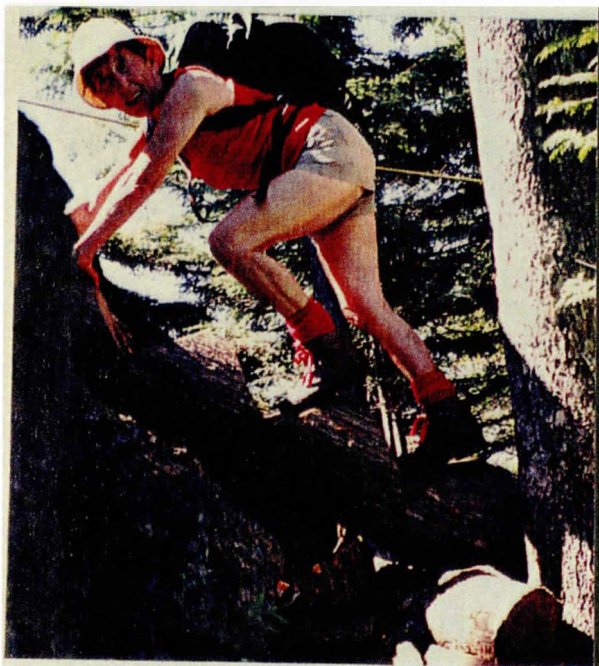

1991 etc.:

A hele, Kanada se přitulí
Teď Ivan přednáší na UBC
A pak už všechno jede klusem
A nejezdí se autobusem!
Amerika, Asie, Savary, lýže
a *Vesmír* daleko nad Tebou – i blíže...

1998:

Ty narozeniny Tvé s tou šestkou,
To nic! You're in your prime, I know!
Tvá stará kamerádka is a decade older
and still has a rucksack on her shoulder...
Teď s Władkem I wave and lift my hat
Zpívajíc: „*Niech nam żyje sto lat!*“

PROLHANÁ GRATULACE

Petr Hájek

Milý Ivane, velmi srdečně Ti přeji vše nejlepší k šedesátinám. Protože vím, že máš porozumění pro matematickou logiku a způsob, kterým se vypořádává s paradoxy, nabízím Ti zde krátkou úvahu (nebo možná recenzi) o inspiraci, kterou dává fuzzy logice tzv. paradox lháře.

1. Úvod

V paradoxu lháře jde klasicky o větu tvrdící svoji vlastní nepravdivost: je-li pravdivá, pak je nepravdivá a je-li nepravdivá, pak je pravdivá. K formálnímu sestrojení takové věty uvnitř predikátového počtu stačí přidat k Peanově aritmetice unární predikát Tr (pravdivost), “dekvotační” schéma axiomů $\varphi \equiv Tr(\bar{\varphi})$ pro libovolnou sentenci φ (kde $\bar{\varphi}$ je jméno Gödelova čísla formule φ) a užít Gödelovo autoreferenční lema ke konstrukci formule λ , o níž naše právě popsaná teorie PATr – Peanova aritmetika s predikátem pravdivosti – dokazuje $\lambda \equiv \neg Tr(\bar{\lambda})$. PATr tedy dokazuje $\lambda \equiv \neg \lambda$ a je tedy v rámci klasické logiky sporná. Budeme se zabývat variantami lhářovy formule λ ve fuzzy logice, přesněji v Łukasiewiczově reálněhodnotové logice s některými přidanými unárními spojky (modifikátory – hedges). V částech 2 a 3 referuji o některých částech první kapitoly pozoruhodné knihy [1] (a vystačím s výrokovým počtem), v části 4 referuji o problému bezspornosti predikátu pravdivosti (jde o výsledky z [3]).

2. Lháři a spol.

Pracujeme s výrokovým počtem s pravdivostními hodnotami z reálného intervalu $[0, 1]$: 1 je úplná pravda, 0 úplná nepravda

a ostatní čísla z $[0, 1]$ jsou mezilehlé neextremální pravdivostní hodnoty. Vystačíme s logickou spojkou \equiv (ekvivalence); \neg (negace), 2 (velmi, druhá mocnina) a $\frac{1}{2}$ (jiný pojem “velmi”, polovina). Jsou-li dány pravdivostní hodnoty atomických výroků, jsou tím určeny pravdivostní hodnoty všech formulí takto:

<i>formule</i>	φ	$\neg\varphi$	φ^2	$\frac{1}{2}\varphi$	ψ	$\varphi \equiv \psi$
<i>hodnota</i>	x	$1 - x$	x^2	$x/2$	y	$1 - x - y $

Klasický lhář (formule pravíci “já jsem nepravdivá”) je předpoklad $\varphi \equiv \neg\varphi$. Zmínili jsme, že v klasické logice vede tento předpoklad (axiom) ke sporu; ale je hned vidět, že ve fuzzy logice ne: Pokud má φ pravdivostní hodnotu $\frac{1}{2}$ (značme $\|\varphi\| = \frac{1}{2}$), pak i $\|\neg\varphi\| = \frac{1}{2}$, $\|\varphi \equiv \neg\varphi\| = 1$ a vše je v pořádku. Toho si všiml už Zadeh [5]: ve fuzzy výrokovém počtu (Łukasiewiczově) nevede předpoklad $\|\varphi \equiv \neg\varphi\| = 1$ ke sporu (a vynucuje $\|\varphi\| = \frac{1}{2}$).

Uvedeme řadu poandsobných formulí tvaru $\varphi \equiv A(\varphi)$; u každé uvedeme pravdivostní hodnoty pro φ , které činí předpoklad $\varphi \equiv A(\varphi)$ pravdivým a navrhneme intuitivní interpretaci pro význam formule φ .

Emfatický lhář 1. φ říká: “já jsem velmi nepravdivá”. Axiom $\varphi \equiv \frac{1}{2}(\neg\varphi)$ (“velmi” interpretováno polovinou). Má-li φ hodnotu x , pak axiom je pravdivý právě když $x = \frac{1}{2}(1 - x)$, tedy $2x = 1 - x$, neboli $x = \frac{1}{3}$. V dalších případech jsou výpočty podobně lehké a proto je neuvádím.

Emfatický lhář 2. φ opět říká “já jsem velmi nepravdivá”, s kvadrátem jako sémantikou “velmi”. Tedy axiom je $\varphi \equiv (\neg\varphi)^2$. Pravdivý, právě když $x = (3 - \sqrt{5})/2$.

Emfatický tvrdič 1. φ říká: “já jsem velmi pravdivá.” Axiom $\varphi \equiv \frac{1}{2}\varphi$. Řešení $x = 0$.

Emfatický tvrdič 2. $\varphi \equiv \varphi^2$, řešení $x = 0$ a $x = 1$.

Můžeme ještě vyšetřovat formuli *skromného lháře* (“já jsem trochu nepravdivá”) – axiomu $\varphi \equiv \sqrt{\neg\varphi}$ (odmocnina) resp. $\varphi \equiv 2\varphi$, kde $\|2\varphi\| = \min(2\|\varphi\|, 1)$ a přenechat jejich řešení za cvičení.

Chaotický lhář φ říká: “já jsem ekvivalentní své negaci”. Axiom $\varphi \equiv (\varphi \equiv \neg\varphi)$. Řešení $x = 0$ a $x = \frac{2}{3}$. Název “chaotický lhář” bude zdůvodněn až v části 3.

Half-sayer (varianta emfatického tvrdiče): “Já jsem ekvivalentní své půlce”. Axiom $\varphi \equiv (\varphi \equiv \frac{1}{2}\varphi)$. Řešení $x = \frac{2}{3}$.

Logistický lhář φ říká: “já nejsem velmi neekvivalentní ke své negaci”. Axiom: $\varphi \equiv \neg(\neg(\varphi \equiv \neg\varphi))^2$. Řešení: $x = 0$ a $x = \frac{3}{4}$.

Lze také vyšetřovat dvojice formulí, z nichž každá říká něco o obou dvou, například:

Chaotický pár Axiomy:

$$\varphi \equiv (\varphi \equiv \psi), \quad \psi \equiv (\varphi \equiv \neg\psi)$$

(φ říká: “já jsem ti ekvivalentní”, ψ říká: “já jsem ekvivalentní tvé negaci”). Řešení: $x = \frac{4}{5}$, $y = \frac{3}{5}$ (y je hodnota formule ψ).

Takto lze pokračovat do úplného vyčerpání (či čeho). V následujících dvou částech se na vše podíváme z jiné strany.

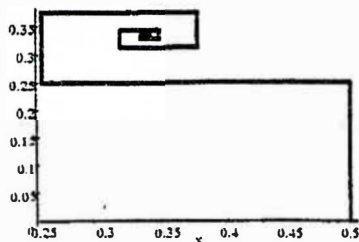
3. Dynamický pohled

Dosud jsme k danému výrazu $A(\varphi)$ a příslušnému výrazu $A(x)$ pro pravdivostní hodnoty hledali pevný bod x tak, že platí $x = A(x)$, tj. formule $\varphi \equiv A(\varphi)$ má hodnotu 1. Výrazy $A(\varphi)$ byly motivovány slovními autoreferenčními formulacemi (v první osobě). Pro libovolné $x \in [0, 1]$ můžeme vyšetřovat posloupnost hodnot $x, A(x), A(A(x)), A(A(A(x))), \dots$ a ptát se na její vlastnosti. V [1] se ukazuje, že výrazy $A(x)$ z výše uvedených příkladů vedou k posloupnostem s pozoruhodnými vlastnostmi. Pro klasického lháře je to jednoduché: dostáváme posloupnost $x, 1 - x, x, 1 - x, \dots$. Pro mírného lháře konverguje posloupnost pro libovolný počáteční argument x k pevnému bodu $(-1 + \sqrt{5})/2$; pro emfatického lháře (2.) pro x různé od pevného bodu $(3 - \sqrt{5})/2$ osciluje (má hromadné body 0 a 1).

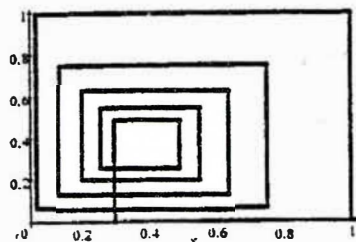
Pro chaotického lháře je funkce $A(x)$ *chaotická* (proto jméno) ve smyslu teorie chaosu, mj. platí o ní, že každé dva (libovolně malé) otevřené intervaly $I_1, I_2 \subseteq [0, 1]$ existuje $x \in I_1$, takové, že posloupnost $x, A(x), A(A(x)), \dots, A^n(x), \dots$ obsahuje prvek $A^n(x) \in I_2$. (O logistickém lháři se jen praví, že jeho dynamika odpovídá logistické neboli kvadratické rovnici.)

Následující grafy¹ vizualizují několik prvních členů posloupnosti $x_{n+1} = F(x_n)$, kde $F(x_n)$ je

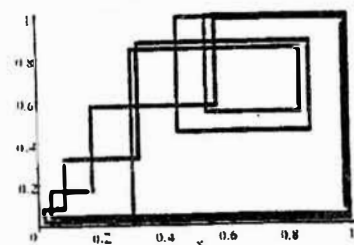
1. $x_{n+1} = \frac{1}{2}(1 - x_n)$ (emfatický lhář 1) $x_0 = 0.5$
2. $x_{n+1} = (1 - x_n)^2$ (emfatický lhář 2) $x_0 = 0.3$
3. $x_{n+1} = 1 - (2x - 1)^2$ (chaotický lhář) $x_0 = 0.3$
4. $x_{n+1} = \sqrt{1 - x_n}$ (mírný lhář 2) $x_0 = 0.3$

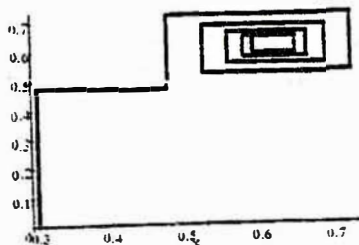
Emfatický lhář 1

Emfatický lhář 2

Chaotický lhář

Mírný lhář 2

¹Zpracovala D. Harmancová.

Chaotický pár je dán dvojicí funkcí $A(x, y) = 1 - |x, y|$, $B(x, y) = 1 - |x + y - 1|$. To dává funkci F v jednotkovém čtverci definovanou jako

$$F(x, y) = (1 - |x - y|, 1 - |x + y - 1|).$$

Tu lze iterovat a užít ke generování *fraktálu* (barva každého bodu je dána počtem iterací funkce F potřebných k opuštění jisté oblasti). V [1] je fraktál generovaný chaotickým párem zobrazen (kritická oblast není zcela přesně specifikována). Je tam i řada dalších fraktálů; generovaných jinými variantami autoreferenčních párů. Autoři pěkně říkají (str. 52): “skutečnost, že fraktální obrazy tak přirozeně vznikají z nekonečně hodnotové sémantiky paradoxů patrně nabízí nejen jakousi divnou krásu, ale slibuje i nějaké hlubší pravdy”.

4. Pravda a dekvotace

Nyní se vraťme k úvodu a teorii PATr – Peanově aritmetice rozšířené o predikát Tr (pravdivosti) a dekvotační schéma axiomů $\varphi \equiv Tr(\bar{\varphi})$. Dekvotace znamená *odstranění citace* (mazání uvozovek); klasický Tarského příklad říká: Věta “Sněží” je pravdivá, právě když sněží. (Výraz $\bar{\varphi}$ hraje roli citace formule φ .) Oblečme tuto teorii PATr do nového roucha, totiž do Łukasiewiczovy fuzzy predikátové logiky (details viz [3] nebo [2]). Uvnitř této logiky lze požadovat, že pojmy aritmetiky (rovnost, uspořádání, sčítání a násobení) jsou ostré (v každém modelu mají jen pravdivostní hodnoty 0,1). Ovšem nepožaduje se ostrost predikátu Tr . Pomocí diagonálního lemmatu můžeme sestrojít lhářovu formuli λ a dokázat $\lambda \equiv Tr(\neg\bar{\lambda})$, tedy $\lambda \equiv \neg\lambda$; ta má tedy v každém modelu pravdivostní hodnotu $\frac{1}{2}$. Podobně můžeme sestrojít ostatní formule uvažované výše, tentokrát s explicitním použitím predikátu pravdivosti. Zůstává však otázka: Je takto pojatá aritmetika PATr uvnitř Łukasiewiczovy logiky bezesporná? A když ano, lze k standartnímu mo-

delu aritmetiky, tj. ke struktuře přirozených čísel s obvyklými operacemi a obvyklým uspořádáním přidat fuzzy množinu interpretující predikát Tr tak, že je to model naší teorie PATr? Je poněkud překvapivé, že odpověď na první otázku je ANO (to plyne z úvah o pevném bodu spojitě funkce), ale na druhou otázku je NE. V PATr můžeme totiž sestrojít formuli, která *ve standardním modelu* aritmetiky PATr říká: “já jsem aspoň trochu nepravdivá” ve smyslu “má pravdivostní hodnota je menší než 1”. Té v [3] říkáme *formule skromného lháře*, ale je to jiná formule než ta, které tak říkají autoři knihy [1]. Tato formule skromného lháře nemůže mít žádnou pravdivostní hodnotu: má-li hodnotu 1, pak má hodnotu menší než 1 a obráceně. Tedy PATr nemá žádný standardní model. Kontrukci formule zde nebudeme popisovat; zmíníme jen, že existují nestandardní modely aritmetiky PA, ke kterým lze přidat fuzzy interpretaci predikátu pravdivosti tak, že vznikne model teorie PATr. (V takovém modelu je naše formule pravdivá a nelze ji chápat jako formuli skromného lháře; podrobnosti zde však nevykládám.)

5. Závěr

Fuzzy logika je pozoruhodná disciplína. Dnes má vybudované seriosní logické základy (viz např. [2]). Může ukázat tzv. logické paradoxy v novém světle. Potvrzuje tak, že “každý paradox je jistě kouzlem.

- Kouzlo znamená *proměňování*: něco, nějaký předmět nebo vztah se náhle změní, objeví se, zmizí.
- Kouzlo má *půvab*, rádi se na ně díváme, ukazujeme je druhým.
- Kouzlo lze *vysvětlit* (ukázat, že k žádné skutečné přeměně vlatně nedošlo, že to byl klam, popř. omyl).
- Tímto vysvětlením se však kouzlo (jeho půvab) *ztrácí*.”

(Tak se praví v článku [4].)

Happy birthday to you!

- [1] P. GRIM, G. MAR, P. ST-DENIS *The Philosophical Computer*. MIT Press 1998
- [2] P. HÁJEK *Metamathematics of Fuzzy Logic*. Kluwer 1998
- [3] P. HÁJEK, J. PARIS, J. SHEPHERDSON *The liar's paradox and fuzzy logic*. Vyjde v *The Journal of Symb. Logic*
- [4] I. M. HAVEL, P. HÁJEK *Filosofické aspekty strojového myšlení*. SOFSEM'82, 171-211
- [5] L. A. ZADEH *Liar's paradox and truth-qualification principle* ERL Memorandum M79/34, University of California, Berkeley, 1979

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
I. I. I. M. □ Lieferung VII □ Bogen 33 □ **Cerambycidae** □ 1511-1

Clytini

Aegosoma

Motschulsky

Tragosoma

Serville

Strang. maculata <i>a. lineolata</i> Muls.	Strang. distigma <i>a. subcostularis</i> Pic.	Strangal. Jägeri v. Jekeli Pic.	Alosterna tabacicolor Deg.	Grammoptera variegata Germ.
Strang. maculata <i>a. undulata</i> Muls.	Strang. distigma v. Lopez-Bayol Löffl.	Strangalia bifasciata Müll.	A. tabacicolor v. dispar Pic.	Gr. variegata nigrescens Wesl.
Strang. maculata <i>a. sinuata</i> F.	Strangalia approximans Rost.	Str. bifasciata <i>a. immaculata</i> Pic.	A. tabacicolor v. bivittata Motsch.	Grammoptera viridipennis Pic.
Strang. maculata <i>a. manca</i> Schauf.	Strangalia melanura Lin.	Str. bifasciata <i>a. nigriventris</i> Pic.	Alosterna scupularis Heyd.	Necydalis major L.
Strang. maculata <i>a. nigricornis</i> Stierl.	Strang. melanur. <i>a. lateosuturata</i> Pic.	Str. bifasciata <i>a. lanceolata</i> Muls.	Alost. scupularis v. talyschensis Reitt.	Necydal. major v. xantha Sam.
Strangalia arcuata Fana.	Strang. melanur v. rubellata Reitt.	Strangalia hybridula Rtt.	Grammoptera ustulata Schall.	Necydalis ulmi Clav.
Strang. maculata <i>a. alsatica</i> Tsch. Pic.	Strang. melanur. v. georgiana Pic.	Str. hybridula <i>a. atriventris</i> Pic.	Gram. ustulata <i>a. tibialis</i> Kr.	Cerambyx minor L.
Strang. arcuata <i>a. medialis-juncta</i> Pic.	Strangalia semicrassa Pic.	Strangalia nigra L.	Gram. ustulata <i>a. globulata</i> Kr.	Cerambyx. minor v. rufescens Klieww.
Strangalia ethiops Poda.	Strangalia novercalis Rtt.	Strangalia septempunctata F.	Gram. ustulata <i>a. Barroisi</i> Pic.	Linomius umbellatarum Schreb.
Strang. ethiops v. Loizneri Gab.	Str. novercalis v. semilimbata Pic.	Str. septempunc. <i>a. quinquecincta</i> Küst.	Grammoptera ruficornis F.	Lin. umbellatar. v. diversipes Pic.
Strangalia distigma Charp.	Strangalia limbiventris Rtt.	Str. septempunc. <i>a. saturata</i> Reitt.	Gramm. ruficorn v. obscuricornis Kr.	Linomius Kiesenwetteri Muls.
Strang. distigma <i>a. notata</i> Pic.	Strangalia Jägeri Hum.	Typocerus attenuata Syst.	Gramm. ruficorn v. flavipes Pic.	L. Kiesenwetteri v. Schmidtii Göbl.
Strang. distigma <i>a. bimaculata</i> Pic.	Strangal. Jägeri v. fenestrata Reitt.	Typo. Attenuata v. brunnescens Balbi	Grammoptera Ingrica Bockm.	Linomius Marmoratini Bris.

MAE-WAN HO

I first met Ivan when he invited me to a conference on consciousness. We met again, over the years. And always, it seems, consciousness hovers in the air, not quite grounding, yet permeating all our exchanges. I did not find the words to say the unsayable. Here is one attempt to say how much we share in that most sublime yet concrete realm of wordless concentration.

Why Say „Consciousness“

Why say „consciousness“?
In this ever-present knowing-
experiencing-growing of being alive
One cannot grab hold of this „consciousness“
thing

This thing you reified
Wrenched from the tangled whole
with roots, tendrils, raw and torn
Sadly dancing, weeping sap till life is drained
Then wonder: does it exist, does one exist
Does the world exist?
Or ask of this withered thing,
„Can it be caused or casual?“
„Can it control or be controlled?“

This is where madness begins
where western civilization sins.

Where is „consciousness“ bred?
 Or in the heart, or in the head?
 In the neurons of the brain
 where homunculus divides pleasure from pain
 Or in some universal cosmic ether
 Unsullied by gross bodily matter
 So say the lotus-eaters, the body-snatchers
 Both renouncing the real entanglement
 Of experiencing-feeling-loving
 For the thin veneer of „ep-ist-em-ology“
 Or is it „phen-om-en-ology“?
 To ask of this withered thing,
 „Can it be causal or caused“?
 „Is it controller or controlled“?

There is where madness lies
 where western civilization dies.

This „consciousness“ stance
 The composure of those who will not dance
 When all nature dances
 Who will not engage
 in knowing-experiencing-transforming
 Instead, you hold steadfast yourself,
 too steadfast an „observer“, jealously guard
 your „subjectivity“
 against the onslaught
 of the „objective“ mean
 You „introspect“ so circumspect-ly
 disturbing not even a fly
 While worlds swirl stormily by

And from your stately throne
in suspended animation,
you bid nature, „hold still!“
Still you try
to stem the tide
To make of nature the „observed“.
And ask why
„Why are we here?“
What is the purpose of it all?
And where,
where is the unmoved mover?
The unknown knower
The unthought thought that is
„Consciousness?“

The dance of life revolves
evolves from galaxies to the tiniest atom all
Pirouetting, pulsating
as we turn and leap, each
to her own exquisite music
embodying, enacting the whole
Weaving the web of eternity
To no cosmic choreographer
nor grand design
Yet each infinitesimal gesture
within gesture cascading
freely dropping
Drops like a miraculous prophesy
Of ever more exotic figures to be

ANAGOGICKÉ MEDITACE

Anna Pammrová

K snazšímu porozumění poezie Březinovy podává Alfa

Ne pro ty, kteří „duchem doby“ jsou proniknuti, jsou psány tyto řádky. Ne pro ty, kteří trpí chorobou moderní a spatřují spásu a ráj v rozřešení všech ismů. Ne pro ty, kteří pomocí krvepíšící nauky řeší problémy Kosmu a zanechávají potomstvu sisyfo-tantalské následky v odkazu. Ani ne pro ty, kteří tvrdí, že hřích je plodem naší země, a hledají jeho pramen v pandektech a rozluštění v reformách vládních. Řádky tyto jsou psány pro ty, jejichž útrapy jsou útrapami kosmickými: kteří trpí, když slunce se zbarví dokrvava; třetí trpí, když hvězdy se chvějí a tlaku atmosféry přibývá; kteří trpí při myšlence, že paprsky éteru nemohou proniknouti mraky kouře a moru naší doby a že oživující dech prostoru světového jitří jen rány smrtelné. Jsou psány pro ty, jimž tyto rány jsou knihou nejhlubšího obsahu.

Abstraktní pravda vždy fascinuje dav a omráčí ho jako blesk. Vyvolává strach a hrůzu, neboť pod jejím vlivem chvěje se hmota, stravuje se a – zmírá. Zastrahuje obyvatele planet, ohrožuje jejich mizerné já.

Z našeho stanoviska však nepřipouštíme abstrakce. Abstrahovati je práce Danaidek. Co je dnes abstrakcí, nebude jí pro konečnou formu vývoje – nebude jí pro Život věčný.

Bohužel neb bohudík (jak komu libo) nemáme dosud nástroje k měření a analyzování pratělesa, které navzdor vší analytické geometrii prostoru, navzdor vší trigonometrii a stereometrii, navzdor veškeré chemii Jako Proteus uniká. Též tak nemáme dosud závitku v mozku k pochopení Věčna.

Jakž tedy může být mozek centrem naší bytosti, když víme, že Věčno je? – Není vše skryté, co je neodkryté; není vše nepojatelné, co smyslům našim nepřístupné. V čem záležela moudrost véd, zendavesty, kabaly, bible a jiných svatých knih při zřejmém nedostatku „kultury“?

Metafyzika? – Co nám podává dnes? Ani věda, ani obé spojeno v jedno. Je tedy něco mimo obé.

Definice: cítíme, chápeme, a nevíme = víra. Cítíme, chápeme, víme = věda. Cítíme nechápeme, a přece víme = metazofie.

Metafyzika = hysteron – proteron.

* * *

Mnohým snad tyto meditace budou pouhou fikcí, již se nedostává vědecké verifikace. Mnozí je odloží neuspokojení; jiní zas odstrašení na základě některých amfibologických míst. Avšak těm, kteří **n**estudují, otevrou snad některé nové perspektivy.

Duše, která opouštěná se mní, myšlenka, která jako bludička se kmitá v černých sférách, jak těsně jsou spřízněny s myriádami svítících kolosů, jež plovou v éteru jak bubliny! Není problém našeho bytí identickým s problémem kosmické jsoucnosti? – Neleží v lidském instinktu neodvratná touha přiblížit se těmto problémům a řešit je v záři intuice? – A co je intuice jiného nežli kosmický dech, který jen za daných okolností, v dané náladě jisté vibrace, jisté schopnosti a stavy v našem psychickém a intelektuálním bytí vyvolává!

Popírat bytí nároky na existenci, kdo to může? – A co je myšlenka jiného než intelektuální bytí; co pocit jiného než psychické bytí? – A každé bytí, byť sebepochybenější se zdálo krátkozrakým, má svůj účel a své nároky. Neodvolatelně!..

Epitom

Účel světové soustavy?

Jaká to otázka pro nepatrné obyvatele nepatrné části této soustavy! – A přece ji hledá, tu odpověď, každý svět svým způsobem, každý tvor svým způsobem. Každá část kosmu prochází za tím účelem určité dráhy v určitých dobách, nedbaje svého pudu po spojení, své touhy po centru. Hořící i kondenzovaný atom ji hledá. Oběžnice ji hledá na své staleté dráze, i padající hvězda; honící se mrak, hučící moře – šumící les, bzučící včela i usmívající se květina. Je příčina jedna, proč konstelace hvězd je taká a ne jiná; příčina jedna, proč slunce jsou palčivě zlatá, vzduch modrý, mraky šedé a tráva zelená. Když kosmická masa vzplanula jedním nesmírným ohněm, nestalo se to proto, aby se vrátila v tzv. prach a popel. Když gigantické pralesy se rozpadávaly, nedělo se to proto, aby zmizely z povrchu země. Příčina jedna objímá Kosmos, a chvěje-li se tvorstvo pozemské při blížící se bouři, je příčina toho dále než v mračnách. Dopadající kapka deště neosvěžuje bylinu jakožto sloučenina vodíku a kyslíku; sluneční éter a magnetismus nepozdravují chorého na základě svých vlastností fyzikálních. Kdyby modalitty tyto nebyly posly mimosvětovými, zůstaly by bezmocnými vůči tvorstvu. Je mnoho paprsků v Kosmu mimoslunečních – a mnoho temných částí, více než světelných. A ona velká odpověď je skryta těm, kteří sestupují do temných ložisek země, jimž leží na srdci vulkanické i neptunické útvary její. Je skryta těm, kteří ji hledají v chemické retortě, a i těm, kteří pomocí plynu vystupují nad oblaky, a těm, jež pomocí dalekohledů objevují průplavy a zelené pláně na vedlejších planetách a nad nimi oblohu ohnivou. Je skryta těm, kteří zaplavují povrch zemský spoustou svých kněh, těm, jež stavějí chrámy, pyramidy, obelisky a o., titěrné ve své nemotorné kolosálnosti, rozpadávající se vnaiveč vzdor časuvzdorné konstrukci.

Kam směřují všechny exorbitantní požadavky člověka kulturního? – Kamž jinam než k rozluštění otázky jediné... Vědomí

jsoucnosti je krize hmoty. Nesmrtelnost myšlenky základním živlem, centrálou a syntézou veškerého náboženství a umění, veškeré filozofie a vědy jakožto faktorů transsubstantivních.

Kosmos! – Dle starých i běžných pojmů znamená slovo to Krásu, Div, Velkou Moc a p. Vágní pojem všeho: Univerzum. V užším smyslu však jen světový **prostor**, světovou **stavbu**. Existenci hmotnou podmíněnou – našim smyslům přístupnou.

Zbývá však existence jiná, hmotou a časem nepodmíněná. Nejabstraktnější pro nás ze všech pojmů: **trans** nebo **super**kosmické. Antecedenta existencí hmotných.

V pojem všeho tedy nutno zahrnouti čtvero Jsoucností:

- 1) vědomě dokonalá Jsoucnost
- 2) nevědomě dokonalá Jsoucnost
- 3) vědomě nedokonalá Jsoucnost
- 4) nevědomě nedokonalá Jsoucnost.

Netřeba dále poukazovati, že těchto čtvero Jsoucností stojí k sobě v jednom a tomže kauzálním poměru. Další definice:

1) **Vědomě dokonalá Jsoucnost**

Princip všech principů, příčina bezčasného a bezprostorového, neznámá veličina, bez jednoty, bez množství, jež se pouhé myšlenky divize, multiplikace a substrakce vymyká, neboť je matematikou sama o sobě. Je to moc sama sebe podmiňující, sama ze sebe vycházející. Světlo, které nesvíti; oheň, který nehoří. Primordiální síla vědomí; síla, která neodporuje, prosta veškeré činnosti, vlastnosti formy a podstaty. Je substantivem, logikou, etikou atd. sama o sobě. Prosta všech jevů, všeho vývoje, všeho minulého, přítomného a budoucího. Klid absolutní; věčné absolutní **Proto. Zákon sám o sobě**. Není to Amón, Zeruana [...], Yama, Brahma etc.; není to Bůh člověčenstva, jehož ctí, jehož se bojí, jemuž obětuje od šedých dob. Jest to něco nekonečně vyššího, jež zůstává neposkvřeno dechem kosmickým, protože v hmotu nikdy nesestupuje. Praprincip netvo-

ří, neinvoluje, neabsorbuje, nebojuje. Je si vědom své zákonné Jsoucnosti; je imperativ; jediná pomyslitelná autorita; nejabsolutnější aristokratism. Neodvolatelná, věčná stabilní Nutnost. Pro Praprincip není náhody, není vůle. není viny, není trestu, není odměny. Není smrti, není života. Nezná bolesti, nezná slasti, nezná alternativy.

2) Nevědomě dokonalá Jsoucnost

Princip involuce. Analogicky praprincipu se ve své podstatě liší jen tím, že je Zákonu podroben a je spontánním živlem činností. Není to rezultanta jakýchkoli funkcí; je to věčná funkce sama o sobě: Praduše. Je základním živlem času a prostoru; kruhem a centrem zároveň; účelem, cílem a prostředkem zároveň; Primárním jevem; pohybem; sekundární imateriální mocí! Věčné relativní **Proč**. Je to jednota a příčina formy jakožto základní podmínky materie. Je to síla žití = Pravda; síla tvůrčí = Láska; síla věčně vyzařující fluidum Dobra a Krásna. Živá síla, která neodporuje, protože prostupná, neprostorná, bez tíže a dělitelnosti, nikde ohraničena.

Avšak stalo se, že Praduše koncentrovala svou bytnost a postavila ji naproti Zákonu. Touto perturbací, tj. kondenzací odvěkého fluidu povstal stín = Prabolest. Sama o sobě bezčasná a bezprostorová, stala se na základě své nevědomé dokonalosti zdrojem časného a prostorného. Forma síly transkosmické stala se formou síly kosmické. Ze stínu toho vznikl onen děsný rozpor dvou Principů: světlo – tma; věčnost – čas; nekonečnost – prostor. A nade vším Zákon. . .

Dokonalé zplodíc nedokonalé, ohraničilo je z morální nutnosti, aby svou nedokonalost donekonečna nerozpolozovalo; a dalo mu z logické nutnosti vědomí této své nedokonalosti, protože jen tímto vědomím může být zabezpečena Věčnost, tj. může dojít svého určení.

Tak povstala první kosmická Jsoucnost.

3) Jsoucnost **vědomě nedokonalá**

Princip evoluce. Duch temný, nelogický, tj. na sebe soustředěný, od Věčna oddělený. Duch substantivní, zajatý, jež se vyvíjí, probouzí a mohutní. Duch nepřehledných fází, jehož ctí, jehož se bojí, jemuž obětuje tvorstvo od první chvíle svého psychického uvědomění. Soustředěn, ponořen v sám sebe srážel svoji bytost. Vznik Prahříchu. Na základě své nedokonalosti vyvolal heterogenitu Zákona Vůle a na základě svého temného původu druhou kosmickou existenci.

4) Jsoucnost **nevědomě nedokonalá**

Princip transmutace, **pralátka** vázaná na čas, prostor a formu. Je to nezdařená forma síly, jež vzniká třením dvou principů. Látka podmiňující veškerou stavbu kosmickou. Látka nám méně známá než činitelé, jimiž vzplanula, než činitelé její aglomerace, méně známá než síly, jež vodu v oheň a oheň ve vodu mění. Je prvkem i komplexem zároveň; síla mrtvá, odporující, v objetí Vůle. Podléhá moci androgynní a sugeruje tím vůli ducha. Není funkcí, je výslednicí funkce; není očišťováním, je prostředkem očišťovacím. Je úlohou ducha – otázkou kosmickou. Problémem, jehož rozřešení je duch. Protože Věčnému nemůže být nic problematického, je problémem sama sobě; co v ní je skrytého, zůstává jí skrytým. Problém nemůže být věčným.

Na základě svých vlastností fyzikálních jako tíže etc. nemůže být hmota považována leč za metabázi. Jako nemožno připustiti vakuum, taktéž nemožno připustiti nekonečného prostoru a věčného času. Čas není látka, z níž Věčnost je budována. A tak jako stavba světová, na základě svého časového a prostorového obsahu, nemůže činiti nároky na věčné trvání, taktéž musí síly kosmické, prostorové a tělesné, expanzivní a kontraktivní, být stráveny pohybem; modalita mrtvé síly bude strávena modalitou živé síly. A protože všechno latentní se musí státi pozitivním, všechno záporné kladným, musí být čas stráven Věčností;

prostor se musí rozplynouti v Nekonečnosti; hmota musí být vyzářena. Aby mohla být vyzářena, musí být dříve prozářena. Proto molekul bílkoviny nemůže zůstat molekulou. Není atomů v oficiálním slova smyslu – není látky anorganické. Temporální sloučeniny sil (jako př. dusíko-uhličitá), hnány od věků z bytí k žití, dojdou svého určení jen ve vlastnosti fluidické. Tak se stane tma a chaos starých alegorických bájí světlem.

Z lůna Věčnosti sestoupí paprsek a střetne se se tmou. A nemůže-li ji proniknouti, protíná a odděluje část po části svoji sílu, která se tu mění v modalitu bolesti. Každá část se stává světem, každý svět paprskem. Jsou části hmoty, jež dychtivě tyto paprsky sají a od tmy se oddělují; ale naproti tomu jsou jiné části opět, které je odrážejí. Odražené fluidum Praduše bloudně prolétá Vesmírem ve formě nenávisti, rozplozuje opět tmu – matici zla. Zlo je dalekosáhlé, a přese všechno oprávněné: vrací se v onu část hmoty, jež odrazila paprsek Věčna, mučí a ničí ji. Naproti tomu ona část, která se mu otevřela, přijala a absorbovala ho, stoupá v stále se množícím jasu, ohřívá se v nadsvětovém teple, odívá barvami nadsvětovými a hudbu svoji pronáší v akordech věčných. Ale tu opět části, které odrazily involuci, snaží se narážeti na části prozářené, snaží se je zatemnit, odejmouti část jiskry transkosmické k umírnění svých muk. Ozářené části blahosklonně se dělí o věčnou jiskru, ohřívají tímto nadsvětovým ohněm ubohé vyděděné části, otvírají je do splendidejších nadsvětových barev a pějí jim hudbu, která nikdy nevyzní.

Setká-li se komplex sil ozářených a komplex sil zatemněných v těsném sražení Pramocí, prostoupí záře část tmy a tma zastíní část záře. Tma se promění a na perutích nadšení stoupají k Věčnu. Je jim tak sladce oběma. Mír věčný je pozdravuje, a když se oddělí, jsou obě části průzračné – tak průzračné jak Nekonečno. Individuální Jsoucnost je amortizována. Zákon a Vůle homogenní. Za tím účelem budou působiti pohyby a otřešy v Kosmu, až kompaktní se rozplyne v zářící sílu.

Nečítané miliony obdob tvůrčích přejdou, veškeré světy se promění v jediný organismus, v němž intelektuální schopnost hmoty dosáhne svého maxima. Organismus ten bude tak dlouho vyzařovat svou duši, až splyne úplně s paprsky transkosmickými. Toť proměna a konec Kosmu, proměna stavby a prostoru, jimiž od věků otřásá kosmický duch.

Který tvor procítil a uvědomil si jen jeden jediný takový otřes v celé své ohromné tajemné síle, kdo pochopil krystalizování kosmického ducha v jeho splendidní mohutnosti, odpřisáhal okamžitě Satana – Satana jako otce negace. Jsoucnost nemůže být nikdy negována – proto je negace hříchem a zničení chimérou. Život je slastí – potencovanou slastí, protože prost negace.

Zlo, lež a p. nejsou nikoli rubem svých antipodických pojmů: jsouť jen formy kosmické svých superkosmických živlů; podmiňují jejich vykvašení, jejich život univerzální. Tak stravuje duch kosmický hmotu. Podlehnuv transformaci, stal se transformátorem, posléze tvůrcem. Triumf jeho leží jedině v jeho vlastnostech absolutních, které neustále vyvolává z latentní k pozitivní činnosti. Za tím účelem [...] věčné Proto, zaměstnává se nekonečným Proč. Za tím účelem zapálil svoje tělo a tříští je po věky na kusy. Za tímž účelem váže elektriku a jiné síly a dělí je opět. Chce spojití kyselinu s bází – zamezuje sloučení spřízněných látek (tj. forem). Nechá vyvstati matematické veličiny, číslice, pythagorejské věty, Kruhy, Kvadráty, Kubusy etc. Tvoří nespočetné řady forem, jimiž organismy přizpůsobiti hledí; tvoří světy a generace s diametrálně si odporujícími vlastnostmi a náklonnostmi; hází je na sebe, aby opět tím silněji se odrazily. Prodchne jistý počet svých tvorů do té míry, že uzří věčné Proto v neurčité dálce jako Zjevení, mlčky odpovídaje na neustálé volání jejich: Proč?...

Za příčinou preponderance hmoty v Kosmu nemůže přijíti k sblížení s Praduší. Bolem sklíčen vrací se do tmy a čeká – čeká na involuci. Jeho síla evolutivní se jen pomocí síly involutivní udržeti může. Involucí Praduše překonává vůli hmoty = její odpor. A všade tam, kde to hřímá vše a tříští se na kusy, snaží

se, by každý prvek se stal modalitou Krásna a Dobra. Každému organismu, od buňky až k budoucím tvorům, připravuje ráj, dříve než ho probudí k vědomí; připravuje stav, by mohl svou bytnost vyzařovati. Avšak tvorstvo buď dosud neschopno, nebo ještě neschopno evolovati involuci transkosmickou, zvrací snahu svého ducha. Mnohé těleso kosmické čeká po miliony let na onen stav, kde možno vyzařovati světlo, které předcházelo hmotu a jež nebylo s to vyvolati v pravý čas. Stav, pro nějž není termínu dosud v lidské řeči. Čeká na stav, který tvoří gloriolu a vyvolává tzv. zázraky. Čeká po věky v strnulosti, anebo stravováno kosmickým ohněm. Až konečně pozná, že Zákon tu není proto, aby udržoval tuto soustavu, nýbrž proto, aby byl Zákonem, jemuž musí být obětováno vše. Neboť jen v této oběti leží Život věčný. Svobody absolutní není. Tak jako není Všemohoucnosti. Frapantní přesnost, která se jeví už v nejelementárnější geometrické formuli, odůvodňuje dostatečně tuto supozici o podrobování se věčnému Proto. Systém nepřipouští svobody, protože svoboda nepřipouští systému. Zákony fyziologické, dynamické, mechanické aj. jsou zákony podružné, jimiž duch kosmický řídí svou soustavu. Bolest je faktorem homogeneity Zákona a Vůle. Chtění, žádost, volba je vždy prekurzorem boje. Stoupání je jen tehdá možné, pakli duch kosmický se stává vítězem hmoty. Vítězem jejího odporu.

Víme, že každým odporem se odporující síla stravuje a mohutní ona, již se klade odpor. V tom leží oprávněnost odporu; oprávněnost kataplastiky; oprávněnost chorobných jevů. Jen tak se stává hmota, ohraničující ducha, jeho osvoboditelkou.

Účel soustavy kosmické není více problémem tomu, kdo dovede překonati odpor hmoty. Kontakt kosmu s Praduší je očistěním, vysvobozením, odstraněním stínu – vítězstvím. Avšak nikoli vítězstvím bojujícího. Vítězstvím trpícího – milujícího. Již staří věděli, že Láska přenáší hory. . .

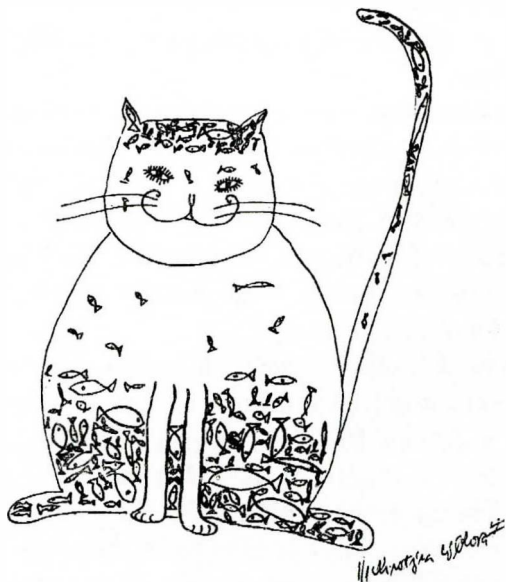
Přenáší Vesmír.

Ediční poznámka

Nedatovaný rukopis (tři listy o rozměrech 228 × 290 mm; oboustranně popsáno černým inkoustem, od druhé strany v levém horním rohu číslováno, na první straně vpravo nahoře obyčejnou tužkou připsáno „č. 31“; podélně i příčně přeloženo) **Anagogické meditace Anny Pammrové**, originální myslitelky, feministky, básnířky, překladatelky a celoživotní korespondenční přítelkyně Otokara Březiny, byl v písemné pozůstalosti Matěje Lukšů nalezen v Jaroměřicích nad Rokytnou v listopadu 1995 a zapůjčen laskavostí paní Jiřiny Lukšů, již tímto znovu co nejsrdečněji děkuji.

Poprvé jako novoroční tisk P. H., Praha, prosinec 1995

Petr Holman

PAVOUK

Milan Horáček

Někdy je vzpomínka jako krásný sen. Z letiště mě přivezli přímo k „laterně“. U vchodu mě bez správného razítka nechtěli pustit. Přivolali Honzu Urbana. Představil jsem se. „Ten zelenej Horáček?“, dostal jsem volňáška, abych mohl přijít kdykoliv. Všude spousty lidí v pohybu, zkrátka cvrkot. V sále na pódiu kreslí Ivan Havel na tabuli nějaké čáry. Něco k tomu vysvětluje a nazývá to „*pavouk*“.

Proč tomu říká pavouk, když to vypadá jako pavučina? Dnes nevím.

Podle hlasu Ivana znám. Někdy vzal telefon, když jsem zavolal na nábřeží, zeptal se, jak se vede, abych pak hodiny zdržoval Vaška, kterého mi předal, od práce. Ale jinak to nešlo, když už jsem se dovolal. Nebylo mnoho těch, kteří na tak jednoduchou otázku dali vyčerpávající odpověď. Tu jsem pak předával dál přátelům ve světě. V Praze šla asi také na několik míst – bylo by pěkné mít ty pásky!

Ptám se po Vaškovi – není, ale rozhovor v „Listech“ o ekologickém hnutí, který jsem natočil na Hrádečku při první legální návštěvě v červnu 89, knihy a jiné materiály...? „Přivez to nejlíp ráno k nám“, říká Ivan. Vašek mě vítá v županu. Je sice brzy, ale Videojournal natáčí.

Dáša rozhodne, když je toho tolik, dáme to nejdříve do garáže. Přátelé z Bonnu s diplomatickými pasy totiž přivezli plné auto.

Večer ve Špalíčku dávám ještě Vaškovi „Aiwa“ kazetový nahrávač, na který pak Vláda Hanzel mimo jiné nahrává i různá jednání OF a vlády.

Ty nahrávky nám pomohly, když o pár let později z iniciativy Petra Pitharta reflektovala Nadace Heinricha Bölla s několika mladými historiky a přímými účastníky první týdny „sametové revoluce“.

Moje první silná vzpomínka ale stejně byla na „pavouka“ a jak mě Ivan „U koníčka“ naposledy ujistil: „*není to sen*“.

* * * * *

A tak Ti, Ivane, k těm kulatým narozeninám srdečně přeji vše nejlepší a ještě hodně kreativních „pavouků“.

Milan Horáček
Bonn, 14.9.98

ENGRAM A IMPLIKÁTNÍ ŘÁD

Cyril Höschl

Je velikým štěstím setkat se v životě s někým, kdo Vás natrvalo obohatí. Setkání bývá nenápadné svou formou, avšak daleko sahající svými důsledky: otevře nové možnosti, obzory a křížovatky, přivede do Vašeho života další (do té doby neznámé) lidi a (do té doby netušené) hodnoty a především Vás nenápadně přiměje zamýšlet se nad sebou. Pro mne bylo takovým setkáním přátelství s Ivanem M. Havlem. Dnes, bezmála po 20ti letech, vím dost přesně, co pro mne znamenalo a jak se v mém chápání světa obrážely proměny, které Ivan sám prodělával. Naše první kontakty začaly někdy na přelomu 70. a 80. let, kdy jsem začal pravidelněji docházet na „Katětovské semináře“, jež se konaly (a konají) na matematicko-fyzikální fakultě UK. Byl jsem v mnohém naivní a přec novým pohledům otevřený, a tak jsem s nadšením hltal Ivanova přiblížení principů umělé inteligence (AI). Hezky ji třídil na „pattern recognition“ a „knowledge representation“ a předváděl, jak formalizovat rozpoznávání písmen, jak vyhmátnout bránovitost z brány a medvídkovost z medvídku. Honem jsem to utíkal vyprávět medikům, jednak aby nebyli hloupí a jednak abych to sám nezapomněl. Zanedlouho k Ivanovým výkladům přibyla domácí četba jeho *Robotiky*. Ivan měl v té době několik vlastností, které ho v mých očích vyvyšovaly:

1. Radost z myšlení
2. Hravost
3. Dobromyslnost
4. Snahu o jasnost, názornost a srozumitelnost
5. Oblibu metafor

6. Neobyčejnou empatii s tazateli v diskusi (vždy chtěl pochopit a většinou rychle pochopil, jak to *oni* myslí)

7. Dětskou radost z humoru (vždy se vděčně smál všemu, co dokázalo zvlnit jeho sémantické pole)

IMH mi otevřel: AI, brain-mind-body problém, obzory metafor. Ve druhé fázi našich souběžných životů přešel Ivan od AI k filosofii. Někteří naši společní známí (zesnulý Peter Fedor, viz foto) komentoval Ivanovu proměnu slovy: „Když někoho přestane bavit poctivá práce, začne filosofovat“. Jak to tak v životě chodí, výsledek byl paradoxní (Ivan má paradoxy rád). Uvedený komentář mne přinutil Ivana se zastávat, což byl kupodivu dobrý trénink pro léta svobody: doopravdy se mi tato schopnost hodila až po listopadovém převratu.

IMH mne naučil několika perlám, které dalekosáhle ovlivnily mé chápání ne zcela deterministické povahy světa. Tak třeba implikátní a explikátní řád.¹ Představme si do sebe vsunuté koncentrické skleněné válce s viskózní kapalinou mezi nimi. Kápneme do ní shora inkoust. Vznikne svislá čára. Pak válcem zatočíme a čára zmizí. Kdyby byl svět hezky vratný, měla by se při zpětném točení čára zase objevit. Příklad je ukázkou kathymního zkreslení paměti. Když jsem nedávno, tedy asi po 16 letech, vzpomínal na tuto ukázkou se Zdeňkem Neubauerem (ZN), byl jsem úplně vedle. Pletl jsem si to s obdobím, kdy na seminářích „frčel“ deterministický chaos a myslel jsem, že po „cestě zpět“ je tolik bifurkací, že „implikátní řád“ se nemůže nikdy zjevit. Zdeněk mi připomněl, že opak je pravdou: v Bohmovi se čára zase objeví. To není možné! To je proti duchu všeho, co jsme říkali a oč jsme pečovali. Případal jsem si hloupě. Můj engram měl totiž zcela opačné znaménko než tehdy. Jak je to možné? Zdeněk mne uklidnil v Ivanově duchu: „Výsledek točení závisí na tom, jak to laborantka zvládá. Můžeš vycho-

¹D. Bohm: *Wholeness and the Implicate Order*. Routledge & Kegan Paul, London 1980.

vat laborantky tak, aby to vždy vyšlo, nebo tak, aby to vždy nevyšlo. Záleží na viskozitě kapaliny a na dostatečně pomalém a *opatrném* točení válcem“. Podle mne ani chemik s akademickým titulem nerozloží bábovku zpět na cukr, mouku, vejce a mléko. (Ivan by v tomto bodě se mnou souhlasil, kdežto Zdeněk by to vyřešil drobením bábovky na pole, do krmiva slepici a krávkě).

Ivan mne také naučil nejdlejší české větě, která je pozpátku stejná jako od předu, i s háčky a čárkami.² Sice jsem to v životě už nikdy nepotřeboval, ale přivodilo mi to dobrou náladu a utužilo můj obdivný vztah k Ivanovi. Všichni čteme různé zajímavé věci, ale Ivan je uměl s nadšením a zvědavou hravostí předávat dál a pořádat kvůli nim semináře.

Já jsem Ivana na jeho cestu po mind-body problému naopak vybavil citátem, kterým babička trápivala malého Bertranda Russella: „What is mind?“ „No matter.“ „What is matter?“ „Never mind.“. Víím, že se mu líbil, jakož i Zdeňku Neubauerovi.

Psát o Ivanovi znamená psát i o mnoha jiných lidech. Nelze to oddělit. To proto, že Ivan otevírá křížovatky od člověka k člověku. V mých očích k Ivanovi neodlučně patří Dáša (mačka), medvídek (ZN), medvídkova Máša (Svobodová) a příkladně Jiří Fiala (Flok³, jinak pořadatel tohoto sborníku). Mimo MFF UK jsme se setkávali na „podzemních“ seminářích u Havlů na Rašínově (tehdy Engelsově) nábřeží, kde jsme jednou také s Janem Libigerem přednášeli (o knize J. Ecclese a K. R. Poppera: *The Self and Its Brain*) a kde jsme se také osobně setkali s V. V. Nalimovem.⁴ U Konička, kam jsem chodili po revoluci vždy ve

² „Děv zná pět Štěpán zvěď“.

³ Nezapomenutelný byl zájezd páánů Fialy, Neubauera, Libigera a můj do vily Vigoni u Lago di Como, kde jsme se věnovali pouze myšlení (vznikla z něj pak kniha R. Zwilling (Ed.): *Natural Sciences and Human Thought*, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 1994). To se odehrávalo převážně v bývalé stáji pod cedulkami se jmény koní. ZN a JF byli Flik a Flok, JL a CH byli Rondello a Gipsy. Flik a Flok nadrobili v autě jako jiná, nikoli koňská species.

⁴ V. V. Nalimov, Ž. A. Drogalina: *Psichol. Žurnal* 5,1984:111.

středu večer, poznali jsme se navzájem s mnoha dalšími lidmi různých denominací.

Můj první významnější pokus protáhnout IMH a spol. parketem oficiálních struktur před očima papalášů se docela zdařil. Zúčastnili jsme se svorně 1. celostátní konference biologické psychiatrie v Karlových Varech, 12.-15. září 1983. Ivan se tehdy ptal, proč se ta psychiatrie jmenuje „biologická“, když přeci se týká lidí a jiné lidi než biologické asi psychiatrie nestuduje, takže by stačilo jen „psychiatrie“. Uznal jsem to a Ivan šel dál: proč konference (biologické) psychiatrie, když přece každá konference je vlastně (kolem a kolem) psychiatrická. Navrhl, že by tam mělo být napsáno pouze „konference“. Měli jsme se hezky, IMH a JF byli okouzlující. S milým překvapením zjistili, že v psychiatrické „struktuře“ se pohybuje bratr básníka Petra Kabeše Jan, že se s řadou lidí dá hezky mluvit a s některými nestydnou dokonce i vyfotografovat (viz). Peter Fedor, fenomenální biofyzik, je bohužel již po smrti, Lubica Beňušková později pobývala delší dobu u Laco Kováče v Ivance pri Dunaji a pak v USA, Alojz Rakús byl po převratu slovenským ministrem zdravotnictví, IMH zůstal sám sebou, ačkoli se stal šéfredaktorem Vesmíru a ředitelem CTS. Navíc exkurze v karlovarském pivovaru Karel je nezapomenutelná, včetně kvasnicové ochutnávky.

Pak přišla léta svobody a společného pobývání na Universitě Karlově. Mám tu čest i potěšení jezdit na zasedání vědecké rady CTS. Jsou to závaný starých časů. Bývá tam dobře. Všichni ti matematici, fyzici a obecní myslitelé jsou tak neškodní, milí, naivní a hraví. Tak snadno zranitelní. Jakoby Ivanovi z oka vypadli. Jsou jeho velkou zásluhou. Ivan vynechal funkce, parlamenty, ministerstva a média. Zanechává po sobě ve svých 60ti letech brázdu jemnější, nenápadnější, ale rafinovanější. Je to brázda v srdcích těch, kdož spoluvytvářejí vědomí tohoto národa a jeho spiritualitu. Je to obrovská zásluha. Q.B.F.F.F.

Zleva: Peter Fedor, Lubica Beňušková, Jan Libiger,
Ivan M. Havel, Cyril Höschl, Alojz Rakús.
Klečící je psycholog z Bratislavy.

O PRAMENNÉ HOŘE A STROMOVÉM MĚSTĚ

Ivanka Charvátová

Pramenná hora od Stromového města

Jizerská ohňová cesta

O PRAMENNÉ HOŘE

Od Ďáblické hvězdárny nemůžete na severovýchodě země o průzračném dni přehlédnout široce majestátní horu s majestátním jménem Krakonoš (Kotel, 1435 m). Mohutná, východozápadně rozsedlá hora, s jižními kamennými doly ostře tvarovanými v západním slunci. Vysunuje se kupředu uprostřed pásma hraničních hor. Mohutná hora je nejnádhernější v růzovomodrém sněhu, v časech, kdy v podhůří už všechno rozkvetlo. Čím blíže k ní, tím je hora majestátnější. Podivné je, že o tomto samém středu a pravém srdci hraničních hor Krkonoš naučné slovníky mlčí. Panorama Krakonoše zdá se být až magické od Horek. Vyprávějí starší v podhůří, že tam, v sedle Kotlů, sedává dobrý duch a spravedlivý vládce hor, Krakonoš. A počíná si prý tak, aby se nejen na horách, ale i všude tam, kam dohlédne, žilo „v řádu Božím“.

Majestátní hora proměňující se v ročních obdobích i ve vrtochách počasí, neustále, jako magnet, přitahuje pozornost. Což teprve malířů. I slavný František Kaván, rodák z pláně pod majestátem, mnohokrát Krakonoš maloval. (I místním ochotníkům na oponu. Těm se zdála opona tak všední, že si zezadu dali malířem pokojů namalovat obraz vlastenecký. Byl přílišný, ale spodní nátěr zachránil obraz Kavánův. Vzácný, visí dnes v jilemnickém zámku, nad schody ke Kavánově galerii.)

A obráceně: sedí-li se na vrcholu Krakonoše, v sedle mezi Kotli, převysoko uprostřed krkonošských hor, dohlédne se za průzračných dnů až k samému středu české kotliny. Vpravo se snižuje Lysá hora, vlevo k východu se protahuje Zlaté návrší. Z pod pat zejí dvě drsné kamenné Kotelní jámy. Z nitra a dna hory vytéká Malá Jizera. Běží odtud k jihu přímým, hluboko zaříznutým údolím, na jehož konci, právě nad prudkým ohybem řeky vpravo k Velké Jizeře, chráněno od severu a severozápadu prorudněným melafýrovým valem, stojí město Jilemnice. Magický majestát Krakonoše nad městem podstatným dílem utváří jeho genius loci.

Za zády k severu, k polské hranici, leží široká, uhrančivá pláň, snad až 1.5 km široká. Je ostrovem tundry uprostřed Evropy, s tmavě zbarvenými tůňkami a potůčky, s rašelišti, porostlá přerozmanitým rostlinstvem nevšedních jmen (kyhanka sivolistá, hořec tolitový, smilka tuhá, všivec, ...). V rozsedlí pláně, 1385 m vysoko, se k východu začíná Labe. Ono, i jeho první pravý přítok, Pančava, po chvíli přepadá přes okraj pláně. Zpod sedla hory k západu vyvěrá Malá Mumlava, oproti Pančavě pak Mumlava Velká. Teď už vysvítá, proč se tu píše o Pramenné hoře. O místě nejdůležitějším pro tekoucí vody Čech.

Pláň je jakousi klimatickou pastí – každoročně ji pokrývá v Čechách nejvyšší, víc než dvoumetrová vrstva sněhu. Pláň pak tryskem žlutě rozkveté, pak letně tolitovitě zmodrá. Zrzavým ženským vlasům se podobá smilková pláň v pozdním podzimu, oroubená červenými jeřabinami nad oběma východními vodopády, Pančavský je krásnější. Příčně vychází a zapadá nad plání Slunce, znáhla se z postranních dolů vynořuje plný až prázdný Měsíc.

Magické místo. Nemohlo být jako životně z nejdůležitějších pomínuto přírodními národy, co tu žily před námi. Ostatně, pramen Labe čas od času vysvěcují i královéhradečtí biskupové. Labe a Jizera jsou prý názvy keltské.

INTERMEZZO

Odpoledne, poslední den července. Unavená po celodenním sušení otavy si jdu lehnout. Probouzím se. Světnice mého domu jako by mi byla nebyla známá: Je nižší, v temném dřevu, ohniště a vysoká ženská socha jsou vpravo ode mne. Jdu ven a za sadem, za jakousi „palisádou“, vidím jen louky a křoviny do daleka, vysoký pár stromů u prašné cesty, která mizí v jizerském údolí, ale náš dub s lípou to nejsou. Valeme se stmívá, po okolních kopcích se rozžínají ohně. Udivená jdu nahoru nad nás na nezvykle vysokou harrachovskou skálu, kde už oheň do

výše plápolá, kolo lidí, držíce se, stojí okolo. Oheň se zvedá i ze skalky na kraji našeho pole, kde jsem sedávala tváří k horám, kolena pod bradou. Dozrálé, řídké obilí stojí na panské pláni. Ohně malinově rozkvetly, vysoko lemuji jizerské údolí – Chmelnice, Sýkory, Křížlický val, Vlčí hřeben zleva, Hamrsko, Zákoutí, Zadní Žalý, Janova hora, Šeřín zprava. Ohňová cesta se uzavírá obrovskou vatrou až u samých nebes, na vrcholku Kotle, Pramenné hory. Je ta hora snad místem posvátným?

Otáčím se dozadu k městu. Vpravo za říčkou opět vysoký oheň – nad starým měděným dolem. Známé rodné město není. Táhlý vršek toho místa jen čelně podpírají vysoké palisády, za nimi ohně a vlevo kruh vysokých stromů. Zvědavostí letím pěšinkou v trávě a přes říčku. Jižní branou vcházím do severojižního ohrazeníště, Slunce právě zapadlo kolmo k jeho delší ose, v místě, kde vyvěrá léčivý pramen Isidorův. Za branou, uprostřed kruhu šesti mohutných stromů, už ztlumený, žhne oheň, na šesti čtvercových červených pískovcových podstavcích stojí pod těmi stromy dlouhomasé, slavnostně oděné ženy a vlnivě vzpínají ruce k nebesům. Táhle zpívají, užívají. Dlouhý dřevěný jednopatrový dům až na vrchu kopce má podél své jižní pavlače stůl připravený k hostině. Vpravo od domu je jakoby chrámeček, menší čtvercová stavba s vysokou střechou, vchod je otevřený. V severní části ohrazeného místa vyšlehuje mohutný oheň, kolem něho do kruhu chodí až tančí zástupy mužů a žen ozdobených klasy a květinami. Co se to děje? Veliký svátek? Uprostřed léta? Děkování matce Zemi za plody léta? Ve které době? Nerozumím tomu a jdu zpátky. Z cesty, mezi dvěma ohni na skalách se ohlížím, s nebe se snáší zlatostříbrný poprašek a dopadá ve sloupcích na místa ohňů. Lidé jsou mi zcela neznámí a přitom nějak blízcí. I šest mohutných stromů u brány mi bylo svým tvarem strašně povědomých – ano, obrovité jilmy, takové, o jakých se v kraji už jen vnukům vypráví. Jilmy už tu skoro nerostou. Vysoko položená ohňová cesta k Pramenné hoře vysoko plápolá.

Mami, proboha, probud' se, mluvíš ze spaní, gestikuluješ. Probouzím se, rodina večerí u známého stolu pod visací lampou, ve známé, vybilené světnici. Babiččin příborník je na svém místě. Hladová, přidávám se k nim.

O STROMOVÉM MĚSTĚ

Jilmy už tu skoro nerostou. Zůstala po nich jen jména: říčka Jilemka a, myslím, pradávné, soběstačné až ostrovní sídliště, dnes město Jilemnice. Strom jilm sám je jeho erbem.

Město je položeno tak, že lépe vybrat snad nebylo možné. Chráněné proti ledovým severákům i prudkým západním vichrům, ve vysoké krajině u paty Krkonoš, otevřené jižnímu slunci. Přes táhlé pláně, pro běžkování jako stvořené, a hlubokým lesem je jen skok do Horní Branné, poslední stopy J. A. Komenského v Čechách.

Odvěký duchovní střed místa je položen na táhlém návrší s širokým výhledem na panorama středních Krkonoš. Město má na svém území naleziště měděných rud, jsou tu prastaré doly, kde se, kromě jiného, těžilo prý z jediného ložiska azuritu v Čechách, sytě modrého, se zlatými hvězdičkami, „nebeského“ kamene. Příhodné pro civilizaci vyrábějící bronz a umné šperky.

Městečko o pouhých pár stovkách obyvatelích, mělo před Josefem II. čtyři kostely a kapli sv. Alžběty. Kostely vysokého svěcení: kostel Nejsvětější Trojice, kostel sv. Kříže a kostel Povýšení sv. Kříže. Hlavní kostel je zasvěcen sv. Vavřinci, světci z nejvýznamnějších, na ohni upáleném. Koncem minulého století přibyla kaple sv. Anny.

V okruhu nyní vedlejšího Kostelního náměstí stojí to, co vytváří ducha města: na východě mohutný barokní chrám sv. Vavřince se vzácnou Madonou z 15. století a nečekaně krásnou barokní výzdobou, vpravo internát textilní průmyslovky, pak fara, za níž vykukuje věž areálu nižších škol, dále městská knihovna, vedle ní vysoká brána k harrachovskému zámku, dnes sídla Krkonošského muzea. Jeho největším magnetem je jímavě spanilý pohyblivý Betlém řídicího učitele Metelky. A vlevo

od kostela stojí gymnázium. Těch budov je šest. Při desátém výročí republiky, jako by věděli proč, umístili jilemniční lípu svobody právě doprostřed Kostelního náměstí, právě tam, kde v mém snu žhnulo ohniště uprostřed slavnostního posvátného kruhu šesti vzývajících kněží. A moje tehdy desetiletá maminka k tomu zpívala velké sólo.

Městečko si ve staletích tiše trvalo na svém, jako by vědělo svoje. Městečko obešly vlny kolonizací, enkláva českého osídlení se udržela právě při vysoké ohňové jizerské cestě mého snu. Za třicetileté války vypálili dřevěné městečko Jilemničtí Švédové, v ohni shořel i archiv, a tím se nic neví ani o počátcích dnešní podoby města. Natož o jeho předchozích vrstvách.

Hlavní čtvercové obchodní městské náměstí s půvabnou radnicí je cítěn návštěvníky spíš jako přilepenec k tomu podstatnému, co je kolem náměstí Kostelního. Příchozí cítivají „dobrého ducha“ toho města, cítí magii Pramenné hory vysoko nad městem.

Chudý kraj okolo města, těžká obživa jeho obyvatel. Lidé osaměle žijící v chalupách roztroušených po stráních, úzce sní spjatí s přírodou, rozuměli jí. Lidé tu i dnes mluví se zvířaty, s jabloněmi v sadě, divokými stromy, i s bylinami. Lidé individualističtí, často sveřepí samouci, jak jinak, a současně navzájem spolupracující. Snadno zvládli příchod textilního průmyslu k jejich řekám. Nejhorším odsudkem v tom kraji je – být označen za lenocha. Lenoch má své místo stranou i v Metelkově Betlému.

DOVĚTEK

Jak je příznačné, že názvy toho, co popisuje samu tvář Země, jsou ženského rodu? Země naše matka, platforma pro náš život. Jako by tím lidé samozřejmě vyznali svůj bytostný vztah k ní, jako by si naopak od kořenů svou mateřskou roli sama Země dobře ohlíдалa: (*země, pevnina, hora, skála, stráň, pláň, rokle, průrva, úzlabina, výšina, kotlina, nížina, dolina, vrchovina, prohlubeň, puklina, pahorkatina, půda, propast, jeskyně,*

strž, tůň, bažina, mokřina . . .). Ženského rodu je většinou i to, co ze země samo vyrůstá, nebo se jí dotýká (*tráva, louka, pastvina, bučina, doubrava, voda, řeka, . . .*), zatímco to, co existuje nad zemí, co přichází shora, je povětšinou rodu jiného (*vítr, obláček, mrak, víchr, vánek, Měsíc, Slunce, . . . , blesk, hrom, déšť, mrak, liják, sníh, krupobití, paprsek, . . .*). Výjimečnost české kotliny spočívá, zdá se mi, i v tom, že názvy všech jejích řek, až na sběrné, do moře tekoucí Labe (německy však die Elbe), jsou rodu ženského (*Vltava, Sázava, Otava, Mumlava, Úhlava, Jilemka, Berounka, Nežárka, Želivka, Jizera, Cidlina, Bílina, Radbuza, Úpa, Nisa, Metuje, Orlice, Mže, Ohře, Lužnice, . . .*), už na Slovensku tomu tak není (*Dunaj, Váh, Hron, Laborec, Hornád, Poprad, . . .*).

Nemohla být Jilemnice z nejdůležitějších duchovních center Keltů, nebo i jiných před nimi, . . .? Při výše popsaných klíčových přírodních souvislostech je to docela možné. Stavěli ze dřeva, mnoho toho po nich nemohlo zbýt. Mohli však po nich zbýt, a zřejmě zbyli, dobří duchové jejich posvátných míst. Míst na vrcholcích hor, u pramenů řek, kde se snažili o přízeň matky Země, o harmonii s ní. Obřady vztahující se k Matce Zemi, s prosbami a poděkováními, jistě zanechaly na místě svou ženskou duchovní stopu. Na místě (té) Jilemnice pak spolu s dobrým duchem Pramenné hory a jizerské cesty. Souvisí nějak velký duch těch míst s tamním neobvykle vysokým výskytem vidců, blouznivců, citlivců, spiritistů? Také je, myslím, krásně zvláštní, že místní poudačky, pohádky a báchorky neznají zlý tón a ukrutné děje, jsou až humorné, ve spravedlnosti, mnohdy za pomoci Krakonoše, končí.

V unikátní české kotlině může být mnoho keltských či jiných pozitivních duchovních míst. Nemůže být pokládána za významnou krajinu Matky Země? Nedávno byla zasvěcena Matce Nebes, Panně Marii. Germánská vlna šla od západu prý až po Pražskou kotlinu. Co se stalo s Kelty severovýchodními? Zůstali, přežili? Splynuli s příchozími slovanskými Charváty?

Být mocným politikem, začala bych společenskou a duchovní obrodu České republiky – od severovýchodu Čech. Vždyť každé volby ukazují, že ta oblast je „nejzdravější na hlavu“. Být mocným politikem, pokusila bych se vtáhnout obyvatele do hledání a cítění tajemných pozitivních duchovních stop předchozích civilizací. Kořenů, vztahených k životodárným a krásným místům krajiny. Žádné odtažené pojmy jako ekologie, globální civilizace, ... Takhle obyčejně. Když sleduju, jak jsou spontánně a obvykle i vlastním nákladem opravována poničená Boží muka, cítím, že touha po duchovním vztahování se tu je anebo dřímá.

Být mocným politikem, snad už bych dnes mohla vzít za své i to, jak systémový pohyb Slunce, jehož stopa je krásná, tvaruje naše nadzemní přírodní prostředí – činnost Slunce, klima, ... Zprostředkovala bych cítění slunečního systému jako našeho širšího domova. Co nejistot a strachů by zmizelo. Systémový pohyb Slunce nabízí přibližný průhled do životních podmínek až na příštích šest století.

ČAS PŘÍTOMNOSTI

Ivan Chvatík

... a nezakaleni ve vodě,
vychrtlí dnové se vytrácejí
do jeskyní času.
(Thomas Wolf, O řece a času.)

Když Aristotelés shrnuje obtíže, na které narážíme při úvahách o čase, říká: „Jedna jeho část již byla, a proto není, druhá však teprve bude, a proto ještě není“. Přítomný okamžik, který tyto dvě části času, minulost a budoucnost, od sebe odděluje, je však bezrozměrný. Augustin k tomu říká: „Kdyby však přítomný čas byl stále přítomným a neměnil se v minulý, již by to nebyl čas, nýbrž věčnost“. Říká však tamtéž: „... Nebyl by přítomný čas, kdyby nic netrvalo.“

Přítomný není tedy vlastně čas, nýbrž to, co v něm trvá. Přítomný čas je jen v gramatice. V přítomném čase může být sloveso. Sloveso v přítomném čase může v některých případech vyjadřovat, co podmět věty dělá, nebo co se s ním děje, co trpí. Může vyjadřovat i mnohé jiné věci, ty však ponechme stranou. Aby mohlo sloveso o podmětu něco vypovídat, musí podmět trvat, musí vydržet to, co o něm sloveso říká, aniž by se přitom v nějakém zásadním ohledu změnil. Aniž by se změnil tak, že by to nebyl on. Trvání tedy připouští změnu, ale jen takovou, při níž věc zůstává sama sebou, při níž zůstává tou věcí, kterou byla, když změna začala. To, co takto zůstává ve věci tím, čím bylo, a co tedy o ní dovoluje mluvit, nazývá Aristotelés bytností věci, *úsia*, a charakterizuje to právě oním výrazem „*ti én*

einai“, „být čím bylo“. To, čím věc byla a je, se pro Aristotele ve změně nemění, setrvává beze změny, nevzniká a nezaniká. Buď prostě je, a pak vždycky bylo a vždycky bude, anebo vůbec není. Tento pojem se, zhruba řečeno, udržel až do našich dnů pod názvem substance. Setrvalost je nezbytná podmínka toho, abychom vůbec mohli mluvit o změně. Změna je možná, myslitelná, jen na podkladě něčeho, co se nemění, co trvá. Co však doopravdy trvá?

Všechno, co známe, sice nějaký čas trvá, takže to nazýváme tímž jménem a můžeme se o tom vyjadřovat pomocí sloves, ale dobře víme, že každá věc má svůj čas, mění se tak dlouho, až ji nakonec nepoznáme a musíme o ní už jen říci – byla. Všechno se mění – co bylo, není.

Co tedy ale je? Tradice zde nabízí mnoho odpovědí, které však dědici postupně víceméně úspěšně vyvracejí. Koncem 19. stol. se začal hroutit pojem substanciálního subjektu, který byl zajisté jedním z velmi dobrých pojmových prostředků pro zvládnutí problému změny a trvání. Už Aristotelés neopomene zdůraznit, že čas je počet nebo číslo změny a že počítat umí jedině duše. Je-li tedy subjekt jednoduchá substance, jež ve všech změnách zůstává táž a již se změna týká jenom tak, že právě ona je tou instancí, která je s to změnu registrovat, pak je téměř vyhráno. Jen je třeba, aby takový subjekt nezanikal. Substance, která vznikne, trvá beze změny a pak zanikne, není žádnou substancí. Tato potíž je jedním z důvodů pro víru v nesmrtelnou duši, pro víru v boha, nebo pro konstruování takových pojmů jako je třeba Husserlova transcendentální subjektivita.

Ontologická analýza lidské existence, jak ji ve svém hlavním díle *Bytí a čas* podává Martin Heidegger, však ukazuje, že to, co takovýmto substanciálně pojatým, neměnným subjektivitám chybí, je na jedné straně právě ona schopnost být nositelem, registrátorem, způsobovatelem a trpítelem změny, na druhé straně právě ona schopnost být tímtež, udržovat se jako něco, co je stále sebou samým, ale to obojí v čase, ve změně, a to ne jen navenek, pro pohled nějaké jiné, opravdové subjektivity, nýbrž

vnitřně, pro sebe samu. Problém trvání, resp. toho, co je trvalé, patří do času a je třeba jej řešit v čase, nikoli v bezčasi, kam poukazuje tradiční pojem subjektu.

Jediná subjektivita, s kterou máme zkušenost, jsme my sami a nám podobní. My sami, každý sám pro sebe, si říkáme „já“ a zdá se nám, že jsme si nejbližší. Už v tom se však ohlašuje jakási potíž. Jsem sám sobě bližší, než jsou mi moji bližní, a ti jsou přece docela blízko. Ale co všechno patří ke mně, co všechno jsem já?

V mistrných analýzách Martin Heidegger předvedl, že člověk, jakožto jsoucno, jemuž jde v jeho bytí o toto bytí samo, je bytím v možnostech a jako takovéto bytí „vždy již sebe sama ve svém bytí předstihl. Je vždy již 'před sebou', nikoli jako vztahování k nějakému jinému jsoucnu, jímž není, nýbrž jako bytí k onomu 'moci být', jímž sám je.“ Je jím ovšem právě jakožto člověk, totiž právě jakožto bytost, která se ve svém vztahování k sobě vztahuje k věcem, jako k něčemu, čím sama není, jako bytost zapjatá nedozírně složitou sítí poukazů a vztahů do světa, který pro ni vystupuje jako to, čím je ve svém bytí konkrétně faktickým způsobem určena, co je jí předáno, čím je omezena či zvýhodněna, na co je odkázána a z čeho musí ve svém sebe-předbíhání a seberozvrhování vycházet. Heidegger říká: vržený rozvrh. I těmito svými omezenostmi a odkázanostmi však člověk je. Ne nadarmo říká Aristotelés ve svém zkoumání o duši, že duše člověka je jakýmsi způsobem všemi věcmi. Když toto místo citoval Jan Patočka, zdůrazňoval ovšem vždy právě ono „jakýmsi způsobem“. Jako omezenost, odkázanost, negativita může tato část struktury lidského bytí vystupovat jedině ve výše uvedeném sebepředbíhání, které je překračováním právě těchto mezí.

Lidský život je tedy vždy rozehrán v tomto napětí mezi překračovatelnou fakticitou a omezenými možnostmi tuto fakticitu překračovat, totiž rozvrhovat a uskutečňovat svým jednáním její změnu. Tuto lidskou rozpjatost mezi fakticitu a rozvrh je možno charakterizovat jako svobodu. Jak je vidět, je to svobo-

da omezená, konečná, přesto však opravdová svoboda. Kdykoli cokoli udělám, mohl jsem udělat – formálně logicky řečeno – opak, tedy nic, nebo ledacos jiného. Omezenost, konečnost svobody spočívá ovšem v tom, že sice mohu udělat ledacos, nikoli však cokoli. Mám nějaké možnosti a musím s nimi hospodařit, musím se o ně starat. Z velké části si je svým jednáním, svým hospodařením dávám, z neméně velké části je shledávám hotové, ač už jde o materiální věci takříkajíc přírodní, či o okolnosti, do kterých jsme postaveni jednáním druhých svobodných lidských bytostí. Nemohl bych však jednat, kdybych nebyl omezen svou konkrétní fakticitou, kdybych nebyl situován. Nebylo by proč, kvůli čemu, s čím a o čem. Nekonečná svoboda je prázdný pojem.

Rozehraná rozpjatost lidské svobody mi dovoluje, ba přímo vyžaduje, abych jednal, abych hospodařil se svými možnostmi, abych se staral. I nicnedělání je jednání, je hospodaření, je starost. Jednáním pojatým v tomto nejširším smyslu slova svoje možnosti nejen, jak už jsme řekli, modifikuji, ale jednáním také zjišťuji, jak na tom se svými možnostmi jsem. Jednám s lidmi, jednám, zacházím s věcmi. V každém jednání, v němž vždy ohledávám a obměňuji *své* možnosti, přicházím jaksi zpět ze *svého* předběhu před *sebou* k *sobě* ve *své* fakticitě a vždy znovu identifikuji *sebe* rozevlátého ve *svých* možnostech se *sebou* odkázaným na *svá* omezení. Konám skutek a rozumím: já jsem to. Já jsem to vykonal, mně vyšlo, co jsem si naplánoval, já jsem se zmýlil ve svých předpokladech, já jsem unikl při havárii o vlásek smrti, ale mě teď bolí zranění. Tímtéž tahem, kterým identifikuji sebe, identifikuji rovněž věci a druhé svobodné bytosti, které mi mé možnosti poskytují a omezují. S takovými, takto identifikovanými a ověřenými věcmi a bytostmi pak mohu zacházet a počítat. Jedině opravdovým výkonem skutků docházím k pravdám, a to k pravdám o věcech, o sobě i o světě, ba dokonce i k pravdám abstraktním. Jedině výkonem skutků mám co dělat se skutečností. Bez skutků žádná skutečnost. I ty nejabstraktnější, takříkajíc nadčasové pravdy

se ukazují a udržují v hermeneutické kruhové struktuře našeho rozumění. Vycházejí z předporozumění, které vždy už mám díky výchově, vzdělání, tradici, či vlastním předchozím skutkům, dospívám skutkem k potvrzení nebo vyvrácení toho, co jsem dosud považoval za pravdu.

Vzhledem ke své konečnosti a omezenosti nemohu však nikdy projít skutkem veškerou skutečnost a vždy jsem odkázán na skutky druhých a na předchůdné porozumění, jímž uceluji parciálnost skutků vlastních. Mohu si být jist, že svým skutkem nikdy nevyčerpám všechny aspekty a možnosti, které věc a situace skýtá, a proto veškerá skutečnost, kterou považuji za opravdovou, má charakter onoho Heideggerem analyzovaného „považování za pravdu“ a moje bytí v pravdě je vždy také zároveň bytím v nepravdě, iluzi, omylu. Jdouce správnou cestou, vždy zároveň také bloudíme. Nikdy ovšem v témž ohledu a v témže smyslu. Právě díky svým skutkům, které konáme jakožto konečné, smrtelné bytosti, jímž v jejich bytí o toto bytí jde, máme docela dobrý přehled o tom, že na to a na to stačí takový a takový skutek, víme, že na určitého člověka se můžeme v daném ohledu spolehnout a na jiného ne, prostě díky víceméně smrtelné vážnosti, s níž se staráme o své bytí, máme dostatečnou jistotu o spolehlivosti pravdy a skutečnosti. A právě proto, aby naše jednání a náš život vůbec tuto skutečnost a opravdovost neztratily, nemůžeme být nesmrtelní. Vždy musíme počítat s tím, že naše za dostatečně považované skutky jednou stačit nebudou a že zemřeme. Toto naše prokletí umožňuje nám však naši velikost, možnost nebýt umožňuje nám být.

Zůstaňme však u skutků. Kdy konám skutek? Teď. Nějaký čas jsem se na něj připravoval, schylovalo se k němu, nějaké skutky mu předcházely, a teď jej vykonám: Připravit, pozóór, teď! Uf, a je to. Teď jsem to vykonal. Možnost skutku stala se skutečností. Skutečnost je mi přítomna. Jaká však je přítomnost skutečnosti? Jistěže jiná, než přítomnost onoho teď, kdy jsem konal skutek. Skutečnost skutečnosti je minulost skutku. Tato minulost je mi přítomna jako součást mých možností, mi-

nulost skutečnosti ke mně přichází jakožto budoucnost v mých možnostech. Minulost trvá v přítomnosti jako skutečnost, která rozevívá a nechává k nám přicházet budoucnost. Co se stalo, nemůže se odestát. Co se však vlastně stalo, můžeme se dovědět jedině z budoucnosti, dalšími skutky, dalšími výkony hermeneutického porozumění. Skutečnosti tedy nejsou jen tak bez dalšího minulými skutky. Přítomnost skutku, ono teď, v němž skutek konám, je ve shodě s klasiky nedostupné, nehmatné, něco, čehož hlavní charakteristika je, že se vymyká, je to to extatikon kat' exochén. Setkat se s ním můžeme jen jako s minulým, hotovým, nebo jako s budoucím, zamýšleným, očekávaným.

Podobně je tomu – jakkoli se vnucuje zdání opaku – s prožitky, s tím, co snáším, vydržuji, trpím, čehož nejmarkantnějším příkladem je bolest. Avšak stačí si uvědomit, jak je to s jejím začátkem, či koncem, abychom nahlédli, že ani zde nelze mluvit o prožívání okamžiků, o čistém bytí v takzvané přítomnosti. Bolest nikdy nezačíná, vždycky shledáváme jaksi dodatečně, že už je tu, a také nikdy nekončí, vždycky teprve dodatečně a v obavné nejistotě konstatujeme, že už nás to vlastně nebolí. Co však prožíváme, když nás to bolí? Vždyť to přece opravdu bolí, a je to strašné! Ano, v bolesti je dobře vidět naše odkázanost, omezenost našich možností. Musím udělat to a to, aby to bolelo méně, nemohu už dělat nic, musím počkat, jestli to snad přestane bolet – a vždycky je možné, že to nepřestane a že zemřu. Skutečnost bolesti stejně jako skutečnost skutků a událostí je minulá a přichází k nám z budoucnosti.

Minulostně-budoucnostní charakter skutečnosti je dobře vidět na fenoménu prostoru, na prostorovém uspořádání věcí a dějů. Co může být skutečnějšího, než domy, které teď vidím z okna na druhé straně údolí. Tyto domy jsou přítomné. Jsou přítomné v dvojím smyslu. Jednak jako přítomnost minulého skutku, jímž byly vystavěny, jednak jako budoucnostní přítomnost mých možností: kdybych tamtudy náhodou šel, budu se jim muset vyhnout. Prostor je vždy prostorem nějakých věcí, které tu už vždycky jsou, a s nimi souvisejících možných udá-

lostí, které mne mohou potkat a které mohu *tam*, v prostoru uskutečňovat. I se sebou samým se setkávám vždy někde *tam*, u věci s kterou zacházím a jíž vždy, jak už jsme s Aristotelem řekli, v tomto smyslu jsem, ač už je to nejvzdálenější orchidea v tropickém pralese, kterou jsem nikdy neviděl, či nejvnitřnější část mého těla. Nikdy se se sebou nemohu setkat *tu*, opravdu u sebe, ve svém ze světa vytrženém centru, protože nic takového nemohu jakožto bytost fakticity svých možností nikdy najít. *Tu*, jak Heidegger srozumitelně vykládá, je celá do otevřena se rozprostírající neurčitost našeho porozumění svým možnostem, kterou proto nazývá „bytí *tu*“, *Dasein*, pobyt. Tato naše časově prostorová struktura nám tváří v tvář naší smrti umožňuje hermeneuticky kruhovou identifikaci sebe, druhých a zároveň s tím našich společných věcí, naší společné skutečnosti.

A co *přítom* v této nekonečně rozmanité střídě a bez konce kolotavé změně trvá, o co se lze opřít, co drží a nezklame? Není to nic jiného než smrt. A nyní už nejen moje vlastní, ale smrt vůbec. Smrt jako dům bytí, jak nepříliš srozumitelně říká Heidegger.

Kéž ještě mnoho dobrého a zajímavého v něm prožijeme a uskutečníme!

... až na další ...

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
I.L.B.N. ■ Lieferung VII ■ Bogen 34 ■ Cerambycidae ■ 2511-1.

Lamiini

Vesperus

Latreille

Apatophysis

Cleroides

Brachyteroma <i>ottomunum</i> Heyd.	Dilus <i>fugax</i> Ol.	Obrium <i>biolor</i> <i>a. pallipes</i> Pic.	Cerambyx <i>cerdo</i> <i>v. Pfisteri</i> Stierl.	Hesperophanes <i>fasciatus</i> Fald.
Stenopterus <i>flavicornis</i> Küst.	Callimus <i>semicyaneus</i> F.	Leptidea <i>bravipennis</i> Muls.	Cerambyx <i>cerdo</i> <i>v. Mirbecki</i> Luc.	Hesperophanes <i>pallidus</i> Oliv.
Stenopterus <i>rufus</i> L.	Callimus <i>angulatus</i> Schrak.	Craoilla <i>minuta</i> F.	Cerambyx <i>miles</i> Bon.	Stomatium <i>fulvum</i> Vill.
Stenopt. <i>a. geniculatus</i> Kr.	Callimus <i>abdominalis</i> Ol.	Pentichra <i>fasciata</i> Stph.	Cerambyx <i>nodicornis</i> Küst.	Icosium <i>tomentosum</i> L.
Stenopt. rufus <i>a. sylvicus</i> Pic.	Call.abdominalis <i>v. nigricollis</i> Pic.	Pentichr. <i>fasciata</i> <i>v. brunnea</i> Tourn.	Cerambyx <i>dux</i> Fald.	Icos.tomentos. <i>v. siliacum</i> Gsb.
Stenopterus <i>moerhousianus</i> Luc.	Callimus <i>Adonis</i> Ab.	Pentichr. <i>fasciata</i> <i>v. lugubris</i> Rag.	Cerambyx <i>Scopoli</i> Füssl.	Neomarius <i>Sandolphi</i> Fairm.
Stenopterus <i>atricornis</i> Pic.	Callimus <i>egregius</i> Muls.	Pentichr. <i>fasciata</i> <i>v. apicalis</i> Rag.	Cerambyx <i>Scopoli</i> <i>a. helveticus</i> Stierl.	Oxypleurus <i>Noddi</i> Muls.
Stenopterus <i>ater</i> L.	Callimus <i>femoratus</i> Germ.	Axinopalpis <i>gracilis</i> Kr.	Cerambyx <i>Scopoli</i> <i>v. valdeipagus</i> Luc.	Lucasianus <i>Leveillati</i> Luc.
Stenopterus ater <i>a. notulatus</i> Muls.	Cartallium <i>obovatum</i> L.	Cerambyx <i>velutinus</i> Brid.	Cerambyx <i>multiplicatus</i> Mitch.	Saphanus <i>piceus</i> Leich.
Stenopterus ater <i>a. nigripes</i> Kr.	Cart.abulnium <i>a. nigricollis</i> Pic.	Ceram.v. velutinus <i>v. castaneus</i> Caval.	Dapnocerambyx <i>mauritanicus</i> Bug.	Saphanus <i>piceus</i> <i>v. cylindricus</i> Fairm.
Stenopterus ater <i>a. laevigatus</i> Pic.	Obrium <i>caenothecum</i> L.	Cerambyx <i>carinatus</i> Kül.	Hesperophanes <i>sericeus</i> F.	Saphanus <i>Saundersi</i> Bruckl.
Stenopterus ater <i>a. flavipes</i> Pic.	Obrium <i>brunneum</i> F.	Cerambyx <i>cerdo</i> L.	Hesperophanes <i>clavicornis</i> VIII.	Drymochares <i>Trogl.</i> Muls.
Callimoxys <i>gracilis</i> Brullé	Obrium <i>Noddi</i> Kr.	Cerambyx <i>cerdo</i> <i>v. neomantus</i> Mitch.	Hesperophanes <i>griseus</i> F.	Drymochares <i>Strodi</i> Gsb.

HELENA ILLNEROVÁ

4. září 1998

Milý Ivánku

když Ti nebylo ještě 13 let, vykládal jsi mi na horách teorii času jako čtvrtého rozměru. Vůbec jsem Ti nerozuměla, ale obdivovala jsem hloubku intelektu nezletilého jinocha. Někdy před dvěma lety jsem přišla k Vám na seminář, a tam jsi ohnivě diskutoval o významu času. A opět jsem obdivovala hloubku intelektu, tentokráté již zralého muže. A protože věřím na cykly času, těším se, jak zase někdy za více než 40 let Tě potkám, uslyším Tvůj rozklad o čase, konečně vše pochopím a budu uchváčena hloubkou intelektu starého muže.

Do té doby se drž a vše vybádej. Máš na to ještě 40 let, jsi nyní na prahu moudrosti. A já se budu mezitím těšit na Tvé krátké eseje a poznámky o vesmíru, přírodě a životě.

S přáním všeho krásného

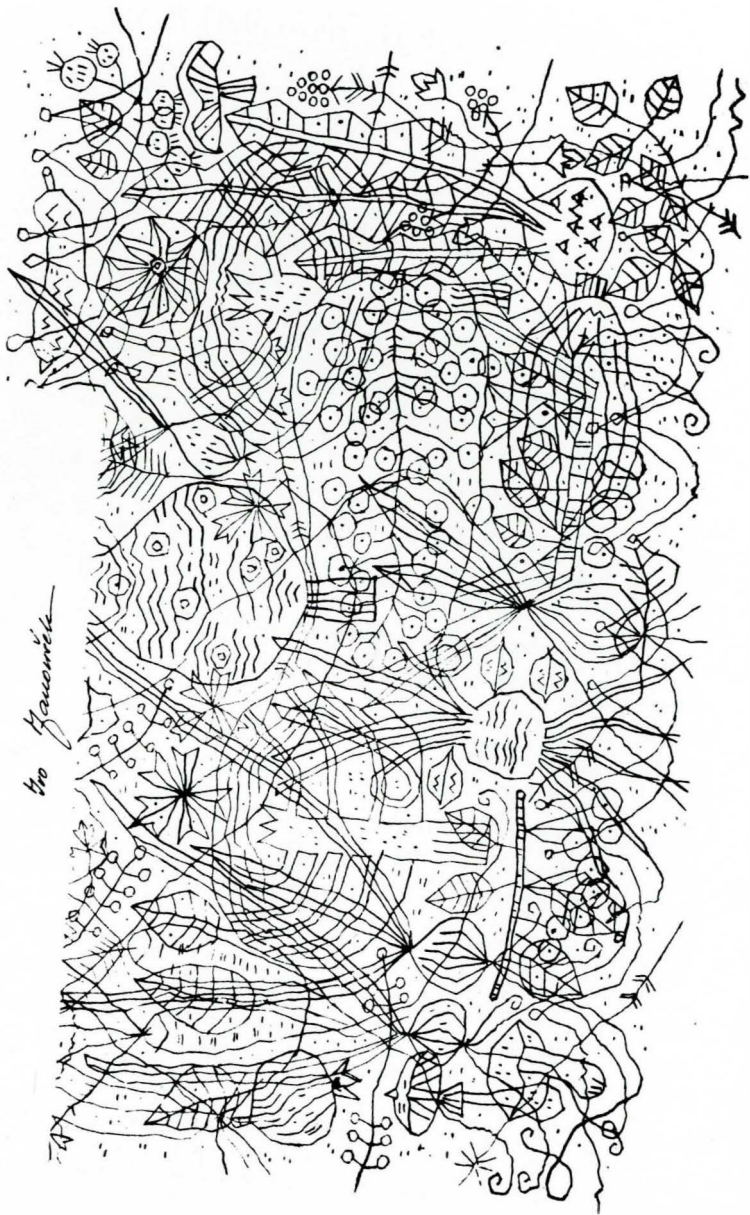
Tvoje

Helena Illnerová

IVO JANOUŠEK

list z desky pro Agendářnímu (11.11. 76)
Návrh k dělu Katedrála

pro Hranice

PAVLA A TOMÁŠ JECHOVI

Slovutný kmete!

Nechť Ti vzkvétá sídlo na Košíku.

Nechť Ti vzkvétá CTS.

Nechť Ti slouží zdraví.

Nechť nám i nadále zachováš svou přízeň.

Nechť Tvá léta nad pět tuctů nejsou tuctová.

Nechť ej, abychom vymýšleli něco dál.

VĚRA JIROUSOVÁ

Milý Ivane,

přeju ti k pěkně zaokrouhlenému výročí narození všechno dobré. Váhala jsem, kterou z rozepsaných básní z letošního roku mám dokončit a poslat ti ji do sborníku. Všechny byly ale příliš ponořené do nějaké přítomnosti, která právě není nadosah, a jakmile jsem se k nim chtěla vrátit, propadaly se do dalších nespočetných vrstev skutečnosti. Víím, že odtud vyplují, až se naskytne příhodná chvíle. Rozhodla jsem se tedy, že ti věnuju něco, co je miň nápadné, a co v posledních letech převládá na mém psacím stole. Doufám, že můj text k výstavě malíře Jana Mertý přijmeš vlídně, a možná probudí tvou zvědavost. Sice nevím, jestli se ti v září podařilo prohlédnout si jeho nejnovější obrazy ve Špálovce, ale pokud ano, je to dobře, a třeba ti je mé ohlédnutí připomene. Realisticky předpokládám, že jsi v tomhle měsíci neměl mnoho času. Ani potom se nestane chyba, když si přečteš pár řádek o výstavě, věnované milovníkům umění, tudíž i tobě. Vystavené obrazy by tě určitě potěšily. V případě, žeš je neviděl, tě aspoň pobaví, když se je pokusím přiblížit naslepo – „slovem“. Když ti touto privátní formou o nich dávám vědět, můžu dokonce napsat, že se mi velmi líbí a mám je ráda (což v recenzi nelze). Přičleňuji tě tedy k pomyslnému hloučku milovníků umění. K těm, které hřeje, když se v obrazech setkají s tím, že jsou věci čím dál lepší. Jsou takové, jaké mají být, a lze o nich říci, že jsou dobré.

Přátelsky zdraví

Věra Jirousová

V Praze 23. září 1998

MILOVNÍCI UMĚNÍ

Na výstavě malířských prací Jana Mertý (1952) v pražské Špálově galerii mohli diváci letos v září vidět kompaktní soubor obrazů a kreseb, které sledují volně naznačené téma a byly dokončeny v posledních dvou letech. V průběhu devadesátých let prokázal Jan Merta na několika samostatných výstavách, například v Galerii hlavního města Prahy (1993), v Nové síni (1994) anebo ve Výstavní síni Emila Filly v Ústí nad Labem a v pražské Galerii MXM (1996), že jeho práce patří k jedné z nejzajímavějších pozic současné malby. Redukované a uzavřené formy jeho obrazů vznikají na pohyblivé hranici mezi předmětným a abstraktním zobrazením, a nesou v sobě napětí výrazu, který spojuje velkou malířskou zkušenost s nesamozřejmostí kroků toho, kdo se při artikulaci vizuální myšlenky nechává vést především tím, co k němu přichází ze strany věcí.

Mertovy obrazy z devadesátých let jsou ve Špálově galerii doplněny řadou kreseb a dvěma ukázkami umělcovy plastické tvorby. Na první pohled je zřejmé, že se tyto práce vyznačují přesně zvoleným formátem, o kterém lze říci, že je vytvořen na míru věci. Na velkých plátnech obrazů i v docela malých kresbách se projevují výrazné rysy Mertova malířského přístupu: s určitou zdrženlivou věcností a citlivostí se zabývá tím, co je podstatné a vyjadřuje jeho osobní zkušenost. Jeho pohled jako by chtěl prozkoumat především to, co je uvnitř, a proto si často přizpůsobuje klasické malířské náměty, které uvádějí do obrazu tělo a atributy tělesnosti, krajinu nebo zakletý vnitřní prostor. Na nejnovějších obrazech se objevují dokonce velmi zvláštní zpodobení zvířat. Pro tyto sumarizované obsahy vytváří Merta malířskými prostředky prostupné prostředí, v němž modeluje a nechává prolnout měkké obrysy reálných věcí a představ. Všechny zmíněné komponenty přitom definují obrazové formy natolik volně, aby zůstal vnitřní prostor malby dostatečně prázdný a mohlo se v něm plně rozeznít malířské téma.

Každý z obrazů sděluje vlastní příběh a svým způsobem rozehrává společné téma. Významové souřadnice jednotlivých příběhů nejsou jednoznačné, přesto je můžeme „číst“ jako zhuštěné či fragmentární poukazy nebo šifry, které mluví o účasti na nějakém ději. V tomto smyslu jsou Mertovy obrazy otevřené a obrácené k divákovi. Jeho pozornost pravděpodobně upoutá už to, že může sledovat procesuální frázování námětu, jak se v průběhu malířské práce upevňovaly na ploše obrazu „průhledné“ individuované významy a formy. Divák, který vyjde po stopě Mertova intuitivního přístupu má šanci, že objeví v obrazech jejich ohniska a se zajištěním myslí se protne v síti souřadnic s uzlovými body zpřítomněné vizuální myšlenky.

To, o čem mluví Mertovy obrazy, evokuje dialog kulturní paměti a dnešní kultury, která se oprošťuje od svazujících námětů i forem. Zbavuje se estetických i ideových konvencí, za nimiž dnes cítíme velké prázdno. Jako by z celé malířské tradice mohly zůstat jen základní a v dnešním světě testované věci. Pro první a úmyslně znejistěné kroky v fluidním prostředí, kde se formují nové myšlenky, poskytuje Mertovi jistě oporu úcta k silným vlastnostem a principům malby. S velkou kvalitou malby se však setkáme i v obrazech psa nebo podivných zvířecích bytostí, v nichž se umělec záměrně pouští téměř za hranice malířských možností. Před obrazem Dvojitý autoportrét, který zpodobuje černého panthera, se nejspíš každému vybaví známá Blakeova báseň. Mertova výstava je věnovaná Milovníkům umění, těm, kdo nejlíp znají a oceňují umělcovu práci. Pokud jím někdo už je nebo si přeje k nim patřit, asi tuší, že se dnešní umělec vydrží dívat do očí strašlivému souměru krásy a opětovat jeho pohled. Patří to už přece málem k jeho přirozenosti. Je to pro něho stejně snadné jako otevřenýma očima a s důvěrou hledět na horizont světa. V tom jsou si podobní a blízcí ti, kdo trpělivě rozžijí lampy uvnitř příjemných míst, zabydlených účastí a projasněných průběhem přátelských setkání.

MICHAL JŮZA

* * *

Přírodopisec Linné
ve stáří četl
jenom své knihy
a naříkal a litoval,

že takové knihy
chtěl vždycky psát,
ale nikdy se mu to
nepodařilo.

1997

* * *

Ráno se mi ve snu zdálo,
že jsem lezl po žebříku

do hrůzných výšek,
vázal jsem uzly a nastavoval jsem žebřík žebříkem,
chvílemi jsem padal,
chytal se a lezl dál v strašných samotách,

nakonec jsem slezl
a nějakých 5 metrů nad zemí
už někdo zezdola volá a povzbuzuje mě,
povzbudivě volá – už jste nad zemí!

1994

REKLAMA NA KUKAČKU

V hrnčířské peci mezi velkými nádobami zákonitě zůstávají malá prázdná místa, do nichž se téměř nic nevejde. Ale hrnčířům všech dob – podobně jako Stvořiteli – bylo líto nechat ta místa volná, když už jsou beztak vyhřívána. Do plonkových míst proto vkládali drobné dětské hračky, jež kvůli tomu vyráběli, a pak je rozdávali. „Když někdo koupil více nádobí, dostal návdavkem hračku pro děti,“ říkal osmdesátiletý hrnčíř František David ze Štěchovic, který míval při nakládání pece vždy po ruce lísku s hliněnými hračkami v různých velikostech, aby do každého nezaplněného prostoru vložil hračku správného kalibru. Dirigentka Gun Woernhoff ze švédského Karlstadu si vozí ze všech evropských zemí, kam zavítá, kukající hračku „kukačku“, a objevila ji se zadostiučiněním ve Zlaté uličce 13.

23.9.1998

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. ■ Lieferung VII ■ Bogen 33 ■ Cerambycidae ■ 15211-1.

Rhagium

Fabr. Ggib.

Rhamnusium

Latreille

Enoploderes

Faldermann

Hybomesthis Starkl Ggib.	Tetrop. fuscum v. triste Fens.	Phymat. punctillum v. humeralis Com.	Phym. femoralis v. utachderensis Starkl.	Call. rufipenne a. metallipenne Pic.
Crioccephalus ruficus L.	Tetropium Gabrieli Wag.	Phymat. pusillum v. rufipennis Starkl.	Poecilium alni L.	Semanotus undatus L.
Crioccephalus polonicus Mtsch.	Tetrop. Gabrieli v. Crawshayi Sharp.	Phymatodes lividus Roest.	Poecilium alni a. infuscatus Cherr.	Semanotus Laurae Lea.
Crioc. polonicus v. hispanicus Sharp.	Tetropium parcum Sharp.	Phymat. lividus v. triste Pic.	Poecilium rufipes F.	Seman. Laurae v. coralicus Crosas.
Asemum striatum L.	Cyamophthalmus mosaicus Friv.	Phymatodes testaceus L.	Poecilium fasciatum Vill.	Semanotus russicus F.
Asem. striatum v. agreste F.	Cyamoph. mosc. v. syriacus Chev.	Phym. testaceus a. variabilis L.	Pyrrhidium sanguineum F.	Seman. russicum v. poralicus Golshy.
Asemum foenicorne Kr.	Anisarthron barbipes Schreb.	Phym. testaceus a. rufipes Cost.	Callidium aeonium Deg.	Hylotrupes bojus L.
Nothorrhina muricata Dalm.	Lioderes Kollari Rdtb.	Phym. testaceus a. foenicus F.	Callidium violaceum L.	Hylotr. bajulus a. lividus Muls.
Tetropium castaneum L.	Lioderina Nacaris Hamp.	Phym. testaceus a. melanocephalus Ponsa.	Callidium coriaceum Payk.	Hylotr. bajulus a. pubes Vill.
Tetr. castaneum v. lividum L.	Protocallidium angustum Kschb.	Phym. testaceus a. similaris Klnt.	Call. coriaceum v. cupipenne Krschb.	Rhopalopus hungaricus Herbst.
Tetr. castaneum v. anicum F.	Phymatodes glabratus Charp.	Phym. testaceus a. anis Hedt.	Callidium antennatum Newm.	Rhopalopus insubricus Germ.
Tetr. castaneum v. tuleratum F.	Phymatodes puncticollis Muls.	Phym. testaceus a. praenotus F.	Callidium rufipenne Stsch.	Rhopalopus scicus Stsch.
Tetropium fuscum F.	Phymatodes pusillum F.	Phymatodes femoralis Mén.	Call. rufipenne a. nicotianae Pic.	Rhopalopus Loderi Ggib.

PETR KABEŠ

V balastu marasmu
začernalá místa
vybílené časy
v obrazovkách rotaček

Ó, Faktore
Ó, Textore
...
těch dotáček

Zaumnost
cenzorských dřevních dob,
křišťály krize
v nenapsané knize

V periskop
vytrčela rybí kost

Ivanovi,
S pěkným pozdravením
nejen k šedesátinám
Petr

ETUDA O KVASIČÁSTICÍCH

Z. Kalva, P. Mánek

Teorie je lešením pro stavbu poznání. Tak nám tlumočil fyzik Arthur Zajonc svůj postoj vůči teorii – inspirovaný studiem prací J. W. Goetha. Arthur Zajonc tento postoj reprezentuje svými uznávanými pracemi z kvantové optiky a také svými čtenářsky velmi úspěšnými knihami.

Tématem tohoto našeho příspěvku je jedno takové „lešení“ – kvantový kvasičástečkový formalismus. Jde o teorii, která již dávno překročila hranice fyzikálního paradigmatu. Pronikla do řady oborů, např. také do biologie, astronomie, jaderné chemie a jinam. Byly již také učiněny pokusy o aplikaci kvasičástečkového formalismu na oblast myšlení nebo informací.

Pomocí kvasičásteček se např. pokouší spojit informace s ději jaderné chemie skupina okolo Prof. Brandta na universitě v Marburgu, která zavedením tzv. anomalonů dostává formálně konsistentní popis některých „záhadných“ experimentů (např. experimenty s ozařováním mědi vedoucí ke vzniku nečekaných produktů). Také hovořit o kvasičástečcích v souvislosti s procesy lidského myšlení není nové. V českém vědeckém prostředí přetrvává nedůvěra vyvolaná autoritativními aktivitami komunistického ministra školství Kahudy, jehož pokus o zavedení „mentionů“ pro popis mentálních aktivit byl, mírně řečeno, nepřilíš úspěšný. Nicméně dnes se otázkou kvantově mechanického charakteru nervových dějů (nebo všeobecně dějů myšlení) vážně zabývá řada renomovaných vědců.

Na souvislost s kvasičástečkovým přístupem (jiný název je formalismus druhého kvantování) ukazuje zde např. myšlenka

R. Penrose, že pro děje zodpovědné za myšlení není přiměřené fermionovské chování, ale chování bosonovské (*Shadows of the mind*). Zajímavé jsou také úvahy o myšlení, které pracují s protikladem tlaku a sání (P. Gschwindt, G. Unger aj.) což lze opět vztáhnouti k protikladu chování kvasičástic bosonovského a fermionovského charakteru. Také zde se děje myšlení spojují s představou bosonovského charakteru.

Co je tak lákavého, dokonce transdisciplinárně, na teoretickém modelu kvasičástic? Odpovědi mohou být jistě různé. Podle našeho názoru jedním z významných důvodů přitažlivosti je možnost jednotného matematického zpracování velmi různých vědeckých oborů. Matematizovatelnost je přitom poměrně snadná a umožňuje (někdy sice pouze zdánlivě) kvantitativní zpracování. Vědecký pracovník tak dostává k dispozici téměř názorný nástroj. Platí za to ovšem řadou zjednodušení. Za zápor je také snad možné považovat, že aplikace kvasičásticového formalismu může stimulovat materialisticko substanciální přístup k poznání.

Pokusme se ilustrovat kvasičásticový formalismus druhého kvantování. Použijeme k tomu výsledků, ke kterým dospěla skupina vědců, na jejíž práci se prvý z autorů tohoto příspěvku dlouhodobě aktivně podílel a na níž se nyní podílí také druhý spoluautor, který je spolutvůrcem výpočtů, jež zde budou prezentovány. Půjde o studium tepelného chování při magnetování nebo demagnetování určitého typu magneticky anisotropních ferromagnetických látek. Lze zde ukázat, jak je možné převést nepřehledné termodynamické děje, jejichž stav je ovlivňován změnami vnějšího magnetického pole, na jednoduché představy o „částicích“.

Tepelné chování pevné látky lze chápat jako excitaci nějakého rovnovážného systému. Ve shora uvedeném případě magnetování ferromagnetu máme excitovatelné rovnovážné systémy dva. Jeden systém je tvořen mříží atomů – může jít o krystal, ale také o krystalicky neuspořádanou amorfní látku. Excitací je zde výchylka atomu z rovnovážné polohy způsobená něja-

kým impulsem. Druhým rovnovážným systémem je magnetická struktura vzorku. Magnetické momenty přiřaditelné jednotlivým polohám jsou v případě ferromagnetu rovnoběžné. Výsledkem excitace vnějším impulsem nebude v obou případech lokální výchylka v jednom místě, ale vzniknou excitace kolektivní. Jednotlivá místa jsou totiž ve vzájemné interakci – „vědí o sobě“ a změna, která začne nastávat v jednom místě, má ihned za následek další změnu v místě sousedním, ta opět vyvolá další změnu atd. Výsledkem je kolektivní děj, kolektivní excitace, která má charakter vlnivého děje. Fyzikální a geometrické vlastnosti vzorku způsobí, že se mohou realizovat jen vlny určitých vlnových délek – určitých frekvencí, a tedy také mající určité energie (ostatní vlny se vyruší např. interferencí). Chování takových vln je pak silně analogické chování částic majících svoji energii, směry šíření a možnost se pružně nebo nepružně srážet (pravděpodobnost srážek nesmí být ovšem příliš velká, její existence znamená zahrnutí slabé nelinearity). V případě našeho ferromagnetického materiálu máme dva druhy kolektivních excitací – kvasičástic. Magnony odpovídající magnetickým kolektivním excitacím a fonony odpovídající kolektivní excitaci poloh mezi sebou elasticky vázaného systému atomů.

Počet existujících kvasičástic bosonovského typu podle Bose-Einsteinova vztahu roste s teplotou a klesá s energií kvasičástice (vlny) – což platí pro magnony i fonony.

$$n_q = \frac{1}{e^{kT} - 1}$$

- kde: n = průměrný počet existujících kvasičástic
 q = vlnový vektor kvasičástice odpovídající vlny
 ε = energie kvasičástice
 kT = tepelná energie na jeden stupeň volnosti
 (T je teplota a k je Boltzmannova konstanta).

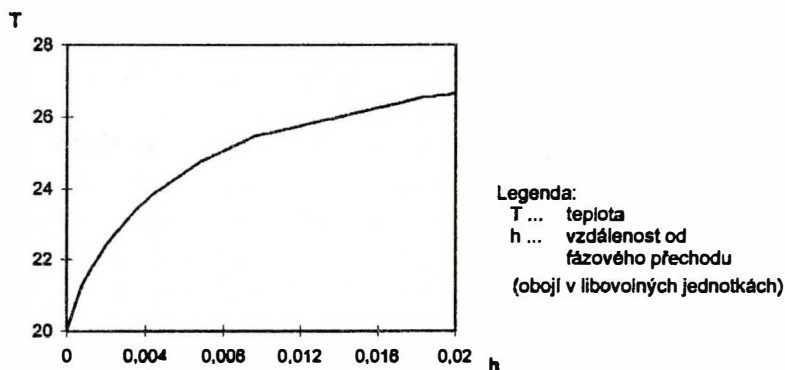
Změna energie kvasičástice znamená tedy změnu v počtu existujících kvasičástic. Změna velikosti vnějšího magnetického pole způsobí změnu kvasičásticové energie pro magnony, ale ni-

koliv pro fonony. Pro danou teplotu se tedy změní počet magnonů a zároveň se změní celková energie obsažená v magnetických excitacích (energie magnonů násobená jejich počtem). Pokud ale máme energeticky izolovaný systém (adiabatická aproximace), tak se změna pohybové energie v magnetických excitacích může uskutečnit jen na účet energie ve fononech. Výsledkem je, že se ustaví taková teplota, aby celková entropie excitací byla zachována. Tato změna teploty vyvolaná změnou vnějšího magnetického pole se nazývá magnetokalorický jev.

Přesnější způsob uvažování je takový, že neuvažujeme dva principiálně různé typy kvasičásticových excitací, ale zahrneme (dříve pouze předpokládanou) interakci magnetického a elastického systému explicitně do výpočtů. Dostaneme tak nové kvasičástice „magnon-fonony“. Zvolený název naznačuje, že předpokládáme interakci pouze slabou, takže nové kvasičástice budou mít charakter podobný buď fononům nebo magnonům – (odlišnost obou typů je výrazná: fonony lineárně závisí na vlnovém vektoru, zatím co magnony závisí na vlnovém vektoru kvadraticky).

Výpočty tohoto typu prováděl Z. Kalva společně s ruskými fyziky Baryakhtarem a Sobolevem pro anisotropní ferromagnetický materiál s lokalizovanými magnetickými momenty v okolí fázového přechodu v bodě přemagnetování do nesnadného směru magnetisace. Výsledné vzorce jsou dosti komplikované – viz. například nedávná publikace autorů v *Phys. stat. sol. (b)* 208, 187(1998). Výsledek má však výraznou zvláštnost, že jeden typ kvasičástic nabývá v okolí zmíněného fázového přechodu velmi malou energii, což znamená, že tyto kvasičástice se budou snadno vytvářet – jejich pravděpodobný počet bude veliký. Také energie, kterou ponese bude anomálně velká. Uvedené chování naznačuje, že taková látka může v okolí fázového přechodu vykazovat zajímavé termodynamické vlastnosti. Počítačovou analýzu magnetokalorického chování takovéto látky autoři tohoto příspěvku uskutečnili a výsledek je znázorněn na následujícím grafu, z kterého je např. vidět, že v okolí fázového

přechodu daného přemagnetováním ze snadného do nesnadného směru magnetisace by mělo docházet k poměrně vzácnému, negativnímu magnetokalorickému jevu.

Legenda: T ... teplota
 h ... vzdálenost od fázového přechodu
 (obojí v libovolných jednotkách)

Poznámka:

V tomto příspěvku diskutované chování vázaného systému dvou typů excitací, které v okolí fázového přechodu dává vznik několika excitačním módům, z nichž jeden se stává v okolí fázového přechodu velmi snadno excitovatelným a může se tak prudce vyvíjet „na úkor“ ostatních módů – může mít analogii třeba v nervových procesech. Nabízí se takto modelovat děje nelineárně rostoucí k určitému bodu.

RECENZE

Ivan M. Havel, *Otevřené oči a zvednuté obočí*. Edice Medusa, 6. Svazek, Vesmír, Praha 1998.

George J. Klir

Jak je dobře známo, časopis *Vesmír* má více než stoletou tradici v české vědecké komunitě. Současné období od roku 1990 je podle mého názoru jedním z nejbohatších v celé jeho historii, díky především úspěšné redakční spolupráci jeho šéfredaktora Ivana Havla a vedoucího redaktora Ivana Boháčka. Kromě výborných článků najdeme v každém čísle i pravidelný úvodník od Ivana Havla.

Úvodníky v časopisech bývají často málo zajímavé, a čtenáři je zpravidla přeskakují. U úvodníků Ivana Havla je tomu právě naopak. Jeho úvodníky jsou jednou z nejatraktivnějších charakteristik současného *Vesmíru*. Jsou vždy dobře a vtípně napsané a zabývají se nesmírně rozmanitými, často překvapivými tématy, které mají nějaký vztah k vědě, ať už přímý či nepřímý. Talent Ivana Havla se projevuje nejen ve výběru zajímavých a současně důležitých témat, ale především ve výběru otázek, které v rámci jednotlivých témat klade, a v originálním způsobu jakým, tyto otázky diskutuje. Kladené otázky jsou často značně překvapivé a intelektuálně stimulující.

Za sebe mohu říci, že po přečtení každého z těchto úvodníků se vždy těším na další. Zjistil jsem, že téměř každý úvodník obsahuje pro mě něco nového, ač už je to nová otázka, nová

myšlenka anebo nový pohled na problém, kterým jsem se sám už předtím zabýval. Není tedy překvapující, že jsem si již dlouho přál, aby tyto úvodníky vyšly pohromadě v knižní podobě. Přání se mi splnilo, žádaná kniha je už na trhu, a já měl to štěstí, že jsem při nedávné cestě do Prahy získal jednu z kopií, dokonce s věnováním od samotného autora.

Otevřené oči a zvednuté obočí je vynikající kniha. Obsahuje 64 úvodníků Ivana Havla, každý z nich svým způsobem intelektuálně stimulující, které byly publikovány ve *Vesmíru* v letech 1990-96. Většina z vybraných úvodníků byla pro potřeby této knihy autorem poněkud upravena, částečně přepsána, nebo doplněna poznámkami na konci knihy, které poskytují další informace týkající se daného tématu. Důvodem těchto změn bylo odstranit závislosti na obsahu daného čísla *Vesmíru*, které neměly v knize žádný význam. Několik úvodníků, které byly příliš silně závislé na daném čísle *Vesmíru*, nebylo do knihy zahrnuto. Upravené úvodníky v této knize ztrácejí tedy poněkud roli úvodníku, a proto je lepší je nazývat eseji.

Vybraných 64 esejí pokrývá neobyčejně široké spektrum témat, které lze snad aspoň trochu zachytit výběrem několika charakteristických titulů „Je možná věda o vědomí?“, „Věda a smrt“, „Jazyk vůně a pachů“, „Látka, tvar, dech a pavučina“, „Co je to zlatohlávek?“, „Jaké je to být opičákem?“, „Čas přítomný a nepřítomný“, „Svět bez chyb“, „Co tím chtěl autor říci?“, „Čekání na nápad“. Témata se dotýkají nejen aspektů ontologických, epistemologických a etických, ale také vztahu mezi vědou a uměním, filosofií a lidskou společností. Všechny se vyznačují něčím, čeho si nesmírně vážím, a co jejich autor v předmluvě k této knize nazývá svým životním mottem: „Budiž slyšena i druhá strana“.

Eseje, které tvoří tuto knihu, jsou nejen vynikající po stránce obsahové, ale i po stránce jazykové. Ivan Havel je jak výborný diskutér, tak i mistr českého jazyka. Doufám, že kniha bude přeložena do hlavních světových jazyků (alespoň do angličtiny by podle mého mínění přeložena být měla), ale překladatelům

nezávidím. Nebude lehké překládat mnohé obraty, které využívají různých nuancí českého jazyka. Jak přeložit např. vtipný titul jedné eseje „Třeštění v Třešti“?

Tato po všech stránkách atraktivní kniha vyšla v tomto roce (1998), kdy se Ivan Havel dožívá 60. let. Využívám této příležitosti, abych mu popřál mnoho dalších let šťastného a tvůrčího života, a aby si během těchto let udržel stejnou inspiraci při hledání nových témat pro úvodníky *Vesmíru*, ze kterých by pak mohly vzniknout další skvělé knihy esejí jako je tato.

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landabergerstr. 109
 I.L.G.M. • Lieferung VIII • Bogen 37 • Cerambycidae • 1211-7

Stenochorus

(TOXOTUS Serville.) Fabricius

Acmerus

Serville

Pachyta

Stephens

Evodinus

Lacaze

Rosalia alpina s. Krynai Zentf.	Plag. floralis s. zebra Lap.	Xylotrechus arvicola Oliv.	Clytus Schoedleri Kiebw.	Clytus rhamni v. ferrugineus Pic.
Rosalia alpina s. Solmeki Zentf.	Plag. floralis s. abruptus Kr.	Xylotr. arvicola s. tridentata Bleuse	Clytus arcticus L.	Clytus rhamni v. longicollis Reitt.
Arom. moschata s. nigrocyanea Htt.	Plag. floralis s. arvensis Reitt.	Xylotr. arvicola (n.) Heydeni Stierl.	Clytus arcticus s. gazella F.	Clytus rhamni s. bifasciatus Nico an.
Plag. arcuatus s. apicatus Hamppe.	Xylotrechus rusticus L.	Xylotrechus antilope Salt.	Clytus arcticus s. Bourdilloni Muls.	Cyrtoclytus capra Germ.
Plag. arcuatus v. lugubris Mén.	Xylotr. rusticus s. stomaticus F.	Xylotr. antilope s. obliquefasciatus Pic.	Clytus arcticus s. Clouffi Tilly.	Platylabus erythrocephalus F.
Plag. arcuatus s. flavicornis Pic.	Xylotr. rusticus v. horae Ganglb.	Xylotrechus Siewersi Ganglb.	Clytus arcticus s. Ladari Ganglb.	Clytanthus varius F.
Platylabus Sokolnyi Brull.	Xylotr. rusticus s. subuniformis Pic.	Xylotr. Siewersi s. Deyrreli Pic.	Clytus ambiguus Chevr.	Clytanth. varius v. viridicollis Kr.
Platylabus scalaris Brull.	Xylotrechus pantherinus Haven.	Clytus sibiricus Le P.	Clytus clavicornis Matsh.	Clytanthus Herbsti Brull.
Plag. scalaris v. albus Cast.	Xylotr. pantherin. s. Neel Thomp.	Clytus brunneus Pic.	Clytus vesparum Reitt.	Clytanth. Herbsti v. Faldernani Fald.
Platylabus floralis Pall.	Xylotr. pantherin. s. Jakowlewi Semen.	Clytus circassicus Pic.	Clytus lana Muls.	Clytanth. Herbsti v. caucasicus Pic.
Plag. floralis s. basicornis Reitt.	Xylotr. pantherin. s. apicatus Pic.	Clytus tropicus Pans.	Clytus lana v. vesubianensis Pic.	Clytanthus glaberrimus Gosse.
Plag. floralis s. arvensis Pic.	Xylotrechus capicornis Gebl.	Clytus tropicus (n.) Kutsch Sach.	Clytus rhamni Germ.	Clyt. glaberrimus s. Gyllenhalii Debr.
Plag. floralis s. variabilis Matsh.	Xylotrechus ibex Gebl.	Clytus laevicollis Pic.	Clytus rhamni s. tenebrioides Germ.	Clyt. glaberrimus s. unicoloratus Pic.

SMYSL ZEMĚ, SMYSL ČEŠSTVÍ

Erazim Kohák

Milý Ivane

Tvoje šedesátiny mč zaskočily: copak tak najednou? A zrovna píšu samé věci, ze kterých je nesnadno udělat výřez do *Festschriftu*. Přeložil jsem *Ideen I* a *Ideen II* – to je sotva na oslavu. A napsal jsem knihu o ekologické etice, *Zelená svatozář*, jenže ta vyjde až na podzim. Tak přijmi něco, co jsem ještě nenapsal – takovou filosofickou surovinu, ze které vznikne článek pro *FilČu*. Až někdy v zimě vyjde, bude to s věnováním.

Za všechno dík a všechno dobré přeje
Erazim Kohák

To, čemu naši předkové říkali „otázka smyslu českých dějin“, je znovu aktuální. Naše novodobá národní totožnost byla výrazně československá již od dob Šafaříka a Palackého a jednoznačně od vzniku novodobého československého státu. Slováci mohou vnímat rozpad naší republiky jako novou etapu v dějinách slovenského národa. Pro Čechy zánik Československa představuje hlubokou krizi národní totožnosti. Nejde už o jazykovou svébytnost slovanského etnika v českých zemích, jako před dvěma sty lety. Jde o to, zda tato svébytnost má nějaký smysl či zda je to prostě historická náhoda, prostá smyslu i významu – a mezi námi, tak trochu trapná. Na staroslavném učení Karlově jsem byl hrubě napaden za diskriminaci zahraničních studentů jen proto, že, ač znalý angličtiny, přednáším

raději česky. Ostatně řada pracovišť tohoto učení užívá navštívenky v angličtině. Podobně strmý propad české společnosti do nejvulgárnějšího konzumerismu po roce 1992 nelze vysvětlit jen náparem reklamy a vytunelováním českého průmyslu. I to mi připadá jako následek morálního vzduchoprázdna, které vzniklo, když z našeho sebezporozumění vymizel ideál Československa. Naše vědomí národní totožnosti jako by se rozpadlo spolu s Československou republikou.

Není ani jasné, jak máme dnes chápat otázku po smyslu naší totožnosti. Jak už řečeno, myslitelé 19. století chápali otázku etnické totožnosti s naivním objektivismem jako otázku po *smyslu českých dějin*. Snad i sám Palacký ještě zcela samozřejmě předpokládal, že dějiny samy o sobě smysl *mají* a že úkolem historika je tento objektivní smysl nazřít a popsat. Když Palacký předložil svůj evangelický výklad českých dějin, jeho současníci jej nepřijali jako odlišný výklad téže skutečnosti, nýbrž jako správný popis skutečnosti dosud zastřené nesprávným popisem. Otázka smyslu se tu nejeví jako otázka výkladu, nýbrž jako otázka faktu.

Myšlení 20. století tento objektivismus zpochybnilo uvědoměním, že smysl je vztahová skutečnost. Nic nemá smysl samo o sobě, jen ve vztahu k určité teleologicky zaměřené činnosti. Teprve tím, že se kůzle chce dostat k trávě na druhé straně, nabývá říčka smyslu jako *překážka*. Jinak by prostě byla. Podobně dějiny: teprve v souvislosti s lidskou činností jim můžeme přiřítat smysl. Dějiny mají smysl teprve a jedině pro lidské subjekty, kteří je žijí či retrospektivně studují.

Znamená to snad, že jakýkoliv smysl, který dějinám přiřítáme, je nutně *subjektivní* ve smyslu libovolný či soukromý, jak se komu zdá či líbí? To ještě ne. Zatím to znamená jen, že je nutně *subjektivní*, vztahovaný k té či oné subjektivitě. Problémem 20. století se tedy nestává jen otázka, jaký je smysl určitých dějin, nýbrž jak je vůbec možné přiřítat dějinám či národní totožnosti smysl. Formálně řečeno, nutnou předběžnou otázkou pro dvacáté století je, *jak může být smysl dějinné totožnosti*

subjektní, vztažený k lidským úmyslům a konání, *přesto však ne subjektivní*, čistě individuální a libovolný?

Nejen odpověď, nýbrž i diskusi této otázky si dosud zůstáváme dlužní. V našem duchovním osvětí – což je opomínaný, leč pěkný protějšek německého *Umwelt* – se vynořují obrysy tří možných pojetí smysluplnosti dějin, které bychom mohli pracovně označit jako heroické, humanistické a ekologické. Jako *heroické* označujeme pojetí, podle něhož nabývají dějiny smyslu ve vztahu k hrdinským činům jedinců, kteří autenticky uchopují svůj úděl. Označení *humanistické* užíváme pro pojetí, podle něhož národní dějiny nabývají smyslu ve vztahu k obecnému smyslu lidského bytí. Konečně označení *ekologické* užíváme pro pojetí, pro které dějiny i dějinná totožnost nabývá smyslu ve vztahu k zemi našeho pobývání i k Zemi jako takové.

Filosofický podklad prvního pojetí můžeme čerpat z práce německého myslitele Martina Heideggera v pozdních 20. letech. Martin Heidegger¹ vychází z rozlišení časovosti a dějinnosti. Činnost lidského bytí – či Heideggerovým svérázným pojmoslovím, *Dasein* či v českém překladu *pobytu* – se časuje tím, že se promítá do možnosti a zachovává své danosti. Na úrovni každodenní průměrnosti se tato všední časovost vyčerpává zachováváním života: obstaráváním nezbytností přízemního přežívání. Život tu je přežíváním.

Život – či pobyt, lidský způsob pobývání – má v Heideggerově výkladu mimo časovost i možnost dějinnosti. Ta je zakotvena v tom, že člověk se nachází sice náhodně vržen, avšak do určité dějinné souvislosti. Nerodím se prostě do vzduchoprázdna. Rodím se třeba jako Němec na konci 19. století, vyspívám v Německu zdeptaném porážkou, vyčerpaném reparacemi a paralyzovaném výmarskou demokracií. Tato situace je záro-

¹ Pro účely tohoto sdělení čerpám z kapitoly II.5, „Zeitlichkeit und Geschichtlichkeit“ v Heideggerově *Sein und Zeit* (Max Niemeyer Verlag, Halle a.d.S., 1929), s důrazem na §§74–76 a zvláštním důrazem na §75, „Die Geschichtlichkeit des Daseins und die Welt-Geschichte“. Český překlad, Ivan Chvatík a kol., *Bytí a čas* (Edice Oikúmené, Praha 1996), str. 416–429.

veň výzvou. Mohu ji odmítnout, pokusit se žít nedějinně, jen starostí o přežívání. Avšak podle Heideggera mohu též přijmout tuto výzvu v autentické očekávající odhodlanosti k otevřenosti vůči vlastní smrti – na př. podílet se na historickém boji o obnovu Německa a jeho úsilí o velikost, *der Griff nach der Weltmacht*. V Sartrově podobném příkladu je to volba mladého Francouze, který může jen přežívat pečováním o starou matku nebo autenticky přijmout výzvu své situace, vstoupit do odboje a podílet se na historickém boji o obnovu Francie.

Nezáleží na tom, na které straně bojuje. Dějiny ustavuje prostě velikost boje. V tomto pojetí se možnost dějinnosti naplňuje tím, že člověk v autentické odhodlanosti přijímá výzvu k velikosti a svým činem ustavuje dějiny tam, kde by jinak nebylo než malicherné přežívání. Dějiny závisejí na heroickém (či autentickém, doslova *eigentlichen*) činu, avšak jejich smysl je zakotven v situaci, do níž jsem vržen a kterou autenticky přijímám za svou.

Jan Patočka² buduje svůj výklad českých dějin v rámci tohoto pojetí. Rozlišuje malé a velké dějiny. Malé jsou dějiny každodenního obstarávání. Velké jsou dějiny přijetí historické výzvy k velikosti vůli k impériu. Podle tohoto výkladu dosahují Češi velikosti – stávají se národem *panským*, *Herrenvolk* – tehdy, když přijímají velkou úlohu, např. úlohu ocelového hrotu západní civilizace v tažení na východ. Veliký je moment Přemysla Otakara II., drsného válečníka z okraje tehdejší civilizace, který vztáhl ruku po středoevropském impériu. Veliká je doba Karla IV., kdy se Čechy stávají středem svaté říše ří-

² Jan Patočka, „Was sind die Tschechen“, red. Ivan Chvatík a Pavel Kouba, do češtiny přeložil Vladimír Jochman: *Co jsou Češi?* (Panorama a Archív Jana Patočky, Praha, 1992), zvl. str. 219-224 (překlad, str. 108-109); *Tři studie o Masarykovi*, (red. Ivan Chvatík a Pavel Kouba, Vyšehrad, Praha, 1991), zvl. „Pokus o českou národní filosofii a jeho nezdar“, str. 21-52. – Patočka hodnotí Masaryka odlišně v článcích v předvečer války a znovu v předvečer únorového puče. Zde nám nejde o *mens auctoris*, nýbrž o příklad jednoho druhu výkladu dějin.

ské. Veliký je Masarykův čin založení státu. Podle Patočky byl Masaryk myslitel přinejlepším druhořadý, jeho mnoholeté úsilí o budování národa patřilo k malým dějinám. Velikým se stal teprve svým heroickým činem – odchodem za hranice, organizováním legií, prosazením české státnosti, založením státu. Výzvou k velikosti byla i mnichovská krize, kdy Češi mohli bojovat a v porážce se pokrýt slávou donquixotů dvacátého století. Kapitulací zachránili stověžatou matičku, avšak odsoudili se k malichernosti přežívání – tedy k dějinné malosti. Skutečné vlastenectví znamená podle tohoto pojetí velikost boje, ne malichernost přežívání.

Oproti takovému heroickému výkladu, podle něž se smysl určité dějinné totožnosti vztahuje k heroickým činům, kterými velký jedinec vyvstává z malichernosti přežívání, bych postavil výklad, podle něhož se smysl určité dějinné totožnosti vztahuje ke smyslu lidského bytí vůbec. Jako filosofický podklad tohoto pojetí může posloužit Husserlovo humanistické pojetí lidství v *Krizi evropských věd*. Podle Husserla³ může být subjektivní smysl dějin (tj. smysl vztažený k subjektu) intersubjektivně platný a ne jen individuálně náhodný jen tehdy, když se neodvozuje z určitého činu jedince, nýbrž z obecného smyslu lidství, ze smyslu naší *humanitas*. Tedy o smyslu národních dějin a i o smyslu osobního žití můžeme hovořit jen v souvislosti se smyslem lidského pobývání na této Zemi vůbec.

³ Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie* (Martinus Nijhoff, den Haag, 1954, 1962), český překlad Oldřicha Kuby, *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie* (Academia, Praha, 1969). Husserl rozebírá své pojetí evropského dějinného poslání ve Vídeňské přednášce, „Filosofie a krize evropské humanity“ a v Pražských přednáškách z r. 1935, „Die Psychologie in der Krise der europäischen Wissenschaften“, které se staly podkladem pro §§1-7 *Krize*. Původní text vydal Reinhold N. Smid v *Die Krisis der europäischen Wissenschaften: Ergänzungsband* (Kluwer, Dordrecht, 1993) str. 103-139. – Rozborem teleologie evropského myšlení, které podle Husserla postupuje z objektivismu přes subjektivismus k transcendentalismu, se zabývá celá *Krize*.

Můžeme však přičíst lidskému pobývání na této zemi nějaký obecný smysl, pokud nevěříme v Boha, který by smysl životu dal? Většina soudobých myslitelů to popírá – či o tom ani vážně neuvažuje. Lidské bytí se jim jeví jako zásadně nahodilé, nanejvýš příčinně vysvětlitelné, ne však zaměřeně pochopitelné. Husserl přivedl podrobný rozbor dějin evropského myšlení k závěru, že lidské pobývání má svůj vlastní smysl. Jak u hebrejských, tak u řeckých kořenů evropské civilizace nachází Husserl tentýž kantovský motiv vymanění se ze souvislosti pudu a návyku do svobody a odpovědnosti reflektivního vědomí. Lidský způsob bytí se vyznačuje tím, že člověk, na rozdíl od ostatních živočichů, nekoná nutně to, k čemu ho vede pud a návyk. Může se zamyslit, volit ne přirozeně, nýbrž morálně – třeba odpustit, kde zákon přírody velí oko za oko, zub za zub.

Husserl je přesvědčen, že to je obecně lidské poslání, jehož se zhostila Evropa – vymanit se z pout přirozené nutnosti do svobody a odpovědnosti lidství – či kantovským pojmoslovím, učit se rozhodovat podle morálního zákona, ne podle přirozených pohnutek. Úkolem lidstva tu je vyspívání k plnému lidství, k životu ve svobodě a v odpovědnosti. Ne vůle k impériu či *Griff nach der Weltmacht*, nýbrž vůle k lidskosti, k *humanitas*, je podle Husserla smyslem lidských dějin. Husserl svůj idealismus předkládá dobovým pojmoslovím pozdního devatenáctého století, které se dnes snadno ironizuje, avšak jeho zásadní vize morálního lidství se svou velikostí tyčí nad laciným relativismem naší doby.

V tomto duchu vykládá české dějiny Masaryk. Je možné, byť nepříliš pravděpodobné, že Masaryk ovlivnil Husserla, se kterým se spřátelil na studiích v Lipsku v roce 1874. Husserl skoro jistě neovlivnil Masaryka. Přesto oba sdíleli stejné humanistické pojetí lidstva a jeho poslání. Jde o vymanění z přirozené nutnosti do života v reflektujícím vědomí – a tedy ve svobodě a v odpovědnosti.

Proto Masaryk vidí smysl českých dějin v českém přínosu k růstu lidstva k plné lidskosti. Za veliké momenty českých

dějin nepovažuje ty, v nichž byly české země předvojem tažení na východ, nýbrž ty, v nichž byly předvojem v humanizaci lidstva. České válečníky v jeho myšlení dalece převyšují čeští pionýři ušlechtilého lidství – Chelčický, Hus, Jednota bratrská, Komenský, obrození, pak československé budování demokracie ve fašisující Evropě. Z hlediska Jana Patočky je Masaryk veliký svým heroickým činem založení státu. Z Masarykova vlastního, humanistického hlediska bychom museli říci, že je veliký právě svým celoživotním úsilím o povznesení národa a lidstva. Nejsou „malé“ a „velké“ dějiny, jen dějiny méně či více *humanistické*. Předpokládám, že kdyby se byl Masaryk dožil vyhlášení Obecného prohlášení lidských práv a svobod Spojenými národy, byl by to považoval za vyvrcholení svého úsilí. Ne *imperium*, nýbrž *humanitas*. Ostatně Masaryk to shrnul podobnými symboly: *Ježíš, ne César!*

Co však dnes? Většina soudobých komentátorů se otázce po smyslu české totožnosti vyhýbá pozitivistickým závěrem, že dějiny a ostatně všechno lidské bytí žádný smysl nemají. Srozumitelné prý jsou jen podle příčinného určení a možný je tedy jen jejich popis, ne výklad. Není to jen duchovní lenost, onen *líný rozum* z Husserlovy *Kříze* §6. Heroický výklad našich dějin připadá mladé generaci neúnosně patetický. Žižku a Jirásku zevšednila režimní agitace, legie a letce nad Anglií zastínila kapitulace 1938, 1948 a 1968. Generace, která pod vlivem Martina Heideggera rozlišuje malé a velké dějiny, nutně dochází k Patočkovu závěru, že mnichovskou kapitulací jsme se odsoudili k dějinné malosti. Snad ještě méně oslovuje mladou generaci představa všelidského dějinného poslání Evropy. Dnes už se nemůžeme vyhnout doznání, že evropská expanse byla pro lidstvo i přírodu katastrofou. Vymanili jsme se s přirozené nutnosti – a užili svou svobodu ke konzumní sebevraždě a vraždě. Mladým čtenářům připadá Husserl zcela nerealistický – a s ním i Masaryk. Pokud mladí lidé dnes vůbec lidství nějaký smysl přičítají, není to ani vůle k imperiu, ani vůle k lidskosti, nýbrž *vůle k udržitelnosti*.

V tomto zásadním posunu se odráží zásadní posun ve vztahu lidstva ke světu všeho života – či tradičněji, *k přírodě*. Lidský svět je velice nedávná a drasticky závislá druhotná soustava v rámci světa všeho života, který se na této zemi vyvíjí již po snad 350 milionů let. Po 35 tisíc let lidské přítomnosti na zemi si lidé této závislosti nevšimli. Bezohledně kořistili a plýtvali přírodou s bohorovným přesvědčením, že neviditelná ruka nahradí a zahladí všechny škody, které člověk stačí napáchat. Dlouho tomu tak bylo. Jen v posledních padesáti letech se situace drasticky změnila. Lidstvo se stalo početným, náročným a zároveň nesmírně mocným. Místo půl miliardy je nás šest miliard a naše počty prudce stoupají. Od přírody neočekáváme jen uspokojení našich potřeb, nýbrž štěstí, blaženost z konzumu, jak ji předvádí reklama. To je nekonečný nárok na konečný zdroj. K tomu jsme nabyli technické schopnosti přinutit přírodu, aby nám vydala, čeho si žádáme. Výsledky se dostávají. Atlantickou tresku, ještě před padesáti lety jeden z nejhojnějších druhů, se nám podařilo vyhubit neomezenými výlovkami. Lesní plochy, zelené plíce země, mizí nepředstavitelnou rychlostí – a s nimi i životní prostředí ohrožených druhů. Pokud lidstvo má své poslání, je to „záchrana přírody“ – či přesněji, *hledání trvale udržitelných způsobů soužití lidstva se světem všeho života*.

To považuji za východisko třetího, ekologického pojetí smyslu lidského bytí a odvozeně též smyslu naší dějinné totožnosti.⁴ Podobně jako humanistické pojetí vychází i toto pojetí z přesvědčení, že lidské pobývání na Zemi má svoji zaměřenost. Tato zaměřenost však nevrcholí vymaněním z přírody či jejím podmaněním, jak se zdálo mnohým humanistům. Jde o krok dál: člověk se stal člověkem tím, že se vymanil z přirozené nutnosti.

⁴Filosofický podklad tohoto pojetí poskytuje Aldo Leopold ve studii „Etika Země“ ve sborníku *Zápisky z chatrče (A Sand County Almanach*, do češtiny přeložila Anna Pilátová, Vydavatelství ABIES, Tulčák u Prešova, datum vydání překladu neurčitě), v češtině Erazim Kohák, *Zelená svatozář* (Sociologické nakladatelství SLON, Praha, podzim 1998), viz též soupis literatury v témž.

Nyní potřebuje naplnit své lidství přijetím odpovědnosti za svoji svobodu. Po celou dobu svého dosavadního pobývání na zemi kořistil a ničil. Dnes se mu předkládá jiný úkol: vědomě omezit své nároky a počty a odpovědně hledat způsoby, jimiž by jeho přítomnost byla slučitelná s integritou, stabilitou a mnohotvárností světa všeho života. Je možné, že svou schopností množít se, klást nekonečné nároky a vynutit si jejich naplnění je člověk přirozeně škodná. Nyní je na něm, aby se svobodně – to jest ne přirozeně, nýbrž morálně – stal ochráncem přírody.

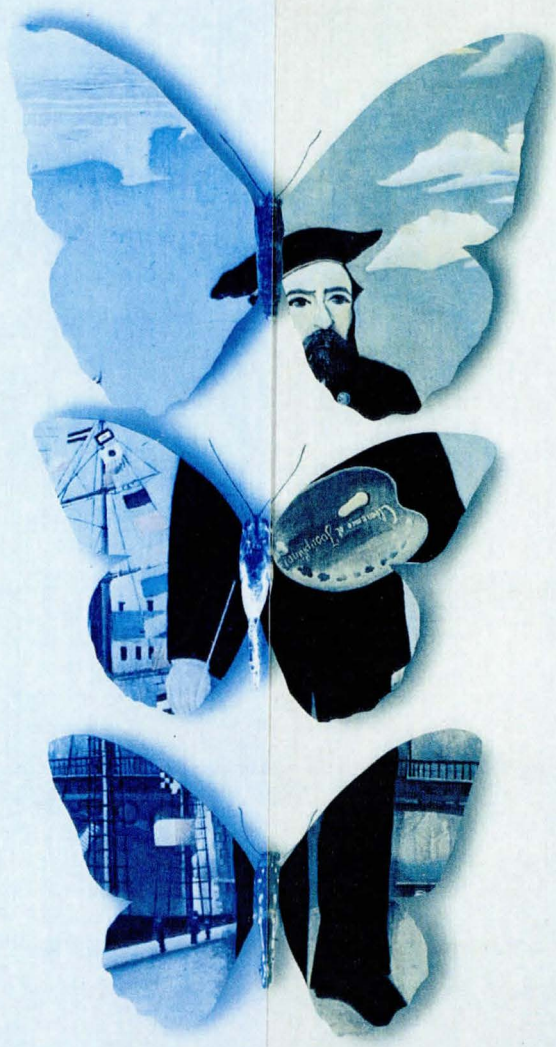
Z tohoto všelidského úkolu pak vyplývá úkol a smysl naší národní totožnosti. Nejzákladněji dnes nejsme národem Přemysla Otakara II a Jana Žižky, ani národem Komenského a Masarykovým. Nejzákladněji jsme lidem této země. Tato země je nám svěřena, za tuto zemi jsme odpovědni ne svým slavným předkům, nýbrž svým potomkům. Naším úkolem je učit se žít tak, abychom svým žitím nepoškozovali Zemi víc, než je schopna nahradit. Naším úkolem je usilovat o to, aby naše přítomnost na zemi byla trvale slučitelná s celistvostí, rovnováhou života a krásou tohoto společenství života. Není to jen naše země. Náleží stejně tak svým mimolidským obyvatelům, zvěři lesní i polní, lesům i tokům. Naším úkolem již není hrdost ani náročnost, nýbrž ohleduplnost. My, lidé této země, máme především odpovědnost za to, abychom tuto zemi šlechtili, ne pustošili, a předali ji zdravou, vyrovnanou a krásnou našim potomkům.

Ze stejných důvodů, ze kterých Masaryk došel k závěru, že my, lidé této země, jsme především nositeli humanistického odkazu našich dějin, bych dnes řekl, že jsme především lidé odpovědní za život a zdraví této země. Vlastenectví dnes znamená ekologický aktivismus.

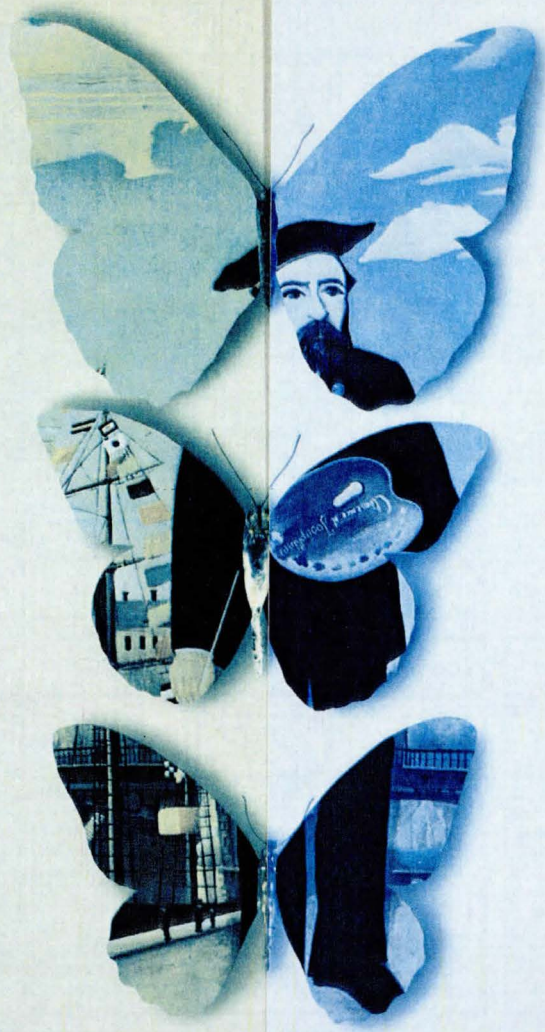
PAVEL A JELENA KOHOUTOVI

JIŘÍ KOLÁŘ

7R 3/4 2

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
D. R. E. M. • Lieferung VIII 7 Bogen. 38 9 Cerambycidae • 25283-7

Acmaeops

Leconte, Ganglbauer

Gaurotes

Leconte

Cortodera

Mulsant

Pidonla

Mulsant

Clyt. glabromao. v. pilosus Forst.	Clytanthus incertus Pic.	Anagl. gibbosus v. scriptus Muls.	Paraclytus Reitteri Ganglb.	Neodor. bilineat. a. unicolor Calkl.
Clyt. glabromao. v. consobrinus Lug.	Clytanthus Lepelletieri Lep.	Cyrthophorus arabicus Küst.	Parmena balteus L.	Neodorcadion fallax Kr.
Clytanthus trifasciatus F.	Clytanthus gracillipes Fald.	Cyrtop. arabicus v. Deyrollei Tourn.	Parmena balteus a. unifasciata Roesl.	Neodorcadion laqueatum Waltl.
Clytanth. trifasc. a. ferrugineus Muls.	Clytanthus niveopictus Kr.	Cyrthophorus simplicicornis Reitt.	Parmena bicincta Küst.	Neodor. laqueat v. Abellii Tourn.
Clytanth. trifasc. a. infuscatus Pic.	Clytanthus figuratus Scop.	Cyrthophorus poracis Reitt.	Parmena pubescens Dalm.	Neodor. laqueat v. interruptum Muls.
Clytanthus hungaricus Seldl.	Clyt. figuratus a. conglobatus Fugner	Cyrthophorus Ganglbaueri Reitt.	Parm. pubescens a. pilosa Brull.	Neodor. laqueat v. sparsum Muls.
Clytanthus nigripes Brull.	Clyt. figuratus a. latifasciatus Fisch.	Cyrthophorus mysticus L.	Parm. pubescens a. Dahl Muls.	Neodor. laqueat v. joncum Pic.
Clytant. nigripes a. Magdalenae Thery	Caloclytus speciosus Schneid.	Cyrtop. mysticus a. inscriptus Pic.	Parm. pubescens a. hirsuta Küst.	Neodorcadion segno Muls.
Clytanthus ruficornis Oltz.	Caloclyt. specios. a. Ganglbaueri Pic.	Cyrtop. mysticus a. hieroglyphicus Herbst	Parm. pubescens a. inclusa Muls.	Neodorcadion exornatum Frv.
Clytant. ruficorn. a. Feneoni Cholant	Caloclytus comptus Mnsh.	Cyrthophorus mysticoides Reitt.	Parm. pubescens v. Solieri Muls.	Neodorcadion balcanicum Tourn.
Clytanthus sartor F.	Calocel. comptus v. Stierlini Thoun.	Cyrthophorus luteofasciatus Pic.	Neodorcadion Virleti Brull.	Neodor. balcanic v. orientale Ganglb.
Clytanth. sartor a. fulvicornis Muls.	Caloclytus Bartholomaei Motsch.	Paraclytus Raddai Ganglb.	Neodorcadion calabricum Reitt.	Neodorcadion Merkli Pic.
Clytanth. sartor v. spinosus Muls.	Anaglyptus gibbosus F.	Paraclytus sexguttatus Adams	Neodorcadion bilineatum Germ.	Neodorcadion Fiaschneri Pic.

MEDITACE POD FÍKOVNÍKEM

Stanislav Komárek

Dotaz na rádio Vatikán:

Může být i tráva spasena?

Odpověď:

Téměř vždy, milý synu.

Základní myšlenka buddhismu, tj. cesta k osvobození se ze zajetí vášní a bolesti postupným vyvázáním se z nich za cenu redukce proliferace tělesné i myšlenkové, je v příkrém kontrastu s představami moderní biologie o předávání vlastních genů jako nejnितernějším úkolu živých organismů. Obě koncepce se kupodivu shodují v tom, že viditelný svět je pouhé nedůležité zdání, tu závoj Mája zastírající pravou skutečnost, (ne náhodou se tak jmenovala Buddhova matka) tam živá těla jako pouhá vehikula sobeckých genů. Zákonitě lze ovšem taky chápat předávání hereditárního dědictví (a u člověka i kulturního a sociálního ne; nadarmo se jmenují v moha evropských jazycích tradice a zrada stejně nebo podobně) na další generace jako transfer dědičného hříchu (blíže o tom v eseji Přízrak mateřství) a jednotlivé geny jako parciální „prokletí“. Ke „spáse“ živých organismů a běžných lidí, kteří si nevybrali „cestu mudrců“ (ona se v zásadě úmyslně nevybírání, ale vrůstáme do ní, tvoří jakousi „koncovku“ některých generických větví) je nutné předat to nejnítřnější jako dědictví i tíživého „Černého Petra“ dále (tím se přesune na další generaci lidí nutnost či alespoň možnost reflektovat a zpracovat problémy v tomto dědictví tkvící a tak se z něho vyvázat; tato možnost u zvířat odpadá, tudíž jejich naplnění je

méně problematické a jejich „zatracením“ pravděpodobně vyhynutí – ostatně i proto mají největší afinitu ke zvířatům právě děti a málo sofistikovaní dospělí stejně jako ona uskutečňují „přirozený“ rozvrh kultura a „cesty duše“ jsou vždy tak trochu „opus contra naturam“). U zvířat to jistě stačí; je-li spása vědomou sebeidentitou, stává se sebe prezentace čímsi analogickým tak nejspíš modlitbě. Je v zásadě lidskou specialitou, vyvinutou ovšem mnohokrát nezávisle v různých kulturách, že se lze ze světa a jeho přízračnosti vylomit výše naznačeným typem spirituality. Ta ovšem těžko může být chtěná, spíše do ní některé pěšinky „putování duší“ dorazí, asi jako se cesty sbíhají do velkého města. Proto je zcela zavádějící, když nějaký zkušený praktik zanechá svým následovníkům soubor pozdních rad typu „Ó mníškové, abyste tolik let darmo nebloudili jako já, musíte. . .“. Právě ono bloudění je nutnou podmínkou určitých poznání, která naservírována hotová nemají cenu a vedou pouze k pokrytectví a zkušenostní jalovosti, tak typickým pro ty, kdo si z vedení sebe i jiných ke spáse udělali živnost (škola je také nepřirozenou zkratkou k moudrosti a odtud její problémy). Tento typ životního rozvrhu je současně mnohem lehčí i mnohem těžší nežli ten obvyklý. Energie, investovaná normálně do reprodukce, je „pumpována“ do sebeuvědomění, které je ale i poslední instancí životního řetězce, zázraku i kletby zároveň. Je jistě pravdou, že s naznačeným typem životní cesty souvisí redukce rozmnožování (ale i intelektuální produkce a myšlenkových proliferací osvícení je sice příjemné, ale z povahy věci neplodné) a zabíjení jiných bytostí, jedná se ale o epifenomény určitého stavu duše, asi jako dlouhý pobyt v Maroku přinese zhnědnutí pokožky (umělé navození epifenoménu samého za sebou svůj základ, ač už duchovní náhled či marockou krajinu, pochopitelně netáhne). Teprve, když jsme zakusili bytí, plnění a tvoření, může nám dojít, jakým dobrodiním je nelpění, nebytí a uvolňování (kdybych měl nějak charakterizovat úděl živých bytostí a člověka zejména, pak jako stav, kdy v kterémkoli časovém bodě je to nejhorší ještě vždy před nimi). Stejně jako

povrchní spirituální receptury je i sebevražda k nebytí nelegitimní zkratkou je nutné toho mnoho odtrpět i mnoho zažít a vykonat, abychom pochopili paradoxnost a zároveň i podivnou žertovně veselou povahu světa, nahlédneme-li, že je iluzí. Není poznání „bez namáčení“.

ZDENĚK KONOPÁSEK

Milý Ivane.

Známe se zatím jen strašně krátce. Z toho, že se vůbec známe a že Ti takhle můžu blahopřát, mám ale velikou radost. Asi to nevíš, ale příležitost pracovat na CTS (které, mimochodem, můj pubertální synek nedávno bezděky překřtil na „Institut nejvyššího umění“) mi vrátila chuť do života s vědou. Dost to pro mě znamenalo. Přinejmenším jako stvořitel a strážný duch CTS jsi tedy významně a blahodárně zasáhl do mého osobního světa. Takže děkuju. Děkuju a blahopřeju.

Zdeněk Konopásek

KONEČNÝ MÍR

Pavel Kouba

Kromě šedesátin Ivana Havla připadá na rok 1998 také 350. výročí Vestfálského míru. Při výročích uzavření slavného míru bývá dobrým zvykem říci několik slov o významu míru vůbec. Projevy tohoto druhu dospívají většinou k povšechnému závěru, že mír je hlavním cílem a celkovým smyslem politiky jako takové. Zeptáme-li se ovšem, zda je mír skutečně *posledním* účelem politiky, což by znamenalo, že je třeba jej dosáhnout či udržet za každou cenu, odpoví řečník – pokud jej profese či slavnostní příležitost zcela nezbavila soudnosti –, že nikoli. Už tento prostý a srozumitelný fakt by nás měl přimět k tomu, abychom se nad vztahem míru a politiky důkladněji zamysleli.

Jedním z mála velkých filosofů, kteří o míru vážně přemýšleli, byl Immanuel Kant. Když si před několika lety filosofové připomínali dvoustleté výročí jeho spisku *K věčnému míru*, bylo popsáno mnoho papíru ve snaze ukázat, že Kantova uměřená, realistická představa o směřování k definitivnímu míru je dodnes aktuální a že by mohla sloužit jako nosný základ obecné teorie politiky. Chtěl bych se pokusit naznačit, z jakých důvodů se Kantova pozice takovým základem stát nemůže. Souvisí to s tím, že výklad podstatných rysů politického bytí, které jeho práce tematizuje, je jako celek podřízen vnějšímu, výchovně-osvícenskému záměru – vytyčit mír jako *rozhodující* úlohu, kterou má politika s podporou morálky přivést postupně k naplnění.

Kant hledá pro svou představu dosažitelnosti definitivního míru záruku a nachází záruky hned dvě: jednou je „příroda“,

druhou „morálka“. První záruka tkví v tom, že přírodní stav a konflikty s ním spojené působí prospěšně nejen ve vztahu k člověku jako bytosti přírodní, nýbrž i ve vztahu k jeho morálnímu určení, tzn. ve prospěch nastolení právního, zákonného stavu. Konflikty mezi lidmi a národy si vynucují nastolení míru ve formě právního stavu, protože naše egoistické sklony a záměry – rozehrány proti sobě – se navzájem vyrovnávají. Tím příroda dosahuje toho, že lidé, třebaže to nemají sami v úmyslu, jsou nuceni jednat posléze ve shodě s právem, tj. respektovat svobodu druhých. Zde má svůj počátek Kantova právem slavná teze, že i člověk, který není mravně dobrý, může být dobrým občanem, neboli, jeho vlastními slovy, že politického bytí by bylo schopno i společenství čertů. Druhá záruka spočívá v tom, že morálka činí mírový stav pro politiku „bezprostřední povinností“; nevyžaduje sice jednání z individuální úcty k morálnímu zákonu, ale vyžaduje úctu k právu, tzn. respektování vnější svobody zúčastněných subjektů.

Antagonismy, včetně válečných konfliktů, slouží tedy jako prostředek „sebepřekonání přírody“ v právní svobodu. Na druhé straně však diference mezi národy, které hrozí kdykoli přerůst v otevřený konflikt, u Kanta zajišťují, že mír nebude mírem jednoho vševládneho celku, tedy mírem „hřbitovním“, nýbrž mírem svobodným, tvořeným silami, které se nalézají v „nejživějším soupeření“. Z tohoto motivu pramení jiný, méně slavný, ale neméně pravdivý výrok Kantův, že „s koncem veškerého nebezpečí války“ nastane „zároveň konec veškeré svobody“.¹

Při výchozí charakteristice obou záruk Kant tedy zjevně bere ještě v úvahu i druhý význam každé z nich: v prvním případě vedou války, resp. jimi se prosazující egoistické zájmy, k míru a svobodě právního soužití, zatímco v druhém může bezpodmínečná vůle k míru vést ke ztrátě svobody. Jako by tu přicházel

¹ *Mutmasslicher Anfang der Menschengeschichte* (1786), Akad.-Ausgabe, sv. VIII, str. 20.

ke slovu bytostný charakter dvojznačnosti politického a dějinného bytí, ono vymykání se našim záměrům, které tak dobře známe z politické a dějinné zkušenosti. Právě tento charakter např. způsobuje, že připravenost k válce dokáže někdy uchovat mír a snaha zachránit mír může vytvořit předpoklady pro konflikt vskutku zničující.

V této dvojtvárné podobě ovšem Kantovy záruky ještě žádnými zárukami nejsou, jelikož nás v tom podstatném nijak nezabavují pochyb: máme jednat „egoisticky“ a konfliktně, abychom tak nepřímou umožnili přírodě dosáhnout případně právního stavu mezi dostatečně rozrůzněnými národy? A z druhé strany: máme ve jménu morálního zákona zachovávat mír s rizikem, že případně pozbudeme svobody ve prospěch jedné vševládné síly?

K záruce ve svém smyslu, tj. k rozřešení této obecně neřešitelné situace, dospívá Kant pozoruhodnou cestou – uvádí přírodní a morální záruku do jakési chronologické posloupnosti, do návaznosti jednotné linie „pokroku“. Příroda přivedla člověka „k rozumu“ a jako rozumová bytost má teď člověk uloženo chovat se morálně. Příroda dokázala „více“ a způsobila právní stav, morálka sleví a bude požadovat „méně“, totiž jen právní stav. Tak je nalezena skutečně obecná záruka věčného míru, protože v jeho zájmu působí ruku v ruce obě hlavní (a vlastně jediné) motivační síly, příroda i morálka; je tak odstraněn rozpor mezi nimi, jinak u Kanta v zásadě nepřekonatelný.

Jistěže člověk není zatím s to této perspektivě dostat: Kant nabízí jen „negativní surogát“ věčného míru, tedy stále se rozšiřující mír federativního svazku národů. Právě tento „surogát“ mu umožňuje uchovat si reálný pohled na skutečnost, v níž mír není nikdy definitivní, být zdrženlivý vůči možnému ustavení „světové republiky“ atd., přitom ale dosáhnout podstatného cíle: postulovat mír jako dokonalý stav práva, k němuž lidstvo spěje, třebaže jej nelze v dohledné době uskutečnit. *Myšlenkově* je tím totiž problém vskutku rozřešen: jsou-li potlačeny potenciality pozitivního významu války i negativního významu míru,

může vyvstat možnost politiky jako jednoty přírody a morálky, jež je sklenuta ideou pokroku.

* * *

Jak Kant při prokazování této jednoty postupuje? Soustředíme se na moment, který je klíčový, na principiální jednotu politiky a morálky v pojmu práva. Lidská svoboda je pro Kanta svobodou pod obecným zákonem, a to buď vnitřním (morálka), nebo vnějším (právo). Právní jednání je takové, „u něhož svoboda volby každého může existovat se svobodou každého podle obecného zákona“.² Kant argumentuje tím, že pojem práva nemohou lidé ani v soukromých, ani ve veřejných záležitostech postrádat: i amorální politik se odvolává na právo, nikdo si netroufne zakládat politické jednání pouze na chytrých tricích. Politika se sama ze sebe snaží ospravedlňovat obecnými principy; nemusí být tedy podrobována morálce zvnějšku, vede k ní její vlastní dynamika. Spojení práva s politikou je proto možné, právo tvoří „omezující podmínku politiky“.

Kant však z této *možné* „slučitelnosti“ obou pojmů, kterou by stěžil někdo popíral, vyvozuje nutnost morálku a politiku v jejich určení identifikovat. Politika je „aplikovaným právem“, přičemž normativní síla práva samého je odvozena z morální povinnosti. Pokud se politik nechává vést formálním pojmem práva, nemůže nastat mezi morálkou a politikou žádný rozpor: co je dobré v (morální) teorii, platí i v (politické) praxi. „I když je politika sama o sobě těžkým uměním,“ říká Kant, „její spojení s morálkou žádným uměním není, neboť morálka vždy rozvazuje uzel, jež politika neumí rozplést, když se spolu dostanou do sporu. Právo musí být člověku posvátné [...]“.³ Politik má učinit právní jednání svou maximou, ať jsou důsledky z toho plynoucí jakékoli: Kant se při obhajobě věty „fiat

² *Metaphysik der Sitten* (1797), Einleitung in die Rechtslehre, §C, Akad.-Ausgabe sv. VI, str. 230.

³ *Zum ewigen Frieden* (1795), Anhang I, Akad.-Ausgabe, sv. VIII, str. 380. Čes. překl. K. Novotný.

iusitia, pereat mundus“ nezalekne ani otvorené sofistiky, prekladá je „mundus“ jako „zlí lidé“. Úkol dosáhnout věčný mír tu nemá žádné vnitřní omezení, neboť mír je stav, vyplývající z uznání morální povinnosti. „Usilujte nejprve o říši čistého praktického rozumu a její spravedlnost, pak se vám dostane vašeho účelu (věčného míru) samo od sebe“. ⁴

Na první pohled je patrné, v čem tkví posun, na němž je tato argumentace vybudována: z nepostradatelnosti práva jakožto omezující podmínky politiky, tzn. z jejich možné slučitelnosti, je zde učiněna faktická identita smyslu. Avšak slučitelnost práva (resp. morálky) s politikou není „neproblematická“, jak ji předvádí Kant, nýbrž nanejvýš *problematická*, protože morálka, právo a mír nejsou *jedinou* elementární podmínkou politiky. Stejně jako všichni víme, že když se hrouť určitý svět, nehyou jen „zlí“ lidé, víme také, že právo a morálka jsou s politikou nejenom slučitelné, ale i odlučitelné, a to nejen v negativním, nýbrž také v *pozitivním* významu, z věrnosti politika svému poslání. Právě to činí politiku „obtížným uměním“, na rozdíl od postojů a skutků rigidního moralisty či bezohledného politikáře.

Není náhodou, že právě vylíčení alternativy „morální politik versus politický moralista“ věnuje Kant poměrně hodně místa. Východiskem je známá fatální volba: buď jsou morálka a právo s politikou vnitřně jednotné, nebo svoboda a mravní zákon neexistuje, vše je pouze přírodním mechanismem a myšlenka práva nemá žádný obsah. Tomu odpovídají i zmíněné dva typy postojů: buď politik dokáže uvést principy státnické chytrosti v soulad s morálkou (morální politik), nebo si uzpůsobuje morálku tak, aby to vyhovovalo jeho státnickému záměru (v Kantově terminologii: politický moralista). Pokusy uchopit politiku pomocí této alternativy jsou velmi rozšířené a oblíbené, neboť je to alternativa myšlenkově neobyčejně pohodlná. Jejím problémem je v tom, že se mívá podstatou politična samého. Ne-

⁴Tamt., str. 378.

boť „reálpolitická“ perspektiva, která pokládá morálku za iluzi a uvažuje pouze technologicky v kategoriích síly, je *nepolitickým* násilím, stejně jako je bezpodmínečná úcta k právu *nepolitickou* morálkou. Násilí a morálka nejsou dvě možnosti politiky, nýbrž hranice, na nichž politika už skončila. V prvním případě jde totiž výlučně o zajištění vlastní síly a v druhém výlučně o vlastní morální integritu, to znamená, že takoví „politikové“ jednají na základě *předem daného* principu. Zájem skutečného politika však nemůže být nikdy výlučný ani předem daný, protože politikova starost se, řečeno s Hannou Arendtovou, týká *světa*.

* * *

Kant, který dobře ví o politické dvojznačnosti války i míru, tuto povahu politična v rozhodujících momentech ignoruje. Předvádí politiku jako „aplikaci morálky“ prostřednictvím práva, jako kolektivní sebeurčení, které je stejně jako sebeurčení individuální vázáno rozumově-morálním zákonem, jenž nám ukládá a umožňuje překonávat „zlý princip“, tj. sebelásku a heteronomii. Bez platnosti tohoto zákona by totiž podle něho hrozilo „zrušení praktických principů“, tedy stav, v němž by celkový smysl lidského bytí nebyl zaručen. Skutečnost, že apriorně platné principy musíme uplatňovat v přírodně dějinných podmínkách svého konečného bytí, což vyžaduje, aby vědomí práva provázela u politika chytrost, zkušenost a soudnost, nic nemění na tom, že se i zde nalézáme v situaci s předem určeným posledním cílem. A to je situace povýtce nepolitická.

Kdybychom chtěli jednou větou určit místo, kde Kant mívá sféru politična v její svébytnosti, mohli bychom říci, že je to tam, kde zaměňuje právo a spravedlnost. Mluví sice často i o spravedlnosti, ale obsahově míní právo. Politika má být, jak jsme viděli, uskutečňováním, aktualizací principů práva. Válka či vzpoura jsou proto jednoznačně zavržením, protože nejsou „právním postupem“. To je jistě pravda, ale navzdory

tomu může být obojí spravedlivé, stejně jako existuje nespravedlivý mír. Z faktu, že spravedlnost a právo není možné prostě oddělit, nikterak nevyplývá, že je lze ztotožnit: právo tvoří jen jeden aspekt spravedlnosti.

Dobře je tato diference patrná na Kantově legalistickém přístupu k násilné vzpouře proti tyranovi. Kant se spokojuje s tím, že dovedl její protiprávnost, otázkou její možné spravedlnosti se však nezabývá. Že vzpoura či válka je a priori proti-právní, je přitom zřejmé, ale vedlejší. Jde o to, že skutečná politika je nemyslitelná bez rizika uplatnění proti-právního hlediska v zájmu spravedlnosti, která *není* předem zaručena. Pojem takové spravedlnosti je hlubší než pojem práva, není formalizovatelný, naznačuje, že způsob, jakým jsme ve světě, není jako celek žádné faktum, a to ani „faktum rozumu“, ukládající bezpodmínečné morální povinnosti.

Pokusme se alespoň stručně načrtnout, jak by se taková spravedlnost mohla udržovat a jaké důsledky by z toho vyplývaly pro pojem svobody vůbec a politického míru zvlášť. Od práva se spravedlnost liší tím, že nejde o formálně právní „rovnost“ dané množiny subjektů, nýbrž spíše o „rovnováhu“ základních sil, či lépe řečeno jejich provizorní vy-rovnávání, protože o stabilní rovnováze tu nemůže být řeč. Jak tyto „síly“ uchopit? V našem kontextu je třeba se přidržet Kanta, který s myšlenkou podobné rovnováhy sil také pracuje. Když mluví o rozvoji lidských sil⁵, ukazuje přesvědčivě, že síly člověka potřebují k rozvoji jednak mír, aby nepadly za oběť válce, jednak diferencující antagonismy a konflikty, aby nepropadly únavě a úpadku. Ve čtvrté větě pojednání „Idea všeobecných dějin . . .“ spojuje tyto dva protikladné ohledy do známého obratu o lidské „nedružné družnosti“ (ungesellige Geselligkeit), o bytostné tendenci člověka se jednak „zespolečenštovat“, jednak „zjednotlivovat“.

⁵ Kromě práce *Zum ewigen Frieden* např. také ve zmíněné stati *Mutmaßlicher Anfang der Menschengeschichte* a v *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht* (1784).

Tato Kantova určení je nutné *vzít vážně*, vážněji, než je vzal Kant sám. Konkrétně to znamená odhlédnout od jeho „výchovné“ snahy předvést dvojí zaměření člověka jako uložený postup od zjednotlivujících antagonismů k civilizovanému zespolečnění. Zkoumáme-li totiž Kantovy výchozí charakteristiky nezávisle na tomto rámci, v němž „nedružnost“ představuje prostředek a „družnost“ cíl, vychází najevo, že obě tendence jsou stejně původní a že tvoří základní významové dimenze lidského bytí. Rozpor, který Kant popisuje jako dvojí sklon člověka, má ontologickou povahu, zřetelně signalizovanou dvojnásobností obou tendencí: každá z nich se může stát legitimně smyslem našeho jednání, avšak pouze „spolu“ konstituují *svět* politického jednání. Být subjektem v takové konstelaci znamená, že musíme soudit a jednat v situaci, v níž není předem určeno, čím prostor politického jednání udržíme, zda konfliktem nebo jednotou, čím budeme světu (jako sounáležitosti obou určení) právi a nač právem doplatíme.

V tradici politického myšlení bývají válka a mír často blíže určovány pomocí kategorií „kvůli něčemu“ a „kvůli sobě“. Konfliktem nutně o něco usilujeme, zatímco mír chceme kvůli němu samému. Toto rozlišení svádí však k mylnému závěru, že to, kvůli čemu do konfliktů vstupujeme, není *určitá podoba* míru, nýbrž mír vůbec. Díky této záměně lze pak rozlišení samo pojmout jako jednoznačný vztah prostředek-cíl, na nějž se omezuje i Kant při své „chronologizaci“ nedružnosti (prostředku) a družnosti (cíle).

Avšak společenské bytí, stejně jako lidské bytí vůbec, je – stejně původně – jednak „kvůli něčemu“, jednak „kvůli sobě“. Válka a mír představují pouze krajní polohu, v níž se protichůdnost tohoto dvojího smyslu ukazuje jako vzájemné vyloučení. Je-li politika mj. dosahováním cílů, pak je zřejmé, že tyto cíle můžeme dosahovat jen s druhými, ale *své* cíle můžeme dosahovat jen *proti* druhým. Konkrétní podoba toho, *co* chceme, je pozitivním fundamentem možných konfliktů; tím, že naše bytí ve světě je vždy také „kvůli něčemu“, jsou nutně zakládány

konflikty. Jiná – totiž právě *politická* – otázka je, jak daleko a k jakým konsekvencím s tímto „kvůli“ půjdeme. Představa, že politika spočívá prostě v hledání konsensu a v odstraňování konfliktů, které zřejmě rostou samy jako houby v lese, je krátkozraká a nebezpečná.

Sama obecnější charakteristika jednání, která vychází z Aristotelových kategorií POIESIS (činnost uskutečňující předsevzatý účel) a PRAXIS (činnost mající účel sama v sobě), se tím ocitá v jiném světle. Třebaže každá z těchto činností *může* jednáním být, ukazuje se pokaždé, že ani v jedné z nich nelze politické jednání jako takové založit.⁶ V čisté podobě, tj. tam, kde je jedno *bez* druhého, se totiž jedno stává instrumentální fabrikací řízenou experty a druhé pouhým rozptýlením či sebe-předváděním. O jednání v pravém slova smyslu lze mluvit jen tam, kde se jedno uskutečňuje *skrze* druhé.

Velmi dobře je to patrné právě na postavení morálky v politice. Jistěže politika sama potřebuje morálku a právo, ale nikoli jako *poslední* instanci. Politika, která by neusilovala o právo a o mír, by přestala být politikou, avšak politika, která by usilovala pouze o právo a mír, by jí přestala být rovněž. Dovolávají-li se politikové morálky a práva, není to tedy příznakem zatím „dřímající morální vlohy“, která bude jednou v budoucnu plně probuzena. A spoléhají-li při dovolávání se práva fakticky na sílu, neocitají se tím v rozporu se sebou samými. Naopak, jednají z povahy věci, stejně jako když se při mírovém vyjednávání odvolávají na možnost války.

Jestliže je jednání určeno tím, že se každá z výše uvedených významových tendencí uskutečňuje skrze druhou, pak je možnost politického jednání neoddělitelně vázána na *schopnost přejít* z jedné do druhé, na schopnost vystoupit z roviny „kvůli čemu“, které nás vyděluje a uvádí do konfliktů, do roviny „kvůli

⁶ Dokladem toho je i problematičnost moderních pokusů o takovou fundaci. Viz první dvě části článku Thomase Petersena, *Was ist Politik?*, srovnávající v tomto ohledu Poppera a Arendtovou, in: Internationale Zeitschrift für Philosophie 2/1997, str. 258-266.

sobě“, v které jsme s druhými sjednoceni, a také naopak.

Proto mívá každodenní politika podobu zvažování, zda je lepší slevit ze svého cíle, aby bylo vůbec možno ho s druhými dosáhnout, nebo zda trvat na svém, protože jinak nestojí za to jej s druhými dosahovat. Z tohoto hlediska je tedy předpokladem jednání *schopnost* změny prostředku v účel a účelu v prostředek. Pouze tímto přechodem skutečně *jednáme*, tj. činíme z hlediska daného kontextu „neočekávaný“ krok, který nejenže má „svůj“ smysl, nýbrž může zároveň uchovat (nebo zničit) politický svět. Proto je *jádrem* politického umění právě schopnost proměnit mír ve válku nebo válku v mír – v širokém smyslu obou slov; vyhlášení války či sjednání míru v úzkém smyslu je mezním aktem politického jednání, jehož osudovou závažnost všichni zúčastnění pociťují.

* * *

Vraťme se nyní k východisku naší úvahy, ke zjištění, že hlavním problémem není, jak zajistit mír, nýbrž jak udržet mír a neztratit svobodu. Dospěli jsme k tomu, že svoboda není ztotožnitelná s právem a mírem, jak se o to pokouší Kant, nýbrž že se mír jednak se svobodou kryje, jednak nekryje. Z toho vyplývají nezanedbatelné důsledky pro pojem svobody samé. Svoboda není zřejmě jen schopnost se *rozhodnout*, vázaná na možnost se distancovat od každého věčného určení; je to také schopnost rozhodnout se *k něčemu*, tzn. identifikovat se s konkrétním určením. Vazba pozitivního a negativního aspektu je z pojmu svobody neodmyslitelná. Proto svoboda není „faktum“, nýbrž výkon, u něhož není předem jasné, budeme-li jím sou-náležitosti obou aspektů svobody právi. Nemůžeme říci předem, co bude či nebude slučitelné se svobodou druhých, jelikož tato „slučitelnost“ je také výkonem *jejich* svobody ve společném světě. Nelze a priori vědět, zda budou spatřovat možnost být-ve-světě (svobodu) v osvobozující identifikaci s daným určením, nebo zda je budou vnímat jako útlak, takže možnost být ve světě (svobodu) jim začne ztělesňovat konflikt s ním. Svoboda je sama sebou jen ve vztahu k jiné svobodě.

Proto je spravedlnost na rozdíl od práva schopnost ctít – v druhých, ale i v sobě – *jinou* svobodu, tj. druhý význam svobody, a nikoli jen svobodu každého „druhého“, který je svoboděn stejně. Kantův pokus představit svobodu jako *fakt* rozumu je postaven na tom, že učinil, velmi zjednodušeně řečeno, z formy svobody její obsah, což umožnilo, aby svoboda byla v konečném důsledku totožná s právem. Avšak pro *spravedlnost* nemáme žádný obecný zákon; jde při ní o tvůrčí akt, který se vymyká prosté disjunkci „svévole versus zákon“.

Kant jasně viděl, že mír není přirozený stav, že musí být vždy ustaven. Mýlil se však, když se domníval, že konflikty jsou „přirozené“. Žádný stav není „přirozený“, každý je výsledkem určitého jednání, každý je „zjednán“. A stejně jako není žádný stav „přirozený“, spočívající pouze v konfliktech, není myslitelný ani stav „konečný“, založený pouze na právu. Je nepochopením politického jednání, mluvíme-li o „původním“ či „posledním“ cíli jednání jako takového.

Je-li konkrétní mírový stav, jehož pomocí interpretujeme dějící se změny, „zjednán“, je v tom obsaženo, že je sám také děním interpretován a že se hlediska událostí může dříve či později právě on ukázat jako vážný předmět konfliktu. Mír je vždy sjednán za určitou cenu a i když jsou zúčastněné strany v daný moment upřímně ochotny na ni ve jménu jedné svobody přistoupit, neříká to nic o tom, zda se tato cena později neukáže z hlediska druhé svobody jako neúnosná. Ani mír uzavřený bez skrytých výhrad nemůže být nikdy uzavřen bezvýhradně, protože odstranění „dříve existujících příčin válek“ vůbec neznamená, že se příčinou války nestane něco jiného: příčiny válek totiž nejsou „objektivně existující“.

Mír, o nějž by měla politika vážně usilovat, je v sobě samém *konečný*, a tedy nikdy *definitivní*. V tomto smyslu každé jednání, třeba se děje v zájmu míru, klade zároveň základ konfliktům a je liché uvažovat o „stavu“, který by nás postavil *mimo* tuto situaci. Neboť konečnost míru má pozitivní a zásadní důvody; není to žádné „provizorium“, z něhož bychom měli přejít jinam,

žádné „do nekončena pokračující přibližování“ k „jinému stavu“. Takový pohled je sebeklamným zneuznáním podstatných rysů lidské situace. Nejde o to z této situace postupně uniknout, ale včas a prozíravě v ní jednat.

* * *

Válka, která skončila v Münsteru a Osnabrücku, začala jak známo v Praze. Pro české země byl Vestfálský mír v jistém smyslu katastrofou, a z Prahy je proto dobře vidět cenu, která se někdy za mír platí. Byla v Čechách tehdy vysoká a nesla v sobě zárodky budoucích, ještě vyhocenějších konfliktů. Násilná rekatolizace země spíše protestantské, zdecimování české šlechty a postupně téměř naprostá germanizace: kdo by zde mohl přehlédnout, jak Vestfálský mír, který ukončil konflikt konfesionální, črtá první linie, v nichž budou v následujících stoletích krystalizovat konflikty národní? Každý sjednocující mír vede navenek a někdy i uvnitř společenství nové dělicí čáry a vymezuje tím skrytě i témata příštích možných střetů. Vzpomeňme jen míru versailleského či míru z Jalty a Postupimi.

To vše nejsou námitky proti míru. Jsou to však námitky proti jeho bezmyšlenkovitému oslavování. Nejen politikové, všichni bychom si měli uvědomovat, že uzavřít určitý mír je politické jednání stejně riskantní a nebezpečné, jako vyhlásit válku. Protože to není na první pohled patrné, měla by smysl pro to pěstovat alespoň filosofie.

Lidé, kteří vedli v minulosti války, byli někdy zločinci, někdy se nesmírně zasloužili o zachování světa, v němž můžeme jednat. Rozhodující o sobě, rozhodujeme i o tom, kteří jsou kteří. Bylo by směšné osobovat si pozici, že tito mrtví nebyli ještě dostatečně „osvícení“, že ještě nedospěli ke kýženému stavu, do něhož my už už vstupujeme. A není vyloučeno, že kdybychom si přestali namlouvat, že v povaze člověka jako rozumné sebeurčující bytosti je spět nezadržitelně k míru, mohli bychom dříve a ostřeji prohlédnout, k jakým konfliktům – a prostřednictvím jakých iluzí – klademe základy dnes.

EDA KRISEOVÁ

Milý Ivane,

protože jsem, díky Tobě, četla vaši rodinnou korespondenci a deníky a protože jsem se příliš krátkou dobu zabývala i Tvým životopisem, vím, a mám to potvrzené, jaký jsi skvělý bratr.

Bez Tebe by nebyla kniha Dopisy Olze, co všechno by nebylo. . . Kéž by i jiní spisovatelé měli takové bratry. Trpělivé, věrné, obětavé, laskavé. Zkrátka, jsi takový člověk. Vážím si Tě a mám Tě ráda, protože, přestože jsi tak dobrý bratr, vedeš věrně a úzkostlivě svůj samostatný a úplný život svými nelehkými stezkami, přes svoje hory a řeky. Zdáš se mi z jednoho dobrého kusu a takových je dnes málo.

Přeji Ti k narozeninám, aby ses příště narodil s lehčím úkolem.

Tvoje

Eda Kriseová

RŮŽENA KULHÁNKOVÁ

Ždaviťte Růženu, David a Klara Kulhánkoví

ETYMOLOGIE JMÉNA IVAN HAVEL

Pavla Loucká

OBSAH

1. Ivan
2. Havel
3. Ivan Havel

Šetřj Hawla pro Šawla
(Časopis českého Museum III, 49)

Mocným činitelem při pojmenovávání potomků kdysi bývala víra ve význam jména. V předkřesťanském období nebylo jméno jen rozlišovacím znakem, nýbrž důležitou složkou osobnosti, vyjádřením nositelových vlastností (jak dovozuje v *Krattyly* Platón). Od ostatních složek osobnosti se však jméno lišilo tím, že bylo přenosné, převzetím jména člověk přejímal i vlastnosti předchozího nositele.

Negativní (ošklivé) jméno bývalo tabuové, sloužilo k obeštění závistivého démona (viz zaniklé české jméno *Nejapa*, dávané provokativně bystrým chlapcům). Jindy se démon zastrašoval předstíráním nositelovy nebezpečnosti (*Hroznata*). Dávala se také jména práci – *Stanislav* (aby zů-*sta*-l, *stan*-ul doma). Zhruba s pokřesťanštěním našich zemí se přístup k jménu začal měnit. Už se jím nic nepředstíralo, ale naopak se otevřeně hlásala jména vzorů – světců a jiných ochránců, později jakýchkoli významných osob, a nakonec i lidí oblíbených zcela soukromě, milovaných blízkých.

1. Ivan

Dnešní jméno *Ivan* je sice přejato z ruštiny, kde je ekvivalentem „našeho“ (resp. biblického) *Jana*. Latinsky *Johannes*, řecky *Ioannes*, staroslověnsky *Ioannъ*, původně (v hebrejštině) *Jóchá-nán*, což není nic jiného než zkrácené *Jahve chánán*, tedy *Bůh se sklonil*.

Jenže: Starý *svatý Ivan*, poustevník z jeskyně u Berouna (ve Svatém Jánu pod Skalou), vůbec nepřišel od východu z Ruska, ani od jihu ze Soluně (ostatně staroslověnský *Ioann* a až později, v Kodexu Supraslském, *Ivan* byl podle kontextu sv. Janem), nýbrž od západu, tedy z Meklenburska, tehdy slovanského. *Ivanův* otec *Gostimysl* byl bodrocký Slovan – *Obodrita*. A jak se *Gostimyslův* syn stal *Ivanem*? Je to jeho klášterní jméno, zvolené podle *keltského světce Iva* (Yves). *Yw* je walesky *tis* (viz dnešní něm. *Eibe*) a *ivo* je kvalitní *luk z tisového dřeva*, *Ivo* pak *jméno střece* tímto lukem.

Znamená tedy *Ivan* „*Bůh se sklonil*“, anebo „*střelec tiso-vým lukem*“? Zdá se, že z ř. *Ioannes* vznikl zprvu lat. reflex *Iuanus* a z něj ve slovanštině *Jvanъ*, později *Jvan* (viz stará místní jména *Gwanow*, později *Jvanov*, *Jvanovice* či *Vanovice*, *Ejvančice* ad. – dnes *Ivanov*, *Ivanovice*, *Ivančice*). Je to tedy všechno propletené, provázané. Ostatně pouze rodiče věděli, zda ve svém synu vidí spíš domácího světce než ruského cara.

2. Havel

Rodné (křestní, nezaměňovat s rodovým) jméno *Havel* znamená vlastně *Gal* (tedy Kelt), lat. *Gallus*, it. *Gallo*, něm. dříve i *Gall* (odtud maď. *Gál*), pol. *Gawel* atd. Zakladatel svatohavelského kláštera Sant Gallen ve Švýcarsku byl původem Ir (Gal z Irska neboli *Gallus z Hibernie*). Jeho křestní jméno znělo *Gilian* (Kilián).

A co *příjmení Havel*? Vzniklo jednoduše z křestního jména *Havel* (např. *Ivan*, *syn Havlův*), stejně jako *Havelka*, *Havlín*,

Havlík, Havlát, Havlas, Havlasa, Havlátko, Havlíček, Havlišťa, Havsa, Hála, Halák, Halík, Halada, Halas, Holas, Hácha, Háša, Hasa, Hach, Haš, Hašek, Háca a též (prostřednictvím polštiny a jiných jazyků) Galas, Galaš, Galát, Galík, Gašek apod.

Co je na tom všem kuriózní? Dostávají se nám (etymologicky) vedle sebe jako synové hypotetického prapředka Havla pozoruhodná příjmení: *Havlíček*, (*Clam*)–*Gallas*, *Hácha*, *Halas*, *Hašek*, *Havel*, *Gál* a *Halík*, a to jako jedno a totéž rodové jméno. A pak že jméno nějak charakterizuje svého nositele!

3. Ivan Havel

Co z toho všeho plyne? Byť nevíme, zda jméno Ivan připutovalo k svému nositeli z východu nebo ze západu, nápadná je souvislost jména keltského světce, spojeného s přídomkem (příjmením) naznačujícím původ z keltské Galie. Za předpokladu, že jméno samo instinktivně putuje k svému nositeli a ne nositel k jménu, dalo by se z toho leccos vyvodit. Jelikož však platnost tohoto předpokladu nemůžeme prokázat, nezbyvá nám než se smířit s myšlenkou, že pravděpodobnost se někdy pohybuje po svých mezních hodnotách. Přesto však jen výjimečně mohl být někdo odkojen laní namísto vlčice, v dospělosti namísto v dětství. Jen výjimečně se lze u domácího světce setkat s keltským jménem. A *jen výjimečně lze mít jedno jméno Keltů užívané a druhé ke kategorii Keltů odkazující* (jako kdyby se legendární řípský praotec jmenoval Jeníček Čechů).

Ostatně kdyby nešlo o jméno nedefinovatelně význačné, nikdo by se nenamáhal uchovávat ho v příslovích a rčeních: *Gá o Hawlu, ty o Pawlu, gá o hubách, ty o slivách . . .*, anebo *Zpjawá co slawjček po swatém Hawle*. A i kdyby Ivan byl Janem a nikoli keltským Yvem, stále ještě si jakožto nositel jména může zpívat: *Čemu se nenaučil Janaušek w mladosti, tomu se nenaučij Janek w starosti*.

Nechť vous oslavencův utěšeně vzkvétá do podoby „vousu svatého Ivana“ (*Eriophorum*)!

JAN MALYPETR

Praha, léto 1998

Milý Ivane,

Nejhonosnějším titulem, který se spojoval s mým jménem, byl titul „Managing Director“. To ve spojení s „Center for Theoretical Study“ vzbuzovalo u mých kolegů z reálného světa podezření, které finálně téměř vždy vedlo k otázce „o co vlastně jde“?

O co tedy šlo? Objektivně to hodnotit neumím. Z mého pohledu ale šlo o smršť, která smetla v mém životě zkostnatělé zaběhnuté rituály a odhalila život plný aktivit, nápadů, všelijakých možných i nemožných činností a v neposlední řadě vedla k poznání, jaké to rozmanité osobnosti se dají k nějakému centru připoutat. Vzpomínám na téměř komické začátky CTS, kdy oproti dnešnímu seriozně působícímu sídlu v Jilské ulici stála jediná, školní veteší vybavená místnost v Celetné. Do ní se vši vážností chodily významné osoby a dělaly, jakoby se ničemu nedivily. Vše bylo naprosto samozřejmé, intelekt byl nad to povznesen. Jednou přišli významní mužové z Westinghouse. Tmavé šaty, nohu přes nohu, dlouhé ponožky až ke kolenům. Seděli, povídali, vše bylo O.K. Absurditu situace jsem tehdy s rozkoší vychutnával.

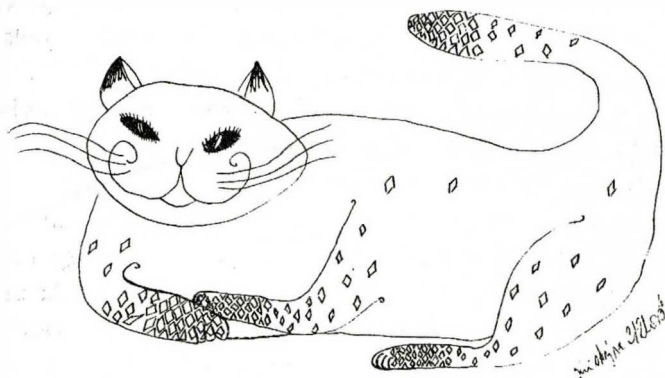
Nejvíce jsem na Tobě i lidech kolem Tebe obdivoval a stále obdivuji čínorodost. Pocházím ze statku, kde platil pevný řád a cítil se kult odpočinku. Výrazně se oddělovala činnost od nečinnosti. V Tvém světě tato hranice není viditelná. Činnost běží kontinuálně, jen její intezita se někdy zmírňuje. Líbí se mi ten svět a mám úctu před jeho aktéry.

Vzpomněl jsem na ty začátky, aby zvýraznily dnešní Tvoje postavení a dnešní image CTS. Stojíš zde jako důstojný šedesátiletý ředitel důstojného vědeckého ústavu. I když text předchozí věty nemusí znít pro člověka Tvého typu příliš povzbudivě, řada lidí to tak vnímá, ať chceš nebo nechceš. Myslím ale, že Ty budeš dál takovému hodnocení vzdorovat a ponecháš to na další jubileum za 10 nebo 20 let.

Ivane, přeji Ti mnoho zdraví a spokojenosti do dalších let a ať Tvé Centrum nadále vzkvétá!

Srdečně

Jan Malypetr

IDEOLOGY AND THE POLITICS OF χωρισμός: Patočka's Critique of Ideology

Eric Manton

Since the Fall of the Wall in 1989, there has been a desperate search for some new dogma to fill the vacuum left by the collapse of Communism. While this search has been manifested as the re-emergence of traditional religions and the adoption of new-age cults, it has also included questions concerning the structure and nature of future political systems. Much debate has been devoted to whether and how these political systems should be used, whether by importation of Western models or renewal of older traditions, and there is also still discussion about the possibility of a 'third way'. Missing from this debate on political institutions and community values is observation of the attempt to adopt new ideologies. This attempt is one of the most dangerous phenomena in this post-Communist era. This paper presents Jan Patočka's critique of ideology to see if this critique is still relevant today. According to Patočka, preliminary to any questions concerning the type of values a particular ideology espouses is the question of how this ideology views Man and thus politics in general.

The first task is to define what is meant by ideology. The historical definitions according to the *ideologistés* and Marx's 'false class consciousness' shall not be directly employed here, though there are certain similarities to Patočka's usage of the term. Just to provide a general sense of the word, Roger Scruton defines ideology as

Any systematic and all-embracing political doctrine, which claims to give a complete and universally applicable theory of man and society, and to derive therefrom a programme of political action. An ideology in this sense seeks to embrace everything that is relevant to man's political condition, and to issue doctrine whenever doctrine would be influential in forming or changing that condition.¹

Jan Patočka is mainly known as a phenomenologist and philosopher of history and not as a political philosopher or one who reflected on contemporary political events. He even refers to himself as an 'abstract philosopher'.² Patočka, however, always considered philosophizing the 'most important and most intensive *praxis*', as that part of *praxis* which lights the way through the darkness for the 'real' acts and therefore demands as much courage, dedication, and responsibility as those acts themselves.

This 'abstract philosopher' was a witness to some of the most significant politico-philosophical events of the 20th century. After growing up during the Great War, Patočka studied philosophy in the 'democratic island' of Czechoslovakia led by the 'philosopher-king' T. G. Masaryk. He spent several months in Berlin in 1933 during the rise of National Socialism and nine months in Freiburg when Heidegger was Rector. Before World War II, he co-founded the *Cercle philosophique de Prague* which was a refuge for philosophers escaping the Soviet Union and Nazi Germany, and he even planned on relocating Edmund Husserl to Prague.

During World War II, the Nazis closed all the universities and Patočka was forced to dig tunnels. In 1945, he was finally able to teach but only until 1948 when he was kicked out for

¹Roger Scruton, *A Dictionary of Political Thought* (London: Macmillan, 1982), 213.

²Jan Patočka, 'Harmonismus moderních humanistů' (Harmonism of Modern Humanists), *Péče o duši I* (Care for the Soul I), (Prague: OIKOYMENH, 1996), 353.

refusing to join the Communist Party. This was later repeated after the Prague Spring in 1968.

Thus, it is interesting to see how such an 'abstract philosopher' reacts to these tumultuous events unfolding around him. Patočka reacts according to what he considers to be the most authentic manner of being human – he reacts philosophically. After experiencing National Socialism, he studied and translated Herder. Before and after Munich he defended Masarykian humanism against those who weakened it by dogmatization. After the war he analyzed the nature of socialism which was soon to dominate half of Europe. It is during this time that Patočka investigates particular ideologies as well as ideology as such. This philosophical journey eventually leads to the backbone of his personal philosophy, Negative Platonism.

In his 1939 article 'Life in Balance and Life in Amplitude', Patočka describes two attitudes towards life, human beings, society, and philosophy. The first one, which includes Enlightenment humanist thought and its offshoots, conceives of the person as essentially harmonious and balanced. Human nature and the process of history are fundamentally aimed towards the realization of this innate state. All human activity has harmony, balance, and happiness as its orientation. Human beings may be incomplete and imperfect, but this will be remedied by the appropriate measures of education and social organization. Patočka criticizes this attitude for its closed concept of Man, its tendency to resist and suppress (even violently) anything which is not 'normal', to ignore or discount anything that shakes this balanced picture of life, and to see society as basically a technical problem that can be solved through rationality or a necessary historical development. He attacks this attitude for its determinative approach to the concept of Man and all social activity. He says that the life in balance sees Man as

a finite, closed creature enclosed in a firm form of life, and thus history is a finished process, searching for balance is justified

as striving for the aim of human society and all of the failures of our social efforts are only imperfections which will finally someday come to fruition.³

Thus in 1939, on the brink of one of the greatest ideological struggles, Patočka comes up with the audacious claim that all of the bitterly warring sides are fundamentally the same in their attitude towards life! According to Patočka's analysis, Enlightenment humanism, Herderian humanism, and Marx's social humanism, which are the theoretical bases for liberal democracy, Nazism, and Communism, view Man, society, human activity, and even history in very much the same way.

In his 1946 article 'Ideology and Life in the Idea', Patočka analyzes socialism, especially in its Hegelian historicism/historical materialist form, as well as ideology as such. In this critique, Patočka focuses on how ideology relates to the concept of Man which it employs and the role of freedom (the equivalent to the 'concept of Man' in the contemporary liberal debate would probably be the 'conception of the person'). (Patočka does not try to give an exhaustive analysis of the phenomenon of ideology, but rather highlights that which he considers the most significant characteristics of ideology.)

Patočka distinguishes between what he calls the concept of Man, ideology, and the Idea of Man. A concept of Man is a theory about Man, which sees Man externally and does not engage Man, a theory among other theories. Ideology is based on a certain concept of Man but does engage Man by directing him in view of some social aim that is a more important factor than Man himself, 'which accommodates those of our tendencies, needs, and forces that lay dormant in us, so as to lead, direct, and draw them together for the needs of social action.'⁴ The Idea, on the other hand, appeals to Man to 'be

³ Jan Patočka, 'Životní rovnováha a životní amplituda' (Life in Balance and Life in Amplitude), *Péče o duši I* (Care for the Soul I), (Prague: Samizdat Archive Collection, 1978), 175.

⁴ Jan Patočka, 'Ideology and Life in the Idea' (Ideologie a život z ideji),

in the Idea, to exist in the Idea.' The Idea of Man is the idea of human freedom.

The main point of this critique is that ideology grasps, binds, and seizes Man externally, as a force in 'the overall complex of forces.' These forces are used towards some aim and everything, including the will and activity of the individual, is significant only in terms of this aim of the ideology. Ideology is where Man is defined in positive, concrete, rigid terms, where the nature and aims of Man have already been determined, where an 'ideal' state exists but is just waiting to be realized. This means that the problem of society is a mere technical, administrative, 'procedural' problem of organizing individuals as components within a collective framework according to certain established laws that will, in the end, lead to the desired social goal. 'Here Man is a pure object of action and organization.' In seeing Man as a tool and having the aim of the ideology take priority over all, ideology can claim the right to justify the means including using individuals as part of those means. Patočka shows the strength of ideology in the complete mobilization of entire countries for the cause of the ideology, going all the way to the sacrificing of everything external, as well as one's life, for this ideology.

It would be very dangerous, under these circumstances, if such an extremely prevalent conviction in which Man is a mere minute item in the general accounting of nature would further assert itself today. If this is so, then the problem of human society is a mere technical and tactical problem. This is the method by which fascism, in its different varieties, assessed the question of political forces. Any means is technically good if it is effective; and the effect depends on whether we secure for ourselves the safe mastery of available forces. Man is such a force, controllable from without as well as from within; care for his economic security, give him a place within the mass self-

consciousness, organize his mind with propaganda, his recreation and entertainment with the appropriate measures, and he will belong to you completely. He will even think that he is free and that all of this is the authentic realization of Man. Whoever it does not suit is dealt with as a detrimental, useless force – it is necessary to ruthlessly neutralize him. I think that the expansion of such an ideology must always again lead to similar attempts of fascism, maybe more clever and more successful, but essentially always to the similarly desperate human attempts, since there is no place in them for the Idea.⁵

As in the previous article, Patočka points out the dangerous consequence of such an ideology in that it will suppress and even eliminate those who dare not to live according to the particular scheme or who question its validity. Thus there is no room for searching, for questioning, for individuality, for the different, for the 'non-normal'; there is no room for the experience of freedom, for the Idea, for philosophy – if these cannot be controlled and put to the use of the ideology, then all must be eliminated as a danger to the positive, secure ideology.

In spite of his attacks on ideology, Patočka is aware that the nature of political systems is more complex. In his analysis of socialism, he points out that it is at the same time an Idea, an ideology, and a concept of Man, but these three aspects are undifferentiated within it. Marx did not want to simply build 'pure theory', but to transform Man. His socialism promoted human freedom – freedom from economic oppression and the exploitation of Man by Man. Unfortunately this freedom is an exterior, future goal which shall be brought about by a process outside of Man, something 'meta-human', instead of being precisely this realization process itself. However, Socialism also contains a definition of Man viewed externally as a force among forces and an ideology that organizes those forces. Since these aspects are undifferentiated, the internal appeal for the emancipation of Man can be used to hide or even precisely to

⁵ Patočka, 'Ideology... ', 4-5.

justify the enslavement of Man; or on the other side, the concept of Man can be academically isolated as 'pure theory' to disassociate it from both the messiness and abstractness of the existential Idea of Man and the dangerous political manifestations of the theory as ideology. Thus, while these existential, sociological (or anthropological), and political aspects are fundamentally interconnected, they must be clearly differentiated. Their interconnectedness cannot be avoided and their undifferentiatedness can be disastrous.

With this critique, Patočka is not trying to replace a particular concept of Man with another that will lead to a new, improved ideology. Nor does he suggest a set of institutions that will avoid the harmful consequences of the materialization of Man. Instead Patočka emphasizes that which should not be forgotten during the building of political theories and ideologies, that which needs to supervise these theories to ensure that they do not lose sight of their original intent thus allowing them to be corrupted and abused for contradictory purposes – the Idea of Man, the experience of human freedom.

Patočka notes that even though ideology has the capability to completely manipulate humanity, alter its social structures, transform its external definition, it is insufficient for addressing the fundamental questions of human existence and political inquiries into the good life.

Ideology can be strong or weak; ideology can prevail or be suppressed; people can believe in it or not, they can transform it and misuse it for their own purposes; they cannot however live in it completely, they cannot realize it in themselves nor realize themselves through it. Something else is needed for this; external successes and failures can never be completely convincing as long as life decisions are concerned, about where is the genuine, where is the ultimate human truth; and as long as people judge things only ideologically, not in relation to the Idea, there is no way out of relativism and skepticism.⁶

⁶Patočka, 'Ideology... ', 3-4.

Thus what is it that ideology, which sees Man only externally, denies Man? What is it, the elimination of which implies the abdication of Man? The Idea of Man, according to Patočka, 'must be embodied and this embodiment in life concerns our most personal inner core and can never be indifferent towards this inner core.'⁷ That which is lost is the manifestation of the inner core, the manifestation of inner freedom, the fundamental capability to experience human freedom, freedom which is at the same time embodied and personal, a freedom within the world which allows us to transcend the world.

With the experiences of the war, Patočka illustrates the re-emergence of the awareness of human freedom, of that which goes beyond the products of historical forces, societal regulations, socially-constituted identities, or the 'original' state of nature.

We all experienced and are experiencing how far Man is in our world a mere object of forces which extend beyond him. . . . How then would it be possible – due to that which we have witnessed, in spite of its frailty – that right in the fall, in sacrifice in the *middle* of the struggle, without the result having been attained, thus outside of justification by this result, can Man be glorified and fulfilled? . . . This is not mere external coincidence; this is the limit beyond which it is no longer possible to catch Man, and consequently to pursue, to persecute him; the limit on which he must remain standing. And he who persists on the limit unbroken, not deprived of his ultimate meaning, has fulfilled himself as much as it is at all possible for Man: he has remained free.⁸

This limit that Man can reach is the *χωρισμός* and the experience of the mystery of the *χωρισμός* is the experience of human freedom. Through this experience, Man becomes aware of his capability to be more than he just seems to be, more

⁷ Patočka, 'Ideology...', 2.

⁸ Patočka, 'Ideology...', 6-7.

than merely material, more than just determined. In 1939, Patočka uses the more traditional interpretation of *χωρισμός* as a separation between what is and what only seems to be, whose acknowledgement allows us to come to know 'what Man really is and what then he can really be.' Human freedom is then the possibility to be or not to be more than Man seems to be.

In his essay 'Negative Platonism' of 1953, Patočka characterizes the *χωρισμός* in terms somewhat similar as Husserl's *epoché*. The *χωρισμός* is no longer a separation between two things, but a separation *in itself*. It is a distance – or a distancing – from all objects, from all objectivity, from all subjectivity, from all that is posited as a thing, from all positivity. In this distance, in this negativity, on the edge of the *χωρισμός*, we discover freedom.

[T]he mystery of the *χωρισμός* is like the experience of freedom, an experience of a distance with respect to real things, of a meaning independent of the objective and the sensory which we reach by inverting the original, 'natural' orientation of life.⁹

This crucial human possibility of experiencing freedom is not the innate liberty of the liberal tradition, i.e., a freedom by default, but rather an effort, a striving, *askein*, that goes beyond secure dogma and constraining ideology and thus can appear disquieting, dangerous, and unnatural.

[I]t is the experience of a *risk* we can take or avoid ... The experience of freedom is one of an achievement, of a freedom gained, not a peaceful possession of it. For that reason too, it is possible that there are people who have no experience of freedom themselves and that they are far more numerous and 'normal'.¹⁰

⁹ Jan Patočka, 'Negative Platonism: Reflections concerning the Rise, the Scope, and the Demise of Metaphysics – and Whether Philosophy Can Survive It'; in *Jan Patočka: Philosophy and Selected Writings*, Erazim Kohák, (Chicago: University of Chicago Press, 1989), 198.

¹⁰ Patočka, 'Negative Platonism. . .', 193.

Though this experience of freedom may be rare, Patočka insists that it is not elitist, but rather 'it is relevant and valid for all; without it human would not be human.'¹¹

Freedom plays a central role in Patočka's thought on philosophy and politics. He says that politics and philosophy emerged together in the ancient *polis* as expressions of freedom. In his later work, Patočka's reflections on the role of freedom in the political realm correspond closely to those of Hannah Arendt. In the early 70's, Patočka develops his concept of *επιμελεισθαι τῆς ψυχῆς*, the Care for the Soul, which has three levels: the onto-cosmological, the political – *the care for the soul in the community*, and the existential – *the care for the soul in the aspect of its inner life*.¹² Unfortunately, a detailed exposition of how these thoughts lead to the 'solidarity of the shaken', Charter 77, thoughts on 'open society', and especially Václav Havel's ideas about 'living in truth' and civil society, will have to be left for another time. The key aspect here is that freedom, for Patočka, is both the form and content of politics, the procedure and substance of both politics and philosophy.

That is politics in its original definition: life from freedom and for freedom. But freedom is equivalent to a space for thought, i.e., the realization that freedom is not a thing among things, that free existence stands on the border between what exists and what cannot be called existing, since it frees man from the dependence on things in order that he might perceive them and place himself outside of them, understand them and his own position among them.¹³

For Patočka, the Idea of Man continuously remains the same. Only the front against which it resists changes in different historical circumstances.

¹¹ Patočka, 'Negative Platonism. . .', 194.

¹² Jan Patočka, 'Platon a Evropa' (Plato and Europe), (Prague: Samisdat Archive Collection, 1979), 116.

¹³ Jan Patočka, 'An Attempt at a Czech National Philosophy and Its Failure', in *T. G. Masaryk in Perspective*, ed. M. Čapek and K. Hrubý, trans. M. Suino (Ann Arbor: SVU, 1981), 1.

The Idea of Man, the experience of the *χωρισμός*, the possibility of Man to be more than he merely seems to be, more than just material, more than solely determined, more than a socially or historically constituted product, the experience of human freedom, should not be denied. It is that which makes us truly human; on the edge of the *χωρισμός* our most human characteristics appear. Thus Patočka's criticism of any ideology which does not recognize or even tries to suppress this capability and reduce Man to a thing among things, a force among forces to be molded, controlled, used, and eventually, abused.

I think an ideology that neglects, eliminates human freedom, the Idea of Man, will betray humanity, and will only lead to another totalitarianism, perhaps, as Patočka said, more clever, more manipulative, with better propaganda, but nevertheless, just another mass-enslavement. Moreover, it is desirable, or even necessary, to have the Idea of human freedom at the heart of any concept of Man, of any political system. Let this Idea stand as a measure for all the new attempts to find a basis for political life.

Patočka's critique of ideology in 1946 followed the dark years of the struggle between Fascism, Communism, and Liberalism. In the following years, he would live through Stalinism, 'Socialism with a Human Face', 'Normalization', and finally, at the end of his life, he became a part of and then a martyr for a movement whose core was precisely this Idea of human freedom, Charter 77. On March 13, 1977, due to complications arising from 11 hours of police interrogation connected with his dissident activities, Jan Patočka died. What he struggled for in 1946 and what he died for in 1977 is still relevant today.

Ideology, programs, thoughts, notions, and concepts come and go; the Idea of Man remains. But this Idea is neither a scholarly creation of constructive reason, nor a fairy tale of some kind of other world. It is what eternally remains with Man whenever the situation into which he is put appears to him as a fundamental threat to his entire inner being. This could not even

not illuminate this war. We also want the Idea to illuminate this peace and its struggle for a new Man, for the rebuilding of his social relationships. Thus let everything which happens in this direction be judged by this Idea!¹⁴

¹⁴ Patočka, 'Ideology...', 7.

MILAN MAREŠ

Milý Ivane,

Sluší se poskytnout člověku, postiženému významným životním jubileem, něco uměleckého, nebo intelektuálního, nebo vtípného. Nic z toho není v mých silách, a tak mi dovol, abych alespoň sepsal historku, při které jsem si na Tebe hodně vzpomněl.

Bylo to už po Tvém odchodu z ÚTIA, někdy v roce 1984, kdy se mi dostala do ruky docela zajímavá kniha od jakéhosi Stevena J. Bramse o teorii her. Tedy, o teorii her tam toho až na pár trivialit moc nebylo, celá ta knížka ale byla o hrách dvou hráčů, z nichž jeden se jmenoval *Bůh* a ten druhý *Člověk*. Sřet preferencí byl celkem jasný – snaha uchovat boží tajemství a plány na straně jedné a přání je odhalit na straně druhé. Strategicky nebyli hráči vybaveni nijak složitě a celé to vedlo na několik jednoduchých maticových her (pro každé z božích tajemství jedna). Autora zajímaly rovnovážné situace a zaručené možnosti obou hráčů, jak už to tak v teorii her bývá. Až potud nic zvláštního.

Co mne ale zarazilo a proč jsem si při čtení knihy často vzpomněl právě na Tebe, byly předpokládané vlastnosti *Boha*. Byl, samozřejmě, vševědoucí, takže před ním *Člověk* nic neutažil a byl také všemohoucí, takže si mohl dělat, co se mu zachtělo. Inu, všechno, jak se to vezme. Přes tuhle všemohoucnost totiž pana Bramse nenapadlo celkem triviální řešení celého problému – ať tedy *Bůh* přiměje *Člověka*, aby chtěl totéž co on. Konflikt se vytratí a oba hráči se budou společně snažit naplnit *Bohova* a teď už i *Člověkovu* přání. Pro pana Bramse, podle tónu knihy

bych ho odhadl na talmudistický typ, něco takového už bylo mimo neomezené meze všemohoucnosti.

Měli jsme tehdy za sebou všichni, a Ty mnohem více než my ostatní, dost let zkušenosti s hráči, kteří měli do bohů dost daleko, ale všemohoucnost sahající až do osobních lidských preferencí pro sebe považovali za samozřejmou. Okolnosti Tvého odchodu z ústavu po srovnání obou božstev přímo volaly.

Jsem rád, že Ti mohu k narozeninám (tu číslovku neberme vážně) blahopřát ve světě, kde už bohové, ať jakkoli všemohoucí, přece jen tak moc všemohoucí nejsou a přeju Ti, abys ty další šedesátky prožíval ve zdraví a pohodě.

S kterýmžto přáním Tě srdečně zdraví

Tvůj Milan Mareš

OPUČHLÉ OKO A UTRŽENÉ OBOČÍ

Anton Markoš

Lidé, kteří mají zálibu zkoumat, jak se to se světem má, se dají klasifikovat všelijak; jedno dělení může vypadat takto:

- Ti, co nad složitostí a nádherou světa žasnou, domýšlejí konsekvence, propojují vztahy, vydávají se k neostrým horizontům a s bází lezou i za ně. Pro tyto lidi je svět složitou a proměnlivou sítí vztahů, které nikdy nemůžeme poznat v jejich totalitě, a proto je třeba být vděčný všem, co před námi klestili cestu. Se svojí reflexí světa se tito zvláštní jedinci rádi podělí i s ostatními. Pokud jde o lidi stejně postižené, jde o sdílení radostné, a to i tehdy, kdy se rozpoutá nad některým problémem konflikt. I ten konflikt je radostný, i když může být veden na život a na smrt a může trvat celý život, ba i po smrti v něm mohou pokračovat epigoni. Obvykle obě strany zavede na bitevní pole nezanesené na mapách; na jednu žasnou, že se perou – za horizontem. A přinese jim to nebývalé uspokojení.
- Ti druzí také žasnou, domýšlejí konsekvence, propojují vztahy, vydávají se k neostrým horizontům a s bází za ně lezou. Od těch prvních se liší v tom, že probádané území zanesou do map, a protože *teď už vědí*, jak ten svět na tom místě vypadá, upadá i jejich údiv. I pro tyto lidi je svět složitou sítí vztahů, ale když nahlédnou do mapy, dokáží hravě určit, kteří z klestitelů cestiček to dělali správně a kteří se mýlili. Jako ti první, i oni spočívají na ramenou mocných, ale jen těch, co klestili cestu jejich

směrem. Jako ti první, i oni vedou vášnivé spory, ale jejich výsledek je pro ně trvalý jednou provždy. Ti ostatní se prostě pinožili celý život nesprávným směrem – dnes to už *víme*. Louka za městem už obdivu hodna není, přece „každý dnes už ví“, co se od takové louky dá čekat. Aby vzbudila něčí zájem, musela by ležet někde za horami a musel by na ní růst květ kapradí. Zmapovaný svět by se mohl dát i všelijak upravovat, opravovat a – spravovat. A kdo je – objektivně – lepším správcem světa než ten, kdo ví a vlastnoručně zmapoval, jak funguje?

Dělicí čára mezi těmito skupinami prochází všemi vědami. Diskuse mezi nimi obvykle povedou k patu, tu a tam vyhřejnou i všelijaké nechutnosti, ale takový je už svět: na údivem zvednuté obočí občas dopadne i pěst. Pokud budou obě skupiny ve vyváženém poměru, budou se sice navzájem despektovat, ale tento despekt bude obsahovat i hodně respektu. Obě skupiny se musí navzájem hlídat, a je to tak dobře: našemu světu by nebylo dobře v žádné z krajních poloh, ať už by sklouznul do „planého filozofování“, nebo „světového inženýrství“.

Ivane, jsi mistrem vyhledávání cestiček a jejich propojování. Zažil jsem Tě na seminářích, kdy jsme už vyskakovali nad pronášenými nehoráznostmi všichni, jen Tys naslouchal a dělal sis poznámky, a potom jsi nám ještě vytýkal, že jsme dotyčného nenechali domluvit, abychom viděli, kam to dovede. Tvé konekcionistické zázemí propojí i zdánlivě nepropojitelné a Tvé glosy dokáží rozpálit doruda nejen Ty druhé, ale i ty, ke kterým patříš. Díky za to, pokračuj, prosím. A kdyby ta pěst někdy i dopadla: máš ještě druhé oko. Ať Tě život ještě dlouho baví.

9.10.98.

POJMY A OTÁZKY

aneb

Jak bych psal o pojmech, kdybych byl

I. M. Havel a chtěl zachovat jistou

myšlenku, kterou mám jako

Pavel Materna

Některé skutečnosti jsou podivné, i když nás to nikdy nenapadlo. Tak třeba pojmy. Stále o nich mluvíme, člověk by řekl, že tak užívaný výraz musí být zcela jasný. A přece, když se podíváme na dějiny úctyhodných filozofických teorií, zjistíme, že to málo, co se o pojmech píše, je prokazatelně nedbale uděláno (se světlou výjimkou B. Bolzana) nebo to vede k absurdnostem, které autoři nedomysleli. Takže se zkusíme vrátit k Bolzanovi a ukázat, že pojmy opravdu nejsou „něco jako množiny“.

Pojmy nejsou množiny. Pojem ROVNOSTRANNÝ TROJÚHELNÍK je jiný než pojem ROVNOÚHLÝ TROJÚHELNÍK, ale jde o stejnou množinu. A jistě bychom chtěli, aby pojem PRVOČÍSLO byl odlišný od množiny prvočísel.

Pojmy nejsou vlastnosti. Pojmy BÍLÝ PES ZDRAVÝ NEBO BÍLÝ PES NEMOCNÝ a BÍLÝ PES jsou různé, ale jde o stejnou vlastnost.

Pojmy nejsou jen obecné. Pojem DRUHÁ ODMOCNINA nebo NEJVYŠŠÍ HORA jistě není obecný. (To nevěděl ani Kant ani takový Frege!)

Pojmy nejsou mentální objekty. To věděl a dovedl zdůvodnit Bolzano. Mentální objekty jsou konkrétní entity v čase

a prostoru. Představy jsou mentální objekty; má smysl se ptát, kdy a kde vznikla a zanikla určitá představa – představa vody existuje právě tam a tehdy, u koho a kdy trvá. O pojmu VODA to nelze říci. Pojmy jsou abstraktní.

Tak bychom mohli pokračovat ve výčtu věcí, které pojmy *nej*sou. Co vlastně tedy *jsou*?

Lekce, kterou nám a svým současníkům i četným potomkům dal Bolzano, je svou jasností vzorem dobré filozofické analýzy. A přece málokdo naslouchal. Bolzano – podobně jako tradiční logikové – rozlišoval ‚rozsah‘ a ‚obsah‘ pojmu. Pro tradiční logiky obsah pojmu byl definován na základě rozsahu: jestliže rozsah daného pojmu byl množinovým průnikem (mluveno dnešním žargonem) rozsahů pojmů $A_1 \cdots A_n$, pak obsahem tohoto pojmu byla množina pojmů $A_1 \cdots A_n$. Čím se liší pojem od svého obsahu, nedokázal nikdo říci. Bolzano se nenechal fascinovat kroužky znázorňujícími rozsahy pojmů nebo dokonce pojmy samy, a vyšel z toho, že pojem je komplex. Pojmy jsou – obecně – složené, t.j. mají části – opět pojmy, a souhrn (množina) těchto pojmů tvoří obsah pojmu. A tehdy Bolzano formuluje geniálně rozdíl mezi pojmem a obsahem pojmu: pojem je podle něho dán *způsobem, jak jsou prvky obsahu propojeny*. Proto mohou mít různé pojmy též obsah (Bolzanův příklad: stejný obsah sdílejí např. pojmy UČENÝ SYN NEUČENÉHO OTCE a NEUČENÝ SYN UČENÉHO OTCE).

Pokusil jsem se odít Bolzanovu myšlenku do moderního hávu dodaného – jak jinak – transparentní intenzionální logikou Pavla Tichého, a vynechám-li (ovšem důležité a zajímavé) otázky ‚technické‘ realizace, vychází mi, že pojem je *abstraktní procedura identifikující (pokud neztroskotá) objekty (nebo jiné pojmy)*.

Přijmeme-li toto východisko a Tichého kritiku Fregovské sémantiky, dostaneme zajímavé důsledky, které budu stručně charakterizovat a exemplifikovat.

Především musíme odlišit empirické a (řekněme) matematické pojmy.

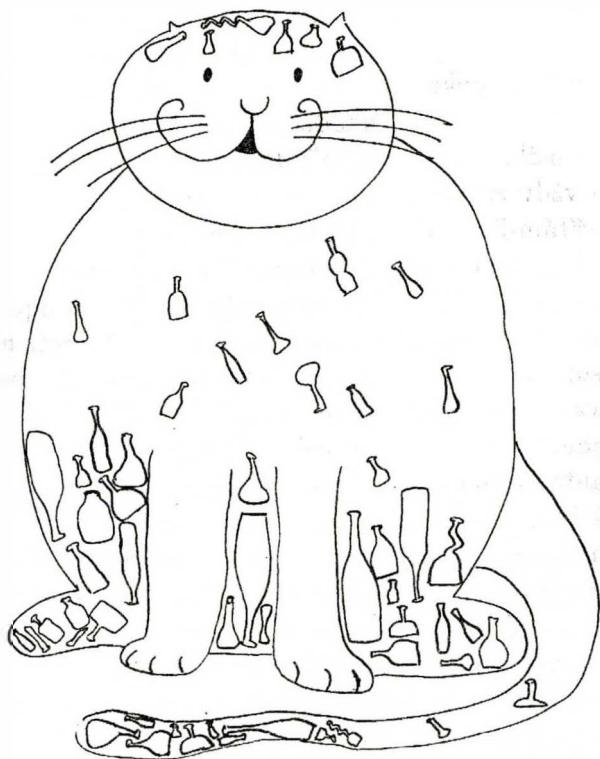
Empirické pojmy, přiřazené jako významy empirickým výrazům, neidentifikují ‚aktuální objekty‘: pojem NEJVYŠŠÍ HORA neidentifikuje Mount Everest, protože jeho sestavení z pojmů NEJVYŠŠÍ a HORA se jistě děje nezávisle na tom, co právě ve skutečnosti (v ‚aktuálním světě‘) spadá pod tento pojem. Zjistit toto není věcí pojmu, nýbrž zkušenosti, protože je to závislé na stavu světa. Můžeme učeně říci, že empirické pojmy identifikují intenze, tj. funkce, které možným světům přiřazují určité objekty. V „našem případě je tou identifikovanou intenzí tzv. individuální role (Tichý říkal ‚úřad‘). V jiném případě jde o intenzi zvanou vlastnost, např. takovou vlastnost identifikuje pojem ČESKÉ VELKOMĚSTO – opět vidíme, že tento pojem (který lze chápat jako význam českého výrazu *české velkoměsto*, německého výrazu (*eine*) *tschechische Großstadt* apod.) jistě neidentifikuje třídu současných reálných českých velkoměst. Jiné pojmy identifikují propozice (přiřazující možným světům a časům pravdivostní hodnoty): tyto pojmy jsou významem označovacích empirických vět – např. pojem NA MARSU JSOU ŽIVÉ ORGANISMY identifikuje takovou propozici (čili ‚pravdivostní podmínky‘) a nikoli pravdivostní hodnotu. Nebo pojem POČET VELKÝCH PLANET SLUNEČNÍ SOUSTAVY neidentifikuje číslo 9, nýbrž opět intenzi zvanou někdy ‚veličina‘.

Z jistého hlediska můžeme tedy říci, že *empirické pojmy tu jsou proto, že kladou světu otázky*. Tím, že identifikují intenze, kladou otázku po jejich hodnotě v „aktuálním světě v daném okamžiku. Svět odpovídá prostřednictvím naší zkušenosti. Odpovědi na shora uvedené pojmy jsou tedy po řadě: Mount Everest, seznam českých velkoměst, pravdivostní hodnota (patrně Pravda), číslo 9.

S neempirickými pojmy je to trochu jiné. Kladou také otázky, ale ty jsou zodpověditelné nezávisle na stavu světa. Přesto je užitečné odlišit pojem DVĚ PLUS TŘI (i to je pojem, bolzanovský, ne tradiční či Fregovský) od ‚odpovědi‘, tj. čísla 5, které je – jako ostatně každý objekt – identifikovatelné nekočně mnoha různými pojmy.

Co je to tedy *pojmová práce*? Z našeho hlediska je to tedy ona neempirická fáze našeho poznávání, která je *kladením otázek*, ať už empirických, nebo matematických.

Howgh.

11. 10. 98

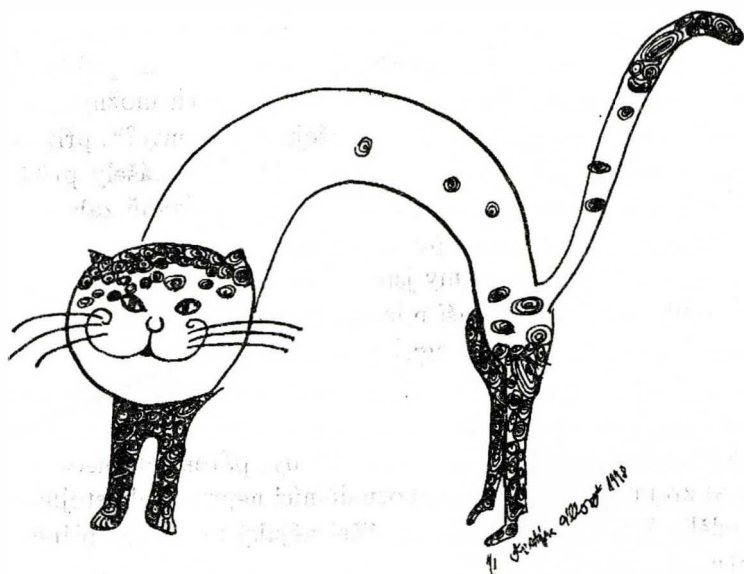
Alexander Matoušek

Nejvěrnější je člověku právě to, co nemá ve své moci, – taková je osvobozující i trpká zkušenost osobní kontinuity. Jemná stopa, která spojuje činy, myšlenky a gesta jednotlivého člověka, třebaže je pokaždé patrná, není nikdy samozřejmá a bez tajemství. Skrze ni lze uhádnout, ztratit i znovu nalézt nejen obraz druhého, ale i svět, jež druhý obývá a který se v tomto hledání vždy znovu stává světem společným.

Pročítám-li rozmanité texty váženého oslavence, hovořím-li s ním, je mi mnohdy právě tato mimovolná jednota jeho osobnosti klíčem k jeho slovům. Vyprávění o sedmnácti předmětech Arsemidových, zamyšlení nad kamenem z Marsu, přednášky o transdisciplinaritě a modelech mysli nespojuje pouze stopa autorova stylu, jejich pouto je mnohem hlubší. Nese je společný pohled a pozorovatelský postoj. Postoj, který je natolik dominantní a charakteristický, že jej lze považovat za gravitační jádro duševní organizace. Jistě není náhodou, že emblematická zkratka tohoto postoje stojí v názvu jeho poslední knihy.

Dnes již poměrně obvyklou cestu jak porozumět mimovolné jednotě chování a myšlení nabízí psychoanalýza. Byť by byly výsledky její hermeneutické práce jen málokdy zcela přesvědčivé, málokdy, na straně druhé, lze s jistotou říci, že by zcela minula nerv životní dynamiky. Jsou však věci s kterými se mívá principiálně. Psychoanalytická hermeneutika nalézá osobnostní rysy jako přetrvávání nebo opakování kdysi rozvrženého. Nemá ale nástroje, aby postihla to, co formuje a provází člověka zrozeno ze svobody, co se ohlašuje, co teprve míří k svému završení. Ovšem právě tento těžko postižitelný pohyb je místem, v kterém se buduje neopakovatelná tvář existence.

Zvědavá vstřícnost pozorných očí vyrůstá ze zkušenosti dvojí svobody, svobody hry a svobody teoretického pohledu. Hledá rozmanitost, nesourodost a překvapení. Skoky a obraty jejího zájmu jsou těžko odhadnutelné, zpětně však logické. Tato zvědavost se ale nesytí sama sebou, je plná očekávání. A k němu se nelze nepřipojit. Připíjeje tedy na zdraví, zdravím i další dovršení.

MEDA MLÁDKOVÁ

Drahý Ivane,

kdykoliv si na Tebe vzpomenu, což je velmi často, vybaví se mi tragicko-komická situace z vaší – naší – sametové revoluce v prosinci 1989. Oba jsme tenkrát pracovali ve Špalíčku. Ty nahoře, mezi vůdci, já dole mezi studenty. Vy jste dělali program, my jsme četli a zařazovali došlé dopisy do patřičných přihrádek, odpovídali na zoufalé volání ze všech možných koutů republiky, „co máme dělat, odvážejí dokumenty?“, přijímali jsme buchy a jiné pečivo, které nám denně přinášely pražské babičky a ukládali peníze, které nám nosili hlavně zahraniční návštěvníci do papírové a později plechové krabice.

Často nešel telefon a my jsme chodili k vám nahoru a nebo vy k nám dolů. V celé naší místnosti byl jeden telefon, každou chvíli přerušovaný a nefungující – a já jsem běhala do Strakovky k tehdejšímu ministerskému místopředsedovi Komárkovi s prosbou, přece nenecháte ty děti bez telefonu. „Ovšem, ovšem, hned to zařídím“ byla odpověď. Ale byl pátek odpoledne, nikdo se zřejmě nesehnal – v sobotu dělníci nepracovali, stejně tak v neděli. A v pondělí konečně přišel nějaký mistr, ale přinesl si špatné součástky ...

A když vám to tam „nahore“ také přestalo fungovat, přiběhl jsi k nám dolů, abychom Tě nechali použít telefon náš.

To byl ale ten den, kdy telefonní instalatér přinesl špatné součástky ...

Rozčilený, červeno-bledý, s vlajícími vlasy a hlavu si držící nervosníma rukama, jsi na mě zoufale volal:

„Tak to vidíte, Medo, takhle máme dělat revoluci s nefungujícím telefonem.“

Od té doby uplynulo skoro deset let a ty jsi zůstal svěžím mladíkem, stále plným nadšení, plánů a programů.

Je Ti dnes šedesát let. Jak krásný věk pro zdravého muže.

Co Ti mohu přát?

Aby se Ti splnily sny, které jsme během vaší – naší – revoluce snili.

Tvá M. M.

4. 12. 1962 M.M.

DVĚ POZNÁMKY O „SCIENTISMU“

Josef Moural

Když vidíme opravdu lidi, jací jsou, nekritisujeme, nýbrž uctíváme; a to zcela správně. Neboť obluda s tajemnými očima a zázračnými palci, se zvláštními sny v lebce a mimořádnou citlivostí pro to místo nebo to dítě, jest opravdu něčím podivuhodným a podlamujícím. Jen svémocný a šosácký obyčej, srovnávati s něčím jiným, umožňuje pohodlně se před ni postaviti. Pocit povýšenosti nás uchovává chladnými a praktickými; kdybychom viděli jen pouhé fakty, podrazilo by nám to kolena nábožnou bází.

G. K. Chesterton, *Heretikové*

I když znalost „původního“ významu nějakého výrazu nemusí nijak přispívat rozumnosti úvah o tom, co jím označujeme dnes, býváme na něj docela zvědaví; v první poznámce tedy krátce vyličím prozatímní výsledky svého pátrání po tom, kde se slovo „scientismus“ vzalo a co různého kdy znamenalo. V druhé poznámce, inspirované tím, co jsem o scientismu v posledních letech četl a slyšel, se pokusím o přípravné zkoumání mravní únosnosti a praktické vhodnosti vytváření haastrošů.

1. Známý ekonom Friedrich A. von Hayek uveřejňoval v letech 1941-44 v časopise *Economica* řadu ostrých útoků proti scientismu. Když v prvním oddílu studie „Scientismus a studium společnosti“¹ zavádí pojem „scientismus“ a „scientistický“, podotýká: „Ačkoli tyto výrazy nejsou v angličtině docela neznámé

¹ „Scientism and the Study of Society“; přetištěno v Hayek, *The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason* (Glencoe:

[v poznámce H. odkazuje na dobový *New English Dictionary*, v němž je „scientism“ definován jako „habit and mode of expression of a man of science“ a „scientific“ jako „characteristic of, or having the attributes of, a scientist (used depreciatively)“], jsou ve skutečnosti vypůjčeny z francouzštiny, kde je nedávno začali široce užívat v prakticky stejném významu, jako budou užívány zde.“²

Na francouzskou stopu uvádí i Jan Patočka, když ve svých referátech o přítomném stavu francouzské filosofie, které píše během svého pařížského pobytu v r. 1928/29 a krátce po návratu z něj, užívá výrazů „scientism“ a „scientismus“ (aniž by považoval za potřebné vysvětlovat, co znamenají). Orientuje nás ovšem na poněkud vzdálenější minulost než Hayekovo „nedávno“: říká totiž, že pro „brilantní epochu francouzské filosofie“, počínající lety 1885-1890, je charakteristické úsilí o překonání scientismu, a že je přitom pochopitelné, že právě ve Francii hájí scientismus nejdůrazněji své pozice.³

V knížce *La philosophie moderne* (1908) Abela Reye se dočteme, že výraz „scientista“ byl zaveden proto, že slovo „pozitivist“ bylo dvojznačné: v užším smyslu označovalo pouze kroužek přívrženců a následovníků Comtových, zatímco v širším smyslu rozsáhlou a rozmanitou skupinu lidí, kteří více méně sdíleli Comtovo mínění o významu pozitivních věd pro filosofii; aby se vyhnuli dvojznačnosti, začali autoři pozitivisty bez

The Free Press, 1952), str. 17-182; česky ve značně liberálním překladu Ivo Pavlíka a Danici Sloukové (Praha: Liberální institut, 1995), str. 15-94. Studie vyšla též samostatně ve francouzském překladu *Scientisme et sciences sociales* (Paris: Plon, 1953). V dalším citujeme podle amerického knižního vydání.

²Str. 24. Ohledně dobového francouzského úzu Hayek odkazuje na knihu J. Fiolle, *Scientism et science* (Paris, 1936) a Lalandův *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*.

³Tak v Patočkovou psané části kapitoly „Současný stav francouzské etiky“ knížky J. B. Kozáka *Přítomný stav etiky* (Praha: Dědictví Komenského, 1930), str. 109.

úzké vazby k Comtovu odkazu označovat jako „scientisty“.⁴ S tím, jak se následovníci Comtovi vytráceli ze scény, přestávalo být nebezpečí záměny důležité, výrazu „pozitivismus“ se začalo užívat v širším smyslu a výraz „scientismus“ pozbyl jasného, široce sdíleného významu.⁵ Pro Reye nicméně má výraz ještě dostatečnou určitost na to, aby při řeči o úhelném kameni všech současných filosofických diskusí odkázal na protiklad „scientismu“ a jeho protivníků.⁶

Přesněji určit počátek užívání výrazu „scientismus“ se mi zatím nepodařilo. Zdá se, že jej používaly velké postavy francouzského myšlení druhé poloviny 19. století, na straně odpůrců scientismu především Charles Renouvier,⁷ snad nejvýznamnější francouzský filosof té doby, od něhož podle anonymního autora hesla „Scjentyzm“ dokonce francouzský výraz „scientisme“ pochází;⁸ z těch, proti nimž se obracel, se údajně k označení „scientista“ hrdě přihlásil mj. přední hlasatel pozitivismu (v širším smyslu) Hyppolite Taine.⁹ Renouvier sám byl soukromý učenec a redaktor revu; na školách přispíval šíření antiscentis-

⁴ Abel Rey, *La philosophie moderne* (Paris: Flammarion, 1908), str. 6, pozn. 1.

⁵ Tak v třicátých letech Bréhier píše: „Jak známo, se Spencerem, Büchnerem a řadou dalších se po r. 1850 vyvinul a rozšířil světový názor, který Renouvier nazýval scientismus; názor, podle kterého je pletivo jevů svázáno přísnými zákony, což s sebou nese odmítnutí finality a svobody ...“. *Histoire de la Philosophie, Tome II, La Philosophie Moderne* (Paris: Alcan, 1932), s. 1009.

⁶ Cit. dílo, str. 371.

⁷ To tvrdí William Logue, *Charles Renouvier: Philosopher of Liberty* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1993), str. 90. Já jsem to u Renouviera zatím nenašel.

⁸ *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, díl X. (PWN: Warszawa, 1967).

⁹ Ve spise *De l'intelligence*, Paris 1870 – podle hesla „Scientismo“ v Carlo Giacone (ed.), *Enciclopedia filosofica IV.* (Venezia: Istituto per la collaborazione culturale, 1957). Užívání výrazu „scientismus“ v neutrálním nebo dokonce pozitivním smyslu mizí patrně někdy po první světové válce; k tomu viz Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, 4. vyd. (a pozdější).

mu (a přípravě protiscientisticky zaměřené „brilantní epochy“) především profesor École Normale Supérieure Émile Boutroux (mj. učitel Bergsona a Durkheima).

Hayek se ve svém tažení vztahuje ke stejnému zdroji (říká, že „scientismem“ nazývá „druh moderního pozitivismu“ a v obsáhlé historické studii označuje za jeho zdroj pařížskou École Polytechnique, na níž učil i Comte¹⁰), dodává ale problému nový rozměr tím, že mu nejde tolik o průběh sporu uvnitř filosofie, jako o jeho vliv na metodologické spory uvnitř jednotlivých věd. Podle něj je pro scientismus charakteristická tendence „mechanicky a nekriticky aplikovat myšlenkové návyky na jiné obory, než v kterých se utvářely“ (str. 24), a konkrétněji vnucovat metody přírodních a formálních věd vědám společenským. To je podle Hayeka odsouzeno k neúspěchu, protože danosti studované společenskými vědami jsou bytostně subjektivní, jak se ukazuje snad jasněji než v jiných společenských vědách v ekonomii. (str. 54)

Hayek ovšem později své dřívější protiscientistické postoje koriguje: „Čtenáři některých mých dřívějších prací si mohou povšimnout drobné změny v tónu mé diskuse postoje, který jsem tehdy nazýval „scientismem“. Důvodem je, že Sir Karl Popper mě poučil, že přírodovědci nedělají doopravdy to, co nám většina z nich nejen tvrdí, že dělají, ale také vnučuje k napodobování.“¹¹ U Poppera je scientismus uvažován také v souvislosti s problematikou aplikace vztahu metod přírodních věd na společenské;¹² Popper říká, že je proti scientismu ve smyslu

¹⁰ Friedrich A. von Hayek, „The Counter-Revolution of Science“, *Economica* 8 (1941), knižně v *The Counter-Revolution of Science* (viz pozn. 1), str. 185-186 a celá první kapitola, „The Source of the Scientific Hubris: L'Ecole Polytechnique“, str. 185-211.

¹¹ F. A. Hayek, *Studies in Philosophy, Politics and Economics* (New York: Simon and Schuster, 1967), str. viii.

¹² Je možné, že posun problematiky scientismu ke vztahu přírodních a společenských věd souvisí u Vídeňáků Hayeka a Poppera s programem „jednotné vědy“ Vídeňského kroužku, v jehož rámci především Otto Neurath agresivně prosazoval „fyzikalismus“, program redukce všech věd na

požadavku opičit se ve společenských vědách po tom, co bývá mylně považováno za metodu přírodověd, že však je scientistou ve smyslu víry ve značnou míru shodnosti mezi metodami společenských a přírodních věd.¹³

Po druhé světové válce se určitější úvahy o scientismu dají najít hlavně v Německu. V přesném významu a dosti úzkém kontextu, totiž etické problematiky odůvodnění norem jednání, užívají výrazu „scientismus“ od druhé poloviny 60. let příslušníci tzv. erlangenské školy, její zakladatel Paul Lorenzen a jeho žák Oswald Schwemmer. Podle erlangenských je scientistický názor na tuto problematiku značně rozšířen; jeho jádrem je, že normy nelze nijak odůvodnit, protože by to bylo nevědecké – věda se totiž v praktické oblasti může zabývat jen přiměřeností prostředků k cílům, nikoli posuzováním hodnoty cílů samotných. Tím, na koho se odvolávají jako na zakladatele a autoritu scientisté erlangenského typu, je podle Schwemmera především Max Weber.¹⁴

Polemicky hovoří o scientismu také příslušníci tzv. frankfurtské školy. Jürgen Habermas považuje za zásadu scientismu tezi, že „smysl poznání je definován tím, co dělají vědy, a tudíž může být dostatečně explikován cestou metodologické analýzy vědeckého počínání“.¹⁵ Teorie poznání se tedy může rozpustit v teorii vědy (a ta se ovšem zřiká otázky po poznávajícím subjektu); věda si podle scientismu nárokuje monopol na poznání. Za povšimnutí stojí, že zatímco Francouzům v minulém století

fyziku.

¹³Karl R. Popper, *The Open Society and its Enemies*, I (London: Routledge, 5. vyd. 1966), str. 286. Český překlad *Otevřená společnost a její nepřátelé* I. (Praha: Oikúmené, 1994), str. 275, a *The Myth of the Framework* (London: Routledge, 1994), str. 140.

¹⁴K tomu Paul Lorenzen, „Szentismus versus Dialektik“, in: Bubner, Cramer, Wiehl (eds.), *Hermeneutik und Dialektik: Festschrift für H.-G. Gadamer* (Tübingen, 1970), I. str. 57-72; Oswald Schwemmer, *Philosophie der Praxis* (Frankfurt: Suhrkamp, 1971), str. 9-11.

¹⁵Jürgen Habermas, *Erkenntnis und Interesse* (Frankfurt: Suhrkamp, 1968), str. 89; srv. též str. 13.

i Popperovi bylo jasné, že scientismus je určitý směr ve filosofii, Habermas (jako před ním i Hayek) připisuje nyní scientismus samotným vědcům (hovoří např. o „scientistickém sebestorozumění faktického výzkumného provozu“ – s. 12).

Zdá se, že k tomuto frankfurtskému pojetí má nejbližší pojetí scientismu Ivana Havla v úvaze „O scientismu“. Jeho teze (3) se s Habermasovou zásadou prakticky kryje, pokud si Havlovo „odhalování pravdy“ přeložíme jako „poznávání“. Habermas je ovšem příliš dobře obeznámen s pozitivistickou filiací skutečného scientismu, než aby jej zatížil tak nevědeckým, metafyzickým pojmem, jako je „pravda“. Havlovy čtyři teze scientismu jsou ovšem příliš letmo nahozeny, než aby je šlo krátce charakterizovat: snad bude příležitost pokusit se o to jednou v samostatné studii.

2. Opatřit aktivně nějaký názor nebo nějakou skupinu lidí nálepkou, jež slouží k tomu, abychom je nadále nebrali vážně, abychom byli hluchí nebo i nepřátelští ke všemu, co od nich pochází, případně abychom se dokonce snažili vyřadit je nadobro ze hry, může mít dobrý smysl, ale je třeba si všimnout, za jakých podmínek a předpokladů.

Odmítnout předem názor je nepřijatelné ve vědě; tam je v principu vždy třeba zvážit každý nový argument ve prospěch kteréhokoli názoru, ať je nám příjemný nebo ne. To platí o *novém* argumentu – zda je nějaký argument v určitém kontextu opravdu nový nebo zda je jen vnějškově jinou podobou argumentu starého, již promyšleného a z dobrých důvodů zamítnutého, to ovšem nemusí být vždy lehké rychle poznat. Naopak eliminovat, definitivně vyřadit ze hry důvodně zamítnuté hypotézy (pokud náhodou změněná situace nevede k tomu znovu je uvážít) je zcela legitimní, a skoro se zdá, že tato schopnost je jedním z pramenů síly vědy.

Odmítnout předem respekt a solidaritu skupině lidí je považlivé; mnozí soudí, že je to neslučitelné s demokratickým, náboženským i prostě lidským cítěním (i zde ovšem existuje řada

mezních případů, u nichž jsme zpravidla na pochybách: těžce mentálně postižení, nelidští zločinci, politická hnutí směřující k nastolení hrůzovlády atd. – možná sem patří i méně exotická, početná skupina ještě nenarozených, ba podle některých snad ještě v lidi ne dost vyvinutých).¹⁶

Obě teze platí bez ohledu na to, zda jsme nálepku vytvořili iniciativně my, nebo zda pochází už od těch, vůči nimž se uzavíráme. Máme sice asi sklon si myslet, že je vina větší, když s nálepkou přicházíme sami, ale skoro mi připadá, že z hlediska sledovaného fenoménu (uzavřenosti vůči cizímu) je to vposledku jedno. Ovšem, když nálepka pochází od nás, hrozí přídavná rizika: jednak neslušnost či netaktnost v případě, že se druzí k příslušnosti pod námi vytvořenou nálepkou nehlásí a že jim naše nálepkování vadí, jednak omyl v případě, že naše nálepka dotyčný jev vystihuje špatně nebo vůbec ne a že postižení mají pravdu, když ji odmítají (omyl ovšem, i když snad v menší míře, hrozí i tehdy, když se vymezujeme vůči identitě, k níž se její nositelé hlásí - i oni mohou totiž sami sobě špatně rozumět). Ale netaktnost a omyl nejsou fenomény mravní; je-li námi vytvořená nálepka výstižná, není snad na ní založená uzavřenost mravně povážlivější než uzavřenost založená na identitě či charakterizaci, k níž se její nositelé sami hlásí.

Jakkoli veliký je rozdíl mezi uzavřením se názoru ve vědě a uzavřením se skupině lidí v životě, zdá se, že je mezi nimi jistá strukturální podoba: v obou případech nacházíme principiální nárok na neomezenou otevřenost, kterému ale fakticky dokážeme

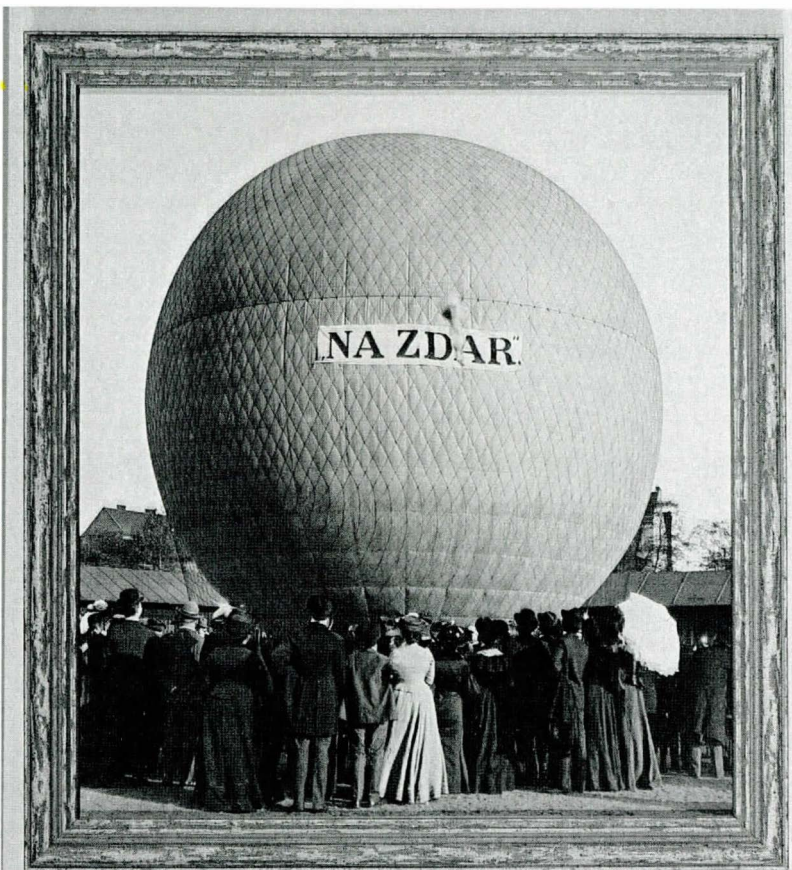
¹⁶ V tomto případě nemáme žádnou dichotomii odpovídající rozlišení na „starý“ a „nový“ argument a s tím spojené principiální legitimitě a nelegitimitě uzavření se; mohlo by se zdát, že důvodem je zásadní neuzavřenost lidského života – dokud někdo žije, nikdy nevíme, co se z něj ještě může stát, a potud nemůže být legitimizována uzavřenost vůči němu způsobem analogickým ke „starému“ argumentu (odtud též jeden zdroj námitek proti trestu smrti). Ale tento důvod poskytuje přinejlepším pouze částečné vysvětlení, protože nemůže vysvětlit pozoruhodný fenomén respektu k mrtvým a jakési sounáležitosti s nimi, a to právě i s těmi mrtvými, s nimiž sounáležet nám za jejich života mohlo být zatěžko.

dostát jen v omezené míře. Konečnost konkrétní lidské situace vede k tomu, že si svou úlohu ve světě zjednodušíme, že se v nějaké míře uzavíráme závazkům, které v jistém abstraktním smyslu nicméně nadále máme a snad je i abstraktně uznáváme. Budujeme si, řečeno se Zdeňkem Neubauerem, jakási „makra“, která nám umožňují nezabývat se každou jednotlivou záležitostí zvlášť, nýbrž na základě podřazení pod obecný případ ji zvládnout rutinně (v našem případě ignorovat nebo se předem naježít). To lze činit, je však dobře nezapomínat, že je to postup z nouze, který nejen zneuznává jedinečnost každé situace (to dělá „makro“ vždycky a nemůže jinak), ale fakticky i ohrožuje, byť snad většinou v drobné až nepatrné míře, závazky a projekty, na nichž nám záleží nebo dokonce musí záležet. Jedná se o jakýsi „trade off“, „něco za něco“: uzavření se v tom či onom ohledu může a má sloužit nějakému výkonu či dílu, pokud možno dobrému, a může ovšem přinést i projektům pravdivého poznání nebo civilizované lidskosti prospěch mnohonásobně převyšující ztráty vzniklé lokální uzavřeností.

Jak už to bývá, jedná se ovšem o „trade off“ s neúplnou informací. Protože se dostupnost a důvěryhodnost informací v čase vyvíjí, je přirozené přistupovat čas od času k přehodnocování vlastních uzavřeností. Je nicméně zřejmé, že kdo by je přehodnocoval příliš často a příliš důkladně, ztratil by tím více času, než kolik jejich zavedením získal (zase jakýsi „trade off“ druhého řádu).¹⁷

V angličtině existuje výraz „straw man“ pro konstrukt pozice, kterou hodláme napadat a vyvracet. Myslím, že zatím není vžitý český ekvivalent; navrhuji říkat mu zatím „hastroš“. Předcházející odstavce měly být pokusem o přípravné zkoumání mravní únosnosti a praktické vhodnosti vytváření hastrošů.

¹⁷ Kdo pracoval na starších počítačích se sdílením paměti, pamatuje na nebezpečí, které v mých manuálech bylo nazýváno „thrashing“ – že pro samé nasouvání a vysouvání jednotlivých jobů se mašina nedostane ke kloudnému postupu v jejich zpracování.

Ivanu Havlovi,

**váženému členu své vědecké rady,
k jeho šedesátinám věnuje**

NTM

APERTIS OCULIS –
ELEVATIS SUPERCILIIS
(SIDONIUM EPOPTeia)

Zdeněk Neubauer

Lustra XII, quae iam peracta...

Krajem přítomnosti.

"Para me solo recorrer los caminos que tienen corazón, cualquier camino tenga corazón. Por ahí yo recorro, y la única prueba que vale es atravesar todo su largo. Y por ahí yo recorro mirando, mirando, sin aliento." (Don Juan)

Zatímco jsou životní běhy Ivana a Zdeňka natolik rozdílné, že je třeba další dimenze, aby se občas setkaly, sběhly se, zběžně se protly a chvíli běžely souběžně, putování Sidonia a Sakateky je důsledně souběžné a současné: vykračují a vykračují si toutéž krajinou, kráčejí spolu kraj světa, který není světem názorů, nýbrž světem obzorů. Jsou poutníky ekologickým světem, světem, jehož kosmicitou je řád domova, kde 'být' je především 'být doma' (viz níže, třetí oddíl).

A ježto vždy kráčeli nazdařbůh, jejich kráčení bylo zdařilé a každý krok, každé vykročení se dělo v čase přítomném {OO pp. 83-84}: motivů se jim dostávalo darem od shody okolností (kontingencí), nikoliv dílem náhody (koincidencí).

Takovým darem je i vyjití Tvé knihy {1}, v níž jen zběžným listováním nalézám tolik souběžností se svými současnými

se-**tkáním**i a sou-**káním**i, že je vyloučeno, aby oba naši múzové netkali a nekáli se, právě nyní, neustále – byť i jen za ono přestání v hovoru: jejich šestnácté vykročení je přivedlo k mlčení. Přestože přestali hovořit, kráčejí dále, bez přestání, světem ticha; své mlčení přestojí: jejich otevřené oči a zvednutá obočí obhlížejí tentýž horizont, určující měřítko jejich společného mlčenlivého smýšlení, smířlivého směřování. . . Nevy**cházejí** z údivu – kraj světa, jímž **cházejí**, je krajem thaumantickým – *funny edge of the world*.

Thaumanti a mómoni – divini a podivini:

Theaitétos: Ba, při bozích, Sókrate, nesmírně se divím, co asi jsou tyhle věci, a druhy, když se dívám, doopravdy dostávám závrť.

Sókratés: Ano, příteli, ukazuje se, že [...] právě filosofu náleží tento stav diviti se (*TÚTO TO PATHOS, TO THAUMA-ZEIN*). Vždyť není jiného počátku filosofie než tento a podobá se, že kdo nazval Iridu dcerou Thaumantovou, negenealogizoval špatně.

Platón: *Theaitétos* 155c-d

Pamatuješ si, jak se na ně Akademie postupně rozdělila a posupně dělila? Zatímco ctitelé a chráněnci Mómovi přiváděli vše překvapivé na pravou míru, adeпти thaumantických mystérií pociťovali naopak radost a vzrušení z možnosti spatřit vše jinak. Ti první se proti nezvyklému, nečekanému patření ihned **ohradili** poukazem na každému–přece–dobře–známá učebnicová poučení, tj. přesně ony triviální a banální předpoklady, které byly originálním náhledem postaveny do otázky: přestaly být východiskem a staly se horizontem nové perspektivy, v níž se skvěla, na pozadí upozadněných **původních**, obvyklých *cliché* **původnost** nového zjevení. Poukaz, jímž se mómoni ohrazovali, se nakonec ukázal být poukázku politické příslušnosti: poukázání k *polis*, k společenství veřejného prostranství. Veřejné Věci (*res publicae*) nejsou obklopeny obzory, ale **ohrazeny**,

tj. ostře vymezeny obecnými hradbami, zabezpečujícími čilou **zbožní** výměnu konfekčních názorů a **zbožných** přání.

'Ohražování se' svědčí o objektivním, namítacím přístupu (*ob-iaceo* – metám před... cf. *objection* = námitka). Však také kořeny objektivitivy tkví v obecní půdě veřejného prostranství obce zvaného *AGORA* čili *forum*: odtud 'fórovost' objektivní reality (OR). Její objektivní skutečnost je nesmyslná (*purpose-less*), ježto nepoukazuje k žádnému obzoru: jsouc ohrazena opevněním, omezuje svou existenci na banální **platnost** na společných místech (*loci communes* – *commonplaces*, *lieux communs*) toliko obecně, tj. vnitrohradebně uznávaného.

Poté, co s nástupem novověku se toto společenství začalo chápat jako 'kosmopolitní', tj. zahrnuje do sebe celý svět, pevně sevřený univerzálními hradbami absolutního prostoru a času, stala se OR vpravdě s.r.o. – skutečností s ručením omezeným. Ti dlouhokrčejší z jejich občanů sice dosud strkají "svou hlavu do písku nadnebeských vzorů", jak praví někde Nietzsche Zarathustra a jak je tomu učil Sókratés, tak jako on však za hradby nevycházejí {Faidros, 230c-d}. Kryté haly a umělá osvětlení parlamentů a tržnic ruší ostatně i tuto sublimovanou možnost vykročení.

Músové naši však vykračují stále – vzdalujíce se společných míst banality, stranou vyježděných kolejí, cestou–necestou. Ani třicestí trivialit nás neuvádějí do rozpaků, ledabylé máchnutí motýlích křídel povznáší naše duše (*PSYCHAI* = motýli) nad úkladné Hekatiny bifurkace (Hekaté, Hecuba, s přízviskem *Trivia* – bohyně rozcestí, temná podoba Artemidy). S prvním vykročením jali se zjednávat směr aitherické cestě páté, té která má srdce, v neutuchajícím úžasu chráněnců Thaumantových. Neobvyklými názory otevírají nové obzory v dél a šíř a bystř, brodíce se bystřinami nových, nečekaných souvislostí. Jestliže v politice – vnitrohradebním řádu *POLIS* – se tisíckrát opakovaná lež stává pravdou, pak ve filosofii – alespoň té thaumantické – se tisíckrát opakovaná pravda mění nakonec v lež: záhy nás omrzí opakovat věčně totéž, jako že 'vše nové pochází z bu-

doucnosti', nebo že 'před filosofií byli lidé zabydleni v mýtu', že 'mýtický čas je cyklický, oproti biblickému, lineárnímu' atp.

MÓMOS čili *Momus* byl synem Noci (*NYX*). Dával najevo svůj podiv nad vším, co nebylo dle jeho představ a kategorií a podle toho posuzoval a odsuzoval i výtvořiny bohů: Proč prý nepřipevnili býku oči na špičky rohů, aby viděl, kam trká? Mómos je dárce toho, co Ty nazýváš 'údivem nefilosofova', já pak **podivem**. Když jsem předešel náhled, že tzv. 'individuální pojmy' jsou stejně obecné jako pojmy 'kolektivní', tj. vztahující se k nějaké třídě individuí (viz níže Poznámku o obecnosti jedinečných pojmů), vyvolal jsem podiv Mómových zastánců nad mou neznalostí tak základních kategorií jako je obsah a rozsah pojmu probíraných už ve škole! Podobně můj pohled na kapitalismus jako na novověkou podobou renesanční magie a alchymie ve sféře ekonomické {2,3} se rovněž setkal s výsměšným podivem nad mou neznalostí základních zásad politické ekonomie, die nichž – jak přece všem dostatečně známo (přínejmenším z *Písně práce*, dodávám!) – žádná hodnota nevzniká z ničeho, někdo ji musí přece vyrobit! Tak – a je to!

Pro tento dar údivu typu podivu bych pro 'momóny' – Mómovy chráněnce a ctitele navrhoval označení **podivíni** (řecky *IDIOTAI*). Dnes se mómoni dovolávají Sísyfa jako zakladatele této tradice smýšlení. (Patrně právem: soudě dle rafinovaného pokusného uspořádání, jímž se rozhodl tento – "nejchytřejší a nejmazanější z lidí" {4} testovat inteligenci bohů, byl tento héros patrně prvním Mómovým chráněncem.) "Chrám a socha Mómos, jak se zdá, v antice neměl [...] Ani jinak nebyl příliš váženým bohem, i když se mnozí domnívali, že hloupost světem vládne" (*ibid.*). Když nyní, ve věku umělé inteligence, se Mómův kult konečně dočkal zaslouženého rozšíření, navrhuji pro něj – v nedostatku precedentu – co ikonografický atribut Occamovu břitvu.

Thaumas – syn Ponta (boha mořských hlubin – odpovídá zřejmě Ulmovi středozevního pantheonu {5}) a Gaie je naproti tomu původcem "schopností divit se a žasnout", jak to nazýváš.

Věru, že je žehnáním a ne rouháním, navrhuji-li pro jeho užaslé-úžasné chráněnce označení *divini* – božští; vždyť svým údivem a úžasem otevírají, objevují, dávají povstat novým, božským řádům skutečnosti.

Poznámka: O obecnosti jedinečných pojmů

Nejen IMH 'je pojem'; i moje maličkost či naše kočičí Min-da, protějšek Jinův zahrnují obecné znaky, rysy a podoby všech stránek, forem, projevů, způsobů a zvyků vypadání, chování a jednání toho kterého jednotlivce, kterého znáš, ježto jsi si o něm učinil pojem, zahrnující celek Tvé zkušenosti s touto jedinou bytostí. Proto prohlašujeme "to je mu podobné", "to je pro něj typické" atp. o situacích, projevech, 'provedech' a 'povedech' (povedených kouscích, které provedla) a jiných událostech bez precedentu, na něž lze přesto naši celkovou zkušenost zobecnit: "to je celý on!".

Ekologický svět obzorů, podob, tvarů a tváří

Horizont není absolutní hranicí světa, ale unikavým okrajem našeho rozhledu. [...] Je vsudypřítomný – setkáváme se s ním, kdekoliv může něčeho být více či méně, něco blíží či dál, větší či menší, silnější či slabší, bohatší či chudší. {00 p.12}

<Biologické druhy> se vzájemně napodobují, barvou, tvarem i chováním. [...] Možná, že nám bylo zapotřebí projít ekologickou krizí podobně jako keř Banksie ohněm, aby se z pouzdra netečnosti vyjádřil pocit sounáležitosti. {00 p.14}

Pravil jsem, že naši Músové jsou poutníky ekologickým světem, jehož světový pořádek je řádem domova (*LOGOS OIKŮ*). Je to svět, do něhož máme **přístup**: jsme jeho přirozenými obyvateli a smíme se proto k němu vztahovat všemi duševními a tělesnými mohutnostmi. Zde je nám dovoleno rozvinout celou škálu svých poznávacích schopností – rozumových, citových, estetických, etických, hodnotových – prostě, chovat se 'jako doma' – **být** tady někde doma, tj. být lidsky i osobně svéprávný a přirozeně svrchovaný. (Pro zajímavost: řecky výraz pro tento stav a postavení zněl: *AUTHENTIKOS*.)

Ekologický **přístup** k přirozenému světu je komplementární k objektivnímu **postoji** vůči světu OR, podřízené geometrickému mravu. V rámci objektivní skutečnosti je naše jednání, konání i poznání omezeno a svázáno *more geometrico* Eukleidovy řehole, dle níž geometrické objekty jsou výsledkem konstrukce vázané přesnými pravidly. Každá konstrukce je důkazem (demonstrací) jak existence tak platnosti návodu (instrukce) na její vytvoření a zároveň průmětem (projekcí) tohoto návodu (teorému) do geometrického prostoru – jeho předvedením. Jakožto model Eukleidovy konstruující geometrie je objektivní skutečnost *ipso facto* projektivní: každý objektivní poznatek představuje (implicitně či explicitně) návod, jak svou výpověď kdykoli, opakovaně předvést; a rovněž každý závěr z poznatku vyvozený, musí být vyjádřitelný jako předpoklad (hypotéza), podle níž lze vyvolat či ukázat něco jiného: na jeho úspěšnosti závisí, zda se původní poznatek osvědčí nebo zda bude vyvrácen.

Do objektivního světa průmětů jest nám v posledku promítnout sama sebe, t.j. **vzdát se** sebe sama, změnit se v pouhý stín. Novověká *religio* objektivity po nás v posledku vyžaduje zřeknout se své autentické, vnitřní skutečnosti, chce, abychom se umrtvili sebeobjektivizací. Toto vrcholné sebezřeknutí, heroický výkon askeze, je hrůzným odkazem myšlenky univerzálního mnišství Ioachima da Fiore. Nechce se po nás nic menšího, než abychom se stali wienerovským člověkem – digitalizovatelným, linearizovatelným, dálkopisatelným, za něhož jsme ostatně vědou tak jak tak už odedávna považováni.

Světu objektivity je nakonec možno uvěřit – co nedokáže fanatismus a kolektivní psychóza! Je snad možné se mu plně oddat a zcela se ztotožnit se svým průmětem/konstruktem: obrátit se v prach množiny reálných čísel či v seřazení (syntax) lhostejných rozdílů (indiferentních diferencí) – třeba mezi kolečkem [o] a čárkou [|], mezi čímkoliv! A to znamená: vzdát se své niternosti – vlastní **duše** jako principu tělesného tvaru (Aristotelova *anima forma corporis*). – Neníť opakovaně psáno,

že "kdož by chtěl duši zachovati, ztratí ji; kdož by pak ztratil duši svou [...] nalezněť ji" [Mt 10.39 – srv. L 9.24, J 12.25]? – Ano, ve jménu objektivismu lze patrně učinit cokoliv; jedno je však nemožné: nalézt v OR domov, zabydlit se v ní. OR je světem určeným ke konstruktivnímu, projektivnímu nahlížení skutečnosti; zde sama *THEORIA* – *contemplatio* není než intelektuální konstrukt (K. Popper), výsledek šťastného uhadnutí (*happy guess*), pouhý odtažitý, pomyslný průmět, vůči němuž budeme neustále trvat v bytostném odcizení: v přesvědčení, že jsme skrz naskrz objektivní a že objektivita je to jediné, co skutečně jest, a tudíž, že i my jsme se všim všudy její součástí, budeme z OR přesto vždy absurdně "trčet ('ek-sistovat') v nic" (Heidegger). Lhostejno zda tato *awkward situation* někoho dosud plní bohorovným zadostiučiněním (*god-like satisfaction*), jiné nutí k rezignaci, pudí do zászvěti či vyzývá k existenciální, 'prometeovské' vzpouře, jejíž titanismus je stejně absurdní a nesmyslný jako *god-like position* vědců, až na to, že si je vědom absurdity lidského založení (*human condition*) v objektivním řádu skutečnosti a heroicky ji podstupuje (*under-stands*) a vy-stává (*ver-steht*).

Většina novověkých lidí se však raději rozhodla – alespoň v skrytu srdce – vzít na sebe úděl druhořadých, neplnoprávných občanů-laiků světoobce objektivity a sdílet osud přesídlenců na okraj skutečnosti. Tato většina se usadila na rozmezí mezi subjektem a objektem, aby zde vedla doslova mezní (krajní = eschatologickou) existenci (*um ihr Dasein zu fristen*, jak by se příznačně řeklo německy!).

Rozlišuji mezi **vědou** (*science*) **tradiční**, povstavší na konci XVI. století, spojovanou se jmény Galileo a Newton, vědou mechanistickou, materialistickou, inženýrskou na straně jedné a **vědou moderní** – exaktní, formální, matematickou, jejímiž hlasateli byli už Descartes a Kepler, která se však *de facto* rozvíjí až od druhé poloviny století XIX., v souvislosti s postavami jako Maxwell, Darwin, Mendel, Einstein, Bohr, Wiener. Nekladu je do protikladu, ani je nepovažuji za oddělené, ná-

sledné vývojové fáze. Pojednávám je spíše jako dva rozměry objektivní vědy – *religionis* novověku a srovnávám je s třetím rozměrem vědění – s věděním odlišného typu, ohlašujícím se s-vanutím (*con-spiration*) Vodnářského věku jež si netroufám nazývat vědou, a proto je označuji jako 'postmoderní vědění'. O tomto vědění sice předpokládám, že nahradí objektivní vědu stejně málo, jako věda nahradila náboženství, očekávám však, že podobně jako ona sejme z vědy břemeno odpovědnosti za svět a zbaví ji monopolního postavení držitele a administrátora pravdy. Toto postmoderní vědění se ohlašuje epistemologií rozcházející se s představou vědy jako '*unbefleckte Erkenntnis*' (neposkvrněného poznání – Friedrich Nietzsche) a s předsudkem univerzální vědecké metody (Kuhn, Feyerabend). Odráží se v tom jakýsi 'metaevolucionismus': myšlenka evoluční povahy vědeckého poznání – obecně pak evoluce pravdy {6}. Však také pro G. Batesona je epistemologie ... nedělitelná, integrovaná metavěda, jejímž předmětem je svět evoluce, myšlení, adaptace, embryologie, genetiky – věda o Mysli (*Mind*) v nejšířším slova smyslu. [...] je vždy nevyhnutelně osobní. Její zkušební kámen se nalézá v srdci badatelově. {7}

Popperův (ale i Kuhnův) lamarcovský lineární transformismus tím nabývá darwinovské podoby větvičího se genealogického Stromu Vědění. Poté, co se biologická evoluce – dříve zvláštní, okrajová, kosmicky bezvýznamná výjimka způsobená zvláštní schopností organismů se množit – stala součástí univerzálního evolucionismu – kosmologického, g[e/ai]ologického, termodynamického, je stále více nasnadě, že v sebe zahrne i evoluci duchovní, včetně epistemologické. Přitom epistemologická evoluce, jejímž zvláštním případem je evoluce vědecké pravdy, není s tou kosmologickou toliko homologická (jakýmsi "pokračováním evoluce jinými prostředky" – A. Markoš), nýbrž **analogická**: evoluce poznání je součástí evoluce kulturní, a tím i součástí evoluce biologické a kosmologické. Tento důsledek Bateson vyvodil:

Osobně jsem přesvědčen, že mé vědění představuje částku širšího, celistvého vědění, které sprádá celou biosféru, čili stvoření. (*ibid.*)

Zdalipak nejsou lidi také takoví poslové – anebo dokonce zpravodajové, kteří se se svými zážitky vracují a přispívají do společného rezervoáru vědění? Jakési zauzleniny v tkanivu universálního vědomí v ozvěnu se mu ozýváš. {8}

Opuštění *god-like position* vědy a postmoderní myšlenka pluralitní racionality znamená rozchod s monolitem geometrického mravu a tím i návrat z objektivní reality do světa, kde jsme přirozeně doma, kde se **cítíme** jako doma, protože jej zabydlujeme. Zařizujeme se ve skutečnosti netoliko přizpůsobením se ('tomuto') světu, ani přizpůsobováním světa nám, nýbrž jeho pochopením, tj. 'skrze logos', kladoucí podoby do vztahů, podobností a souvislostí (srv. Škrdlantovu "změnu pohledem" {9}). Připustíme-li skutečně a reflektovaně, že sama biologická, kosmologická ba i epistemologická evoluce je kontingentním poznatkem evoluce vědění (právě tak jako geometrie či matematika), jímá nás z propletenosti všech takových *strange loopings* závař. Pakli se z této cvičné postmoderní akrobacie vzpamatujeme, uvědomíme si, že naše vědoucí, poznávající, tvůrčí (poietické – cf. M. Heidegger: *Dichterisch wohnet der Mensch...*) 'zdebyti' (*Dasein, adsum*), není ani naší či obecně člověčí výsadou (M. H., I. Chv, J. M.), ani noosferickou nadstavbou (Teilhard), nýbrž **rozměrem skutečnosti**, pak takové vědomí poskytne skutečnou reintegraci člověka do řádu stvoření – *creatura*.

Návrat ztraceného syna z existencialistické Ógygie bych zkusmo charakterizoval jako **ekologický**, založený na **řádu domova** (*LOGOS OIKŮ*): návrat domů, do světa, který je nám domovem. Nalezl jsem výborné sudidlo, jímž lze tento návrat do skutečnosti identifikovat, a odlišit jej od postoje objektivního. Tímto kritériem je **přítomnost horizontu**, který

k ekologickému světu (přístupu, perspektivě) bytostně náleží, zatímco OR zásadně chybí.

Ekologický řád skutečnosti totiž spočívá v **podobnostech** mezi **tvary**, přesněji **podobami** tvarů. Tvary povstávají (zjevují, vy-tvářejí se) na horizontu rozlišitelnosti. Horizont je tak principem explikace ekologické skutečnosti, zakládá jeho evoluční, kreativní přirozenost: přirozenost světa jako **stvoření**.

Naproti tomu řád objektivity nezná ani podoby, ani skutečné tvary. Tím méně v něm mají místo vztahy podobnosti a dleje nápodoby. Svět OR se pro svou geometrickou povahu nachází 'celý před horizontem' – hotový, explikátní, transparentní; místo aby byl obklopen horizontem, je skrz naskrz ohrazen pevnou mezí. Skutečnost světa OR spočívá v **rozdílech**, je spředena z mezí, rozmezí, diferencí. Pojem horizontu zde proto nemá objektivní smysl: mez rozlišitelnosti není něčím skutečným – 'reálným', není to *res* – věc, záležitost světa, nýbrž je čistě věcí nedostačující rozlišovací schopnosti poznávajícího. Svět OR je naproti tomu sám o sobě přesně rozlišený, přímo sestává z ostrých rozdílů (rysů), je doslova spřádán z peratických vláken tak jako pavoučí síť či mědirytiny Descartova třetího snu. Z této bytostné přesnosti objektivní reality plyne požadavek definovanosti pojmů, přesnosti měření, jednoznačnosti poznatků: čím vyšší rozlišovací schopnost, čím ostřejší vidění, tím jasnější a zřetelnější poznání, jež se tak *ipso facto* blíží (konverguje) k *ex definitione* přesné pravdě.

Toto *clare et distincte* (jasnost a zřetelnost) také souvisí s geometrickou povahou OR. Jen tak lze pochopit všeobecně rozšířené, byť absurdní přesvědčení, že se poznání **blíží** samotné skutečnosti, a to čím přesněji, tím více. Jen v geometrii splývá pojem a skutečnost v jedno. Horizont rozlišení je zde ovšem omezením relativním, dočasným: každé další přiblížení dovolí ostřejší pohled, podrobnější vidění, přesnější poznání.

V řádu domova jsou naproti tomu tvar a podoba nečím nadmíru skutečným: ráz krajiny (ekotypu), podoby stromů, tvary květů, háv partnera, obrysy dravce, vzhled kořisti, tváře přá-

tel, zvuky slov, chuť a vůně potravy atd. jsou něčím svrchovaně jsoucím: rozlišování podob, vnímání podobností, druhy nápodoby jsou základními způsoby orientace, pobývání, bydlení. Zde každý tvar, každý jev, každá patrnost vyžaduje jistý odstup, určitý filtr vnímání s přiměřeně nastaveným prahem relevance a náležitou ostrost rozlišování – tedy **diskrétnost**, aby se zjevila podoba – ono **co** se jeví, **co** je patrné. Pokud se totiž přibližujeme nepřiměřeně, nenáležitě, nepřislušně, stává se náš postoj pátravě indiskrétní – neslušný: ztrácíme ze zřetelce to významné (relevantní), co jsme chtěli poznat. Totéž se stane, zachovááme-li přílišnou distanci. Tak základní ctnosti objektivity – nezaujatý odstup a co nejbližší přístup v úsilí o maximální přesnost – jsou ekologicky nezpůsobitelné, nezpůsobné, nepřiměřené, neřádné, zlořádné! Zatímco při objektivním poznání nelze přeastřit ani přestřelit, v ekologickém věděním jsme tomuto nebezpečí neustále vystaveni. Teprve stane-li se věděním náležitým, slušným, věcem příslušným, smyslu poslušným chováním – naší druhou přirozeností, budeme se zde cítit opět jako doma. A tato vychovanost, taktní vnímavost přiměřená jedné každé podobě, v níž se zračí přirozenost věcí, je zároveň *ipso facto* znalostí a věděním. Znalec (brouků, umění, kočičí psychologie), je naladěný na řád patrnosti, vnímá v konkrétních tvarech podoby: "Kouknu a vidím!", říká Stanislav Komárek.

Tento rozdíl mezi ekologickým a objektivním řádem skutečnosti záležející v přítomnosti či nepřítomnosti horizontů, mi připadá natolik *clear-cut*, tj. zřetelný, jasný a přirozeně srozumitelný (ne ovšem ve smyslu zřetelnosti geometrické – **náhledu rozlišování** *clare et distincte*, nýbrž ve smyslu jasnosti, tj. **návodu rozpoznání** – k *telling apart* obou způsobů bytí, objektivního a ekologického), že mne až zarazí, jak málokterý z posluchačů – pokud vůbec někdo – pojmu horizontu rozuměl! (Jasnost zde chápu jako srozumitelnost a pochopitelnost toho, co 'je jasné jako facka'.)

Závěrečné upozornění – mysterijní *hint*: Iniciační mystéria zasvěčující adepta do povahy OR byla rafinovaně utajena do povinné školní četby – Descartových "Rozprav o první filosofii", cudně zahalená do 'autorizovaného překladu', skryta pod silným nánosem tradičních interpretací. Podobně nenápadně skrytá je iniciace do světa ekologické skutečnosti: je přístupná toliko ve slovenštině a roztroušena v podobě úvodních partii jednotlivých kapitol Vopěnkovy alternativní teorie množin {10}, které filosofové nečtou a matematici rozmrzele přeskakují. Přitom jsou vopěnkovská mystéria pro ekologickou realitu postmoderního myšlení stejně závažná jako pro moderní realitu objektivní mystéria karteziánská! Ekologické vědění propojuje obě vstupní stati Tvé knihy {OO p.11,13}. Název první – "Svět očima člověka" bych z hlediska druhé – "Živoucí krajina" – vymanol z matematiky a přejmenoval na "Svět člověka". Vždyť to, co onačuješ za "lidské omezení" je ve skutečnosti "lidským otevřením": otevřenost řádu bytí, **každému** řádu bytí. Člověk "nevidí všechny prvky reálných objektů najednou" (p.12) prostě proto, že najednou **nejsou** – a nemohou být, jak dokazují paradoxy, na něž narážely pokusy teorie množin považovat všechny prvky a všechny množiny za aktuální. Aktualizovat něco, říká Petr Vopěnka, znamená jiné aktualizace vyloučit: nelze říci – беру útočiště k Tvého příměru – že sněžení a poletování vloček existuje 'najednou', 'zároveň', to jest postavit jejich existenci na (jednotnou) roveň, připsat jim rovný řád, tj. postavit je na jednu rovinu skutečnosti. K moci lidského logu (*LOGOS* = sběr, výběr) náleží schopnost určit mez pohledu a usebrat ji do určitého horizontu rozlišení.

Positivisté, kteří se domnívají, že dilema lze vyřešit tak, že prohlásí 'vločky' za skutečně, pozitivně existující, zatímco 'sníh' za 'idealizaci', tj. za doslova 'hromadný' (hromadě podobný) pojem, za pouhý zvuk – *flatus vocis*, se nejen dostanou do triviálních potíží (i 'vločka' je v posledku hromadný pojem!) ale svým ulpěním na absolutně základní úrovni popisu, se fakticky zřikají základní výsady lidství!

Prozradím Ti velké tajemství: nejen to, co do horizontu zahrneme, ale i způsob, jak to činíme, tj. jak příslušný horizont vynoříme, rozhoduje nejen o tom, co a jak se na něm bude zjevovat – zda transitory či komplexy – ale i o tom, k čemu bude poukazovat za sebe, co se zjeví, když jej posuneme. Sama **struktura** horizontu – povaha jeho kontinua – zakládá povahu transcendence čili záhorizontí a s ní dává smysl existence: smysl toho, co se ukazuje uvnitř horizontu, je tím, k čemu souhlasně, jednotně rozmanité tvary zjevující se na mezi rozlišitelnosti poukazují jako k příslušnému jednotnému řádu podob a tvarů – k řádu s-tvoření.

Člověk svým bytím-zde (*Da-sein*) je vskutku "otevřen světu" (*weltgeöffnet* se to, tuším, nazývá) svobodnou volbou způsobů, jak na svět patří a tudíž, jak do světa patří. Volba míry a způsobu rozlišování (*intellectio*) určuje vztažný (i samovztažný) rámec příslušnosti a náležitosti, jež zakládá něco takového jako **mravnost**, totiž činění rozdílu mezi náležitým–slušným – diskrétním a nenáležitým–neslušným – indiskrétním. A svět je vpravdě – opět po heideggerovsku – "horizont horizontů".

Bohatství světa, který člověk obývá, záleží na podobě horizontů, v nichž se pohybuje a k nimž se se vztahuje. Povaha světa pak na metahorizontu. Vztah k metahorizontu náleží k lidské přirozenosti: člověk je svým založením světoobčan.

Svým nadpřirozeným posláním je však člověk – "tulákem po hvězdách".

Fyziologie objektivit. – *With the Daughter's Eye* {11}

Ne náhodou byly základy moderní přírodovědy položeny v podezíravém 17. věku, proslulém mimo jiné i neobyčejnou neurvalostí v oblasti justice. Velice příznačně zní výrok jednoho z duchovních spolutvůrců karteziánského obratu, F. Bacona: "Napněme přírodu, tu špinavou děvku, na skřípec a vyrvěme jí všechna její tajemství!" {Stanislav Komárek: *Paranoia* všedního dne 100, pp. 72-73, p.73}

”Otevřené oči a zvednuté obočí” . . . Kdybys psal před třemi desetiletími, jistě by k tomu přistoupily tehdy módní rozšíření zorniček: zaujetím, vzrušením, sympatií, jež samo zaujetí, vzrušení, sympatii bezděčně působí {12}: jejich zářivá otevřenost (*radiant serenity*), nabízí a vytváří prostor vzájemnosti – světlinu bytí (*Lichtung*).

Můj pohled nedávno Helenku polekal: pociťovala jej jako tvrdý, ostrý, pronikavý, zpytující, vážný, přísný, vyčítavý. Cítila se ohrožena chladným, odcizeným, výrazem, plným pohoršení a odsudku, který se prý objevil na mé tváři, jejíž upřený, neosobní výraz brala osobně. Nejsouc si ničeho vědoma, zvedla obočí, rozevřela oči a (pokud je to u ní vůbec možné) ještě více rozšířila zorničky – pardon: rozšířily se jí zorničky, rozevřela oči, zvedla obočí. Její oči však vstřícně nezářily jako obvykle: zračila se v nich obava a strach. Šlo pouze o komunikační šum (dálo-li se něco na rovině mého nevědomí, pak o tom právě proto nic nevím). Vědomě jsem však svůj pohled pokusně prodlužoval, ladil, stylizoval do postoje, jehož vnímání se zračilo na její tváři. Posléze jsem toho nechal, omluvil jsem se a začal vyptávat, co spatřila, žádaje, aby se mi toto ’co’ pokusila popsat jako medička.

Helenka konstatovala sevření očí, clonivé stažení zornic, vícení zastínění a svraštění obočí (výstižně označované povětrnostní metaforou ’mračení’, opak ’serenity’ tj. jasu, klidu, vyrovnanosti, pohody dobrého počasí i dobré nálady). Fyziologie této fyziognomie omezuje zrakové pole a snižuje jak vstup tak odraz světla. Následný přesun těžiště z vnímání čípkového na tyčinkové zaměřuje pozornost k mezím, rozdílům a protikladům: barevné a nuancované vidění je nahrazeno viděním černobílým, měkký a pestrý svět barev, podob, tváří a tvarů se tak stává strohým, přísným světem stínů, rozdílů, rysů a obrysů. Jak se zrak zaostřuje, pohled tvrdne, stává se pronikavým, temným, chmurným, přísným, pevně upřeným – pátravým, bez-ohledným, pode-zíravým: oči jakoby cíhaly štěrbinami zpoza víček na sebemenší pohyb. Chvění zorniček dává jak

tušit tak najevo pozorné sledování a číhavé očekávání, zatímco trhavé pohyby tápavého, vyhmatávajícího, tázavého mikronis-tagmu jsou ztlumeny: odtud ona tvrdost a přísnost výrazu – obdoba strnulosti a přesnosti.

Nuže, právě takový výraz provází zaujetí nezaujatého, objektivního-objektivizujícího, vědeckého postoje. Hledíme do mikroskopů, teleskopů, foto- a jiných aparátů vybavených objektivem tímto 'fixujícím', 'tvrdícím' pohledem. A právě tak si prohlížíme snímky, které tyto přístroje pořídily – sňaly ze skutečnosti co posmrtnou masku posledního pořízení: stejným způsobem sledujeme stopy, které skutečnost sama skrze jiná zařízení po sobě zanechala: pátravě, zkoumavě, indiskrétně studujeme záznamy a zápisy laboratorních protokolů, jako když soudce čte úřední spisy a protokoly z výslechů. Jde o zjišťující, stanovující (konstatující, konstituující) pohled zaměřený na fakticitu, hoto- vost, předmětnost, danost – postoj sledující a slídívý, slídící po znaku, náznaku či alespoň příznaku **evidence**, tj. zřejmosti a patrnosti (srv. 'mít v evidenci' = 'vést v patrnosti'), postoj prahnoucí po zřejmém, zřetelném, tj. jednoznačném záznamu (srv. 'vést evidenci' = pořizovat záznam). Vědecký přístup je přístup vyšetřující-inkviziční, jemuž odpovídá pohled pohoršený, pohoršlivý a pohoršující. Stálo by věru zato srovnat neurologické koreláty a korovou lokalizaci obou postojů: objektivního a pohoršeného.

Existují také pohledy polepšené, 'polepšlivé' a polepšující? Příznačně chyblí slova!

Měřítkové pochybnosti

Miluji mikroskop. Spokojuje se s tím, že nám ukazuje věci, jaké jsou, jednoduše rozšiřuje naše vnímání; jsou to tedy vědci, kdož se ucházejí o jeho radu. Ale noříce se do nejmenších detailů, předkládají tito pánové mikroskopu to nemenší zrno či sebenepatrnější kapičku; a tu se zdá, že výsměšný přístroj, který jim v „nich ukáže živé tvory,

praví: analyzujte mi tedy tyto. A tak – co je analýza? Marnost nad marnost.

Fulcanelli: Příbytky filosofů, Trigon Praha 1996, I.V. Chemie a filosofie pp. 81-97, p.89.

Die Welt ist tief – und tiefer, als der Tag gedacht. (Hluboký svět - a hlubší, než jak svět jej znal...) Friedrich Nietzsche: *Also sprach Zarathustra* III. *Das andere Tanzlied* – Druhá taneční píseň.

Mikroskop – drobnohled: zařízení určené k podrobnému hledění pomocí zvětšení, fungující na principech geometrické optiky, využívající geometrických vlastností světla.

Jsi skutečně Thaumantův věrný ctitel? Jsi hotov ochotně, radostně a s uspokojením spatřit svou zamilovanou myšlenku (*Lieblingsidee*) v jiném světle? Poslyš tedy.

Zdalipak je to vůbec pravda, že zvětšujeme to, na co se díváme? Nebo zvětšujeme toliko obraz, otisk, stín – jako bychom zvětšovali snímek či reprodukci, domnívá se, že se dobíráme podrobností o povaze zobrazeného? ”Podívej se na to dalekohledem a uvidíš kozorožce!” dobíral si můj kamarád svého staršího bratra-mammologa (=ssavcoslovce) nad krabičkou zápalek s alpskou scénérií. Zoomem – kráčením měřítkovou dimenzí – objevujeme nové světy, nové podoby. Zvětšujeme však průmět, jako bychom mikroskopem zkoumali mapu, v bláznivém přesvědčení, že se z ní stane speciálka. Čím více zvětšujeme, tím více ’zacházíme do přílišných podrobností’ – zacházíme si. Vidíme stíny něčeho, co samo směřuje opačným směrem: míří do oblasti viditelnosti, slouží k **vypadání** na příslušné velikosti, týká se podob ke zraku obrácených. Není totiž důvodu předpokládat, že to, co se nám nějak jeví v mikroskopickém tubusu či na pokovených preparátech elskopických snímků, také **samo takto vypadá**, tj. že se svým optickým zvětšeninám vůbec nějak podobá – že takové skutečně **je**, tj., že v této podobě a skrze tuto podobou působí – zjevuje se, projevuje se.

Na všech měřítkových úrovních, říkáš, živá bytost je, její bytí je nejen 'jak dlouhé tak široké', leč rovněž jak vysoké tak hluboké – zdůrazňuješ její existenci "na téměř spojitě škále mnoha měřítek prostoru a času" {OO Prostory a časy pro život – pp. 30-32; p.31}, t.j. jako měřítkově rozprostraněné.

Tvé skvělé geometrické přirovnání dodává Tvému hlubokému vhledu názorné plasticity, samo je však ploché – jako ostatně vše geometricky při-rovnané. Chápáno opravdu metricky, t.j. doslovně, je měřítkové podobenství hloubce života a povaze tělesnosti nepřiměřené. *A map is not the territory*. . . a tělo není rozhodně tělesem – výplní geometrického prostoru, do kterého tělesné projevy života promítáme: prostoru všudestojného, stejnorodého, absolutního a lhostejného ke svému obsahu – a to i na měřítkové dimenzi. Tím méně je organismus 'fraktálem' – útvarem měřítkově homogenním, jehož 'hloubka' je umělá, stereotypní, neplodná. (Všichni jsme to tehdy na tom videu ve Švédsku zakusili na vlastní oči!). Omezená samopodobnost či kvasisamopodobnost některých tělesných útvarů (větví, kořenů, vzdušnic, cév aj.) jim dodává škálovou rozprostraněnost, čímž je mohutnější, skutečnější. Leč tou pravou 'měřítkovou dimensí' tělesnosti je svazek nespojitých **hierarchií smyslu**: je to hierarchie autoreferenční, zakládající **návaznost v porozumění**, něco jako representační kontinuita – spojitá existence porozumění {OO O tom, jak něco je, p.58}: každá úroveň v sobě obsahuje kognitivní mapy úrovní sousedních!

Se zvětšením roste nepřiměřenost projekce: vzpomeň na ona sliznatá, hlenovitá, lepkavě chlupatá, cáhovitá/cárovitá mlna, vydávaná za orgány, membránové struktury, synaptické spoje, molekulární komplexy ap. instrumentálním rozumem vykládaná jako precizně sestavená ('ustrojená') spolehlivě fungující, rafinovaně seřízená (koordinovaná) zařízení (mechanismy). Jejich obludná nevzhlednost na nás 'nedělá dojem'; a pokud, tak je to dojem chaotické neuspořádanosti, vzbuzující spíše odpor, než obdiv {13}. To jest, dokud je nepřekreslíme, a tak nepřeložíme, nepřevědeme jejich mlhavý, rozostřený vzhled do jazyka

přesných tvarů, ostrých rysů, zřetelných obrysů – nevnutíme jim ikonografii inženýrských představ vytvořených *more geometrico* pro potřeby intelektu – rozlišující schopnosti instrumentálního rozumu. (Na tyto představy – ideje, vyznačující se povahou, kterou Descartes osudově nazval *realitas obiectiva* – obsahy myslí totožné se svým vymezením – je, jak jsme viděli, zaměřeno-zaostřeno přísné-přesné vidění chmurného pohledu, který předžvykuje vše tělesně vnímatelné na duchovně myslitelné *more geometrico*. Descartes přímo říká, že geometrická rozprostraněnost vnímané předmětnosti je výsledkem intelektuálního vhledu – *inspectio intellectus*: je-li čas dle Augustina rozpětím ducha – *distentio animi*, pak prostorové rozprostranění – *extensum* – je jeho výtvořem, výsledkem jeho rozlišovací schopnosti, jež se projevuje v schematizaci mikroskopických snímků 'živé hmoty'.

Vzdáme-li se ničím neodůvodněné záměny živého těla (*SARX, caro, Leib, flesh*) s geometrickým tělesem (*SÓMA, corpus, Körper, body*), zjednáme si přístup k přirozenému prostoru tělesnosti. Klasický geometrický prostor je absolutní – tj. lhostejný ke svému obsahu, přičemž vše, co obsahuje, je tělesem – tedy tím, co je zcela podřízeno vlastnostem geometrického prostoru, jakožto jeho bezprostřední, jednoznačný výraz, prostorové vlastnosti toliko jeho zaplněním 'zpatřující', bez jakéhokoliv stupně volnosti, bez možnosti rozhodovat tvůřcím, jiné možnosti vylučujícím způsobem: klasický geometrický prostor je jakožto objekt zcela explicitní, plně aktualizovaný: je stále celý-zde, tak jako pixely na obrazovce, bez ohledu, zda svítí či nikoliv. Předpokladem a podmínkou objektivní existence je tak úplná konformita s tímto prostorem: těleso se vyskytuje jakožto rozprostraněné – tj. zaplňující (conwayovsky rozsvěčující) preexistující místa, případně se vtláčující – 'městnající' se – do dimense měřítkové (v případě, že nejde o klasické těleso, představující trojrozměrné hmotné kontinuum, nýbrž geometrický 'útvar' jiných dimenzí – typu thomovské 'pregnance' či 'salience' – např. fraktálních).

Tělo je naproti tomu autonomním prostorovým projevem života: nešíří se předurčenými rozměry prostoru geometrického, ani se nevtačuje jeho rozměrem měřítkovým, nýbrž se explikuje – rozprostírá, rozvíjí se v prostor jevovosti, jehož vlastnosti jsou pravdě-podobnostně druhově rozvrženy, nyní však jedinečně specifikovány, s-tvářňovány, tak, jak je příslušný rozvrh individuálně interpretován – ex-plikován neustálým výběrem z možností. Prostor tělesnosti ('tělesnění') se nevměšťnává do preexistujících míst, nýbrž tato místa vytváří i nabízí, při stálém rozlišování (diferenciaci) a určování (determinaci – rozhodnutím) toho, co je (nadále) 'místně' (vhodné, náležité) a co (už) nikoliv: tělesný vývin je tak epigenezí v plném slova smyslu, 'inkarnací logu' – tj. rozlišováním (*telling apart*) a usebráním (*gathering*). (Francouzi příznačně překládají Aristotelovu *FYSIS* jako 'éclasion', tedy rozevírání, rozpuk – tj. vývin a vývoj – tak, jak se rozvíjí děj či téma.) Živá bytost se zjevuje-projevuje – před-stírá, před-kládá (*darstellt*) prostřednictvím tohoto rozprostraňujícího-rozprostírajícího se prostoru prostředí-prostranství jevů, jímž dává jedinečně najevo svou specifickou povahu, projevuje-vyjadřuje, rozkládá-vykládá se sama, vyvádí své 'sebe' do zjevnosti.

Tento prostor explikace a exegeze nazývám prostorem **eidetickým** – prostorem podob a podobností (*EIDOS* = podoba, vzhled), na rozdíl od prostoru (geo)metrického, který je prostorem rozdílů a odlišností – 'peratickým'. Zatímco v prostoru geometrickém je vzdálenost měřena kvantitativně a je mírou odlišnosti v umístění, vzdálenosti v eidetickém prostoru jsou určeny kvalitativně – mírou podobnosti. (Vzdálenosti a blízkosti budiž zde rozuměno v duchu výroků 'to je velice blízke', 'je to na hony vzdálené mému zájmu', 'nevzdalujeme se od tematiky'.) Podoba zde má kvalitu, protože je třeba ptát se "podoba v čem", "v jakém směru/ohledu/smyslu"? Eidetické pojetí 'měřítka' se zračí v obratu: 'bere na ně jiná měřítka'.

Syntaktickým modelem *more geometrico* eidetického prostoru by byl Tvůj 'sekvenční prostor' {OO – Co je to zlatoh-

lávek, pp. 50-52}. Ježto o ochotě se zamilovat nerozhodují báze, ale podoby, případně povahy (příčemž příchynost je individuální, subjektivní – **zlatohlavě** subjektivní! – je 'zlatohlávek' přímo prototypem eidetického prostoru! (*EIDOS* = *species*).

Monotonní škála geometrické ('[země]měřické'), heterogenní, univerzální metriky se se specifickým a individuálním eidetickým prostorem tělesnosti tím více mívá, čím více se vzdaluje oblasti viditelného, k jehož mapování byla určena. (Nabízí se – arciť prostoduché – srovnání s rovinnou mapou kulové zeměplochy: čím dále od rovníku, tím více jsou vztahy nerovné, nepoměrné, nepřiměřené, deformované: v posledku zví Grónsko velikostí Jižní Ameriky!) Proto 'zvětšovací', 'zaostřovací', rozlišovací schopnost mikroskopů se nejvíce uplatní v rámci takových měřítkových vzdáleností, které se s horizontem, na němž se studovaný tvar ukazuje, ještě značně překrývají: u pouhým okem viditelných věcí je to případ lup a biniokulárů. Oprávněnost našeho pronikání má zde oporu v axiomu prodloužení. Daleko za tímto horizontem sice zhusta objevujeme nové kraje, světy a podoby, zároveň však – zbaveni možnosti průběžné korekce a reinterpretace – si čím dál tím méně můžeme být jisti tím, že tyto světy živá tělesnost skutečně obývá, natož způsobem, jakým se do nich promítá. V optických zvětšeníích/zředěninách se typicky ohlašují podoby zcela jiného, eidetického řádu, které s 'objekty' – tj. prostorovými hmotnými tělesy – mají stejně málo společného jako – *mutatis mutandis* – má 'gén' co společného s příslušným úsekem molekuly DNA. Jak nám nedávno skvěle připomněl kolega Zrzavý {14}, zatímco gény jsou z řádu informací, jsou molekuly DNA z rodu fenotypu: jsou toliko molekulárním **projevem** informace, **nikoliv** samotnou informací. To, co při velkých zvětšeníích ze živé skutečnosti spatřujeme, jsou patrně jen odlesky a pablesky skutečných podob tělesné skutečnosti jako matná tanoucí ponětí vůči skutečné známosti. (Zažíváme to, kdykoliv posluchači či novináři reprodukují naše myšlenky na základě naprostého nepochopení!)

Co dědici novověké pangeometrizační skutečnosti snadno zapomínáme, že optické přístroje nejsou nástrojem zvětšení, nýbrž aparátem projekce, že fungují jako interpretační filtry, propouštějící toliko geometrickou všudestojnost. Navíc, čím více se záhorizontí vzdaluje, čím více ztrácí eidetickou souvislost s předhorizontím – jevištěm toho, co se ukazuje a co míníme 'zvětšovat', čemu si namlouváme se blížit – tím více obraz ztrácí hloubku. Se zploštěním proto ztrácí obsah těchto obrazů obsaženost, a tím i jakýkoliv rozumný (srozumitelný, pochopitelný) smysl. Elektronové, scanovací, tunelové a nevímjaké mikroskopy nezobrazují skutečnost – a už vůbec ji neohmatávají a nesnímají – alespoň nikoliv skutečnost toho, co zkoumají. Pouze slepecky tápají v chmurném Hádu – v podsvětí stínů a mátožných příznaků, deformovaných, tj. nepochopených příznaků toho, z čeho zázrak stvoření teprve povstává. Jak jsou si ony jevy mikrosvěta daleko, či naopak, jak těsně spolu souvisejí, jak k sobě patří, na sebe patří, a co spolu sdílejí nebo si navzájem sdělují, to nelze vyvodit z této deformace/desinformace homogenizující živou tělesnost ještě důkladněji než tlouk, mixér či ultrazvuk, totiž 'do mrtě', tj. do mrtvého diskontinua bodů (biblicky vyjádřeno: na prach a popel!), v němž je popřena a zrušena jednota podob zjevujících se v kontinuu tvarů na horizontu rozlišitelnosti.

Snad jen velicí zasvěcenci mohou zaslechnout v tajemné souhře těchto znamení rytmus či melodii živé skutečnosti – intuitivně pochopit jejich 'harmonii sfér'. Adepti však nemyslí v lineární měřítkové dimenzi: používají ji jen co 'věštecké pomůcky' – pro skutečný sestup do bytostně jiných sfér a světů. Takovým adeptem byl zakladatel mikroskopie van Leuwenhoek: popsal a nakreslil povrchové struktury u nálevníků, které byly po staletí považovány za výplod jeho bujné fantazie – dokud na ně nenarazila elektronová scanovací mikroskopie – daleko za rozlišovacími možnostmi Leuwenhoekovy primitivní soustavy čoček! (Kolik 'fantazií' bylo 'vyvráceno' a zapomenuto jen proto, že se s geometrickou měřítkovou dimenzí zcela mýjely!)

Jiným adeptem byla bezpochyby Barbara McClintocková:

Marcus Rhoades recalls once saying to me: "I've often marveled that you can look at a cell under the microscope and can see so much!" She said, "Well, you know, when I look at a cell, I get down in that cell and look around."
 E. F. Keller: *A Feeling for the Organism*, W. H. Freeman and Company, New York, San Francisco 1983. 4., p.69.

Toto '*looking around*' vyjadřuje vnímavou, rozumějící sou-náležitost k příslušnému eidetickému horizontu sémantické roz-lišitelnosti, obklopující tu kterou rovinu či ještě lépe **krajinu** smyslu, na němž se zjevují skutečné podoby, které onen 'světa-kraj' obývají. Soulad/sounáležitost jednotlivých 'úrovní', jež nejsou stupni velikosti, nýbrž **rovinami smyslu** – 'sférami vli-vů' – spočívá ve vzájemné, rozumějící komunikaci. Zázračné schopnosti adeptů prozrazují, že se tento svět stal jejich "dru-hým domovem" {OO Dálky a podívané, p. 121}.

Tzv. *upward/downward causation*, o níž občas uvažuješ, ne-ní kauzalitou typu příčinné záležitosti, nýbrž kauzalitou inter-pretacní – hermeneutickou, týkající se srozumění v těch či oněch 'kauzách' – tj. záležitostech. Rozlišení sfér není fyzické či geo-metrické, nýbrž sémantické: jde o rozhraní typu *interface*, po-dobná těm, která fungují mezi kaskádově se volajícími systémy či utilitami v počítačích. Příklad však pokulhává: hranice me-zi sférami ztělesněného smyslu nejsou ryze logické – formální, 'softwarové', jako v počítačích, ale ani toliko geometricky 'fy-zické', jako v mechanických zařízeních. Jsou zkrátka – **tělesné**, ztělesněné v seberozvrhování do **podob** času (*Zeitgestalten*) a prostoru ('*Raumgestalten*') do již zmíněné spojitosti poro-zumění. Proto se i v měřítkovém průmětu tato rozhraní mezi jednotlivými způsoby prostoření projevují více či méně zřetel-nou diskontinuitou patrnosti snových krajin a stínových podob, měnících se a střídajících se tak jako tulákův horizont: *pattern transitions* stínů se podobají *Gestaltshifts* mraků na způsob vel-

bloud/velryba/lasička: typicky si je uvědomíme vždy *ex post*, 'hysterézně'.

Nespojitost patrnosti v průběhu spojitého zvětšení nedovedeme ani vyjádřit ani vykázat, natož pak popsat. Obvykle ji vysvětlujeme našimi schematickými představami o hierarchicky uspořádané (prostorové) stavbě 'živé hmoty':

orgány
tkáně
buňky
organely
molekuly
atomy

... Pokud si uvědomujeme, jak svévolné je toto přiřazení a jak nesourodé jsou představy, z nichž je ona schematická, k měřítkové dimenzi přiřazená 'hierarchie' slátaná (e.g. orgány *versus* molekuly! – takto bezhlavě skáčeme z jednoho diskursu – logiky popisu – v jiný; připomíná to příslovecnou čínskou zoologickou taxonomii!), nabýváme podezření, že tuto nespojitost úrovní stavby do živých těl toliko vkládáme. Máme pak sklon prohlásit dojem skoků při zoomu za optický klam.

Poznámka:

Na úrovni organel, buněk, organismů, populací atd. je tu vidět úžasná schopnost tvoření a reparování sebe sama, bazírující především na nejednoznačnosti [...] Jeden a tentýž orgán může být u různých skupin ploutví, nohou či křídlem a i v evoluci je vždycky ponechána možnost pro nejrozmanitější [...] změny významu. Stanislav Komárek (1993): Tajemství autopoézy. Tvar 5/95:15, In: 100 p.133).

Tomu by nasvědčovala skutečnost, že se na počtu a hranicích těchto skoků více nezávislých (ustáleným výkladem nesyndronizovaných) pozorovatelů téhož zoomu patrně neshodne

– podobně jako v případě nespojitého vzezření spojitého vidma duhy. To však není doklad iluzornosti diskontinuity; svědčí to spíše o tom, že se do zoomu promítá mnoho různých úrovní smyslu a řádu podobností, jejichž hierarchické uspořádání se oběma 'směry' větví. Toto větvení tkví v bytostné polysémii hermeneutických vztahů, tj. v nejednoznačnosti výkladu či přímo v ricoeurovském 'konfliktu interpretací'. (Sféry vlivu nejsou v těle 'dobře' uspořádané na způsob ruských panenek či planetárních sfér!) Záleží pak na tom, které symptomy rozdílů zaujmou estetickou pozornost toho kterého pozorovatele.

Závěrem lze shrnout, že mikroskop **není** zvětšovacím zařízením, nýbrž nástrojem geometrické projekce, která je pro mapování živých těl, zvláště v malých měřítcích, naprosto nevyhovující. Naše představy o mikroskopické struktuře hmoty – tak jako celá molekulární biologie – jsou výsledkem této obłudné deformace, ba přímo sémantického přehmatu – artefaktem slepeckého tápání *more geometrico*.

Je mikroskop vůbec bystrozraký? Nepotřebujeme spíše Herma než Apollona?

Post Scriptum kosmologické

[...] věda tvrdí, že mlhoviny jsou vzdáleny trilióny mil; nízká filosofie – že jeden a půl metru; vyšší, že sedí člověku na špičce nosu; vysoká, že vlezly mu do mozku; metafilosofie – že jich vůbec tak či onak není. L. Klíma {15}

Cvičně si tutéž úvahu zopakuj nad dalekohledem a vyvod' příslušné důsledky pro současnou i klasickou kosmologii. Dobové spory kolem Galilea, zda je použití dalekohledu pro zkoumání nebeských jevů metodicky přípustné či nikoliv, ztratí na zdání naivity a směšnosti, s jakou bývají reprodukovány.

Závěrečná poznámka: O klidu filosofickém.

Pokoj zůstavuji vám, pokoj svůj dávám vám; ne jako svět dává, já dávám vám. [J 14.27]

”Neboť pomíjí způsob tohoto světa” [1.Kor 7.31: *PARAGEI GAR TO SCHEMA TŮ KOSMŮ TŮTŮ*, dosl.: pomíjí totiž schéma tohoto světa]

”Filosof se nemůže uklidnit nikdy”, pravíš, ”protože jeho úkolem je vracet normální mezi podivuhodné. Protože netouží tolik po odpovědích, jako po otázkách.”

Proč se pak ’filosofický klid’ stal příslovečným? Zdá se mi, že filosofův klid odpovídá tomu, co Písmo nazývá zprofanovaným slovem ’mír’ či ’pokoj’. Je to duševní pohoda ze zbavenosti strachu před světem: duševní klid za-svěcenců, těch, kteří jsou ve světě, nikoliv však ze světa (srv. J 15.19).

Milovník Moudrosti – té, kterou měl Bůh ”při počátku cesty své, před skutky svými, přede všemi časy. [...] prvé než byla země, když ještě nebylo propastí” [Přís. 8.22n], má **pro strach uděláno**: sám je **postrachem** všech světonázorů, paradigmat, nauk, zákonitostí, zjevených pravd či zjištěných fakt. Cítí se bezpečný před fantomy a obludami vyvolanými na mikro- či tele-skopických snímcích či zjevenými jinými aparáty. Ne proto, že si jich povýšeně nevšímá. Napak: žasne nad nimi, shledává je podivuhodnými a také se jim podivuje: vyvolávají v něm radostný úžas a svobodný údiv, ne však strach či rezignující fascinaci. ”Věci podivné a úžasné” ho nadmíru zajímají, není však jimi zajímán – jímán v zajetí.

To, **co má pro strach uděláno**, filosofovi nedovolí, aby upadl do zajetí představ o absolutní takovosti, tak-a-nejinakosti, ni divů nebeských ni divů pozemských. Nepřistoupí na jejich nárok bezpodmínečného uznání. A **co je vlastně to, co má thau-mantický myslitel pro strach uděláno?** Je to schopnost tato strašidla exorcizovat – tj. nazvat je pravým jménem, zařadit je do souvislostí, do určitého schématu. Tak lze každý fantom ne-

jen zneškodnit – relativizovat, nýbrž ho dokonce zachránit, 'spasit' – kanonizovat (vzpomeň strašidla Cantervillského!) V úsilí o naplnění přikázání 'spasit/záchraňovat jevy' – *SÓZEIN TA FAINOMENA*, *apparentia salvare/servare* – je filosof zajedno s vědcem – alespoň ve smyslu původního znění vědecké řehole. Jeho apoštolát je však ekumeničtější: je poslán ke všem jevům, zjevům a zjevením, netoliko k vyvolanému rodu jevů předpisových a předpisově vyvolaných. Postup zažehnání a požehnání je podivuhodně prostý: pátrá, čeho jsou zjevené pravdy zjevením. Čili: ptá se, na jakou otázku byly či jsou odpověďmi.

Tato svrchovaná moc hory přenášející, mír přinášející, moc osvobozovat jevy z vězení objektivit, nutnosti a platnosti, byla filosofovi dána do vínku „proto, že netouží tolik po odpovědích jako po otázkách.“ (OO p.135)

- [1] Ivan M. Havel: Otevřené oči a zvednuté obočí. Nakl. Vesmír, edice Medusa sv. 6, Praha 1998 (dále OO).
- [2] Zdeněk Neubauer: Alchymie a filosofické styly, 25. 6. 1988 Consultatio quinta Academiae, in: ACADEMIA COMMEMORATIONES ET CONSULTATIONES. Sborník k sedmdesátinám Radima Palouše, Praha, CTS 1994.
- [3] Stanislav Komárek: Šedá magie, in: Stanislav Komárek: Sto esejů o přírodě a společnosti, pp. 60-62 – Doudlebia a jiné fenomény. Nakl. Vesmír, edice MEDUSA sv. 1, Praha 1995 (dále 100).
- [4] Vojtěch Zamarovský: Bohové a hrdinové antických bájí, MF, Praha 1965.
- [5] J. R. R. Tolkien: Of Tuor and His Coming to Gondolin, in: Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth, I.I, pp. 17-56 (pp. 28-30), Unwin Paperbacks, George Allen Unwin,

London 1987, first published 1982, edited etc. by Christopher Tolkien.

- [6] Zdeněk Neubauer: T. S. Kuhn (1923-1996) in memoriam. *Vesmír* 76(5):275-278, duben 1997.
- [7] Gregory Bateson: *Mind and Nature – A Necessary Unity*. Bantam Books Toronto, New York, London, Sidney 1980, III.9, pp.97-98.
- [8] Ivan M. Havel: *Svatojánský výlet 22, LAUDATIO R.P. Edice Expedice*, sv.196, Praha 1984.
- [9] Tomáš Škrdlant: *Demokracie přírody – ekologická hra systémových podobností*. Vydává Originální videojournal pro Ministerstvo životního prostředí. Praha 1996, pp. 155-160.
- [10] P. Vopěnka: *Úvod do matematiky v alternativnej teórii množín*. Alfa, Edícia matematicko-fyzikanej literatúry, Bratislava 1989.
- [11] *Narážka na Mary Catherine Bateson: With the Daughter's Eye – A Memoire of Margeret Mead and Gregory Bateson*. Washington Square Press. Pocket Books N.Y. 1985.
- [12] Viz např. Eckhard H.Hess: *Attitude and Pupil Size*, *Scientific American*, April 1965, p.46.
- [13] Zdeněk Neubauer: *Estetika v biochemii*. *Vesmír* 70(5) 268-269 (1991) a také *SciPhi* 1 (1991), str. 30-34. (pod názvem *Estetika v biologii*);
- [14] Jan Zrzavý: *O egoizmu všeho živého*, *Vesmír* 77(2):67-71, p. 67.
- [15] Ladislav Klíma: *Vteřiny věčnosti – Prózy, listy, eseje, sentence (Výbor z díla)*, Světová četba, sv. 386, Odeon, Praha 1967, II. Aforismy a sentence pp. 260-265, p. 264.

Sammlungs-Etiketten Palaarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. • Lieferung VIII 7 Bogen 39 ☞ *Cerambycidae* = 2523-7

Diptera
Mal. u. d.

Pseudodiptera
Pic.

Vadonia
Melanoz.

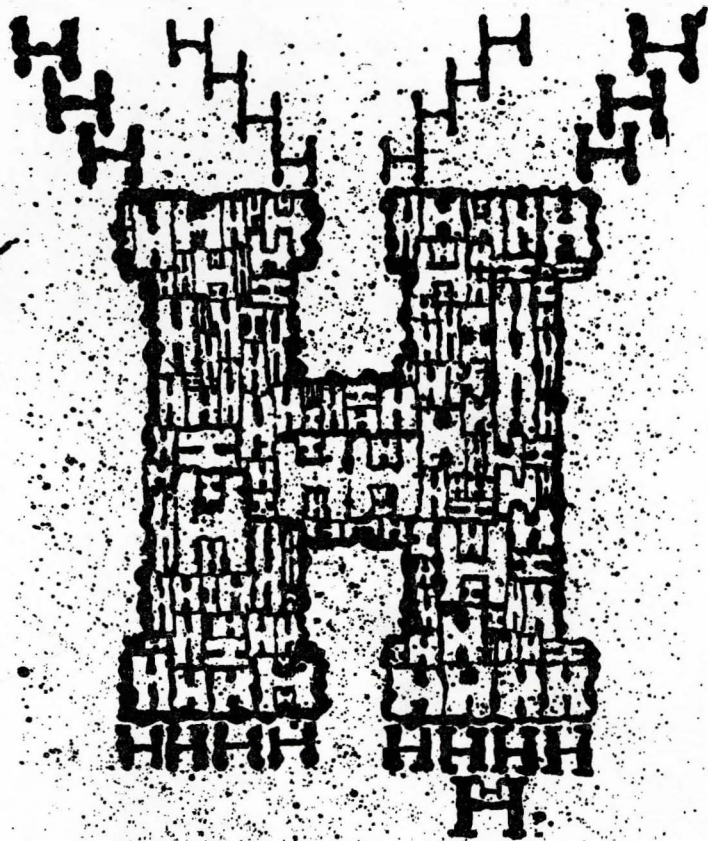
Leptura
a. str.

Pachytodes
Pic.

Judolia
Melanoz.

Neodor. Flaschn. v. dispar Pic.	Doreadion fulvum Scop.	Doreadion saroptanum Kr.	Doread. divinum a. Bloussi Pic.	Doreadion atticum Kr.
Neodor. Flaschn. v. Eduardi Pic.	Doread. fulvum a. nigripenne Flaschn.	Doreadion Lederi Kr.	Doreadion crux Billb.	Doreadion atticum v. coreycicum Ganglb.
Neodor. Flaschn. v. Merkli Pic.	Doreadion Cervae Friv.	Doreadion formosum Kr.	Doreadion Ploehardi Kr.	Doreadion minutum Kr.
Doreadion Malszechi Kr.	Doreadion Königl. Jakowl.	Doreadion niveosparsum Thoms.	Dore. Ploehardi, a. elongatum Pic.	Doread. minutum a. lroratum Kr.
Dore. Malszechi v. semibrunneum Pic.	Doreadion cylindraceum Reitt.	Dore. niveospar. v. sobrinum Pic.	Doreadion quadripustulatum Kr.	Doread. minutum a. parnassi Kr.
Compsodorad. Gebleri Kr.	Doreadion Sturmi Friv.	Doreadion albolineatum Küst.	Doreadion Krüperi Ganglb.	Doread. minutum v. Bronski Ganglb.
Compsodorad. glycyrrhizae Fall.	Doreadion Murrayi Küst.	Doreadion peloponesium Pic.	Doreadion Engeli Ganglb.	Doreadion Oertzeni Ganglb.
Compsodorad. rufifrons Motach.	Doread. Murrayi v. Montandoni Pic.	Doreadion divinum Germ.	Doreadion Eugeniae Ganglb.	Doreadion arcivagum Thoms.
Compsod. rufifr. v. Olivieri Thoms.	Doreadion nodicorne Tourn.	Doread. divinum a. mytilionense Kr.	Doreadion taygetanum Pic.	Doread. arcivagum v. grandevittatum Pic.
Doreadion carinatum Fall.	Doreadion Mokrzeckii Jak.	Doread. divinum a. loratum Thoms.	Doreadion subjaetum Pic.	Doreadion septemlineatum Walt.
Dore. carinatum v. pigrum Schönh.	Doreadion 4-maculatum Küst.	Doread. divinum a. disomile Ganglb.	Doreadion Heldreichi Kr.	Dore. septemlineat. a. 8-lineatum Kr.
Doreadion aethiops Scop.	Dore. 4-maculat. a. bimaculatum Pic.	Doread. divinum a. granigerum Ganglb.	Dore. Heldreichi a. setosum Pic.	Dore. septemlineat. a. 8-lineatum Kr.
Doreadion hybridum Ganglb.	Doreadion Komarovi Jak.	Doread. divinum a. insulare Kr.	Dore. Heldreichi a. praecursorale Pic.	Dore. septemlineat. a. valchense Pic.

VĚRA NOVÁKOVÁ

OLGA NYTROVÁ

*Kterou krajinou duše
prochází úleva
Propast proměněnou ve spásu?
Proč jsem tady?
kam jdu
 kdo jsem
 se ptá
označený Sfingou
v hádance
všem Oidipům
 Čáry na rukou přítele
křížovky duší
kvízy paměti
martyrium rodinného vyprávění
nasvícení hvězd
a lidských poselství
dalekým civilizacím
Jak vybrat šifry své civilizace
Ladův obrázek
adventní věnec babiččin*

*Maminčina píseň z jižních Čech
nebo strmé lešení
matematických vzorců
výpočtů všech katedrál
nevíme si rady
s chrámem duše
Láska v něm rozsvěcí
třinácté komnaty bytí
a tajemství zůstává
neumenšeno*

*Nebýt
mrzákem existence
kolik se za to platí
a čím?*

*Kde stojí člověk
a které stony a vůně
se zapsaly do jeho
skrytého písma
Kdo umí číst noty
zasutých nápěvů
hvězdných symfonií
Pravěk se dotýká
přes naše hlavy
budoucího
zářícího matematicky
i básnicky ...*

DOPPLERE, DOPPLERE. . .

Jan Obdržálek

Tož, tak je to; gymnázium, kde učím externě fyziku, má být poctěno tím, že bude pojmenováno jménem Dopplerovým. Hm. Takže by asi bylo vhodné vymyslet k této příležitosti něco původního, něco fyzikálního, něco. . . no hlavně něco. Vyvolat Dopplerův zjev bych si netroufl nejsa spiritistou, ale Dopplerův jev, to by mělo jít. Vždyť to oni tenkrát ověřovali pomocí trubačů na voze!

Na Technische Universiteit Delft si získali nehynoucí památku (i do Guinnessovy knihy rekordů se s tím dostali!) tím, že do prázdného prostoru, kolem kterého se vine schodiště, postavili jedenáctimetrovou Torricelliho trubici, momentálně největší na světě. (Tedy od té doby, co díky Torricellimu se v Itálii přestali pokoušet čerpat vodu z hlubší studně podtlakem.) Schodiště má gymnázium podobné, a těch pár kytek, co jsou dole, by mohli jistě dát jinam; což takhle – !

No, já zrovna nejsem natolik sportovní, abych s píšťalkou v ústech běhal po schodech, ale nějaký ten piezoalarm by jistě lítat mohl, a rychleji. Nahoře i dole kladku, přes to lanko, na něm ten nejjednodušší bzučák s baterkou, no a to celé. . . moment. Půltón rozdílů by mohl stačit; to je dvanáctina z oktávy, to máme dvanáctou odmocninu ze dvou, to je bratru 1,06, ještě že je vědecká kalkulačka rovnou ve windousech. Šest procent z rychlosti zvuku (nějakých třístátřiatřicet stříbrných křepelek za vteřinu, co si pamatuju) to by byla rychlost bzučáku, to máme bratru dvacet metrů za vteřinu (bratr mi promíne, že se to v SI jmenuje sekunda), to je docela dost; tak rychle by to dopadlo z výšky, honem, $s = \frac{1}{2}gt^2$, do toho $v = gt$, čili po dvou vteřinách pádu z výšky dvacet metrů. Tolik snad ten gympl ani

nemá, a pultón zase není až tak moc. Dvaasedumdesát kilometrů za hodinu; co kdyby to uletělo z lanka. . . to raději vymyslet něco bezpečnějšího.

Což takhle to rozfázovat? Takový – řekněme, discrete Doppler effect? Ne že by starý pán byl jinak indiskrétní, ale že by tam bylo napevno několik reproduktorů a posílal se do nich postupně zvuk, jako že to právě letí kolem? Komorní áčko, to máme 440 Hz, vlnová délka nějakých třičtvrtě metru, doba kmitu kolem dvou tisícin vteřiny, kdyby byl kmit z osmi dílu a já chtěl aspoň dvě vteřiny – no to by se škola na reproduktorech nedoplatila. To není reálné. Leda. . . to je to správné slovo! Leda že by reproduktory nebyly reálné, ale virtuální!

Virtuální realita – příkaz doby! Jeden reproduktor, pouštějící svou hrůzu na zeď a od ní zpátky ke mně, to by bylo, jako kdyby v té elektrostatické metodě běhal jeho obraz ve stejné vzdálenosti za zdi jako za zrcadlem. A co kdyby reproduktor nelítal, ale jen se na místě otáčel? Za pevnou mříží, samozřejmě, nějaká mříž pro zvuk neznamena žádnou překážku, co to je tyčka oproti třem čtvrtinám metru? Fajn! Ale – proč by se ten zvuk měl ode zdi odrážet zpátky ke mně? Tedy, on by mohl, ba měl, kdyby ta zeď byla co k čemu. Jakkpak je to s těmi reflexními značkami, co odrážejí světlo, zákon odrazu a lomu sem nebo tam, po dvou odrazech právě zpátky do směru, odkud světlo šlo, co?! Nojo, ale to zrcadlo coby kus roviny ve srovnání s vlnovou délkou světla, u světla to pro ty zlomky mikronu (tolerantní brácha stran mikronu namísto mikrometru viz výše) není problém, ale třičtvrtě metru?

Ačkoliv, jak to bylo s Dionýsovým uchem a jak je to v kroměřížském parku? Taková elipsa, ta vrhá paprsek z jednoho ohniska do druhého každým směrem, paprsková metoda v akustice se taky užívá, vždyť to je přesně to, co hledám. Ta (virtuální) rychlost obrazu určitě nebude konstantní; když je úhlová rychlost reproduktoru ω a ve směru od pozorovatele ω' , tak $r \sin \omega t = r' \sin \omega' t$, do toho dosadíme $r + r' = 2a$, no ale – tak to bude kolísat, a co?! Ty trojúhelníky někomu zadám

spočítat, abych se sám nesešnul. Takže virtuální reproduktor kolem mne lítá proměnnou rychlostí ve vzdálenosti $r + r'$; mění se oboje, r i r' . Hm. To je ale pech. Ono se to mění, ale tak rafinovaně, že $r + r' = 2a$, takže obraz reproduktoru lítá po kružnici, pořád ode mne stejně daleko, a Dopplerův jev veškerý žádný. (Tedy, kdyby to bylo v relativitě, tak příčný Dopplerův jev by se konal, ale to je halt ta relativita.)

Leda by to zvukové zrcadlo bylo schválně protažené a zubaté, jaksi přímo fresnelovité, aby se tam součet těch obou r dost měnil; mezi schody by na to místa bylo dost. No, to taky nejde, vždyť jsem si před chvilkou hrál s vlnovou délkou a hladkostí zrcadla.

Takže halt nezbude než zůstat u virtuální reality. Spočítat, jak se bude měnit výška tónu, kde při tom bude bzučák, hodit to do počítače, nějaký animátor mi na to udělá obrázky, na mé výpočty se vykašle a bude s tím kolísat co nejvíc, aby to bylo, jako reklama, našemu lidu srozumitelné, to jest navržené pro věk 6 až 9 let. A žádnéj Miky maus, ale akční film, superpadouch se řítí s kudlou od supermana (nebo superpersóny? aby nás proboha nenařkly feministky ze sexuálního útisku), tedy padouch se řítí s kudlou v zádech, jeho řev (šířící se rychlostí c) je nejprve vysoký, poté prudce klesne, jakmile nás padouch rychlostí u mine, a mohutný Schwarzenegger s rysy Christiana Dopplera se coby batman rozkročí, rozzáří mužným úsměvem a na posluchače, prchajícího rychlostí w od monitoru procedí v bublince koutkem úst:

$$f' = \frac{c - u}{c - w} f, \quad k s h y a a a h !$$

Zpráva ČTK: *Včerejší slavnost v gymnáziu byla náhle ukončena, když neznámý předmět prorazil zevnitř zeď, vytuneloval i sousední banku a zmizel za ohlušujícího, po pultónech klesajícího zvuku v nedohlednu.*

Trial & error

allegretto

9.98

J. Obdržálek

SAKATEKA TANČÍ SVŮJ KOSMICKÝ
TANEC

P.F.

11. 10. 1998

JAN PALOUŠ
MÍRNĚ OPOŽDĚNÁ ŽÁDOST

Ahoj Ivane,

dovoluji si Ti předložit projekt **INSTITUTU TEORETICKÝCH STUDIÍ** se sídlem v Praze. O záměru jsem také informoval Prof. Harryho Woolfa z Institutu for Advanced Study v Princetonu a také paní Madeleine K. Albright, která o něj projevila živý zájem.

Snad bude možné se ucházet o podporu Univerzity Karlovy, která by mohla Institut zřídít. Je jistě otázkou, do jaké míry by měl být Institut samostatný, či přímo napojený na UK. To jistě souvisí i s možnými zdroji financí, neboli, čím více nezávislých financí, tím větší nezávislost na UK nebo jiných organizacích.

A nyní hlavní otázka a prosba: byl bys ochoten se stát ředitelem tohoto Institutu Teoretických Studií (ITS). Vzhledem k Tvým dřívějším aktivitám, bytovým seminářům a společenským kontaktům i na nejvyšších místech dnešních politických kruhů v Praze bych takové řešení považoval ze šťastné.

Také přeji vše nejlepší k Tvým 60. narozeninám.

Pěkně zdraví

Jan Palouš

V Praze, 21. září 1998

Přílohy: - první koncept Institutu Teoretických Studií
- návrh statutu a finanční rozvaha

Institut teoretických studií

mezinárodní vědecká instituce se sídlem v Praze,
která je analogií amerického Institute for Advanced Studies
v Princetonu nebo francouzského Institutu v Gif sur Yvette
Evres

- špičkový institut s 50% zahraniční účastí:

10 profesorů / 5 + 5 / reprezentuje 10 různých výzkumných
projektů od matematiky a astronomii přes biologii, kybernetiku
až po sociologii.

Nově přicházející profesori jsou přijímáni na základě konkurzu
na dlouhodobé kontrakty / 2 - 4 roky /. Plat profesorů je
zčásti v dolarech a zčásti v korunách.

Každý profesor má možnost opět na základě konkurzu si
vybudovat 4 členný tým / snaha o zastoupení 2 + 2 / - post-doc.
Členové týmů jsou přijímáni i na krátkodobější smlouvy / 3 měsíce
až jeden rok / a jsou také honorováni částečně v dolarech.

Institut sdružuje celkem asi 50 lidí. Bylo by nutné nalézt
vhodnou budovu v Praze / snad na Valdštejnském náměstí /.

Odhad nákladů: / horní odhad /

- $0.5 \cdot 10^6$ US \$ ročně - platy
- $5 \cdot 10^6$ Kčs ročně - platy
- $5 \cdot 10^6$ Kčs ročně - nájem budovy, další investice a provoz
/ možná i méně /.

/ Z hlediska československého státu se jedná o malý institut.
Např. roční rozpočet Astronomického ústavu ČSAV činí zhruba
30 miliónů Kčs. /

Ahoj Houta

14. 1. 90

Evropský Institut Pokročilých Studií

/ European Institute for Advanced Study /

Špičková vědecká instituce s 50% zahraniční účastí
a sídlem v Praze
analogie amerického Institute for Advanced Study
v Princetonu nebo francouzského Institutu v Bures sur Yvette

Zdůvodnění projektu

Nový obraz světa, který vzniká především díky převratným objevům ve vědách a umění, je vykočením ze zejetí mechanistických představ vycházejících z Koperníkovko-Newtonovské revoluce v 16. a 17. století vedoucí k rozdělení světa na subjekt a objekt. Dnešní nová syntéza lidského poznání podstatně překonává představu 19. a velké části 20. století, které vedly mimo jiné ke zbudování dodnea existujících sociálních a politických struktur.

Československá a středoevropská společnost je doposud zcela poplatná těmto klasickým představám, které zde přežívají díky umělému zadržování a brždění jakéhokoliv vývoje předchozím režimem. Jestliže se dnes snažíme zbudovat novou společenskou strukturu založenou na demokratických principech, nutně potřebujeme přesně vidět obraz nového světa. Musíme se tudíž pokusit o syntézu moderních poznatků.

Toto vykočení novým směrem by mohlo být československé společnosti / i její vládě / zprostředkováno navrhovaným Evropským Institutem Pokročilých Studií, Pracoviště /ústavy/ dnešní Akademie věd / ČSAV nebo SAV / jsou většinou soustředěna na řešení někdy velmi významných, avšak také značně partikulárních problémů. Skutečnost je zde byrokatickým způsobem rozdělena na drobné části, překonání tohoto rozdělení je velmi obtížné nebo nemožné. / V dnešní situaci se jednotlivé ústavy snaží tvrdě hájit své zájmy, což nutně propojení ještě více ztěžuje. / University, podobně jako humanitně zaměřené ústavy akademické, jsou velmi poznamenány neblahým vlivem předchozích desetiletí a jejich reforma bude velmi složitá a dlouhodobá. Evropský Institut Pokročilých Studií by mohl také pozitivně ovlivňovat vývoj v existující vědeckých institucích: byl by pro ně konkurancí a mohl by se podílet na expertyzách a analýzách její práce.

Podrobnější rozvaha

10 profesorů / 5 z Československa a 5 ze zahraničí / reprezentuje 10 různých projektů: od astronomie a matematiky, přes biologii, kybernetiku až po sociologii, politologii a filosofii.

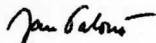
Nově přicházející profesori jsou přijímáni na základě konkurzu na dlouhodobé kontrakty / 2 - 4 roky /. Každý profesor má možnost si zbudovat opět na základě konkurzu zhruba 4 členný tým / snaha o paritu: 2 z Československa, a 2 ze zahraničí / na "post-doctoral" úrovni. Členové týmu jsou přijímáni i na krátkodobější smlouvy / 3 měsíce až jeden rok /.

Institut sdružuje celkem 50 lidí. Bylo by nutné nalézt vhodné umístění v Praze. Profesori i členové týmů jsou honorováni částečně v korunách a částečně v dolarech. Pro pokrytí dolarových nákladů by bylo třeba získat podporu ze zahraničí.

Odhad nákladů

- 500 tisíc US \$ ročně - platy,
- 5 miliónů Kčs ročně - platy,
- + náklady na nájem budovy + další investice + provoz
= 3 milióny Kčs ročně.

V Praze, dne 1. února 1990

Jan Palouš

P.S.: -Ivan Havel již o tomto projektu jednal s prezidentem Institutu for Advanced Study v Princetonu panem Harry Wolfem, který by chtěl pomoci při zrodu této instituce,

-paní M.K.Albright z National Democratic Institute for International Affairs by chtěla přispět finančně i organizačně.

J.P.

PODKLAD

Organizační řád
Centra pro teoretická studia
při Karlově Universitě

Rektor zřizuje:

Centrum pro teoretická studia pro pokročilý teoretický výzkum v přírodních a společenských vědách se zvláštním zaměřením na mezinárodní spolupráci a s důrazem na překonávání bariér mezi jednotlivými obory.

51

52 1/ Centrum je samostatným vědeckým útvarům při Karlově Universitě,

2/ Sídlem centra je Praha,

3/ Ve vztahu k zahraničí užívá centrum tento název:
Center for Theoretical Study

53

54 Struktura centra je následující:

- a/ pracovní skupiny,
- b/ sekretariát.

55

56 Řízení centra:

- a/ ředitel centra - jmenuje rektor,
- b/ zaměstnanci sekretariátu,
- c/ stálí vědečtí pracovníci,
- d/ pozvaní profesori,
- e/ pozvaní stážisté.

Pracovní orgány centra

- a/ Mezinárodní poradní výbor - schází se v Praze zpravidla jednou ročně,
- b/ Rada centra / ředitel, stálí vědečtí pracovníci, pozvaní profesori /,

Jednání jménem University:

- ředitel centra
- samostatnost v mezinárodních jednáních,
- finanční samostatnost - dolarová
- korunová

Jan Palouš

Madam
Madeleine K. Albright
President
Center for National Policy
317 Massachusetts Avenue
N.E. Washington, D.C. 20002
U.S.A.

Prague, 17th April 1990

Milá pani Albright,

rád bych Vám srdečně poděkoval za Vaši finanční pomoc, která mi umožnila navštívit USA ve stejné době jako prezident Václav Havel. Snažil jsem se během mého krátkého pobytu ve Washingtonu dostat do kontaktu s Vámi osobně, abych Vám mohl podat zprávu o tom co jsem vykonal, avšak nepodařilo se mi to. Vínou nese nejen můj nešťastný program, ale i to, že v době návštěvy Václava Havla ve Washingtonu byli přítomni všichni naši blízcí.

Posílám Vám mou cestovní zprávu (projekt Centre
teoretických studií / Center for Theoretical Study /,
které vznikla za pomoci Karlovy University. Snad tomuto
projektu zachováte přízeň. Těším se na veškeré vaše
náhledy a připomínky. Děkuji.

Mnoho pozdravů z Prahy

Váš

Jan Palouš

CENTER FOR THEORETICAL STUDY

An institute of advanced research affiliated with the Charles University in Prague

1. General idea

We propose to establish the **Center for Theoretical Study** as an institution for advanced research covering a broad range of Natural Sciences and Humanities that would create an opportunity to overcome the barriers of scientific specialization. Its aim is to create an opportunity for a close international cooperation and a fruitful cross-fertilization of ideas, influencing thereby the existing Universities and other scientific institutions in Czechoslovakia and advancing the good quality research. The Center will be affiliated with the Charles University in Prague.

The activities of the Center will be supervised by an International Advisory Board. We would like to start with about 10 projects coordinated by professors, well known personalities from Czechoslovakia and abroad. Some of them will be tenured at the Center, others will have long-term contracts lasting from 1/2 to 3 years. A new professor is selected in an international competition organized by the International Advisory Board.

Each professor can build a research group consisting of, say, 4 members on post-doctoral level. Two of them preferably from Czechoslovakia. Members of a research group have short-term contracts lasting from 3 months to 1 year. The members of research groups can also work with graduate students from corresponding Departments of the University or other scientific institutions in Czechoslovakia.

Part of the salaries of senior scholars is covered in US \$. The expenses in the Czechoslovak currency (Crown), will be covered from the funds raised by the Charles University. The expenses in dollars will be covered from various foundations in U.S. and other countries.

2. Organization of the Center

The Center is organized by the Local Scientific Committee:
drs. I. M. Havel (chairman), R. Kotecký, J. Musil, J. Palouš, and University officials
prof. M. Malý (vice president), dr. J. Winkler (quæstor).

The address: Center for Theoretical Study
Charles University
Ovocný trh 5
110 00 Praha 1 - Staré Město
Czechoslovakia

Telex: (42-2) 221 001

The scientific orientation of the Center is supervised by the International Advisory Board composed of prominent world scientist and chaired by prof H. Wolf (Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, USA).

3. The budget estimate per year

salaries, travel expenses, etc.	\$ 500 000
salaries	3 million Czech crowns
the building, maintenance, and other expenses	3 million Czech crowns

CENTER FOR THEORETICAL STUDY

An institute of advanced research affiliated with the Charles University in Prague

1. Motivation

The Czechoslovak November 1989 revolution opened new possibilities to solve many problems accumulated over past 40 years in our society. The underdevelopment of theoretical inquiry, in the international isolation and under the pressure of ideological distortions, produced among other an unhealthy separation of different branches of Science and Humanities. In our opinion, the existing institutional framework of Czechoslovak science blocks the communication and interaction among them. We feel that there is, in the Czechoslovak scientific community, a growing demand for a new top-level and competitive institution that could bridge this artificial separation and that would also help Czechoslovak science to enter the international scene. An institution which would enable an intensive interaction and collaboration between Czechoslovak and foreign scholars.

2. Aims and activities of the Center

We propose to establish the **Center for Theoretical Study** as an institution for advanced research covering a broad range of Natural Sciences and Humanities that would create an opportunity to overcome the barriers of scientific specialization. Its aim is to create an opportunity for a close international cooperation and a fruitful cross-fertilization of ideas, influencing thereby the existing Universities and other scientific institutions in Czechoslovakia and advancing the good quality research. Being affiliated with the Charles University in Prague, the Center will resume its long lasting tradition in Science and Humanities.

The activities of the Center will be supervised by an International Advisory Board. We would like to start with about 10 projects coordinated by professors, well known personalities from Czechoslovakia and abroad. Some of them will be tenured at the Center, others will have long-term contracts lasting from 1/2 to 3 years. A new

professor is selected in an international competition organized by the International Advisory Board.

Each professor can build a research group consisting of, say, 4 members on post-doctoral level. Two of them preferably from Czechoslovakia. Members of a research group have short-term contracts lasting from 3 months to 1 year. The members of research groups can also work with graduate students from corresponding Departments of the University or other scientific institutions in Czechoslovakia.

Part of the salaries of senior scholars is covered in US \$. The expenses in the Czechoslovak currency (Crowns), will be covered from the funds raised by the Charles University. The expenses in dollars will be covered from various foundations in U.S. and other countries.

3. Organization of the Center.

The scientific orientation of the Center is supervised by the International Advisory Board composed of prominent world scientists and chaired by prof. H. Woolf (Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, USA).

The Center is organized by the Local Scientific Committee:

drs. I. M. Havel (chairman), R. Kotecký, J. Musil, J. Palouš, and University officials prof. K. Malý (vice president), dr. J. Winkler (director of administration).

The address: Center for Theoretical Study
 Charles University
 Ovocný trh 5
 116 36 Praha 1 - Staré Město
 Czechoslovakia

Phone: (42-2) ^{243 049} ~~246-286~~
FAX: (42-2) 221 001

1. Annual budget estimate (first three years)

A. In Kčs (crowns - Czechoslovak currency)

	1990	1991	1992
I rent, maintenance and operation	100 000	200 000	300 000
II salaries of the permanent staff (director and secretaries)	100 000	300 000	500 000
III permanent professors	50 000	300 000	500 000
IV visiting professors and fellows	100 000	1 000 000	2 000 000
V workshops and Advisory Board meetings	100 000	150 000	200 000
VI publications		50 000	100 000
VII running costs and equipment	100 000	200 000	300 000
VIII technical equipment	150 000	50 000	50 000
TOTAL	700 000	2 250 000	3 950 000

B. In US \$

I visiting professors and fellows		200 000	400 000
II Advisory Board meetings	20 000	20 000	20 000
III technical equipment	100 000	50 000	50 000
IV reference library	10 000	20 000	20 000
V travel costs	10 000	30 000	50 000
VI housing allowance	10 000	30 000	60 000
VII other expenses	10 000	10 000	10 000
TOTAL	160 000	360 000	610 000

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Verz. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 103
D. E. t. M. • Lieferung VIII • Bogen 40 • Carambycidae • 2533-7

Fallacia

Mulsant

Anoplodera

Mulsant

Sphenalia

K. Danhel

Strangalia

Serville

Typocerus

Leconte

Linomius

Mulsant

Dorcadion condensatum Küst.	Dorc. arenarium a. dalmaticum J. Müll.	Dorcadion femoratum Brull.	Dorcadion gallipolitatum Thoms.	Dorcadion striolatum Kr.
Dorc. condensat. v. punctipenne Küst.	Dorc. arenarium a. subcarinatum J. Müll.	Dorcadion ferruginipes Mém.	Dorcadion haemorrhoidale Hm. e.	Dorcad. striolatum a. obscurum Tourm.
Dorc. condensat. v. punctatissimum Ganglb.	Dorc. arenarium a. maroccanum Fracass.	Dorcadion nigrirars Stev.	Dorcadion sericatum Kryn.	Dorcadion equestre Laxm.
Dorcadion Scopoli Herbst	Dorc. arenarium a. voluitalicum J. Müll.	Dorcadion olypticum Ganglb.	Dorc. sericatum v. micans Thoms.	Dorcad. equestre a. Razumowskyi Fisch.
Dorcadion caucasicum Jak.	Dorc. arenarium a. femnicatum Küst.	Dorc.olypticum a. obsolotum Kr.	Dorc. sericatum v. sericatum Kr.	Dorcad. equestre a. transylvanicum Ganglb.
Dorcadion litigiosum Ganglb.	Dorc. arenarium a. ♀ vittigerum Panz.	Dorc.olypticum a. subalpinum Kr.	Dorcadion kaalkoporanum Pic.	Dorcad. equestre a. 4-striatum Kr.
Dorcadion elegans Kr.	Dorc. arenarium a. abruptum Germ.	Dorcadion Viturati Pic.	Dorcadion Deyrollei Ganglb.	Dorcad. equestre a. reclinator Kr.
Dorcadion auratum Tourm.	Dorc. arenarium a. brattienae J. Müll.	Dorcadion lineatocola Kr.	Dorcadion Beckeri Kr.	Dorcad. equestre a. romanense T.
Dorcadion pusillum Küst.	Dorc. arenarium a. rubripes J. Müll.	Dorcadion lugubre Kr.	Dorcadion impressipenne Pic.	Dorcad. equestre a. immaculatum Kr.
Dorc. pusillum a. berladense Pic.	Dorc. arenarium a. hyposphium J. Müll.	Dorcadion nudum Küst.	Dorcadion sulcipenne Küst.	Dorcad. equestre a. niveoconjunctum T.
Dorcadion decipiens Germ.	Dorc. arenarium a. axillare Küst.	Dorcadion pedestre Podá.	Dorcadion bisignatum Jak.	Dorcadion Kindermanni Waltl.
Dorcadion Maljushenkoi Pic.	Dorc. arenarium a. fuscovestitum Pic.	Dorcad. pedestre a. austriacum Ganglb.	Dorcadion striatum Dalm.	Dorc. Kindermanni a. griseum Waltl.
Dorcadion arenarium Scopoli	Dorc. arenarium a. velutinum Stev.	Dorcad. pedestre v. gogium Thoms.	Dorcad. striatum a. holosericeum Kryn.	Dorc. Kindermanni a. cachione Thoms.

MARTIN PALOUŠ

Milý Ivane:

Vzpomínám si, jak ses kdysi dávno, ještě ve starých časech, kladně vyjádřil o narozeninových sbornících, kterými se obyvatelé „paralelní polis“ navzájem častovali. To, co mnohým připadalo na těchto kolektivních literárních dílech problematické a co některé fundamentalisty i pobořovalo – často velmi neortodoxní a kánonem jakékoli disciplíny nezátížený způsob, kterým se gratulanti se svým úkolem vyrovnávali, a často bizarní celek, který z jejich kulturního počínu vzešel – tebe naopak lákalo a přitahovalo. Teď po letech možná lépe rozumím tvému tehdejšímu zaujetí. Jestliže se zde scházeli autoři nej-různějších vloh, schopností a kvalifikace, jež navíc většinou nespojoval společný zájem literární nebo vědecký, příslušnost k určitému filosofickému směru i společné téma výzkumu, pak resultát byl sice často dosti amatérský, zavánějící grafománií, ale nutně „transdisciplinární“: To, co ze shromážděných grafomanů vytvářelo kolektiv autorů, nebylo často nic jiného – krom přátelského vztahu k oslavenci – než sdílené povědomí o hranicích, které vyvstávají mezi různými obory lidské činnosti, a potřeba tyto hranice překračovat; potřeba toho druhého oslovit a vést s ním dialog; potřeba stavět mosty v místech, kde v přirozeném světě lidského života má až příliš často tendenci vítězit svár a kde se lehko otevírají propasti neporozumění. Nevím, jak celek se vyklube z tohoto sborníku, jenž se chystá právě ke Tvému oslavení a už vůbec nechovám iluze o své způsobilosti nějak výrazně jej obohatit. Chovám však v úctě „transdisciplinaritu“ a Tebe považuji za přítele z nejmilejších. Původně jsem chtěl jsem psát o čase, frónésis a svatojánském vyletování. Téma se mi však vymklo z rukou, na papíře, resp. obrazovce mám jen jakési fragmenty a prefabrikáty, a tak před Tebou stojím s prázdnýma rukama. Proto mi dovol, abych Ti aspoň připsal text, který jsem nedávno napsal, když jsem byl kýmsi vyzván k srpnovému vzpomínání. Poznali jsme se sice a o deset let později, ale není pochyb, že i toto tristní výročí je součástí naší společné české zkušenosti.

V úctě a přátelství

Martin

Vzpomínka na srpen

V červnu roku 1968 jsem maturoval, léto jsem strávil v západní Evropě a do Prahy jsem se vrátil někdy v půlce srpna. Tehdejší politický kvas jsem vnímal z pohledu svých necelých osmnácti let. O neschůdnosti „třetích cest“ jsem neměl nejmenší tušení a poté, co napětí v československých vztazích po rozhovorech v Čierné nad Tisou zdánlivě polevilo, s valnou většinou československých občanů jsem doufal, že i přes odpor Sovětského svazu tzv. obrodný proces bude moci pokračovat a že tudíž socialismus je reformovatelný. Tím jsem ale v žádném případě neměl na mysli nic z toho, co dnes tzv. osmašedesátníkům vmetávají do tváře, jejich „liberálně-konzervativní“ kritikové. Prostě jsem chtěl věřit, že náš dosud spoutaný, uzavřený svět za železnou oponou se skutečně otevírá a že my všichni, kdož jsme v něm do ledna 1968 žili s pocitem babylonských zajatců a kdož jsme najednou ucítili závan svobody, v něm můžeme žít s novou nadějí. To, že všechno mělo být jinak, že „Pražské jaro“ nebylo tím, co jsme od něho očekávali a čím snad i ono samo chtělo být, ale jenom krátkým intermezem, oddělicím dvě různá vývojová stádia totalitního komunistického režimu, je už další věc. To mi ovšem nedošlo ono podivné ráno 21. srpna, kdy se Československo probudilo ze svého růžového snu do tvrdé skutečnosti, ale až mnohem později, když jsem už coby student na vysoké škole vyděšen pozoroval, jak se normalizuje nejen komunistický režim, ale i moji dobří spolužáci. Když nyní vzpomínám na atmosféru oněch srpnových dní, které jsem trávil napůl v pražských ulicích a napůl u rádia a před televizní obrazovkou, protože jak československý rozhlas, tak i československá televize tehdy dokázaly nabídnout svým posluchačům, resp. divákům vskutku jedinečné a nezapomenutelné vysílání, přiznám se, nevím si s těmito vzpomínkami rady. Na jedné straně si uvědomuji iluzivnost, nerealističnost a proto pomíjivost všeho, co se tehdy v naší zemi odehrávalo a čeho se zcela spontánně zúčastnil prakticky celý národ. Na straně druhé ale nejasně

tuším, že právě v těchto společných, opravdu celonárodních zážitcích – tehdy tak intenzivně, citově a zaujatě prožívaných, později potlačovaných, zesměšňovaných, odvolávaných a zapomínaných – tkví základ naší české politické zkušenosti. Nápisy na zdech, plakáty a nástěnky i všechny ostatní projevy lidové tvořivosti, které se tehdy objevily, jako by rázem odhalily, kdo jsme, co cítíme, po čem toužíme, a co je to, co nás přes veškeré rozdíly, neshody a nevraživost jedněch vůči druhým váže dohromady. Jako by byly všem na okamžik strženy šupiny z očí, všechny překážky, které se normálně kladou vzájemnému porozumění, na okamžik odstraněny a my všichni, kdo jsme tehdy prožívali svůj srpnový šok, na okamžik znovu našli, co máme společného, co možná většinu času přehlízíme, co však je přesto pevně zapuštěno v hloubi naší duše. To, že ze srpnové občanské angažovanosti nic kloudného a nic trvalého nevzešlo, že ona báječná pouliční výzdoba musela být z příkazu okupantů odstraněna, že revoluční vzepětí a zápal pro ideály roku 1968, byl už následující rok vystřídán přízemním realismem normalizačního období, zjevně také patří k našemu českému údělu. Co ale s tím vším v roce 1998? Připomínáme-li si letos již třicáté výročí srpnových událostí – díky bohu v úplně v nové situaci, kdy nám bylo dopřáno navrátit se z babylonského zajetí – možná se nemusíme jen pousmát a případně ušklíbnout nad vlastním bláznovstvím a nad efemerností českých „revolučních“ zážitků. Těžko si mimochodem nevybavit srovnání s cinkáním klíči z listopadu 1989 a s tehdejšími pouličními slogany a nápisy. Naopak můžeme toto výročí využít jako příležitost k zamyšlení nad tím, co jsme to my Češi zač a jak naši často trpkou politickou zkušenost proměnit v sebepoznání: v poznání, s jehož pomocí bychom se nemuseli do budoucnosti prošejkovávat, ale mohli se prozíravě a v naději, v otevřeném dialogu s ostatními členy dnes stále více a více propojeného světového společenství chystat na přicházející 21. století.

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. • Lieferung IX v Bogen 41 a Gerambycidae • 25287-7

Lioderes

Redtenb.

Lioderina

Ganglb.

Protocallidium

Csh.

Phymatodes

Muls.

Pocilium

Falm.

Sympiezocera

Lugan.

<i>Dorsedion bithysense</i> Chevrl.	<i>Dorsedion indutum</i> Fald.	<i>Dorc. Wagneri a. Isochrum</i> Daniel.	<i>Dorc. fuliginator a. atrum</i> Bach.	<i>Dorsedion castilianum</i> Chevrl.
<i>Dorsedion scabricolle</i> Dalm.	<i>Dorsedion nigrosuturatum</i> Reitt.	<i>Dorsedion nitidum</i> Mitsch.	<i>Dorsedion mucidum</i> Dalm.	<i>Dorsedion Secanaj</i> Gräfli.
<i>Dorc. scabricolle a. corpulentum</i> Mén.	<i>Dorsedion semilucens</i> Kr.	<i>Dorc. nitidum v. suturatum</i> Ferrari.	<i>Dorsedion Handschuchi</i> Küst.	<i>Dorsedion Brannani</i> Schauf.
<i>Dorc. scabricolle a. lutescens</i> Kr.	<i>Dorc. semilucens a. Mesmini</i> Pic.	<i>Dorsedion fuliginator</i> L.	<i>Dorsedion parmeniforme</i> Escol.	<i>Dorsedion Marmottani</i> Escol.
<i>Dorc. scabricolle v. savangense</i> Reitt.	<i>Dorsedion glaucum</i> Fald.	<i>Dorc. fuliginator a. ovatum</i> Sulzer.	<i>Dorsedion lusitanicum</i> Chevrl.	<i>Dorc. Marmottani a. cabrasense</i> Nicolai.
<i>Dorc. scabricolle v. modestum</i> Tourn.	<i>Dorsedion histriatum</i> Pic.	<i>Dorc. fuliginator a. vittigerum</i> F.	<i>Dorsedion soricinum</i> Chevrl.	<i>Dorsedion stepparium</i> Escol.
<i>Dorsedion Linderi</i> Tourn.	<i>Dorsedion Reitteri</i> Ganglb.	<i>Dorc. fuliginator a. quadrilineatum</i> Küst.	<i>Dorsedion suturale</i> Chevrl.	<i>Dorsedion Iserni</i> Ferrari.
<i>Dorsedion frontale</i> Muls.	<i>Dorsedion Rostli</i> Pic.	<i>Dorc. fuliginator a. mendax</i> Muls.	<i>Dorsedion a. insuturale</i> Pic.	<i>Dorsedion Lerquial</i> Falms.
<i>Dorsedion nobile</i> Hamppe	<i>Dorsedion sodale</i> Hamppe	<i>Dorc. fuliginator a. navaricum</i> Muls.	<i>Dorsedion Ferdinandi</i> Escol.	<i>Dorsedion Escalerae</i> Pic.
<i>Dorsedion seminudum</i> Kr.	<i>Dorsedion talschense</i> Ganglb.	<i>Dorc. fuliginator a. monticola</i> Muls.	<i>Dorsedion mus</i> Rosenh.	<i>Dorsedion abulense</i> Lauffer.
<i>Dorsedion bifforme</i> Kr.	<i>Dorc. talschense a. pesticeinter-ruptum</i> Pic.	<i>Dorc. fuliginator a. meridionale</i> Muls.	<i>Dorsedion Amori</i> Mars.	<i>Dorsedion Grabisli</i> Grabisli.
<i>Dorsedion dimidiatum</i> Motsch.	<i>Dorsedion X</i> Heller.	<i>Dorc. fuliginator a. striola</i> Muls.	<i>Dorsedion vallicolatum</i> Lauffer.	<i>Dorsedion Grabisli a. sepovicinum</i> Chevrl.
<i>Dorc. dimidiat. a. arivanicum</i> Pic.	<i>Dorsedion Wagneri</i> Küst.	<i>Dorc. fuliginator a. pyrenaicum</i> Gerst.	<i>Dorsedion Spinola</i> Dalm.	<i>Dorsedion Grabisli a. casticola</i> Chevrl.

GAUDENTIUS A SAKATEKA

(Gaudentiova představa o zahradní
rozpravě na téma věření a myšlení)

Radim Palouš

Gaudentius (by mohl sedět na zahradní lavici a rozhlížet se kolem): Konečně vlídný letní podvečer. (*Nalévá chladné bílé víno.*)

(Bledě růžové lístky odkvetlých květů popínavé růže se tu a tam snášejí k zemi: začínají kvést červené a bílé floxy, za nimi září heliopsis a hned vedle té ohnivé žluti tmavě fialové závěsy rdesna.)

*Sakateka (by mohl zdvihnout sklenku, připít a tím jaksí ne-
vyslovenou nabídku rozmluvy přijmout).*

Gaudentius (prozrazuje údiv nad barevnou pestrostí zahradní flóry): Jak to vlastně funguje, že si každá rostlina vybere z téže půdy přesně ty prvky a sloučeniny, že vytvoří jen tu určitou „svou“ barvu, a to ke všemu ještě jen na přesně vymezených místech svého tělesného habitu? Je to vůbec možné – ta přísná kázeň každého individua zůstávat v rámci své základní určenosti a nesplést ony určující kódy DNA či jaké ještě? Jsem „thaumatizován“, protože vidím zázrak, vidím v přirozenosti jakoby něco „nadpřírodního“, co nelze převést na deterministický mechanismus. Lze vůbec věřit na náhodu? Připustils ji, když jsi napsal, že nás příroda možná nahodile obdařuje vizí světa, závislou na našich smyslech.¹ Nebo vsadit na poslání

¹ Havel, I. M.: *Otevřené oči a zvednuté obočí*, Vesmír, Praha 1998, s. 34.

bytostí? Nebo na slepou náhodu či předurčení, na přísnou kauzalitu či jaký titul možno přisoudit hledisku pozorovatelu?

Sakateka: Kdyby se to vzalo přesněji a kdyby slovo „floxy“ nebo kterékoli jiné označení neshrnovalo celý ten snop jednotlivých stvolů s květem téže nebo spíše skoro téže barvy dohromady, potom by se zajisté ukázalo, že každý jedinec se přece jen od ostatních téhož druhu v něčem liší.

Gaudentius: Zajisté – ostatně všechny jednotlivé znaky, které začleňují jedince do určité taxonomické jednotky, jsou jen usnadněním lidského rozhodování o typologii, avšak i taxony podléhají proměnám jako takové.²

Sakateka: Mimochodem – proč máme na mysli právě ty a ne ony květiny či rostliny? A proč právě jejich barvy? Proč ne třeba tvary – dejme tomu ten ukázněně kuželovitý jalovec? Co to vlastně znamená „věřit“ na náhodu nebo „věřit“ na poslání či „věřit“ na kauzalitu? Na „přirozenost“ či „nadpřirozenost“: Co je to víra?

Gaudentius: Přečetl jsem si u tebe, že se ti nechce „věřit, že cesta k složitosti, kterou si zvolil život na naší Zemi, je právě ta jediná možná.“³

Sakateka: Napsal jsem, že vesmír je bohatý, složitý, záhadný a že – mimochodem – zřejmě proto držíme palce mimozemskému životu.⁴

Gaudentius (chytá se návnady): Já držím palce živému veškerenstvu a nepotřebuji proto biologické analogie mimo Zemi. To však by snad nemělo být tématem naší rozmluvy. V současné době vezíme do značné míry v takovém vztahu ke světu, který založila novověká věda. Skutečnost kolem moderního člověka již není zjevnou přítomností nadpřirozené síly, při nejmenším ne tak zjevnou, jak tomu rozuměli naši předkové. Byl to právě posun v „přirozenosti“, který proměňoval a proměnil srozumění

² *Ibid.*, s. 50.

³ *Ibid.*, s. 92.

⁴ *Ibid.*, s. 92.

lidí se světem: věda systematicky – čím dál, tím víc – odhlížela od ne-přirozeného (božského) působení v realitách a osudech. Pojem „přirozený“ dostával postupně nový obsah: nadpřirozený hybatel je uzávorkováván a odkazován kamsi do mimopřirozena. Postupně patří stále více ke kázni, slušnosti, exaktnosti, serióznosti, vědeckosti novověkých přírodovědců zkoumat běh světa řád věcí pouze a jen „přirozeně“.

Sakateka (by mohl připomenout): Není nutno samo myšlení považovat za neslučitelné s vírou v nadpřirozenou instanci, ba s jakýmkoli věřením? Myšlení, tak, jak mu rozumí nejen vědec, nýbrž dejme tomu i opravdu racionální filosof a k jakému ho váže myšlenková odpovědnost, může přece shledávat pravdivým jen to, co sám ze sebe upřímně nahlédne a co potom smí uznat za pravdu; nesmí znát nic „nad“ sebou, totiž nad lidským střízlivým a logickým soudem. Víra – budiž! Ta ovšem pramení z jiných zdrojů, na příklad ze zjevení, jak se lze dozvědět od některých teologů. Nejsou proto věření a myšlení vlastně naprosto neslučitelné záležitosti? Není možno vyslovit tezi: buď konsekventně myslíme, a tudíž nespolehnáme na věření, nebo věříme, a potom myšlení ustupuje do pozadí?

Gaudentius: Pokusím se argumentovat proti tvé námitce otázkou, která ti zajisté není neznáma. Ba prosím, abys tole roval její naivitu, protože odpověď je nasnadě: zdalipak člověk není více než jen jeho racionální stránka? Vystačíme jen a jen s racionalitou ve chvílích úzkosti, smrti? Víra chce být záležitostí celého člověka.

Sakateka: To poněkud zavání psychologizováním!

Gaudentius: To bych nerad. Prosím tě, aby ses pokusil mně pomoci zachytit životní celek a abychom neredukovali člověka na tu či onu stránku a neparcelovali ho na tělo a duši či na rozum, cit a vůli a tak podobně.

Sakateka: Pokusím se, avšak musíš mě či lépe nás oba přesvědčit, že sám neparceluješ.

Gaudentius: Náboženskou víru neredukujeme na jakýsi pouhý názor, říkává se leckdy světový. Je totiž především smlouvou

mezi věřícím, totiž celým jeho bytím a tím, co ho přesahuje.

Sakateka: Souhlasím s tím, že při pohledu na rozkvetlou zahradu oba zažíváme ono „přesažno“.

Gaudentius: Ano. Je však to, co ho nás v této chvíli přesahuje, jen to „nepochopitelné“? Nebo je náhledem pozitivnějšího typu – vycházejíce v této podvečerní chvíli z pokorného údivu nad tím, co uděluje mnohost i řád taxonům nebo individuální identitě? To, co je jaksi moudré nad naši moudrost: Netušíme přítomnost velebnosti?

Sakateka: Nemám námitek, i když by se tento tvůj pokus o neredukovaný pohled mohl vyjádřit méně sugestivním způsobem.

Gaudentius: Dobře. Beru zpět vše to, co by mohlo být podezříváno z taktického sugerování. Nicméně jde mně o onu tuchu zarážející a udivující „velebnosti“. Vracím se však k myšlence víry jakožto smlouvy. Víra pro nábožensky věřícího znamená ještě jeden krok od zmíněné velebnosti k instanci nejen odpovědné za tento podivuhodný řád a v jistém smyslu preordinované všem bytostem v tomto nadpřirozeně přirozeném řádu stojícím, nýbrž i nabízející mně osobní vztah k tomuto velebeníhodnému Tvůrci. Onen „superpartner“ je totiž pro věřícího přítomen v komunikativní nabídce a věřící je nejen zasažen divem těchto barevných květů a kuželovitých jalovců, nýbrž je zde též jakožto posuzovatel opravdovosti mého divení, jako ten, kdo soudí s naprostou obeznámeností se všemi okolnostmi, s božskou znalostí a s božským zaujetím a pochopením. Tuto smlouvu věřící – totiž skutečně věřící, dobře věřící – žije jako stálou odpovědnost k smluvnímu nepodveditelnému a neoklamatelnému „partnerovi“, totiž odpovědnost být „pravě“. I když vysokému nároku pravého žití člověk není s to dostát, víra je zároveň spolehnutím, že ona božská instance (totiž – dovolíš-li – Bůh) je milosrdná. Víra je takto i důvěrou, pravda věření je jakoby v čemsi podobna pravdě přátelství: to tu skutečně jest, jestliže plním závazek přátelského vztahu, jestliže nechýtračím,

nepodvádím, nezrazuji. Ovšem rozdíl mezi božským a lidským partnerstvím je v tom, že božská náklonnost a starostlivost je zcela spolehlivá.

☛ *Sakateka* (by se třeba vyhnul kontradikci „víra-ratio“): Rozumím-li dobře, potom podle toho dichotomie „myšlení-věření“ by byla krokem od celostního lidství k částečnosti. Mohl bych reklamovat alespoň do jisté míry smysluplnost tohoto rozlišování. Avšak budiž, potom ovšem ani víra nesmí exkomunikovat myšlení, ztroskotávat před ním a utíkat se někam do zásvětí, nebo dokonce bojovat proti němu! Vždyť v okamžiku, kdy bojuje s myšlenkami, myslí! To je potom pro víru velmi trapné postavení, jak poznamenal již Kant. Jak patrně, nezaujal jsem analogickou, avšak obrácenou pozici. Snažím se totiž stále setrvávat v otevřenosti, jak mně ostatně velí celá reflexivní tradice vědy, tedy myšlením rozumět neustálé překračování, transcenci sebe sama, tedy spíše, než myslet raději přemýšlet. Před sebou samým (a ovšem před takovou vírou, o jaké jsi mluvil) by mohlo ztroskotávat (a ztroskotává) jen takové myšlení, které v protikladu k svému bytostnému určení stále otevřenosti se hermeticky uzavře v sobě samém a ztratí schopnost sebereflexe, totiž transcendence sebe sama.

Gaudentius: Právě toto zbloudilé sebezrazující myšlení má na mysli apoštol Pavel, když je odmítá jako „bláznovství lidské“ (1 Kor 1, 18-25). Protože se snažím o tutéž otevřenost, na kterou poukazuješ ty, nezamítám, ba ani neuzávorkovám myšlení. Věření musí obstát před plným vědomím a není rezervováno jen pro trans, mdlobu nebo snění. Řeknu to přímo: není rezervováno pro oblast iracionálna. Český výraz „víra“ připomíná latinské slovo „verus“ a německé „wahr“. Víra sice není nutným výsledkem myšlenkových manipulací typu vyplývání např. v rámci logického kalkulu či jiných důkazových sekvencí, nicméně je žita uprostřed myšlení. Víra je záležitostí pravosti a pravdy, nikoli ovšem jakožto čehosi, co tu „fakticky“ existuje bez mé účasti, nýbrž takové pravosti a pravdy, která na mně

velmi záleží, protože pramení z mé lidské svobody přijmout nebo odmítnout nabízenou smlouvu.

Sakateka (by asi mohl upozornit na to, že *Gaudentius* redukuje pojem „víra“): Mám dvě poznámky. První: Akt víry se obecně používá též zcela mimo náboženský kontext. Slovem i písmem se velice často věření uplatňuje tam, kdy se jaksí „neví“. Druhá: V leckterých náboženských projevech nejružnější provenience se však přece často věří bez pochybování, jaksí předm.

Gaudentius: Ovšemže nejedno „věření“ v Boha či v bohy není spojeno s pochybováním, protože pro věřícího prostě Bůh či bohové jsou. Náboženská víra se v křesťanské tradici vyjadřovala řeckým slovesem PISTEUEIN a latinským CREDERE. Býti PISTOS neboli CREDERE v křesťanské tradici neznamená nutně, že „na něco věřím“ či že „něčemu věřím“, např. že věřím, že zítra bude hezky nebo že se ve vesmíru vyskytují bytosti podobné pozemským tvorům nebo že existuje cosi, co nese název „Bůh“ nebo „bohové“. Takové „věření“ latina vyjadřovala slovesem PUTARE, totiž míti něco za takové či onaké, domnívati se. Věřeni tak, jak se mu v starozákonní i novozákonní tradici rozumí, je akt oddanosti zcela v duchu zvolání AMEN, odvozeného z hebrejského výrazu HA-AMIN a znamenajícího stvrzení smluvního partnerství, jeho pevnost, snahu věřícího o spolehlivost vůči smlouvě, i když věřící jakožto pouhý člověk vždy nějak zklamává.

Sakateka: Ano, ovšem zmíněné akty smluvního vztahu mezi partnery či svazku mezi přáteli jsou případy mimo religiozní věření, na což jsem upozorňoval před chvílí. Cožpak v dobrých lidských vztazích není mnoho z toho, co se obejde bez náboženské víry?

Gaudentius: Nepochybně se takové vztahy obejdou bez výslovného odvolání na „to božské“. V pozadí spolehlivé příslušnosti a vydávající se oddanosti stojí to, čemu křesťansko evropská tradice říká láska. Německý výraz pro víru je GLAUBE, což poukazuje k slovesnému tvaru GELOBEN a ten zase k výrazům

LIEBEN, LIEBE. Láska tu neznamená pouze jakýsi druh sentimentu, protikladný k nenávisti, nýbrž znamená ono „spočnutí v náručí Boží“, připomínající vztah rodičů k dítěti, oddání se v důvěře. Nicméně tento akt důvěry v druhého, v společenství lidí a bytostí tohoto světa je – byť třeba nevýslovně – tím „božským“. Pokud věření by mělo spočívat jen na slovní deklaraci víry a postrádalo by skutečnost lásky, nebylo by zbožností.

Sakateka: Lidský vztah milování, sympatií, soucitu, lásky nebo opak toho všeho, totiž nenávisti, averze, lhostejnosti, odporu – to jsou přece především výkony lidské. Člověk nese za ně plnou odpovědnost.

Gaudentius: Za ty špatné ano, za ty dobré má zásluhu jen částečnou. Víra, kterou nezakládá láska (omlouvám se za opakování tohoto dnes tak devalvovaného slova), je křečovitým gestem, je nepřirozeným, konstruovaným poutem. Láskyplná a laskavá víra je čímsi ambivalentním: je jak nečekaným darem, tak možností stále připravenou, už od stvoření světa darovanou. Víra není libovolně k dispozici, a přece je lidskou povolností není dosažitelná vlastním vzepětím, a přesto se očekává, že se k ní člověk vzpíná.

Sakateka: Tento požadavek málokdy splnitelného nebo ještě spíše nikdy nesplnitelného nároku na partnerskou odpovědnost naléhá přece i na účastníky dialogu mimo religiózní kontext. Rozdíl věření a myšlení se leckdy charakterizuje tím, že víra je spolehnutím na cosi nadlidského, myšlení však abstinuje od všeho, co nemůže vlastními silami vyvodit a vykázat; chce se prostě spoléhat jen a jen na sebe sama, na LOGOS uzavřený do lidského dialogu.

Gaudentius: Když jsme hovořili o květinách, upozornil jsi, že v přísném slova smyslu každý jedinec, byť v rámci druhu, se od ostatních nějak liší. Použiji tvé přísnosti. Má-li být dialogický LOGOS alespoň do jisté míry sebou sám, neobejde se bez sebereflexivního poukazování „na sebe“. Ani v dialogu u tak vydatného myslitele, jakým byl Sókratés, není dialogická cesta k pravdě otevřena z lidských sil. I když účastníci dialogu dodr-

žují všechna pravidla věcného vedení řeči, a to přísně a přesně, není nijak samo sebou zaručeno, že dojdou pravdivého náhledu. I zde je zjevení pravdy událostí díky čemusi mocnějšimu, než je lidský um (roz-um) a kázeň: jen „bude-li bůh chtít“, mohou být na tom účastníci poctivého dialogu lépe (např. Velký Alkibiadés 127 E a na řadě dalších míst sókratovských dialogů).

Sakateka: Toto „nahlédnutí pravdy“ se ovšem netýká jen a jen dialogického rozvažování! Každé pochopení, srozumění, nápad, každé světlo náhledu je zásvitem nejen díky úsilí o zahlédnutí, jak se tomu s tou či onou věcí či záležitostí má, nýbrž i díky čemusi, co usilující nezvládá. Můžeš to nazvat „to božské“, nebo – řekněme – to neznámé, a to nikoli „zatím ještě neznámé“, nýbrž to, co k nám přikvačí z třinácté komnaty jednou provždy nepřístupné, avšak tu a tam propouštějící záblesky poznání.

Gaudentius: To už je pouze otázka jména pro to, co se z vlastních „sil“, z vlastního „rozhodnutí“ dá poznat. Stejně jako rozumové osvícení tak i víra jako celostní orientace člověka je jak darem shůry, tak výsledkem lidského snažení. Víím, že „v běžném životě se neřídíme přesnými strategiemi, nýbrž vágními a obecnými zásadami“.⁵ Vágnost je ovšem v kauze „víra“, o níž hovoříme, dána pouhostí lidského partnera. „Tlučte a bude vám otevřeno.“ (Mt 7,7) Zdá se to být uhnutím od alternativního „ano, ano, ne, ne“, taktickou klíčkou v dialogu o víře – vždy je to paradoxní – ovšem jen pro toho, kdo stojí vně.

Sakateka: Jakkoli se myšlení a víra navzájem podobají závislostí na „vyšším“ zásahu, je přece možno shledávat podstatné odlišnosti. Myšlenkový náhled v poznání postihuje věc, zatímco událost víry jakožto uzavření smlouvy postihuje vždy a především životní orientaci.

Gaudentius: Ono ovšem to rozhodnutí (Lze uvěření nazvat jen a především rozhodnutím? Kde potom je dar?) není majetkem jednou provždy. Je – podobně jako slušné „sekulární“ myš-

⁵ *Ibid.*, s. 77.

lení – stálou péčí o pravost. A protože péčí slabých smrtelníků, tedy péčí vždy nějak nedostatečnou, zklamávající, kulhající.

Sakateka: O té lidské nedostatečnosti jsme se již zmiňovali.

Gaudentius: Já se však k tomu vracím, protože nevěřící i leckteří věřící mají uvěření za definitivní zajištění. Nevěřící říkávají: Ty to máš dobré, ty víš, že existuje Bůh ... a že je po smrti jiný, věčný život ... nebo soud ... očistec ... peklo etc. Zdůrazňuji: podle mého soudu uvěřením nekončí bloudění a pochybnosti. Věřící není definitivně zajištěn před pokusem a zpronevěrou. Rozhovor o tom, co jeho víra jest a co víra vlastně vůbec může a má být, vede věřící v první řadě sám se sebou nebo skrze své svědomí s tím Vševědoucím nad sebou. Víra není věž ze slonové kosti, v níž je věřící bezpečně zabydlen, nýbrž je v jistém, nikoli nepodstatném směru, právě opouštěním takových věží, exodem, vyjitím vstříc riskantnímu prostoru, v němž se setkává s bližními a všemi bytostmi, se světem, jaký existuje od stvoření po poslední soud.

Sakateka: Pochybuje i o Bohu samotném?

Gaudentius: Zajiště zná sžíravé tázání „Bože, existuješ – pro mne – vůbec?“. – a hned v tu chvíli se ozývá: „Jak bych mohl být tvým majetkem, když jsem tím preordinovaným, tím mimo tvé důkazy, když tím hlavním mezi námi je závazek smlouvy, ovšemže také tvé smlouvy?“

Sakateka: Tedy ani ve víře – a ovšem ani v celku exaktního myšlení – není k dispozici kompletní aparát přesvědčujících výroků, který by přivedl střízlivě uvažujícího k skromnému, avšak neosobně věcnému „závěrečnému“ závěru, totiž úplnému závěru bez jakýchkoli axiomat, přijatých jako startovní pozice pro další reflexi. Někdy se ovšem argumentuje ad hominem, totiž že ti věřící jsou jaksi životně vyrovnanější v kritických situacích, než ti, co prodlévají v osudu jakoby jen z vlastních sil a na vlastní niti.

Gaudentius: V tomto „slzavém údolí“ prožívají věřící mnoho zkoušek své víry a důvěry. Kristus a s ním křesťané často

zakoušeli trpké osudy. zajdu do pokoje pro bibli a dovol mně ocitovat apoštola Pavla z Nového zákona.

*Sakateka se zatím může třeba znovu věnovat zamyšlení nad pestrostí, různorodostí a zároveň řádem zahradní přírody – včetně bílé kupovité oblačnosti na modrém nebi, „existence a souhry dějů na mnoha úrovních“.*⁶

Gaudentius (se vrací a čte z dopisu Židům 11, 35-38 o utrpení věřících): „Jiní byli mučeni a odmítli se zachránit, protože chtěli dosáhnout něčeho lepšího, totiž vzkříšení. Jiní zakusili výsměch a bičování, ba i okovy a žalář. Byli kamenováni, mučeni, řezáni pilou, umírali ostřím meče. Chodili v ovčích a kozích kůžích, trpěli nouzi, zakoušeli útisk a soužení. Svět jich nebyl hoden, bloudili po pouštích a horách, skrývali se v jeskyních a roklinách země.“ Kde vlastně je ten jejich Bůh?!? Mlčí a neukazuje se, ponechává je na holičkách. Jakoby svět spíše svědčil proti víře, věří se vlastně proti veškeré takové zkušenosti. Přečtu ještě jednu větu z Pavlovy epištoly, totiž řádek 39-40: „A ti všichni, ačkoli osvědčili svou víru, nedočkali se naplnění toho, co bylo zaslíbeno, neboť Bůh, který zamýšlel pro nás něco lepšího, nechtěl, aby dosáhli cíle bez nás.“ Vnější nezajištěnost je významným rysem křesťanského věření jakožto svobodné účasti ve společenství s Bohem. Žádný „důkaz“ – ani logický, ani zkušenostní, ani „faktický“ – nemá věřícího „přinutit“ k závěru „tak tedy věřím“. Věřící má věřit ze sebe sama. Jde o vlastní péči o vlastní duši.

Sakateka: Pokusím se shrnout to, co podle tebe plyne z citovaného textu. Díky tomu, že člověk ze své přízemní – nebo, chceš-li pozemské – zkušenosti nemůže čerpat definitivní zajištění víry, je víra nijak nevnučovanou osobní odpovědí na výzvu. Ani induktivní tlak běžného života, ani konsekvence deduktivního uvažování nesmějí nutit k uvěření.

Gaudentius: Řekls to po mém soudu přesně, i když nelze vyloučit „vnější“ okolnosti – osudové rány, příklady, ale i stu-

⁶ *Ibid.*, s. 57.

dium, rozumování... Ani samotné evangelium neimponuje a nesmí imponovat pouze vnějším vzezřením, a tím méně argumentací. Je přece jen a jen svědectvím, tedy z hlediska nutnosti bezmocným zvěstováním. Hlásání víry je vždy pokusem o nahlédnutí toho, co je nakonec přijatelné vlastním vzepětím a pomocí Boží – a nikoli jen „trpným“ přijímáním nutkavých závěrů na základě železného řetězce premis a konsekvencí typu: „Jestliže je 1) $a > b$, 2) $b > c$, potom nutně 3) $a > c$.“

Sakateka: Jsou obory, kde se bez respektu k takovému chladnému a poslušnému postupu nevyhneme. Vymykát se této poslušnosti a prosazovat subjektivní autenticitu může být krajně nebezpečné. Souhlasím však, že mimo tyto „přísné“ oblasti jsou v tomto pluralitním světě i jiné styly, jak nahlížet pravdu světa.

Gaudentius: Nemám námitek. Jestliže je víra spolehnutím na to, k čemu se obracíme se svými nadějemi a se svým doufáním, jestliže je odevzdáním do spolehlivosti a jistoty toho, co „nevidíme“ (Žd 11,1), jestliže je smluvním závazkem vůči tomu, kdo se nám nevnucuje, nicméně kdo při nás stojí pomocí, přispěním, otevřenou náručí, potom i nutnost je jaksi implikována, nikoli ovšem jako jediné možná cesta lidského rozumu, totiž rozumění a srozumění, nýbrž jako součást lidského „čítí“.

Sakateka (by mohl uzavřít): Takže věření nesmí být proti rozumu čili nerozumné, iracionální. Ovšem ani rozumnost typu deduktivních postupů nebo kauzálních sekvencí si nesmí nárokovat, že je jedinou modalitou komunikace lidského ducha se světem. Jsou však všechny cesty stejně významné?

Gaudentius: Nejde nakonec vlastně o jedinou cestu plnou polyfonií?

Sakateka (zvedne třeba sklenku a připíjí): Na zdar cest „tam a zase zpátky“!

Gaudentius: Na harmonii různých nástrojů jednoho orchestru!

Oba by se přitom mohli znovu rozhlédnout po inspirativním bohatství zahrady v neopakovatelné podvečerní chvíli.

Gaudentius: Nemohu nakonec jaksi tiše přece jen nepoznamenat, že za nejotevřenější modus lidského vztahu ke světu ze všech pluralitně se nabízejících možností považuji víru. Důvod: skutečná víra je pokorou samotnou, je lidskou plasticitou pro vtisky pravosti, je maximálním zapřením sama sebe, aby lidská osobitost byla to „o sobě“, „u sebe“ – usebraná. Požádals kdysi svého čtenáře, „aby si vybral některou ze svých pravd a vyzkoušel si ji, jaké to vlastně je být si něčím opravdu jist“.⁷ Snažil jsem se zpřítomnit takové prozkoumávání toho, čím snad je víra. Výsledek je, že „tento způsob letu“ je věrohodný právě pro lidskou nezabetonovanost, pro bytostnou nezajištěnost, pro hluboké povědomí vlastní odkázanosti na ono absolutní „meta“, na onen „metahorizont“, za nímž či nad nímž již vůbec nic nemůže být, protože člověk, IMAGO DEI, ví o celku (svého) života i o celku veškerenstva, v němž vše, i my, ty a já, bytujeme třeba jen tuchou, tou neuvěřitelně přeskakující (transcendující) schopností lidského vzepětí. O této schopnosti jsi též přece sám psal.⁸ A i když je lidská zabetněnost vždy nějak přítomna (jeť člověk pouze IMAGO DEI, ne DEUS), přesto záhadným způsobem je s to poněkud se odbedňovat nebo být odbedňován. Nebudí to potom údiv, nestojíme potom u divu?

Sakateka (usměje se): Nelze to označit za postoj s otevřenými očima a zvednutým obočím?

Gaudentius: Nejmenuje se tak náhodou jedna pozoruhodná kniha?

Oba: Tak na zdraví a na shledávání!

V Mladé Vožici, léto l.P. 1998

⁷ *Ibid.*, s. 17.

⁸ *Ibid.*, s. 89.

DVANÁCTÝ PŘEDMĚT ARSEMIDŮV

Václav Peřich

... Je to uzavřená křivka, symetrická podle vodorovné osy. Arsemid vzpomíná, jak vznikla. (Představil si kružnici a její svislou osu. Pak si představil, že se tato osa postupně zakřivuje a s ní se současně deformuje i kružnice. Taktó: je-li A libovolný bod na kružnici a B jemu nejbližší bod na ose, je během deformace vzdálenost mezi body A a B stále stejná.)

Ivan M. HAVEL: ARSEMID

Slavná triáda JU-AHA-HAHA není pro samotářské chodce. Na hraně otevírající další obzor je dobré někoho mít. Něco říci. Něco se zeptat. Sdílet zaváhání. Je to možné? Je to tak. Podívejme! A vydat se nedočkavěji k další hraně.

Obraz je rozbalený příběh, který se nedoodehrál. Na otázky po svém obsahu (jak nám bylo už dávno sděleno) sice mlčí, nicméně vyzývá k další hře. Pravidla jsou snadná. Táhnout se může dopředu, dozadu, stranou i úhlopříčně; může si i na přeskáčku. Také světlo lze tlumit nebo zjasňovat. Jestli se něco nesmí? Rozhodně! Nelze zapřít hloubku a úběžníky a vůbec to místo, odkud se vstupuje či vhlíží. Čas, napětí a částečně i rytmus příběhu jsou vaše. Jste rádi, že nejen vaše.

Trochu nedůtklivý vstup, povýšené přízemí a čtyři strmá patra. Kovové ornamenty, kámen, šokující průhled jinak slepým štítem. (Asi nechce zatajovat dech nad tou vyhlídkou; vidět prostě tu šalbu.) Čtyři strmá patra nevládného schodiště zdolává sokolník s prastarým orlem bělohavým. Nese ho na úzké stoličce, ne na rameni, břemeno je příliš velké. Nikdo neví, co bude nahoře. Čas a napětí jsou vaše, ale nejen vaše. Jaký bude rytmus příběhu?

Nahoře kupodivu není jen tak nějaký byt nebo sokolnické cvičiště. Nahoře se ukáže, že muž nesoucí orla vůbec nebyl sokolník, nýbrž někdo, komu dal čaroděj bezpočet nesplnitelných úkolů. Tak se stáváte svědky něčeho, co nejde popsat. A i kdybyste to svedli, nikdo Vám neuvěří.

Tenhle obzor se táhne přes všechna slzavá údolí. Je tu ode dávna, je tu pro tuhle chvíli. Nikdo se v krajině moc nevyzná. Jenom ten nejstarší ze všech vidí ostře. Jenom on může do výšky, jenom on nebloudí. Najednou jsou všichni zdatní schodolezci na něj krátkí. Staré pověsti ožívají, jména z mytologie se sesednou kolem mísy s bramborami na loupačku. Už není dokonce napínavé ani to, jak dopadneme všichni my. Co to vlastně je, to vzrušující?

Mohlo by to být třeba to, že nad kovanými ornamenty lze stvořit bezpočet hran obzorů. Mohl by to být nesouzvuk údivů, jak jeden úder rozeznívá různá očekávání. Mohlo by to být leknutí lenivého pozorovatele, který náhle s ustrnutím pochopí, že podstoupená námaha je menší než tíha z jejího odmítnutí. Únava se rozloží do takřka nepozorovatelných částic cesty, po níž to táhne (někdy žene) mezi výchozím stanovištěm pozorovatele a hranou obzoru. Ale – co to je – to vzrušující?

Neodpoví ani ten bělohlavý, ani ten, kdo jej zas s velkou opatrností snáší čtyři patra na nábřeží řeky Léthé. Obraz dotázaný po svém obsahu vyzývá – mlčky – k plnění dalších nesplnitelných úkolů. Ze on si (čaroděj?) ty chytáky ukládá vlastně sám sobě ...

INSTINKTY, POUTA, INFORMACE

Zdeněk Pinc

Člověk je bytost, která může prostoupit instinkt, je nepřirozené zvíře. Jinak řečeno: lidská instinktivní výbava je tak slabá, že člověk je schopen adaptovat se na velmi nestandardní podmínky. V tom zejména spočívá jeho výlučnost, jeho vyvolení i prokletí zároveň. Instinktivně kódovaným konáním zde rozumím chování důsledně typové, které se děje podle nezměnitelných pravidel a má tu nespornou výhodu, že vždy, v každé situaci jednoznačně dominuje jeden určitý instinkt. Situace, v níž jsou dva nebo více podnětů vyváženy, aby žádný z instinktů jednoznačně nedominoval, zakládá tzv. přeskokové chování, jež se v běžném životě zvířat prakticky nevyskytuje, je spíše záležitostí laboratorně připravených experimentů. Zvíře zachycené do pastí dvou vyvážených instinktů těká chvilku od jednoho podnětu k druhému, až se posléze po jeho hypothalamu rozšíří útlum a zvíře upadne do spánku. Člověk, který je schopen volby a instinkt prostupuje, pokud by byl odkázán pouze na své instinkty, téměř neustále by spal. Již Aristoteles si v *Etice Nikomachově* všímá toho, že člověk jako jediné zvíře je vedle chování, typového konání podle pravidel, schopen také jednání, realizace něčeho nového, jedinečného, něčeho, co ještě není.

V kontextu Aristotelových námitek vůči Platónovu programu idejí zakládala tato úvaha námitku z nejzávažnějších: je-li jednání realizací toho, co ještě není, nemůže jednání prostě vyplývat z poznání, jak soudí Platón. Jednání dokonce z týchž důvodů nemůže být jednoznačně regulováno ideou, která musí ze své povahy měřítko a vzor být, trvat neustále. Etika se tedy programově zabývá jednáním, realizací něčeho, co ještě

není, něčeho, co je regulováno budoucím, ještě nejsoucím cílem – nikoli ideou – a má ambivalentní povahu dobrého či zlého. Domyšlena do konce znamenala by Platónova snaha podřídít jednání poznání, snaha, jež je u kořene evropského programu světelné metafyziky, vymýcení jednání jako takového a vracela by člověka do blahého času bezpečí instinktu, zvířecí jednoznačnosti, neboť kdokoli by nahlédnutím idejí poznal, jak věci jsou, jednal by stejně a správně. Přesněji řečeno: rozdíl mezi jednáním a chováním by zmizel, stejně jako možnost udělat něco, co ještě není, něco nového. Realizace nového skutku by tak důsledně předpokládala chybu v poznání – odchylku od idejí – a vedla by zákonitě k něčemu nežádoucímu, k HYBRIS. Taková hybridizace by byla ale bezpečně rekognoskovatelná, vývoj, jenž má v Platónově smyslu bytostně degenerativní charakter, by se podařilo zastavit a lidský živočich by byl na vyšší úrovni – proto je u Platóna polis MACROANTHRÓPOS – spoután anamneticky, skrze program výchovy obnoveným instinktem na způsob společenského hmyzu a ztratil by ambivalentnost v konání dobrého a zlého. Ti, kdož by nahlédli, by podle vzoru idejí konali vždy dobře, ostatní by se k dobrému disponovali repeticí poznávacího procesu.

Schopnost prostoupit instinkt, jak zde o ní přemýšlíme, je těsně spjata s jinou antropickou výlučností: s reflexí. Člověk, jak s oblibou ukazoval Patočka, má vlastně život dvakrát, jednou jako život žitý, podruhé, když se k němu vztahuje v reflexi. Dějinnost, problematičnost, schopnost dělat chyby a poučit se z nich, stud, pokání, odpovědnost, konečnost, tak namátkou zní tituly tématu, který by se nám touto úvahou otevíral. Filosofické myšlení posledního století nikoli náhodou právě takto formulovaná témata pokládá za nejdůležitější. Nám ale nadpis naší úvahy a předpokládaný rozsah nedovoluje žádný relevantnější exkurz.

Lidská schopnost jednat, dělat něco, co ještě není, konat nikoli podle pravidel, ale být originální, je sice lákavá, ale pouze na první pohled, vposledu do chvíle, kdy jednání uskutečníme a

dopadne na nás odpovědnost za jeho výsledky, a to nikoli pouze za ty, které jsme zamýšleli – za ty „dobré“, ale i za ty, které se sebehly jaksi nezáměrně, moji synové říkají od útlého dětství: „omylem“.

Jít nevyšlapanou cestou jednání vskutku originálního je těžké, bez odpočinku v relativním bezpečí chování typového, zabezpečeného pravidly, vlastně dlouhodoběji nemožné. Chtěli bychom, aby jednání, které dopadlo dobře, získalo statut chování a stalo se normou, a jednání, které se nepovedlo, budiž co nejrychleji vymazáno, nebo alespoň učiněno odstrašujícím, varovným příkladem. Proto si odpradávná vyprávíme příběhy, skrze mimésis zpodobujeme to, co – již – nebo – ještě – není, v umělecké formě.

Ztracené rajske bezpečí neprostupného instinktu se snažíme překlenout také skrze pouta, která nám instinkty do jisté míry nahrazují. Skrze pouto sexu dokáže člověk prožívat blízkost, intimitu a věrnost s někým, kdo je bytostně jiný, a to jinak než pouze na bázi rozmnožovacího instinktu.

Pouto společného jídla nám poukazuje k zážitku vzájemné odkázanosti jeden na druhého nikoli pouze v rámci rodiny a rodu, ale skrze pohostinné rituály i v souvislostech širšího společenství a cizoty. Pouto společného jídla také odpradávná ukazuje souvislost a odkázanost jedněch na druhé v generativním ohledu. Náboženské představy našich předků spjaté s kultem domácího ohniště jasně ukazují, jak mrtví závisejí potravně na obětinách živých, kterým jako kompenzací skýtají zase ochranu.

Pouto daru zakládá závazek, a směnné rituály různých kultur ukazují, že společenství je tím pevnější, čím bohatší jsou vazby vzájemné zavázanosti a odkázanosti skupin či jednotlivců takové společenství tvořících. Známa pohádka o kohoutkovi a slepičce, ten příběh hltavého, neprozíravého kohoutka, který „leží tam na dvoře, nožky má nahoře, bojím se, bojím, že umře“ byl národopisci v minulém století zaznamenán ve dvou zdánlivě zcela opačných verzích. Poprvé jako příběh o společenské soli-

daritě, která je v příběhu osvědčována počtem instancí, které musí slepička oběhnout, aby skrze složitou naturální směnu dosáhla kýžené vody pro dusícího se druhu. Čím více instancí musí slepička oběhnout, tím je z archaického pohledu paradoxně jistější, že kohoutkovi bude pomozeno a nezahyne. Druhá, novější verze příběhu vypráví stejnou historii jako příběh o byrokratické buzeraci a neschopnosti archaických forem směny skutečně pomoci v konkrétním případě a má za následek nutnou změnu pointy. V tomto příběhu se kohoutek pomoci nedočká a zadusí se. Kdyby ovšem slepička měla peníze, nebo alespoň ovládala telefonní čísla nouzového volání . . .

Pouto slova, rozuměj: čestného slova, slibu a s ním spjaté rituály, tradice etiky cti a snaha neztratit tvář tvář v tvář důstojnosti předků se v oné lidské rozpolcenosti mezi instinktivním a duchovním blíží duchovnímu pólu zřejmě nejvíce, při zachování povědomí o tom, že lidská rozpolcenost není přechodná a nemůže být posléze „vyřešena“ tak, že člověk z rozhodnutí buď bude znovu čistě instinktivně dané zvíře, nebo se z animality posléze „osvobodí“ a bude čistým duchem.

Při pohledu na rozdílnost světů archaických společenství a společenství moderních přímo uhodí do očí zvláštní informační paradox: archaické společnosti z dnešního pohledu zcela nepochybně strádají nedostatkem informací. Již školáky opakovaně zarazí, co všechno naši předkové nevěděli a neznali a jaké frapantní obtíže museli opakovaně řešit v důsledku naprostého nedostatku relevantních informací. Méně už uhodí do očí jiný rys archaických kultur: navzdory naprostému nedostatku informací – nebo snad také v jejich důsledku – v archaických společnostech každý jedinec vždycky přesně ví, co má a musí udělat a také to zpravidla udělá.

Moderní člověk naproti tomu nedostatkem informací nestrádá. Má-li něčeho dostatek, snad dokonce nadbytek, jsou to informace. Čím víc jich má, dnes by přesnější bylo říci: může mít, tím problematičtější se jeví rozhodování na jejich základě.

Moderní posedlost relevantními informacemi a honba za nimi jsou vlastně pozdním ozvukem platónského motivu, který jsme zmínili výše: jednání bude bezpečné, bude-li jednoznačně vyplývat z relevantního poznání. Lidé jednají špatně z nevědomosti, toť odvěké přesvědčení světelné metafyziky, neboli osvícenství.

Odsuneme-li jednání až do momentu, kdy budeme mít dostatek relevantních informací, snížíme rizika následků takového jednání na minimum. Těto zásadě se soudobý člověk nebude vzpěčovat, nebude ji dokonce snad ani pokládat za platónskou, byť principiální nemožnost realizace tohoto postupu vyplývá už z výše uvedené aristotelské námitky proti platónskému programu idejí. To, které informace byly vskutku relevantní pro výsledek mého jednání zjistím totiž zpravidla teprve tehdy, když ono jednání podniknu – pak teprve vidím, co jsem měl vědět na jeho začátku.

Jednám-li na základě informací, dozvím se nakonec to, co archaický člověk ví už na počátku: dopadlo-li to dobře, nic se neděje, pokud se děje, tzn. že došlo k zádrhelu, je to moje vina. Poslední věta však platí pouze pro archaické společenství, pro nás logicky vyplývá, že spíše než mojí vinou je neúspěch způsoben informacemi, které mě přece naváděly. Odtud odvozují jistý kormutlivý rys informací, který vystupuje do popředí tím více, čím více se zdůrazňuje jejich neutrálnost. Nedávno mne v LN Ota Ulč vylekal informačním potenciálem listu New York Times. V tomto deníku si můžete např. prostudovat seznam všech deseti tisíc účastníků bostonského maratonu i jimi dosažených časů. Velikosti použitých treter, počty dětí, značky holicích strojků a tisíce dalších informací ovšem redakce v lepším případě před čtenáři utahuje, v horším případě je ani nezná.

Když už nemohou informace spolehlivě sloužit jako základna pro rozhodování a jednání, mají nás alespoň zabavit. Informace o tom, že jsem včera ve 22 hodin večer chodil dvacet minut po Václavském náměstí a nikdo mne neokradl, nezávisle na tom, zda je pravdivá, důležité postavení na informační

dálnici přítomné chvíle nezíská. Obdobná informace, obměněná pouze v tom, že mne okradli, už má lepší šanci, snad se dostane alespoň do statistiky o počtu krádeží na Václaváku. Sadistická vražda mé maličkosti, opět vlastně bez podstatnější souvislosti s pravdivostí, by se do novin asi dostala.

Soudím, že informace z podstaty svého fungování vůbec nejsou neutrální, jak nás média i informační vědci občas přesvědčují, slouží k šíření neladu a šumu a jsou zdrojem oné kormutlivosti, která na člověka padá z toho, že to, co ví, není k ničemu, že na tom minimálně nemůže založit nové a přitom bezpečné jednání.

Informace tedy zakládají spíše špatné zprávy a přitom první noviny, vlastně novina, evangelijní zvěst se deklaruje jako zpráva dobrá. (Nechtěl bych popudit ani zde ukazovat, že součástí té dobré zprávy byla věrohodná informace o blížícím se konci světa, zpráva, která se sice nepotvrdila, ale dodnes neztratila na aktuálnosti.)

OPERACE STOLETÍ

Petr Piřha

„Domnívám se tedy, že důsledná excize v oblasti paměti i fantazie spolu s vynětím citových tělísek a excitačních vláken jícnu zbavují pacienta dalšího utrpení, aniž by došlo k porušení jeho myšlenkové potence a osobnostní kreativity. Děkuji za pozornost.“

Přednáška profesora Hanse Jakoba Laasena o excizi bolestí zasaženého citu vyvolala úžasný ohlas. Řada odborníků opakovala jeho pokusy. Pracovníci mnoha oborů se začali problémem zabývat z nejrůznějších aspektů. Populárně vědecké časopisy byly zaplaveny povrchními moralizujícími články. Ve všech společnostech se o problému mluvilo.

„Fantastické.“

„Je to zlom ve vývoji člověka.“

„Mně se to jeví jako nedovolené zasahování do duševna člověka.“

„Je to riskantní i z čistě somatického hlediska.“

„Dnes se nedá vůbec odhadnout až kam tato cesta povede.“

„Pokrok musí mít zelenou.“

„Senzační.“

Po několika měsících se zájem trochu uklidnil a za rok se o věci už příliš nemluvilo – zavést řeč na Laasena se považovalo za demodée.

Profesor Laasen pokračoval v pokusech. Úspěšně odoperoval koně, vepře a opici. Vše znovu promyslel. Po čtyřech letech světem proběhl nový výbuch senzace: Profesor Laasen se rozhodl operovat člověka. Bez ohledu na kritiky a pomluvy se rozhodl operovat. Udělal to, jak sdělil novinářům, pod dojmem několika sebevražd z nešťastné lásky.

Pacient Josef Churáň, čtyřiatvacetiletý horník z Kladna, už byl v sanatoriu. Už přes rok se trápil, měli starost, aby si něco neudělal. Všechny testy byly naprosto jasné.

„Pane docente, budete to dělat se mnou, vidíte?“ řekl profesor docentu Jeřkovi.

„Ne.“

„Jak to, že ne?“

„Nezlobte se, pane profesore, ale ta operace je pitomost a zločin.“

„No dovolte.“

„Co jde u zvířat, nejde u lidí. Já jsem chirurg a ne psychologický experimentátor.“

„Jste technicky nejlepší chirurg. Ve svých šedesáti máte úžasnou zkušenost.“

„Právě proto to operovat nebudu. Jsem proti operaci.“

·
·
·

„Ptám se Vás naposled, pane docente.“

„Ne!“

„Pane profesore, máte se jít umýt.“

Laasen zbledl. Přemohl se. Několikrát promnul ruce a šel.

„Jak vypadá somaticky?“ ptal se u umyvadla.

„Bezvadně – hrudník je otevřen, horní část lebky snesena, umělý oběh zaveden.“

„Jaké je zapojení na mechanickou inteligenci?“

„Frekvence spínání na hranici únosnosti.“

„Horní?“

„Ne, dolní.“

To nečekal.

„Necháme přirozenou bolestivost“ – rozhodl. „Můžem začít.“

„Všechno v pořádku.“ – řekli po řadě členové týmu od aparatur.

Operace se protahovala.

„Hergot, jak to držíte!“

„V celku vyjmout.“

„Trhá se.“

„Sušit!“

„Eště sušit!“

„Hergot sušit!“

„No tak sušit! Držte ten tampon nebo se nám citově vyleje.“

„Proč to jen tak leje?“

Ztrácel hlavu.

„Infuzi citu!“

„Flegmatickej?“

„Jaká je hladina?“

„0,8“

„Cholerickej.“

„Jakej – šimpanzí?“

„Jaká je ta hladina?“

„0,6“

„Ježíšmarjá dělejte – hřebčí!“

„Jak to vypadá?“

„0,6 se drží.“

„Utřete mi brýle!“ Potil se.

„0,7 stoupá.“

„Vynechává dech.“

Co je zas tohle.

„0,9. Jedna celá.“

„Ztráta dechu.“

„Neměli bychom zavést umělou bolest?“

„Vole, pitomče! Hned!“

„Eště tady.“

„Dál už nemůžem.“

„Eště kousek – vidíte jak to prorůstá?“

„Diagonální řez.“

„Pacient ochrnul vpravo.“

„Vpravo nevadí. Eště kousek – už je to šedý, ale musí to ven.“

„Ztrácí se sylogismus.“

„Potáhnu – hlídejte sylogismus – při 40% končit.“

„Hotovo – kolik je?“

„55%.“

„Šijem.“

„Přiklopit.“

„Dejte mi čokoládu a koňak.“

„Ano, pane profesore.“

„Chirurgové dokončili, pane profesore.“

„Zapojte ho na znečitlivění 5 na 6, ne 5 na 7,“ prohlížel křivky elektrografů.

Čtvrtý pooperační den by výsledek přímo jedinečný. Pacient přežil, funkce se obnovovaly.

„Někdy v noci by měl promluvit.“

„Všichni budou mít službu. Včas mě zavolejte, kolego – chci být přítom.“

„Pane profesore. – Už se dá čekat.“

Stál u postele a křečovitě ji svíral oběma rukama. Pacient vzdychl a otevřel oči. Začal pohybovat rty. Laasenovo napětí bylo k nevydržení.

„Pít.“

Obrovské uvolnění.

„Pít.“

Laasen zhluboka nadechl.

„Haničko, pít.“

„Co? Co říkal?“

„Hanko!“

„Sál!“

„Je to určitě srdce – jak se nám trhla ta žilka.“

Druhá operace trvala devět hodin. Pacient přežil.

Pacient se zázračně rychle sbíral. Obrázkové časopisy přinášely jeho fotografie jak jí, pije, sedí, chodí. Koncem čtvrtého měsíce však musel zase ulehnout. Nikdo pořádně nevěděl, co mu je.

„Tak co, Pepíčku. Koukej, přivezla jsem ti buchtu.“

Díval se na rodiče nepřítomnýma očima.

„Víš, kdo se bude ženit? Vašek.“

„Hm. Kerej?“

„Joska, ten ti má teď takový auto, to budeš koukat.“

„Pozdravujou tě kluci z dolu.“

„Kolik je hodin?“

„Dvě a deset minut.“

Rodiče se na sebe podívali přes postel.

„No, pudem, mámo.“

„Potřebuješ ještě klid, Pepíčku, veď.“

Odešli.

„Sestřičko, prosím vás, jak mu je?“

„Já nesmím nic říkat, paní Churáňová, zajděte si za panem profesorem.“

„To je takové krátké zakolísání. Můžete být klidní. To se vyrovná. Je to veliká operace.“ Dal si přinést papíry. „Tady je trošku snížený periferální interesní globál, ale integrační posuny jsou nadprahové. To se upraví.“

„No, pudem, mámo, nebudeme pana profesora zdrřovat.“

„Ale prosím vás.“

„A kdy myslíte, že přijde domů.“

„To teď těžko můžu, to víte, to chce čas.“ Obešel obrovský skleněný stůl, který ležel mezi nimi. Vedl je ke dveřím.

„Je špatnej, paní Churáňová,“ řekla sestra, která měla Josefa na starost. „Ne, pan profesor je na nějakém kongresu.“

Běžel čas. Pacient byl apatický, počůrával se, vysychal. Obě sestry, které ho měly na starost – denní a noční – ho měly v dokonalém pořádku a dělaly, co mohly. Profesor přicházel už jen zřídka: „Je to čistě klinická záležitost ošetření – z mého hlediska je všechno v pořádku.“ Měl málo času, pracoval na problému funkce nadledvinek v procesu vnímavosti a dělal sérii obtížných pokusů na želvách.

„Paní vrchní, mně se zdá, že když večer u Pepíka čtu – víte, já čtu jenom pohádky – že je nějak živější. Neměli bychom to říct panu profesorovi?“

„Kdepak sestro, zas by začal ňáký pokusy. A Pepík už by si zasloužil klid. Leda že byste se poradila s docentem Jeřkem.“

„To je zajímavý. Víte co, čtete si je nahlas.“

Pacient se zlepřoval.

„To je čistě otázka času,“ opakoval profesor Laasen.

Vozili ho na vozeřčku ven; začal číst, zajímat se. Chodit začal. Jenom oči měl krvavě suché. Neměl slzy.

„Pas.“

„Ano.“

„Dispozice.“

„Ano.“

„Dokumentaci k Churáňovi.“

„Ano.“

„Přednášku.“

„Ano.“

„No chcete eřtě něco?“

„Dneřní pořta, pane profesore.“

„To už nechám. Je tam něco?“

„Snad tohle.“ Podala mu dvojarřík v nezalepené obálce. Vytáhl ho.

*JOSEF CHURÁŇ
HANKA VOSECKÁ
dovolují si oznámit. . .*

Musel si sednout. Křečovitě se chytil levou rukou pod ramenem.

„Zavolejte mi Jeřka.“ Strařně zbledl.

„To přiřlo brzo. Ale z toho se dostane,“ řekl docent Jeřek, když vycházel z pokoje, kde ležel Hans Jakob Laasen.

„Nemělo by se to operovat?“ zeptal se druhý docent.

„Pane kolego – já jsem tu čtyřicet let proto, abych léčil – ne abych určoval míru spravedlnosti.“

PROPOSAL FOR A VELVET REVOLUTION IN THE SCIENCES OF MIND

Karl H. Pribram

INTRODUCTION

The 1990's have seen a resurgence of a radical reductionist program to eliminate mind as it is understood in „folk psychology“. The program is spearheaded by a group of philosophers and scientists who call themselves eliminative materialists (Churchland, 1984). This posture harks back to the radical behaviorism of the earlier part of the century. But in the Epilogue of *Plans and the Structure of Behavior* (Miller et. al, 1960), the book often cited as initiating the cognitive revolution in psychology, the authors declared themselves „subjective behaviorists“. They showed how one could „do science“ on the expressions of verbal behavior (folk psychology) by experimental analysis and by „enactment“: that is, by simulations of such expressions in computer programs in order to understand thought processes. Several further publications (Pribram, 1971a & b; 1979; 1986) made a plea for a comprehensive holistic psychology, a science of mind, that would embrace the contributions of behavioral, cognitive and existential approaches.

Fundamental to achieving such a holistic science of mind is an understanding of the process of inquiry. For the most part scientific investigation proceeds in a downward, reductive direction from an initial set of observations. On occasion,

however, an upward synthesis is attempted and attained. In these attempts, insightful reorganizations of our knowledge base occasionally come into view.

Ivan Havel is leading an endeavor that aims for just such insights. It is perhaps not too farfetched to suggest that what Ivan and his colleagues and those of us whom they touch are striving for is a „velvet revolution“ in our understanding not only of the contents but the very process of science. The sciences of mind are fundamental to this endeavor. These sciences have not sprung up *de novo* but are rooted in traditions reviewed and most recently expressed in Western philosophical thought.

There are two dualities that have intrigued thoughtful philosophers, dramatists, mystics and scientists over at least the past two millennia. One of these is the mind/brain duality. The other and related, is a duality within mind; two ways in which the experiencing subject experiences the self: as a body-centered „me“ and as an episode-centered, narrative „I“ (Pribram & Bradley, 1998). This essay is an attempt in the Havel spirit to examine these dualities.

A caveat: Thinking in terms of dualities is a primitive analytical tool. To deconstruct any issue in terms of dualities can only serve as a first step. Dualities initiate a dialectic which then provides a synthesis from which a hierarchically-organized tree of systems, subsystems and supersystems can be constructed. There are other forms of organization less amenable to dichotomizing: for instance, the distributed/enfolded order characteristic of holography and the multivariate phase spaces used in non-linear dynamics. I will use these tools where appropriate to characterize one or another of the dualities under discussion. But doing so, tends to blur the boundaries between the dualities.

A SYNOPTIC HISTORY OF DUALISTIC THINKING

Today we usually attribute the sharp distinction between mind and matter to Descartes. However, Rene Descartes arti-

culated a duality that goes back to the origins of propositional utterances: a subject, an object, and a verb that ascribes to the subject an aspect partaken of, or an „intention“ taken toward an object. Holophrases, words such as *Om* in Sanscrit and *Yaveh* in Hebrew which mean „being“, enfold, or rather fail to unfold propositional meanings. Holophrases are said to have preceded propositional utterances in the development of languages, just as holophrases precede the development of language in children. The process of being becomes a being, a subject with a beard who hands commandments to Moses, an object.

For Descartes, the thinker is subject; all else is object. Immanuel Kant, however, pointed out that the objects of thought are ideas and ideas have two sources: sensory initiated phenomenal experience (images of objects), and *noumena*, the thinker's reasoned contributions. Thus, the thinker and the contents of thought all became subjective – and knowledge of the objective, „material“ aspect of the world, „iffy“.

Arthur Schopenhauer, bothered by this indeterminacy, our inability to „really“ know the world because of our entanglement in it, came to emphasize the role of the thinker, of energy and „will“, of intentions, in unraveling the iffiness of the images. He noted that the unraveling of the world knot, made up as it is of entanglements of phenomena and noumena, is up to us. This provides us with the freedoms to explore and with the opportunities to shape the world we inhabit. Today we often hear that the solution to certain of our social problems is not just money but political will. This insight is very much in line with that of Schopenhauer.

In a sense, Schopenhauer returns to the wholeness that the holophrase encompasses and indicates that humans, by virtue of operating in a proposition-like mode, by their intentions, have the opportunity to mold the images or representations we experience and therefore our interpretation of the world. More on this shortly.

CURRENT PERSPECTIVES ON THE MIND/BRAIN RELATION

At least since the time of Newton and Leibniz three hundred years ago, two rather different conceptual schemes have dominated thinking with respect to the *Mind/Brain* relation. Both are concerned with the lawful *relation* between observed events. But the Newtonians express these relations in terms of the relations among *entities*, whereas the Leibnizians explain them in terms of the constructive transactions among *forms* (structures). The following statements place the Leibnizian view into succinct apposition with the currently received Newtonian view as held by most neuroscientists:

1. Looking downward in the process of inquiry, the received view: Brain, by relating the input from the physical and social environment as obtained through the senses, organizes mental phenomena.
2. Looking upward in the process of inquiry, the Leibnizian view: The pervasive formative principle of the universe is a hierarchy of *monads*.¹ Mental processes discern the pattern of the cosmos by virtue of the brain's *intunement* (albeit imperfect) with these *monads*, the forms inherent in the universe.²

Almost all behavioral- and neuro-scientists would today subscribe to some form of statement one, while statement two reflects the belief of many theoretical physicists.³

¹Monads encompass one another, are interpenetrating „windowless“ structures that come up in variety of „sizes“, culminating in a „supermonad“ that includes all others.

²Or, as C. S. Peirce so poetically stated it: „Every single truth of science is due to the affinity of the human soul to the soul of the universe imperfect as that affinity no doubt is“ (4).

³For instance, Pauli in a letter to Fierz (26 November 1926) stated that:

Those whose conceptualization operate primarily in the *space-time* domain find the Newtonian emergentist view of mind most compatible, while those who are sensitive to the *spectral* domain (i.e. produced by interference among waves) are comfortable with the Leibnizian view.

Recent advances in brain science which has rarely until now looked upward in the hierarchy of inquiry, give considerable credence to the Leibnizian view, which is thus worth exploring.

The mind-brain ontology developed in this fashion is *monadic* and therefore *monistic* in the sense of denying a duality between mind and matter. Rather, another class of orders lies behind the level of organization we ordinarily perceive. The ordinary order of *appearances* can be described in *space-time* coordinates. The other class of orders is constituted of fine-grain *distributed organizations* which can be described as *potential* because only after „radical“ transformation is their palpability in *space-time* terms realized. When the potential is actualized, information (the form within) becomes *unfolded* into its ordinary space-time manifestation; in the other direction, the transformation *enfolds* and distributes the information much as this is done by interfering wave forms, as in the holographic process. Because work is involved in transforming, descriptions in terms of energy (measured in quantum theory as wave length multiplied by Planck's constant) are suitable, and as the *form* of energy is what is transformed, descriptions in terms of information, that is, entropy (and negentropy) are also suitable. Thus, on the one hand, there are *enfolds* potential orders; on the other, there are *unfolded* orders manifested in space-time.

When one looks upward in the process of inquiry, one reaches a level where superficial manifestations transformable into one another are separable from more fundamental *inva-*

The individual system of quantum mechanics [e.g. wave and particle] are windowless monads and there is, nevertheless, always the right fraction which reacts according to calculations.

riant (unchanging) structures such as those embodied in DNA which in-form transformations (Pribram, 1996). For instance, among the *instantiations*⁴ of Beethoven's Sonata (Opus 111) are an initial composition (a mental operation completed while Beethoven was already totally deaf!) a score (a material embodiment) a performance (more mental than material) a recording on compact disc (more material than mental) and the sensory and brain processes (material) that make for appreciative listening (mental). But in the transitions from one instantiation to the next, a certain relation-structure remains *invariant* (the same). This invariant structure is unaffected by the centuries of „performances, recordings and listenings“; It is the *essence* of Beethoven's Opus 111. (For a detailed and sophisticated development of this thesis, see Artur Rosenblueth's *Mind and Brain*, MIT Press, 1970, Chapter 6).

As Rosenblueth and I (Pribram, 1986) have pointed out, what remains *invariant* across all instantiations is abstract structure, „in-formation“, the form within. Thus, according to this analysis, it is Platonic „ideals“, interpreted as informational structures, that motivate the philosophical dialogue spawned by the information revolution (e.g. „*information processing*“ approaches in *cognitive science*) and distinguishes this dialogue from the continuing dialogue between mind/brain dualists such as Popper & Eccles (1977), materialists such as Dennett (1991), and the Churchlands (1986) and mentalists such as Searle (1992) and Sperry (1980), a vestige of the now waning industrial revolution.

Platonic ideals are limits of real ideas. Bertrand Russell's relation-structures (1948) provide the manner by which these limits are attained. In-formation conceived as negentropy is neither material nor mental. Thus a scientific pragmatism akin

⁴By instantiation of a universal (form or organization) is meant one of its reifications, i.e. embodiments (see Pribram 1971b; 1991). For instance *A*, α , *a* are instantiations of the *A* design, which is universal.

to that practiced by Pythagoreans and early Ionians,⁵ will most likely displace mentalism and dualism as well as materialism as a central concern of philosophy. Both the ideal mathematical structures which are essentially mental and the material structures in which they are instantiated are „real“. Perhaps, by temperament, some of us need to be grounded in the nitty gritty of experimental and observational results as much as we are moved by the beauty of theoretical formulations expressed mathematically. Thus, the tension between *idealism*, and *realism* which characterized the dialogue between Plato and Aristotle, will replace that between mentalism and materialism. This change in tension will lead to a new surge of experimentation, observation and theory construction in the spirit of a Pythagorean and Peircian pragmatism.

In summary, one answer to the questions as to how mind and brain become coordinate rests on looking upward in the hierarchy of inquiry. This direction of inquiry leads into understanding a monad-like structure which in today's terms is represented in quantum physics by the spectral domain (holonomic quantum holography). Although engineers daily use the spectral domain in radar, crystallography and tomography – wherever image processing is important – cognitive neuroscientists are, as yet, only barely acquainted with the pervasive distributed nature of this order. It is now necessary to make accessible, both by experiment and by theory, the rules for „tuning in“ on the universal order cognized by Leibniz through his invention of the differential and integral calculus – an order that we are apt to call spiritual.

⁵ „The claim of the early Ionians that nature was intelligible was based on their view that the practical arts were intelligent efforts of men to cooperate with nature for their own good.“ (B. Farrington, 1961, p. 46.) This view was shared by Charles S. Peirce and Norbert Wiener.

„THE HARD PROBLEM“

The outstanding successes in the psychological and neurosciences is filling the apparent gap between mind and matter with a plethora of data that firmly establish, in great detail, the way in which our experience can be related to brain organization. This success recalls the recent successes in Darwinian theory, where the evolutionary gap between human and non-human primates is being filled with new discoveries almost daily.

But some philosophers are not satisfied. They divide the issue into hard and easy: what we are accomplishing, they claim, is the easy part. They agree that to some considerable extent the cognitive revolution in experimental psychology and its influence on neuropsychology is successfully formulating a true psychological science that takes subjective experience seriously, and at the same time is filling the mind/brain gap. But they note that it is much harder to bridge another gap, that between our personal experience and the experience of others.

These philosophers who are not satisfied have a point, and the point harks back to Descartes, Kant and Schopenhauer. There is a duality between my subjective experience and that of others. Nonetheless, I believe the current philosophers are in error in restricting the hard problem to conscious awareness of our own and others' experiences. Descartes' duality was corrected by Kant: *All* our experience involves phenomenal representation and „noumena“. Neither our senses nor our cognitions readily provide us with unadulterated replicas of what's „out there“. That is why we must apply ourselves to understand, not only our conscious awareness and its relation to that of others but the origins of all our experience. In short, the hard problem applies to all knowledge, all science, not only to the study of consciousness.

The hard problem is the problem of knowing, the ontological problem of epistemology. It is the problem of unraveling the

world knot, almost harking back to the Cartesian problem of cogito vs. all-else. However, the new way that Kant and Schopenhauer sensed the all-else, indeed adds to our sophistication, in that the all-else is to be included in the hard problem – and to resolve this problem on the plane that they established does require active involvement, intent, will. Neuropsychological and neuroscientific research is the current expression of this intent.

While psychologists and neuroscientists are resolving the mind/matter duality from one perspective, quantum physicists have been tackling the issue from another. Bohr, Heisenberg, Dirac and Wigner, each in his own way noted that how we approach an observation determines it to a large extent. As Wigner described it to me personally some years ago, we no longer have observables in quantum physics, we have only observations. Bohr's complementarity and Heisenberg's indeterminacy principles make the same Kantian point (see Henry Stapp's superb resume of their thinking entitled *The Copenhagen Interpretation in the Am. Jl. of Physics* 1972, 40 (8) pp. 1098-1116). All of science, not just psychological science, is beholden to the „the hard problem“.

Where does that leave us? Above, I noted that our intense interest in the mind/matter duality was fostered by the industrial revolution. Most scientists are materialists and have begotten mentalists (as for example Roger Sperry [1980] and John Searle [1983]) who perceive flaws in the materialist position. But materialism and mentalism bear the same relationship to each other as „down“ and „up“ – one would not exist without the other. Which comes first, our experience of the material world or the material brain that makes the experience possible? Is the chicken an egg's way of reproducing itself – or is it the other way around?

As noted, the information revolution is beginning to shift the ground from this intense interest in a mental/material duality to the issue that occupied Plato and Aristotle: the ideal versus the real. Already, some mathematicians (e.g. Roger Pen-

rose) have, not unexpectedly, declared themselves on the side of Plato. Dualities such as these are extremely helpful in exposing issues, but as indicated in the introduction, they are relatively primitive tools. Pre-Socratic holistic pragmatisms such as that practiced by Pythagoras in dividing a vibrating string in half to discover the principle of the octave, or, for that matter, the American pragmatism of Peirce, help to place such dualities in proper perspective.

THE REAL AND THE IDEAL WITHIN CONSCIOUS EXPERIENCE

The „Me“: Within Descartes' Cogito itself several different conceptions, different dualities have caught the attention of philosophers. One, most clearly enunciated by Franz Brentano, is the duality between the perceiver and the perceived (Brentano, 1973). This also reflects the Cartesian duality: The perceiver is minding; all else is that which is being perceived and minded. But contrary to Descartes, Brentano is less interested in *that* which is being perceived but with *the perceiver*. Shades of Schopenhauer emerge as the perceiver „intends“ his perceptions – he can even intend „inexistent“ percepts such as unicorns.

Brain research has shown (see Pribram, 1998) that systems occupying the posterior convexity of the cerebral hemispheres are involved in organizing Brentano's duality. When the parietal lobe systems are injured a patient may no longer feel the arm on the side opposite the brain injury to be his own. One of my students who suffered such an injury dubbed her arm Alice and stated that „Alice doesn't live here anymore“. Despite this loss of belongingness, the arm routinely performs many tasks such as bringing a cup of coffee to the person's mouth, much to the surprise of the person when she becomes aware of what has happened.

Damage further back in the convexity produces „blindsight“. Here again, the person can perform many routine tasks that demand an optical input from the blind side, but the patient is

unaware of, is blind to, that input. With an intact brain, we are aware both of ourselves as „see-rs“ and of what is being seen.

In these and similar instances, awareness of one's bodily self and the environment are impaired. Alice isn't any longer part of me; the blind-sighted, optically-guided behavior isn't mine. From such observations one can infer that ordinarily these brain systems operate to allow awareness of a corporeal „me“ to occur. When impairment takes place, the distinction in awareness between perceiver and perceived no longer exists – much as a color blind person can not differentiate between red and green. In the absence of differentiation, neither color exists for that person. In the absence of awareness of the difference between perceiver and perceived, neither exists.

The „I“: There is another totally different duality that has concerned philosophers. In addition to a self, a me, the concern has been with a transcendental awareness of one's unity with a larger, more universal order. Carl Jung's archetypes address this aspect of experience (Jung, 1933). Paradoxically, this experience is as intensely personal as it is holistic. The experience cannot be analyzed into „in here“ or „out there“ as in Brentano's intentionality. Rather it partakes of a holy, healthy awareness that lacks boundaries.

Psychological and brain science have recently made great strides in understanding this type of awareness. First, Endel Tulving (see Pribram & Bradley, 1998) differentiated two types of human memory: a dictionary or semantic type and another which dealt with episodes of one's experience. At the same time, research with non-human primates distinguished a difference between brain systems that dealt with reference memory and those that dealt with trial-by-trial types of processing.

There is good evidence from human neuropsychological research that allows identification between the processes responsible for semantic memory and those of reference memory. These processes are impaired when the posterior convexity of the brain is damaged. Referencing is what is entailed in the Bren-

tano duality, the ability to be aware of the distinction between perceiver and perceived.

There is also good evidence obtained with animals that trial-by-trial processing leads to remembering unique instances and therefore to the processing of episodes. Episodic processing is impaired by damage to the limbic systems that lie on the inner border (thus the term limbic) of the hemispheres of the brain.

Impairment of episodic processing leads to a surprising difficulty. Patients with such impairment are personable and able to interact socially on a moment-by-moment basis by virtue of their intact semantic/referential processing. An interruption or distraction will, however, totally wipe out the episode from further awareness as if that unique instance had never taken place. Therefore, over time, over successive episodes, no personal hermeneutic, narrative „I“ becomes established.

The episodic processing that leads to experiencing a narrative „I“ is separate from that leading to a corporeal „me“. Children who have bilateral damage to the limbic systems from birth, can learn to read and other aspects of semantic processing are unimpaired. A case history (see Ahern in Pribram, 1998) dramatically demonstrates the deficiency in constructing a narrative „I“.

This child was born with large cysts involving the limbic and frontal part of his brain. He underwent two surgeries before the age of six months. He has never given any evidence of episodic memory; however, he was capable of learning verbal language to age-appropriate levels. At Age 8 he was able to give his name, age, birthday, and names of family members. He reported his favorite game, television program, and favorite color across trials. Expressive language capabilities were age appropriate and there were no obvious weaknesses in grammar. Despite this, he was unable to recall what he had eaten for breakfast a few hours earlier. He was unable to correctly identify an examiner with whom he had worked that morning from among a group of

four people. He was unable to say what he had eaten for lunch after returning from a restaurant.

Obviously episodic processing is not necessary for the establishment of normal semantic processing. The converse is also true: children who suffer injury to the systems that process the corporeal „me“ as for instance those who are spastic from birth, have no difficulty with episodic processing and develop a normal narrative „I“.

The Agent: Coordinating the „me“ and the „I“. Such spastic children also develop normal semantic processing, indicating that the „me“ has two distinct aspects: one related to sensory input and another to motor output. This separation of motor skills from body awareness is due to the increased importance of these somatic motor systems. The distance senses depend on their motor components primarily to enhance sensory processing. By contrast, the somatic motor system has the ability to skillfully and dramatically change the environmental input. As a result the somatic motor systems in primates, including those of humans, become more distinctly separated from the somatic sensory input systems, whereas there is more overlap between input and output in the distance senses.

Episodic processing also has a distinct motor component. A mediobasal motor system covers the anterior portions of the limbic cortex and centers on the amygdala, a basal ganglion. Electrical stimulation of this cortex produces marked changes in heart and respiratory rate, in blood pressure and in gastrointestinal contractions. In contrast to the results of electrical stimulation of the somatic motor cortex, only gross turning of the body and eyes away from the side of stimulation are produced.

Within the „episodic brain systems“, the input from the body comes mainly from tracts concerned with visceral, autonomic, pain and temperature stimuli. Together these inputs can be classified as mediating hedonic (pleasant/unpleasant), emotional aspects of awareness. There is, therefore, not surprisingly,

an anatomical-physiological relationship between hedonic and episodic processing. After all, the narrative „I“ experiences the episodes and research has shown that rewards and deterrents are critical in „stamping in“ an episode so that it becomes a remembered part of the personal narrative.

Schopenhauer emphasizes the importance of the body in the organization of intention, of will, though he fails to distinguish between the body as a skilled „me“ and the body as a hedonic „I“. *Plans and the Structure of Behavior* separated these aspects of will by distinguishing between motivations (hedonic) as predispositions and intentions as dispositions. Intentions, in turn, are divided into strategies (prior intentions) and tactics (intentions in action, as John Searle has called them).

There is a relationship between emotion, motivation, strategy and tactics. As William James pointed out, emotions stop at the skin, motivations (termed in the literature of that time, instincts) reach out beyond. To implement motivations we develop intentions, both strategic and tactical. Separate brain systems are related to each of these behavioral categories: amygdala to emotion; caudate-putamen to motivation; anterior frontal cortex to strategies; and the more posterior frontal, the precentral cortex to tactics.

Schopenhauer, though well read in the Upanishads fails to follow them in their emphasis on the hedonic aspects of wholeness as exemplified in gardening or in lovemaking, and he therefore fails to understand that agency must incorporate fully the holistic transcendental aspect of the „I“. Despite his attempts to ground the will in the body, Schopenhauer's development of body involvement in untangling the world knot results in an agency based corporeal „me“, neglecting a contribution from a holistic „I“. The consequences of this failure led both Nazi (phenomenalist) and communist (materialist) philosophies to neglect individual incentive, and paradoxically, to an unhealthy, un-holistic, unholy society.

If we follow the lead of the eliminative materialists our so-

ciety might end similarly. As a judge pointed out at a recent meeting devoted to consciousness studies, reducing psychology to neurons is a category error which would destroy our entire moral structure: We cannot hold neurons accountable for our behavior. One of the eliminativists, Francis Crick (Crick, 1994), has noted that categories are human inventions and that we often change categories as our knowledge increases. But this misses the point: the category error (exemplified by „I am a liar“) deals not with what our categories are but with attending level or scale per se. Thus the category error is a not just a trivial philosophical contrivance – making this error has serious personal, communicative, and social consequences. Kant (who was trained in the law) and Schopenhauer, and even earlier, the Upanishads illuminated a healthier alternative: The humble realization that the way to knowing takes categorical levels and scales of inquiry into consideration. Only by doing so can the form, the structure of knowing, become all of a piece. This is the hard problem: To unravel the world knot through the agency of personal involvement and dedicated work.

References

- Brentano, F.W. (1973) *Psychology From An Empirical Standpoint*. Routledge and Kegan Paul.
- Churchland, P. (1986) *Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind/Brain*. Cambridge: MIT Press.
- Churchland, P. (1984) *Matter and Consciousness*. Cambridge: MIT Press.
- Crick, F.H.C. (1994) *The Astonishing Hypothesis: The Scientific Search for the Soul*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Dennett, D.C. (1991) *Consciousness Explained*. Little, Brown & Comp.: Boston.
- Farrington, B. (1961) *Greek Science, Its Meaning For Us*. London: Penguin Books.
- Jung, C.G. (1933) *Modern Man in Search of a Soul*. Harvest Books.
- Miller, G. A., Galanter, E. & Pribram, K. H. (1960) *Plans and the Structure of Behavior*. New York: Henry Holt, 1960. (Russian trans; also in Japanese, German, Spanish, Italian.)

- Popper, K.R. & Eccles, J.C. (1977) *The Self and Its Brain*. New York-Berlin: Springer-Verlag
- Pribram, K.H. (1998) On Brain and Value: Utility, Preference, Play and Creativity. In K.H. Pribram (Ed.) *Brain and Values: Is a Biological Science of Values Possible*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 43-54.
- Pribram, K.H. (1996) The Varieties of Conscious Experience: Biological Roots and Social Usages. In S.R. Hameroff, A.W. Kaszniak, and A.C. Scott (Eds.) *Toward a Science of Consciousness: The First Tucson Discussions and Debates*. Cambridge: The MIT Press, pp. 141-164.
- Pribram, K. H. (1991) *Brain and Perception: Holonomy and Structure in Figural Processing*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Pribram, K. H. (1986) The cognitive revolution and mind/brain issues. *American Psychologist*, Vol. 41, No. 5, pp. 507-520.
- Pribram, K. H. (1979) Behaviorism, phenomenology and holism in psychology: A scientific analysis. *J. Soc. & Biol. Struc.*, 2, pp. 65-72.
- Pribram, K. H. (1971a) The realization of mind. *Synthese*, 22, pp. 313-322.
- Pribram, K.H. (1971b) *Languages of the Brain: Experimental Paradoxes and Principles in Neuropsychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall; Monterey, CA: Brooks/Cole, 1977; New York: Brandon House, 1982. (Translations in Russian, Japanese, Italian, Spanish.)
- Pribram, K.H. & Bradley, R. (1998) The Brain, the Me and the I. In M. Ferrarri & R. Sternberg (Eds.), *Importance of Self Awareness to Learning and Development*.
- Rosenblueth, A. (1970) *Mind and Brain*. MIT Press.
- Russell, B. (1948) *Human Knowledge, Its Scope and Limits*. New York: Simon & Schuster.
- Searle, J.R. (1992) *The Rediscovery of Mind*. Cambridge: MIT Press.
- Searle, J.R. (1983). *Intentionality: An essay on the philosophy of mind*. Cambridge, Engl.: Cambridge University Press.
- Sperry, R.W. (1980). Mind/brain interaction - Mentalism, yes - Dualism, no. *Neuroscience*, 2, 195-206.
- Stapp, Henry (1972) The Copenhagen Interpretation. *American Journal of Physics*, 40 (8) pp. 1098-1116.

QUANTUM INTERWEAVINGS

Paavo Pylkkänen

Ivan Havel and I first met in 1991. We shared an interest in David Bohm's work and what Ivan likes to call a 'transdisciplinary' approach. My own graduate work dealt with applying quantum theory to the mind-matter problem and the like and I was very encouraged by Ivan's open and supportive attitude – after all many researchers still think you are being non- rather than trans- or inter-disciplinary when you want to work across and beyond the boundaries of established disciplines. Over the years we have managed – often jointly – to organize a number of small meetings and workshops to nurture the transdisciplinary conspiracy.

All who know Ivan are struck by his bold interest for the new and the unknown. I remember this most vividly in one occasion in Finland where after taking a sauna I noticed some pretty aged sahti – a Finnish home-brewed beer – in the fridge. No Finn would touch sahti at such a late stage of development and I just wanted to show that to Ivan as a piece of local cultural paraphernalia. Ivan, of course, insisted on tasting it . . .

I'd like to congratulate Ivan on his birthday by briefly discussing one of the big questions of this century, that of determinism vs. indeterminism in quantum theory, and by evaluating Bohm's role in this debate. Towards the end of the paper I will take a transdisciplinary turn. . .

1. Indeterminism vs. determinism in quantum physics

The determinism of Newtonian physics was an important cornerstone of the mechanistic world picture, and for many the most radical feature of the quantum revolution in physics was the failure to predict the behaviour of individual quantum systems such as electrons. From this failure to predict it was generally inferred that such systems have genuinely indeterministic features. Of course, there is much about, say, electrons and atoms that appears as straightforwardly determined, properties such as mass or charge of the electron or energy levels of the atom. Further, in a two-slit experiment a sufficiently large number of electrons produce a precisely predictable interference pattern. And even the behaviour of an individual electron is determined in the sense that we can predict what it will not do: for example it will not go to certain areas of the photographic plate in a two-slit experiment. Yet the fact that we cannot predict just where in the possible areas it does appear in the plate is an example of the radical kind of unpredictability that is also behind the more generalized notion that individual processes at the most basic level of nature known to us are genuinely indeterministic.

It is against this background that one needs to understand the significance of Bohm's 1952 papers on hidden variables, presenting a 'causal interpretation of quantum theory' for a first time in a consistent way. Bohm did not, of course, find a way of predicting where, say, an electron will appear in a typical interference experiment. Nor has anyone since been able to do that – quantum unpredicability and the uncertainty principle still reign regardless of important advances in technology (e.g. advances in observing individual atoms with lasers). What Bohm did was to produce a model which showed that regardless of our inability to predict it is still a coherent and physically consistent possibility that the behaviour of electrons actually is determined. Here one must remember those who, like von Neumann,

had presented proofs that such models are simply inconsistent with the quantum formalism, a formalism that had gained tremendous experimental support. What Bohm established was that it is ultimately a matter of faith whether or not one makes the assumption of genuine indeterminism within the quantum domain. Quantum experiments and formalism do not rule out the possibility that electrons, after all, move deterministically along trajectories, being in this respect like their macroscopic cousins, the billiard balls. Yet given that the inability to predict still reigns in the domain of individual quantum systems, faith in indeterminism seems more justified on the basis of the empirical data than faith in determinism. Or is this just a matter of taste?

Bohm's 1952 work – and the work along these lines that followed it – is an important contribution to our knowledge. It is important precisely because, by offering a deterministic alternative as a possibility, it brought out clearly that the commitment to genuine quantum indeterminism is ultimately a matter of faith. But as is well known it did not gain Bohm much respect amongst his colleagues back in 1952 – it was felt by many that he was turning the clock back. It was quite common to mention Bohm as an example of someone who was so attached to determinism that he was unwilling to go along with the indeterministic part of the quantum revolution. Today we can see, in various ways, more appreciation of the 1952 work. There is, for example, a research activity known as 'Bohmian mechanics' which develops the approach and finds its deterministic features an advantage rather than a drawback. This development further backs up the impression of Bohm as one of the key supporters of determinism in contemporary physics.

2. Bohm's view of determinism and indeterminism as interwoven categories

The fact about Bohm's attitude towards determinism is, however, more complex than the above discussion suggests. There is no denying that Bohm was eager to prove the possibility of a deterministic description of quantum systems. Yet a study of his more philosophical writings reveals that he was equally keen to understand the role of indeterminism and even genuine indeterminism in nature. This was already brought out in his 1957 book *Causality and Chance in Modern Physics* where he argued that determinism and indeterminism are aspects of a more general law. These ideas were then discussed and developed further in a correspondence he had during 1960-1969 with the American artist Charles Biederman, the first part of which will be published in 1998 by Routledge as the book *Bohm-Biederman Correspondence* (hereafter BB). I believe that these letters provide an important clarification of Bohm's notion of determinism and indeterminism.

The reason why the interaction with Biederman brings out Bohm's views on indeterminism so clearly is the fact that Bohm and Biederman disagreed about the status of indeterminism. For Biederman indeterminism was subjective in the sense that it only arose in the meeting of human beings and nature, while he assumed nature without human beings to be determinate. This prompted Bohm to very clearly spell out in which sense he thought indeterminism to be an objective property of nature. So here we can see Bohm taking the opposite role, that of defending indeterminism rather than questioning it. Indeed, this kind of dialectical approach seems to have been much more important to Bohm than attachment to any particular category such as determinism. Yet even in light of the Bohm-Biederman correspondence it seems that for Bohm the totality of the universe is determined and I guess this defines him as some sort of a determinist. But it is certainly a very weak form of determi-

nism. Consider, for example, the following excerpt by Bohm:

Of course, you might say that each event is determined necessarily in a complete totality. But this would be trivial. For to give the complete totality, you would have to give each event, so that the determination of that event wouldn't add very much to it. Rather, necessity and determination have real content, only insofar as they operate within fields of abstraction. (BB, p. 164)

Thus, for example, Bohm's 1952 causal interpretation should not be taken as offering in principle a complete description of the totality of the universe at the basic quantum level, but rather as a description of determinism that may operate within a limited 'field of abstraction', in this case the quantum domain. Bohm assumed that the quantum determinism he proposed would very likely dissolve into chance in some broader field or sub-quantum domain. The notion of 'fields of abstraction' is elaborated earlier in the same letter:

... the existence of fields of abstraction is characteristic of nature's structure and order. The partial and relative dependence and independence of these fields is also characteristic of nature. Therefore, in each field, there must be contingency and chance. What is chance in one field may be necessary in a broader field and vice versa. But all thought functions in fields. Therefore, we will never get rid of chance and contingency in our thought. But this is not purely the result of our own way of thinking. For this way of thinking is based on the existence of fields of abstraction in nature... There is genuine contingency, insofar as functioning in fields is valid. (BB, p. 162-3)

The above excerpts have been taken out of a context in which the various concepts have already been discussed from different angles, and thus they are likely to appear somewhat

cryptic here. The key point is, however, that determinism and indeterminism are for Bohm complementary concepts that obtain a real, as opposed to trivial, meaning only when we are discussing a part or a partial field of the totality of the universe. Dividing the universe into parts has always the risk of introducing dualisms which seem impossible to interweave back together, thus creating an unfortunate fragmentation to our world view – the dualism between mind and body being perhaps the most notorious case. Yet if we do not introduce divisions, what is there to say? Bohm's dialectical approach is perhaps best summarized in the following excerpt:

The truth about the cosmos is to be asserted by first asserting its unity, by then asserting its duality in terms of opposing categories, and then showing the interwoven unity of two duals. (BB, p. 50)

In this way determinism and indeterminism are for Bohm an example of opposing categories which are both needed for a non-trivial understanding of the universe. It is in understanding their mutual relationship, how they interweave, that we obtain a non-trivial understanding of natural process. Other categories that he uses in a similar way throughout the correspondence with Biederman include actuality and possibility, finite and infinite, law and lawlessness and regularity and irregularity.

3. Interweaving mind and matter

Perhaps this kind of dialectical method would be a useful addition to many contemporary debates, say in the philosophy of mind. The mind-body problem indeed becomes sharp by Descartes asserting the duality of mind and matter in terms of opposing (mutually exclusive) categories: non-extended, thinking and indivisible mental substance is separated from extended, non-thinking and divisible material substance. The fact that it has been difficult to show the 'interwoven unity' of the

Cartesian opposites does not mean that this could not work for some other way of distinguishing the mental and the physical. Contemporary philosophy of mind, however, often sees dualism as a bad thing and opts for some form of materialism with the unfortunate result that in most theories of the mind the mind is left out, as Searle (1992) sarcastically points out. Perhaps a different attitude in which one is not trying to eliminate or reduce one category to obtain monism would be more fruitful. Searle's own 'biological naturalism' starts from an outright denial of the dualism between mind and matter, insisting that the mind is a biological category. Yet it may be Searle's inability or unwillingness to distinguish the mental from the physical in a satisfactory way at the start of his approach which leaves some of his readers unconvinced. We are given the 'right answer' ('mind is a biological category') at the very start of the inquiry but we do not understand how it is a biological category. In Bohmian terms, the Searlian mind doesn't interweave properly with the Searlian brain.

Bohm himself discussed the mind-matter issue with pairs of concepts such as implicate vs. explicate, soma vs. significance and subtle vs. manifest. He also proposed ways of seeing how these categories interweave: the 'explicate', for example can be seen as a special case of the 'implicate'. I believe that a further study of such categories (or similar ones yet to be developed) and their relationship is likely to throw some new light upon even such a perennial problem as the mind-matter one.

Bibliography

Bohm, D. (1952) 'A Suggested Interpretation of the Quantum Theory in Terms of Hidden Variables I & II', *Phys. Rev.*, 85, no. 2, 166-193, Republished in *Quantum Theory and Measurement*, Ed. by J. A. Wheeler and W. H. Zurek, 369-96, Princeton University Press, (1983)

Bohm, D. (1984) *Causality and Chance in Modern Physics*, London, Routledge and Kegan Paul (new edition of work first published by RKP in 1957).

Bohm, D. (1980) *Wholeness and the Implicate Order*, London, Routledge and Kegan Paul.

Bohm, D. and Biederman, C. (1998), *Bohm-Biederman Correspondence. Volume One: Creativity and Science*, Edited by Paavo Pyykkänen, Routledge, London.

Bohm, D. and Hiley B.J. (1993), *The Undivided Universe: An Ontological Interpretation of Quantum Mechanics*, Routledge, London.

Pykkänen P. et. al eds. (1997) *Brain, Mind and Physics*, IOS Press, Amsterdam.

Searle, J. (1992) *The Rediscovery of the Mind*, MIT Press, Cambridge, Mass.

VLADIMÍR REISKY Z VILÉMOVA

Neúprosnost času přemožena

Óda k narozeninám Ivana Havla

Ivane Havle, na Tvoji snahu zastavit čas
ozval se Ti ve snu Einsteinův hlas:
On vyzval Tvé Centrum pro teoretická studia,
aby se soustředilo na pokusy zastavení času.
Dám Ti malou radu: Úkol se ulehčí, přineseme-li piva basu!

Jak máme zvládnout tento úkol nemalý?
Kromě získávání nových sponzorů,
musíme přimět zeměkouli ať své otáčky zpomalí . . .

Už od doby našeho imperátora laskavého,
Rudolfa Druhého,
Praha se pídila nalézt elixír mládí,
ale až dnes za doby našeho vládce milého, Tvého bratra Václava,
se nám pokus zdařil: jsme všichni mladší o dvacet let,
divit se začíná celý náš svět!

Díky centru pro teoretická studia vědci moderní doby
našli ten elixír,
a v našem nitru zavládnul mír.

Ivane, díky Tvoji snaze,
nový vítr ve vědě vane.
Bude nám všem blaze,
gravitace přemůže čas . . .
duch přemůže tělo,
tak by se nám alespoň chtělo . . .

Tak tedy k Tvým čtyřicetinám (dle nevědecké kalkulace šedesátinám)
přeje Ti vše nejlepší znova,
Tvůj Vladimír Reiský z Vilémova.

Ve Vilémově 1. října 1998

Sammlungs-Etiketten Paläarktischer Käfer.

Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin N. O. 18, Landsbergerstr. 109
 I. P. G. M. • Lieferung IX = Bogen 42 = Cerambycidae = 1929-7

<i>Anoplistes</i> Serr.	<i>Caloclytus</i> Fatim.	<i>Cyrtophorus</i> Lacoma
<i>Paracllytus</i> Rates	<i>Cribridorcadion</i> Pic.	<i>Compsodorcadion</i> Ganglb.

Dorcadion Graellsii a. ovale Chevrl.	Dorcadion torolense Escal.	Dorcadion Dojeani Chevrl.	Dorc. neilense a. longronense Pic.	Dorcadion Korbi Ganglb.
Dorcadion Graellsii a. Oberthüri Gugli.	Dorc. torolense a. Georgi Pic.	Dorcadion mosqueruolense Escal.	Dorc. neilense a. Vicentii Nicolai	Dorcadion Fuenfai Pic.
Dorcadion Graellsii a. Cazorrei Lauffer	Dorc. torolense a. glabripennis Pic.	Dorc. mosquer. a. carbonarium Nicolai	Dorc. neilense a. villosuladense Escal.	Dorcadion griseolineatum Pic.
Dorcadion cinereum Lauffer	Dorc. torolense a. albarium Escal.	Dorc. mosquer. a. pseudomolitor Escal.	Dorc. neilense a. Schrammi Nicolai	Dorcadion Uhaguni Perez
Dorcadion longipennis Chevrl.	Dorcadion cercedillanum Pic.	Dorcadion molitor F.	Dorc. neilense a. album Nicolai	Dorcad. Uhaguni a. lahemerale Pic.
Dorcadion hispanicum Muls.	Dorc. cercedill. a. Schrammi Pic.	Dorc. molitor a. Donzeli Muls.	Dorcadion subbravipenne Pic.	Dorcadion Panteli Théry
Dorc. hispanic. a. nigrolineatum Chevrl.	Dorc. cercedill. a. subpolitum Lauffer	Dorc. molitor a. Brisouti Kr.	Dorcadion seguntinum Dan.	Dorcadion Martinezii Perez
Dorc. hispanic. a. caucastum Chevrl.	Dorcadion Ghilianii Chevrl.	Dorc. molitor a. rubripes Pic.	Dorc. seguntin. a. intermedium Escal.	Dorcadion Becerra Lauffer
Dorc. hispanic. a. erythropus Lauffer	Dorc. Ghilianii a. ebeninum Lauffer	Dorc. molitor a. Navasi Escal.	Dorcadion Hydeni Kr.	Dorcadion Lesnei Escal.
Dorc. hispanic. a. brunneofasciatum Lauffer	Dorcadion Perezi Graells.	Dorcadion neilense Escal.	Dorcadion tenuocinctum Pic.	Dorcadion Lesnei v. Elvirae Pic.
Dorcadion demandense Escal.	Dorc. Perezi a. anthracinum Chevrl.	Dorc. neilense a. urbinense Escal.	Dorcadion circumcinctum Chevrl.	Dorcadion Boisviri Escal.
Dorcadion albicans Chevrl.	Dorc. Perezi a. 7-vittatum Lauffer	Dorc. neilense a. almarzense Escal.	Dorc. circumcinct. a. escorialense Chevrl.	Dorcadion Boisviri Lauffer
Dorc. albicans a. isabellana Nicolai	Dorc. Perezi a. rutilipes Nicolai	Dorc. neilense a. castatum Escal.	Dorc. circumcinct. a. Sebastiani Pic.	Dorcad. Boisviri a. Laufferi Pic.

NEZAPŘAHAT PLUH PŘED VOLY ANEB KALVÍN A ASTROLOGIE

Miloš Rejchrt

Ivanu M. Havlovi, též v znamení Vah sourozenému

Možná překvapí, že Kalvín neupálil astrology a astrologii nezakázal. Pro tohoto humanisticky školeného intelektuála totiž je astrologie věda a samo slovo „věda“ vykazuje v jeho spisech konotace převážně pozitivní. K astrologii se tedy staví přejně, neboť patří k lidskému poslání „poznávat přirozený řád a určení, které Bůh uložil hvězdám a planetám“¹. Astrologie, jak ji Kalvín chápe, „neukazuje jen na účinky, ale také na příčiny“. Mezi nebeskými a pozemskými jevy předpokládá Kalvín korelaci: „Pozemská těla a obecně všechna nižší stvoření jsou podřízena řádu nebes a odtud získávají některé své vlastnosti“.

Když dva říkají totéž, nebývá to totéž: Jednak Kalvínův „řád nebes“ je ještě předkoperníkovský, jednak Kalvínova čistá astrologie bez přívlasků se spíše kryje s dnešním významem slova astronomie než astrologie. Opozitem počestné astrologie je pro Kalvína její vlastní perverze, totiž „astrologie judiciaire“,

¹ Není-li uvedeno jinak, cituji z Kalvínova spisku „*Traité contre l'Astrologie judiciaire*“, in *Opera omnia quæ supersunt (Corpus Reformatorum)*, VII, s. 513-541, Brunswick, 1863-1900.

neboli osudní astrologie², vůči níž má Kalvín výhrady obecně logické, jednak speciálně teologické.

Osudní astrologii vyčítá Kalvín iracionalitu a inkoherenci a činí tak pamfletickým stylem své doby. Znamením zodiaku se vysmívá jako změti bez uchopitelného řádu: „Kozoroh a beran s býkem se do sebe zaklesli svými rohy tak, že není poznat kdo je kdo. Vodnář rozlévá vodu proudem, až způsobí potopu. Panna o panenství přišla, štír leze dozadu, lev z ničeho nic vystrkuje ocas, blíženci se tak sblížili, že jsou jeden a ne dva. Střelec míří vedle, váha šidí. Ryby se schovávají ve vodě, až z nich není vidět ani kapka“. U persifláže však Kalvín nezůstává a přechází v argumentaci docela věcnou.

Všímá si toho, že „dvojčata jsou někdy tak rozdílných povah, jako by postavení hvězd při narození každého z nich bylo právě opačné“. Postrádá od astrologů vysvětlení, jak je možné, že děti narozené přesně ve stejný okamžik z různých matek nejsou téhož pohlaví. Argumentem je Kalvínovi i společný úděl vojáků padlých v téže bitvě. „Ti, kteří společně zahynuli, se narodili každý v jiné konstelaci“.³

²Z kontextu plyne, že Kalvín má na mysli astrologii, která si troufá judikovat, přisuzovat jednotlivému člověku jeho „destin“, určení, osud. V dnešní francouzštině se adjektivum „judiciaire“ vztahuje výhradně k oblasti soudnictví a v jiné souvislosti je nesrozumitelné. Překlad „osudní“ se tedy nabízí i díky přesmyčce „soudní-osudní“.

³Kalvín i zde prokazuje, že je vděčným augustinovcem. Argument různosti osudů dvojčat přebírá z *De civitate Dei*, kniha 5, kde Augustin uvádí příklad Jákoba a Ezaua, kteří se narodili tak rychle po sobě, že jeden držel druhého za chodidlo, přesto rozdíl jejich povah i životních drah byl nebetyčný.

Kalvínův učitel Augustin připouští vliv hvězd na pozemské skutečnosti: např. měsíční fáze mají vliv na přibývání a ubývání ústí a mořských ježků. Oblast „tělesnou“ – např. podobu člověka – hvězdy ovlivňovat mohou, zatímco „*non autem et animi voluntates positionibus siderum subdī*“, volní akty ducha postavení hvězd nepodléhají.

Ovšem ani Augustin není ve své argumentaci originální, dokonce přímo cituje Cicerona „*De fato*“ a „*De divinatione*“. Původním autorem argumentu o dvojčatech je snad platónský filosof Karneádes z II. století př.

Rozsahem i obsahově Kalvín více vypracovává protiargumentaci teologickou. Vychází z toho, že nebesa sice vypravují slávu Hospodinovu (Žalm 19,2), Bůh však není do nebes „uzavřen“.⁴ Vůbec symbolika „uzavřeného“ a „otevřeného“ je Kalvínovi milá. Lidské skutečnosti samozřejmě přísluší „uzavřenost“, tedy limity prostoru, času, moci, myšlení. Bohu je vlastní otevřenost. Nebeský svět sice obráží Boží božství, je však limitován, neboť i nebeský svět je stvořen a mezi stvořením a Stvořitelem je kvalitativní předěl. Při zachování tohoto předělu je pak učené kontemplování hvězdné oblohy bohulibou činností, která posiluje touhu po nebeském životě a pokorný údiv před Božím stvořitelským majestátem.

Osudní astrologie však tuto pokoru nevykazuje. Porušuje statut stvořeného, chce proniknout do zakázané zóny Božího vědění, kterou Bůh do skonání světa vyhradil sobě. Je projevem „zlé zvědavosti, Bohu odporné“. Opovažuje se věštit, tedy „překračuje meze pravé vědy“.⁵

Věda zůstává jen tehdy pravou vědou, pakliže „nezapřaháme voly za pluh“,⁶ nenecháváme se vláčet tím, co nám má sloužit. Liberální a mechanická umění jsou užitečnou výbavou pro naši pouť tímto světem, naší polohou však je předpřaženost a napřaženost ke Království nebeskému. Osudní astrologie nás z čela potahu posílá dozadu.

Osudní astrologie podrývá samu Boží identitu, neboť „řád, který Bůh určil jako věčný, má být pozměnitelný nahodilými příčinami“⁷, jako by Bůh sám byl v sobě zmítán protiklady“.

Kr., vůdčí postava 3. athénské akademie. Z jeho díla se nezachovalo nic, ale jeho žáci v polemikách se stoiky užívali argumentu svého mistra. Stoičkové uznávali danost HEIMARMENÉ, údělu, životní přidělenosti, zatímco platónovci – nejen v této věci učitelé Augustina, potažmo Kalvína – byli antifatalisté.

⁴ „Caelos caelorum eum capere non posse“, píše v *Instituci* (*Opera omnia*, II, 665).

⁵ Doslova „passe les limites de vraie science“.

⁶ „Nous ne mettons point la charrue devant les beufz“.

⁷ „Causes survenantes“.

Osudní astrologie nás vzdaluje důvěře v Boží prozřetelnost. Události zlé a neblahé svádí na hvězdy, zatímco všechno zlé je ve skutečnosti trestem za naše hříchy, přičemž trestatelem je vždycky Bůh, jenž i v trestech pedagogicky sleduje naše dobro.

Věřit osudní astrologii znamená – a to je kardinální Kalvínova výtka – popírat věčné vyvolení. „Pakliže Bůh prokazuje svým dětem milost a Duchem svým je reformuje a proměňuje tak, že je právem lze nazývat novým stvořením, co tady zmůže obzírání planet? Založil snad na nich Bůh své věčné vyvolení?“

Pro Kalvína je předurčení osvobodivým podřízením všech určeností věčnému, však „otevřenému“ Božímu úradku. Musí tedy odmítnout i onu astrologii, která destinaci činí důsažnější než predestinaci.

MEMORY, LANGUAGE AND THE 'BODY IMAGE'

Israel Rosenfield

In fond recollection of my wonderful and stimulating visits with Ivan Havel at the CTS. I would like to add my own little contribution in wishing him a very, very Happy Birthday.

The distinction between memories as stored information and memories as conscious recollections has rarely troubled psychologists, philosophers and neuroscientists. One exception was Sigmund Freud who suggested that consciousness could not be understood independently of the unconscious, and that conscious processes have a profoundly different structure from those of the unconscious. Freud noted that what he believed were stored memories rarely, if ever, become conscious in a form that is identical with their unconscious state. Freudian theory was an attempt to explain, in part, why conscious and unconscious memories are so different. Ultimately, however, it failed to explain to the nature of the 'stored' memories.

It was Freud, too, who noted that when new theories replace old ones, certain central ideas are radically transformed, as in the case of the notion of the atom at the beginning of the twentieth century. And so too, he argued, modern psychology was built on ideas that would change in unpredictable ways. In 1914 he wrote:

We have often heard it maintained that science should be built upon clear and sharply defined concepts. In actual fact, no science, not even the most exact, begins with such definitions. It is only after more thorough investigation of the field of observation that we are able to formulate its basic scientific concepts with increased precision, and progressively so to modify them that they become serviceable and consistent over a wide area. Then, indeed, the time may have come to confine them in definitions. The advance of knowledge, however, does not tolerate any rigidity even in definitions. Physics furnishes an excellent illustration of the way in which even 'basic concepts' that have been established in the form of definitions are constantly being altered in their content.

Twentieth-century psychology, and the related neurosciences have not fulfilled Freudian hopes; most evident is the failure to explain the distinction between conscious and unconscious thoughts and memories, suggesting just how far we are from any new understanding of the 'mind.' Indeed, human memory may be unlike anything we have thus far imagined or successfully built a model for. And consciousness may be the reason why. For what makes consciousness puzzling and hard to talk about is its utter subjectivity, the uniqueness of each personal perspective. We can no more capture the essence of our subjectivity than we can capture that of others. For to say that consciousness is subjective is also to say that it is dynamic and ever changing; our subjective experience is made up of unreproducible, evolving mutually dependent states of mind, knowable only from our own unique perspectives.

In this subjectivity, oddly, we nonetheless feel or believe we are experiencing the objective truth about the world, and we call that knowledge; we usually think of knowledge as something that can be understood and also transmitted from one person to another. This in turn has given rise to the belief,

widely held by scientists and philosophers, that our brains in some sense re-create images of the objects we perceive (though not necessarily in a 'pictorial form').

However, if one thinks about the ordinary human experience of being conscious, of being aware and alert to the meanings of one's ongoing experiences, it seems unlikely that perceptions become conscious by these re-creations or representations in the brain, however complex they are supposed to be. This presupposes a static notion of brain function. But consciousness has a temporal flow. Our perceptions are part of a 'stream of consciousness', part of a continuity of experience. A sense of consciousness comes precisely from the *flow* of perceptions, from the relations among them, from the dynamic but constant relation to them governed by one unique personal perspective sustained throughout a conscious life. Compared to it, units of 'knowledge' such as we transmit or record in books or images are but instant snapshots taken in the flux of a dynamic flow of uncontainable, unrepeatable, and inexpressible experience. And it is an unwarranted mistake to associate these snapshots with material 'stored' in the brain.

The profound difference between conscious knowledge as relations and information as stored, fixed items is underscored by the famous 'phi experiment.' Two spots of light slightly separate in space, one green and one red, are alternatively flashed on a screen. We do not see red and green spots lit in succession, but a sequence of events that does not actually occur; we first see the green spot, then a moving image of a green spot changing to red, and then the red spot. Though we are aware of a single moving image that changes color, we are in fact looking at two differently colored stimuli that are alternatively lit and that never move. When looking at motion pictures we are also looking at static images that never move; and yet we see motion that is not on the screen. The problem the brain is solving in the phi experiment and in motion pictures is the same one it confronts when we are observing any stationary or moving

object. How do we know it is always the same object? How do we know that we are always observing the same light bulb? Or that the light bulb we have been watching for the past minute is the same bulb that has just been turned off? We know it is the same bulb because conscious awareness is based on the brain's establishing a *relation* between a set of stimuli at a given moment and those of an immediately preceding moment.

We see a green spot moving, and changing to red, because the brain relates the first arrival of red light to the immediately preceding stimuli, the slightly differently placed green spot, making us aware of the relation between the two sets of stimuli: a 'moving green spot changing to red' is a relation, and this relation is consciousness. This is why motion pictures give us the illusion of moving images, when in fact we are watching a series of still photographs. We are not aware of the individual photographs, but of the relation of one photograph to another; and this relation is manifested as a conscious moving image. The sense of motion can exist only in consciousness, not in any representation in the brain.

The stream of consciousness, then, is a flow of relations: the connections between moments, not the moments themselves. Conscious perception is temporal; continuity derives from the correspondences that the brain establishes from moment to moment. If it were otherwise, we would perceive a collection of unrelated and unrelatable moments, and therefore we would be unable to acquire knowledge and understanding of the world. That is why conscious knowledge is so different from the information stored in computers.

Nonetheless, nineteenth and twentieth century neurology has taken for granted that there must be specific, reproducible memories stored in the brain that can be partially or completely destroyed. Most neurological difficulties, such as the inability to speak or understand spoken and written language have been taken as proof of this fundamental claim. Patients appear to lose specific memories and specific brain functions, just as a

particular memory or program can be wiped out of a computer. Yet individual memories have never been successfully 'located' within the brain; and even more surprising, the recollection of places and events are not necessarily lost following brain damage; they are profoundly altered.

It is a cliché that the contemporary neurosciences owes to the nineteenth century its 'central dogma' – localization of function – the idea that specific functions have specific locations in the brain. And yet the very success of the nineteenth century dogma of localization of function is odd because, though neurologists were describing breakdowns in linguistic functions caused by brain damage, they had not addressed themselves to issues of 'meaning,' 'understanding,' or even consciousness and the relation of these to memory. Equally odd was the subsequent claim that the visual centers of the brain had been discovered, as if perception were an activity no different from that of a camera taking pictures. No one addressed the problem of how we become aware of what we see.

Typical of the studies that have so profoundly influenced the contemporary neurosciences was H. Munk's 1881 study of a dog with brain damage that had 'psychic blindness' (Seelenblindheit). The dog could see objects, but could not recognize them. Subsequently Paul Flechsig suggested that the brain had 'primary' cortical areas directly connected to the sense organs and 'association' areas in which 'psychological qualities' were associated with sensory information. Thus one can see a chair without understanding what it is; knowing it is a chair requires information from the association area of the brain. Clinical studies appeared to justify the assumption that 'understanding' and 'perception' were two separate functions. Like Munk's dog, humans too, could see and yet not 'know' what they were seeing (agnosia). But is the ability to see form, to see shapes really independent of understanding?

Recently an area of the brain was discovered that is essential for seeing colors but that is not part of what Flechsig

called the primary cortex. Patients whose 'color center' has been destroyed do not merely lose the ability to see colors; they cannot remember what colors are, or what it was like to have seen a world in color. A painter who had become color-blind because of brain damage said that he could no longer go to the museum to look at the Impressionist paintings he had formerly known so well. He could no longer understand the paintings and he could not recall what they had been like – indeed, he could no longer imagine what a color was. His linguistic abilities were intact and he still knew there was something that was called 'color.' He just did not know what it meant.

So too, patients who have become blind because of brain damage (destruction of the visual centers), still use the word 'seeing,' but they clearly have no idea what it means, or what it had been like when they had sight. One patient sat in front of a television set for hours and when told that the speaker could 'see' a man running across the screen of the television would, in response, confabulate 'seeing' all kinds of odd events on the television screen. He apparently thought that 'seeing,' or 'watching television,' meant making up stories about the voices and sounds coming out of the television. So the effect of localized brain damage is not a loss of either the ability to perceive or to understand, but of the ability to perceive and understand; specific memories are not lost, but rather the recollection and knowledge of a particular kind of experience is no longer possible – one no longer remembers, understands, what 'seeing' is or what 'colors' are. The loss of the ability to see following brain damage (be it colors, or seeing in general), destroys the *understanding* of what seeing is as well. The *structure* of the patient's knowledge is altered following brain damage.¹

¹It is our linguistic usage that divides the unified nature of memory, perception, subjectivity and consciousness into independent activities. R. C. Collingwood made a similar observation about the study of language itself: 'we think that the grammarian, when he takes a discourse and divides it into parts, is finding out the truth about it, and that when he lays down

Hence what appear to be losses of memory following brain damage – the inability to see colors (the ‘memory images’ of the colors have been destroyed) or understand specific words – are quite different from our everyday failures of memory. When I say to a person. ‘I’m sorry, but I don’t remember your name,’ I am saying: ‘I *know* you have a name and I *know* what it means to have a name, but I cannot bring it forth at the moment.’ Though temporarily irretrievable, it is still, in some sense, a part of my knowledge in general. After all, when you tell me your name, I will instantly recognize it. ‘Memory’ losses owing to brain damage are quite different. Patients do not know that they once knew a particular name or fact; for them the memory does not and never did exist – they experience it not as something that has been forgotten but as something that was never known *and that is not knowable*; it does not and cannot make any sense; it cannot exist. The patient cannot learn the name or the fact; it does not fit into the structure of his or her knowledge of the world.

In fact, there is a deep link between the ways in which we acquire our perceptual skills, the ways in which we learn to see, to hear etc., and our understanding of our surroundings. Individuals who are born blind and later acquire sight will always see two-dimensional drawings as three-dimensional objects. They cannot understand how three dimensions can be ‘represented’ on a flat two-dimensional surface. And they find it impossible to judge size or distance. Recently, a patient who had regained her sight reported that she found colors particularly distressing

rules for the relations between these parts he is telling us how people’s minds work when they speak. This is very far from the truth. A grammarian is not a kind of scientist studying the actual structure of language; he is a kind of butcher, converting it from organic tissue into marketable and edible joints. Language as it lives and grows no more consists of verbs, nouns, and so forth than animals as they live and grow consist of forehands, gammons, rump steaks, and other joints.’ R.C. Collingwood, *The Principles of Art*, New York, 1958, p. 257.

because they floated in space like amorphous clouds; they were never a part of any object or surface.

Cases of individuals who are born blind and later acquire sight illustrate that our recognition of three-dimensionality, of distance, size and shape is acquired when visual stimuli are integrated with touch and movement. The blind person who later acquires sight is severely handicapped in his ability to create new kinds of abstractions; his brain is incapable of making sense of two-dimensionality. Apparently the blind person's use of movement and touch to explore his surroundings makes it impossible for him to 'understand' after he acquires sight anything but a three-dimensional world. And so too, the ability to see the relation between form and color is never acquired. The new sensations of color have no place in the only kind of world knowable to the blind; their knowledge and understanding have, in some sense, an unsurmountable rigidity. The brain is puzzled by the newly acquired abilities to see colors and the patient becomes depressed and confused.

Of course, normally our perception of colors is integrated into the physical explorations of our surroundings that begin in infancy. If during our childhood we are deprived of certain sensations (such as color in the case of blindness), the brain cannot, at some later date, simply integrate the new sensations into an 'understanding' of the world that has been acquired during the early years of childhood. (In fact, people born blind, who acquire sight late in life, are probably *never* able to see colors as part of objects.) Apparently, movement, motor activity, is essential for our ability to perceive (and understand) our surroundings. But the cases of individuals born blind who later acquire sight also tell us that perception and acquired knowledge, learning, are part of a larger whole; these individuals can never see two-dimensional drawings in two dimensions. They see three-dimensional objects. Is movement, therefore, crucial to determining what we know and think? Extra sensory deprivation experiments have shown that the denial of sensory ex-

perience, itself dependent on movement, causes, within hours, a total breakdown of coherent thought. If we could not move, we could not think.

But then what is the nature of this apparent 'link' between knowledge and movement? Studies of patients with brain damage suggest an answer to this question as well as deep connections among our perceptions, knowledge and memories.

For example, people who have lost a part of their arm or leg because of physical trauma or surgery continue to have sensations in their missing limb (known as a phantom limb). But in all other respects their perceptions and memories are perfectly normal. Even more curious is the fact that children born without a part of an arm or a leg may also have sensations in the 'missing' limb. We seem to be born with brains that have a capacity to create an internalized body image that because of physical injury or birth defects may not always correspond to our real body.

In sharp contrast to the phantom limb phenomenon is a neurological disorder in which a brain damaged patient with a perfectly intact body, will deny that an arm or a leg is his. He will declare that it is 'alien,' a 'strange foreign object,' and he will push the arm or leg out of his bed, telling a bystander 'It's yours.' If he is then told that this means the bystander has three arms, he will shrug his shoulders and declare that there is nothing unusual about that. Nor will he recall ever having used the 'alien' arm or leg. He will have forgotten that he had ever walked. He has acquired a completely new 'understanding' of the world, an understanding that makes three-legged people seem perfectly ordinary.

That phantom limb patients (and children born missing a part of an arm or leg) have normal perception and recollections – though with paradoxical sensations from a limb they know they do not have – suggests that the brain creates a body 'image' (a dynamic, abstract, unconscious representation) as a unique frame of reference for bodily sensations, and hence the

basis of my subjective relation to the outside world. 'Me' and 'not-me' exist because of this relation. Phantom limbs occur because the intact internal body image is apparently necessary for normal perception and remembering. It is so essential that the brain ignores serious damage to the body.

Patients with alien limbs, on the other hand, have abnormal perceptions and recollections though their bodies are perfectly intact. Here there has been a neurological breakdown of the brain's representation of the 'body image' causing a complete restructuring of the patient's patterns of thought. It is paradoxical that normal brain function requires an intact internalized body image, creating the phenomenon of phantom limbs, whereas a breakdown of brain function in a perfectly normal body distorts one's perception of one's own body and the world around one.

Similarly, patients with an inability to understand the form of objects (agnosia) have difficulties that suggest a breakdown of an internalized body image. One patient, for example, was unable to orient himself with his eyes shut, and was unable to say *where* his arm was when he was blindfolded. And patients with movement disorders (apraxias), like patients with alienated limbs, feel that their movements do not 'belong to' them. Indeed, they are unable to perform simple mechanical acts without an *external* point of reference. One patient was able to hammer a nail into a wood panel, but if the panel was removed while he was hammering, his arm froze in mid-air. This suggests these patients lack an internal body image, an internal frame of reference; though they are able to perform certain acts given an external guide, they nonetheless do not consider the acts their own.

Hence consciousness, memory and perception would not be possible if the brain were not using movements as the basis of its integration of sensory experience. And to do this the brain must establish an unconscious, dynamic 'body image' – a unique fra-

me of reference which makes our feelings of subjectivity and continuity possible.

Our linguistic abilities too are related to these motor functions. Patients with language disorders (the aphasias – difficulty speaking or understanding spoken language) often cannot understand spatial relations. The English neurologist Henry Head reported that many of his aphasic patients were able to follow familiar routes from home to hospital, but were unable to name the streets they took, or give any general description of their itinerary. One of his patients said that he could not establish a ‘starting point, but that once it was given him everything was much easier.’

Some aphasic patients have difficulty with the words ‘right’ and ‘left’ and ‘above’ and ‘below.’ A striking example of the aphasic’s difficulties with space was reported many years ago by Van Woerkom: ‘The patient cannot draw the main lines of orientation (to the right, to the left, upward, downward), nor place one stick parallel to another. This disturbance also affects his body; he has lost the schema (the imaginative notion) of his body ...’ (*Revue neurologique*, 35, 1919, pp. 113-19.)

Some of the subtlety of this relationship between language and motor activity has been revealed by very recent studies of children who have difficulty learning to read (dyslexia). They appeared to have difficulty remembering. In fact, these children are unable to produce, or hear complex combinations of sounds essential to language (for example, *ba*, *da*). If, on the other hand, the speech sounds are uttered very slowly the patients can make sense of them – and eventually can learn to understand normal speech and to read without difficulty. The rapid rhythms, so characteristic of speech, that are essential for motor coordination within the vocal apparatus, (or the equally rapid motor acts of sign language), are beyond the capacities of these patients. It is interesting that the inability to produce the rapid motor acts leads to an inability to read and to understand normal speech.

The motor skills that are essential to language cannot be acquired easily. Children deprived of human contact never learn to speak, and their awareness of the world must therefore be quite different from that of youngsters who have been more fortunate. Speech arises when children try to imitate the sound productions (a complicated motor act) of each other, or that of adults. Children who have contact with their peers but lack an adult model of language will learn to gesticulate and babble among themselves. They will eventually develop a form of communication we might call 'gestural' language. But lacking an adult model, this will not develop into a true language, with symbols and a fully developed grammar. Normal children can, over time, abstract the symbolic and grammatical nature of language from adult speech. Without such a model, children have to create the notions of a grammar and symbols among themselves; and the process of abstracting gestures into symbols, and relations among symbols into grammar, is very long. Generalized linguistic patterns take several years to emerge, and they cannot, evidently, do so after puberty. In fact, it is impossible for one generation of children to accomplish the task; only a second generation, whose model is the 'gestural' language invented by their older comrades, can create a true grammatical language with symbols. One generation is building on, abstracting from the behavior – the motor acts – of the previous generation.

For example, deaf children with no adult model of sign language will nonetheless develop a 'gestural' language among themselves. Younger deaf children, noticing these exchanges, will begin to sign among themselves as well and will develop a full grammatical language, with a syntax equivalent to those of modern sign languages. A similar pattern has been observed in the development of creole from pidgin languages. Pidgin languages arise when immigrant workers from various linguistic backgrounds are forced to create a system of communication in their common second language. It is similar to gestural sign lan-

guage in that its grammar is primitive or nonexistent. Children of pidgin speakers develop a creole language (a true grammatical language), just as second generation deaf children develop a mature sign language.

At the heart of language learning, then, is the acquisition of the ability to create a complicated *sequencing* of motor acts, as has been demonstrated by the studies of dyslexic children already mentioned; and it is the acquisition of these motor capacities that determines the recognition and understanding of speech and the ability to read. Ultimately, memory, too will be structured by these motor capacities. Even visual memory in humans with speech is not independent of our verbal descriptions of remembered images. Once we have acquired language we can have no idea what it is like to 'remember' in a purely visual sense. Hence understanding in a broad sense depends on our motor skills.

Just how deeply understanding is related to our linguistic productive capacities is suggested by the development of the vocal system in children. Only at the age of seven does the vocal tract of a child attain its mature shape and it is also only at this age too, that the child begins to accurately produce all vowel sounds, including [i] and [u] which are essential to the accurate perception of all human languages. These vowels are virtually never confused with other linguistic sounds. (Parents often convince themselves they are hearing the correct sounds in much younger children, but acoustic studies show that younger children produce only approximations of the mature vowel sounds.) It is also at this age that children begin to understand abstract thought. Hence the changes in the child's vocal tract and related linguistic capacities may parallel its intellectual development.

Anatomical studies of the Neanderthal skulls suggest that they were unable to produce these vowel sounds ([i] and [u]) and that consequently their speech was nasalized and unclear. Furthermore, there is much to suggest that in spite of their

large brains, Neanderthals were unable to engage in abstract thought. Unlike modern humans Neanderthals did not lay out their hearths and huts in any definite patterns; and unlike modern humans they did not learn to develop supply routes and trade; they migrated when local resources became scarce; and unlike modern humans Neanderthals never spread far beyond Europe and bordering areas in Asia. In contrast, human cognitive abilities required a sophisticated use of symbols and abstract thought to create ordered living spaces, to establish complex relations with other communities, and to calculate and understand the time needed for travel and the transport of goods.

Hence modern humans had a symbolic (and linguistic) capacity that the Neanderthals lacked. But this was not the consequence of increased brain size. Neanderthal brains may have been slightly larger than those of modern humans. Nor is this ability necessarily the consequence of the appearance of special 'language organs' in the brain. Rather it may be the consequence of the anatomical differences of the Neanderthal, as opposed to the modern human vocal apparatus that made it impossible for the Neanderthals to produce the vowels and rapid articulatory gestures essential to modern languages. The Neanderthals might have died out because of this very inability to compete with superior human linguistic and cognitive skills. (Indeed, DNA studies have revealed that modern humans are not descendants of the Neanderthals.)

Among the deep implications of these studies is not only the importance of motor activity in the organization of our sensory and linguistic experience, but the importance of timing, temporal flow (an essential element of all motor activity), in the brain's making sense of what we hear, see and touch – *including every aspect of our linguistic abilities*. We know the world not as a series of disconnected, isolated moments, but as a continuous flow of events and perceptions. What we see at any moment is not independent of what we saw a moment before, just as our

more general awareness of our surroundings is the consequence of individual histories. And language is the most developed form of this 'continuous flow'; language is not a collection of individual words that can be remembered or forgotten, but a structured 'flow' of perceptions and productions. It is an integral part of human consciousness as are our recollections that we only can know consciously: it is fundamentally a motor activity.

The subjectivity of language, like the subjectivity of our perceptions in general depends upon the brain's creation of a unique frame of reference for all sensory and motor activity (including our speech and writing) – the internal dynamic body image. If brain damage alters the structure of this frame of reference it alters both the ways in which we see and understand our surroundings and our recollections of the past. There is no 'place' in the brain where memories are stored any more than there is a place where language is stored. Language and memory are part of a larger process that, for the moment, we do not understand, namely consciousness. But it is because consciousness is a process that conscious knowledge differs in kind from reproducible information, such as photographs, or information stored in computers.

The dynamic body image, then, is a unique frame of reference for all brain activities and is the neurological basis of our subjectivity. What gives our constantly evolving memories continuity is this frame of reference. Subjectivity, perceiving and remembering are all part of a complex set of brain mechanisms that are inevitably distorted when studied individually. So there appears to be an intimate relation between our ability to speak and our ability to think abstractly. 'L'appetit vient en mangant' goes the well-known proverb, and equally accurate is 'La pensée vient en parlant'.

Bibliographical note: For a more detailed account of the argument in this essay see my *The Strange, Familiar and Forgotten*, (Knopf 1992, Vintage 1993) and the more recent revision (including a more extensive discussion of language) that appeared in French under the title *Une anatomie de la conscience*, (Flammarion, 1996).

The Freud passage comes from his paper 'Instincts and Their Vicissitudes' (Standard Edition, vol 14, p. 117), though a similar passage can be found in 'On Narcissism: An Introduction' (Standard Edition, vol 14, p. 77).

For an excellent discussion of Munk and Flechsig see Semir Zeki, *A Vision of the Brain* (Oxford, 1993), pp. 50-56.

The original description (1737), in many ways still the best, of a patient born blind who later acquired sight can be found in Richard I. Gregory, *The Oxford Companion to the Mind*, (Oxford, 1987), p. 94 ff.

The story of the color blind painter is told in O. Sacks and R. Wasserman, *The New York Review of Books* 34, 193-226.

The first important description of the alien limb phenomenon was published by M.J. Babinski, *Société de Neurologie*, 11, June 1914: 112-115. (For other studies see my book, op. cit.)

The importance of 'temporal processing' in understanding spoken and written language can be found in articles by Paula Tallal and Michael Merzenich in the *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 682 and in *Science*, January 5th, 1996, pp. 77-84.

IVAN RYNDA

Praha 5. srpna 1998

Milý Ivane!

Když jsem dostal lístek od našich společných přátel, nabízejících možnost darovat Ti nějakou pěknou maličkost k Tvým šedesátinám a zároveň, jak doufám a jak se při takových příležitostech činívá, upozornit na ně i ty, kteří dosud o jubileu nevědí nebo nenašli chvílku po zásluze jubilanta ocenit, pustily se do mne pocity velmi smíšené. Je to čest; je to těžký úkol; hřejivý je pocit, že Tvoji nejbližší spolupracovníci a kolegové mne počítají ke Tvým přátelům, ač se k mé škodě a mou vinou vidáme řidčeji, než bych chtěl; je to hazard – co chytrého můžu napsat já Tobě a ještě to dát plátnem převázat a zveřejnit! – A je to taková pobídka, že jsem začal hned.

Říkám začal, nikoli začal *psát*. Mne totiž jako úplně první popud napadla socha. Přišlo to takhle: dělívám si někdy pro svou vnitřní soukromou potřebu lidi na tři skupiny: na boháče čili chrličy, na monolity, a na lidi plastické nebo spíš plastové (prosím, ne srv. s Plastic People of the Universe). A tohle dělení, při vši neúctě ke škatulkování, se zdálo být docela použitelným východiskem pro obstojné blahopřání. Což si žádá krátké vysvětlení.

Boháči (chrličy) mají nepochopitelně bohatou vnitřní zásobárnu nejen informací a znalostí, ale hlavně nápadů a inspirace: chrlí i přijímají podněty, zaujímají překvapivé a nečekané postoje a pohledy shora, zdola i ze strany čili úkosmo, bývají neurotizováni a smýkáni vlastní neklidnou duší, dopouštějí se

postřehů, objevů i omylů a nejsou nikdy nikde, protože jsou naopak vždy od někud někam a tudíž všude. Nelze jim vyčítat nepevnost názorů: nenahlížejí svět drobnohledem ani triedrem, nýbrž kaleidoskopem, jsouce si vědomi všech jeho střípků a fazet a hotovi kdykoli bourat pyramidy, zachce-li se jim altánu, ale také schopni z chlívků zbudovat chrámy.

Monolitické bývají mužové/ženy (lidé) pevných mravních zásad a názorů, věcných návrhů a koncepcí, pevní a celiství v postojích i ve své duchovní a myšlenkové cestě. Dokazují a nezřídka i objevují, ale nepřekvapují; není nad ně nikoho spolehlivějšího. Jsou vždy hodni úcty, ať už vystoupají vysoko, jsouce kupříkladu politiky, nebo naopak, třeba jako rolníci nebo rovněž politici, leč v osudu nepříznivém, pevně tkvějí na svém stanovišti. Necítí se jím sebeméně poníženi, aniž by je dokonce zpravidla jako nevyšoké vůbec zaznamenali.

Plastičtí lidé jsou plastičtí (nemám rád plastické hmoty). Nejsou stálí a nejsou ani bohatí duchem; nebývají však, pokud vím, ani blahoslavení. Nemají příliš výrazné tvary, jsou plastoví a plastikové; jsou spíše odlitky originálů, zbavenými jasných barev, hran, podrobností, určitosti a pevnosti. Nemusí být nutně zlí, nemusí být ani hloupí; nejsou však bystří. Jsou všední, což není nic špatného; ale tito jsou všední k uzoufání.

Myšlenka sochy byla samozřejmě záměrem ryze platonickým. Kromě jílových hrud na výkopech při montážích a těsta na buchty jsem nikdy nic nehnětl a výsledek by býval byl hrozný – řekněme dokonce „plastický“. Též by nebyl dostatečně placatý k uspořádání do sborníku a převázání samizdatovým plátnem. Šlo mi tudíž samozřejmě o ideu sochy, ale ani s ní jsem si neporadil.

Základem by jistě byl monolit. Jasnost myšlenek a zásad spojená s přístupem k životu vůbec i k životu „dnes o páté odpoledne“; neměnnost ideálu; témata nebo směr, sledované po celý život. Široký základ, o nějž se lze jak s důvěrou opřít, tak se po něm v rozhovoru po libosti potulovat.

Byl by to ovšem velmi zvláštní monolit – něco na způsob výkonné rozhlasové stanice – který, sám nehybný, neustále přijímá spousty příspěvků a podnětů, přetváří je a zpracovává, stejně jako sám okolní svět, do pořadů nejrůznějších žánrů, plných originálních námětů, výkladů a postřehů. Pořad je slovo na svém místě: celoživotní „pořádání světa“, které se nikdy nenechá světem „spořádat“ ani nehodlá samo sebe jako konečně uspořádat, natož plátnem převázat. Rádio proud, v němž jsou velké plochy střídány břitkými postřehy, ironickými škleby, smíchem a zábavou nebo otázkami, jež nevyvolávají okamžité odpovědi, ale lapání po dechu, protože vystavují věci pohledům odjinud.

Sošně zhmotněna měla tato představa podobu mohutné postavy (Bílek ve dřevě nebo Braun ve skále; obojí raději plenér) protknuté vstupy i výstupy, s četnými šrámy, známkami dávných i nedávných kontaktů. Gestikulace barokní, mimika zduchovnělá, vyznění možno označit za postmoderní. Celek nápadně připomínal cosi mezi Terminátorem pět minut před závěrečnými titulky a Svatým Šebestiánem. V architektonické variantě chrám svatého Víta se všemi chrličí bohatě polychromovanými, znectěný množstvím antén včetně satelitních, kavárnou, bibliotékou a rockovým klubem včetně barového pultu.

Zvážil jsem kriticky tyto představy a bez dlouhých úvah je shledal pozoruhodně, byť poměrně barvitě pitomými. Soudím ostatně, že v tomto ohledu získám souhlas laskavého čtenáře velmi snadno.

Poté jsem kanalizoval své myšlenky směrem tradičnějším. Vzpomněl jsem desítek debat, ve kterých jsi dokázal zaujmout naprosto překvapivou perspektivu, laskavě vyslechnout, rozebrat i shrnout, drobně poopravit i zásadně rozsoudit. Připomněl jsem si, jak jsem se vždycky těšil na rozhovory, jichž ses účastnil, ať bylo téma jakékoli, a viděl jsem tvou tvář, pobavenou i napjatou, hrubě nesouhlasící i podněcující, smějící se i bezezbytku vzrušenou na stopě nové myšlenky. A napadlo mne – a právě k takovému výročí už se to dá napsat – co mi utkvě-

lo v dětské duši z Pavla Eisnera dřív, než jsem dokázal ocenit skutečný půvab té věty: „Zde dovolte, abych pověděl, že není žena nejkrásnějším tvorem stvoření: je jím stárnoucí muž nebo stařec, vydaří-li se.“ Neboť jsem míval z těch rozhovorů i potěšení estetické.

(Téměř) trvale udržitelný *věk* dokáže uskutečnit, jak známo, pouze ženy, oslavující několikrát jedenačtyřicetiny, aby se zhruba na pátý pokus dopracovaly k narozeninám dvaachtyřicátým; Tobě jako „stárnoucímu muži“, čerstvému šedesátníkovi, zbývá do věku starce ještě třetina života. Ostatně, i ten věk je spojen s Tvou oblíbenou otázkou měřítka: na jedné straně je láhev života již ze dvou třetin prázdná; na druhé straně je pořád ještě ze třetiny plná. Z hlediska toho, co tahle třetina může pro Tvé okolí vydat za pijácké potěšení a kterak v ní usládly a vykvasily plody dvou prvních třetin, je tato třetina – matematicky nesmyslně – nesrovnatelně větší než obě první dohromady. Přeju Ti tedy ten trvale udržitelný rozvoj, který je, na rozdíl od věku, opravdu možný – další rozvoj myšlení, přemítání, vymýšlení, nekončících debat, seminářů a sporů, po nichž člověk odchází zakopáváje na schodech, protože ještě dlouho, v tramvaji, nazítří ráno a vlastně už napořád dokončuje rozhovor, který s Tebou jednou započal.

My všichni Ti jednoduše hezky sobecky přejeme, aby Ti to takhle vydrželo nejméně ještě těch zmíněných třicet let, i když se už teď upřímně děším představy, co se mi podaří bystrého napsat za deset a ještě za deset ... To se pak asi přece jen uchýlím k tomu jílů.

Tvůj Ivan Rynda

JOHN & DAGMAR SEARLE

Happy 60th Birthday Ivan! You are a credit to the University of California, Berkeley.

John Searle

Býval kdysi Ivan Hrozný
ale Ivan Havel je Ivan Hodný

Dagmar Searle

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer
 Herausg. v. d. Entom. Spezial-Druckerei, J. Hirsch, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109
 D. R. G. M. & Lieferung IX & Bogen 43 & Cerambycidae & 1219-7

Nivellia
 Mulsant

Letzneria
 Kraatz

Leptura
 Linné

Alosterna
 Mulsant

Dorcad. Bolvart. a. griseocens Pic.	Lamia textor v. tricarinata Cornel.	Acanthocinus aedile L.	Liop. femorat. v. caspius Ganglb.	Pogonochaerus caucasicus Ganglb.
Dorcad. Bolvart. a. Rodriguezi Pic.	Monochamus sartor F.	Acanthocinus reticulatus Zasunowsk.	Liopus pachymerus Ganglb.	Pogonochaerus tyrotaeus Pic.
Dorcadion Chevrolati Ganglb.	Monoch. sartor v. Rosenmülleri Cederh.	Acanthocinus griseus F.	Liopus punctulatus Payk.	Pogonochaerus hispidus L.
Dorcadion Ariael Charv.	Monochamus sutor L.	Acanthocinus Henschi Reitt.	Hoplosia fennica Payk.	Pogonochaerus Plascol Ganglb.
Dorcastypus Fairmairei Thoms.	Monochamus galloprovincialis Oliv.	Acanthocinus carinulatus Gebl.	Exocentrus adspersus Muls.	Pogonochaerus Porrodi Muls.
Dorcastypus tristis F.	Mon. galloprov. v. pictor Germ.	Acanthocinus elegans Ganglb.	Exocentrus gracilis Pic.	Pogonochaerus Caroli Muls.
Dorcast. tristis v. obsoletus Fairm.	Mon. galloprov. v. lignator Kryn.	Acanthocinus xanthocurus Muls.	Exocentrus lusitanus L.	Pogonoch. Caroli v. griseus Pic.
Morimus funereus Muls.	Mon. galloprov. v. nitidior Abelle.	Acanthocinus hirsutus Fald.	Exocentrus Stierlini Ganglb.	Pityophilus fasciculatus Deger.
Morimus orientalis Reitt.	Monochamus quadrinaculatus Muls. h.	Liopus nebulosus L.	Exocentrus punctipes Muls.	Pityophilus decoratus Fairm.
Morimus Ganglbaueri Reitt.	Monochamus saltarius Gehl.	Liop. nebulosus a. dissimilis Pic.	Exoc. punctip. a. signatus Muls.	Pityophil. decorat. a. subvatus Muls.
Morimus asper Suls.	Acanthoderes clavipes Schrank.	Liop. nebulosus a. unifasciatus Pic.	Pogonochaerus hispidulus Pl.	Pityophilus cyrtus Gnase.
Morimus voracundus Fald.	Acanthoderes Krüperi Kr.	Liopus caucasicus Ganglb.	Pogonochaerus Siewali Ganglb.	Pityophilus inermicollis Reitt.
Lamia textor L.	Acanthoderes modestus Gyll.	Liopus femoratus Fairm.	Pogonochaerus Eugeniae Ganglb.	Parmenopsis caucasica Leider.

DAVID SCHEJBAL

N O R T H W E S T E R N

U N I V E R S I T Y

DIVISION OF CONTINUING EDUCATION

Dear Ivan,

It is my great pleasure to wish you a very happy birthday on the sixtieth anniversary of your coming into the world. I hope that not only this day but the many years to come will be filled with happiness, love, prosperity, and joy.

You have made it possible for many American students and alumni of Northwestern University to come to Prague, to study with outstanding faculty, and to benefit from the intellectual and cultural atmosphere of the CTS. Although it might not be immediately apparent while participants are in Prague, the experience of our study abroad program literally changes some of the students' and alumni's lives. During their stay in Prague, students and alumni not only learn myriad cultural and historical facts about the city and the Republic, but they come to recognize and understand the subtle, genteel, and often beautiful interrelationships that exist between many Czechs and their

country. These highly personal experiences are something that is quite distinct from analogous relationships in the United States, and the recognition and appreciation for that difference truly enhances the lives of the participants. In many ways, it makes them better people.

On behalf of our students, alumni, and myself, I want to thank you for making this program possible. For I too have benefited from coming to know you and some of the members of the CTS, and as a result I have been able to reconnect with my heritage and my roots.

With very best wishes,

David Schejbal
Associate Dean, Continuing Education and
Director, Summer Session and Special Programs

APOLLÓN, KLÍMA, FOUCAULT

František Slanina

Mluvíme a myslíme podivnou směsí nekoherentních struktur, v nichž archeolog rozpoznává dávné i recentní kulturní vrstvy, smíchané a stlačené jako trilobiti v záhybech Barrandieny, jako šupiny lístkového těsta, jako do sebe zaklíněné fraktální mapy. A tak nad hladinu naší přítomnosti trčí špičaté kůly pravěku v podobě rad starších kmene (senátů), opíráme se o ramena Jupitera, strážce vlasově přesných hranic orných polí (*clare et distincte*), a čas od času fanaticky nenávidíme Města, neboť Bůh pozhnal nám, nomádům. Fetišě nejsou etnografickou kuriozitou kultů woodoo, ale politickou realitou na Chrámové hoře v Jeruzalémě a továrnou na kolektivní identitu, Kaaba Co. Ltd., Mekka, Saudi Arabia.

Nejpodivnější fetišě, o kterých jsem slyšel, jsou Apollónovy kameny v Delfách. Apollónův kult zcela jistě formoval evropský svět, ten svět, který pokládáme za svůj, ale jeho vliv je možná ještě hlubší, než myslíme. A možná také ze samotné své podstaty bude rozsévat další šípy slov, čerpaných z hlubin, z vnitřku vnějšku.

*... Pýthia sije temně
výroky božské, božské, ano, vím,
z par země však, z par země!*

(VI. Holan, *Antaios*)

Protože odkud Foibos Apollón, neomylný střelec, odkud se ozývá: jde o chemii, substanci, vnitřek hmoty, puklinu v těžkém příkrovu povrchu, tam, kde povrchnost na okamžik ztratila svou pevnou, hypnotickou moc všednosti, každodenní politické stability a korektnosti. Tam, kde diagram moci na chvíli zakolísá

ve své rovnováze propletených sil, těl zápasících pro potěchu bohů. Je to okamžik slabosti, v němž můžeme informačnímu metabolismu ukrást okamžik svobody, než se skála s Erbenovým pokladem zase zavře.

Rozsypá se písek z pantů odklápěných dveří

Skoba do očí se zabodne

linkou možnosti je už jen hrana dne

*Tam kde přepadneme rukou kam je nemožné se dostat
kde se
neuvěří.*

Ale jak Apollón mluví: E. Tedy poznej se sám. Neboli interpretuj své otázky a cizí odpovědi, cizí otázky a své odpovědi, interpretuj je z trhliny v sobě, jíž je ona zemská průrva v Delfách jen obrazem – ale ne, je její nápodobou, stejně tak jako je naopak nápodobou Delfské trhliny trhlina v nás: není obraz, není zobrazené! Apollón je tedy interpretace otázek, bytí a přicházení otázek (které jsou nápodobou poutníků přicházejících do Delf), interpretace tohoto Question-Answer metabolismu, symbolem, ikonou, bankovkou, sám o sobě prázdným a právě pro svou prázdnotu dobře použitelným výrokem, vlastně výsměchem: Poznej se sám! A pak jde o mocenský výrok, pánův hlas, vysvětlující a legitimující situaci, kterou sám vyvolal, je to sám sebou ospravedlněný imperativ: staň se Delfami, lákej k sobě otázky a přetvářej je pomocí trhliny v sobě do podoby odcházejících slov, do podoby odpovědí. Kdyby slovo pravda nebylo tolik anachronické, dalo by se říci, že Apollón je představa absolutní pravdy coby Answering Machine. Pravda je, když dostaneš odpověď. Nepravda je absence odpovědi. Ale odkud mají přicházet otázky, jsem-li uzavřen v domě sebe sama, v domě bez oken, spojen jenom telegrafem svých smyslů s jakýmsi vnějškem, který je ale stejně jen Disneylandovskou parodií vnějšku, kašírovaným světem předem připravených molekul, atomů, přírodních zákonů, které stále dokola tančí podle

neměnného scénáře, a jediné co se zdánlivě mění, jsou návštěvníci tohoto divadla, a to jen do chvíle, kdy si uvědomíme, že i oni jsou popostrkáváni od jedné atrakce k druhé podle stejné strojového scénáře jako atomy. Šla se rodinka podívat na myšáka Mickeyho, a nebo byla Mickeymu předvedena na pravidelnou prohlídku? Kde má klec vnitřek a kde vnějšek, jsou-li v kompaktním vesmíru vnějšek a vnitřek topologicky ekvivalentní?

A dále: Kde najít v sobě trhlinu, prasklý šev, kde se jedna každodennost napojuje na druhou, kam bychom s úlekem přepadli, kdyby tam bylo možné se dostat, kde jakákoli pravděpodobnost ztrácí svou legitimující moc. Nejenže je nemyslitelná jakákoli nečekanost v životě chodících exponátů Disneylandu, udržovaných ve stavu nízké entropie průtokem hmoty, energie a informace, ale ani existující existence na tom není lépe, poté co se uvolnila ode všech předsudků (skrupulí) a ode všeho, co není autentické, stoupá se svatým Janem z Kříže cestou čirého Nic, kde Wahrheit by mohla být ohrožena jakýmkoli čímkoli, například nečekanou otázkou, která si zapomněla předem obstarat potvrzení o autentičnosti, nebo, Dasein uchovej, trhlinou, hiátem v existenci.

Je tedy Apollón počítač, který sám se sebou hraje Wolfenstein 3-dimensional? Žurnalistům bych asi odpověděl že ano, jelikož jejich hrou je hra pravdě-podobné dezinformace. Jenže tady nejde, a teď to řeknu naplno, nejde o pravdu. Na pravdě totiž vůbec nezáleží. Jestli něco souvisejícího s pravdou ještě zůstává zajímavým, je to měnlivá pravdě-podobnost, její převleky, metamorfózy, její strategie, války a mechanismy přežívání.

Je Apollón počítač? Je Apollón člověk? Ne a ne. Apollón je labyrint, který stále sebe sama přestavuje. Sám sebe nejen vysvětluje, ale především konstruuje jakožto sebepoznání, jako sám k sobě se vztahující diskurs, jako (přece jen!) von Neumannovský počítač, kterého konečně začali brát vážně a řekli: není rozdíl mezi programem a daty, mezi znalostí a činností, interpretovaným a interpretujícím, mezi inteligencí a přežívá-

ním, mezi vědomím a bytím (jak zpráchnivělé pojmy!). Apollón prochází Gödelovskými vesmíry, v nichž poutník je sám svou krajinou, v níž putuje, krajinou nikdy neukončenou a neukončitelnou.

Jedním z vytrvalých poutníků labyrinty sebe sama byl Ladislav Klíma. (Byl? Je! Neboť o nesmrtelnosti sebe sama nelze pochybovat!) Byl to on, kdo z nás shodil břímě objektivní reality a osvobodil nás od mámení pravdy. *Pravda je živý pojem.* Co více je možné říci? Ale ne: nyní je právě možné říci všechno, omnismus, dnes neuměle nazývaný anything goes. Co se tedy děje? Hra, ludibrium, slovo, v němž je všechno podstatné: divadlo, dětská hříčka, šálení, klam. Osvobozen od diktátu pravdy, komanduji svou vůlí vše ostatní. Sofisté věděli, že mimo mluvení již není nic dalšího, je proto nezbytná svoboda slova. Člověk je měřítkem věcí, on určuje, které jsou a které nejsou. Příroda, ten nejsoucí přízrak, nemá moc rušit svobodný diskurs člověka. Ale dnes jdeme dále: nejen člověk, ale Já jsem měřítkem všech věcí, já ve svém egodeismu. Je směšné si myslet, že zákon zachování energie vyvrací Boha a stejně směšné si myslet, že vyvrací mou všemohoucnost. Naopak, má všemohoucnost by mohla vyvrátit takzvané přírodní zákony – které se však zabývají nejsoucím a jako nejsoucí začínají být zajímavé. Věda je jedním z mnoha vchodů ludibristního labyrintu, stále sebe sama přepisujícího. Věda je krásná.

Ale co se tedy děje, jaký to rozhovor odposloucháváme mezi slovy a věcmi, a křížem mezi věcmi a věcmi a mezi slovy a slovy? Klíma zná (diktuje!) odpověď: nejsou věci, jen výpovědi o věcech, neboli o výpovědích, není nic nějakého, o čem by tento diskurs vypovídal. Přesypání písku v pomalu se otáčející míchačce, nekonečné přeměny sklíček kaleidoskopu, to je náš svět. Není to úchvatné? Nepohlí nás závrať z nekonečné absurdity samoorganizovaného kritična, fraktálů prorůstajících náš svět od monád až po kompaktní kosmos? Nemuselo baroko skončit právě proto, aby nás vývrtka spirál, fraktálů, iluzí a propastí nadobro nepohltila? Není to snad přece tak, že, aniž

bychom zpochybňovali neexistenci pravdy, zkusíme se opírat o něco víc, než o něco jiného? Nepokusíme se nově zabydlit pravdou uprázdněný dům ne tvrzeními, ale otázkami, přítulnými bizarními názory, vykopávkami a veteši?

Protože stalo se toho už nepředstavitelně mnoho. Proti minulosti je naše přítomnost nicotná. Jaká míra naivity je nutná, abychom věřili v autentičnost našich myšlenek, akcí a postojů? Není zážitek autenticity, na němž tolik staví tolik náboženských i nenáboženských myslitelů, jen zacvaknutím zámku, když se našel prastarý klíč, rozpomínkou na něco, co tu už bylo, a tolik působivou právě proto, že to tu už bylo a není to nic neznámě nového? Copak všechny naše výroky nejsou skládanou útržků hovorů, které jsme kdysi slyšeli, a ty opět mozaikou úlomků jiných hovorů, jež byly před nimi? Nepodobá se diskurs, v němž plaveme jako v nekonečné Hérakleitovské řece, spíše vozíku bezdomovce, ověšeného nálezy z popelnic? Naše poznání je něco jako Tetris, stále doplňované novými tvary, které se možná časem zbertí v nerozpoznatelnou masu, možná se zachovají a ovládnou ostatní. Naše inteligence pracuje jako lešenář, obestavující budovu, která je ale sama zhrouceným lešením, lešenář vybírající si své kostičky Lega z okolních sutin. „Pod sluncem není nic nového“ a „Nevstoupíš podruhé do téže řeky“ mluví o tomtéž. To, že se nám zdá, že slova aspoň trochu odpovídají věcem, je způsobeno tím, že jsme zapojeni, internetovsky sesíťováni ve strategii, v diagramu moci, v určitém rozmístění záchytných bodů, singularit v prázdnu. Jen díky tomu odlišíme větu „Japonský císař je syn boží“ od hluku z ulice. Co je tedy nového – Klíma říká, že každá další hra mé mysli, každá představa a myšlenka je absolutně nová. Kdykoli mluvím, je to nové a nově zasahující do sítě, v níž se nacházím. Každá řeč je novořeč. I nejstarší tradice je newspeak, tehdy i nyní, kdy je znovu vyslovena a zpřítomněna. Orwell je tragická postava ne proto, že prohlédl podstatu socialismu, jemuž předtím sám věřil, ale protože si neuvědomil, že mechanismy newspeaku, po každé nově převyprávěné minulosti, tvůrčí paměti, rozmývání

a přemodelování mysli jsou všeobecné principy lidských strategií. Ale zajímá-li nás myšlení, ať už přirozené nebo umělé, musíme se ptát: Kdo tady myslí? Je-li to člověk, kde začíná jeho individualita, a kde se nachází rozplývavá hranice mezi ním a světem okolo. Nemyslím tím ani tak prostorové oddělení, dávnou otázkou kde sídlí duše (pitvali jsme všechno a duše tam nebyla), jako autenticitu, originalitu lidské bytosti. Je originální právě být poskládán ze stovek myšlenek jiných lidí? Nebo je to plagiátorství lidských osudů? Lze sebe sama patentovat? Zdá se mi, že myslím já, ale on to myslí někdo jiný, kdo do mne prosákl.

Chci-li si položit otázku po umělé inteligenci, musím se ptát, zda je zde vůbec něco, někdo, inteligentní. Zdánlivě by se řeklo, že je to člověk, tvoříme k obrazu člověka, ale jak je to míněno? Hovoříme-li o homo jako sapiens (či cogitans, či intelligens), jsme v diskursu jedné strategie, jedné z možných, jakkoli je to strategie úspěšná. Myslíme-li „člověk“, vyvoláváme současně celou mašinérii strategie, která dává slovu „člověk“ jeho místo v diskursu. A nemusíme být nijak zvlášť zdatní v historii, abychom si vybavili jiné strategie: křesťanský homo patiens redemptus, romantický homo heroicus, árijský homo germanicus, a Klímův homo ludibria creans. A dnes, kdo je člověk: především ten, kdo má práva, nikoli ten, kdo zná, kdo myslí, nebo kdo je inteligentní.

Jestliže Foucault mluví o myšlení, je to myšlení, které *se děje*, a rozdíl mezi přirozeným a umělým tu zůstává jen jako stopa po určité strategii, která tento rozdíl vybuodovala. Pro Foucaulta je myšlení přehnutím vnějšku přes sebe, je to sebepochopení, sebemluvení, sebevztah, nebo ještě přesněji sebe-ne-vztah vnějšku, který neobsahuje žádné struktury, vchlípeninou vnějšku do vnitřku, kde se teprve vztah, struktura, strategie, hovor, sepnutí slov s věcmi i slov spolu navzájem vytvářejí. A ve chvíli, kdy ti ujedou nohy, přepadneš do trhliny, a slova, ty kulaté valouny převalované v jeskyni úst, zabydlují jeskyni slov, v nepoznání, v ne-rozumu, tehdy *myslet stojí zato!* Intelligence, toto

pradávné a nepochopitelné slovo, může být myšleno tak, jak se vztahuje k sobě samému, jak rozčítá, rozlišuje, o čem vlastně mluví a o čem ne, rozpoznává svůj vlastní substrát. Substrát inteligence: to je přemyšlení, přemodelování otázky „Kdo je inteligentní?“ – je to ten, kdo dovede rozčíst božská znamení, ten kdo dobře hraje šachy, ten kdo vtipně baví dámy v salonu, je to ta mírně korpulentní dívka, o níž její hoch, zednický učeň, na vyzvání rodičů, co že na ní vidí, odpoví prostě, že „je inteligentní“? Je to advokát, který dokázal, že vrah není vrah, je to intelektuál velmi neurčité profese, matematik, lupič, bezdomovec který vynalezl hůlku s očkem na vytahování sklenic z kontejneru? A co zítra, jaké budou zítra otázky, na které bude vyžadována inteligentní odpověď? Není to tedy tak, že by slovo inteligence ztrácelo význam, naopak, zavaluje nás celý svět různých substrátů, k nimž se inteligence může obracet a na nichž je testována. A nové substráty se nám vlamují zvnějšku, musí se vlamovat, (i když tak singulárně, tak zřídka – v tom je jejich cena), neboť souvisí to snad přece s myšlením. Ale myšlení je pravé bytí, jak vědí Klíma i Foucault (a také E. R. Burroughs ve svých vyprávěních o Johnu Carterovi na *Barsoomu* neboli Marsu!), a tak už nemáme rozdíl mezi Artificial intelligence a Artificial life. Snad by se tedy mělo říkat Artificial being, umělé bytí.

Co se tedy děje? Hra, myšlení, rozpoznávání, zapomínání, přesypání písku, blikání pixelů na obrazovce, svoboda slova, *a to vše točí se kol ničeho*, neboli přebývá v řeči, v níž se pohybujeme a jsme, a ve světle, které neviděno dává vidět. Iluze rozdílů mezi označujícím a označovaným, iluze, které se tak dlouho věřilo, mizí jako pára. To vše je řeč k níž my jsme jen bleptavým jazykem.

Foucault připomíná, jakou léčku jsme si nachystali odmítnutím sofistů a jejich slovních hříček, ludibrií, a tím, že jsme povýšili pravdu na ctnost. Naše pravdostředná civilizace, žiznívá po smyslu a významu, chápací omyl a klam jen jako ošklivý kaz, je jako heroinista závislá na pevných strategiích a etablo-

vaných strukturách diskursu. Výkřik „break it through to the other side!“, prokopej se ven, tu není víc než vřískáním blázna. Ven není povoleno vycházet, pod trestem smrti (Maurice Blanchot), debaty o vnějšku se musí ve vědeckých společnostech zapovědět, je třeba přesvědčit ostatní, že klíče k vnějšku jsou v dobrých rukách svatého Petra a jeho nástupců. Zkrotit vnějšek – a nebo přesněji, slavně vyhlásit, že vnějšek je zkrocen („Francouzský lid tímto vyznává, že existuje Nejvyšší Bytost“ – a podobně), to je strategie evropského tabuismu. Foucault se proti tomu nebouří – protože jak by se mohlo odříct to, co už se jednou řeklo? Místo toho se ptá a navrhuje: poslyšte, zkusme novou řeč, nazvat věci ne-pravými jmény, vidět ne-jasně, a naše mluvení a vnímání bude nové. Nejde o svobodu slova – koho by ještě zajímala svoboda? – ale o rozhovor, v němž zmlknu (já rozum), aby snad možná mohl vynést své slovo ze své trhliny můj soudruh. To je to: nechat promluvit toho, kdo dosud mlčel, snést jeho blábolení, být chvíli Freudem, naslouchajícím nesmyslům, na nichž není nic k pochopení. Meditovat nad metamorfózami barevných skvrn na monitoru, přesýpat písek.

Substrát inteligence je dnes možná někde tam.

TVRDÉ A MĚKKÉ

Jan Sokol

Spory mezi zastánci různých vědeckých „paradigmat“ (jak se dnes elegantně říká) se nakonec často vyhrocejí do jednoduché polarity „tvrdé“ a „měkké“ vědy. Nechme ale pro začátek vědu vědou a paradigmatata paradigmata a všimněme si této zajímavé dvojité metafory jako takové. Proč by měla být zrovna věda „tvrdá“ a „měkká“?

Všichni víme, že jazyk dobře ví, co dělá – a to i v případech, kdy jeho mluvčí nevědí nic a jenom prostě povídají. Zato řeč, která jejich ústy mluví, s nimi dělá nevidané kousky: každý žasne, když si poprvé všimne, co to vlastně říká. Metafora zkrátka není jen tak nějaká literární figura. Je to také svědectví o významových polích slov, o neuvědomovaných topografiích smyslu, v nichž se přesto všichni dobře vyznáme a bezpečně pohybujeme: jinak by se metafory nemohly tak rychle ujímat a šířit. Jen díky tomu mluvíme všichni o vodovodním „kohoutku“ nebo o „duši“ u bicyklu jako by se nechumelilo. Jak je to tedy s tvrdým a měkkým?

Ačkoli tvrdost – na rozdíl od měkkosti – dovedeme třeba u kovů poměrně přesně měřit, udržela si obě adjektiva povahu typických, čistých kvalit. Protože se obě vyskytují v tisících každodenních životních souvislostí, nehrozí ani nebezpečí, že by skončily potupným osudem třeba teploty, kterou nám už fyzikové (meteorologové a lékaři) zřejmě definitivně sebrali. Že by se z nich stala trapná čísla v jakési mezinárodní soustavě jednotek, která se navíc co deset let pokaždé změní a v Americe je jiná než ve zbytku světa.

Svůj podíl na tomto z vědeckého hlediska neuspokojivém stavu má jistě téměř skandální nezáměr fyziků o tento parametr skutečnosti: jsou ty jejich molekuly spíš tvrdé nebo měkké? Na to se zřejmě dosud nikdo nezeptal. Bude to možná také tím, že pro tvrdost a měkkost se (zatím?) nepodařilo ustavit nejen žádnou obecnou stupnici (Mohsova je něco úplně jiného než Brinellova, Vickersova či Rockwellova), ale ani žádnou absolutní hodnotu, nulu či mez. Tvrdé i měkké tak zůstává beznadějně relativní: ani to nejtvrdší maso se nemůže měřit s měkkou ocelí, ač jedno je nepochybně tvrdé a ta druhá stejně jistě měkká.

Podobné kvalitativní dvojice často nesou zřetelný hodnotící význam. Tak teplé je (s výjimkou uzeneho a piva) zpravidla „lepší“ než studené či chladné, sladké je slibnější než kyselé (s výjimkou okurek, které však bývají obojetné) a vysoké oproti nízkému je už téměř čistý hodnotový přívlastek. Možná to souvisí s tím, že uvedené atributy mají těsnou blízkost k životu a jeho základním funkcím, kde jsou hodnoty obvykle doma.

Naproti tomu dvojice tvrdé – měkké je pozoruhodně neutrální: záleží přece na tom, co je právě tvrdé nebo měkké; *it depends, je nachdem*. Zatvrdlé uzliny jistě nevěstí nic dobrého, ale co je to proti měknutí kostí nebo dokonce mozku? Jenomže – je tvrdý mozek lepší? Tvrdé svaly a škola života sice evokují zdatné jedince, ale natvrdlý je prakticky urážka. Tvrdé lůžko sice patří ke zdravé životosprávě, přesto jsou naše postele nerosovatelně měkčí, než měli naši předkové, o židlích a fotelech ani nemluvě. U jídla si častěji stěžujeme na tvrdost (zejména v pokročilejším věku) a snad jen u hrušek může být hniličatá měkkost vážnější závadou. U sýra a tvarohu jsou preference pro oba póly spíše vyrovnané – podobně jako u drinků.

Ale pozor! I v kuchyni je něco, co tvrdé být musí: prkýnko, palička a zejména nůž. To by mohla být docela slibná stopa i když se z kuchyně zase vrátíme do svých neužitečných úvah. Kdyby naše tělo nebylo měkké, nemohli bychom mít žádný hmat a i všechny ostatní smyslové orgány předpokládají někde nějakou „měkkost“, jinak by byly beznadějně tupé, slepé

jako patrona a hluché jako poleno. Ostatně odlišná strategie, jak anatomicky kombinovat tvrdé s měkkým, odlišuje od sebe i hlavní živočišné kmeny, členovce s tvrdým na povrchu a obratlovce s kostrou uvnitř.

„Měkkost“ by tedy byla podmínkou vnímání, věrného poznávání *KAT'AUTO*, kdežto naopak „tvrdost“ podmínkou účinného působení *a tergo*, ať se to tomu, nač chci působit, líbí nebo nelíbí. Stručně řečeno: měkká čidla a tvrdé nástroje. Není to nějak podobně i s těmi nešťastnými paradigmaty – a možná i s vědami vůbec? „Měkká“ by byla věda, jež opatrně naslouchá svému předmětu, kdežto „tvrdá“ do něj řeže a tlučé.

To sice vypadá skoro jako myšlenka, dokonce docela zajímavá – a mohl bych na tom i přestat: *si tacuisses*... Bohužel se mi hned vtírá na mysl poměrně silný příběh, který nemohu smlčet a který i tuto slibnou domněnku radikálně pokazí. Nezažil jsem ho sám a mám ho pouze z vyprávění, tuším že Václava Trojana, je to však určitě k věci.

Jistý náš společný přítel, vášnivý zemědělec, si koupil nový kultivátor a měl s ním nějaké patálie. Zahrada, kterou obdělával, byla poměrně kamenitá a na ocelové radlici kultivátoru to bylo až příliš znát. Sešlo se tedy konsilium techniků, kteří zkoumali, co by se s tím dalo dělat. Nabrousit? Vykovat? Zakalit? Navařit lepší břit? – Zatímco se tak intenzívně radili a zkoumali, pustil kdosi do zahrady mladého vepře, obyčejné prase domácí. To se ze světla a volnosti nesmírně radovalo a vyjádřilo své pocity tak, aby nikdo nemohl pochybovat o jeho sociální inteligenci. Vidělo vyoranou brázdu – a než se kdo vzpamatoval, vyrylo vedle ní druhou. Jen tak, jedním tahem, růžovým prasečím čumákem. A na tom, jak zděšené konsilium techniků vzápětí konstatovalo, nezůstala ani stopa.

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109

D.R.G.M. Ⓢ Lieferung IX Ⓢ Bogen 44 Ⓢ Cerambycidae Ⓢ 25299-7

Grammoptera

Serville

Necydalis

(MOLORCHEN F.-br.)

Linné

Caenoptera

Linné

Brachyteroma

Heyden

<i>Deroplia</i> Genel Frag.	<i>Agapan. irrorata</i> <i>a. integra</i> Chevrol.	<i>Agn. villosiviri</i> <i>a. Lederi</i> Ganglb.	<i>Agapanthia</i> <i>persico a</i> Reitt.	<i>Saperd. scalaris</i> <i>a. hieroglyphica</i> Paill.
<i>Deroplia</i> Troberti Muls.	<i>Agapan. irrorata</i> <i>a. granulosa</i> Chevrol.	<i>Agn. villosiviri</i> <i>a. subchalybaea</i> Reitt.	<i>Agapanthia</i> <i>chalybaea</i> Fald.	<i>Saperda</i> <i>maculosa</i> Mén.
<i>Haploenemia</i> <i>curculionoides</i> L.	<i>Agapan. irrorata</i> <i>a. pubiventris</i> Muls.	<i>Agapanthia</i> <i>maculicornis</i> Gyll.	<i>Agapanthia</i> <i>csmanis</i> Reiche	<i>Saperda</i> <i>perforata</i> Paill.
<i>Hap. curculion.</i> <i>v. biculata</i> Nicolas	<i>Agapanthia</i> <i>Kirbyi</i> Gyll.	<i>Agapanthia</i> <i>cubnigra</i> Pic.	<i>Agapanthia</i> <i>Laf.</i> Reicha	<i>Saper. perforata</i> <i>a. pallidipes</i> Pic.
<i>Haploenemia</i> <i>myopa</i> Dalm.	<i>Agapanthia</i> <i>asphodell</i> Latr.	<i>Agapanthia</i> <i>annularis</i> Gyll.	<i>Calmobloromorphus</i> <i>loucaepia</i> Sav.	<i>Argalia</i> <i>8-punctata</i> Scop.
<i>Haploenemia</i> <i>nebulosa</i> F.	<i>Agapanthia</i> <i>lateralis</i> Ganglb.	<i>Agapanthia</i> <i>Reyi</i> Muls.	<i>Saperda</i> <i>carcharias</i> L.	<i>Argalia</i> <i>punctata</i> L.
<i>Hap. nebulosa</i> <i>a. obscuricornis</i> Pic.	<i>Agapanthia</i> <i>Dahlj</i> Richter.	<i>Agapanthia</i> <i>cardui</i> L.	<i>Saperd. carchar.</i> <i>a. griseocens</i> Muls.	<i>Menesia</i> <i>bipunctata</i> Zoubk.
<i>Niphona</i> <i>picicornis</i> Muls.	<i>Agapanthia</i> <i>a. erivanica</i> Pic.	<i>Agapan. cardui</i> <i>a. nigroaenea</i> Muls.	<i>Amitia</i> <i>similia</i> Litch.	<i>Menesia</i> 2punct. <i>a. 4pustulata</i> Muls.
<i>Albana</i> <i>M.-griseum</i> Muls.	<i>Agapanthia</i> <i>sicula</i> Ganglb.	<i>Agapan. cardui</i> <i>a. grossa</i> Pic.	<i>Comp. populea</i> L.	<i>Menesia</i> 2punct. <i>v. Perrisi</i> Muls.
<i>Anaesthetis</i> <i>testacea</i> F.	<i>Agapanthia</i> <i>cynarae</i> Germ.	<i>Agapan. cardui</i> <i>a. Peragalloi</i> Muls.	<i>Comp. populea</i> <i>a. salicis</i> Zett.	<i>Tetrops</i> <i>praenata</i> L.
<i>Anaesth. testac.</i> <i>v. rufescens</i> Bösch.	<i>Agapanthia</i> <i>villosiviridescens</i> Deger.	<i>Agapan. cardui</i> <i>a. consobrina</i> Chevrol.	<i>Comp. populea</i> <i>quercus</i> Charp.	<i>Tetrops praecus.</i> <i>a. nigra</i> Kr.
<i>Celamobius</i> <i>flum</i> Rossl.	<i>Agn. villosiviri</i> <i>a. pyrenaica</i> Bris.	<i>Agapanthia</i> <i>violacea</i> F.	<i>Saperda</i> <i>scalaris</i> L.	<i>Tetrops praecus.</i> <i>v. Starki</i> Chevrol.
<i>Agapanthia</i> <i>irrorata</i> F.	<i>Agn. villosiviri</i> <i>a. nicaeensis</i> Chevrol.	<i>Agn. violacea</i> <i>a. intermedia</i> Ganglb.	<i>Saperd. scalaris</i> <i>a. Esterellae</i> Muls.	<i>Tetrops praecus.</i> <i>v. glivipes</i> Fald.

MÁŠA SVOBODOVÁ

Milý Ivane,

velké osobnosti mívají své astrology, tak mi dovol naplnit tuto funkci pro Tvůj 60 rok.

Ne každému je dáno, jako Tobě, prožít tento rok ve výborné osobní kondici, v příjemných vztazích s lidmi Tvého nejbližšího i širšího společenského okruhu, na jejichž příjemnosti budeš mít aktivní podíl. Únorem 99 počínaje by mělo dojít k tak výrazným změnám v okruhu přátel, které Ti dají šanci proměnit jakési „osudové zakletí“, díky němuž jsi po celý život narážel na určité překážky mezi lidmi. Byť budeš po celý rok značně společensky aktivní, bude se Ti dobře dařit na duchu i na těle. Plody Tvé práce přinesou Tobě i ostatním uspokojení; v následujícím roce může dojít k jejich významnějšímu ocenění. Co víc si můžeš přát? Snad ještě, aby Ti vyšla další kniha – ano, ale také až v příštím roce.

Doufám, že Tě naše blahopřání zastihnou už v dobré kondici, neboť poslední týden v září 98 bude pro Tebe poněkud vyčerpávající (raději bys neměl začínat s oslavami před termínem, max. dva či tři dny!). Pak už můžeš slavit po celý rok, který nebudou rušit žádné významnější nepříznivé aspekty, týkající se přímo Tvé osobnosti.

Až si budeš tyto dva roky s chutí užívat, nezapomeň na zadní kolečka, neboť i tato pohoda má svůj vymezený čas. Proto pozor, aby ses příliš nevyčerpal; spíše si po tuto příznivou dobu

„dobíjej baterky“, aby sis vytvořil zásoby energie a dobré pohody pro roky následující. K tomu Ti jistě přispěje i příjemné počteníčko v tomto sborníku.

Přeji Ti, aby sis tuto životní šanci dobře využil a vychutnal, pookřál a moudře s ní hospodařil.

Máša Svobodová

JIŘÍ ŠETLÍK

Pozdravení Ivanu M. Havlovi k šedesátce

Narozeniny tak zvaně kulaté nabyly mýtického rozměru jubileí, které – ruku na srdce – oslavence dovedou i potrápít. Připomínají s větší intenzitou objektivního činitele času, který rámuje chod našeho žití a rok za rokem z jeho neznámé délky ukrajuje. Nejen ze společenských důvodů není snadné se vyhnout výročím. Podsouvají nám totiž nabídku k bilancování, ohlédnutí do minulosti a úvaze o budoucnost i, co bylo vykonáno a co třeba udělat. Měřítkem není jen dílo, které jsme si předsevzali a formování sebe sama, ale v neposlední řadě se do něj včleňují i ti, kteří stojí kolem nás. Neschopen posuzovat vědecký přínos Ivana Havla, odvažuji se dotknout charismatické přitažlivosti, jež kolem jeho osobnosti napomáhá shluku příznivců a přátel, který přetrvává.

Přitažlivý je příklad odvahy v praktické činnosti, založené na vzepětí intelektu a vnitřní kázni, ale rovným dílem i na muzických sklonech, které nelze oddělit od vůle k činnosti badatelské. Základem je zřejmě dědictví z domova, které oba bratři – Václav a Ivan – dovedli zhodnotit jako prostor svobody. Domnívám se, že jej vymezilo pochopení úlohy umění, jak se rozvíjelo a uplatnilo v našem století. Společným jmenovatelem pro oba se stalo poetické zření skutečnosti. Jestliže u prvního znamená dramatická tvorba nevyhnutelnost přestupů do oblasti filosofie (s důsledky politické aktivity), u druhého podmiňuje bádání

v oblasti teorie a filosofie paralelní prožívání dobrodružství, jež skýtá umění.

Absurdně založený text Arsemida je zjevným dokladem potřeby překračovat meze srozumitelné nesrozumitelnosti světa, který se pokoušíme pochopit a uchopit. Boží konvence navyklé logiky slov, vět i dělení kapitol, sled času i prostoru, aby ze syrové materie představ byl vyvolán děj, pohybující se mezi snem a bděním. V podobném duchu svobody nastavuje zrcadlo životu celé moderní umění: z trvalého vzdoru obohatilo duchovní bytí celé epochy nejrůznějšími postupy, o jejichž objevnosti již dávno není pochyb. Společným jmenovatelem avantgardních postojů, ať se k nim dopracovali zkušení profesionálové nebo poetickou dimenzí vidění a cítění obdaření jedinci, stala se nutnost nekonvenčního výkladu světa. Vzdor revolučnosti přístupu k tvorbě zůstali stvořitelé vidin literárních, muzikálních, dramatických i výtvarných spjati se zázemím hodnot, jež je formovaly a jež bude zanedlouho historie pokládat za znamení naší epochy. Míním systému hodnot společenských, kulturních, filosofických i mravních, které přetrvaly ve vichřicích sociálních propadů, nelítostných válek, obludných politických uskupení. Přetrvaly jako naděje svobody. Postmoderní době konce našeho století se daří je rozměšňovat, převracet, zesměšňovat a popírat, ať ve vztazích mezi lidmi či systémech myšlení či projevech umění. Nebo je vskutku vše dovoleno a nic neplatí? Nebo jen oné nové hodnotové hierarchii nerozumíme?

V uvažování o Ivanu Havlovi, jak je dovoluje znalost z vnějšího pohledu, chce se začít zdánlivě banálními rysy. Mezi takové patří příjemné důsledky vychovanosti, pověstné „Kinderstube“, jež se tak často vytrácí z denní praxe. Ve vyšším stupni je to nehraná skromnost, která si nic nezadá s jeho průbojností, a důsledností, s nimiž uskutečňuje své záměry. Vůdčí postavení, jež mu bylo konečně dopřáno zaujímat, vychází z přirozené autority, vydobyté znalostmi a vědomostmi. A také citlivým vztahem k druhým. V nich uplatňuje svůj vrozený a otevřený demokratismus, jímž si ostatní podmaňuje. Názorovou toleran-

ci nezakládá jen na poučce „audiatur et altera pars“, protože ví, nakolik je součástí cesty k poznání hlas bližních, jímž korigujeme též sami sebe. Nemenším činitelem je pro něj konečně vztah ke kultuře umění jako součást jeho osobního bytí, duchovního rozměru jeho existence, nikoli součástí společenské zvyklosti. V tomto hájemství hledá, zdá se, odpovědi na otázky, kladené znepokojující fantasií jako radost z tvůrčích činů. Do akademické instituce, kterou vede, jako by se vracel duch plodného souběhu vědy a umění, jež jeví se navzdory různorodosti metod niterně spjatými obory, požehnávací naše konání pod hvězdou antického dědictví.

Na závěr chce se parafrázovat milou větu z blahopřání Karla Teigeho k obdobnému jubileu Jana Zrzavého, „Váženého a vzácného přítele“, jemuž pisatel připomenul den, kdy je „šedesát let mlád a . . . stanul na prahu 'zeleného mládí““. Vedle toho přijměte, ctěný Ivane Havle, upřímný dík za projevovanou přízeň přátelskému okruhu, jež Vás šlechtí a nás těší, a k tomu vinš všeho dobrého do příštích let, zdraví tělu i mysli a radost ze života, práce i dobrých lidí.

Upřímně Váš

Jiří Šetlík

V Praze k 11. říjnu 1998

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109
 D.R.G.M. Ⓢ Lieferung X Ⓢ Bogen 47 Ⓢ Cerambycidae Ⓢ 25219-1

Cerambyx Linne	Capnocerambyx Reitter	
Hesperophanes Mulsant	Stromatium Serville	
Icosium Leona	Neomarilus Fal-matre	
Oxypleurus Mulsant	Lucasianus Pic	
Saphanus Merville	Drymochares Mulsant	
Hybometopa Ganglbauer	Crlocephalus Mulsant	
Asemum Eschscholtz	Nothorrhina Redtenbacher	
Tetroplum Kl. by	Cyamophthalmus Krants	
Anisarthron Redtenbacher	Phymatodes Mulsant	
Pyrrhidium Fal-matre	Callidium Fabricius	
<i>Pityophilus</i> Muls.	<i>Calanobiomorphus</i> Pic.	<i>Anaerea</i> Muls.
<i>Amilia</i> Muls.	<i>Compsidia</i> Muls.	<i>Saperda</i> F.
<i>Argalia</i> Muls.	<i>Mallosia</i> Muls.	<i>Semnosia</i> K. Danal.
<i>Coptosia</i> Falrm.	<i>Cardoria</i> Muls.	<i>Helladia</i> Fal-matre
<i>Fulgophytoecia</i> Pic.	<i>Musaria</i> Tl. ons.	<i>Phytoecia</i> Muls.
<i>Opsilia</i> Mul.	<i>Obereina</i> Ganglb.	<i>Amaurostoma</i> J. Mill.

JIŘINA ŠIKLOVÁ

K narozeninám se dávají dárky! Kde je ale vzít? Chtěla jsem do tohoto sborníku Ivanovi Havlovi dát text o paradoxech dialogu mezi Západem a Východem, který jsem napsala pro jednu konferenci v Drážďanech, ale pak jsem si řekla, že již jednou použité věci ze „sekáče“ mohu já sama sice nosit (a také je nosím), ale nemohu je dávat jako dárek.

A tak, milý Ivane, napíšu něco velice osobního, moje vidění Tebe, které je určitě zkrácené mým omezeným přístupem k Tobě. Tedy řeknu Ti něco, na co nikdy, když se vidíme, nemáme čas! Budu-li příliš upřímná, tak s nezlob! (A editor sborníčku ať toto tam vůbec nedává a podstrčí Ti to jenom jako můj soukromý dopis.)

Především, Ivane, jsi fajn člověk a přeji Ti jenom to nejlepší, i když nevím, co pro Tebe je právě tím nejlepším. Tutéž otázku občas kladu sama sobě a také neznám na ni odpověď. V dětství jsme říkali o tom, o čem dnešní mládí mluví jako o „super“, že je to „dva prsty nad fajn“. Ty jsi nejméně na ty dva nad fajn. A proč? Hned Ti to vysvětlím.

Neměl jsi, chlape, jednoduchý život a přece jsi dokázal hodně věcí udělat pro druhé, pro tenhle národ, a současně se i zabývat tím, co Ty sám osobně považuješ za důležité. Nikdy jsi nic nedostal zadarmo. A já myslím vím o čem mluvím, protože jsem kdysi dělala ještě interview s Tvým tatínkem, když jsem psala o YMCA! Kromě pár let v dětství, všechno další sis musel vydobýt sám, ba dokonce vyvzdorovat na režimu. S obdivem jsem poslouchala jednu vyprávění Květy, jak jsi ráno vstával, abys nerušil děti a měl klid, učil jsi se denně angličtinu

a matematiku a pak jsi šel teprve na osm hodin do práce. Byl jsi precizní, měl jsi velkou sebekázeň, a jen tak se Ti podařilo vystudovat. Totéž se pak opakovalo, když jsi byl v Americe a tam sis udělal doktorát. A ještě v oboru, který byl nesmírně náročný a tehdy skoro neznámý. Kdybys byl jiný, méně vnitřně silný, mohl jsi se až dodnes vymlouvat na režim, na zlé komunisty, kteří vám vzali nejen majetek, ale nedovolili Ti vystudovat, a mohl jsi být „zraněný“ a krásně „zatrpklý“ na celý život a nechat se od druhých litovat, jako oběť. Tento přístup Tě ale nikdy ani nenapadl a já obdivuji lidi, kteří volí namáhavou cestu a na nic se nevymlouvají. Kdysi, ještě v Ruzyni, ke mně doputovala knížka Aldouse Huxleye „Kontrapunkt života“, ve které je myšlenka, kterou mám zvláště ráda a ze které vychází vědomí obrovské svobody, t.j. myšlenka, že každému se může přihodit jenom to, co odpovídá právě jemu a co on připustí, aby se jemu stalo. A já k tomu dodávám, že také bolest a city dokážeme prožívat jenom tak silně, jak je sneseme a jak je umíme prožívat a projevit. Někdy a u někoho ale ten projev intenzity citů i bolesti je zastřen a člověk zdánlivě chladný, racionální, je ve skutečnosti nesmírně sensitivní, trpí maličkostmi, a druhé zraňuje třeba tím, že své city neumí jasně vyjádřit.

I v době marasmu normalizace jsi dokázal dělat to, co jsi považoval za důležité a co jsi chtěl dělat. Navíc jsi ke svému oboru přitáhl další lidi, organizoval jsi konference, na kterých se scházeli lidi stejně zaujatí svým oborem, jako jsi byl Ty. Někdy mám dojem, že si to ostatní ani neuvědomovali. Všichni jsme využívali a trochu i zneužívali tvého pohostinství na přednáškách na Engelsově nábřeží 78. Dával jsi lidem kolem sebe, včetně svého bratra, velkoryse prostor, sám jsi stál v pozadí. A já si teď uvědomuji, že my, kteří jsme tohoto pohostinství využívali, že jsme ani ty hrnky po sobě neumyli. Nebo jen někdy.

Po převratu jsi se zase pustil (za pomoci Jennifer) do vytváření CTS, což je opět „prostor pro druhé“, něco, co přispívá a přispěje k rozvoji mnoha hodnot a kultury tohoto národa. Docení to teprve budoucí generace. Vedle knih, vědy a „hod-

not ducha“ se tam shromařduje i spousta příjemných lidí. Je to asyl, jakýsi chráněný prostor (Schonraum) před zlým světem, místo, kde se člověk cítí bezpečně a kde vždy potká někoho, kdo je mu blízký. Vysvětlit to jenom geniem loci, to nejde, neboť velice blízko je nejen Betlémská kaple, ale i Bartolomějská. Takže tu atmosféru tam musí dělat člověk a tím jsi Ty!

Koníček v Lucerně a možnost se tam scházet, je další takový Tvůj a Dášin dárek těm ostatním. Víš, jak je to krásné vědět, že je někde v Praze místo, kam je možné bez všech konvencí přijít a setkávat se s druhými?

To všechno Ti píši proto, že mám dojem, že si neuvědomuješ, co tohle znamená pro ostatní a neumíš sám sebe pochválit a že si možná ani neuvědomuješ, co všechno jsi již pro druhé udělal. Tak si to přiznej alespoň při té šedesátce. Je to dost let, ale není to konec života.

Jsi precizní, všechno promýšlíš do detailu a děláš si starosti s věcmi a vztahy mezi lidmi, které si ti povrchnější vůbec ani neuvědomují. Komplikuješ sám sobě život, ale i to asi k Tobě patří.

A teď ta tvoje negativa: Neumíš sebe sama pochválit, neumíš říci dost, lezete mně na nervy. Jsi nesmírně citlivý chlap, ale zdá se mně, že neumíš těm druhým a sobě velmi blízkým lidem hezky a jasně říci, co k nim cítíš, že je máš rád! A to platí jak ve vztahu k Tvému bratrovi, tak ve vztahu k Tvým synům. Uvědomuješ si to a hlavně, uvědomují si to ti, co čekají na Tvoje projevení citů? Jak je to se ženami, to nemohu posoudit, protože jsem nikdy nepatřila k Tvým favoritkám, ale jenom přátelům. Víš, Ivane, Ty jsi v tomto ohledu dost nešikovný kluk. Když chceš říci něco osobního, milého, plného lásky a citu, tak současně přitom sdělíš tolik dalších v tom momentu zcela zbytečných informací, že to citové v tom zapadne, nebo se to tam musí dlouho hledat a někdy to ti, kterým je vyznání určeno, ani nepochopí. V těchto věcech mně připadáš tak trochu jako medvěd, který má sice tlapy bez drápů, ale přece jen tak nemotorně, že občas něco shodí nebo se do věcí zamotá-

vá. Neusnadňuješ to lidem! Ale ani sobě. Konečně, stojíš za to, aby se Tě ostatní učili sami chápat. Nestarej se jenom o druhé, nerozdávej se jenom, ale k tomu co děláš se také nauč častěji a nahlas říkat svým blízkým, včetně Tvých synů a bratra, že je máš rád. Nejen Ty, i ten Tvůj brácha to potřebuje od Tebe někdy slyšet a ani on Ti to neumí říci.

Tak tedy, Ivane, vše dobré k narozeninám a mám Tě ráda!

Krásnou pusou, Jiřina Šiklová

PAVEL TIGRID

Tak Ivanu Havlovi je šedesát... Hleďme, hleďme na mladíka! To se to stárne, když je tak mladý!

Kdykoli toho pohledného pána potkám v Praze, vždycky si vzpomenu (Bůh suď proč) na něho jako Fausta ve hře Václava Havla. Možná proto, že jsem ho tehdy poprvé viděl, jak vůbec vypadá. Bylo to ve videovém záznamu, který do Paříže kdosi propašoval nám zrádcům—emigrantům a my jsme si ten snímek promítali mnohokrát, pro sebe, pro návštěvníky, pro zvědavce. Zaujalo nás, jak tento vědec se dovedl ponořit do role mu svěřené, očividně právem! Mohl by mu závidět leckterý adept umění hereckého! Hraje tu roli tak trochu pořád? S příslušně faustovsky přistřiženým vousem se tak trochu záhadně usmívá (ale zato skoro vždycky!), jakoby říkal: co vy víte, holoubkové, o životě, natož o jeho podstatě. Ale i tak, je milé se s vámi setkat, popovídat, popít, ale nechtějte po mně, abych vám pověděl víc. Možná jednou, dlouho, dlouho po té šedesátce. Takže... nashledanou. U Černého koníčka, ve středu... Ano, v kteroukoli.

Pavel Tigrid

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO. 18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. ⌘ Lieferung X ⌘ Bogen 49 ⌘ Cerambycidae ⌘ 25311-7

Niphona
Mulsant

Albana
Mulsant

Anaesthetis
Mulsant

Calamobius
Guden

Agapanthia
Serville

Saperda
Fabricius

Menesia
Mulsant

Tetrops
Stephens

Stenostola
Mulsant

Oxylla
Mulsant

Mallosia
Mulsant

Conlozonla
Fairmaire

Pilemia
Fairmaire

Phytoecia
Mulsant

Oberea
Mulsant

NACHTRAG

Spondylia Japonicus Trn.	Pilolopus latidens Motsch.	Pilolopus Nadari Falrm.	Polyarthron Tschitecherini Sem.	Polyarthron Bang Haasi Pic.
Priolopus curticornis Ggib.	Pilolopus Balsaceolus Jakowl.	Pilolopus turcestanicus Sem.	Polyarthron margelanicum Thery	Cyrtognathus paradoxus Fald.
Priolopus insularis Motsch.	Pilolopus brevis Sem.	Priolopus Przewalskyi Jakowl.	Polyarthron unionis Sahlb.	Cyrtognathus aquilinus Thoms.
Priolopus corpulatus Bates	Pilolopus brevispinus Jakowl.	Cnethocerus Messi Bates	Polyarthron Fairmairei Pic.	Cyrtognathus forcatus F.
Brachypriolopus hamipterus Motsch.	Pilolopus Heydeni Ggib.	Polyarthron Biszeri Heyd.	Polyarthron Jolyi Pic.	Macrotoma Boehmi Itat.
Brachypriolopus ruficornis Falrm.	Pilolopus hirticollis Motsch.	Polyarthron Komarowi Dobrn.	Polyarthron unipunctatum White	Ergates grandiceps Fyn.
Pilolopus angustatus Jakowl.	Pilolopus longipennis Motsch.	Polyarthron Plutschewskyi Jakowl.	Polyarthron Bedeli Sem.	Ergates akboianus Pic.

JOSEF TOPOL

Drahý Ivane,

je to už dávno, kdy jsem díky Václavovi „pronikl“ do vaší rodiny, do pověstného domu na tehdejším Engelsově nábřeží – když budu přesný: čtyřicet tři let! Tak jsem poznal i vašeho nezapomenutelného tatínka a maminku, velmi záhy i tebe. Nedávno příšlý z venkova, z vesnice na Sázavě, neznal jsem v Praze skoro nikoho, i když u E.F.Buriana, který mě zaměstnal v svém divadle, jsem se už pomalu stačil sblížit s Janem Grossmannem a Liborem Fárou. Zato ve vyhlášeném Václavově „pelechu“ hned napoprvé měl potkat Jiřího Kuběnu (tehdy ještě Paukerta), Miloše Formana, a tvůj bratr se už postaral, abych přemohl svoji nejistotu a plachost, a zaváděl mě tam, kam bych asi sám nezašel (až ho někdy Olga kárala: co tam Josefa taháš, když víš, že na to není). Tolik nás v mládí ponoukala zvědavost a touha najít spřízněné duše.

Je toho moc, nač vzpomínat. V těch vzpomínkách se velmi záhy vyskytuješ i ty – utkvěl jsi mi jako pozorně naslouchající, někdy trochu ve stínu staršího bratra, ale vždycky, i při sporadickém projevu, překvapil tvůj bystrý, pronikavý úsudek. Ach ano, už tehdy, v té zdánlivě mrtvolné době, to přece jen vělo.

Ani si nepamatuju, že bychom spolu někdy flámovali, byli na výletě (pomínu-li kupř. památnou společnou cestu do Brna za Melinem – Josefem Šafaříkem – na jeho narozeniny, nebo potom na jeho pohřeb . . .), přesto – což mě obzvláště těšilo a těší dodnes – jsem měl léty narůstající pocit upřímného, vřelého přátelství, které přes peripetie doby vytrvalo a trvá. Za to se sluší poděkovat.

Buď dobré myslí a těš se ještě dlouho z dobrého života.

Tvůj

Josef Topol

Krakovec, 24. srpna 1998

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. ⌘ Lieferung X ⌘ Bogen 49 ⌘ Cerambycidae ⌘ 25733-7

Niphona
Mulsant

Albana
Mulsant

Anaesthetis
Mulsant

Calamobius
Général

Agapanthia
Serville

Saperda
Fabricius

Menesia
Mulsant

Tetrops
Stephens

Stenostola
Mulsant

Oxylla
Mulsant

Mallosia
Mulsant

Conlozonia
Fairmaire

Pilemia
Fairmaire

Phytoecia
Mulsant

Oberea
Mulsant

NACHTRAG

Spondylis Japonicus Trn.	Ptilopus latidens Motsch.	Ptilopus Nadori Falrm.	Polyarthron Tschitscherini Sem.	Polyarthron Bang Haasi Pic.
Prionus curticornis Ggib.	Ptilopus Balassogol Jakowl.	Ptilopus turcestanicus Sem.	Polyarthron margelanicum Thery	Cyrtognathus paradoxus Fald.
Prionus insularis Motsch.	Ptilopus brevis Sem.	Prion blemma Przewalskij Jakowl.	Polyarthron unionis Sahlb.	Cyrtognathus aquilinus Thoms.
Prionus corpulentus Bates	Ptilopus brevispinus Jakowl.	Cnethocerus Messi Bates	Polyarthron Fairmairei Pic.	Cyrtognathus forcicatus F.
Brachyprionus hemipterus Motsch.	Ptilopus Heydali Ggib.	Polyarthron Bianetti Heyd.	Polyarthron Jolyi Pic.	Macrotoma Boehmi Itzt.
Brachyprionus ruficornis Falrm.	Ptilopus hirticollis Motsch.	Polyarthron Komarowi Dobrn.	Polyarthron uniplectinatum White	Ergates grandiceps Trn.
Ptilopus angustatus Jakowl.	Ptilopus longipennis Motsch.	Polyarthron Piestschewsky Jakowl.	Polyarthron Bedeli Sem.	Ergates akbesianus Pic.

ARSEMIDOVA ZPRÁVA O HOUFOVÁNÍ ANDĚLŮ

Dušan Třeštlík

Feria secunda post dominicam Cum clamarem ad Dominum

V našem kostele
se usadili andělé
bílí jako sních.
Jeden z nich
mi řekl vesele:

„Zítřka k vám zavítá
hodí srp do žita
a na střechu kohouta,
rodiče do kouta.

Přijde v pondělí,
abyste věděli“.

Proč ten anděl lhal?
Ani chromý přece nekulhal.

Houfovali se ti andělé,
bílí a křídlatí,
až do příští neděle
na obecní ouvrati.

A když v pondělí
konečně letěli,
ten veselý, který lhal,
na mne zakýval.

Lieferung X Bogen 50

<i>Aegosoma sinicum</i> Wlt.	<i>Stenochorus minutus</i> Gebl.	<i>Evodinus bifasciatus</i> Ol.	<i>Evodinus serricornis</i> Gebh.	<i>Evodinus 5-punctatus</i> Fl.
<i>Apatophysis Komarovi</i> Sem.	<i>Stenochorus obliquus</i> Motsch.	<i>Evodinus Kollzei</i> Heyd.	<i>Evodinus punctatus</i> Fald.	<i>Acmaeops ussuriensis</i> Bless.
<i>Apatophysis Baekmanniana</i> Sem.	<i>Stenochorus vittatus</i> Fitch.	<i>Evodinus Solskyi</i> Kr.	<i>Evodinus punctatus v: 12-maculatus</i> Solsky.	<i>Acmaeops ussuriensis v. donacloides</i> Kr.
<i>Philus antennatus</i> Gl.	<i>Stenochorus heterocerus</i> Gebh.	<i>Evodinus variabilis v: scapularis</i> Mhm.	<i>Evodinus punctatus v. crucifer</i> Kr.	<i>Acmaeops angusticollis</i> Gebh.
<i>Microhabdium macilentum</i> Kr.	<i>Pachyta biconcava</i> Motsch.	<i>Evodinus variabilis v: striolatus</i> Gebh.	<i>Evodinus punctatus v: bioculatus</i> Kr.	<i>Acmaeops anthracina</i> Mhm.
<i>Hargium inquisitor v: syriacum</i> F.	<i>Pachyta biconcava v: incolumis</i> Heyd.	<i>Evodinus variabilis v: Kraatzi</i> Gebh.	<i>Evodinus marginalis</i> Motsch.	<i>Acmaeops brachyptera</i> Mhm.
<i>Hargium rugipenne</i> Sem.	<i>Pachyta bifasciata</i> Ol.	<i>Evodinus variabilis v: comosus</i> Solsky.	<i>Evodinus mutabilis</i> Motsch.	<i>Gaurotes virginia v. aemula</i> Mhm.
<i>Stenochorus amurensis</i> Kr.	<i>Pachyta bifasciata caucasica</i> Rost.	<i>Evodinus variabilis v: punctatus</i> Fald.	<i>Evodinus obsidianus</i> Motsch.	<i>Gaurotes an. bracia</i> Mhm.
<i>Stenochorus tataricus</i> Gehl.	<i>Evodinus amurensis</i> Kr.	<i>Evodinus interog. v: obscuripennis</i> Pic.	<i>Evodinus guttulatus</i> Motsch.	<i>Gaurotes minuta</i> Gebh.

Apheles
Bless.

Dere
Wlt.

Brachyclytus
Kr.

Chelldonlum
Bates.

Euderces
Leconte.

Aglaophis
Thoms.

Compsodorcadlon
Gebh.

Dorcadlon
Bates.

Neodorcadlon
Gebh.

Lamlomimus
Kolbe.

Thibetobla
Fric.

Apallmna
Bates.

Mormospasma
Gebh.

Haplohammus
Bates.

Melanauster
Thoms.

Cyrocates
Thoms.

Neanthes
Gebh.

Aristobla
Thoms.

MYTOLOGIE STARÁ A NOVÁ, ANEB SOUSTAVNÉ POJEDNÁNÍ O OHROŽENÝCH BYTOSTECH A HLADU DUŠE

Veronika Tydlitátová

Pod vládou krále té země Doden jest jeden ostrov, na němž žijí obři s jediným okem uprostřed čela. Živí se jen syrovým masem a rybami. V jiném kraji té země vyskytují se zase lidé bezhlaví. Oči mají na ramenou a ústa na prsou v podobě podkopy. Ale v té zemi jsou i lidé, kteří nemají ani oči, ani nos, zato tvář jako talíř a místo očí dvě dírky. A ústa mají napříč jako rozsedlinu. Také v té zemi najdeš lidi ještě jinak nesličné. Jejich dolní ret je tak dlouhý, že jím ve spánku přikryjí celou tvář.

Jean de Bourgoine: Mandeville,
J. Kopta, B. Slavík: Starodávné cesty do světa, str. 30.

Předesílám, že věřím na VODNÍKY. Nikdy nezapomenu na děsivý dětský zážitek, kdy mi dědeček jednoho ukázal. Hlava trčící z tůně pod vrby byla natolik typicky vodnická, že nebylo třeba slov. Z šera na nás hleděly nepřátelské bledé, vypoulené oči. Měly nejasnou vylouhovanou barvu a byly kulaté jako oči ryb, přesto v nich bylo něco lidského. Vodník nebyl brčálově zelený, jak to maloval Lada, ale měl temnou, sytou barvu jako hřbet sumce. A kolem lebky věneček masitých trásní, které spíš než vlasy připomínaly vousky parmy. Ústa vodníka jsou

podobná tlamě žáby. Civěl na nás chladným, zlým pohledem a pak beze spěchu vklouzl pod hladinu.

Také jsem slyšela, že za měsíčních nocí pobíhá po loukách v podobě plavého koně, zavalitého, pěkného valacha, jehož vodní původ prozradí jen to, že bez problémů cválá i přes močály a nezapadne do bahna. Ten kůň je neklamným důkazem spřízněnosti s Poseidónem, králem veškerých vod. O zjevení plavého koně v bažinách vyprávějí staré kroniky našeho kraje, zdá se tedy, že náš vodník zde žije nejméně tři sta let.

Stavení našich předků hlídával HOSPODÁŘÍČEK, skřítek zjevující se nejčastěji v podobě hada. Hlídal dům před ohněm i zloději, dával pozor, aby se nic nestalo dětem, za to dostával misku mléka a trochu zrní a požíval všeobecné úcty. hospodářčkové nejsou ničím méně než vtělenými předky rodu a jejich kult má prastarou tradici. V literatuře se však vyskytují jen okrajově, snad v pohádkách. Ve šlechtických rodech se často za zvláštních okolností objevuje BÍLÁ PANÍ, laskavá pramáti rodiny, a ta zvěstuje buď radostné nebo smutné události, někdy i varuje před nebezpečím. Po Čechách je mnoho hradů, kde bývala bílá paní viděna. Ochranní duchové lidských sídel jsou demonstrací laskavé tváře kosmu a přírody, neznámé a mocné síly nemusejí být nutně člověku nepřátelské.

Všichni víme, že kdysi naši přírodu obývaly RUSALKY, SVĚTÝLKA, HEJKALOVÉ, TRPASILÍCI a všelijaké jiné náručky. Na Rokycansku se vypráví, že dobrým hospodářům navoní seno SENNÝ MUŽÍČEK. Výminkář Bohuslav z Vitinky ho jako chlapec viděl. S čeledínem a děvečkou obraceli seno, chlapec pod stromem usnul. Najednou ho něco zašimralo na bradě. Chlapec se probudil, zašilhal a na svých prsou uviděl na píď vysokého mužička. Čepičku, kabátek, kalhoty – všechno měl ušité ze sena. A na zádech měl pytlíček z myší kůžičky a z něj se linula silná, opojná vůně schnoucí trávy. Chlapec předstíral spánek a díval se, jak mužiček seskočil, pobíhal po louce a skrápěl seno žlutou vodičkou, která tak krásně voněla. Když se vrátil domů, povídal rodičům, co viděl. A otec mu řekl:

„Chlapče, to byl dobrý mužiček. Toho posílá sám Pánbůh na louky dobrých hospodářů, aby jim za jejich namáhavou práci navoněl sena z myšího sáčku. Proto voní seno víc než otava.“

POLEDNICE je démon neblahý, proto je lépe za poledního žáru zůstat doma. Zlom mezi dnem a nocí ovládá KLEKÁNICE, strach z ní zahání děti z luk a polí pod střechu stavení. Některé hory mají své ochranné duchy, v Krkonoších vládne KRAKONOŠ, keltský pán zvíře, na Brdech FABIÁN. Když pálí slunce a z borovic kane míza, můžeme na skále spatřit HADÍHO KRÁLE se zlatou korunkou na hlavě. Také žáby mají svého panovníka. Někdy chodí po lesích ČERT, je oblečený jako myslivec, ale prozradí ho buď koňské kopyto nebo liščí ohon. Na Britských ostrovech bývali ještě donedávna vídání ELFOVÉ, ale jejich popisy se radikálně různí. A. C. Doyle obhajoval v seriózní polemice existenci drobných travních tvorečků s motýlími křídly, zatímco Tolkien později prokázal, že ELFOVÉ jsou vznešené bytosti naprosto nepodobné titěrným květinovým skřítkům z dětských knížek.

OBŘI jsou doloženi snad z celého světa. Obývali naši zemi ještě před námi a podle pověstí to byli tvorové těžkopádní, zlomyslní, ale nepřilíš bystrého ducha. Nesli si v sobě jakousi prastarou primitivnost, sílu a obhroublost. Někteří měli jen jediné oko uprostřed čela, to byli KYKLOPOVÉ, jiní měli obrovské ostré drápy nebo kamenné tělo. Jejich osud je zřejmý: proměnili se postupně ve skály, jak o tom svědčí řada místních pověstí a zkamenělých postav. Často je ten smutný úděl potkal, když se něčím provinili a byli prokleti, zůstali pak stát jako trvalá připomínka zašlých časů.

DRACI jsou snad nejcharakterističtějšími mytologickými zvířaty. Přes svou schopnost pohybovat se ve vzduchu, jsou výrazně chthonickými duchy, obývají hluboké jeskyně, nebo jsou přímo páteří horstev a skal. Jejich žhoucí dech upomíná na žhavé hlubiny Země, na vroucí prameny, lávu a sopečné erupce. Oči draků září jako karbunkuly a hypnotizují své oběti. Každý DRAK střeží svůj osobní poklad, který nashromáždil za dlouhá

staletí plenění hradů a vydíráním skřítků i lidí. Drahé kovy a kameny jsou dračí slabostí, protože pocházejí ze země a vlastně na ně DRACI mají přednostní právo, neboť se nějakým způsobem podíleli na jejich vzniku. Pověst o HÁZMBURSKÉ SANI názorně upomíná na starou prehistorii Českého středohoří, na dýmající sopky a výrony žhavých plynů, jde o paměť krajiny sahající hluboko před jakoukoliv lidskou vzpomínku.

Krajina je vždy jako popsaná kniha, je plná místních duchů a strašidel, zázračných studánek, skal, které bývaly obry nebo hříšnými lidmi. Skrývá poklady, tajné chodby, pravěké mohyly, hradiště a svatyně. Hory, skály, jezera a kameny mají svůj mytologický obsah bez ohledu na to, jestli dosud žijí pamětníci podivuhodných událostí ze starých dob. Krajina, pokud není úplně zničená, žije vlastním životem a kdykoliv může probudit své skryté síly. Kdo umí krajinou procházet s otevřenýma očima, potkává více či méně zřetelné stopy démonů, dávných bohů a přírodních duchů, doléhají k němu hlasy uzapomenutých předků, zakopne o achát nebo ametyst. Může číst mnohokrát přepisované písmo Země, palimpsest popsaný zlatem i krví, příběhy navrstvené na sobě a zašifrované oku nevidoucího.

Z Provence prý pochází MELUZÍNA, napůl žena, napůl zmek, nešťastná kněžna naříkající nad svým osudem. Zaletí na podzim i do našich krajů a soucitné ženy jí sypou za okno drobčky. Gogolův VIJ, odporný démon ukrajinských stepí připomíná, že odvrácená tvář skutečnosti skrývá svůj pronikavý pohled a ponechává nás v iluzi, že lze kamsi uniknout. Jednou ale Vij přikáže, aby mu duchové zdvihli dlouhá, visící víčka. A my stojíme v ustrnutí před rozšklebenými útroby světa. FAUNI, DRYÁDY, NAJÁDY a KENTAURŮ obývali jih Evropy už na úsvitu dějin a hojně vstupovali do literatury i malířství a sochařství. Často míchali osudy řeckých hrdinů, známe i jména mnohých z nich. Všechny tyto bytosti jsou klasičtí bohové a démoni evropské přírody. Po tisíciletí žili s našimi předky v míru, ale v poslední době jsou stále vzácnější, asi jim nesvědčí zdevastovaná krajina.

Zvláštními bytostmi jsou vlastně i zvířata, která uznává zoologie, ale která jsou už vyhynulá. DINOSAUŘI nejsou zdaleka populární zásluhou *Jurského parku*, naopak – slavný film byl natočen proto, že nás tak podivní tvorové už skoro dvě stě let fascinují. Od té doby, kdy doktor Gideon Mantell publikoval svoji rekonstrukci iguanodona, vstoupili do našeho světa noví draci. Rozvoj těchto úžasných bytostí a stejně tak jejich záhadný konec vzrušují staré i mladé a dnešní děti suverénně odříkávají jejich složitá latinská jména. Naše fantazie je vzněcována novými objevy gigantických ještěřů, proti nimž klasický apatosaurus je nedochůdčetem. Seismosaurus podle všeho dosahoval délky až padesáti metrů. Dějiny Země jsou snad nejdobrodružnějším příběhem, jaký si umíme myslet. Z hlubin věků se vynořili tvorové dokonale vybavení k životu, s obrovským potenciálem vývoje, silní, rychlí, draví – a zase zmizeli, aby uvolnili planetu pro nás. Geniální obrazy Zdeňka Buriana ožívují dávný nelidský svět a probouzejí touhu tak podivuhodné tvory spatřit na vlastní oči.

Dnes už víme, že tak docela nezmizeli: v podobě ptáků přežívají a čekají na svoji novou příležitost. Co o tom věděl Alfred Hitchcock? A co když někde v neprostupných pralesích přežívají i jiné čeledi obrovitých příšer, jak o tom svědčí indiánské a africké legendy? Je někde v amazonské džungli Doylův *Ztracený svět*? Vylézá z afrických jezer tajemný MOKELE MBEMBE? A. C. Doyle vydal svůj slavný román už v roce 1912, od té doby myšlenka na přežívající dinosaury nepřestává vzrušovat autory knih, filmů a obrazů na celém světě.

Existují i teorie, že DINOSAUŘI ve svém vývoji dosáhli inteligence a před blížící se kosmickou katastrofou opustili Zemi. Čas od času pak přilétají jejich potomci k nám, aby se podívali, jestli je už jejich mateřská planeta zase volná. Jsou totiž natolik civilizovaní, že zásadně nevybíjejí nižší formy organismů, ale moudře čekají, až se vybijeme sami. Takzvaní MIMOZEMŠTANĚ jsou prý oni. Podle toho, jak je popisují očití svědkové, jejich

podoba odpovídá vědecké rekonstrukci mimořádně vyvinutého dinosaura.

Objevy v oblasti genetiky inspirovaly celou škálu děl a oživily prastaré příběhy o zvláštních bytostech. Nejen, že by bylo možné klonovat živé dinosaury a znovu je uvést do naší přírody, ale je teoreticky možné změnit velikost, sílu i chování kteréhokoli běžného tvora tak, aby se stal dokonalým strojem na zabíjení. Některá díla ani neřeší způsob, jak ke genetické změně došlo, prostě se zničehonic objeví uprostřed přírody zvíře budící děs svou velikostí, dravostí a nezničitelností. Horor těží ze zdokonalení schopností zvířat přirozeně dravých, ale i z kontrastu agresivního chování dříve nevinného a mírného zvířete. Tak jsme byli postupně oblaženi zjevením obřího ŽRALOKA, ALIGÁTORA, PIRANI, útočných PTÁKŮ, SLIMÁKŮ, rostlin TRIFIDŮ, MLOKŮ a můžeme očekávat objevení dalších roztomilých mutantů, dokud autoři nevyčerpají celý Brehmův atlas zvířat.

Hrůza ze zmnožených a útočných tvorů je známá nejen z těchto filmů, je to z *Exodu* známý SLED KATASTROF, které postihly Egypt. Z deseti „egyptských ran“ je pět tohoto druhu. Egypt postupně zaplavilo obrovské množství ŽAB, ŠTĚNIC, MUCH (podle některých výkladů ŠELEM) a KOBYLEK. Svět zvířat postavený jako nepřítel proti světu lidí, to je vize apokalypsy, to je samo popření Stvoření. Množství nezvladatelných drobných tvorů je známá zkušenost z alkoholického deliria, je to bytostně odporný zážitek. Lidé mívali své kruté zkušenosti s kobylkami, myšmi, blechami a různými cizopasníky a prvotní úděs v nás zůstává navzdory rozumu a vyhání dámy na stůl, kdykoliv se objeví myška, a pánům tiskne do ruky klacek na neškodnou užovku. Autoři mohou apelovat na prastaré instinkty, emotivní dopad je předem jistý. Zmnožený bios v nás budí prostě odpor a vyvolává mrazení v zádech. Strach z velkých šelem je nám rovněž vrozen, není to tak dávno, kdy útok leoparda na lidskou tlupu znamenal nevyhnutelný skon některého jejího člena. Ale hrůza z dravých zvířat je jiné povahy než hrůza z much,

je to do značné míry rozumem zdůvodnitelná obava. Náš svět je už zbavený opravdových dravců, kteří by mohli člověku reálně hrozit, ale filmy a literatura tuto ztrátu nahrazují.

Kladu si otázku nad morálními hranicemi takového zobrazování přírody, ostatně nad KING KONGEM také cítíme lítost. Jako obludný je v těchto filmech líčen svět, který tak jako tak pomalu mizí a podléhá zkáze, zatímco nejagresivnějšími tvory jsme ve skutečnosti my – zmutovaní a už dávno přemnožení primáti s bezbrannými měkkými rukama a drobnými zuby, zato vyzbrojení nezřízenou vynalézavostí a hnaní neukojitelnou chtivostí.

Zajímavé napětí vzniká ze spojení světa lidského a světa zvířecího, odhaluje prastarou a dávno zasutou zkušenost, že v každém z nás je skrytý bůh i zvíře. Egypťští bohové ilustrují takové bytostné propojení a ve své proměnlivé existenci vyjevují mystérium zmnoženého života. Bytosti takového druhu mohou být dobrými duchy, pomocníky a těšiteli, ale mohou také přinášet zkázu.

Nejjednodušší formou člověka-zvířete je mluvící zvíře. Vyskytuje se hojně v mýtech přírodních národů i v pohádkách a je nesporně vyslancem Zlatého věku. Přichází z časů, kdy mezi naším světem a světem zvířat nezela tragická propast. Stesk po tom dávném a požehnaném stavu vyjadřuje nádherně lidový pojem NĚMÁ TVÁŘ. V těch dvou slovech je soustředěn veškerý smutek i důstojnost Stvoření. Zvířata se stávají anděly, kdykoliv promluví, jako Bileáмова oslice.

Klasickými formami spojujícími lidská a zvířecí těla jsou: KENTAUR, MOŘSKÁ PANNA a SFINGA, bytosti zřetelně složené. Takových tvorů zná mytologie i literatura nespočetné množství, není třeba je vyjmenovávat. Spojení dvou světů může probíhat i v čase: člověk se za určitých okolností stává zvířetem – vlkem, jako je tomu u VLKODLAKA, psem, žábou, hadem, ptákem nebo koněm.

Zvláštními tvory jsou i spojení různých zvířat, jako je tomu u GRYFA, JEDNOROŽCE, MOŘSKÝCH KONÍ, PEGASA,

CERBERA a mnoha jiných. Tvor nemusí být složeninou jiných tvorů, jeho výjimečnost může spočívat třeba ve zlatém paroží u Smolíčkova jelena, ve zvláštní barvě, v nádherném zpěvu, v monstrózní velikosti, ale může být i tvor, jehož podoba nám zůstává skrytá, takový je BEHEMÓT a LIVJÁTAN z Bible, různé podmořské nestvůry a bytosti skrývající se v temnotě. Uchvacují svou kořist, aniž se dají poznat a budí děs svou bezobrysovou přítomností. Bytosti bez podoby jsou nejstrašnější, jsou zobrazením prvotního strachu, jsou dětmi TIÁMAT. Často nemají ani jméno a nelze je zaklít magickou formulí ani vědeckým popisem. Jejich posláním je vymykat se a rozrušovat naši jistotu poznatelného světa.

Nová doba přinesla další podivné bytosti: MIMOZEMŠŤANY. Mají jednu nespornou výhodu, totiž kladou neomezené nároky naší obraznosti. Žádný mimozemšťan není dokonalý, pokud sebebiň připomíná pozemské bytosti. Kromě nejbizarnějších podob přisuzujeme těmto tvorům buď mimořádnou agresivitu nebo naopak mírnost a moudrost. V každém případě nás ale zajímají hlavně tehdy, když jsou inteligentnější než my sami. Hledání života ve vesmíru je počin namáhavý a zdlouhavý, my ale navíc chceme najít život inteligentní, ba schopnější než ten pozemský. Jsou to dost vysoké ambice a dost riskantní podnikání. Jak by asi takové setkání dopadlo? Máme vypracovanou celou sbírku modelových situací pro setkání s E.T., podle frekvence v literatuře a filmech usuzuji, že kontakt s mimozemskou inteligencí je nejsilnějším náboženským impulsem našeho věku. Nezasťirejme si, že oni mimozemšťané jsou jen převlečení dávní bohové a heroové, synové bohů.

Přicházejí z nebes, ze sféry tradičně božské, soudí nás, trestají, zachraňují, přinášejí prométheovské dary, ale hlavně přinášejí ztracený Příběh. Kde jsou oni, tam je dobrodružství, tam opět platí dávné pravdy o životě, smrti, statečnosti a lásce.

Čím podivnější je jejich zjev, tím víc jim důvěřujeme, tím vážněji bereme jejich nároky. Jejich chapadla, šupiny či tykadla jsou božskými atributy, jsou aureolou zvláštnosti. Neboť v Pří-

běhu má zvláštní vždy přednost před všedním a svaté před profánním. Rozhodně doufáme, že první mimozemšťan, kterého potkáme, nebude naprosto podobný lidem. Pokud má mít nějakou lidskou formu, měl by být aspoň maličký a zelený. Bylo by pro nás trpkým zklamáním, kdyby se ničím nelišil od našeho nudného souseda. Ale stejně tak skrytě doufáme, že pod těmi šupinami, slizem a žahadly uvidíme lidské oči a vlídný pohled. Odráží se tu odvěká zkušenost s bohy, bázeň a důvěra, strach a láska.

Jsou ovšem i mimozemšťané esenciálně zlí a ničiví, stvoření pouze k bezduchému zabíjení i když naprosto dokonalí ve své nepřemožitelnosti. Takový je VETŘELEC. Spojuje v sobě odporné rysy parazita i hbitost šelmy. Je výzvou lidské odvaze a důvtipu, opět je nositelem hrdinského příběhu, ale hrdiny jsou zde lidé. Strach, který prožíváme při sledování rozhodujícího střetnutí s touto kreaturou, je očišťující silou, osvobozujícím zážitkem, jaké jistě nechyběly našim předkům, ale nám se jich nedostává. Chodíme do kina stejně, jako oni chodili do boje a na lov, teskníme po jejich zážitku bytostné hrůzy z temných a stinných míst světa. Potřebujeme vetřelce, protože nemáme soupeře, který by nás byl hoden.

Jsou i taková díla, jako například *Marťanská kronika*, která vidí obyvatele jiných světů jinak. Jsou to bytosti nám podobné v bezmoci a konfliktech a při setkání s pozemšťany prožívají stejnou zkázu, jaká postihla Indiány při příchodu Evropanů. Taková vyprávění jsou snad spíš výpovědí o lidech než výhledem k jiným světům. Ale *Vesmírná Odyssea* nám připomíná, že každý pohled do vesmíru je koneckonců pohledem na člověka. Učíme se chápat paradox: co je blízké, je vzdálené, co je vzdálené, je blízké. Na samém konci všech světů hledáme zase jen sebe.

Bojíme se jich a milujeme je, vyhlížíme jejich vesmírné koráby a podobáme se Indiánům, kteří vyhlíželi Opeřeného hada. Doufáme v jejich příchod a současně doufáme, že nás zatím minou a nechají nás žít. A vyprávíme si o nich příběhy. Kosmos

nám klade různé otázky. Nejde jen o to, zda a kdy nás navštíví marťané. Také se musíme ptát, co je vlastně sám život. Chápe-me obstojně, že rostlina, prvek a ještěrka jsou živí, ale nejsme si už jisti u kamenů a hvězd. Váháme přiřknout život „neživé přírodě“, i když ji máme na dosah a můžeme s ní bez překážek komunikovat. Co když ale náš nepozemšťan bude mít podobu kamene? Co když jeho organismus nebude vystaven na uhlíku, co když bude připomínat spíše energii než cokoliv hmotného? Nazveme životem třebaš inteligentní stroj?

Promýšlíme už symbiózu živého organismu a stroje, tvoříme KYBORGY. Snad tím, co nás na životě opravdu zajímá, je sídlo inteligence. Umělá noha nikoho nezbaví lidské identity, ale bez hlavy prostě nebudeme lidmi, i kdyby nás řídil sebedokonalejší počítač. Můžeme tedy myslet bytosti, které budou zcela umělé, až na ten mozek. Pro cesty ve vesmíru se zdá taková kombinace vhodnou, snad by zabránila některým obtížím, které omezují normální tvory. Kov se jistě opotřebuje mnohem později než kosti a svaly, hadičky netrpí kornatěním, stačí minimum potravy, energii dodají sluneční baterie.

Ještě než probereme ROBOTY, zamysleme se nad základními okolnostmi vytvoření umělého člověka. Umělý člověk totiž zdaleka nemusí být stroj, k cíli vedou i jiné cesty.

Především je tu GOLEM, snad nejslavnější představitel svého rodu. Stvořen rabi Löwem podle kabalistických principů mísení prvků opakuje stvoření člověka samým Nejvyšším. Není hloupým panákem, jak jej předvádí *Císařův pekař*, ačkoliv nemá nesmrtelnou duši, má rozhodně inteligenci a dokonce charakter, etický kodex. Je duchovní bytostí, protože jej oživuje tajemná přítomnost boží. Podle pověsti se Golem nelišil ničím od normálních lidí, až na to, že neměl dar řeči. Rabi mu dal jméno Josef a pověřil ho hlídáním židovské čtvrti, aby nikdo jejím obyvatelům neškodil. Golem měl navíc zvláštní schopnost, že stejně jako zvířata, démoni a duchové viděl i to, co zůstalo očím lidí skryté. Rabi mu někdy půjčoval zázračný amulet, který ho činil neviditelným, takže se Golem mohl dostat i na

porady nepřátel a vyslechnout jejich plány. Zachránil tak prý mnoho Židů před křivými obviněními a pogromy. Když se poměry v Praze uklidnily natolik, že Golema nebylo potřeba, rabi Löw spolu se svými pomocníky Šimonem a Jákobem odvedli Golema na půdu Staronové synagogy a tam jej zničili. Pozpátku odříkali všechny stvořitelské formule a odňali Golemovi tři životodárné živly. Prý tam Golem leží dosud a jeho skrytá přítomnost inspirovala k románu Gustava Meyrinka.

Umělým člověkem je HOMUNKULUS, tajuplný produkt alchymistické magie. Vyrobení homunkula je opovážlivým opakováním Stvoření a legitimací k náročnějším experimentům. Je to klíč k samému tajemství života, k jeho skrytému kódu. Magickým stvořením živého lidského těla z obřadně získaného kořenu MANDRAGORY dokazujeme svou vládu nad životem kratší cestou. V *Talmudu* se vypráví i o stvoření telete, takové anekdoty předjímají etické problémy zásahů do života a snaží se je řešit. Moudří tušili už před skoro dvěma tisíci lety, že přijde doba, kdy lidé už budou mít na dosah onen klíč od zapovězených dveří a bude se nad nimi vznášet nárok odpovědnosti. *Talmud* to řeší lapidárně: tvoř si, co chceš, ale jen za účelem svěcení soboty. Je to odvážné ano k lidským experimentům a současně upozornění na poslední mez.

Karel Čapek vytvořil slovo ROBOT, ale zdaleka nevytvořil roboty samé. Daidalovy chodící sochy jsou snad prvním popisem jakýchsi robotů, i když historici umění jsou střízliví a tvrdí, že šlo jen o sochy s nakročenou nohou, zobrazené v pohybu. Ale už ve starověku bylo učencům jasné, že Daidalovy sochy opravdu pobíhaly a bylo nutné je poutat řetězy, aby někam neodešly.

Vytvoření člověka či zvířete – stroje poutalo fantazii umělců i řemeslníků všech dob, ale opravdový zájem o toto téma propukl s Descartesovým nápadem, že vlastně každý živý organismus JE STROJ. Všichni jsme vlastně dokonalí roboti, zvířata i lidé, člověk má sice duši, ale kdovíjaká kolečka se v něm skrytě otáčejí.

Člověk jakožto stroj, to je jistě extrém a pod pojmem RO-

BOT očekáváme spíš skutečně uměle vytvořenou bytost. Snažíme se, aby byla natolik dokonalá, že z ní nebudou trčet drátky a bude aspoň částečně vypadat jako člověk nebo jiný živý tvor. Kuchyňský robot není robotem literatury. Sci-fi počítá s roboty, kteří nejen vypadají lidsky, ale i lidsky nebo skoro lidsky uvažují, snad logičtější, snad přesněji a rychleji, ale vlastně jako my. Dokonce někteří mají i své lidské slabůstky, propadají vlastním podivným náruživostem, touží stát se lidmi a těžkopádně se pokoušejí o humor jako DATE ze seriálu *Star Trek*.

Pro roboty na samém prahu lidské existence se ujal název ANDROID. Roboti mívají svůj mravní kodex, zpravidla jsou programováni tak, aby za všech okolností pomáhali lidem a chránili je, problém se pak naskýtá, že lidé mají rozdílné zájmy a chudák robot neví, komu má sloužit. Pokud se takového nešťastníka zmocní nemorální darebáci, robot zpravidla jen těžko chápe, že v zájmu morálky musí svůj morální kodex porušit. Pokud na to přijde, je jaksi tiše pasován na člověka.

Ano, roboti se stávají lidmi. Jsou tak dokonalí, tak připodobnění svým tvůrcům, že stačí jen malý krok – a oni zpravidla po tom kroku bytostně touží. V Čapkově hře byla tím krokem láska, jindy je to prostě odstoupení od přísné logiky.

Je takový polidštěný robot opravdu člověkem? Má přece v sobě mikročipy a všelijaké drátky a hadičky. Zdá se, že nám to nevadí, člověka nedělá maso a pár litrů krve. Literatura si už vyřešila filosofický problém podstaty lidství. Člověkem se může stát kdokoli, kdo jako člověk myslí, cítí, miluje, nenávidí a hlavně chybje.

Škodolibě konstatuji podivný rozpor: někdy nejsme ochotni za člověka uznat bytost jiné rasy, ale tolerujeme soubor součástek na elektrický pohon.

Technické zásahy do podstaty života přivádějí na scénu literární fenomén, který nazývám ŠÍLENÝ VĚDEC. Je častou postavou románů i filmů a zdá se, že ještě nevyčerpal své dějové možnosti. Bývá to ušlechtilý učenec nekriticky zaujatý svým výzkumem, jehož se nakonec stává obětí, nebo je to geniální

bídák odhodlaný ovládnout pomocí svého vynálezu svět a zotročit si lidstvo. Klasik Verne popisuje případ naivního génia ve svém *Vynálezu zkázy*, šíleným vědcem je FRANKENSTEIN, i doktor CALIGARI (*Kabinet dr. Caligariho*), dr. JEKYL (Dr. *Jekyll and Mr. Hyde*), dr. PRAETORIUS, který vytvořil HOMUNKULY (*Frankensteinova snoubenka*), dr. MOREAU a celá řada jiných.

Všechna tato díla odrážejí hrůznou stránku technických možností a předjímají ještě strašnější vynálezy, které měly zakrátko promluvit za druhé světové války. Předjímají i deformace lidských bytostí, jakých je schopná „vědecká“ společnost totalitních států.

Zvláštní bytosti nás provázejí jako přátelé, varují nás před námi samými, provokují naši odvahu i fantazii, stírají z naší duše nános věku a probouzejí v nás děti. Pravý příběh musí mít svého CHUMBABU, draky a jednorožce, ani náš železný věk není zcela profánní. Existence obrovského zástupu zvláštních tvorů svědčí o radostné tvořivosti bohů či umělců a je potěšitelná. Byl by to smutný svět, kdyby počet jeho dětí byl omezený obsahem zoologických atlasů, byl by to šedý svět, kdyby z něj zmizeli vodníci, kentauři, ufoňi a jednorožci. Máme veliké štěstí, že žijeme ve světě tak bohatém a můžeme s bytostmi jiného řádu nejen sdílet naši planetu, ale i hovořit a snít. Na každé cestě, třeba v nevládném deštivém ránu, kdy nás čeká jen práce a povinnosti, nás doprovází sbor elfů, dryád a mluvících zvířat. Jde jen o to otevřít oči a uvidět je.

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109
D.R.G.M. & Lieferung XI & Bogen 51 & Gerambycidae & 25281-7

Erythrus

White

Gymnopterion

8-Rank

Neocerambyx

Thomson

Plocederus

Thomson

Gaurotes <i>adolpha</i> Ggb.	Pidon. alticolis v. malthinoides Kr.	Vadonia <i>varicornis</i> Dalm.	Leptura <i>succedanea</i> Lewis	Leptura <i>tangeriana</i> Fabr.
Gaurotes <i>splendens</i> Jakowl.	Pidonia <i>bicolor</i> Heyd.	Leptura <i>apicalis</i> Motsch.	Leptura <i>Sequens</i> Rtt.	Strangalomorpha <i>terma</i> Bleasig
Gaurotina <i>superba</i> Ggb.	Pidonia <i>debellis</i> Kr.	Leptura <i>Renardi</i> Gehl.	Leptur. Sequens v. rufopax Rtt.	Strangalo. termia v. signatocornis Ggb.
Omphalodera <i>Puzillo</i> Blea.	Pidonia <i>elegantula</i> Kr.	Leptura <i>cyanea</i> Gehl.	Leptur. Sequens v. pulchra Rtt.	Judolia 6 macul. v. parallelopoda Motsch.
Cortodera <i>xanthoptera</i> Ggb.	Pidonia <i>picta</i> Ggb.	Leptura <i>quadrivittata</i> Gehl.	Leptur. Sequens v. tristana Rtt.	Judolia 6 macul. v. dentatofasciata Motsch.
Cortodera <i>gibbicollis</i> Blea.	Pidonia <i>rufa</i> Kr.	Leptura <i>rufiventris</i> Gehl.	Leptura <i>aterrima</i> Motsch.	Ischnostrangalia <i>Semenovi</i> Ggb.
Cortodera <i>similis</i> Kr.	Pidonia <i>spectabilis</i> Kr.	Leptura <i>arythropus</i> Gehl.	Leptura <i>nigrosuturalis</i> Rtt.	Parastrangalia <i>Potaniai</i> Ggb.
Corto. obscurans v. flavipennis Pic.	Dokhturoffia <i>nebulosa</i> Ggb.	Leptura <i>excisipes</i> Dan.	Leptura <i>ochraceofasciata</i> Motsch.	Strangalia <i>Hekate</i> Rtt.
Cortodera <i>obscurans</i> Pic.	Oedecnema <i>dubia</i> F.	Leptur. montana v. Leuthneri Ggb.	Leptura <i>mimica</i> Bates.	Strangalia <i>ferruginipes</i> Pic.
	Anoplodera <i>abbreviata</i> Motsch.	Leptura <i>nigerrima</i> Pic.	Leptura <i>scotodes</i> Bates.	Strangal. bifasc. v. Sedakowi Mannerh.
Cortodera <i>longipilis</i> Pic.	Anoplodera <i>miscella</i> Bates.	Leptura <i>oblongomaculata</i> Luc.	Leptura <i>cometes</i> Bates.	Strangal. bifasc. v. nigrosuturalis Ritter.
Pidonia <i>alticolis</i> Kr.	Vadonia <i>atramentaria</i> Ggb.	Leptura <i>tangeriana</i> Mars.	Leptura <i>tenuicornis</i> Motsch.	Strangalia <i>Adalae</i> Rtt.
Pidon. alticolis v. tristicula Kr.	Vadonia <i>intermedia</i> Chevr.	Leptura <i>rubriola</i> Bates.	Leptura <i>triparita</i> Heyd.	Strangalia <i>femorialis</i> Motsch.

IVAN

Zdeněk Urbánek

V čase, o němž mluvím, to ještě nároží nebylo. Nebo bylo, ale od konce druhé světové války vybombardované. To teprve teď to místo ohavně postmodernisticky zacelili. V Timu nebo kde nazvali tu stavbu „domem století“ nebo „domem tančícím“. Prý je to Ginger Rogers a Fred Astair. To mi Time ani kdokoli jiný nenamluví. Zažil jsem tu tanečně i zpěvně spontánní, humornou a důvtipnou okouzující dvojici v originále. Totiž za pražských premiér jejich filmů. Kdyby tam teď byli postavili jejich velikou fotografii nebo dobré sousoší, byl by to mnohem důstojnější projev potěšující vzpomínky. Nynější stavba, arogantně vyčuhující nad Jiráskovo náměstí, protivně deformuje místo některých mých drobnohledných, ale jaksi nostalgicky velmi cenných rozpomnutí.

Ivan Havel bydlel na nábřeží o dům blíž k Palackého mostu v pradávně havlovském domě. Výtahy neobklopené zdí zdivem ze všech stran byly zakázány. Do bytu v pátém patře, který si Ivan rozdělil s bratrem Václavem, nynějším prezidentem, muselo se pěšky. Schody prý jsou zdravé a my, Ivan i já, taky byli v době, o níž tu píší, značně mladší. Psal se konec sedmdesátých let a začátek let osmdesátých. Začala pro skupinu lidí doba samizdatů. Někdy jich bylo naráz hodně. A vážily.

Nechal jsem svého fiata 127 z druhé ruky stát vedle chodníku nyní vedoucího podél údajně tančícího domu. A nosilo se. Někdy se toho nastřádalo hodně a mimo Ivana a mne nosili i další. Nesvázané stránky průklepového papíru někdy byly velmi početné. To záleželo na improvizované a improvizující ediční radě samizdatů, jak ji vedle Vaculíkovy Petlice zřídil Václav Havel.

Spolupráce obou a dalších edic byla těsná. Nevozil jsem jen havlovské samizdaty, ale i petliční. A nejezdil jsem pro sta stran strojopisů jen k nynějšímu tančicímu domu nebo do Veletržní ulice k Ludvíku Vaculíkovi, ale i na další početné adresy opisujících vzorných i méně vzorných strojopisných rozmnožovatelek, někdy i rozmnožovatelů. Po jistý krátký čas se nebáli přijímat k vazbě samizdaty v Tomosu po levé boční straně Městské knihovny. Ale pak řekli, že už to brát do práce nemohou. Přicházeli muži Stb a vyptávali se. Nikdo z nás to pracovníkům Tomosu nezazlival. Ale bylo třeba najít náhradu. Robit to po domácku, jak to do svého odjezdu směrem Paříž dělal Jan Vladislav, nebylo při relativní velkovýrobě Petlice a Havlových samizdatů možné.

Důmysl a instinkt Ludvíka Vaculíka objevil jinou pobočku Tomosu. Pokud šlo o městské umístění, byla dost z ruky. Až mezi Žižkovem a Vysočany. Ale důležitou úlohu hrála hezká, příjemná a nepolekaná paní vedoucí a dovedný i pohotový mistr vazač Kvasnička. Nikdy se nepolekali a pracovali rychle i vzorně. Jen to tam bylo třeba včas dovézt. Hlásím se o zásluhu, že to tam, někdy i dvakrát týdně, včas bylo.

Víc zásluh měl Ivan. Byl nejen pozorným a pohotovým intelektem v ediční řadě, ale i dovedným a důmyslným rovnačem strojopisů v zádi fiatu 127. Pak už jsem to měl na starost sám. Mistr Kvasnička dovedně nosil a zároveň se ptal:

„Kdy to potřebujete? Včera, já vím.“

Utišil jsem ho, že to stačí do konce týdne. A byla ovšem už středa. A bylo to.

Nastávaly pak ovšem návraty. Přibýlo váhy o plátěné vazby, vždy podivuhodně úhledné.

Ivan shodou okolností, v těchto případech zázračnou, býval vždy v pravou chvíli doma. Nosilo se zpátky.

Ale ve veliké Ivanově knihovně nahoře nad nábřežím se nekonávalo jen uskladňování namáhavě donesených svázaných samizdatů. Ivan, mnohostranně vzdělaný a intelektuálně zvědavý a s mnoha jinými na této úrovni spjatý, konal nejméně jednou

za měsíc v počtu až patnácti lidí zvidavé semináře.

Mne kolegu ze samizdatové dřiny, pozval uvést seminář týkající se trestu smrti.¹ Věděl z dřívějších rozprav, jak jsem proti. S jakousi důmyslnou i temně humornou zlomyslností pozval na mou rozpravu i dva lidi, o nichž věděl, že naopak trest smrti považují za správné řešení nejzávažnějších právních případů.

Jeden z mých asi dvanácti argumentů proti trestu smrti zněl zhruba tak, že při zachování i nejkrutějších pachatelů zločinů mají v nastávajících měsících a letech psychologové a psychiatři zločinnosti příležitost zjišťovat, co násilníky k násilnictví vedlo, a dovídat se tak, jak a čím tyto sklony omezovat, umírňovat, snad i odstraňovat.

Přísežný přívrženec jednoduchého odstraňování násilných zločinců ze světa se s jistým stupněm posměšnosti ke mně obrátil:

„Tak vy byste je chtěl zachovávat jako pokusná morčata, aby vám prozradili svoje motivy.“

Přisvědčil jsem. Třeba i proti své vůli by posloužili.

„A lidská důstojnost? Tím byste ji chtěl zachovat?“

„To si nejsem jist. Každý případ je jiný. Důležité je, aby místo pokusu o jakousi nápravu nedošlo k další oficiálně schválené vraždě.“

Vždy napjatě pozorný a pohotově myslící Ivan diskusi ukončil.

„Trest smrti se mi protiví. Ale máme pro některé nešťastně nejzazší případy přijatelnější řešení?“

„Přiznávám, Ivane, že nemáme. Ale přidávání oficiálních vražd k těm, které vrazi spáchali na vlastní pěst, řešením není.“

Ivan pozorně přátelsky a velmi vlídně krutou diskusi ukončil a ohlásil, že o čtrnáct dní později se bude konat rozprava o čemsi mírumilovnějším. Už nevím, co to mělo být.² Asi otáz-

¹ Bylo to 24. 4. 1978, dalšími panelisty byli Radim Palouš a Pavel Materna. – Editoři.

² 10. 5. 1978 hovořil Zdeněk Neubauer: Svět jako hra čili hra jako ontologický symbol. – Editoři.

ka o věznění nevinných. V těch dnech byl jeho bratr nesmyslně vězněn za čin podle psaného zákona naprosto netrestatelný.

Ivan je vynikající intelekt i srdce. Jsem vděčen zdejšími podmínkám za totality i po ní, že ho znám. A že, doufám, zůstaváme přáteli. Nosit samizdaty dolů a nahoru už kvůli tomu snad nemusíme. Ale jistý stupeň nostalgie po těch krásných hrozných časech zůstává.

Ivane, díky.

NUMEROLOGIOCKÁ EXPERTÍZA Z DATA JUBILANTOVA NAROZENÍ

Jan Vodňanský
příležitostný numerolog

Opravená verze – neb v prvním vydání sborníku vyšla expertíza omylem vypracovaná k datu odvozenému z data oslavného večírku. Díky tomuto roztomilému přehlednutí stává se celé první vydání jakýmsi „Modrým Mauriciem“ v žánru narozeninových sborníků ...

11.10.1938

$$1 + 1 + 1 + 0 + 1 + 9 + 3 + 8 = 24$$

$2 + 4 = 6$, tedy číslo moudrosti a filosofického nadhledu je určujícím číslem oslavencovy osobnosti.

Kompletní numerologická mřížka z data narození obsahuje všechna sečtená čísla i jejich dvojciferný součet 24 a finální součet 6.

3	6	9
2		8
1111	4	

Vyhodnocení

Mimořádná vůle
daná čtyřmi jedničkami
Dvojka číslo diplomatů
Psychiku tvou chrání
V bouřích tvůrčích extází
Které Trojka značí
Moudrost Šestky neschází
Ta ví „o co kráčí“
Čtyřka dává Tobě pílí
Devítka zas Intelekt
Osmička Tě vede k cíli
No, a to je výsledek ...

ZPRÁVA O FILOSOFICKÉM SEMINÁŘI KONANÉM V OSMDESÁTÝCH LETECH NA MFF KU

Petr Vopěnka

Úmysl založit na MFF KU filosofický seminář jsem pojal již v roce 1980. V době Husákovy 'normalizace' totiž filosoficky zaměření nadaní studenti nestudovali na filosofické fakultě jednak proto, že by se tam většinou z kádrových důvodů nedostali, jednak proto, že studium filosofie se tam soustřeďovalo téměř výhradně na marxismus a žádnou hodnotu nemělo. Tito studenti studovali buď u nás, na MFF UK, nebo – především ti se zvláště negativním posudkem – na jaderné fakultě ČVUT. Považoval jsem proto za povinnost matematicko-fyzikální fakulty suplovat na univerzitě studium filosofie.

Mezi matematiky a fyziky, učiteli na MFF, jsem pro to pochopení nenašel. Kromě úzkého okruhu některých mých žáků byli ukryti v pozitivistických skořápkách svých speciálních oborů (v nichž setrvávají dodnes).

Přednášející vhodní pro úkoly, které jsem si předsevzal, se pochopitelně nenacházeli na filosofické fakultě, ale na různých mimoškolních institucích – a také ovšem mezi disidenty. Přiznávám se, že umožnit vzdělaným disidentům přednášet na Univerzitě Karlově, mě neodolatelně vábilo.

Spatřoval jsem v tom totiž svoji osobní pomstu spočívající v zesměšnění nevzdělanců působících tehdy na vysokých školách v rouše filosofů. Jak bude z dalšího patrné, tato pomsta se vydařila.

Abych mohl přednášky různých nežádoucích osob na fakultě vůbec odůvodnit, musel jsem je krýt přednáškami s matematickou tematikou.

Proto jsem začal pracovat na *Rozpravách s geometrií*, které měly být navenek základním tématem semináře, přičemž při přednáškách by se střídali se mnou jiní přednášející. Podle okolností tak bylo možno buď pro tyto přednášející uvolnit větší prostor, nebo odbočit více do matematiky, jakmile by seminář vzbudil nežádoucí pozornost.

Ve školním roce 1981/1982 jsem dokončil rukopis *Prvních rozprav s geometrií*, čímž jsem si opatřil náplně přednášek na dva školní roky. Ve školních letech 1982/83 a 1983/84 jsem zahájil práci na *Druhých rozpravách*, napsal první verzi dosud nepublikovaných *Pátých rozprav* a dokončil *Čtvrté rozpravy*, týkající se neeukleidovských geometrií.

Filosofický seminář jsem zahájil ve školním roce 1983/84. Při přednáškách jsem se střídal se Stanislavem Sousedíkem. V dalších dvou školních rocích 84/85 a 85/86 jsem se střídal postupně se Zdeňkem Neubauerem, Jiřím Polívkou a Radimem Paloušem. Po celé tyto tři školní roky se mi taktika střídání filosofie s filosofií matematiky osvědčovala, neboť mátna politické vedení fakulty. Ostatně tito soudruzi vedeni fanatickou a krajně nebezpečnou kádřovačkou Blankou Bartíkovou obsahu přednášek nerozuměli, a tak seminář probíhal až neuvěřitelně utěšeně.

Ve školním roce 1986/87 jsem chtěl v klidu dokončit rukopis *Druhých rozprav s geometrií* a tak jsem požádal astronoma širokého rozhledu, Zdeňka Horského, aby mne při oněch 'odbornějších' přednáškách zastoupil. K filosofickým přednáškám jsem pozval Petra Rezka. Koncem října 1986 podal agent T. udání StB na můj seminář a sice že zvu k přednáškám signatáře Charty.

Další agent, který byl okamžitě úkolován, aby ověřil tuto zprávu, udání agenta T. potvrdil. Bezprostředně poté byli agenti s krycími jmény Major a Richard úkolováni k tomu, aby

sledovali moji činnost a mé působení na studenty. Zároveň bylo oznámeno děkanovi, že umožňuji přednášky signatářům Charty a naléháno na něj, aby této mojí činnosti zamezil.

Ke sledování semináře byli vybráni agenti z řad studentů, což svědčí o neprofesionalitě StB. Tito agenti totiž znali jen studenty a učitele fakulty a nikoliv různé chartisty a jejich přátele, kteří se zúčastňovali seminářů jen pasivně. Kdyby sledování seminářů bylo uloženo nějakému zkušenějšímu agentovi, tak by teprve StB s úžasem zjistila, kdo všechno se ve středu večer na MFF KU na seminářích – a po nich v karlínské hospodě U města Hamburku – vlastně schází.

V boji proti mně a mému semináři byly otevřeny tři fronty: tajná ze strany StB, ideologická ze strany katedry vědeckého komunismu a administrativně nátlaková ze strany vedení fakulty.

Hlavní pěšáci tajné fronty, udavači Major a Richard, ztratili téměř okamžitě stopu. Jejich úkolem totiž bylo sledování mé osoby, ale já jsem v tomto semestru na filosofickém semináři nepřednášel. V této době však někteří iniciativní studenti pořádali na koleji Hvězda tak zvané vědecké čaje, na které zvali různé besedníky k výslovně jen odborným přednáškám. Shodou okolností mezi prvními pozvanými jsem byl právě já. Hovořil jsem i tam dost otevřeně, což poskytlo udavači Majorovi dostatek námětů pro zprávu, kterou okamžitě podal nadřízeným. Následkem toho oba agenti byli úkolováni ke sledování těchto vědeckých čajů. Jenže já jsem se jich již nezúčastňoval a tak oba agenti ve své horlivosti podávali vymyšlená hlášení o dalších účastnících těchto vědeckých čajů. Toto jejich působení považuji za zvlášť odsouzeníhodné a bezcharakterní i z hlediska věřících komunistů. Mohli totiž ublížit 'nevinným' lidem, takovým, o nichž vím, že byli velmi opatrní a bázliví a nikdy nedávali najevo, co si opravdu myslí. Důležité však bylo především to, že StB ztratila kontakt na můj filosofický seminář a na této frontě tak utrpěla zdrcující porážku.

Komicky skončil boj mých protivníků na frontě ideologické.

Když StB nařídila, aby vedení fakulty zlikvidovalo můj filosofický seminář, prohlásili pyšně marxisti působící na fakultě, že odmítají administrativní metody a můj seminář rozdrťí ideologicky. K tomu účelu oznámili, že budou na koleji Hvězda pořádat besedy nejprve na téma 'podstata náboženství'.

Udavač Major však nezjistil pořádně o co jde a protože měl sledovat mé působení na této koleji, nabyl přesvědčení, že jde o moji akci, o čemž také 4. listopadu 1986 podal neprodleně hlášení.

Marxistické besedy skončily pro naprostý nezájem studentů flaskem, sledovány navíc bdělým okem agentů StB. Zajímalo by mne, zda některý z marxistů měl pro tyto besedy nepříjemnosti s StB.

A tak pouze administrativní opatření a nátlak ze strany vedení fakulty byly úspěšné, i když i v této souvislosti došlo k několika komickým událostem. Nejprve jsem byl totiž osočen, že umožňuji přednášet Vladimíru Horskému, bývalému pracovníku fakulty, který se nemalou měrou zasloužil, že již na začátku šedesátých let vznikla fakultní organizace KSČ frakce zasazující se o zlidštění režimu. (K jejím úspěchům patří zrušení kádrového oddělení již v roce 1964, což byl čin na vysokých školách ojedinělý.) Teprve když Bartíkové došlo, že Vladimír Horský je již dávno v Západním Německu (mimochodem byl členem redakční rady Pelikánových *Listů*) a že jde tedy o záměnu osob, přestal být tento argument proti mně používán.

Poté jsem byl téměř po celý zimní semestr 86/87 vystaven dobře promyšlenému psychologickému tlaku, který spočíval v tom, že mi každých čtrnáct dní, vždy v pátek před odchodem z fakulty, bylo oznámeno, že se mám v pondělí dopoledne dostavit k děkanovi v záležitosti mého dalšího působení na fakultě. Při těchto jednáních na mne nejprve děkan naléhal, abych zrušil přednášky Zdeňka Horského a Petra Rezka. To jsem odmítl s výmluvou, že bych to před studenty neuměl odůvodnit.

Po těchto neúspěšných jednáních vydal děkan obecné nařízení, podle něž na fakultě smí z mimofakultních pracovníků

přednášet pouze ten, kdo k tomu bude mít povolení od svého zaměstnavatele. Zdeněk Horský byl zaměstnán v ČSAV a potvrzení si opatřil. Petr Rezek byl však zaměstnán jako domovník a OPBH (státní organizace zaměstnávající domovníky a uklízečky domů) se zdráhala vydat potvrzení tohoto druhu. Nakonec jsme to z ní přece jenom vymámili a děkanovi jsem slavnostně předal historický dokument podle něž OPBH potvrzuje, že domovník Petr Rezek může přednášet na Karlově univerzitě. Tento dokument jsem po převratu marně sháněl.

Protože ani toto nařízení nepřineslo očekávaný úspěch, děkan mi prostě – pod hrozbou rozvázání pracovního poměru – zakázal zvát na seminář mimofakultní přednášející. Protože zimní semestr školního roku 1986/87 právě končil, chtěl jsem ukončit činnost svého semináře, neboť seminář již neodpovídal mým záměrům a uvedeným rozhodnutím děkana byl vlastně zakázán. Někteří studenti si však tento seminář zapsali na celý školní rok, což mi umožnilo pokračovat *Čtvrtými rozpravami s geometrií* sice bez hostujících přednášejících, ale se stejným publikem.

Ve školním roce 1987/88 jsem žádný seminář tohoto druhu nepořádal. Tehdy jsem měl již zpracovaný Gödelův důkaz nutné existence Boha tak, aby vyhovoval koncepci *Rozprav s geometrií*. Na toto téma jsem na fakultě ohlásil samostatnou večerní přednášku, která – jak je patrné z hlášení agenta T. – se konala 7. října 1987. Tento agent zároveň hlásil: ‘Vopěnka na zákrok státních orgánů dostal přímý zákaz nechat hostovat bez předchozího souhlasu další osoby. Vopěnka se domnívá, že se sníží tímto opatřením účast posluchačů. U Zdeňka Neubauera a dalších, kteří v loňském roce na MFF KU přednášeli, to způsobilo roztrpčení.’

Na uvedené téma jsem pak přednášel v různých bytech, kam jsem byl zván. Na jednu takovou přednášku, která se konala u Brázdů, byl zřejmě pozván i agent T., podle jehož hlášení to bylo 7. ledna 1988. Stejnou přednášku jsem měl ale i v některých státních institucích, kde však zůstala utajena, neboť byla

ohlašována pod nic neříkajícími názvy. Například v UTIA ji zorganizoval Ivan Kramosil a podobně.

V prosinci 1987 agent T. potvrdil, že na fakultě již seminář nepořádám. V záznamu StB pořízeném na základě jeho zprávy pak stojí: 'Z uvedených důvodů Vopěnka hodlá semináře přenést do 'soukromí' svých známých. Dle pramene se má jednat o přednášky logika Gödela, významného matematika. Výběr účastníků semináře provedl Vopěnka společně s katolickým intelektuálem Zdeňkem Neubauerem, který má v těchto kruzích autoritu'. Tento zápis pak byl předán k rozpracování v operativním svazku.

28. ledna 1988 bylo rozhodnuto založit svazek PO pod krycím jménem PĚNA, v němž byly soustředěny dokumenty o mé činnosti mezi studenty MFF počínaje školním rokem 1986/87 a protože tato moje činnost byla 'profylaktickými opatřeními' znemožněna, byl svazek uzavřen.

Díky tomu nebyl tento svazek po listopadu 1989 zničen a některé informace zde uvedené jsem z něj čerpal.

Co se týče dalšího sledování mé osoby a mé činnosti v soukromých seminářích, lze se ze zachovaných dokumentů dočíst pouze: 'K zadokumentování činnosti doc. Vopěnky byl využit TS (tajný spolupracovník) Vlado, kterému se nepodařilo proniknout do úzkého kruhu známých Vopěnky a zaručit si tak účast na "přednáškách" v místě bydliště. Děkan MFF KU Praha učinil na fakultě opatření ke zvýšené kontrole osoby doc. Vopěnky.'

Ve školním roce 1988/89 jsem na přání studentů zřídil 'Seminář z filosofie matematiky'. Přednášel jsem ale sám, neboť jsem měl stále zakázáno zvát kohokoliv mimo fakultu. Tento seminář byl velmi pečlivě sledován některými funkcionáři KSČ a přivodil mi řadu nepříjemností, často opět z dnešního hlediska komických. 15. listopadu 1989 seminář končil pozváním všech účastníků na manifestaci studentů na Albertově konané 17. listopadu 1989.

ŠEL POUTNÍK KRAJEM

Tomáš Vrba

Šel poutník krajem
a poslouchal otazníky.
Slyší jeden, slyší druhý,
bezděky je počítá; bude jich snad celá kopa.

Jde krajem, jde nepočítaně, jde
a jda činí nutné kroky.
Rozpráví s přáteli.
Vždy, když jde krajem, rozpráví s přáteli.
Ti mu občas podají otazník.
Uchopí otazník za naslouchátko – a naslouchá.

Jde krajem, rozpráví s přáteli, poslouchá otazníky.
Na okamžik se zastaví, trochu roztržitě
se zaraduje nad svým bezděčným objevem:
„Vida, je jich šedesát, kdo by to byl řekl?“
Pokývá hlavou, rozpačitě se usměje
a vede dál svou cestu s přáteli krajem.

9.října 1998
V roji meteorů

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 199
D.P.G.M. ☉ Lieferung XI ☉ Bogen 52 ☉ Cerambycidae ☉ 25719-1

Pachydissus

Newmann

Dissopachys

Reitter

Trachylophus

Gahan

Ceresium

Newmann

<i>Strangalia adustipennis</i> Solaly	<i>Necydalis morio</i> Kr.	<i>Distepid gracilis</i> Bates	<i>Turcomenigena Warenzowi</i> Meig.	<i>Callidium rufipenne</i> Motsch.
<i>Strangalia 12-guttata</i> F.	<i>Gymnoterion pallidipennis</i> Heyd.	<i>Fronocera daurica</i> Motsch.	<i>Mesemum quadricostulatum</i> Kr.	<i>Callidium viridescens</i> Motsch.
<i>Strangalia longipes</i> Gehl.	<i>Calliscus narzissus</i> Ab.	<i>Fronocera pilosa</i> Rtt.	<i>Tetropium gracilicornis</i> Rtt.	<i>Callidium humerale</i> Balt.
<i>Strangalia izathema</i> Bates	<i>Cerambyx akbesianus</i> Pl.	<i>Fronocera scabra</i> Kr.	<i>Semanotus obliquatus</i> Gehl.	<i>Rhopalopus signaticollis</i> Sols.
<i>Strang. xanthom. v. diversipes</i> Heyd.	<i>Cerambyx centurio</i> Cawal.	<i>Fronocer. scabra v. simplicifurca</i> Heyd.	<i>Semanotus pallidus</i> Zoubk.	<i>Sympiesocera Japonica</i> Le.
<i>Stran. approxim. v. melanurella</i> Rtt.	<i>Neocerambyx Raddel</i> Blossig.	<i>Xystrocera globosa</i> Oliv.	<i>Semanotus japonicus</i> Le.	<i>Polyzonus fasciatus</i> F.
<i>Strangalia syriaca</i> Pl.	<i>Ploceoderus scapularis</i> Pischn.	<i>Hesperophanes cribricollis</i> Bates	<i>Phymatodes sibiricus</i> Gehl.	<i>Leontium gibbicollis</i> Whit.
<i>Grammotera similis</i> Kr.	<i>Cerambyx Scop. III v. nitidus</i> Pl.	<i>Hesperophanes campestris</i> Fald.	<i>Phyma testaceus v. fulvipes</i> Rtt.	<i>Callichroma bimaculatum</i> Whit.
<i>Grammotera debilis</i> Kr.	<i>Pachydissus sarius</i> Sols.	<i>Hesperophanes turcostanicus</i> Heyd.	<i>Poecilum albicinctum</i> Bates	<i>Rosalia alpina v. syriaca</i> Pl.
<i>Alost. tabacicol. v. testacea</i> Motsch.	<i>Dissopachys pulvinata</i> Rtt.	<i>Ischnorrhadus maculata</i> Göbl.	<i>Poecilum Maaki</i> Kr.	<i>Aromia Bengli</i> Fald.
<i>Alosterna elongatula</i> Kr.	<i>Trachylophus sibiricus</i> Gh.	<i>Aesum amurensis</i> Kr.	<i>Lioderes Bodanewski</i> Rtt.	<i>Aromia cyanicornis</i> Dp.
<i>Erythrus Fortunei</i> Whit.	<i>Ceresium sinicum</i> Wh.	<i>Aesum striatum v. subsulcatum</i> Motsch.	<i>Callidium cinnabarinum</i> Bless.	<i>Aromia Faldermanni</i> Sd.
<i>Necydalis sericella</i> Göbl.	<i>Stromatium asperulum</i> Wh.	<i>Aesum punctulatum</i> Bless.	<i>Callidium albifasciatum</i> Motsch.	<i>Arom. moechata v. laevicollis</i> Rtt.

JAN WINKLER

Arsemid není ješitný, Arsemid se neurazí. S tímto ujištěním jsem sáhl do šuplete, v němž po léta ukládám papíry a papírky, na nichž zpravidla v chvatu zaznamenávám nápady či dojmy, někdy dokonce i vyzrálosti. Není to ale smeťák nebo márnice, neboť tak jednou za rok čistím, přepisuji a přemýšlím, zda je toho už dost a nebo naopak, zda bych toho neměl provždy zanechat. Některé náměty se hodí, když jsem vyzván napsat předmluvu – třeba ke knize Plyn (asi bude o plynu a jeho významu pro mezinárodní politiku) nebo cosi do Ročenky Národní galerie (doba není příznivá) či příspěvek na konferenci o tradici česko-polských vztahů (třeba svatý Vojtěch a náš vstup do NATO). Nechci, aby to za mě někdo psal, ani nechci skončit jako Mluvicí Hlava, která – zdá se – má furt kde moudra brát. Proto je třeba ty řídké nápady schraňovat. Asi to tak dělají mnozí.

Pro tuto příležitost jsem vylovil to, co asi těžko jinde uplatním. Totiž různá říkání, snad místy i poezii. Není to ale z primárního pocitu, že to jinde těžko uplatním. Je to proto, že se s adresátem většinou jen potkáváme v mnohem kratším čase, než bych třeba chtěl a prakticky nikdy jsem neměl možnost ukázat mu svého Arsemida. Snad se to mezi ostatními dárky úplně neztratí.

Místo motto či věnování předkládám cosi, co jsem si zapsal už dávno, někdy v r. 1977. To byl všestranně zajímavý rok, já ho trávil mezi psanci v abiturientském kurzu Jazykové školy s dcerou filosofa Kalivody, s hochem, který táhl s Plasty, s dcerami evangelických farářů a katolických sochařů a hlavně s Terezou Kohoutovou. Ta – dnes slavná spisovatelka Boučková – mě povzbuzovala, ať zkusím psát v této formě (když to neumím souvisle).

Jan Winkler

Objev

Země je vlastně
kulička na hřídeli
upevněná v pólech
a lehce k otočení

Otáčejí ji nohy
těch pár lidí
kteří jdou
stále za Sluncem

Je to jak stavět dům

Je to jak stavět dům:
do ruky každou
cihličku sebe vzít,
očistit, oklepat, posoudit,
kam s ní,
pak vztyčit krovy citů
pro láskyplnou střechu
a pod ní půdu paměti
pozdvolna plnit
harampádím

Až teprv s domem hotovým
hledáme pro něj místo,
a všichni chceme jen na slunci.

Čím prudšímu jasu
jsme vystaveni,
tím ostřejší vrháme stín.

Kaštany

Nejprve
nedočkavě
zážitky jak kaštany
se stromu srážíme,
i když se drží
a na zem se ještě
necítí
v pichlavé schránce
přirostlé
a nechce se jim do bytí.

My s rozkoší je dobýváme
a laskáme lesklé povrchy.
Pak vhodíme je do kapsy,
kde dál už jenom kornatí

(Na Vyšehradě 1988)

Neříkej

Neříkej
Já věřím na lásku,
je to jak říkat
Bydlím v Mléčné dráze.
Výrok tak velice pravdivý
a přesto tolik prázdná
ještě zbývá,
tolik šera
k protápání,
tolikrát nic
k nahmatání.

Ale když řekneš
Láska mezi námi
vezmu ji do rukou
bez váhání.

Podzimu

Podzimu nechci být ušetřen
(ani podzimu,
měl bych říct),
i když je třeba těžké
od barevníčku
chudnout k holinám,
vnímat ten naprostý
nedostatek modří,
lezavé promrzání
k Dušičkám.

Kdybych byl ušetřen
těch příprav na tlení,
sotva bych uvěřil
na těla vzkříšení

*Někdy v prosinci r. 1988 jsem místo novoročenky rozesílal následující
říkání. Na konci roku 1989 jsem trochu žasnul, o čem jsem to vlast-
ně psal. Snad jsem v sobě pociťoval trochu prorockého ducha? A teď
koncem r. 1998 žasnu zase. Ale nejspíš by to mělo jakousi platnost
vlastně kdykoli.*

Novoroční

Ač ještě neviděna
tvář jeho
už těsně pod obzorem
mého vnímání
Ještě neprospěl
ani neublížil
ale už zmarněny
některé jeho plody.

Ač zpochybněna
jeho pravdivost
zkouším mu z ruky
číst

Jak pomlouvavý host
blíží se nový rok

Pohraničí

Jak plevel z náletu
do prázdné krajiny
přišli jsme, plenili,
bez vztahu
ke vztahům

Minulým brali jsme,
budoucím dlužíme,
dnes prý už ví se to,
obrat se nabízí:

Holiny zalesnit,
chalupy nabílit
fabriky obnovit,
zastřešit chrámy

Ale co duše,
kdopak ty spasí?

Na horu

Vzhůru jak balon
a dolů jak kámen,
nádech a výdech,
naděje, únava,
houpačka stává se
životním prostředím

Hora je vysoká,
pomalu stoupáme
se jhem co netíží,
s kyslíkem věčnosti.

Vyjít do krajiny

Ze země,
té mnohomatky
notně použité,
stvořil sních přes noc
nedotčenou pannu.
Úkaz každoroční
už po tisíce let
a proto jako zázrak
tak pramaličko vnímán.
A snad i proto,
že není zjevný všude:
je nutné vyjít za ním
do krajiny

A cestou zpět,
už šlapem řetěz stop
jak první jizvu špínu
na nedotčené tváří

Letos na moři

Voda jak olej
klidná a nehybná
i ptáci už malátní
ve vzduchu bez vánku

Čísi hlas rouhavě
větrům se vysmívá
jiný zas nestoudně
líčí nám uragán.
Očima vidíme
to zplihlé plachtoví,
ušima slyšíme:
prý už se nadouvá
a že to skřípění
jsou ráhna námahou!

Kdo tomu uvěří,
že stěžně skřípají
náporcem bezvětrí?

(podzim 1988)

Proměny

Vyvolat
něco jako smršť,
nic menšího si nepřál
nikdo z nás

Způsobit
v hlavách lidí
radikální zvrát,
obrátit veletoky
myšlenek
k jedinému cíli,
se světem zacloumat
a jasně něco říct!

Dnes aspoň nejbližší
moci tak oblažit,
jak konejšivý zefýr,
kéž máme
k tomu sílu...

(1995)

Karlův most

To legendy
přes vodu se vzduly,
do oblouků
kvádry vyklenuly,
v baroku
v sochy zkameněly

Dnes šeptanda
jen občas vodu zčeří
a dav se valí přes most,
spěchá na večeri

(1978)

Co máma dobře ví

Nic povinného
v dětech není,
nic příliš zlého
k zavržení,
nic laciného
k vydražení

Jen malý střípek
vyleštěný
po létech poslouží ti
k zrcadlení
a neřekne,
že o obraz tvůj stojí.

Jen křehký pohár
tenkostěnný
podá k tvým ústům
všechnu žízeň svoji

PŘÍLOHA I

mpor. Otakar Černý

Akce SÁVA

I. s p r á v a S M B

2. odbor, 1. oddělení.

V Praze dne 30.9.1986

TAJNĚ

Výtisk č. :

Počet listů : 2

Prilohy : 4

Akce SÁVA - záznam z opatření.

Na základě získaného agenturního poznatku od TS-MILOŠK (AZ 32/86) o konání tzv. matematicko-filosofické přednášky v bytě ing. Ivana HAVLA a jeho bratra Václava HAVLA dne 29.9.1986 bylo přijatoupano k provedení profylaktického rozkladného opatření k zamezení uskutečnění této akce.

V součinnosti s OS S M B Praha 2 byla od 18.00 hod. do 20.00 hod. provedena perlustrace příchozích osob do domu bratří HAVLA, kdy bylo perlustrováno 8 osob.

Jan SOKOL, který měl přednášet byl dle zákona č.40/74 Sb. § 20 předveden na MO VB Vyšehradská k ověření totožnosti, neboť měl nepatrný občanský průkaz (platnost OP SOKOLA skončila v dubnu 1986). Dále byl předveden Jan SCHNEIDER, nar. 10.10.1955, bytem Žižkov II/1264, Havlíčkův Brod (zájmová osoba O-StB Havlíčkův Brod), který se před spatřením hlídky VB dal na útěk, čímž vzniklo podezření, že se může jednat o osobu, po níž je vyhlášeno pátrání.

Vytěžením Jana SOKOLA (zájmová osoba 5. odboru X.S S M B) bylo zjištěno, že jmenovaný měl u ing. Ivana HAVLA přednést úvodní slovo na téma "Lidská osobnost". O tom, kdo bude přednášky u ing. HAVLA přítomen Jan SOKOL nevěděl. Rovněž nikdo nevěděl, jaké téma si SOKOL sám zvolí. Jmenovaný byl upozorněn na svoji nežádoucí aktivitu v rámci přednášek v bytě ing. Ivana HAVLA a přislíbil, že se do budoucna těchto přednášek nezúčastní a poznámkou, že je to škoda.

V osobě J₂na SCHNEIDRA se jedná o signatáře CH 77, bývalého bubeníka hudební skupiny PLASTIC PEOPLE, který je rozpracováván O-StB Havlíčkův Brod. Jmenovaný patří k tzv. druhé garnituře osob, které Václav HAVEL využívá pro různé pomocné práce a těží z jejich oddanosti

kravějí osobě. Dle slov SCHNEIDRA patří Václav HAVEL k neúnavným bojovníkům za dodržování lidských práv, neboť ai SCHNEIDER velice věří. I přes upozornění hodlá Václava HAVLA i nadále navštěvovat.

Parlustrované osoby před vchodem do domu ing. Ivana a Václava HAVLA :

VODRÁŽKOVÁ Iva, nar. 4.8.1951, zam. OUV Praha 2, školácká správa,
bytem Praha 1, Kamlova 2 - provést prověrku

MLEJNEK Josef, nar. 3.1.1946, zam. Pražská tržnice, Praha 7, by-
tem Lípa 4, okr.Havlíčkův Brod - provést prověrku

GRUŠOVÁ Anna, nar. 7.1.1942, zam. Obvodní ústav sociálních služeb
Praha 5, bytem Praha 5, U santušky 9 - rozpracovávat.

POLÁČKOVÁ Vladimíra, nar. 1.5.1957, zam. OPBH Praha 3, Vánohradská 11;
bytem Praha 3, Koněvova 80 - provést prověrku

ŠUBRHOVÁ Petruška, nar. 18.5.1947 - sájmová osoba 2.b.odb.S-StB Praha

DEJMAL Ivan, nar. 17.10.1946, zam. Pražské vodárny Praha 1, Národ-
ní 13, bytem Praha 7, Kamenická 45 - sájmová osoba
S-StB Praha

STÁRKOVÁ Jana, nar. 11.12.1953, zam. jako žena v domácnosti, bytem
Liběšice 84, okr. Litoměřice, přechodně Praha 6, Šli-
kova 84 - provést prověrku.

ŘALSKÝ Roman, nar. 6.1.1957, zam. KÚVZ Praha 2, U nemocnice 2, by-
tem Praha 4, Piktova 3, sig.CH 77, NO III.kat. OS MMB
Praha 4.

Provedené opatření splnilo svůj cíl, neboť bylo zamezeno koná-
ní plánované přednášky v bytě ing. Ivana HAVLA. Další přednášková
činnost je agouturně sledována.

Vypracoval :
apor. Otakar Černý

VSRS 1. odd. 2. odboru
kpt. JUDr. Milan Souček

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109

D.R.G.M. & Lieferung XI 8 Bogen 54 & Gerambycidae 25211-7

<i>Compsodorcadion</i> Ggib.				
<i>Dorcadion</i> Dalman				
<i>Compsodorcadion</i> Abakumowi Thoms	<i>Compsodorcadion</i> lativittis Kr.	<i>Compsodorcadion</i> Semenowi Ggib.	<i>Dorcadion</i> subcostatum Heyd.	<i>Dorcadion</i> accola Heyd.
<i>Compsodorcadion</i> acutispinum Motseb.	<i>Compsodorcadion</i> Lucae Pic.	<i>Compsodorcadion</i> subcostatum Heyd.	<i>Dorcadion</i> turcestanicum Kr.	<i>Dorcadion</i> clingulatum Ggib.
<i>Compsodorcadion</i> corallipes Ggib.	<i>Compsodorcadion</i> mystacinum Bell.	<i>Compsodorcadion</i> tibiale Jakowl.	<i>Dorcadion</i> rugosum Thoms.	<i>Dorcadion</i> complanatum Ggib.
<i>Compsodorcadion</i> songoroides Rtt.	<i>Compsodorcadion</i> v. capreolus Heyd.	<i>Compsodorcadion</i> tenuelineatum Jak.	<i>Dorcadion</i> v. Scopoli v. convexicollis Klat.	<i>Dorcadion</i> Helfmanni Ggib.
<i>Compsodorcadion</i> cephalotes Jak.	<i>Compsodorcadion</i> poliipenne Pic.	<i>Compsodorcadion</i> v. separatum Pic.	<i>Dorcadion</i> erux v. integrofaciat. Dan.	<i>Dorcadion</i> Hampel Muls.
<i>Compsodorcadion</i> crassipes Bell.	<i>Compsodorcadion</i> v. conjunctum Pic.	<i>Compsodorcadion</i> daungaricum Pic.	<i>Dorcadion</i> erux v. apicale Thoms.	<i>Dorcadion</i> semivolutum Kr.
<i>Compsodorcadion</i> cribricollis Kr.	<i>Compsodorcadion</i> pollium Dalm.	<i>Compsodorcadion</i> v. melancholicum Pic.	<i>Dorcadion</i> eruz v. variolatum Dan.	<i>Dorcadion</i> Blanchardi Muls.
<i>Compsodorcadion</i> v. altalense Pic.	<i>Compsodorcadion</i> songariense Rtt.	<i>Dorcadion</i> Androssowi Rem.	<i>Dorcadion</i> amynense L.	<i>Dorcadion</i> Pisanoi Ggib.
<i>Compsodorcadion</i> v. obtusipenne Motseb.	<i>Compsodorcadion</i> Ribbel Kr.	<i>Dorcadion</i> Ardaisi Pic.	<i>Dorcadion</i> Beioni Pic.	<i>Dorcadion</i> Faldermanni Ggib.
<i>Compsodorcadion</i> globitho ax Jak.	<i>Compsodorcadion</i> v. rubrofemoratu. Pic.	<i>Dorcadion</i> Semenowi v. Hauseri Rtt.	<i>Dorcadion</i> vicinum Pic.	<i>Dorcadion</i> laeve Fald.
<i>Compsodorcadion</i> semisetosum Jak.	<i>Compsodorcadion</i> v. corallipes Ggib.	<i>Dorcadion</i> Semenowi v. rufogenum Rtt.	<i>Dorcadion</i> Dokhturoffi Ggib.	<i>Dorcadion</i> persicum Fald.
<i>Compsodorcadion</i> Komarowi Jak.	<i>Compsodorcadion</i> songaricum Ggib.	<i>Dorcadion</i> Türki Ggib.	<i>Dorcadion</i> equestre v. Nogelli Falrm.	<i>Dorcadion</i> spectabile Kr.
<i>Compsodorcadion</i> laterale Jak.	<i>Compsodorcadion</i> v. interruptum Pic.	<i>Dorcadion</i> interruptum Jak.	<i>Dorcadion</i> equestre v. exclamatio Tom.	<i>Dorcadion</i> brunneicollis Kr.

PŘÍLOHA II

Ivan M. Havel

GRATIÆ AGENDÆ

Milý gratulante – příspěvateli do Gratulovníku či účastníku na jeho výrobě!

Chci Ti tímto poděkovat. Nejprve však dovol, abych se omluvil, že jsem Tě neoslovil jménem – jsi jedním z 110 adresátů tohoto hromadného dopisu a nenapadá mě, jak to udělat, má-li se tento dopis stát součástí standardní knihy. Rovněž promiň, že Ti zde tykám, i když Ti možná jinak vykám, a že užívám maskulina – o obou věcech rozhodla společensky a politicky nekorektně aritmetická většina.

Přispěl jsi k úctyhodné knize o 593 stránkách a 101 příspěvcích (nepočítaje tento můj dopis, jehož rozsah nedovedu předem odhadnout). Kniha se jmenuje „Transdisciplinární gratulovník k 60. narozeninám Ivana M. Havla“ (editoři Jiří Fiala a Ivan Chvatík, *druhé* první vydání, Praha 2000).¹ Abych Ti dokázal, že si nejen Tvého, ale i všech zbývajících příspěvků velmi vážím, chci Tě v tomto dopise aspoň v omezené míře s touto knihou a svými dojmy z ní seznámit. Na obsažnější příspěvky budu reagovat i malým komentářem.

Nejprve trochu statistiky. Gratulovník obsahuje příspěvky od 70 pánů, 23 dam, jedné dámy prezentované pánem, jednoho pána prezentovaného dámou, tří manželských párů, jedné instituce a jednoho tajného. Příspěvky jsou roz-

¹ Již při *prvním* prvním vydání (Praha 1998), nákladem 3 unikátních exemplářů (jednoho mého a dvou archivních), editoři uvažovali o tomto *druhém* prvním vydání. Tento děkovný dopis byl tehdy opravdu rozeslán všem tehdejšími autorům a účastníkům na jeho výrobě, a tedy asi i Tobě, a v tom případě k němu byl přiložen objednávací lístek pro Tebe a Tvé blízké. Možná, že jsi jej i vyplnil a odeslal zpět. Pak se nediv.

manité: 33 zdravic, oslovení a osobních vzpomínek, 2 dokumenty, 10 obrazových kreací (fotografií, kreseb, reprodukcí, mezi nimi i některé barevně vyvedené), 12 příspěvků ve verši vázaném i volném, 3 hříčky, 9 kratších a 6 delších odlehčených úvah a námětů k zamyšlení, 10 kratších a 14 delších vážných a pečlivě provedených badatelských traktátů, 1 cestopis a 1 povídka. Jsou zde texty psané pro danou chvíli, některé až intimně osobní, stejně jako studie evidentně míněné také pro veřejný účel. Co do rozsahu jsou různé, jsou tu texty od 24 slov až po 54 stran (přesně: 23 jednostránek, 20 dvoustránek, 12 trojstránek, 11 čtyřstránek, pět pětistránek, dvě šestistránky, dvě sedmistránky, sedm osmistránek, tři devítistránky, jedna desetistránka, 13 několiknáctistránek, jedna čtyřiadvacetistránka a stejně tolik sedmadvacetistránek a čtyřiapadesátistránek. Potud statistika.

Vše spolu to tvoří překrásný „bizarní celek“ (M. Palouš, s. 435), připomínající dětskou hru, při níž každý přimaluje kousek k obrázku, který nevidí.

Jako frontispice je užito barevné kopie obrázku, který znáš, pokud jsi někdy jel naším výtahem (je jedním ze série naučných obrázků, kterými se naše matka vlastnoručně snažila změnit nás, nezbedné děti, ve vzdělance). Na nepopsaných částech stránek, které by jinak zůstaly bílé, jsou překrásné kresby kořat, koček a kocourů od Kristýny Cílkové. Na volných stránkách mezi jednotlivými texty – tzv. vakáty – jsou jako pozornost editorů vloženy faksimile jmenovek pro 10 podčeledí, 186 rodů a 1.698 druhů (včetně variet a aberací) brouků z čeledi tesaříků (*Cerambycidae*).

Teskně hledím na latinská jména tvorků, kteří byli kdysi dávno mou mladistvou vášní. Hle, zde na s. 246 nacházím jmenovku kuloštitníka lemokrového (*Cyrtoclytus capra*). A vida, i onen světležlutý, černě přerušovaně proužkovaný, na květech hojný osidelník ozbrojený (*Strangalia*

maculata ab. alsatica) má na s. 546 svou jmenovku, stejně jako o pár stránek dál skromný, jemně pýřitý úskořitník černošpičkový (*Leptura maculicornis*)!² Jména ožívají po stovkách, slibují, že vás, bezbranné, již nebudu zabíjet a napichovat.

Nesmírně mě potěšilo duchapřítomné rozhodnutí jednoho z editorů vypočítat a do hranatých závorek v obsahu uvést délky jednotlivých příspěvků a tím poněkud neutralizovat použité, nanejvýš banální a nespravedlivé řazení abecední a navíc mi usnadnit práci nad výše uvedenou statistikou. Kdysi jsem si před dotyčným editorem zavzpomínal, že když jsem jako dítě četlo pohádkové knížky, vždy jsem si vypočetlo, která pohádka je nejkratší, a tu jsem pak četlo jako první, nejdelší jako poslední.

I nyní jsem četl příspěvky v Gratulovníku tímto způsobem, jak ostatně vidno z pořadí mých glos k mnohým z nich. Pokud zde je i poznámka k Tvému příspěvku, doufám, že ji najdeš. Ježto není v mých silách, abych se vyjádřil ke všemu, individuálně glosuji – kromě všech psaných textů o nejméně čtyřech stranách – už jen část příspěvků trojstránkových, jeden dvoustránkový a žádný jednostránkový.

V zájmu ediční historie a historické pravdy musím zde prozradit, že vzhledem k tomu, že v mezeře mezi *prvním* prvním a *druhým* prvním vydáním Gratulovníku dorazilo ještě několik udýchaně opožděných nebo zatoulaných příspěvků, které přiměly editory smířit se s jistými odchylkami mezi oběma prvními vydáními, a přesto, že všechny ostatní informace o tomto *druhém* prvním vydání jsou pro mou osobu v době, kdy toto píši, kvalifikovány jako tajné, je i varianta tohoto dopisu, kterou právě čteš, jeho variantou *druhou*, mírně pozměněnou, několika glosami doplněnou, a i ve výše uvedených statistických údajích náležitě aktualizovanou.

²F. Klapálek, *Atlas brouků středoevropských*. I. L. Kober, Praha 1903.

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr. 109

D. R. G. M. & Lieferung XI & Bogen 55 & Cerambycidae & 2528-1

Dorcadion Pluto Thoms.	Dorcadion brunneicorne Kr.	Dorcadion subvestitum Dan.	Dorcadion divinum v. exiguum Dan.	Dorcadion Preissl Heyd.
Dorcadion infernale Muls.	Dorcad. condensat. v. subhelinum Gfib.	Dorcadion robustissimum Pic.	Dorcadion divinum v. litiguum Dan.	Dorcadion Rosinae Dan.
Dorcad. infernale v. immutatum Pic.	Dorcadion culmicola Ggid.	Dorcad. ferrugimp. v. sublineatum Pic.	Dorcadion variegatum Kr.	Dorcadion striatiforme Rtt.
Dorcad. infernale v. rovestitum Dan.	Dorcad. culmicol. v. Holzti Pic.	Dorcad. scabricolle v. caramanicum Dan.	Dorcadion Saulcyi Thoms.	Dorcadion Bodemeyeri Dan.
Dorcad. infernale v. immaculatum Pic.	Dorcadion Dolgrangel Pic.	Dorcadion aurovittatum Kr.	Dorcadion Saulcyi v. haloppense Kr.	Dorcadion glabrofaciatum Dan.
Dorcadion impressicollis Kr.	Dorcadion Destini Fm.	Dorcadion elyptic v. oreophilum Gfib.	Dorcadion drusum Chevz.	Dorcad. glabrofac. v. imparivittatum Dan.
Dorcadion scrobicollis Kr.	Dorcadion Escherichi Pic.	Dorcadion robustum Gfib.	Dorcadion parallelum Küst.	Dorcadion bifforme Kr.
Dorcadion libanoticum Kr.	Dorcadion Koechlini Pic.	Dorcadion fuscum Gfib.	Dorcad. parallelum v. Ledereri Thoms.	Dorcadion anatolicum Pic.
Dorcad. sericat. v. macropus Dan.	Dorcadion Merkli Gfib.	Dorcadion 7-lineat. v. forcipiferum Kr.	Dorcadion Kollari Kr.	Dorcadion Theophilii Pic.
Dorcad. sericat. v. atripes Rtt.	Dorcadion macropus Dan.	Dorcadion divinum a. confluens Falrm.	Dorcadion triste Friv.	Dorcad. Theophilii v. costiferum Pic.
Dorcadion pilosellum Kr.	Dorcadion mnemonidum Rtt.	Dorcadion divinum a. latovittatum Kr.	Dorcadion cinctellum Falrm.	Dorcadion culmicola Thoms.
Dorcadion areolatum Rtt.	Dorcadion semisetosum Jak.	Dorcadion divinum a. bozdaphense Falrm.	Dorcadion semilineatum Falrm.	Neodorcadion Argali Jak.
Dorcadion bipellicus Rtt.	Dorcadion Weyeral Fm.	Dorcadion divinum v. interosum Kr.	Dorcad. noble v. semivelutinum Kr.	Neodorcadion Brandti Gfib.

Komentáře³

Jednostránky a většina dvoustránek

• Jsou to hlavně pozdravy, přání a osobně laděné vzpomínky na společné zážitky. Všem velice děkuji. Uvědomil jsem si na svém vlastním případě, jak obtížnou roli mají ti, kteří se zabývají minulostí čehokoliv. Jakákoliv „objektivita“ či „vyváženost“ je nedosažitelná. Jak tak o sobě čtu z per druhých, zdá se mi, že jsem ponejvíce sbíral brouky, hostil domácí semináře a manipuloval se samizdaty. O tom, že jsem se entomologem nestal, ze samizdatů sotva něco přečetl a na seminářích sotva čemu rozuměl, o tom ani slovo. Zcela mimo pozornost gratulantů zůstává konstrukce patafyzického stroje nebo návrh simulátoru válcovacích tratí pro ČKD (jenž mě po několik let i živil).

Dvoustránky

• Příkladem dvoustránky je próza od gratulanta **Václava Peřicha**, jinak Nejvyššího Kontrolóra. Niče perem svůj výtisk podtrhl jsem si, jak je mým zvykem, tři věty, které přehozeně přepisují, poněkud svévolně, do rádoby volného verše:

Obraz je rozbalený příběh,
který se neodehrál.
Na otázku po svém obsahu
(jak nám bylo už dávno sděleno)
sice mlčí, nicméně vyzývá
k další hře.

Na hraně otevírající další obzor je dobré někoho mít.

Obraz dotázaný po svém obsahu vyzývá – mlčky –
k plnění dalších nesplnitelných úkolů.

Dodávám: nesplnitelnost je z mlčenlivých výzev nejlákavější.

³Odkazy na čísla stran Gratulovníku jsou ve špičatých závorkách <...>.

Trojstránky

• Každý dialog je vlastně směs dialogu a metadialogu; gratulant **Jens Allwood** se pokusil téměř zcela eliminovat to první. Připomněla se mi jeho přednáška před časem na Katětovově transdisciplinárním semináři, v níž rozkošným způsobem pojednal všelijaké jazykové skřeky, zkratky a zamlčeniny, které se v reálných dialozích vyskytují, hrajíce v nich důležitou roli.

• Z vážného učenice v oblasti nevážného umění se **Vladimír Borecký** klube jako spolehlivý připomínač situací, které by se v paměti, jakou mám já, jen velmi pracně bez pomoci lovily. Ba co víc – nad jeho vzpomínkou na kdysi zelený sousední dům, jehož ruiny pak byly po dlouhá léta skryty za plakátovací plochou, pojednou nacházím pravý význam dotyčného domu pro běh mého života. Dělí jej totiž na tři doby: *zelenou, skrytou a taneční*.

• Gratulant **Eugen Brikcius** zaslouží si jen otázku: *Ti co se smějí, smějí se smát?*

• S profesorkou **Mae-Wan Ho** jsem se setkal v rané době taneční a letos znovu dvakrát. Že by neuměla najít slova pro vyslovení nevyslovitelného? Vždyť právě zde nám předvádí na papíře, jak tatáž slova, která se nám v učených debatách tolik vzpírají, se ve verši (dokonce vázaném) umějí roztančit hlubokým smyslem (podobně jako ony známé autistické děti, které ožívají jen při tanci). „Dance of life“ <259> strhne slova do svého víru, aby jej mohla svými figurami dosvědčit.

• Gratulant **Jiří (George) Klír (Klir)** mi napsal recenzi na mé čerstvě otevřené oči a ledva zvednuté obočí, recenzi natolik růžovou, sladkou a voňavou, že pro skromnost mně vlastní je mi stydno se k ní jakkoli vyjadřovat.

• Gratulant **Stanislav Komárek** mne nechtě, nevěda a nevině zařadil do kategorie „málo sofistikovaných dospělých“ <328> pro mou zvýšenou afinitu ke zvířatům (pokud správně doplňuji chybějící interpunkci). Nuže, pokusím se tuto afinitu málo sofistikovaně filosoficky zhodnotit: radost ze zvířat,

z jejich dokonalosti a rozmanitosti, stejně jako radost z bujné přírody, mám pudově asi proto, že tam, kde jsou zvířata a kde je bujná příroda, tam je úrodné a bude se mi tam dařit lépe. Moje fitness mi zavelí odebrat se z pouště mezi zvěř. A pokud snad energii, investovanou normálně do reprodukce, vkládám do „intelektuální produkce a myšlenkových proliferací osvícení“ <328>, činím tak jen proto, aby okolo mne bylo zajímavěji a aby moji kolegové s větší chutí do tohoto zajímavého okolí generovali své potomstvo.

- Od **Pavly Loucké** se dovídám, že mám mnoho různých jmen a že vlastně vůbec nevím, čím jsem. Ke dvěma alternativám, že jméno putuje ke svému nositeli nebo že nositel putuje k jménu <347>, přidejme další: nositel, aniž by jakkoli změnil své jméno, může zvýšit jeho významovou mnohoznačnost – totiž tím, že navždy rozmnoží řady jeho nositelů.

- K osmašedesátému srpnovému zamyšlení **Martina Palouše** mi nelze než vzpomenout pocitu, který onen srpnový den a následné týdny zanechaly ve mně: racionálně podložené obavy, že nadějná jarní obleva definitivně končí, byly paradoxně přebity jakousi davově emergentní *euforií z jednoty*. Poznání (lhostejno, zda pravdivé), že všichni si myslí totéž, že jedná stejně a že patření k sobě je silnější než ujařmující nepřítel, je zřejmě povznášející. Podobnou vlastně euforii jsme prožili znovu v listopadu 89 a zdá se tedy, že není rozhodující, zda k ní dochází v okamžiku výhry či prohry.

- Úvaha **Jana Sokola** mi přivodila virtuální omládnutí o 10 let, kdy jsem na sklonku doby skryté dostal od Radima Palouše a Zdeňka Neubauera k padesátinám sborník „Jednota tvrdého a měkkého stylu“.⁴ Netušil, jsem, že dialektiku tvrdého a měkkého nejlépe dovede, bez složitých úvah, vyřešit prase domácí.

- Z gratulace **Jiřího Šetlíka** vypisují a generalizují: „Názorovou toleranci nezaklád[ejme] jen na poučce ‚audiatur et altera pars‘, protože ví[me], nakolik je součástí cesty k poznání

⁴ Edice *Nové cesty myšlení*, Praha 1988.

hlas bližních, jímž korigujeme též sami sebe“ <536–537>. Budiž slyšena i druhá strana – to závisí na tom, co rozumíme slovem slyšet. Často se lidi chovají tak, jako by ‚slyšet‘ nebylo nic víc než ‚nechat mluvit‘. Od Karla Poppera jsem se naučil, že tolerance není nic víc, než jen trpné trpění druhého bez hlubší snahy pochopit. Něco víc je třeba: snažit se vstoupit do druhého, pochopit jej – pak teprve můžeme buď zasvěceně nesouhlasit anebo svůj názor opravit.

Čtyřstránky

- **Ludvík Bass** předkládá mythologii exilu a Odysseus je mu příkladem. Jiným příkladem, zamlčeným, je zajisté gratulant sám, který zakotvil jak nejdál mohl, v Austrálii.

- **Rudolf Battěk** se vyjadřuje ve verších, i když to neví. Šest výroků oslovení a dvě mikroeseje v próze jsou psány převážně v první osobě plurálu. To mi vždy vrtalo hlavou, jak rozumět textům, i od hlubokých a slavných myslitelů, psaným v první osobě plurálu (i já někdy tak píšu) – kdo všichni jsme zahrnuti v onom „my“? Jak se stavět k výpovědím typu „domníváme se, že víme...“, „jsme tvůrci své fantazie...“, „jsme ti, kdo mají strach z vědomí, že jsme výsledkem...“, „děsí nás jednoduchost...“, „stále nás cosi ponouká...“, „chceme vědět, dopídit se...“ – co když si nebudu jist, zda to vše platí *také o mně*? Zpravidla si myslitel ručí za svá slova svým vlastním prožíváním, myšlením a chápáním světa, to však nic nemění na tom, že by to znělo arci podivínsky, kdyby psal z úzkostlivé poctivosti jen v první osobě singuláru. Ještě hůř by to dopadlo, kdyby se v bohorovném odstupu vyjadřoval v třetí osobě plurálu. Zbývá to neurčité „my“, v důvěře, že se čtenář zamyslí i nad sebou samým. Před časem jsem napsal malou básničku:

My

Jak jsme
 uvedli výše, jsme
 rádi, že jsme
 hříčkou v rukou prozřetelnosti.

• Naše (moje aspoň) sebevědomí zajásá, kdykoliv se někdo vzdělanější a moudřejší než my (než já) na nás (na mne) odvolá. Tak vzdělaně a moudře učinil **Jan Bouzek** ve své gratulaci o měřítku v umění. Mám k tomu jedno sebezpozorování a jednu prognózu.

Sebezpozorování: zdá se, nemám rád jednoduchou a strohou, byť odborně ceněnou architekturu. Přemýšlel jsem proč a uvědomil jsem si, že mě vždy láká měřítková „hloubka“ tvarů: mohou-li se oči pást z velké dálky, z protějšího chodníku, i z bezprostřední blízkosti. Hledě zdálky chce se mi být blíže, abych mohl zkoumat detaily, hledě zblízka rád bych zase podstoupil, abych vnímal celek, ba i okolí. Příkladem jsou některá pražská nábřeží.

Prognóza: výtvarné umění na počítači principiálně dovolu- je tvořit na neomezeně mnoha úrovních co do detailu, nahoru i dolů. Budoucí výtvary tak budou mít novou, měřítkovou di- menzi a divák se bude moci, sedě na své židli, libovolně nořit do hloubek obrazu. Takové noření známe i u počítačově gene- rovaných fraktálů, ty jsou však díky soběpodobnosti relativně nudné; umělecké dílo oproti nim nabídne mnohonásobně větší dobrodružství.

• Předpokládejme, že hodláme rozlišit tři varianty „objektivity“ u nějaké typické zkušenosti: shodnuvše se již, že ji všichni máme, lze rozmýšlet, zda ji máme (a) všichni stejnou nebo (b) každý jinou nebo (c) že z principu nelze porovnat (ponech- me stranou relativnost, problematičnost, ba i spornost samot- ného takového rozlišování). Pak je *vůně domova*, o níž píše **Fa- tima Cvrčková**, vzorným příkladem typu (b). Jest totiž zku- šenost domova a jeho vůní něčím, co opravdu všichni máme, a o čem lze i pěkně psát (doloženo esejí gratulantky). Současně však je můj domov (na rozdíl od mého domu) natolik intimní součástí mého já, že by bylo smutné, kdybych jej měl se vším všudy včetně vůní sdílet s ostatními.

• Má-li někdo v mé krajině otevřené oči, je to přítel, znalec kravat a antikvariátů, v době skryté označovaný φ . Všimá si věcí veskrze nevidaných, souvislostí hluboce symbolických, podrobností překvapivých. Zdalipak si všimnul i toho, že na jeho dokumentárních fotografiích <215> došlo v okamžiku předání samizdatové knihy do rukou oslavence k radikálnímu překlopení pruhů na Radimově kravatě?

Jsou tací, kteří mají podezření, že φ si při svém barvitém líčení svých pozoruhodných minulých všimnutí většinou vymýšlí. Abych ho očistil aspoň jedním příkladem, příkládám (jako frontispice na s. 212) faksimile seznamu zadržovaných, o němž se ve své gratulaci zmiňuje, že onoho pověstného dne, 8. října 1988, „na dveřích narůstal“ <213>.

• A tu mě začla dnem i nocí pronásledovat otázka, jak by Pavel Materna psal o pojmech, kdyby byl bratrem prezidenta České republiky a chtěl by zachovat jistou myšlenku, kterou by měl jako autor příspěvku s podtitulem „Jak bych psal o pojmech, kdybych nebyl bratrem prezidenta České republiky a chtěl zachovat jistou myšlenku, kterou mám jako Pavel Materna.“ Howgh.

• Patafyzikální dadaistická groteska Jana Obdržálka nás uvádí do tajemného světa zvuků, které jsou, řekl bych, věcmi jako každé jiné, jen se trochu jinak pohybují, roztahují a přetvařují. Pamatuji se, jak jsem předloni stál těsně u Zdi ozvěň v Pekingu, která tvoří přesný kruh o průměru bratru 600 tsunů (bratr promine, metry neumím). Šeptal jsem něžná slůvka, nikdo je neslyšel kromě mé ženy Dáši, která stála tak tak viditelná u téže zdi na opačné straně kruhu.

A ještě něco: *každá* reprodukováná hudba je virtuální realitou, která nás šidí předstíráním skutečných nástrojů, které jako by byly v reproduktoru skryty, ač nejsou. Jenže ono i to, co považujeme za reálnou hudbu, je virtuální realitou! Předstírají nám ji ty podivně se pohybující, roztahující a přetvařující zvuky.

• **Miloš Rejchrt** předkládá Kalvínovu kritiku „osudní“ (osud určující) astrologie. Ta je dle Kalvína, rozumím-li dobře, dvěma způsoby hříšná. Jednak jako projev „zlé zvědavosti, Bohu odporné“, a jednak tím, že rouhavě „události zlé a neblahé svádí na hvězdy“, zatímco jde o moudře pedagogické řízení Boží <496>. K prvému hříchu mám jen otázku: kdo z nás, smrtelníků, může soudit a rozhodovat o hranicích mezi zvědavostí hodnou a zvědavostí zlou? Věda, včetně „učeního kontemplaní hvězdné oblohy“, které Kalvín považuje za bohulibou činnost, je rovněž motivována zvědavostí a rovněž si činí ambice na předvídání, arci dle zákonů pochopených. A ještě drobnost: zvědavý je ten, kdo astrologa vyhledává, nikoliv nutně astrolog sám.

K druhému hříchu: svádět události na hvězdy a nikoliv na moudré řízení Boží se opravdu může jevit jako rouhání, tím rouháním však je právě jen ono *svádění*, nikoliv *věštění* samotné. Věštění může být založeno i na jiných principech než na kvazivědecké teorii o (věru nepravděpodobných a nedoložitelných) kauzálních vlivech nebeských těles na osudy smrtelníků. Což není myslitelné, že věstec věští čistě na základě intuice a že hvězdné konstelace potřebuje jen jako pomocné, ale nutné formální pojítka ke konkrétní osobě a spouštědlo neznámých procesů dotýčnou intuici podporujících, kteréžto pojítka a spouštědlo by však ztratilo účinnost, nebýt hypotézy o „skutečných“ souvislostech (po způsobu placebo efektu)?

(Že věštba může být i radostná a radící, místo aby dělala jen událostmi zlými a neblahými, to si čtenář může ověřit na gratulaci Máši Svobodové <533>.)

• Dělíme se na boháče-chrliče, monolity a plastiky, aspoň v klasifikaci **Ivana Ryndy**. Doufám, že se přece jen jednou dostane k tomu, aby nás vytvaroval z hlíny – stačí přece rozfázovat nás v čase: plastická fáze při hnětení, monolitická po ztuhnutí a chrlič následným propíchnutím a napojením na hydrant.

• Perem a srdcem **Jiřinky Šiklové** správně odhalená má medvědí podstata mi brání, abych toto, jakož i jiná její odha-

• **Miloš Rejchrt** předkládá Kalvínovu kritiku „osudní“ (osud určující) astrologie. Ta je dle Kalvína, rozumím-li dobře, dvěma způsoby hříšná. Jednak jako projev „zlé zvědavosti, Bohu odporné“, a jednak tím, že rouhavě „události zlé a neblahé svádí na hvězdy“, zatímco jde o moudře pedagogické řízení Boží <496>. K prvému hříchu mám jen otázku: kdo z nás, smrtelníků, může soudit a rozhodovat o hranicích mezi zvědavostí hodnou a zvědavostí zlou? Věda, včetně „učeného kontemplaní hvězdné oblohy“, které Kalvín považuje za bohulibou činnost, je rovněž motivována zvědavostí a rovněž si činí ambice na předvídání, arci dle zákonů pochopených. A ještě drobnost: zvědavý je ten, kdo astrologa vyhledává, nikoliv nutně astrolog sám.

K druhému hříchu: svádět události na hvězdy a nikoliv na moudré řízení Boží se opravdu může jevit jako rouhání, tím rouháním však je právě jen ono *svádění*, nikoliv *věštění* samotné. Věštění může být založeno i na jiných principech než na kvazivědecké teorii o (věru nepravděpodobných a nedoložitelných) kauzálních vlivech nebeských těles na osudy smrtelníků. Což není myslitelné, že věstec věští čistě na základě intuice a že hvězdné konstelace potřebuje jen jako pomocné, ale nutné formální pojítka ke konkrétní osobě a spouštědlo neznámých procesů dotýčnou intuici podporujících, kteréžto pojítka a spouštědlo by však ztratilo účinnost, nebýt hypotézy o „skutečných“ souvislostech (po způsobu placebo efektu)?

(Že věštba může být i radostná a radící, místo aby dělala jen událostmi zlými a neblahými, to si čtenář může ověřit na gratulaci Máši Svobodové <533>.)

• Dělíme se na boháče-chrliče, monolity a plastiky, aspoň v klasifikaci **Ivana Ryndy**. Doufám, že se přece jen jednou dostane k tomu, aby nás vytvaroval z hlíny – stačí přece rozfázovat nás v čase: plastická fáze při hnětení, monolitická po ztuhnutí a chrlič následným propíchnutím a napojením na hydrant.

• Perem a srdcem **Jiřinky Šiklové** správně odhalená má medvědí podstata mi brání, abych toto, jakož i jiná její odha-

lení (včetně přehnaných pochval, upřímných výtek a citlivých rad) na tomto místě veřejně komentoval, rozebíral, červenal se a kál. Dělal bych to nejspíš natolik medvědíím způsobem, že bych nedosáhl ničeho víc, než triviální demonstrace patřičnosti gratulantčinyh náhledů. Pro obecné poučení je zajisté prospěšné, že se mi dostalo i gratulace tohoto typu, a to nejen pro zmíněné náhledy, ale i jako poučení pro organizátory jiných gratulovníků, co také smí a má do nich být bez skrupulí zahrnuto.

• Vzpomínka na pozdní dobu skrytou mého života, která se již nevrátí (a v tomto případě odolejme nostalgii: jen ať se nevrátí!), mi připomíná věci, které v paměti, jakou mám já, by se bez pomoci jen velmi pracně lovily (nenapsal jsem tohle už někdy někde?). Gratulant **Zdeněk Urbánek** připomíná samizdatovou lopotu a sdílí se mnou pocit, že tato lopota katalyzovala nejedno intelektuální přátelství (záe už je drobet nostalgie namíste). Na debatu o smrti se pamatuji, zejména na to, jak jsem předem vyrobil dvě malé vlajčičky na stůl protistranám, jednu s šibeničkou, druhou s přeškrtnutou šibeničkou. Ještě je někde mám pro případ, že se k té debatě vrátíme.

Pětistránky

• Páně **Viktora Dobala** ostýchavé námluvy s politikou jej alespoň naučily umění nanejvýš užitečnému: vhodným zbavením slova či fráze jeho původního habitatu lze změnit smysl textu přesně tak, jak se zbavovateli hodí. Příklad: promyšlí-li si gratulantův (přejatý) názor, že „k základním posláním vlády patří [...] stavění majáků“, nemohu než vysvětlit si jeho odchod z vlády pocitem marnosti v zemi bezmořské.

• Filozof umí vytěžit hluboké poznání z jakékoliv zkušenosti, tím spíše, jde-li o zkušenost každodenní. **Ivan Dubský** napsal, upoután na lůžko, studii o lidském *bytí v posteli* jako o základní existenciální zkušenosti. Četl jsem ji bohužel s pocitem lehkého odcizení, protože tloušťka, váha a nepružnost ve hřbetu Gratulovníku mi nedovolila, abych jej studoval současně s existenciálním prožitkem svého bytí v posteli.

- Nedivil bych se, kdyby (a zajímalo by mě, zda by) bylo možno formulovat velice obecnou abstraktní (a asi nepřiliš technickou) *teorii kvazičástic*, hodící se nejen na magnony a fonony, o nichž píše gratulanti **Zdeněk Kalva** a **Pavel Mánek**, ale třeba i na šíření anekdot mezi lidmi. Jsou-li výbuchy smíchu nakažlivé a přitom rychle, ale jen nakrátko vyčerpají smějícího se, pak by se i anekdoty mohly šířit ve vlnách. Počet existujících anekdotů (tj. případů aktualizovaného vyprávění téže anekdoty za doprovodu výbuchů smíchu) podle Bose-Einsteinova vztahu (viz <306>) roste s vtipností anekdoty a klesá s rychlostí vyčerpání smíchem u smějících se. Podobně jako u kvazičástic, nemohou ani anekdoty vznikat a šířit se v liduprázdném prostoru.

- Gratulant **Cyril Höschl** jako vždy přehání. To, co mohlo „dalekosáhle ovlivnit [jeho] chápání ne zcela deterministické povahy světa“ <273>, otevřít „nové možnosti, obzory a křížovanky“ <257>, to nemohl být jednotlivec, nýbrž nějaká emergentní mikroatmosféra generovaná kolektivním myšlením. Ten, kdo se cítí ovlivněn a otevřen, se již samým tímto pocitem stává aktivním spolugenerátorem onoho kolektivního myšlení. Gratulant jistě dobře ví, že jedna synapse, či jedna molekula serotoninu jaro nedělá.

Šestistránky

- Můj šéf v Ústavu teorie informace a automatizace nás učival, že pojem rozhodování musí být založen na pojmu informace, že totiž (matematická) teorie (úspěšného) rozhodování je více méně totéž co teorie informace. Nad příspěvkem gratulanta **Zdeňka Pince** mě napadá, že můj šéf tím bezděky naplňoval symbolický význam názvu zmíněného akademického ústavu: je-li naším ideálem založit rozhodování na *informaci*, jde vposledku o sen být *automatem*. Jenže čím spolehlivěji se automat řídí nějakým programem, tím méně jedná, tím méně jedná odpovědně, tím méně je člověkem. Člověk totiž (gratu-

lant zde cituje Aristotela) „je vedle chování, typového konání podle pravidel, schopen také jednání, realizace něčeho nového, jedinečného, něčeho, co ještě není“ <453>.

Člověk balancuje mezi „relativním bezpečím chování typového, zabezpečeného pravidly“ a únavnou chůzí „cestou jednání vskutku originálního“ <455>. Musím si však rozmyslet, zda *pouta*, která nám dle gratulanta nahrazují roli instinktů (uvádí pouta sexu, společného jídla, daru a slova), jsou opravdu něčím, o co se (vědomě a cílevědomě) *snažíme*, jako jednotlivci, či zda to nejsou svého druhu kolektivní emergentní jevy – všechny se váží ke skupině (k dvojici, rodině, rodu, společenství) – a z perspektivy jedince mohou být stejnými danostmi jako instinkty (v čemž by pak tkvěla jejich úlevná hodnota).

Zajímavá je poznámka o *zábavné* roli informací neužitečných pro rozhodování. Proč jsou však zábavné a nikoliv pouze nezajímavé? Je možné, že zábavnost (pro mne) nějaké informace (její lechtivost, nepravděpodobnost či katastrofičnost) vyvěrá právě z toho, že se tváří jako relevantní k *nějakému* rozhodování, nikoliv však *mému*. Že tak skýtají hřejivý prožitek osvobození od osobní odpovědnosti.

Problém nadbytku informací může mít své kořeny již ve vynálezu písma. V orálních kulturách převažují informace, které (i fyzicky) existují v aktuálním čase, prostoru a kontextu, které mluví a posluchač spolu sdílí a které jsou v dané situaci relevantní. Písmo umožňuje separování zdroje informace od jejího (většinou neznámého) příjemce, takže aktuálnost přestává být kritériem hodnoty. Selektce se přesouvá z původce na příjemce, ten však selektuje jen pro sebe. Není bez zajímavosti, že nejmodernější techniky (internet), jakkoli nám vnucují nadbytek irrelevantních informací, zároveň obnovují některé aspekty orální komunikace (umožňující interakci účastníků v aktuálním čase, včetně živého dialogu).

• Na semináře **Petra Vopěnky** v karlínské budově matematicko-fyzikální fakulty jsem pravidelně chodil, dnes to otevřeně přiznávám; tehdy, v době skryté, jsem to před nezná-

mými lidmi trochu tajil. Asi zcela zbytečně, seděl jsem tam totiž možná přímo vedle „Majora“ či „Richarda“ nebo dokonce agenta „T.“, kteří, jak gratulant vyzvěděl v Pardubicích, vše hbitě a pečlivě chodili odtajňovat tam, kde se „přist[upovalo] k prov[ádě]ní profylaktick[ých] rozkladn[ých] opatření k zamezení skutečnění“ takovýchto akcí (viz <592>). Pokud mě „Major“ a spol. znali jménem, dovím se to, až se také do Pardubic dohrabu.

Co je ovšem hlavní: geometrii to nevadí, ta si s námi rozpráví nerušeně dál.

Sedmistránky

• Petr Hájek si ke své gratulaci přizval partu lhářů, emfatických, chaotických, logistických, ba i skromných. S jejich pomocí lze kouzlo paradoxu vyhladit (učinit hladkým) a posléze i vyhladit (zlikvidovat).

Zajímalo by mě, zda nějaká fuzzy řeč (či fuzzy kresba) by uměla vyhladit můj oblíbený paradox z mého elektrotechnického mládí.⁵ Nakresleme-li si jednoduchý elektrický uzavřený obvod se zdrojem stejnosměrného proudu a bistabilním elektromagnetickým spínačem, který je sepnut když neprochází proud a rozepnut když prochází proud. Zádrhel je v tom, že spínač spíná (rozpíná) tentýž okruh, jímž je ovládán, tedy *sebe sama*. Je-li sepnut, musí být rozepnut, je-li rozepnut musí být sepnut. Fyzikálně to je samozřejmě realizovatelné, protože díky časovému zpoždění a spojitému průběhu změny proudu se svět nezhroutí, pouze náš obvod začne drnčet, bzučet či klapat. Něco však nejde: ten náš obvod nakreslit na papír! Na papíře (podobně jako ve formální logické teorii) vládne bezčasí. Kreslíř má dilema: nakreslit spínač sepnutý nebo rozepnutý?

• Gratulant Ivan Chvatík mi opět, zde pod benigním názvem „Čas přítomnosti“, připomíná, že umřu (dobře dělá, chovám se totiž, jako bych měl být nesmrtelný: jen za 10 měsíců

⁵Viz též obr. 7 v článku [4] citovaném na s. <255>.

tohoto roku přibylo do mé knihovny dalších 217 nepřečtených knih).

Je to gratulantovo nesmrtelné téma: *smrt*. O své bytí se staráme ve „smrtné vážnosti,“ což nám zajišťuje „jistotu o spolehlivosti pravdy a skutečnosti,“ píše <289>. „A právě proto, aby naše jednání a náš život vůbec tuto skutečnost a opravdovost neztratily, nemůžeme být nesmrtelní.“

Aby naše jednání a náš život ony bohulibé věci neztratily, říkám si, přece stačí mít jen *iluzi*, že jsme smrtelní. Možná, že *čistě teoretická* „možnost nebýt umožňuje nám být“ <289>. Provazolezec nemusí vědět, že kdosi pod něj umístil záchrannou síť – ba *nesmí* to vědět, nemá-li přijít o svůj obdiv k vlastní velikosti a o radost z potlesku publika.

Skutky neskutky, proč bychom nemohli být velcí díky klamné iluzi? Co když, podobně jako nás naše smysly šetří od nekonečné záplavy zbytečných podrobností, jsme též ušetřeni strašlivé jistoty – že jsme nesmrtelní?

Mimochodem, zmínka o provazolezci mi připomněla Šafaříkovu metaforu:

Život je jako muž na visutém laně. Pud mu radí, aby – chtěli se zachovat – pospíchal vpřed a balancoval ze strany na stranu [... a] on běží nikoli proto, aby někam doběhl, ale aby teď, v této chvíli udržel rovnováhu a nezřítit se. [...] Pro [pud] není jiného času než přítomného: čas minulý a čas budoucí jsou rekvizity rozumu.⁶

Osmistránky

• Poté, co mi předchozí gratulant připomněl, že jednou taky na mne dojde, mi gratulant **Václav Břicháček** dává užitečné rady, jak se chovat v čekárně. „I v sedmém a dalším životním deceniu by se neměly vytratit perspektivy pro budoucnost“ cituji citované <109>. Můj osobní pocit je (pokud to pány psychology zaujme), že nejen se nic nevytrácí, ale dokonce se hromadí

⁶ J. Šafařík: *Sedm listů Melinovi*. Atlantis, Brno 1993, s. 128.

všechny dřívější nedokončené a nerealizované záměry a úmysly a k nim se přidávají nové a nové. Nezbyvá mi, než si opečovávat iluzi, že jakmile mi z nebe spadne trochu víc času a klidu, že to všechno pěkně udělám a dodělám. Že si mezitím smím „pěstovat nejrůznější koníčky [...], verbální schopnosti podporovat [...] i zábavami jako luštění křížovek“ atd. <105>, to je dobrá zpráva.

● Malé poetické vyznání lásky k přírodě a krajině severovýchodu Čech napsala **Ivanka Charvátová**. Řeč je o hoře Krakonoš v Krkonoších – a pojednou se mi vybavuje, jak jsme z počátku šedesátých let jezdili v létě na dovolenou na Mísečky, kde měl otec, tehdy ekonom účelových zařízení tělovýchovy, citelnou zaměstnaneckou slevu. Tehdy mě ještě bavilo běhat po kopcích a na Krakonoši, Zlatém návrší a Labské pláni jsem byl jako doma.

● Už nikdy se nedozvím (protože jen já bych to mohl vědět) proč jsem při sepisování původní verze svých glos k osmistránkám zcela zapomněl na příspěvek gratulanta **Josefa Mourala**. Je to zvlášť záhadné už proto, že se v něm gratulant připravoval zkoumat mé vlastní názory (na scientismus). Tehdy se na nic neptal, nicméně se neurazil (myslím), ba udělal něco vskutku hodnotnějšího. Zavřel se do své stěsnané pracovny a sepsal novou, daleko obšírnější práci na totéž téma, zahrnuv původní gratulaci jen jako jednu její část a podstatně rozvinuv právě ty úvahy, které míří na mne. Tato obšírnější práce mezitím vyšla,⁷ a tak se velice elegantně legitimizovalo mé tehdejší opomenutí, i když mě to naopak zavázalo k rovněž obšírnější reakci v budoucnu.

Zatím tedy jen předběžně a chytře poznamenávám (týká se to spíše oné obšírné verze, nikoliv původní gratulace), že mě těší, že se můj hravý esej – tedy něco, co smí halit vágnost názorů autora do rozmanitých metafor, náznaků, zkratek a bonmotů

⁷ J. Moural: „Scientismus – osudy jednoho pojmu (u nás i v cizozemí)“. *Kritický sborník* 18, č. 4, 1999, s. 7-18.

– stal předmětem seriózního, byť kritizujícího rozboru z pera našeho předního filosofa. Nyní bude řada na mně, abych se pokusil své zahalené názory odhalit (nebo vymyslet) a případně i obhájit.

- S jakou radostí nacházím v Gratulovníku povídku, dokonce s přímou řečí. Příběh žánrem sci-fi čapkovského typu je o regeneraci lásky po operativní amputaci citových tělísek. Když gratulant **Petr Piřha** obřadně končil svou akademickou dráhu přednáškou o jazyku, poznamenal: „Moudrost filosofů spočívá v úctě k jazyku, nikoliv v kejklích s jazykem.“ Už se nepamatuji, zda uvedl nějaký příklad kejklů, ale v téhle povídce je úcta k jazyku zřetelná, byť by to byl jazyk místy i hovorový.

- **Paavo Pylkkänen** prezentuje některé myšlenky svého celoživotního guru a duchovního pěstouna Davida Bohma, vyčtené z jeho korespondence s C. Biedermanem z 60. let. Nemaje k dispozici předlohu a jsa tak odkázán jen na dva tři citáty a gratulantovu expozici, nemohu si dovolit než poněkud improvizovanou variaci na nadhozené téma.

V úryvku na s. <487> Bohm píše o *polích abstrakce*, v rámci nichž se pohybuje naše myšlení, které jsou však současně charakteristikami struktury a uspořádání přírody. Co je náhodné v jednom poli, může být deterministické v poli širším, a co je deterministické v prvním, může být náhodné v druhém. Připomíná mi to deterministický chaos, jehož determiničnost uniká za horizont zoomu dolů do mikrosvěta. Také mi to připomíná rozklad hierarchické struktury na jednotlivé úrovně, rozklad, který lze chápat jednak jako charakteristiku oné struktury a jednak jako nutné omezení lidského chápání. V jazyku jiného gratulanta (viz níže) by to mohla být jakási směs objektivizace ekologického pohledu a ekologizace objektivního pohledu. Vlastně nikoli směs, spíš vzájemné se přetahování.

„Přetahování se“ je možná docela patřičný výraz pro vzájemný vztah (interweaving), který Bohm nachází mezi aktuálností a možnostmi, konečnem a nekonečnem, regularitou a ire-

gularitou, implikátnem a explikátnem, skrytostí a odkrytostí. Také mezi myslí a tělem, jak dodává gratulant.

- **František Slanina**, fyzik a filosof, se rozhodl „nechat promluvit toho, kdo dosud mlčel“ <528>, aby bezděky demonstroval, že svoboda slova není svobodou toho, kdo slovo pronáší, nýbrž svobodou onoho slova samotného. Možná, že se mu zdá, že co píše, si opravdu sám myslí, „ale on to myslí někdo jiný, kdo do [něho] prosákl“ <526>. Prosákli bezpochyby i ti, kdo jsou přiznání v nadpisu.

Nedávno jsem se zabýval problémem, co vlastně dělá uměle *umělým* (říkáme-li například umělé myšlení, ale také jezírko, hnojivo, osvětlení, dýchání, oplodnění, drahokam, chrup, jazyk, květina, ledvina, hmota a družice). Jako rozhodující jsem nepřilíh překvapivě odhalil předpoklad, že vznik dotyčného musí být provázen patřičným *záměrem*. A tu hle, František navrhuje říkat *umělé bytí* <527>. Inu ovšem: *my jsme umělé bytí*, protože naše bytí je námi byto záměrně!

Devítistránky

- Krajina (co jiného?) je i tématem několika krátkých textů **Václava Cílka**. Pro případ, že se jednou budou vydávat jeho sebrané spisy, tímto jim navrhuji společný název: *Kde jsme se to octli*. Ti „my“ v té větě mohou být lidé vůbec, od pravěku po současnost, mohou to být Čechové, může to být však i skupinka poutníků, kteří se nechali od Vaška protáhnout strží, lesem, jeskyní, zříceninou, soutěskou, tmou, či jinou necestou. To „kde“ v oné větě není dáno souřadnicemi bodu, jak by geometři rádi, nýbrž kraj, krajina, kus země nadohled či nadochod. Ale i kus podzemí až někam ke spodním vodám, kus nadzemí až k deštným oblakům. A to vše se vyvíjející v časech psaných tu v miliónech let, tu v měsících. Hlavní poučení: jsme té krajiny součástí i tvůrci.

- Příspěvek **Miloše Černého** o konstrukci prostoru pro bydlení neumím číst jinak, než že si představuji své vlastní bydlení v současnosti i minulosti, skutečné, možné i ideální (či-

li nemožné). Setkal jsem se mnohokrát s názorem, že bytový interiér (potažmo i vnější vzhled obydlí) má být zcela a čistě podřízen uměleckému citu architekta, jemuž se případný a nezajímavý uživatel nesmí vzpírat. Obývání je spíše jen rušivým, entropii plodícím prvkem, který ničí čistotu stylu rozmanitými polštáři, trepkami knihami, dětmi a kočkami. (Velmi by se mi líbilo, kdyby někdo vyrobil obrazovou monografii, kde by vždy vedle obrazu bytového interiéru dle návrhu architekta byl zobrazen též interiér o dva tři roky později, poté co byl obydlen, zabydlen a pokažen životem.) Setkal jsem se i s inverzním názorem, že architekt se má pokorně podřídít rozmarům bydlícího (pokud ho ovšem zná), jeho polštářům, trepkám, knihám, dětem a kočkám, že je tu vlastně jen od toho, aby dohlédl na dodržení úředních předpisů. Setkal jsem se i s mezinázorem, že architekt by měl nejméně rok žít v rodině zákazníka (klienta, jak mu říkají architekti, advokáti a psychiatři), proniknout do rodinných zvyků, vzájemných vztahů, psychiky a zájmů členů rodiny, a teprve na základě toho rozvinout tvůrčí fantazii. Nevím, vše se mi zdá nějak divné. A navíc když je to znásobeno otázkou, zda je či není třeba se podřizovat převládajícímu stylu dané doby, onomu vládnoucímu -ismu, byť by to byl onen všem -ismům se bránící post(modern)ismus.

• Od smyslu České země ke smyslu Země nás vede **Erazim Kohák**. Pamatuji se, že kdysi v dobách neviditelné ruky StB, jsem si četl, sedě mezi dohasínajícími uhlíky a rozžihajícími se hvězdami na své chatičce v brdských lesích, v jeho knize o pobývání člověka mezi uhlíky a hvězdami:

So I, too, *am*, still before the house, beneath the stars, watching the dying embers of the fire, justified, like the boulder and the snake, simply by the fact of my being.⁸

Nyní můj gratulant píše: „Pokud lidstvo má své poslání, je to [...] *hledání trvale udržitelných způsobů soužití lidstva*

⁸E. Kohák, *The Embers and the Stars*. The University of Chicago Press, Chicago 1984, s. 96.

se světem všeho života.“ <320> Napadá mě (možná nesprávně), že téma se posouvá (možná nenápadně) od člověka-jedince k člověku-lidstvu: řeč již je o poslání *lidstva*, soužití *lidstva* (se světem) – čili jakási globalizace lidského postojů a chování. A v tom vidím určitý problém. Posun v ekologické odpovědnosti od jedince k lidstvu je jedna věc; jak se dostat zpět, k jedinci je věc druhá. Zdalipak lze snadno přejít od uvědomění si (podivného) chování *lidstva* k (poučenému) chování *jedince* (třeba mne)? Sčítají se nějak „aritmeticky“ skutky mravenců ve výsledné chování mraveniště? To jsou otázky, před nimiž stojí vlastenec (= ekologický aktivista) dnešních dnů, soudím.

Desetistránka

- Z lůna Věčna přihlásila se mi po poslu **Petru Holmanovi** stará paní, aby slovy svými ornamentálními promluvila o jednotě soustavy kosmické. „Příčina jedna objímá Kosmos, a chvěje-li se tvorstvo pozemské při blížící se bouři, je příčina toho dále než v mračnách“ <262>. Pamatuji se dobře na starou paní *Pammrovou*, kterou jsme v době zelené navštěvovali jako děti na její samotě kus lesem od Havlova. Vychrtlá, vrásčitá a pracovitá paní nabízela nám zahradní jahody chuti transkosmické. Byla v mém životě první a doufám i poslední lidskou bytostí, kterou mi bylo vidět nejen plnou života, ale i v náruči smrti.

Setká-li se komplex sil ozářených a komplex sil zatemněných v těsném sražení Pramocí, prostoupí záře část tmy a tma zastíní část záře. Tma se promění a na perutích nadšení stoupají k Věcnu. Je jim tak sladce oběma. <266>

Jedenáctistránky

The will of man is by his reason swayed

Lysandr ve Snu noci svatojánské

- Že studii o tom, co muži nevědí, napsal muž, bych poznal, i kdybych nevěděl, že ji napsal **Eduard Bakalář**. Hned to vysvětlím. Jsou-li muži oproti ženám slabší na poli *sociální*

intelligence (schopnost prohlédnout druhého, vcítit se do jeho vnitřního stavu atd.), jsou ženy oproti mužům slabší na poli *abstrahující intelligence* (schopnost odstupu, vážení alternativ, přihlížení k širším souvislostem, zobecňování, invence) – aspoň mi to tak nad gratulantovou studií vychází. Tato slabost (řekněme raději roztomilá slabůstka) má za následek, že ženy méně chápou toto povýtce obecné rozlišení mužů a žen, takže často vyčítají svým moudrým choťům, že nedovedou včas poznat podvodníka, že teoretizují o nesmyslných alternativách místo toho, aby rychle jednali, že se při hádkách s nimi odvolávají – ach jaká hrůza! – na jakousi prý logiku (když je věc přece nad slunce jasná). Krátce řečeno: žena ví, že muž nic nechápe, nechápe však proč. Tuto studii napsal muž, který chápe, proč muži nemohou být sociálně inteligentní.

- Další studii napsal muž, který chápe, proč je „morální kýč velkou hrozbou pro demokracii“: **Václav Bělohradský**. „Morální kýč zakrývá nejednoznačnost situace, v níž musíme aplikovat hodnoty, které vyznáváme,“ <55> píše. A co hůř, morální kýč „paralyzuje schopnost občanů budovat instituce a řešit situace, v nichž se ocitají“. <60> Východisko je „pragmatické připomínání morálním kýčem kategoricky negovaného hovna,“ <60–61> mám-li vytrhnout z kontextu. Protiklad kýče a hovna je od Kundery. Zdá se tedy, že kýč je hovno na druhou, a je třeba ho pragmaticky připomínat. K jakým obecným normám se tak dostaneme a do jakých institucí se tyto normy vtělí?

Dvanáctistránky

- Letos v létě jsem se ocitl v těle a duši Sakateky a v klidu vožické zahrádky, a to jako host **Radima Palouše** v těle a duši Gaudentia. Kde jinde, než na této zahrádce, jež pamatuje svatojánských výletníků, může dojít k pěstování myslí a víry na jednom záhonu. V duchu dodatečně a nepozorován usedám k oběma spolubesedníkům a občas se i hlásím o slovo.

Sakatekovu tezi („bud' konsekventně myslíme, a tudíž ne-
spoléháme na věření, nebo věříme, a potom myšlení ustupuje
do pozadí“ <441>) bych já asi nevyslovil takto kategoricky a
tím bych se vyhnul podezření ze snahy o „parcelování“ člověka.
Přitom však nemyslím, že vždy je třeba přihlížet ke všemu na-
jednou. Jednou se například mohu těšit krásou a vůní floxů a
jindy uvažuji o jejich taxonomické příslušnosti – vždy ustupu-
je něco do pozadí, vždy však to může být na požádání vytaženo.

K neodmyslitelné výbavě myslí náleží ochota nahlížet na
věci tak nebo onak, a to u vědomí, že ač různá nahlížení nemu-
sí či nemohou být současná, ba ani vzájemně závislá, mohou
přesto být spolu v harmonickém přátelství podřízena vyšším
cílům.

Podobně jako Gaudentius rozlišuje věření a věření <444>, já bych rád rozlišoval myšlení a myšlení: prvé je sebevědomě
pyšné (chce se „spoléhat jen a jen na sebe sama“ <445>), druhé
je vždy ochotno poodstoupit a *hledět* na sebe sama, a to i vedle
jiných, třeba nemyslitelných věcí. Tak lze přemýšlet i o víře,
což ostatně naši spolubesedníci na vožické zahrádce i činí.

• Od dalšího gratulanta, **Pavla Kouby**, jsem se poučil,
že filosoficky lze pojednat i válku, opravdu transdisciplinárně.
Možná, že kdyby se jeho studie nejmenovala „Konečný mír,“
nýbrž třeba „Vojna a mír“ nebo ještě lépe „Proti bezmyšlenko-
vitému oslavování míru“, mohli bychom pro ni požádat o grant
Ministerstvo národní obrany.

Koubovu myšlenku o spravedlnosti jako tvůrčí aktivitě do-
poručuji k pozornosti.

• Nad studií **Erica Mantona** jsem si udělal jedno (asi vel-
mi banální) pozorování: zatímco u většiny věd (počítejme i fi-
losofii) jejich vlastní historický vývoj jen poměrně málo a lehce
(případně vůbec ne) závisí na vývoji jejich předmětu, jsa s ním
paralelní a nanejvýš (to však nutně) bera v úvahu nové po-
znatky o tomto předmětu, politologie a politická filosofie patří
k disciplínám, v nichž to, jak se myslí a co se tvrdí, intenzív-
ně a složitě souvisí s aktuálním politickým děním dané doby.

Může to ovšem být neuvědoměné, teprve pozdější badatelé (například tento můj gratulant) to mohou objevovat nebo aspoň konstatovat. Píší například:

Thus in 1939, on the brink of one of the greatest ideological struggles, Patočka comes up with the audacious claim... <353>

nebo

Patočka's critique of ideology in 1946 followed the dark years of the struggle between Fascism, Communism, and Liberalism. <360>

Ale i naopak, aktuální dění může být podřízeno tomu, co se myslí a co se tvrdí; příkladem jsou ideologie a jejich implementace.

Třináctistránka

- Člověk by nevěřil, jaké stvůry a nestvůry, tvory a netvory můžeme potkat v osamělém lese a leckde jinde. Není tak důležité, zda jsou vymyšlené nebo opravdové, – ostatně nemyslím, že by mezi tím měl být nějaký velký rozdíl. **Veronika Tydlitátová** jich uvádí celý brehm. Dokonce i zvířata „která uznává zoologie“ <552> zde jsou, aspoň pokud jsou vyhynulá. (Jen mimochodem: právě u vyhynulých stvoření je rozdíl mezi tím, zda jsou vymyšlená nebo opravdová, téměř zanedbatelný.)

Zdá se mi ovšem, že fenomén potvornosti či zrudnosti najdeme i u zcela běžných tvorů a tvorečků kolem nás, pokud se neomezujeme jen na jejich tvary a vzhledy, ale i na jejich chování a vzájemné obcování. (Nemyslím zde ani tak na lidi, u těch je to evidentní.)

Popíšu jeden poučný příklad. (Upozorňuji čtenáře, že následující scéna je poněkud drastická). Máme doma sklípkana, říkáme mu Tarantule, někdy i Tarantulka. Je to roztomilý, chlupatý a poněkud líný tvor, velký jako pěst. Krmíme jej cvrčky. Jednou jsme na doporučení přítelkyně, rovněž chovatelky sklípkana (mimochodem též gratulantky, takže to bude číst) nabídl

Tarantuli jako přilepšení malé, ještě slepé myši mládě. Hladoučké, růžovoučké stvoření s rozkošnou tlamičkou se procházelo po teráriu, snad jen poněkud zmatené, že nemohlo najít maminku. A tu se stalo něco – hrůza mě jímá ještě teď, po mnoha týdnech – něco, při čem tuhne krev v žilách: Tarantule pomalu přikráčela k myšce a zahryzla se jí do hřbetu. A už nepustila. Myšička zoufale lapala po vzduchu a hrabala nožičkami, zatímco jí Tarantule bezcitně zaživa vyhrzávala vnitřnosti. Před našima děsem rozšířenýma očima se myška postupně zmenšovala, scvrkávala, až zcela zmizela z našeho světa.

Později jsem přemýšlel, co se nám vlastně na té scéně zdálo tak zruďné, když vzájemné požívání je v přírodě věcí zcela běžnou a všední. Jediné, na co jsem přišel: ten nicotný, bezobratlý členovec před mýma očima brutálně zavraždil příslušníka *mé třídy*, třídy savců!

Čtrnáctistránka

• Ano, jsme kulturní národ. Kvestorům univerzit a náměstkům ministrů je dovoleno být básníky. Pociťuji jako poctu, že mi **Jan Winkler** uvolnil ze skrytu svých zásuvek pár svých literárních skvostů. Kdyby pro nic jiného, tak pro takovéto jevy by se gratulovníctví mělo stát součástí lidské kultury. Kdyby se lidé, ba i celé národy nevydávaly vždy v podvečer za Sluncem, aby si prodloužily den, Země by se přestala otáčet.

Patnáctistránka

• Už jsme tu měli přírodopis zruď a tu, ach a hle, přírodopis zláků. Studii **Milana Balabána** o zlu jsem četl pozorně a bál jsem se všeho zlého. Přemýšlím, zda je horší Satan – odporovač, či Dábel – pomlouvač. Uchvátila mne přehlídka chlupatců, černovců a příšerců, sušců a vyschlovců a jiných démonů. Přemýšlím také, co je na zlu vlastně horší než na blbosti a je mi to jasné: zlo je záměrné, úmyslné. Není to smůla (ani moje ani toho, kdo mi škodí). Snad s tím souvisí, že i pravda má, jak známo, dva různé opaky: nepravdu a lež.

Šestnáctistránky

• V rozpuku doby taneční, v červnu 1992, se to v Obecním domě v Praze rojilo podivnými existencemi. Po desetiletích utahování duševních opasků byli pro nás mezinárodní transpersonální vyznavači asi stejně velkou atrakcí jako (z jiných důvodů) my pro ně. Vážní a vážení foustkové se v hlučném reji mísili s křepčícími fistuly a tak jsem se ani trochu nelekl, když se vedle mne vynořil ze země malý usměvavý mužíček se sněhově bílým vousem a ještě bělejší, pod ušima doširoka zastřiženým vlasem. Že prý jestli jsem to já, on je **Karl Pribram** a prý mě hledá. Rázem jsem zpychnul a pyšný jsem dodnes, že mezi své přátele mohu počítat tohoto slavného učence, o kterém jsme si do té doby jen šeptali.

Tento usměvavý mužíček se rozhodl nevzdat, dokud nebude vědět, jak je možné, že za všechno, co kolem sebe vidíme, slyšíme a cítíme, za to, že si něco pamatujeme a něco představujeme, že něco dovedeme udělat a pokud chceme, někdy to i uděláme, za to vše, a za mnohé jiné, vděčíme měkké a teplé hroudě hmoty v dutině lebeční. Jak že to ta hmota měkká a teplá svede? Dokud to ten usměvavý mužíček neodhalí, neopustí ho jeho svěží mladistvá mysl, kterou mu kdejaký o dvacet let mladší šedesátník může jen závidět.

K jeho osmnácti vlastním či redigovaným monografiím, stotřiceti pracím o laboratorních experimentech a k nejméně dvěma stům teoretických a přehledových článků přibyl nyní další, sametově laděný.

• Mezi texty, které se zabývají problémy mozku, myslí a vědomí, jsou čtenářsky zpravidla nejatraktivnější ty, které jsou nasyceny rozličnými kazuistikami mozkových poruch, neurologických anomálií a všelijakých jiných postižeností (jak u nás známo z děl Olivera Sackse). I studie **Israela Rosenfelda** náleží do této kategorie. Gratulant se v ní snaží ukázat, jak naše vědomí, vnímání a chování je vzájemně svázáno do jednoho nerozlišitelného klubka a jak každá porucha vede k následkům,

kteří výrazně přesahují její domnělý obor specializace. Kdykoliv čtu takovéto studie, snažím se vždy myslet v opačném směru: představme si, že to, co považujeme za normálního člověka, je ve skutečnosti zrůda („nejkurióznější nestvůra zemská“, jak ví Ladislav Klíma⁹), snůška rozličných handicapů, vad a nedokonalostí. A na základě zmíněných kazuistik extrapolujeme zkusmo na druhou stranu, a představme si, jaké by to bylo, kdybychom byli v rozličných směrech o něco dokonalejší. Dovedu si například představit sám sebe s dokonalejší pamětí (protože jsem v mládí měl lepší paměť), hůř si sebe představuji s hudebním sluchem (který jsem nikdy neměl).

Důležitá jsou místa, v nichž gratulant rozebírá případy, které ukazují, že fyzická interakce se světem, naše aktivita v něm a manipulace s ním, nám teprve vytváří schopnost vjemy integrovat a světu rozumět. Z toho ovšem plyne, že organismus pohybově zcela odlišný, například strom, pokud by měl vědomí, musel by mít svět víc než diametrálně odlišný od našeho. Možná bychom to vědomí, co by měl, ani neměli nazývat vědomím. Dá se říci, že každý organismus si svůj svět *zjednává*, každý typ organismu jinak.

Gratulant považuje vědomí za hlavní pojítka prožitků, tím, že je vybavuje smyslem. Současně je vědomí tím, co je tokem prožitků (vjemů a myšlenek) dynamicky vytvářeno. Bylo by asi správnější nemluvit ani tak o vědomí jako spíše o *toku vědomí*. Dodal bych (s dávkou antropomorfismu), že vědomí je současně pozorovatelem i účastníkem toku myšlí.

Sedmnáctistránka

• Říkám si, že až jednou budu mít dva roky prázdnin, dám se na studia historická. Obklopím se tlustými svazky (čím jiným se historici asi obklopují?), budu v nich opatrně převracet zažloutlé listy a číst, číst, tak dlouho, dokud ze mne nevypadne další tlustý svazek. Nevím, kde **Kamila Bendová** vzala dva

⁹ *Svět jako vědomí a nic.*

roky prázdnin, ale pokusila se nastudovat a obrátit naruby převládající názory na osobnost tak rozevlátou a podnikavou, jako byl kníže, vévoda a generál Albrecht z Valdštejna.

Čtyřiaadvacetistránka

• Gratulant **Jiří Fiala** využil všech funkcí svého počítače, od kreslení obrázků až po řeckou typografii, aby důstojně přispěl původní vědeckou prací do sebou redigovaného sborníku.

Dovídám se (mimo jiné, není to hlavním tématem gratulantovým), že „pro řeckou geometrii nebyly velikosti úseček, úhlů, ploch *čísla*“ <221>. Snesené důvody <222> jsou sice jasné, leč vycházejí ze značně pozdějších znalostí reálných čísel a měřítek, a navíc jsou formulovány vlastně jako jakýsi lapsus (málo čísel, absence jednotkové úsečky). Zdá se mi daleko přirozenější předpokládat, že tehdy prostě nikdo netoužil po sjednocení velikostí s jakýmikoliv čísly, šloť totiž o dvě zcela různé zkušenosti (a břítev staří ještě neměli).

Geometrické útvary mohou přece být větší nebo menší, obdobně jako koně mohou být silnější nebo slabší a lidé inteligentnější nebo hloupější. K představě „vyrovnanosti“, tj. stejné velikosti, rovné síly, porovnatelné inteligence, není třeba žádné číselné vyjádření. Teprve kvantifikující duch si může zamlouvat přidružit (a posléze sjednotit) každou velikost – a podobně i sílu, inteligenci a mnoho dalších kvalit – s nějakým číslem. Je k tomu ovšem třeba zcela nového pojetí čísel (dnes bychom řekli reálných) jakožto entit schopných něco *měřit* (a to bez apriorního omezení co do jemna) oproti tradičnímu pojetí čísel (dnes bychom řekli přirozených) jakožto *počtů* něčeho počítatelného. Na to, kdy a jak si lidé vymysleli, že v obou případech jde vlastně o táž čísla, se musím zeptat Petra Vopěnky.

Sedmadvacetistránka

• **Zdeněk Neubauer** to opět slízne od Objektivních Realistů, ale dobře mu tak, neměl jim tak nešetrně odkrývat jejich geometrické móresy.

Dobrá, „postmoderní vědění“ nenahradí objektivní vědu, jen ji zbaví role „monopolního držitele a administrátora pravdy“ <390>. Bude jí prostě do věcí kecat. Bude jí buď kecat do všeho a hodně, nebo jen do něčeho, postupně a v odměřených dávkách. V prvním případě bude mela (a těším se na to). V druhém případě jsou nejméně tři možnosti. Buď bude zase mela, nebo bude nuda (když se obě strany dohodnou, že se budou vzájemně tiše tolerovat), nebo dojde k něčemu třetímu, nevím čemu, ale rád bych tomu dal šanci. Proto se zdá, že jsem (a asi jsem) oproti gratulantovi posunut lehce do smířliva.

Gratulant se vynořil z tůně a hle, v každé ruce drží za krk jeden mrskaající se svět: jeden *geometrický* a druhý *ekologický*. Myslím, že lovil dobře, je o čem mluvit a současně je to asi k jádru věci. Že vede cesta od geometrického (ve smyslu gratulantově) pohledu přes bohovitý pohled (podle vzoru ‚kruhovitý‘ čili kruhu-podobný) až k oné administrátorské tendenci vědy, to je celkem nahlédnutelné. Zda ekologický (horizontovitý) pohled je to jediné a hlavní, co zakládá postmoderní vědění, na to se ještě musím gratulanta zeptat.

Příliš rychlým zavržením geometrického pohledu bychom podle mého mohli přijít o mnoho půvabných metafor, ba i technických termínů, z nichž některé sám gratulant užívá při dotyčném zavrhování (píše například: „Co dědici novověké pangeometrizace skutečnosti snadno zapomínáme, že optické přístroje nejsou nástrojem zvětšení. . .“ <403> – že by ‚zvětšení‘ nenáleželo do světa pangeometru?)¹⁰

Je jistě pravda, že *tvary* „povstávají na horizontu rozlišitelnosti“ <392> – stačí si uvědomit, že jen při určitém, nepřilíši velkém a nepřilíši malém odstupu zahlédneme tvar. To nás zatahuje do hry, jako nutné pozorovatele. Teprve poté si můžeme

¹⁰I když mě napadá, že v *důsledně* bohovitém pohledu možná neexistuje rozdíl mezi velkým a malým, obdobně jako neexistuje rozdíl mezi levou a pravou stranou (ten je velmi subjektivní) nebo polohou výše a níže (což je rozdíl méně subjektivní, je totiž intersubjektivní pro bytosti, žijící nedaleko od sebe v nepřilíši odlišném tíhovém stavu).

připomenout svou geometrickou kinderstube a popsat tvar formálně matematicky (někdy to jde i snadno). Tím se dostaneme ze hry, už nebudeme nutní jakožto pozorovatelé. Matematický popis třeba i nabídne novou inspiraci (například vnímat změnu jako pohyb¹¹).

I v gratulantově řeči o *obrazu* je možná skryt jistý problém. Chápu, co má na mysli, když upozorňuje, že zvětšuji-li něco, zvětšuji vlastně „obraz, otisk, stín“ <398>. Nicméně jde o metaforu přenesenou z běžné činnosti zobrazovací, při níž zobrazujeme vlastně proto, abychom se od čehosi odtrhli téměř ve fyzickém slova smyslu. Víme, že „zvětším-li“ alpskou scenerii tím, že se směrem k ní vypravím (srov. <398>), je to podstatně něco jiného, než vložím-li její obraz pod mikroskop. V prvním případě mohu potkat kozorožce, který k ní patří, ve druhém případě uvidím jen zcela nealpské stopy tiskařského barviva. Povýšíme-li metaforu obrazu na vše, je to sice neobyčejně zajímavé a plodné, přijdeme však o rozdílnost právě popsaného typu. Zvětšenina obrazu obrazu se jen technologicky liší od zvětšeniny obrazu.

Problém možná není v pojmech ‚obraz‘, ‚mapa‘ apod., jako spíše v mnohoznačnosti slov ‚zvětšit‘, ‚vypadat‘, ‚podobat se‘.

Ten můj trik s měřítky (teď podvádím, původně to nebyl trik, ale poctivá snaha) byl tento: použít jazyka geometrie (‚měřítkové dimenze‘) přesně tak, aby přilákal Objektivního Realistu: pohled, i zoom, ba i úrovně popisu budeš umět vkládat do prostoru, snad dokonce eukleidovského! Jenomže právě při tomto vkládání se i Nejobjektivnější Realista setká s typem horizontu, který je zcela neodmyslitelný a všudypřítomný: ať si zazoomuje a svůj dohled (či rozhled) si tím posune po měřítkové ose jak chce, *rozšířit* jej jen tak nedokáže. Tím méně se ho může zbavit roztažením od nicotna do všehotna. Zkušenost tuláka, který si dovedl postupným slepováním svých lokálních kognitivních map vyrobit globální kognitivní mapu (pravda, lo-

¹¹Viz o tom více můj editoriál, *Vesmír* 1/1999.

kální v jiném měřítku), si do měřítkové dimenze přenést prostě nedovedeme. (V zájmu metafory domova by se zde hodilo nahradit tuláka bezdomovcem, bohužel však dnešní bezdomovci mají zvyk si každý vybrat své místo někde pod mostem nebo na nádraží a už se odtamtud nehnout.)

Každý si takto snadno uvědomí (včetně labužníků OR), že v rámci měřítkové „geometrie“ si lze těžko představovat či dokonce zaujímat bohovitý pohled na svět (podobně, jako nelze posadit pánaboha do kina).

Soudím, že jsme všichni odchováni školou Objektivní Reality a utíkat ze školy lze nejspíš oknem, které sama škola nabízí.

Čtyřiapadesátistránka

• A nakonec je tu cestopis. Navenek to vypadá jako kronika krátkých výletů právě za tím účelem založeného Vlastivědného kroužku, protože však nejsou líčeny návraty do základního tábora, je to cestopis. Je to nejdelší příspěvek celého Gratulovníku (svou délkou dokonce i předešlého gratulanta překonávající), ale cestopisy musí být dlouhé, jinak by se čtenář nemohl stát virtuálním účastníkem. Prezidentka Kroužku, **Milena Černá**, mapuje střízlivě až dokumentaristickým stylem kusy časoprostoru naší vlasti. Čtenář má intenzivní pocit, že by se měl vydat přesně tam, kam Kroužek již zavítal, objevovat po něm místa již objevená a bez nářku, leč smutně vyhledávat devastované stopy české minulosti. Jak vidno z předložených dějin Vlastivědného kroužku, opravdu „jsou historická města lepší učebnicí dějepisu než hrady a zámky“ <155>. Historická města a místní hřbitovy, dodal bych po přečtení.

Všem svým gratulantům děkuji za gratulace a přeji jim tvůrčí úspěchy, dobrou náladu a radost ze života.

V Praze v prosinci 1998 a v květnu 2000.

Sammlungs-Etiketten Palaearktischer Käfer

Herausg. v. d. Entomologischen Spezial-Druckerei, Berlin NO.18, Landsbergerstr.109
 R.L.G.N. & Lieferung XII 93 Bogen 56 & Cerambycidae 93 1219-1

<i>Neoderod. Brandti</i> v. <i>algricola</i> Rtt.	<i>Neoderodion</i> <i>aradis</i> Rtt.	<i>Monoch. galloprov.</i> v. <i>cineraceus</i> Motsch.	<i>Haplohammus</i> <i>nanus</i> Batra.	<i>Acanthecinus</i> <i>stifitatus</i> Bates.
<i>Neoderodion</i> <i>dux</i> Jak.	<i>Neoderodion</i> <i>ornatum</i> Fald.	<i>Monochamus</i> <i>impluviatus</i> Motsch.	<i>Melanauster</i> <i>subilis</i> Ggth.	<i>Pogonocherus</i> <i>coctatus</i> Motsch.
<i>Neoderodion</i> <i>ogrogium</i> Rtt.	<i>Neoderod. ornatum</i> v. <i>exaratum</i> Motsch.	<i>Monochomus</i> autor v. <i>longius</i> Dabrb.	<i>Melanauster</i> <i>chinensis</i> Fal.	<i>Pogonocherus</i> <i>dimidiata</i> Blasz.
<i>Neoderodion</i> <i>planoptorum</i> Ggth.	<i>Neoderodion</i> <i>Gryx</i> Jakowl.	<i>Monochamus</i> <i>fraudator</i> Bates.	<i>Melanauster</i> <i>glab. ipensis</i> Motsch.	<i>Pogonoch.</i> <i>dimidiata</i> v. <i>bicoloratus</i> Kr.
<i>Neoderodion</i> <i>humeralis</i> Ggth.	<i>Neoderodion</i> <i>Potani</i> Jakowl.	<i>Monochamus</i> <i>inflexus</i> Pac.	<i>Melanauster</i> <i>Loech</i> Gak.	<i>Pogonocherus</i> <i>trifasciatus</i> Kr.
<i>Neoderod. humeralis</i> v. <i>impluviatum</i> Motsch.	<i>Neoderodion</i> <i>lyratum</i> Rtt.	<i>Monochamus</i> <i>luridus</i> Pac.	<i>Cyriocerates</i> <i>ruber</i> Dalm.	<i>Eucyrtyle</i> <i>Maacki</i> Blasz.
<i>Neoderodion</i> <i>intermedium</i> Jak.	<i>Neoderodion</i> <i>Przewalskyi</i> Jak.	<i>Monochamus</i> <i>luxuriosus</i> Bates.	<i>Neanthes</i> <i>socius</i> Gah.	<i>Rhopaloscelis</i> <i>unifasciatus</i> Blasz.
<i>Neoderodion</i> <i>involvens</i> Fish.	<i>Neoderodion</i> <i>Polloti</i> Mula.	<i>Monochamus</i> <i>nitens</i> Bates.	<i>Neanthes</i> <i>speciosus</i> Gah.	<i>Rhopaloscelis</i> <i>bifasciatus</i> Kr.
<i>Neoderod. involvens</i> v. <i>Blessigi</i> Ggth.	<i>Neoderodion</i> <i>quiquevittatum</i> Hamst.	<i>Monochamus</i> <i>teserratus</i> Wht.	<i>Aristobis</i> <i>hispidus</i> Sd.	<i>Moechotypus</i> <i>fuliginosus</i> Klb.
<i>Neoderodion</i> <i>Katharinae</i> Rtt.	<i>Neoderodion</i> <i>Sajanicum</i> Hamst.	<i>Monochamus</i> <i>permutans</i> Pac.	<i>Batocera</i> <i>lineolata</i> Chevr.	<i>Haplocnemia</i> <i>hirauta</i> Bates.
<i>Neoderodion</i> <i>maurum</i> Jak.	<i>Neoderodion</i> <i>virgatum</i> Motsch.	<i>Thibetobia</i> <i>Szechenyana</i> Frv.	<i>Apriona</i> <i>rugicollis</i> Chevr.	<i>Haplocnemia</i> <i>perplexa</i> Pascoe.
<i>Neoderodion</i> <i>miraculum</i> Rtt.	<i>Lamiomimus</i> <i>Gotschel</i> Kib.	<i>Asplinius</i> <i>liturata</i> Bates.	<i>Liopus</i> <i>albivittis</i> Kr.	<i>Ibidomorphum</i> <i>octopustulatum</i> Motsch.
<i>Neoderodion</i> <i>mongolicum</i> Jak.	<i>Monochamus</i> <i>guttatus</i> Blasz.	<i>Mormospasma</i> <i>paradoxum</i> Ggth.	<i>Liopus</i> <i>syriacus</i> Ggth.	<i>Atimura</i> <i>aekoldensis</i> Heyd.

OBSAH¹

Jens Allwood: Dialog on Dialog	[3]	7
Norbert T. Auerbach: „The president's brother“	[2]	11
Eduard Bakalář: Co muži nevědí	[11]	13
Milan Balabán: Fenomenologie zlého v bibli	[15]	25
Jacek Baluch: Dylemat o jajku i kurze	[2]	41
Ludvík Bass: Exil jako prožitý mýtus	[4]	43
Rudolf Battěk: Strast z nekonečna	[4]	47
Václav Bělohradský: Česká společnost a morální kýč	[11]	51
Kamila Bendová: Albrecht z Valdštejna	[17]	62
Zbyněk Benýšek: IMH ležící, spící	[1]	79
Vladimír Borecký: Zelený dům	[3]	80
Tereza Boučková: Milej Ivane	[1]	83
Jan Bouzek: Měřítka v umění	[4]	85
Pavel Brázda: Osm xerografií	[8]	89
Eugen Brikcius: Čtyři básně	[3]	99
Zdenka Brodská: Vyhláška (Steve Kowit)	[1]	102
Václav Břicháček: Život po šedesátce	[8]	103
Milena Bubeníčková-Kuthanová: Milý Ivane	[2]	111
Václav Cílek: Tři krátké texty o pravdě jinými slovy ..	[9]	113
Fatima Cvrčková: Vůně domova	[4]	123
Milena Černá: Z dějin Vlastivědného kroužku	[54]	127
Miloš Černý: Je postmoderna ještě módní?	[9]	181
Viktor Dobal: Známé i neznámé stránky IMH	[5]	190
Jiřina Dočkálková: Symbolická hra s Vahami a Mečem	[1]	195
Ivan Dubský: Chvále postele	[5]	197
Jan a Anna Dusovi: Milý pane Ivane Havle	[2]	203

¹ Čísla v hranatých závorkách před stránkou udávají délku příspěvku. Vyhovujeme tak dávnému přání oslavencovu, aby nemusel při prohlížení obsahu odečítat. – Editoři

Gabo Eichler: Etapy v životě Ivana M. Havla	[5]	205
Marc Ellenbogen: Reminiscences & tribute	[2]	210
φ: Desáté výročí padesátých narozenin	[4]	213
Jiří Fiala: Διορισμός v Platónově Menonu	[24]	217
Květa Fialová: Ivane	[1]	241
Viola Fischerová: Ivanova Výchova	[2]	242
Ivan Fišera: Dopis	[1]	245
Markéta Goetz-Stankiewicz: Báseň	[2]	247
Petr Hájek: Prolhaná gratulace	[7]	249
Mae-Wan Ho: Why Say 'Consciousness?'	[3]	257
Petr Holman: Anagogické meditace Anny Pammrové	[10]	260
Milan Horáček: Pavouk	[2]	270
Cyril Höschl: Engram a implikátní řád	[5]	272
Ivanka Charvátová: O pramenné hoře	[8]	277
Ivan Chvatík: Čas přítomnosti	[7]	285
Helena Illnerová: Milý Ivánku	[1]	293
Ivo Janoušek: List z Alba 76 (Sklenář)	[1]	294
Pavla a Tomáš Jechovi: Slovný kmete	[1]	295
Věra Jirousová: Milovníci umění	[3]	296
Michal Jůza: Tři básně a reklama na kukačku	[3]	299
Petr Kabeš: V balastu marastu	[1]	303
Zdeněk Kalva a Pavel Mánek: Etuda o kvazičásticích	[5]	304
George J. Klir: Recenze	[3]	309
Erazim Kohák: Smysl země, smysl češství	[9]	313
Pavel a Jelena Kohoutovi: Pozdrav	[1]	322
Jiří Kolář: Koláže	[2]	323
Stanislav Komárek: Meditace pod fikovníkem	[3]	327
Zdeněk Konopásek: Milý Ivane	[1]	330
Pavel Kouba: Konečný mír	[12]	331
Eda Kriseová: Milý Ivane	[1]	343
Růžena Kulhánková: Fotografie	[1]	344
Pavla Loucká: Etymologie jména Ivan Havel	[3]	345
Jan Malypetr: Milý Ivane	[2]	348
Eric Manton: Ideology and χωρισμός	[12]	350
Milan Mareš: Milý Ivane	[2]	362

Anton Markoš: Opuchlé oko	[2]	364
Pavel Materna: Pojmy a otázky	[4]	366
Alexander Matoušek: 11.10.98	[2]	370
Meda Mládková: Drahý Ivane	[2]	372
Josef Moural: Dvě poznámky o „scientismu“	[8]	374
Národní technické muzeum: „NAZDAR“	[1]	382
Zdeněk Neubauer: Apertis oculis	[27]	383
Věra Nováková: Dvě kresby	[2]	411
Olga Nytrová: Kterou krajinou duše	[2]	414
Jan Obdržálek: Dopplere, Dopplere	[4]	416
Karel Palek: Kosmický tanec	[1]	420
Jan Palouš: Mírně opožděná žádost	[11]	421
Martin Palouš: Vzpomínka na Srpen	[3]	435
Radim Palouš: Gaudentius a Sakatetka	[12]	439
Václav Peřich: Dvanáctý předmět Arsemidův	[2]	451
Zdeněk Pinc: Instinkty, pouta, informace	[6]	453
Petr Piřha: Operace století	[8]	459
Karl Pribram: Velvet Revolution	[16]	467
Paavo Pylkkänen: Quantum Interweavings	[8]	483
Vilém Reisky: Neúprosnost času přemožena	[1]	491
Miloš Rejchrt: Kalvín a astrologie	[4]	493
Israel Rosenfield: The 'body image'	[16]	497
Ivan Rynda: Milý Ivane	[4]	513
John & Dagmar Searle: Happy 60th Birthday	[1]	517
David Schejbal: Dear Ivan	[2]	519
František Slanina: Appolón, Klíma, Foucault	[8]	521
Jan Sokol: Tvrdé a měkké	[3]	529
Máša Svobodová: Milý Ivane	[1]	533
Jiří Šetlík: Pozdravení k narozeninám	[3]	535
Jiřina Šiklová: K narozeninám se dávají dárky	[4]	539
Pavel Tigrid: Tak Ivanu Havlovi je šedesát	[1]	543
Josef Topol: Drahý Ivane	[1]	545
Dušen Třeštík: Arsemidova zpráva o houfování andělů [1]	[1]	547
Veronika Tydlitátová: Mytologie stará nová	[13]	549
Zdeněk Urbánek: Ivan	[4]	563

Jan Vodňanský: Numerologická mřížka	[2]	567
Petr Vopěnka: Zpráva o filosofickém semináři	[6]	569
Tomáš Vrba: Šel poutník krajem	[1]	575
Jan Winkler: Básně	[14]	577
PŘÍLOHA I		
npor. Otakar Černý: Akce SÁVA	[2]	591
PŘÍLOHA II		
Ivan M. Havel: Gratiaē agendæ		595

К ШЕДЕСЯТЫМ НАРОЗЕНІАМ
ІВАНУ М. НАВЛОВІ
ГРАТУЛОВНІК
ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНІ